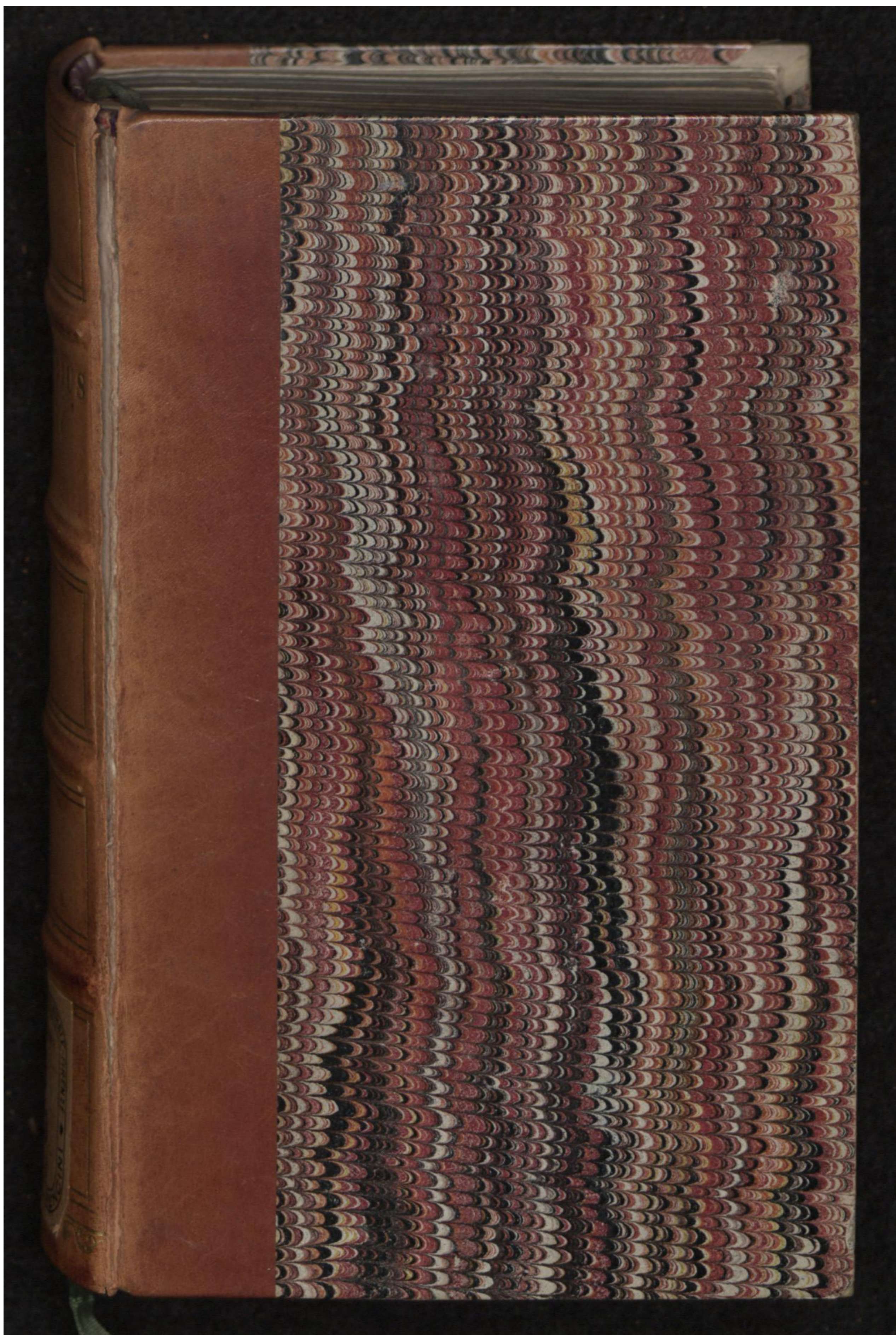
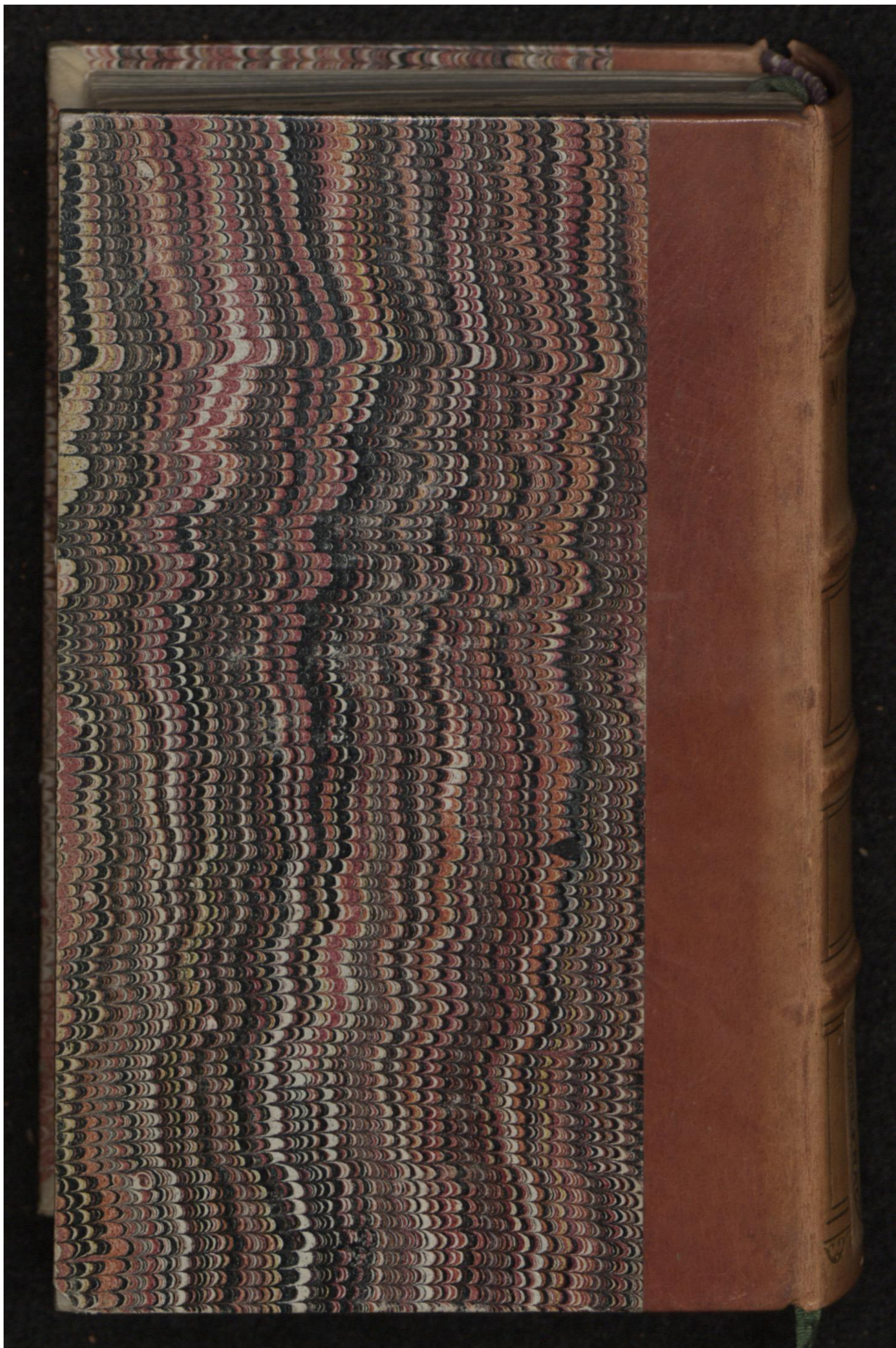

MACROBIUS
OPERA
ALDINI
I
3
18
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE-FIRENZE
RACCOLTA NENCINI

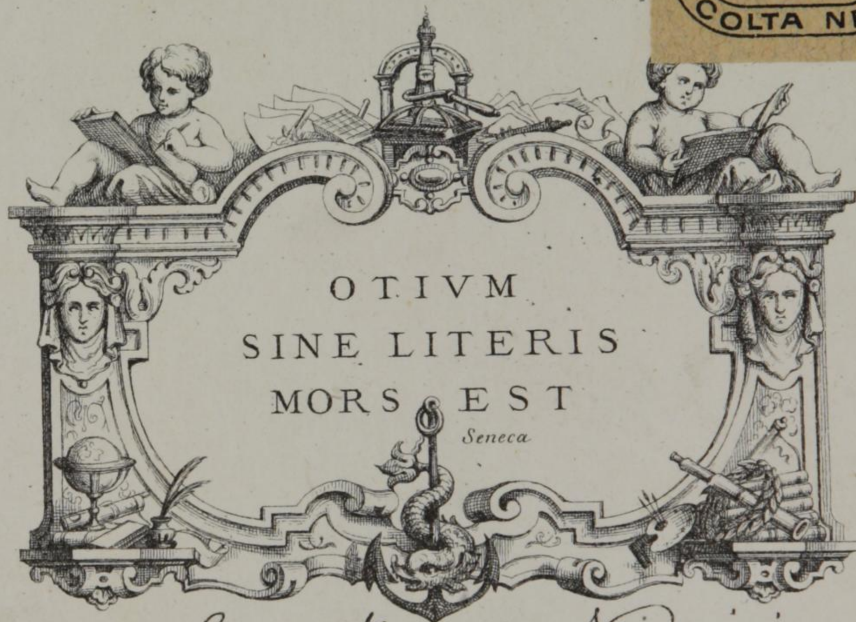

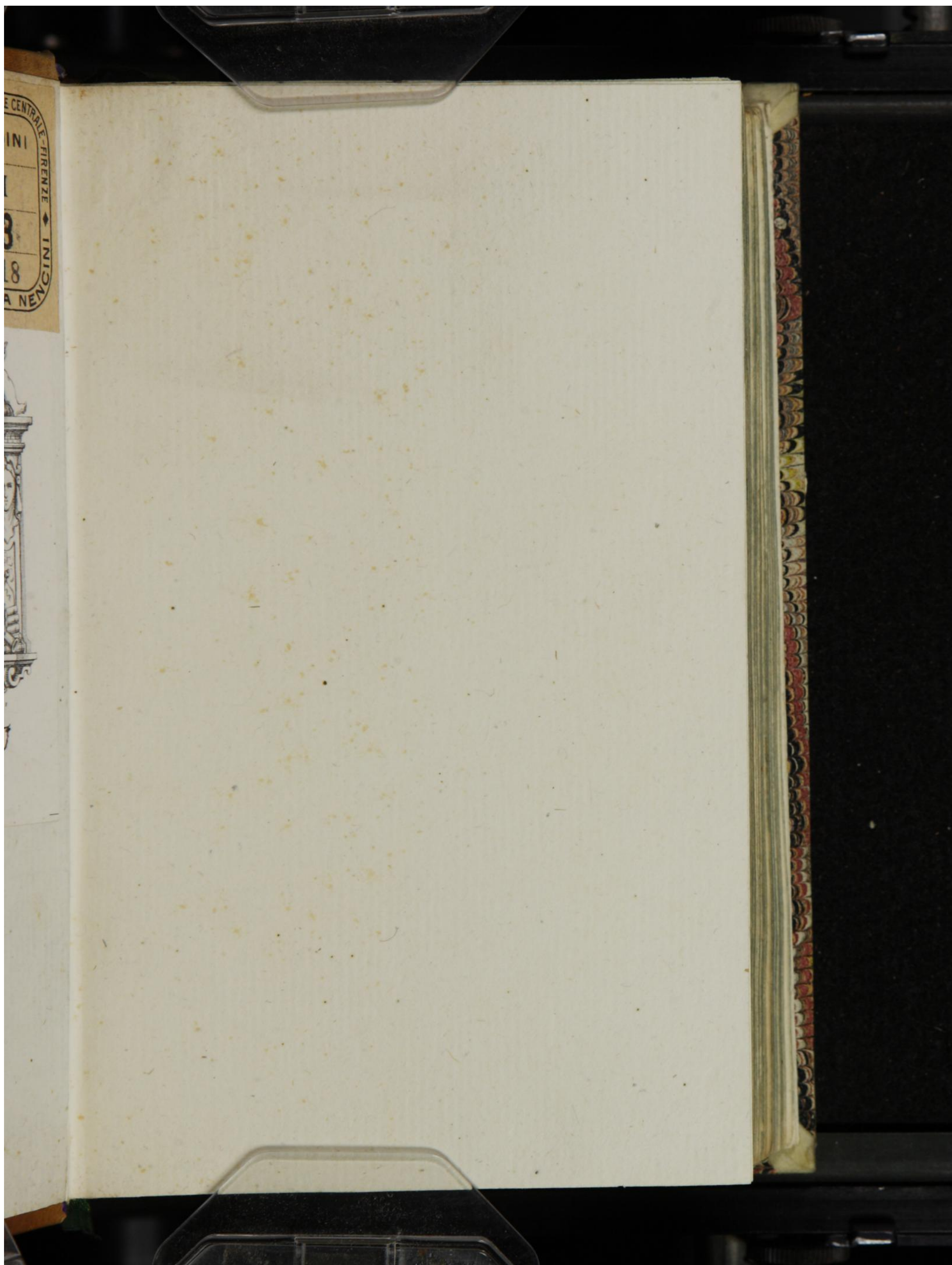

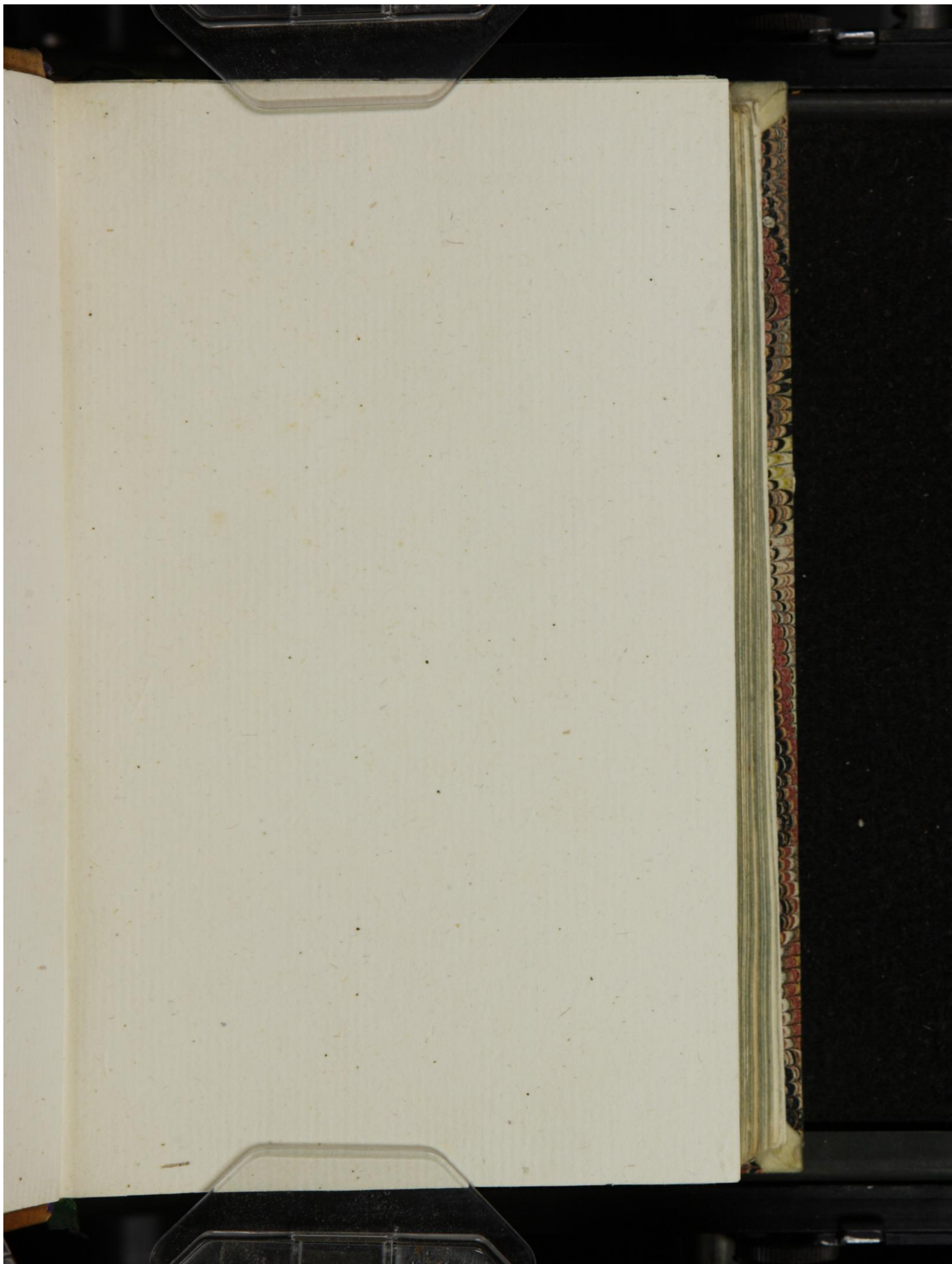

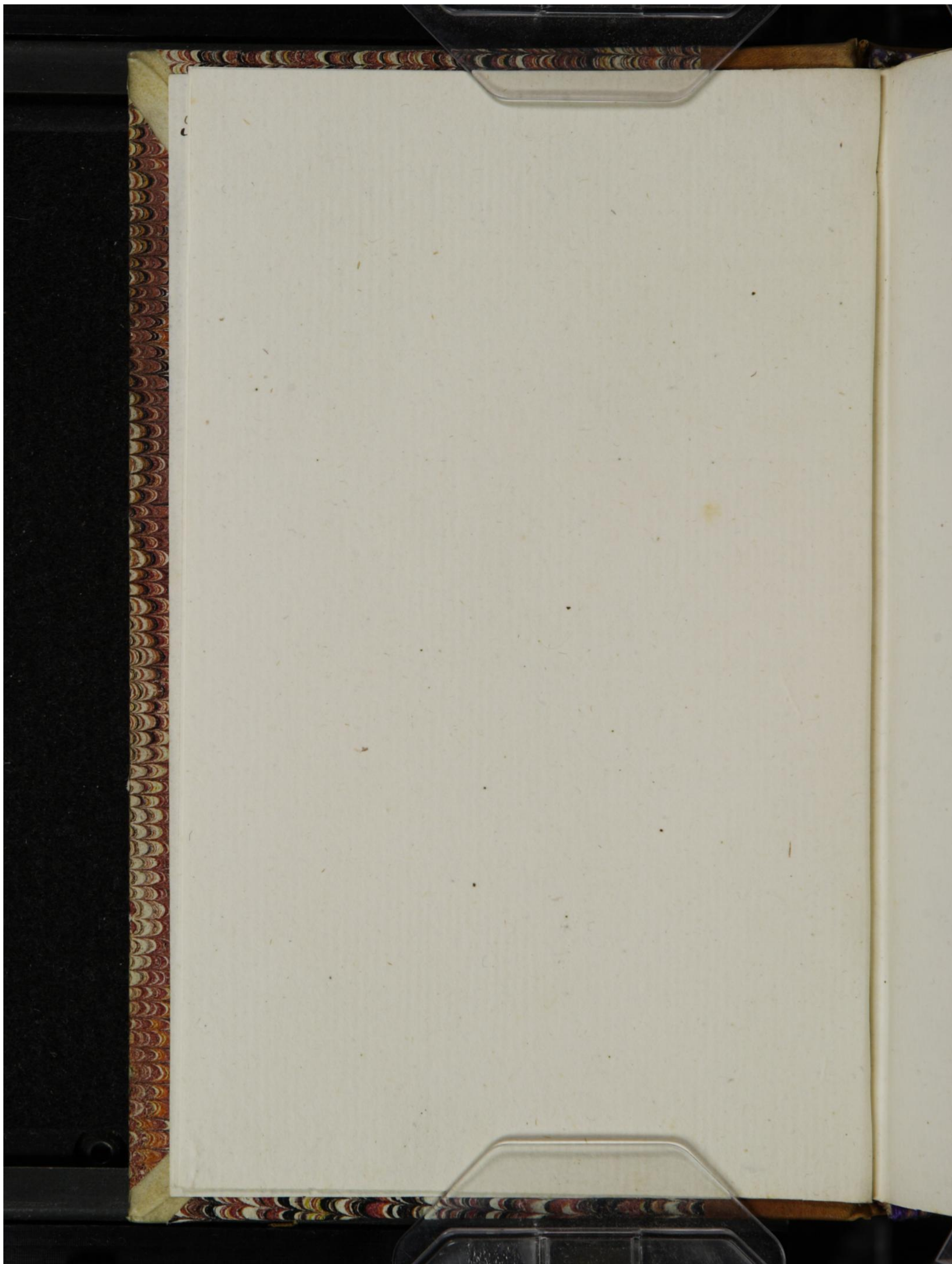

MACR. SATR.

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
I
3
18
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

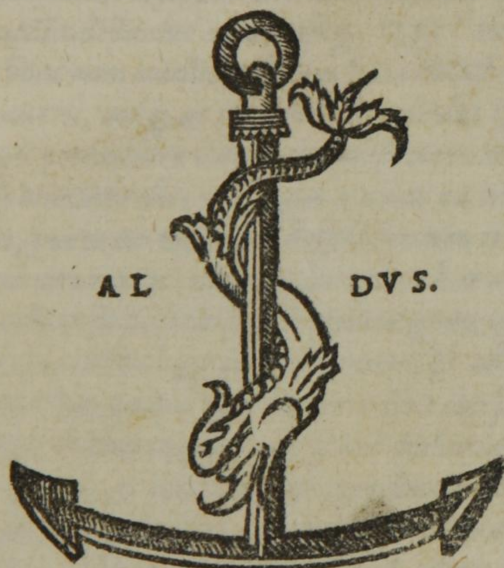

MACROBII IN SOMNIVM SCIPIONIS EX CICERONIS. VI. LIBRO DE REP. ERVDITISSIMA EXPLANATIO.

EIVSDEM *Saturnaliorum Libri* VII.

CENSORINVS *De die natali, additis ex uetusto exemplari nonnullis, quæ desiderabantur.*

b. 8

Alexandri Martij Medicij

DONATVS VERONENSIS IO. BAPT. RHAMNVSIO GRAECE, ET LATINE DOCTISS. AC VENETAE REIP. SECRETARIO S. P. D.

CVm cernerem nouum hunc laborem meum, quo in hisce Macrobianis monumentis instaurãdis functus sum, aliquo indigere patrocinio: diuq;, ac multum cogitanti nullus occurreret, præter te Rhamnusi doctissime, cui muneris istius præstandi uoluntas adesset, potestas non deesset, uel contra, si adesset potestas, etiam uoluntas accederet: aliorum quodã modo auxilio destitutus ad te confugi. Qui si unus pro omni bonorum concilio nostram hanc industriam comprobaueris, uulgi ac multitudinis rabidos istos clamores, qui perturbare imparatos consueuerunt, facile mihi esse contemnendos intelligam. Etenim ea tibi adest facultas, qua nemo maiorem desyderet: cum et utranque linguã non minus calleas, quàm quiuis hac ætate alius: & nullum sit doctrinæ ac sapientiæ genus, quod nõ & studio incredibili, & ingenij bonitate sis adeptus. In quo uidelicet genere maxime hic noster uersatur Macrobius. Voluntatem uero ita planè declaras, ut omnes studiosi iam & intelligant, & prædicent nihil tibi esse antiquius, q̃ ut studia bonarum litterarum augeas, proferẽdo præsertim in medium siquid adhuc latet. quod sanè hoc ipso potissimum tempore haud dubium reliquisti: cum istud Censorini plenum bonæ frugis opus

de die natali his Macrobij cōmentarijs tanto studio adiungendum curasti. Ideo autem huic operæ nostræ patrocinio tuo opus est, quod sunt quibus Macrobiana hæc non undecunq; operæpretium absoluere uideantur. Quippe quæ uel de Virgilio nostro non omnino uerũ quoddam iudicium contineant: ac potius & audacter, & temere conscripta esse uideantur. Ego uero Macrobiũ tanti momenti esse puto ad Virgilium, Ciceronemq; intelligendos, ut planè affirmare nõ dubitem, plus unũ hũc collaturũ esse, q̃ omnes omniũ grammaticorum cõmentarios, multoq; etiã plus, q̃, præcipue Virgilius, ipse sibi, quamuis diligenter lectus ac relectus, præstare queat. Et cum ueterum poëtarum nullum fuisse appareat, quem non ille & assidue legerit, & memoria cõprehensum tenuerit. Tot præterea, tantaq; Virgilianæ poëseos mirabiliter arcana prodiderit, nec quisq̃ unquam plenius tanti poëtæ laudes sit persecutus, neminem illi, nisi iniquum prorsus ac tristem iure inuidere dixerim, quod etiam huius poetæ loca quædã ausus sit reuocare ad censuram. Quod tamen ille, & in una æneide facit, quam ne ipsi quidem authori omnĩ modo probatam fuisse constat, ut in hoc Macrobius poëtæ ipsius iudicium commendasse uideatur: & sub alterius persona, ut in dialogis mos est, & Græca hominis persona, quam sanè aliter nullo modo seruare potuisset, nisi illi quæ Græcum hominem deceant tribuisset: & ipso post conuiuium tempore, cum uel contra manifestam ueritatem, ut libere dicatur, permitti solet: ut si ulla in re magni iudicij uir sit habendus Macrobius, in hac non sit nisi maximi habendus: puto, qui omnes

ad unum & Platonis, et platonicorum dialogos ita usu tritos habebat, ita legendo sibi familiares effecerat, ut nihil eum uideatur, quod ad legem dialogorum pertineat, latere potuisse. Quas ob res, ego quidem tam illi, ut etiam de Virgilio in aliquibus iudicare potuerit, cōcedendum fuisse arbitror, quàm idem est sine ulla dubitatione inter uere philosophantes connumerandus. neq; enim philosophi illi ueteres uni ei sapientiæ, quam profitebantur, operam dabant: sed etiam Poëticæ, ac Rhetoricæ, aliarumq; artium liberalium sibi non minimam curam assumebant: adeo ut Aristotelis iudicium de poëtis, quod in monumentis illius extat, nemo unquā sit ausus reprehendere. Et Antimachus ad suum poëma comprobandum unum Platonem sibi instar omniū habuisse credatur. Hoc iuris obtinebant philosophi, ut, quid sentirent, impune de omnium artificio pronunciarent. Grammaticis uero de nullo penè alio genere licebat, nisi de poëtis iudicare. Indicant Homeri Rhapsodiæ, de quibus nullum unq̃ acrius iudicium q̃ Aristarchi fuit. Et ipsum Virgilianum opus, quod post illius mortem sine opera & adiumento grammatici publicari non potuit. Et certe multo facilius est uerum iudiciū de alieno proferre artificio, quàm ipsum edere aliquid, quod eorum iudicio comprobetur, quorum oportet. Cur ergo non idem iuris etiam Macrobio condonemus? Sed hæc hactenus, non ut per me tibi, cuius domi nascuntur, sed ut per te omnibus innotescant. Nā quod non ab uno Cicerone sibi fines loquendi præscripserit, nec in delectu singulorum uerborum laborauerit, nō magis in ipsum, q̃ in omnes qui post Ciceronem floruę

runt, iactari potest. Satis ille habuit & compositam, & numerosam, & apte cadentem, & quæ maxima uirtus est, perspicuam edere orationem. delectus uerborum gloriam aut posteris suis, ut illam quasi uacuã regionem occuparent: aut certe uetustioribus, ut quasi propriam possiderent, reliquit. Hæc dicta sint Rhamnusi excellentissime, ne Macrobius, qui nostra opera deinceps emendatior est habendus, inhonoratus oĩno in manus hominum emittatur. multo autem plura his & meliora in utranq; partem dici potuisse, nec me scilicet latet, nec alium quempiam latere arbitror. si his tamen ipsis qualiacunq; sint, tibi saltem uni satisfactũ est, egi sanè ut uolui: sin contra, ne tibi quidem uiro eruditissimo probabilia uidentur, egi ut potui: &, quod dici solet, pro uiribus: plura certe non capiebat epistola. Vale.

Comparato hunc nostrum Indicem Candide Lector, cũ cæteris qui ante hunc diẽ impressi sunt: uidebis quàm bene tibi consultum sit nostris laboribus. non modo enim copiosiorem deprehendes: sed etiam absq; omni fraude numerorum constantem, fidelemq;. unquam te mittet usquam, quin ibidẽ sis inuenturus quod quærebas. a. littera priorem folij paginam, b. uero posteriorem significat.

B.

D.

Mulie-

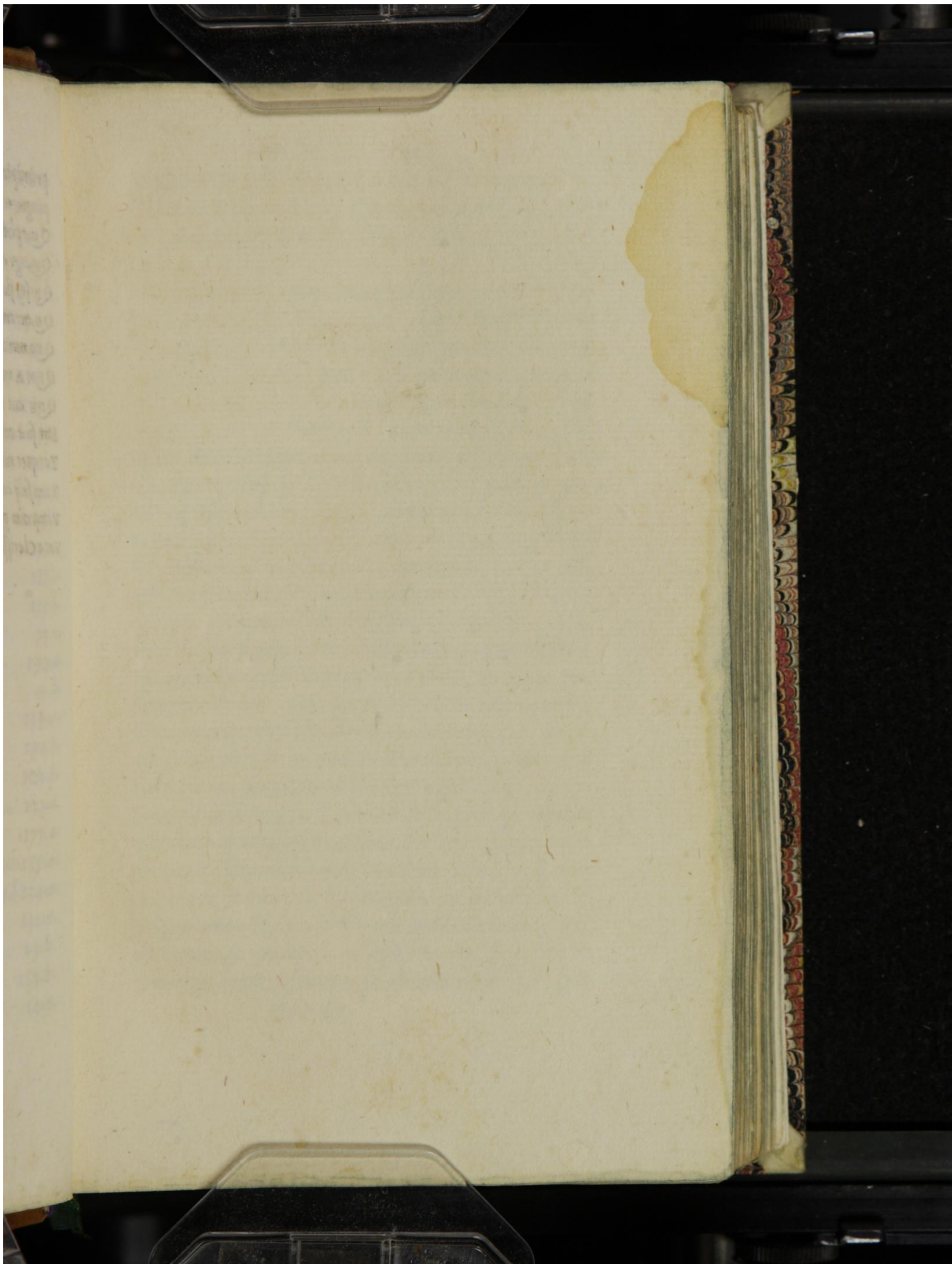
N.

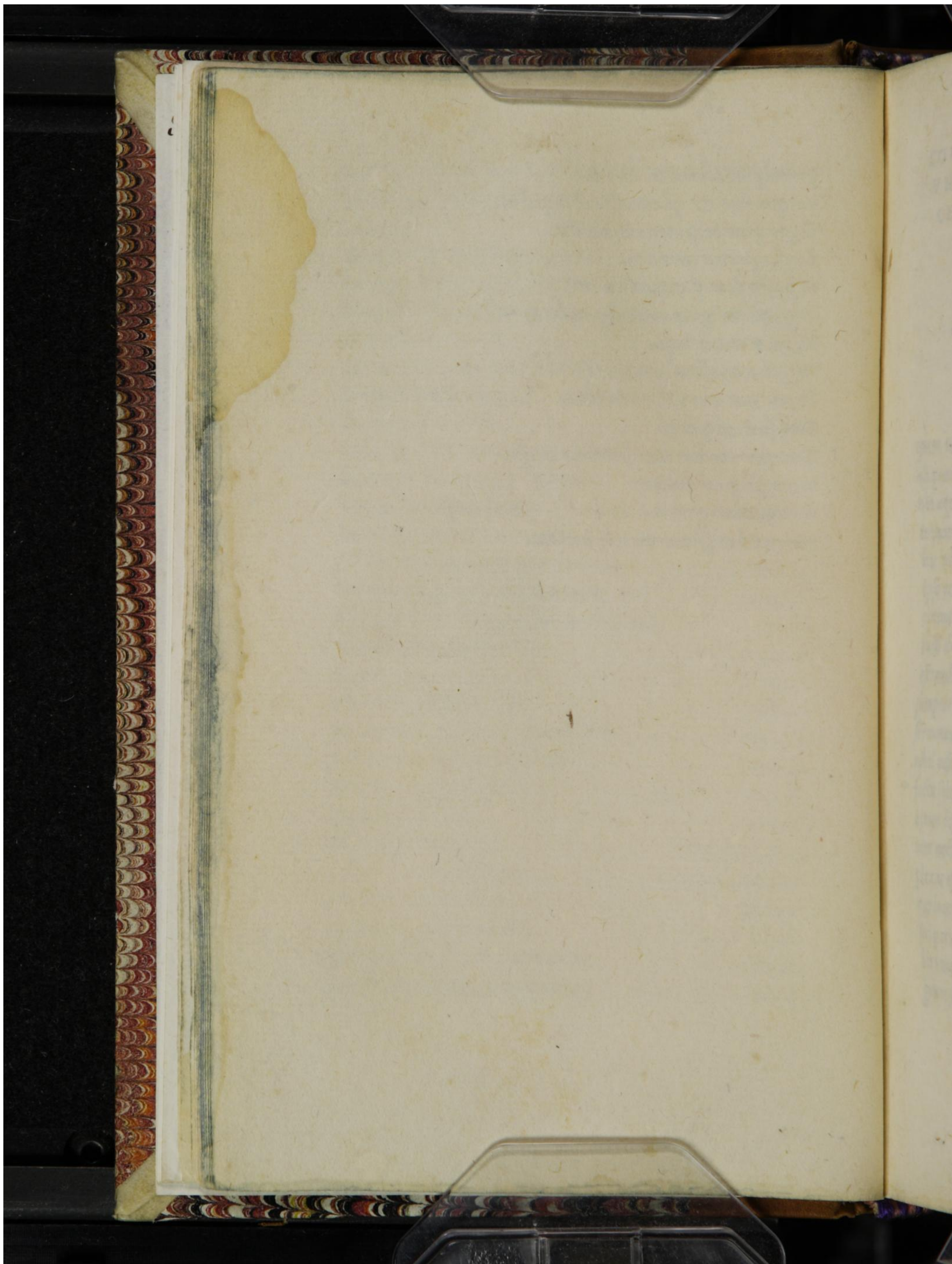
*

T

VIRGILII VERSVS A' MACROBIO Expositi. κατὰ στοιχεῖον.

FINIS.

SOMNIVM SCIPIONIS QVOD VNVM EX LIBRO SEXTO CICERONIS DE REP. EXTAT.

C Vm in Africā uenissem Anitio Manilio COS. ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum: nihil mihi potius fuit, quàm ut Masinissam conuenirem, regem familiæ nostræ iustis de causis amicissimum. ad quem ut ueni: complexus me senex collachrymauit: aliquantoq; post suspexit in cœlum: & grates inquit tibi ago summe Sol, uobisq; reliqui cœlites: quod antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno & his tectis P. Cornelium Scipionem: cuius ego nomine ipso recreor. ita nunquam ex animo meo discessit illius optimi atq; inuictissimi uiri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra rep. percunctatus est: multisq; uerbis ultro citroq; habitis, ille nobis consumptus est dies. Post autem apparatu regio accepti, sermonem in multam noctem produximus: cum senex nihil nisi de Africano loqueretur: omniaq; eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. deinde ut cubitum discessimus: me de uia & fessum, & qui ad multam noctem uigilassem, arctior, q̃ solebat, somnus complexus est. Hic mihi (credo equidem, ex hoc quod eramus locuti. fit enim ferè, ut cogitationes, sermonesq; nostri pariant aliqd in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sæpissime uigilās solebat cogitare, & loqui) Africanus se ostendit ea forma, quæ

mihi ex imagine eius, quàm ex ipso erat notior. Quem ut agnoui, equidem cohorrui. Sed ille, ades inquit animo, & omitte timorem Scipio: & quæ dicam trade memoriæ. Vides ne illam urbem, quæ parere Populo Romano coacta per me renouat pristina bella: nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelso & pleno stellarum, illustri, & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandum nunc uenis penè miles. hanc hoc biennio COS. euertes, eritq; cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Cum autem Carthaginem deleueris: triumphum egeris: CENS. fueris: & obieris legatus ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam: delegere iterum absens COS. bellumq; maximum conficies, Numantiam excindes. sed cum eris curru capitolium inuectus: offendes rẽp. perturbatã consilijs nepotis mei. Hic tu Africane ostendas oportebit patriæ lumen animi, ingenij, consilijq; tui. Sed eius temporis ancipitem ui deo quasi fatorum uiam. nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus, reditusq; conuerterit: duoq; hi numeri, quorum uterq; plenus, alter altera de causa habetur: circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint: in te unũ, atq; in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. te senatus, te omnes boni, te socij, te Latini intuebuntur. tu eris unus, in quo nitatur ciuitatis salus. Ac ne multa, dictator remp. constituas oportet: si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius: ingemuissentq; cæteri uehementius: leniter arridens Scipio, quæso inquit ne me à somno excitetis: & pax sit rebus. audite cætera. Sed

quo sis Africane alacrior ad tutandam remp. sic habeto: omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in coelo ac diffinitum locum, ubi beati æuo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quàm concilia, coetusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. harum rectores, & conseruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Hic ego & si eram perterritus non tam metu mortis, quàm insidiarum à meis: quæsiui tamen uiueret ne ipse et pater Paulus, & alij, quos nos extinctos arbitrabamur. Immo uero inquit hi uiuunt, qui è corporum uinculis, tanquam è carcere, euolauerunt. Vestra uero, quæ dicitur uita, mors est. Quin tu aspicias ad te uenientem Paulum patrem. quem (ut uidi) equidem uim lachrymarum profudi. Ille autem me amplexus atque osculans flere prohibebat. Atque ego, ut primum fletu represso loqui posse coepi: quæso inquam pater sanctissime, atque optime, quoniam hæc est uita (ut Africanum audio dicere) quid moror in terris? quin huc ad uos uenire propero? Non est ita inquit ille. nisi enim Deus is, cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberauerit: huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicitur hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sydera & stellas uocatis: quæ rotundæ & globosæ diuinis animatæ mentibus circulos suos, orbesq; conficiunt celeritate mirabili. quare & tibi Publi, & pijs omni-

bus retinendus est animus in custodia corporis: nec iniussu eius, à quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrandum est: ne munus humanum assignatum à Deo, defugisse uideamini. sed sic Scipio ut auus hic tuus, ut ego, qui te genui, iustitiam cole, & pietatem: quæ cum magna in parentibus, & propinquis: tum in patria maxima est. ea uita uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem uides. erat autem is splendidissimo candore inter flammas elucens circulus: quem uos (ut à graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. ex quo omnia mihi contemplanti præclara cætera, & mirabilia uidebantur. erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco uidimus, & eæ magnitudines omnium: quas esse nunquam suspicati sumus. ex quibus erat ea minima, quæ ultima cœlo, citima terris luce lucebat aliena. stellarum autem globi terrarum magnitudinem facile uincebant. Iam uero ipsa terra ita mihi parua uisa est: ut me imperij nostri, quo quasi punctum eius attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer: quæso inquit Africanus, quousq; humi defixa tua mens erit? nonne aspicis quæ in templa ueneris? nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus: qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens & continens cæteros: in quo infixi sunt illi, qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. cui subiecti sunt septem, qui uersantur retro contrario motu, atq; cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris saturniam nomi-

nant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. tum rutilus, horribilisq; terris, quem Martem dicitis. deinde subter mediam ferè regionem Sol optinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret, et compleat. hunc ut comites consequuntur, Veneris alter, alter Mercurij cursus. in infimoq; orbe luna radijs solis accensa conuertitur. infra autem iam nihil est nisi mortale, & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. supra lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media & nona tellus, neque mouetur & infima est: & in eam feruntur omnia nutu suo pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi, quis hic inquam, quis est, qui complet aures meas tantus, & tam dulcis sonus? Hic est inquit ille, qui interuallis coniunctis imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium, efficitur: & acuta cum grauibus temperans, uarios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: et natura fert, ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute sonent. quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acuto & excitato mouetur sono: grauissimo autem hic lunaris, atq; infimus. nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem uis est duorum, Mercurij, & Veneris, septem efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum om-

nium ferè nodus est. quod docti homines neruis imitati, atq; cantibus, aperuere sibi reditum in hunc locum. sicut alij, qui præstantibus ingenijs in uita humana diuina studia coluerunt. hoc sonitu completæ aures hominũ obsurduerunt. nec est ullus hebetior sensus in nobis. sicut, ubi nilus ad illa, quæ catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus: ea gens quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. hic uero tantus est totius mundi incitatissima conuersione sonitus: ut eum aures hominum capere non possint. sicut intueri solem aduersum nequitis: eiusq; radijs acies uestra, sensusq; uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus sentio inquit te sedem etiam nunc hominum, ac domum contemplari. quæ si tibi parua (ut est) ita uidetur: hæc cœlestia semper spectato: illa humana contemnito. tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam consequi gloriam potes? uides habitari in terra raris & angustis locis: & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. hosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manare possit: sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare uobis: à quibus expectare gloriam certe nullam potestis. cernis autem eandem terram, quasi quibusdam redimitam & circundatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diuersos, & cœli uerticibus ipsis ex utraq; parte subnixos, obriguisse pruina uides. medium autem illum & maximum solis ardore tor-

teri : duos habitabiles : quorum auſtralis ille , in
quo qui inſiſtunt aduerſa uobis urgent ueſtigia , ni=
hil ad ueſtrum genus. hic autem alter ſubiectus aqui-
loni, quem incolitis , cerne quàm tenui uos parte con-
tingat. omnis enim terra quæ colitur uobis , anguſtata
uerticibus, lateribus latior , parua quædam inſula eſt
circunfuſa illo mari, quod atlanticum , quod magnum
quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto no
mine, q̃ ſit paruus, uides. ex his ipſis cultis, notiſq; ter=
ris, num aut tuum, aut cuiusq; noſtrũ nomen uel cau-
caſum hunc, quem cernis, tranſcendere potuit? uel illum
gangem trãſnare? quis in reliquis orientis, aut obeun-
tis ſolis ultimis, aut aquilonis, auſtri'ue partibus tuum
nomen audiet? quibus amputatis, cernis profecto quan=
tis in anguſtijs ueſtra ſe gloria dilatare uelit . ipſi
autem qui de nobis loquentur , quàm diu loquentur:
quin etiam ſi cupiat proles illa futurorum homi=
num deinceps laudes uniuſcuiusq; noſtrorum à patri
bus acceptas poſteris prodere : tamen propter eluuio=
nes, exuſtioneſq; terrarum , quas accidere tempore cer-
to neceſſe eſt: non modo non æternam , ſed ne diutur=
nam quidem gloriam aſſequi poſſumus. quid autem in
tereſt ab his, qui poſtea naſcentur ſermonem fore de te,
cum ab his nullus fuerit, qui ante te nati ſint? qui nec
pauciores , & certe meliores fuerunt uiri: præſertim
quum apud eos ipſos, à quibus audiri nomen noſtrum
poteſt, nemo unius anni memoriam conſequi poſſit. ho-
mines enim populariter annum tantummodo ſolis, ideſt
unius aſtri reditum metiuntur : cum autem ad idem,
unde ſemel profecta ſunt, cuncta aſtra redierint: ean=

demq́; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint: tum ille uere uertens annus appellari potest. in quo uix dicere audeo, quam multa hominum sæcula teneantur. nanq; ut olim deficere sol hominibus, extinguiq́; uisus est: cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit. Ita quandoq́;, quum ab eadem parte sol, eodemq́; tempore iterum defecerit: tum signis omnibus stellisq́; ad idem principium, reuocatis, expletum annum habeto. huius quidem anni nondum uigesimã partem scito esse conuersam. Quo circa si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quanti tandem est ista hominum gloria, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest? igitur alte spectare si uoles: atq; hanc sedem, & æternam domum contueri: neq; te sermonibus uulgi dederis, nec in præmijs humanis spem posueris rerum tuarum. suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus. quid de te alij loquantur, ipsi uideant. sed loquentur tamen sermo autem omnis ille, & angustijs cingitur his regionum, quas uides: nec unquam de ullo perennis fuit: & obruitur hominum interitu: & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset: ego uero inquam ó Africane, siquidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet: quanquam à pueritia uestigijs ingressus patris, & tuis, decori uestro non defui: nunc tamen tanto præmio proposito, enitar multo uigilantius. Et ille. Tu uero enitere: & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. nec enim tu is es, quẽ forma ista declara: sed mens cuiusq́;, is est quisq́;, non ea figura, quæ digito demon-

strari potest. deum te igitur scito esse. siquidem est deus qui uiget: qui sentit: qui meminit: qui prouidet: qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpositus est: quàm hunc mundum princeps ille Deus. & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. nam quod semper mouetur, æternum est. quod autem motum affert alicui: quodq; ipsum agitatur aliunde: quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunquam deseritur à se, nunquam ne moueri quidem desinit. quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. principio autem nulla est origo. nam ex principio oriuntur omnia. ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur: nec ex se aliud recreabit siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium, ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest, nec mori. uel concidat omne cœlum, omnisq; natura: & consistat necesse est: nec uim ullam nanciscatur, quam à primo impulsa moueatur. Cum pateat igitur æternum id esse, quod à seipso moueatur: quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo. quod autem animal est: id motu cietur interiore & suo. nam hæc est natura propria animæ, atq; uis. quæ si est una, ex omnibus quæ sese moueat: neq; nata certe est, et æterna est. Hanc tu exerce

optimis in rebus. sunt autem optimæ curæ de salute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. idq́; ocius faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea, quæ extra erunt, contemplans, quàm maxime se à corpore abstrahet. nanq; eorum animi, qui se corporis uoluptatibus dediderunt: earumq́; se quasi ministros præbuerunt: impulsuq́; libidinum uoluptatibus obedietium, deorum, & hominum iura uiolauerunt: corporibus elapsi, circùm terram ipsam uolutantur: nec hunc in locum, nisi multis exagitati seculis, reuertuntur. Ille discessit. Ego sommo solutus.

FINIS.

MACROBII AVRELII THEODOSII V. C. ET ILL. IN SOMNIVM SCIPIONIS EXPOSITIONVM LIBER I.

cap. 1

i NTER Platonis, & Ciceronis libros quos de Rep. uterq; constituit, Eustathi fili, uitæ mihi dulcedo pariter et gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, ꝙ ille Remp. ordinauit, hic retulit. Alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, disseruit. In hoc tamen uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio, ꝙ cum Plato in uoluminis conclusione à quodam uitæ reddito, quam reliqsse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarũ corporibus status animarum, adiecta his quadam sphærarum, uel syderum non ociosa descriptione: rerum facies non dissimilia significans, à Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur. Sed ꝙ uel illi, commento tali, uel huic, tali somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de Rerump. statu loquebatur, quo'ue attinuerit inter gubernandarum urbium constituta, circulos, orbes, globos'q; describere: de stellarum modo, de cœli conuersione tractare, quæsitu dignũ et mihi uisum est, et alijs fortasse uideatur: ne uiros sapiẽtia præcellẽtes, nihil'q; in uestigatione ueri nisi diuinũ sentire solitos, aliqd castigato operi adiecisse supfluũ suspicemur. De hoc prius ergo pauca dicenda sunt, ut liqdo mens operis de quo loqmur, innotescat.

Rerum omnium Plato et actuum naturam penitus inspiciens, aduertit in omni sermone suo de Reip. institutione proposito, infundendum animis iustitiae amorem, sine qua non solum Resp. sed nec exiguus hominum coetus, nec domus quidem parua constabit. Ad hunc porro iustitiae affectum pectoribus inculcandum, nihil aeque patrocinaturum uidit, q̃ si fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero superstitem durare post hominem, qui poterat ostendi, nisi prius de animae immortalitate constaret? Fide autem facta perpetuitatis animarum, consequẽs esse animaduertit: ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbi'ue meriti, deputata sint. Sic in Phoedone, inexpugnabilium luce rationum anima in ueram dignitatem propriae immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quae hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisq; uiuendo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali grauitate Socraticae dulcedinis admonemur. Idem igitur obseruanter secutus est in illis praecipue uoluminibus, quibus statum Reip. formandum recepit. Nam postq̃ principatum iustitiae dedit, & docuit animam post animal non perire, per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quo anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiae uel cultae praemium, uel spretae poenam, animis quippe immortalibus subiturisq; iudicium, seruari doceret. Hunc ordinẽ Tullius non minore iudicio seruasse, q̃ ingenio repertus est. Postq̃ in omni Reip. ocio ac

negocio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, & cœlestium arcana regionum, in ipso consumati operis fastigio collocauit: indicans quo his perueniendum uel potius reuertendum sit, qui Remp. cum prudentia, iustitia, fortitudine, atq; moderatione tractauerint. Sed ille Platonicus secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylius, miles officio: qui cum uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter cæteros unà peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utranq; uitam diebus egerat uiderat'ue, tanquam publicum professus indicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum quam reuiuiscere maluit. Ac prius quam somnij uerba consulamus, enodandum nobis est, à quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitum uulgus intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philosophum referat quandam censuræ exercuisse leuitatem, quis ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem: & postremo, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectis. Quibus, quod factu facile est, eneruatis, iam quicquid contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium, seu iaculatus

est unq̃ morsus liuoris, seu forte iaculabitur: dissolutum erit. Epicureorum tota factio aequo semper errore à uero deuia, & ea existimans ridenda quae nesciat, sacrum uolumen & augustissima irrisit naturae seria. Colotes uero inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quae de hoc amarius cauillatus est. Sed caetera quae iniuria notauit (siquidem ad somniũ de quo hic procedit sermo nõ attinent) hoc loco nobis omittenda sunt. Illã calumniã persequemur, quae nisi supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim à Philosopho fabulam non oportuisse confingi: quoniã nullum figmenti genus ueri professoribus conueniret. Cur enim, inquit, si rerum caelestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est? sed quaesita persona, casusq; excogitata nouitas, & composita aduocati scaena figmenti, ipsam quaerendi ueri ianuam mendacio polluere? Haec quoniam cum de Platonico Ere iactantur: etiam quietem Africani nostri somniantis incusant: (Vtraq; enim sub apposito argumento electa persona est, quae accommoda enunciandis haberetur) resistamus urgenti, & frustra arguens refellatur calumnia: ut unà dissoluta, utriusq; factum, incolumen, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acq̃escit. Et ut facile secerni possit, quae ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacrae disputationis excludat: quae'ue etiam saepe, ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum est. Fabulae, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum concili-

andæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoq; in bonam frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menander, eius'ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum referta: quibus uel multum se Arbiter exercuit, uel Apuleium nonnunq̃ lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delitias profitetur: è sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ ad quandã uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo contexitur, ut sunt illæ Aesopiæ fabulæ elegantia fictionis illustres. At in alijs argumentum quidẽ fundatur ueri soliditate, sed hæc ipsa ueritas per quædam composita et ficta profertur. & hæc iam uocatur narratio fabulosa, non fabula. ut cæremoniarũ sacra Hesiodi et Orphei, quæ de deorum progenie actu'ue narrantur: ut mystica Pythagoreorũ sensa referuntur. Ergo ex hac secunda diuisione, quã diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliã rursus discretionẽ scissa diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solaq; fit narratio fabula, non unus reperitur modus per figmentũ uera referẽdi. Aut enim contextio narrationis per turpia et indigna numinibus, ac monstro similia componitur: ut dei adulteri: Saturnus patris Cœli pudenda abscindẽs, & ipse rursus à filio regno potito in uincla coniectus. quod genus totũ philosophi nescire malũt. Aut sacrarũ rerũ notio sub pio figmẽtorũ uelamine, honestis et tecta

rebus & uestita nominibus enunciatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enunciatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere, conquiescat. Sciendum est tamen, non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa uel licita. sed his uti solent, cum uel de anima, uel de aëreis, uel de aethereis potestatibus, uel de caeteris dijs loquuntur. Caeterum cum ad summum & principem omnium deum, qui apud Graecos τἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus se audet attollere: uel ad mentem, quam Graeci νοῦν appellant, originales rerum species quae εἴδη dictae sunt continentem, ex summo natam & perfectam deo. Cum de his inquam loquuntur, summo deo & mente, nil fabulosum penitus attingunt. Sed si quid de his assignare conantur, quae non sermonem tantummodo, sed cogitationem humanam superant, ad similitudines & exempla cõfugiunt. Sic Plato cum περὶ τἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit, nõ est ausus: hoc solum de eo sciens, ꝙ sciri quale sit ab homine non possit. Solum uero ei simillimum de uisibilibus solem reperit: & per eius similitudinem uiam sermoni suo attollendi se ad non comprehensibilia patefecit. Ideo ut nullum ei simulacrum cum dijs alijs constitueretur, finxit antiquitas: quia summus deus nataq; ex eo mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quo nihil fas est de fabulis peruenire. De dijs autem, ut dixi, caeteris, et de ani-

ma, non

ma, nō frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicam esse naturæ apertam nudamq; expositionem sui, quæ sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoq; subtraxit, ita à prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria, figurarum cuniculis operiuntur, ne uel is ademptis nudam, rerum talium natura se præbeat, sed summatibus tantum uiris sapientia interprete ueri arcani conscijs, contenti sint reliqui, ad uenerationem, figuris defendentibus à uilitate arcanum. Numenio deniq; inter philosophos occultorum curiosiori, offensam numinum, ꝙ Eleusinia sacra interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt: uiso sibi ipsas Eleusinias deas habitu meritricio, ante apertum lupanar uidere prostantes: admirantiq;, & causas nō cōuenientis numinibus turpitudinis consulenti, respondisse iratas: ab ipso se adyto pudicitiæ suæ ui abstractas, & passim adeuntibus prostitutas. Adeo semper ita se & sciri, & coli numina maluerunt, qualiter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est: quæ & imagines & simulacra, formarum talium prorsus alienis, & ætates, tam incrementi q̃ diminutionis ignaris, & amictus ornatusq; uarios, corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse, atq; Empedocles, Parmenides quoq;, & Heraclitus, de dijs fabulati sunt: nec secus Timæus, qui progenies eorum sicut traditum fuerat executus est. His prælibatis, anteq̃ ipsa somnij uerba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarū quæ passim quiescentibus ingeruntur, sub definitionem

Macrob. b

somniorum genera

ac regulam uetustas mitteret, edisseramus: ut cui eorum generi somnium quo de agimus applicandum sit, innotescat. Omnium quæ uidere sibi dormientes uidentur, quinq; sunt principales, & diuersitates, et nomina. Aut enim est ὄνειρος secundum Græcos, quod latini somnium uocant. aut ὅραμα quod uisio recte appellatur. aut χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur. aut est ἐνύπνιον, q̄d insomniū dicitur. aut est φάντασμα, quod Cicero (quoties opus hoc noīe fuit) uisum uocauit. Vltima ex his duo, cum uidētur, cura interpretationis indigna sunt, q̄a nihil diuinationis apportant, ἐνύπνιον dico, & φάντασμα. Est.n. ἐνύπνιον, quoties cura oppressi animi, corporis'ue siue fortunæ, qualis uigilātem fatigauerat: talē se ingerit dormienti. Animi, ut, si amator delitijs suis aut fruentē se uideat, aut carētē. si metuēs q̄s imminentē sibi uel insidijs, uel pro potestate p̄sonā: aut incurrisse hanc ex imagine cogitationū suarū: aut effugisse uideatur. Corporis, si temeto ingurgitatus, aut distentus cibo, uel abundatia præfocari se extimet: uel grauantibus exonerari. aut contra, si esuriens, cibū, aut potū, sitiēs, desiderare, quærere, uel etiā inuenisse uideatur. Fortunæ, cū se q̄s existimat, uel potentia, uel magistratu, aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietē sicut præuenerāt, ita & turbauerant dormientis: unà cum somno aduolant, & pariter euanescunt. Hinc & insomnio nomen, non quia per somnum uidetur (hoc enim est huic generi commune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantūmodo esse creditur dum uidetur: post somnium nullam sui utilitatem, uel significationem re-

linquit. Falsa esse insomnia, nec Maro tacuit.
» Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
cœlum hic uiuorum regionem uocans: quia sicut dij no
bis, ita nos defunctis superi habemur. Amorẽ quoq; de
scribens, cuius curam semper sequuntur insomnia, ait.
» =Hærent infixi pectore uultus Verbaq;, nec placi-
» dam membris dat cura quietem. Et post hæc.
» Anna soror quæ me suspensam insomnia terrent?
φάντασμα uero, hoc est uisum, cũ inter uigiliam, et adul
tam quietẽ in quadã, ut aiunt, prima somnij nebula ad
huc uigilare se existimans, q̃ dormire uix cœpit, aspice-
re uidetur irruẽtes in se, uel passim uagantes formas, ĩ
natura, seu magnitudine, seu specie discrepãtes, uariasq;
tẽpestates rerũ uel lætas, uel turbulentas. In hoc genere
est ἐπιάλτης, quẽ publica psuasio qescentes opinatur inua
dere: et pondere suo præssos, ac sentientes grauare. His
duobus modis ad nullã noscẽdi futuri opẽ receptis, tri
bus cæteris in ingeniũ diuinationis instruimur. Et est
oraculũ qdẽ, cũ in somnis parẽs, uel alia sancta gra-
uisq; psona, seu sacerdos, uel ẽt deus, aperte euẽturũ qd
euenturũ, faciendum, uitandum'ue denuntiat. Visio
aũt, nõ est aũt, cum id qs uidet, quod eodem modo quo
apparuerat eueniet. Amicum peregre cõmorãtem quẽ
non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere: & proce
denti obuius quem uiderat uenit in amplexus. Deposi
tum in quiete suscepit, & matutinus ei præcator occur
rit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei custodiæ cœlã-
dam cõmittens. Somnium proprie uocatur, quod tegit
figuris, & uelat ambagibus, non nisi interpretatione
intelligendam significationem rei, quæ demonstratur.

Quod quale sit, non à nobis exponendum est, cum hoc unusquisq; ex usu quid sit agnoscat. Huius quinq; sunt species, aut enim proprium, aut alienum, aut cōe, aut publicum, aut generale est. Proprium est, cum se quis facientem patientem'ue aliquid somniat. Alienum, cum alium Commune, cum se unà cum alio. Publicum est, cum ciuitati, foro'ue, uel theatro, seu quibuslibet publicis mœnibus actibus'ue, triste uel lætum quid existimat accidisse. Generale est, cum quis circa solis orbem, lunarem'ue globum, seu alia sydera, uel cœlum, omnesq; terras, aliquid somniat innouatum. Hoc aūt quod Scipio uidisse se retulit, tria illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur: & omnes ipsius somnii species attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterq; parens, sancti grauesq; ambo, nec alieni à sacerdotio, quid illi euenturum esset, enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset, aspexit. Est somnium: quia rerum, quæ illi narratæ sunt, altitudo, tecta profunditate prudentiæ, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoq; somnij species omnes refertur. Est proprium, quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum, ꝙ quem statū aliorum animæ sortitæ sunt, deprehendit. Est commune, ꝙ eadem loca tam sibi, q̄ cæteris eiusdem meriti didicit præparari. Est publicum, ꝙ uictoriam patriæ, & Carthaginis interitum, & Capitolinum triumphum, & sollicitudinem futuræ seditionis agnouit. Est generale, ꝙ cœlum, cœli'q; circulos, conuersionis'q; concentum uiuo adhuc homini noua & incognita, stellarum etiam ac

luminum motus, terræq; omnis situm, suspiciendo uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus: immo cum adhuc, ut ipse dicit, pene miles haberetur. Aiunt enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quæ rector eius magistratus'ue uidisset: aut quæ de plæbe non unus, sed multi similia somniassent. Ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon somnium quod de instruendo prælio uiderat, publicaret. Nestor qui non minus ipse prudentia, q̃ omnis iuuenta uiribus iuuit exercitum, concilians fidem relatis, de statu inquit publico credendum regio somnio: quod si alter uidisset, repudiaremus ut futile. Sed nõ ab re erat, ut Scipio, etsi necdum adeptus tunc erat consulatum, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitum. cuius erat author futurus: audiretq; uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturæ, uir non minus philosophia q̃ uirtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorum Virgilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionem, eruti de geminarum somnij descriptione portarum: si quis forte quærere uelit, cur porta ex ebore falsis, è cornu ueris sit deputata, instruetur authore Porphyrio, qui in cõmentarijs suis hæc in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta. Latet inquit omne uerum: hoc tamen anima, cum ab officijs corporis somno eius paululum libera est, interdum aspicit: nonnunq̃ tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cum aspicit, tamen non libero & perfecto

Porta Porf. Virg.

lumine uidet, sed interiecto uelamine, quod nexus naturæ caligantis obducit. Et hoc in natura esse idem Vir
» gilius asserit dicens. Aspice: nanq; omnem, quæ nunc
» obducta tuenti Mortales hebetat uisus tibi, & humi
» da circum Caligat, nubem eripiam. Hoc uelamē cum in quiete ad uerũ usq;, aciem introspicientis admittit, de cornu creditur: cuius ista natura est, ut tenuatũ uisui peruium sit. Cũ autem à uero hebetat, ac repellit obtutum, ebur putatur: cuius corpus ita natura densatũ est, ut ad quamuis extremitatē tenuitatis erasum, nullo uisu ad ulteriora tendentē penetretur.

Cap. iiij.

Tractatis generibus, et modis, ad quos somniũ Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdē somnij mentem, ipsumq; propositum quod græci σκοπὸν uocant, anteq̃ uerba inspiciantur, tentemus aperire: et eo pertinere propositũ præsentis operis asseramus, sicut iam in principio huius sermonis adstruximus, ut animas bene de Rep. meritorũ, post corpora cœlo reddi, et illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionē ipsum hæc occasio ad narrandũ somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silētio condidisse. Cum enim Lælius quæreretur, nullas Nasicæ statuas in publico, in interfecti tyranni remuneratione locatas: respondit Scipio post alia in hæc uerba. SED QVAMQVAM SAPIENTIBVS CONSCIENTIA IPSA FACTORVM EGREGIORVM AMPLISSIMVM VIRTVTIS EST PRAEMIVM, TAMEN ILLA DIVINA VIRTVS, NON STATVAS PLVMBO INHAERENTES, NEC TRIVMPHOS ARESCENTIBVS LAVREIS, SED STABILIORA QVAEDã, ET VIRIDIORA PRAEMIORVM GE-

NERA DESIDERAT. QVAE TAMEN ISTA SVNT INQVIT LAELIVS? TVM SCIPIO, PATIMINI ME INQVIT (QVONIAM TERTIVM DIEM IAM FERIATI SVMVS, *&c. quibus ad narrationem somnij uenit, docens illa esse stabiliora, & uiridiora præmiorum genera, quæ ipse uidisset in cœlo bonis Rerũp. seruata rectoribus: sicut his uerbis eius ostenditur.* SED QVO SIS AFRICANE ALACRIOR AD TVTANDAM REMP. SIC HABETO: OMNIBVS QVI PATRIAM CONSERVAVERINT, ADIVVERINT, AVXERINT, CERTVM ESSE IN COELO ET DEFINITVM LOCVM, VBI BEATI SEMPITERNO AEVO FRVANTVR. *Et paulo post hunc certum locũ qui sit, designans ait.* SED SIC SCIPIO, VT AVVS HIC TVVS, VT EGO, QVI TE GENVI, IVSTITIAM COLE, ET PIETATEM: QVAE CVM MAGNA IN PARENTIBVS, ET PROPINQVIS: TVM IN PATRIA MAXIMA EST. EA VITA VIA EST IN COELVM, ET IN HVNC COETVM EORVM, QVI IAM VIXERE, ET CORPORE LAXATI INCOLVNT LOCVM, QVEM VIDES, *significans Galaxian. Sciẽdũ est enim, ꝙ locus in quo sibi uidetur esse Scipio ꝑ qetẽ, lacteus circulus est, q Galaxias uocatur. Siquidẽ his uerbis in principio utitur.* OSTENDEBAT AVTEM CARTHAGINEM DE EXCELSO ET PLENO STELLARVM, ILLVSTRI, ET CLARO QVODAM LOCO. *Et paulopost aptius dicit.* ERAT AVTEM IS SPLENDIDISSIMO CANDORE INTER FLAMMAS ELVCENS CIRCVLVS, QVEM VOS (*ut à* GRAIIS ACCEPISTIS) ORBEM

LACTEVM NVNCVPATIS. EX QVO MIHI OMNIA CONTEMPLANTI PRAECLARA ET MIRABILIA VIDEBANTVR. Et de hoc quidem Galaxia, cum de circulis loquemur plenius, differemus.

cap. v. Sed iam quoniam inter libros, quos de Rep. Cicero, quos'ue prius Plato scripserat, quae differentia, quae similitudo habeatur, expressimus: & cur operi suo uel Plato Eris indicium, uel Cicero somnium Scipionis ascripserit: quid'ue sit ab Epicureis obiectum Platoni, uel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus: adiecimus'q; post haec necessario genera omnium imaginum, quae falso, quae'q; uero uidentur in somniis: ipsas'q; distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri: & cur Scipioni conuenerit talia somniare: & de geminis somnii portis: quae fuerit à ueteribus expressa sententia. super his omnibus ipsius somnii, de quo loquimur, mentem, propositum'q; signauimus: & partem coeli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem haec uel uidisse uisus est, uel audisse quae retulit. Nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnii uerba, nõ omnia, sed ut quaeq; uidebuntur digna quaesitu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait. NAM CVM AETAS TVA SEPTENOS OCTIES SOLIS ANFRACTVS, REDITVS'QVE CONVERTERIT: DVO'QVE HI NVMERI, QVORVM VTERQVE PLENVS, ALTER ALTERA DE CAVSA HABETVR: CIRCVITV NATVRALI SVMMAM TIBI FATALEM CON-

FECERINT: IN TE VNVM ATQVE IN TVVM NOMEN SE TOTA CONVERTET CIVITAS. TE SENATVS, TE OMNES BONI, TE SOCII, TE LATINI INTVEBVNTVR. TV ERIS VNVS, IN QVO NITATVR TOTA CIVITATIS SALVS. AC NE MVLTA, DICTATOR REMP. CONSTITVAS OPORTET: SI IMPIAS PROPINQVORVM MANVS EFFVGERIS. *Plenitudinem hic non frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diuinis rebus supernisq; non conuenit. neq; enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum sui sit impatiens effluendo, alieni appetens est hauriendo. Quæ si metallicis corporibus non usu ueniunt, non tamen plena illa, sed uasta dicenda sunt. Hæc est igitur communis numerorum omnium plenitudo, ꝙ cogitationi à nobis ad superos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui præsenti tractatui necessarij sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpora rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, non sentiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius repetita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousq; corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur, cogitatio quæ conceperit terminum, corpus relinquit. Ergo primus à corporibus ad incorporea transitus ostendit corporum terminos: &*

hæc est prima incorporea natura post corpora, sed nõ pure, nec ad integrũ carens corpore. Nam licet extra corpus natura eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum denique corpus nominas, ẽt superficies hoc uocabulo continetur: de corporibus eam, tametsi nõ res, sed intellectus sequestrat. Hæc supficies sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur: quas suo nomine γραμμὰς Græcia uocauit. Punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocantur: de quibus solerti industria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearũ. Nã seu trium, ut trigonum: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorum: totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includitur. Hoc loco admonẽdi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est longitudo. est enim sine latitudine. Planities uero, quam Græci ἐπιφάνειαν uocãt, lõgo latoque distenditur: alto caret. et hæc planities quãtis lineis cõtineatur, expressimus. Soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocãt: qualis est tessera, quæ cubus uocatur. Si uero non unius partis, sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod proponimus esse quadratum (ut de uno quod exemplo sufficiet disputemus) iam non quatuor, sed octo anguli colliguntur: quod tum animaduertis, si super unum quadratum, quale prius diximus, alterũ tale altius impositum mente conspicias, ut altitudo quæ

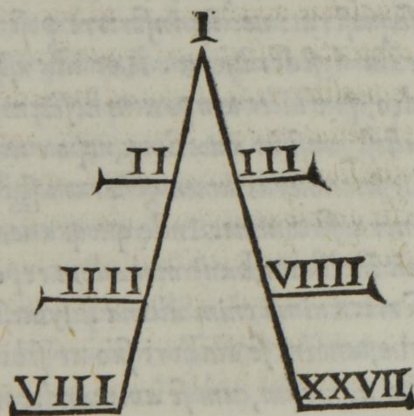
illi plano deerat, adiiciatur: fiatq; tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod στερεὸν uocant, ad imitationem tesseræ, quæ cubus uocatur. Ex his apparet octonarium numerũ solidum corpus et esse, et haberi. siquidem unum apud geometras puncti locum obtinet. Duo lineæ ductũ faciunt, quæ duobus punctis, (ut supradiximus,) coercetur. Quatuor uero pũcta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri spẽm, à singulis punctis in aduersum punctum eiecta linea. Hæc quatuor ut diximus duplicata, et octo facta, duo quadra similia describunt. quæ sibi superposita, additáq; altitudine, formã cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie et lineis: ex quibus illam constare memorauimus, formisq; omnibus. A` lineis enim ascenditur ad numerũ, tanq̃ ad priorẽ: ut intelligatur ex diuersis numeris linearũ, quæ formæ geometricæ describantur. Ipsam uero superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris. Et hæc est, ut diximus, numerorum omnium plenitudo. Seorsum autem illa (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut efficiuntur: aut uim obtinent uinculorum, licet alias quoq; causas quibus pleni numeri efficiantur, esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidũ

corpus efficiat, ante satis probatum est. Ergo singulariter quoq; plenus iure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniam, id est concinnentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubiū est: cum sphæræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. Omnes quoq; partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq; generantur, neq; generant, de monade & septem. quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. aut de duplicato eo qui & generatur & generat, id est quatuor. Nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinq;, quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. quinarij autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerum iustitiam uocauerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoq; ipsa soluatur, in bis bina. Eadem quoq; qualitate contexitur, id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat usq; ad monadē, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter æqualem diuisionem iustitiæ nomen accepit. Et quia ex supradictis omnibus apparet, quanta & partium suarum & seorsum sua plenitudine nitatur, iure plenus uocatur.

cap. VJ.

Superest ut septenarium quoq; numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine admiratione non possu=

mus, quod duo numeri qui in se multiplicati uitale spacium uiri fortis includerent, ex pari et impari constiterunt. Hoc enim uere perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. Nã impar numerus mas, & par fœmina uocatur. Item arithmetici imparem patris, & parem matris appellatione uenerantur. Hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum, partes eius ex pari et impari, id est duplari & triplari numero intertexuisse memorauit: ita ut à duplari usq; ad octo, à triplari usq; ad uiginti septem staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinq; nascuntur. siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingunt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est ter nouena, quæ sunt uigintiseptem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in Repub. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam indicatos, qua nihil post authorem potest esse perfectius.

Hoc quoq; notandũ est, quod superius asserentes communẽ numerorum omniũ dignitatẽ, antiquiores eos superficie, et lineis eius, omni-

busq́; corporibus ostendimus: procedẽs autem tractatus inuenit numeros, & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est ꝙ pronunciare non dubitauerunt sapientes, animam esse numerum se mouentem. NVNC uideamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur: cuius ut pressius plenitudo noscatur, primum merita partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit, inuestigemus. Constat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quinq;, uel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate foecundum. Ex uno et sex, compago prima componitur. Vnum autem, quod μονὰς, id est unitas dicitur, & mas idem & foemina est: par idem atq; impar, ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hæc monas initium finisq́; omnium, neq; ipsa principij aut finis sciens, ad summum refertur deum, eiusq́; intellectum à sequentium numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, è summo nata deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit æuo: cumq;, utpote una non sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat: et intra se continet. Inde quoq; aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena à syluestris contagione materiæ, tantum se authori suo ac sibi debens, simplicẽ sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersi-

tatis infundat: nullum init tamen cum sua unitate di= uortium. Vides ut hæc monas orta prima rerũ causa, adusq; animam ubiq; integra, & semper indiuidua cõ tinuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castiga tius q̃ se copia suggerebat. Nec te remordeat, q cum omni numero præesse uideatur, in coniunctione præci- pue septenarij prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, q̃ uirgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coar- ctetur: quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis fœtu, & multipli= catione processit. sicut Minerua solo ex uno parẽte nata perhibetur. Senarius uero qui cum uno coniunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis religionis et po tentiæ est. Primũ q solum ex omnibus numeris qui in= fra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim me dietatem, & tertiam partem, & sextam partem. et est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum: quæ omnia simul sex faciunt. Habet et alia suæ ueneratio= nis indicia: sed ne longior faciat sermo fastidium, unũ ex omnibus eius officium persequemur: quod ideo præ tulimus, quia hoc cõmemorato, non senarij tantum, sed & septenarij pariter dignitas astruetur. Humano par tui frequentiorẽ usum nouem mensium, certo numero= rum modulamine natura constituit: sed ratio sub asciti senarij numeri multiplicationẽ procedens, ẽt septem men ses cõpulit usurpari. quam breuiter, absoluteq; dicemus. Duos esse primos omnium numerorũ cubos, idest à pari

octo, ab impari uigintiseptem, & esse imparem marē, parem fœminam superius expressimus. Horum uterq; si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. Coeant enim numeri, mas ille qui memoratur, & fœmina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quinq; & triginta. Hæc sexies multiplicata, creant decem & ducētos, qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura fœcundus hic numerus, ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis absoluat. Discretio uero partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero dignoscitur. Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Dies ergo motus, quicunq; fuerit de duobus. ter multiplicatus, aut septimum, aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarij copulatione libata sint. Secunda de duobus, & quinq; est. Ex his Dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus. Hæc ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. Ideo et ad uagas stellarum, & luminum sphæras refertur. quia hæ quoq; ab illa quæ ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissæ, & in uarij motus contrarietatem retortæ sunt. Hic ergo numerus cum quinario aptissime iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad cœli Zonas ille refertur. Sed ille ratione scissionis, hic numero. illa uero quinario numero proprietas excepta potentiæ ultra cæteras eminentis euenit, ꝙ solus omnia quæq; sunt, quæq; uidentur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corporalia omnia, seu diuinum corpus habeant, seu

beant, seu

beant, seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia et supera, & subiecta designat. Aut enim deus summus est, aut mens ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quæ animarũ omnium fons est, aut cœlestia sunt usq; ad nos, aut terrena natura est: et sic quinarius rerum omnium numerus impletur. De secunda septenarij numeri coniunctione dicta hæc, pro affectatæ breuitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor, quæ quantum ualeat, reuoluamus. Geometria corporis ab impari prima planities in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma concluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Itẽ scimus secundum Platonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa forti inter se uinculo colligari, quibus interiecta medietas præstat uinculi firmitatem. Cũ uero medietas ipsa geminatur, quæ extima sunt, non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter uinciuntur. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo summa, medium quo uinciretur acciperet. Quaternarius uero duas medietates primus omnium nactus est: quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex, conditorq; mutuatus, insolubili inter se uinculo elementa deuinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est. Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & naturæ communione abnuentia permisceri, terram dico & igem, per tam iugabilem competentiam fœderari potuisse, nisi duobus medijs, aeris & aquæ nexibus uincirentur. Ita enim elementa inter se diuersissima, opifex tum deus ordinis opportunitate cõnexuit, ut facile iungerentur. Nam cum binæ in singulis qualitates essent, talẽ unicuiq; de

duabus alterã dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam sibi, & similem reperiret. Terra est sicca, & frigida, aqua uero frigida, & humida est. hæc duo elementa licet sibi p siccum, humectum'q; contraria sint, per frigidum tamen cõmune iunguntur. Aer humectus, & calidus est, & cum aquæ frigidæ cõtrarius sit calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cum sit calidus, & siccus, humorem quidem aeris respuit siccitate: sed connectitur societate caloris. Et ita fit, ut singula quæq; elementorũ, duo sibi hinc inde uicina, singulis qualitatibus uelut quibusdam amplectantur ulnis. Aqua terram frigore, aerem sibi nectit humore. Aer aquæ humecto simili, & igni calore sociatur. Ignis aeri miscetur ut calido, terræ iungitur siccitate. Terra ignem sicco patitur, aquam frigore non respuit. Hæc tamen uarietas uinculorũ, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset. si tria, minus quidem ualido, aliquo tamen nexu uincienda nodaret. Inter quatuor uero insolubilis colligatio est, cum duæ summitates duabus interiectionibus uinciuntur. Quod erit manifestius, si in medio posueris ipsam continentiam sensus de Timæo Platonis exceptam. DIVINI DECORIS (INQVIT) RATIO POSTVLABAT, TALEM FIERI MVNDVM, QVI ET VISVM PATERETVR, ET TACTVM. CONSTABAT AVTEM, NEQVE VIDERI ALIQVID POSSE SINE IGNIS BENEFICIO, NEQVE TANGI SINE SOLIDO, ET SOLIDVM NIHIL ESSE SINE TERRA. VNDE MVNDI OMNE CORPVS DE IGNI, ET TERRA INSTRVERE FABRICATOR INCIPIENS, VIDIT

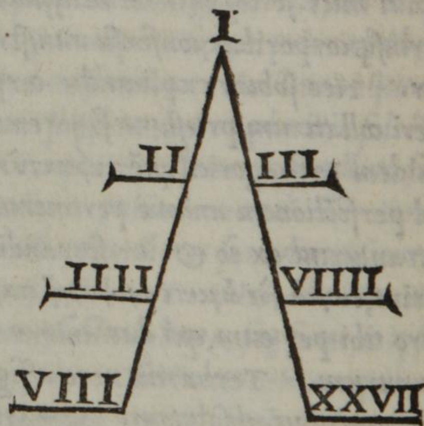
DVO CONVENIRE SINE MEDIO COLLIGANTE NON POSSE, ET HOC ESSE OPTIMVM VINCVLVM, QVOD ET SE PARITER, ET A SE LIGANDA DEVINCIAT. VNAM VERO INTERIECTIONEM, TVNC SOLVM POSSE SVFFICERE, CVM SVPERFICIES SINE ALTITVDINE VINCIENDA EST. AT VBI ARCTANDA VINCVLIS EST ALTA DIMENSIO, NODVM NISI GEMINA INTERIECTIONE NON NECTI. INDE AEREM, ET AQVÃ INTER IGNEM TERRAMQ; CONTEXVIT, ET ITA PER OMNIA VNA, ET SIBI CONVENIENS IVGABILIS COMPETENTIA CVCVRRIT, ELEMENTORŨ DIVERSITATEM IPSA DIFFERENTIARŨ AEQVALITATE CONSOCIANS. NAM QVANTŨ INTEREST INTER AQVAM ET AEREM CAVSA DENSITATIS ET PONDERIS, TANTVNDEM INTER AEREM ET IGNEM EST. ET RVRSVS, QVOD INTEREST INTER AEREM ET AQVAM CAVSA LEVITATIS ET RARITATIS, HOC INTEREST INTER TERRAM ET AQVAM. ITEM QVOD INTEREST INTER TERRAM ET AQVAM CAVSA DENSITATIS ET PONDERIS, HOC EST INTER AQVAM ET AEREM. ET QVOD INTER AQVAM ET AEREM, HOC INTER AEREM ET IGNEM. ET CONTRA QVOD INTEREST INTER IGNEM ET AERẼ TENVITATIS LEVITATISQ; CAVSA, HOC INTER AEREM ET AQVAM EST. ET QVOD EST INTER AEREM ET AQVAM, HOC INTER AQVAM INTELLIGITVR, ET

TERRAM. NEC SOLVM SIBI VICINA ET COHAERENTIA COMPARANTVR, SED EADEM ALTERNIS SALTIBVS CVSTODITVR AEQVALITAS. NAM QVOD EST TERRA AD AEREM, HOC EST AQVA AD IGNEM, ET QVOTIES VERTERIS, EANDEM REPERIES IVGABILEM COMPETENTIAM, ITA EX IPSO QVO INTER SE SVNT AEQVALITER DIVERSA SOCIANTVR. Haec eo dicta sunt, ut aperta ratione constaret, neq; planitiem sine tribus, neq; soliditatem sine quatuor posse uinciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambae partes eius uincula prima sortitae sunt: ternarius cum una medietate, quaternarius cum duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit, QVI NVMERVS RERVM OMNIVM FERE NODVS EST. Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriae, aut talia quae uisum, tactum'ue patiantur. Horum priora tribus incrementorũ gradibus constant. aut enim linea eijcitur ex puncto, aut ex linea supficies, aut ex planitie soliditas. Altera uero corpora quatuor elementorũ collato foedere, in robur substantiae corpulẽtae concordi cõcretione coalescunt. Necnõ omniũ corporũ tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini, adnumerato effectu ultimo, quatuor, pũctum, linea, supficies, et ipsa soliditas. Item cum quatuor sint elementa, ex quibus constant corpora terra, aqua, aer, & ignis tribus sine dubio interstitijs separantur: quorum unum est à terra usq; ad aquam, ab aqua usq; ad aerem sequens, tertium ab aere usq; ad ignem. Et à terra quidem usq; ad aquã

spacium, necessitas à physicis dicitur, quia uincire, & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum. Vnde Homericus censor Menelaus cum Græcis imprecaretur, Vos omnes (inquit) in terram & aquam resoluamini, in id dicens, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. Illud uero quod est inter aquam & aerem ἁρμονία dicitur, id est apta & consonans conuenientia. quia hoc spacium est, quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona conuenire. Inter aerem uero & ignem obedientia dicitur: quia sicut lutulenta & grauia superioribus necessitate iunguntur: ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media coniunctionem utriusq; præstante. Ex quatuor igitur elementis, & tribus eorũ interstitijs absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico et quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis utriusq; corporibus, consensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præstant fauorem: sed quaternarium quidem Pythagorici (quẽ τετρακτὺν uocant) adeo quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana uenerantur: ut ex eo & iurisiurandi religionem sibi fecerint, οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν. iuro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternariũ numerum. Ternarius uero assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quarum prima est ratio. quam λογιστικὸν appellant. Secunda animositas, quam θυμικὸν uocãt. Tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. Item nullus sapiẽtum animam ex sympho-

niјs quoq; musicis constitisse dubitauit. Inter has non paruæ potentiæ est quæ dicitur Διὰ πασῶν. Hæc constat ex duabus. i. διὰ τεσσάρων, et Διὰ πέντε. Fit autem diapente ex hemiolio, & fit diatessaron ex epitrito. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron, & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur. Vnde Virgilius nullius disciplinæ expers, planè, & per omnia beatos exprimere uolens ait. O terq; quaterq; beati.

HAEC DE partibus septenariј numeri sectantes cōpendia diximus, de ipso quoq; pauca dicemus. Hic numerus heptas nunc uocatur, antiquato usu primæ literæ. Apud ueteres enim septas uocitabatur, quod Græco nomine testabatur uenerationem debitam numero. Nam primo omnium hoc numero anima mūdana generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. Monade enim in uertice locata, terni numeri ab eadē ex utraq; parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares. i. post monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo. ab altera uero parte, tria deinde nouem,

& inde uigintiseptem. Ex his numeris facta contextio generationem animae imperio creatoris efficit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostenditur, quia mundanae animae origo septem finibus continetur. Septem quoq; uagantium sphaerarum ordinem, illi stelliferae & omnes continenti, subiecit, artifex fabricatoris prouidentia. quae & superioris rapidis motibus obuiarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoq; quasi ex illis septimam numerus septenarius mouet, cursumq́; eius ipse dispensat. Quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & uiginti propè diebus totius zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem à quo profecta est, remeat, solos tamen ferè uigintiocto in tota Zodiaci circuitione consumit: reliquis solem qui de loco, in quo eum reliquit, abscesserat, comprehendit. Sol enim unum de duodecim signis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte arietis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emersisse lunam, quod eam nasci uocamus. Haec post uigintiocto dies & horas ferè septem, ad primam partem arietis redit: sed illic non inuenit solem. interea enim & ipse progressionis suae lege ulterius abscessit: & ideo ipsa necdum putatur eò, unde profecta fuerat, reuertisse. quia oculi nostri tunc, non à prima parte arietis, sed à sole eam senserant processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus plus minus'ue consequitur. & tunc orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedens, rursus dicitur nasci. Inde ferè nunq̃ in eodem signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc

nonnunq̃ euenit, quia dies in eo sol duos supra trigin-ta altitudine signi moratę consumit. Rarissimo in alijs, si circa primam signi partem à sole procedat. Huius ergo uigintiocto dierum numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usq; ad septem quantũ singuli numeri exprimunt: tantum antecedentibus addendo procedas: inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam Zodiaci latitudinem emetiendã, remetiendamq; cõsumit. Nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ obliquæ meãdo ꝑ latũ, ad medietatẽ latitudinis peruenit: qui locus appellatur ecliptićus. Septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur. Septem alijs rursus ad medium obliquata conscendit. Vltimis septem, septentrionali redditur summitati. Item ijsdem quater septenis diebus omnem Zodiaci, & longitudinem, & latitudinem circùm perq; discurrit. Similibus quoq; dispensationibus hebdomadum luminis sui uices sempiterna lege uariando disponit. Primis enim septem, usq; ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, et διχότομος tunc uocatur. Secundis, orbẽ totum renascẽtes ignes colligendo iam cõplet, et plena tunc dicitur. Tertijs διχότομος rursus efficitur, cũ ad medietatẽ decrescendo contrahitur. Quartis, ultima luminis sui diminutione tenuatur. Septem quoq; permutationibus, quas phasis uocant Græci, toto mense distinguitur. cum nascitur, cum fit dichotomos, & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis uniuersitate priuatur. Amphicyrtos est autem, cum supra diametrum dicho-

toni est, anteq̃ orbis conclusione cingatur: uel de orbe iã minuẽs inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoq; ipse, de quo uitam omnia mutuantur, septimo signo uices suas uariat. nam à solstitio hyemali ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & à tropico uerno usq; ad autumnale tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoq; conuersiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxima, secunda media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum, & occasum. Est uero unaquæq; conuersio quadripartita, & ita constat septenarius numerus, id est ex tribus generibus conuersionum, et ex quatuor modis, quibus unaquæq; conuertitur. Hi sunt autẽ quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad ultimum frigida. Et maxima conuersio id est anni, humida est uerno tempore, calida æstiuo, sicca autumno, frigida per hyemem. Media autem conuersio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascens luna humorem assolet concitare. Secunda calida, adolescente in ea iam luce de solis aspectu. Tertia sicca, quasi plus ab ortu remota. Quarta frigida, deficiente iam lumine. Tertia uero conuersio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur, q humida sit usq; ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usq; ad secundam, sicca usq; ad tertiam, quarta iam frigida. Oceanus quoq; in incremento suo hunc numerum tenet. Nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito. minuitur paulisper secun-

do, minoremq; uidet eum tertius q̃ secundus, et ita decrescendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, & nonus fit similis sexto, decimus quinto, et undecimus fit quarto par, tertio quoq; duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo. Tertia uero hebdomas eadem facit quae prima, quarta eadem quae secunda. Hic deniq; est numerus, qui hominem concipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes aetatum gradus tradi senectae, atq; omnino constare facit. Nam illud ut taceamus, ꝙ uterum nulla ui seminis occupatum, hoc dierum numero natura constituit, uelut decreto exonerandae mulieris uectigali mense redeunte purgari: hoc tamen praetereundum non est, quia semen, quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, haesisse in uitam pronuntiatur. Verum semine semel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, ut die septimo folliculum genitiuum circundet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cum à physicis deprehensum sit, Hippocrates quoq; ipse, qui tam fallere q̃ falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectum, quã septimo post conceptum die grauidã intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne grauida maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atq; septimo die saltu eiectum cum tali folliculo, qualem supra retulimus, suffecisse conceptui. Hoc Hippocrates. Stratõ uero peripateticus, et Diocles Carystius ꝑ

septenos dies concepti corporis fabricam hac obserua-
tione dispensant, ut hebdomade secunda credant gut-
tas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus
apparere. tertia demergi eas introsum ad ipsum conce
ptionis humorem. quarta humorē ipsum coagulari, ut
quiddā uelut inter carnem, & sanguinem liq̃da adhuc
soliditate conueniat. q̃nta uero interdū fingi in ipsa sub
stantia humoris humanā figuram, magnitudine quidē
apis, sed ut in illa breuitate membra omnia, et designa
ta totius corporis liniamenta consistant. Ideo aūt adie
cimus, interdū, quia constat quoties quinta hebdomade
fingitur designatio ista membrorū, mense septimo ma-
turari partum. Cum autē nono mense absolutio futura
est, siquidem fœmina fabricatur, sexta hebdomade
iam membra diuidi: si masculus, septima. Post par
tum uero utrum uicturum sit quod effusum est, an in
utero sit præmortuum, ut tantummodo spirans nasca-
tur, septima hora discernit. Vltra hunc enim horarū
numerum, quæ præmortua nascuntur, aeris halitum
ferre non possunt. quem quisquis ultra septem horas
sustinuerit, intelligitur ad uitam creatus, nisi alter forte,
qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies
septem iactat reliquias umbilici, et post bis septem in-
cipit ad lumen uisus eius moueri, & post septies se-
ptem libere iam & pupulas, & totam faciem uertit
ad motus singulos uidendorum. Post septem uero
menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et
post bis septem, sedent sine casus timore. Post ter
septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post
quater septem, non solum stat firmiter, sed &

incedit. Post quinquies septē incipit lac nutricis horrescere: nisi forte ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes q primi emerserant, alijs aptioribus ad cibū solidum nascentibus cedunt: eodemq; anno, id est, septimo plene absoluitur integritas loquendi. Vnde & septem uocales literæ à natura dicuntur inuentæ, licet latinitas easdē modo longas, modo breues pronuntiādo, quinq; pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post autē bis septem ipsa ætas necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluitur, de qua tamen fœminæ propter uotorum festinationem maturius biennio legibus liberantur. Post ter septenos annos genas flore uestit iuuenta, idemq; annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latū quoq; crescere ultra iam prohibet. Quinta omne uirium, quantæ inesse unicuiq; possunt, cōplet augmentū, nulloq; modo iam potest quisq̄ fortior fieri. Inter pugiles deniq; hæc consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uictoriæ, nihil de se amplius in incremento uirium sperent. Qui uero expertes gloriæ huius usq; illo manserunt, à professione discedant. Sexies uero septeni anni, seruant uires ante collectas, nec diminutionem, nisi ex accidēti, euenire patiuntur. Sed à sexta usq; ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. Ideo nonnullarum Rerumpub. is

mos est, ut post sextam ad millitiam nemo cogatur. In pluribus datur remissio iusta post septimam. Notandũ uero ꝙ cum numerus septem se multiplicat, facit ætatem, quæ proprie perfecta, et habetur & dicitur: adeo, ut illius ætatis homo, ut pote qui iam perfectionem & attigerit, & necdum præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uirium alienus habeatur. Cum uero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, heptadi iũgitur, ut aut decies septem, aut septies deni computentur anni, hæc à physicis creditur meta uiuendi: & hoc uitæ humanæ perfectum spaciũ terminatur: quod quisquis excesserit, ab omni officio uacuus, soli exercitio sapientiæ uacat: & omnem usum sui in suadendo habet, aliorum munerum uacatione reuerendus. A` septima enim usq; ad decimam septimanam pro captu uirium, quæ adhuc singulis perseuerant, uariantur officia. Idem numerus totius corporis membra diponit. Septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra uocitantur, lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. Et septem alia cum uenis, et meatibus quæ adiacent singulis, ad cibũ, & spiritum accipiendum, reddendumq; sunt deputata, guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria. quorum unum dissipium uocatur, quod uentrem, & cætera intestina secernit. Alterum medium quod Græci μεσεντέριον dicunt. Tertium quod ueteres hiran uocauerunt: habeturq; præcipuum intestinorum omnium, & cibi detrimenta deducit. De spiritu autem & cibo, quibus accipiendis, ut relatum est, atq; reddendis membra quæ diximus cum meatibus sibi adiacen-

tibus obsequuntur, hoc obseruatum est, q̄ sine haustu spiritus ultra horas septem, sine cibo ultra totidem dies uita non durat. Septem sunt quoq; gradus in corpore, qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem complent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hec de interioribus. In aperto quoq; septem sunt corporis partes, caput, pectus, manus, pedes'q;, & pudendum. Item quæ diuiduntur nō nisi septem cōpagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachium, cubitus, uola, & digitorum nodi terni. In pedibus uero femur, genu, tibia, pes ipse, sub quo uola est, & digitorū similiter nodi terni. Et quia sensus, eorum'q; ministeria, natura in capite uelut in arce constituit, septem foraminibus sensuū celebrantur officia, id est, oris, ac deinde oculorū, narium, & auriū binis. Vnde non immerito hic numerus totius fabricæ dispensator et dominus, ægris quoq; corporibus periculum, sanitatem'ue denuntiat. Immo ideo et septem motibus omne corpus agitatur. aut enim accessio est aut recessio: aut in leuā dextram'ue deflexio: aut sursum quis seu deorsum mouetur: aut in orbem rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de partibus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus et habetur, et dicitur. Et absolutæ ut arbitror, ratione iam constitit, cur diuersis ex causis, octo & septem pleni uocentur. Sensus aūt hic est, cum ætas tua quinquagesimum & sextum annum compleuerit, quæ SVMMA TIBI FATALIS ERIT, spes quidem salutis publicæ te uidebit, & pro remedijs cōis bonorum omnium status uirtutibus tuis dictatura debebitur, sed si euaseris insidias propinquorum. nam

per SEPTENOS OCTIES SOLIS ANERACTVS REDITVSQVE, quinquaginta & sex significat annos, ANFRACTVM solis & REDITVM annum uocans: ANFRACTVM, propter Zodiaci ambitum: REDITVM, quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur. Hic quidam mirantur quid sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina anima & olim cœlo reddita, atq; hic maxime scientiam futuri professa, nescire, possit ne nepos suus, an nō possit euadere. Sed non aduertunt hanc habere legem omnia uel signa uel somnia, ut de aduersis oblique aut denuntiēt, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædam cauendo trāsimus, alia exorando & litando uitantur. sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nam ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. nunq̄ denutiata uanescunt. Hic subijcies. Vnde igitur ista discernimus, ut possit, cauendum'ne, an exorandum, an uero patiendum sit, deprehendi? Sed præsentis opis fuerit insinuare qualis soleat in diuinationibus eē affectata cōfusio, ut desinas uelut de incerta dubitatione mirari. Cæterum in suo quoq; opere artificis erit signa quærere, quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediat. Nam illud,

» =prohibent nam cætera parcæ

» Scire, =

Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis, q̄ plene semper cum prædicuntur, futura ita dubijs obserantur: ut tamen diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus)

impediatur, subesse reperiat apprehendendæ uestigia ueritatis. ut ecce Homericũ somnium à Ioue, ut dicatur, missum ad conserendam futuro die cum hostibus manum, sub aperta promissione uictoriæ, spem regis animauit. Ille uelut diuinum secutus oraculum, commisso prælio, amissis suorum plurimis, uix, ægréq; in castra remeauit: num dicendum est deum mandasse mendacium? non ita est. Sed quia illum casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somnij, quod animaduersum uel ad uere uincendũ, uel ad cauendũ saltem potuisse instruere. Habuit enim præceptio, ut uniuersus produceretur exercitus. At illa sola pugnãdi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuersitate præceptum sit: prætermissóq; Achille, qui tunc recenti lacessitus iniuria ab armis cum suo milite feriabatur: rex progressus in prælium, & casum qui debebatur excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi, non onnia de imperatis sequendo. Parem obseruantiæ diligentiam, Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoq; rebus obtinuit. Nam apud illum Aeneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis, abundéq; Delio instructus oraculo, in errorem tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non equidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum. sed cum origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis quod inter Cretam, et Italiam (quæ ipsius gentis authores utraq; produxerant) magis ostenderet, & (quod aiunt) digito demonstraret Italiam. Nam cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquendo, Dardanidæ duri, aperte

consulẽtibus, Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit: appellãdo eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidem denuntiationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis, inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnij continetur, absoluitur. Nam cum dicitur, CIRCVITV NATVRALI SVMMAM TIBI FATALEM CONFECERINT, uitari hũc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos uitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, hæc ratio est, ꝙ siue dũ humano uel merori patitur uel timori, seu ꝙ utile est hoc maxime latere, pronius cætera oraculis q̃ uitæ finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur. His aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua. SED QVO SIS AFRICANE ALACRIOR AD TVTANDÃ REMP. SIC HABETO, OMNIBVS QVI PATRIAM CONSERVAVERINT, ADIVVERINT, AVXERINT, CERTVM ESSE IN COELO AC DEFINITVM LOCVM, VBI BEATI AEVO SEMPITERNO FRVANTVR. NIHIL EST ENIM ILLI PRINCIPI DEO, QVI OMNEM HVNC MVNDVM REGIT, QVOD QVIDEM IN TERRIS FIAT ACCEPTIVS QVÃ CONCILIA, COETVSQ; HOMINVM IVRE SOCIATI, QVAE CIVITATES APPELLANTVR. HARṼ RECTORES, ET CONSERVATORES HINC PROFECTI, HVC REVERTVNTVR. Bene et opportunæ, postq̃ de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum sperãda subiecit: quibus adeo à metu præ-

dicti interitus cogitatio uiuentis erecta est: ut ad morien di desideriũ ultro animaretur, maiestate promissæ bea titudinis, & cœlestis habitaculi. Sed de beatitate, quæ debetur conseruatoribus patriæ, pauca dicenda sunt: ut postea locum omnem, quẽ hic tractandum recepimus, resoluamus. Solæ faciunt uirtutes beatum: nullaq; alia quisq̃ uia hoc nomen adipiscitur. Vnde qui existimãt nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes: nullos præ ter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionẽ enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes, eos tan tummodo dicunt esse sapientes: qui superna acie mentis requirunt: et quærendi sagaci diligentia cõprehendũt, & quantum uiuendi perspicuitas præstat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum, & omnia quæ mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere: omnemq; animæ cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiæ, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis usus requirit. Fortitudi nis, non terreri animam à corpore quodam modo du ctu philosophiæ recedentem, nec altitudinem profectæ ad superna ascensionis horrere. Iustitiæ, ad unam sibi huius propositi consentire uiã uniuscuiusq; uirtutis ob sequium. Atq; ita fit, ut secundum hoc tam rigidæ defi nitionis abruptum, Rerumpu. rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps, libro de uirtutibus, gradus ea rum uera et naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera uirtutum. Ex his primæ polliticæ uocantur:

secundæ purgatoriæ: tertiæ animi iam purgati: quartæ exemplares. Et sunt politicæ, hominis, quia sociale animal est. His boni uiri Reipu. consulunt: urbes tuentur. his parentes uenerantur: liberos amant: proximos diligunt. his ciuium salutem gubernant: his socios circunspecta prouidentia protegunt, iusta liberalitate deuinciunt. hisq; sui memores alios fecere merendo. Et est politicæ prudentiæ, ad rationis normam, quæ cogitat, quæq; agit, uniuersa dirigere: ac nihil præter rectum uelle, uel facere: humanisq; actibus tanq̃ diuis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt, ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animum supra periculi metum agere: nihilq; nisi turpia timere: tolerare fortiter, uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Temperantiæ, nihil appetere pœnitendum: in nullo legem moderationis excedere: sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuiq; quod suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primum sui, atq; inde Reipub. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana: diuina non deserens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt: qui diuini capax est: solumq; animum eius expediunt: qui decreuit se à corporis contagione purgare: &

Nota

quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. Hæc sunt otiosorum, qui à Rerumpu. actibus se sequestrant. Harũ quid singulæ uelit, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantium diceremus: quas solas quidam existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ sunt purgati iam defæcatiq; animi, & ab omni mundi huius aspergine presse pureq; detersi. Illic prudentiæ est, diuina non quasi in electione præferre, sed sola nosse: & hæc tanq̃ nihil sit aliud intueri. Temperantiæ, terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum superna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares sunt, quæ in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus νοῦν uocari: à quarum exemplo reliquæ omnes ꝑ ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mentem credendum est. Illic prudentia est mens ipsa diuina. Temperantiæ, ꝙ in se perpetua intentione conuersa est. Fortitudo, ꝙ semper idem est, nec aliquando mutatur. Iustitia, ꝙ perenni lege à sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Hæc sunt quaternarum quatuor genera uirtutum, quæ præter cætera, maximam in passionibus habent differentiam sui. Passiones autem (ut scimus) uocantur, ꝙ homines metuunt cupiuntq;, dolent gaudentq;. Has priæ molliunt: secundæ auferunt: tertiæ obliuiscuntur: in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus uirtutum beare, constat autem & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiũtur beati. Iure ergo Tullius

de Rerumpu. rectoribus dixit, VBI BEATI AEVO SEMPITERNO FRVANTVR. Qui ut ostenderet alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, non dixit absolute, NIHIL ESSE ILLI PRINCIPI DEO ACCEPTIVS QVAM CIVITATES, sed adiecit, QVOD QVIDEM IN TERRIS FIAT, ut eos qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cœlum. Illa autem definitione quid pressius potest esse, quid cautius, de nomine ciuitatum? QVAM CONCILIA, inquit, COETVSQVE HOMINVM IVRE SOCIATI, QVAE CIVITATES APPELLANTVR. Nam & seruilis quondam, & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed non iure sociati. Illa autem sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium. Quod uero ait. HARVM RECTORES, ET CONSERVATORES, HINC PROFECTI, HVC REVERTVNTVR. hoc modo accipiendum est. Animarũ originem manare de cœlo, inter recte philosophantes indubitatæ constat esse sententiæ. Et animæ dum corpore utitur, hæc est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud à quodam inter alia seu festiua, seu mordacia, serio tamen usurpatũ est. De cœlo descendit γνῶθι σεαυτόν. Nam & delphici uox hæc fertur oraculi, consulẽti ad beatitatem quo itinere perueniret. Si te inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem, ut diximus una est agnitio sui, si originis, natalisq; principia atq; exordia prima respexerit: nec se quæsiuerit extra. Sic enim

anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur: quibus post corpus euecta, eò, unde descenderat, reportatur. quia nec corporea sordescit: uel oneratur eluuie, quæ puro, ac leui fonte uirtutum rigatur. nec deseruisse unq̃ cœlum uidetur: quod respectu, et cogitationibus possidebat. Hinc anima, quam in se pronam corporis usus effecit, atq; in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis perhorrescit, & cum necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia non funditus corporeæ excedunt pestes: sed aut suum oberrat cadauer: aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoq;, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit: mauultq; omnia perpeti, ut cœlũ quod uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatũ uero rectores, cæteriq; sapientes, cœlum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes, facile post corpus, cœlestem, quam penè non reliquerant, sedem reposcunt. Nec enim de nihilo, aut de uana adulatione ueniebat: q̃ quosdam urbium conditores, aut claros in Repu. uiros, in numerũ deorum consecrauit antiquitas. Sed Hesiodus quoq; diuinæ sobolis assertor, priscos reges cum dijs alijs enumerat: hisq; exemplo ueteris potestatis etiam in cœlo regendi res humanas assignat officiũ. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poeta Græcus protulit, inseramus, referemus eos, ut ex uerbis suis in latina uerba conuersi sunt.

» Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt,
» Quondam homines, modo cum superis humana

» tuentes
» Largi, ac munifici, ius regum nunc quoq; nacti.
Hoc & Virgilius non ignorat: qui licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit: non tamen eos ab ducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem: & nosse eos solem suum ac sua sydera profitetur: ut geminæ doctrinæ obseruationes præstiterint, & poeticæ figmentum, & philosophiæ ueritatem. Et si secundum illum res quoq; leuiores, quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent.
» = Quæ gratia currum,
» Armorumq; fuit uiuis, quæ cura nitentis
» Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Multo magis rectores quondam urbium recepti in cœlum, curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in ultimam sphæram recipi creduntur: quæ aplanes uocatur. Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde sunt. Animis enim necdum desyderio corporis iretitis, syderea pars mundi præstat habitaculum: & inde labuntur in corpora. Ideo his illo est reditio, qui merentur. Rectissime ergo dictum est, cum in galaxian, quem aplanes continet, sermo iste procedat: hinc profecti: huc reuertuntur. Ad sequentia transeamus. HIC EGO ETSI ERAM PERTERRITVS NON TAM METV MORTIS, QVā INSIDIARū A MEIS: QVAESIVI TAMē VIVERET NE IPSE, ET PATER PAVLVS, ET ALII, QVOS NOS EXTINCTOS ARBITRABAMVR. Vel fortuitis et iter fabulas elucēt semina infixa uirtutum, quæ nūc uideas licet, ut è pectore Scipionis, uel somniantis emineant.

In re enim una politicarum uirtutum omnium pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. Quod suorum terretur insidijs, magisq; alienum facinus, q̃ suum horrescit exitium, de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc autem diximus ad iustitiam referri, quæ seruat unicuiq; quod suum est. Quod ea quæ arbitratur, non pro compertis habet, sed spreta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit, quærit discere certiora, indubitata prudētia est. Quod cum perfecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamen talia desyderium frenat, temperat, & sequestrat, ut de uita aui, & patris interroget, quid nisi temperātia est? ut iam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca quæ sibi deberentur, adductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. Ipsius enim consultationis hic sensus est. Nos (inq̃t) arbitrabamur animam cum fine morientis extingui: nec ulterius esse post hominem. Ait enim, QVOS NOS EXTINCTOS ARBITRABAMVR. Quod autem extinguitur, esse iam desinit. Ergo uelim dicas, inquit, si et pater Paulus tecum et alij supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus ut à pio filio, & de cæteris ut à sapiente, ac naturam ipsam discutiente, processit: quid ille respondit? IMMO VERO (inquit) HI VIVVNT, QVI CORPORVM VINCVLIS TANQVAM E CARCERE EVOLAVERVNT. VESTRA VERO QVAE DICITVR VITA, MORS EST.
Si ad inferos meare mors est, et est uita esse cum supe-

ris, facile discernis, quæ mors animæ, quæ uita creden
denda sit, si cõstiterit qui locus habendus sit inferorũ,
ut anima dũ ad hunc truditur, mori: cum ab hoc pro
cul est, uita frui, & uere superesse credatur. Et quia to
tum tractatum, quem ueterum sapientia de inuestiga-
tione huius quæstionis agitauit, in hac latentem uerbo=
rum paucitate reperies, ex omnibus aliqua, quibus nos
de rei quã quærimus absolutione, sufficiet admoneri,
amore breuitatis excerpsimus. Anteq̃ studium philoso
phiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum uigoris
adolesceret, qui per diuersas gentes, authores in consti-
tuendis sacris cerimoniarum fuerunt, aliud esse inferos
negauerunt; q̃ ipsa corpora, quibus inclusæ animæ, car
cerem fœdum tenebris, horridum sordibus, & cruore
patiuntur. Hoc animæ sepulchrum, hoc ditis concaua,
hoc inferos uocauerunt. Et omnia quæ illic esse cre=
didit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, & in ipsis
humanis corporibus assignare conati sunt. Obliuionis
fluuium, aliud non esse asserentes, q̃ errorem animæ ob
liuiscentis maiestatem uitæ prioris, qua anteq̃ in cor-
pus truderetur potita est: solamq; esse in corpore uitam
putantis. Pari interpretatione Phlegethontem, ardores
irarum & cupiditatum putarunt. Acherontem, quic-
quid fecisse, dixisse'ue usq; ad tristitiam humanæ uarie
tatis more nos pœnitet. Cocytum, quicquid homines in
luctum, lachrymasq; compellit. Stygẽ, quicquid inter
se humanos animos in gurgite mergit odiorum. Ip=
sam quoq; penarum descriptionem, de ipso usu conuer=
sationis humanæ sumptam crediderunt. Vuulturem
iecur immortale tondentem, nihil aliud intelligi uolen-

tes, q̃ tormenta conscientiæ obnoxia flagitio uiscera interiora rimantis, & ipsa uitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis, semper curas, si requiescere forte tentauerint, excitantis, tanq̃ fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcentis, lege hac qua se iudice nemo nocens absoluitur: nec de se suã potest uitare sententiam. Illos autem epulis ante ora positis excruciari fame, & inedia tabescere, quos magis, magisq; acquirendi desyderium cogit præsentem copiam non uidere, & in afluentia inopes, egestatis mala in ubertate patiuntur: nesciẽtes parta respicere, dum egent habendis. Illos radijs rotarum pendere districtos, qui nihil consilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicantes, seq; & actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus, & fortuitis semper rotantur. Saxum ingens uoluere, inefficacibus, laboriosisq; conatibus uitam terentes. Atram silicem lapsuram semper, & cadenti similem, illorum capitibus imminere: qui arduas potestates & infaustam ambiunt tyrannidem, nunq̃ sine timore uicturi: et cogentes subiectum uulgus odisse, dum metuat: semper sibi uidentur exitium, quod merentur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. Nam Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, familiari quondam suo solã beatam existimanti uitam tyranni, uolens q̃ perpetuo metu misera, q̃ impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium uagina raptum, & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq; ille & Siculas, & tyrannicas copias præsentis

mortis periculo aspernaretur: talis est, inquit Dionysius, uita quam beatam putabas: sic nobis semper mortem imminentem uidimus. Existima ergo, quando fœlis esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur quæ à theologis asseruntur, si uere suos quisq; patimur manes: & inferos in his corporibus esse credimus: quid aliud intelligendum est, q̃ mori animam: cum ad corporis inferna demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit? Dicendum est, quid his postea ueri solicitior inquisitor, philosophiæ cultus adiecerit. Nam & qui primum Pythagoram, & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram, prodiderunt. Mori animal, cum anima discedit è corpore. ipsam uero animam mori asserentes, cum à simplici, & indiuiduo fonte naturæ, in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his manifesta, omnibus nota est: altera non nisi à sapientibus deprehensa, cæteris eam uitam esse credentibus, ideo hoc ignoratur à plurimis, cur eundem mortis deum, modo ditem, modo immitem uocemus: cum per alteram, id est, animalis mortem absolui animam, & ad ueras naturæ diuitias, atq; ad propriam libertatem remitti, faustum nomen indicio sit: per alteram uero, quæ uulgo uita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli: uocabuli testemur horrore. Nam ut constat animal, necesse est in corpore anima uinciatur. Ideo corpus δέμας, hoc est uinculum nuncupatur: & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, id est, animæ sepulchrum.

Vnde Cicero pariter utrunq; significans, corpus esse uinculum, corpus esse sepulcrum, quod carcer est sepultorum, ait. QVI E CORPORVM VINCVLIS, TANQVAM E CARCERE EVOLAVERVNT. Inferos autem Platonici non in corporibus esse, id est, non à corporibus incipere dixerunt, sed certam mundi ipsius partem Ditis sedem, id est, inferos uocauerunt. De loci uero ipsius finibus inter se dissona publicarunt: & in tres sectas diuisa sententia est. Alij enim mundum in duo diuiserunt, quorum alterum facit, alterum patitur. Et illud facere dixerunt, quod cum sit immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit. Hoc pati quod per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partem à sphæra, quæ aplanes dicitur, usq; ad globi lunaris exordium. Mutabilẽ uero à luna ad terras usq; dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte consistunt, mori autem cum ad partẽ ceciderint permutationis capacẽ. Atq; ideo inter lunam, terrasq; locum mortis & inferorum uocari, ipsamq; lunam uitæ esse mortisq; confinium, & animas inde in terram fluentes mori: inde ad supera meantes in uitam reuerti, nec immerito existimatum est. A luna enim deorsum natura incipit caducorum, ab hac animæ sub numerum dierum cadere, & sub tempus incipiunt. Deniq; illam ætheream terram physici uocauerunt: & habitatores eius lunares populos nuncupauerunt. quod ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum et author, & conditrix, adeo, ut nõnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augu

menta, & hac decrescente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione generetur, ad ea quæ de inferorum loco alij definiunt, transeamus. Maluerunt enim mundum alij in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine, terra, aqua, aer, ignis, quæ est pars liquidior aeris uicina lunæ. Supra hæc rursum totidem numero, sed naturæ purioris elementa, ut sit luna pro terra, quam ætheream terrã à physicis diximus nominatam, aqua sit sphæra Mercurij, aer Veneris, ignis in sole. Tertius uero elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur, ut terram ultimam faciat: & cæteris in medium redactis in terrã desinat tam ima, q̃ summa postremitas. Igitur sphæra Martia ignis habeatur, aere Iouis, Saturni aqua, terra uero aplanes, in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in corpus emittitur, per tres elementorũ ordines trina morte ad corpus usq; descendit. Hæc est inter Platonicos de morte animæ, cum in corpus truditur secunda sententia. Alij uero (nã tres inter eos esse sententiarum diuersitates ante signauimus) in duas quidẽ et ipsi partes sicut primi faciunt, sed non ijsdem terminis diuidunt mundum. Hi enim cœlum, quod aplanes sphæra uocitatur partem unam: septem uero sphæras quæ uagæ uocantur, & quod inter illas ac terram est, terramq; ipsam alteram partẽ esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorum sectæ amicior est ratio, animæ beatæ ab omni cuiuscunq; contagione corporis liberæ cœlũ possident. Quæ uero appetentiam corporis, & huius, quam in terris uitam uocamus,

ab illa specula altissima & perpetua luce despiciens,
desyderio latenti cogitauerit: pondere ipso terrenæ cogi
tationis paulatim in inferiora delabitur. Nec subito à
perfecta incorporalitate luteum corpus induitur: sed
sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis:
& absolutissimæ puritatis recessum, in quædam syde-
rei corporis incremēta turgescit. In singulis enim sphæ
ris, quæ cœlo subiectæ sunt, ætherea obuolutione uesti-
tur: ut per eas gradatim societati huius indumenti testei
concilietur. Et ideo totidem mortibus, quot sphæras trā
sit, ad hanc peruenit: quæ in terris uita uocitatur.
cap. xij. Descensus uero ipsius, quo anima de cœlo in huius uitæ
inferna delabitur, sic ordo digeritur. Zodiacum ita
lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambi-
endo amplectitur: ut eum qua duo tropica signa capri
cornus, & cancer feruntur, intersecat. Has solis portas
physici uocauerunt: quia in utraq; obuiante solstitio ul-
terius solis inhibetur accessio: & fit ei regressus ad Zo
næ uiam, cuius terminos nunq̃ relinquit. Per has por-
tas animæ de cœlo in terras meare, & de terris in cœ
lum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera
deorum uocatur. Hominum cancer, quia per hunc in
inferiora descensus est. Capricornus deorum, quia per
illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in
deorum numerum reuertuntur. Et hoc est quod Home=
ri diuina prudentia in antri Ithacensis descriptione
significat. Hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo
deorsum incipere Ditis imperium, quia animæ inde
lapsæ: uidentur iam à superis recessisse. Ideo primam
nascentibus ait lactis alimoniam offerri: quia primus

eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est. HINC PROFECTI, HVC REVERTVNTVR. Ergo descensuræ cum adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt: adhuc in numero sunt deorum. Cum uero ad leonem labendo peruenerint, illic conditionis futuræ auspicantur exordium. quia in leone sunt & rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tirocinia. Aquarius autem aduersus leoni est: & illo oriente mox occidit. ideo cum sol aquarium tenet, manibus parentatur: utpotè in signo quod humanæ uitæ contrarium, uel aduersum feratur. Illinc ergo, id est, à confinio quo se Zodiacus, lacteusq; contingunt, anima descendens, à tereti quæ sola forma diuina est, in conum defluendo producitur: sicut à puncto nascitur linea, & in longum ex indiuiduo procedit: ibiq; à puncto suo, quod est monas, uenit in dyadem, quæ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduam eandemq; diuiduam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. Animæ enim, sicut mundi, ita & hominis unius, modo diuisionis reperiuntur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur. modo capaces: cum illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. Anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui perductione syluestrem tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. Et hoc est quod Plato notauit in Phædone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem, uolens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta &

grauata deducatur. Arcani huius indiciũ est, & crater Liberi patris ille sydereus, in regione quæ inter cancrum est & leonem locatus, ebrietatẽ illic primũ descensuris animis euenire sylua influente significans. Vnde & comes ebrietatis obliuio illic incipit animis latẽter obrepere. Nã si animæ memoriã rerũ diuinarũ, quarum in cœlo erant consciæ, ad corpora usq; deferrent, nulla inter homines foret de diuinitate dissensio. Sed obliuionem quidem omnes descendendo hauriunt: aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes, quia opinionis ortus est memoriæ defectus. Hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facile reminiscuntur, quid illic ante cognouerint. Hinc est, quod quæ apud latinos lectio, apud græcos uocatur repetita cognitio: quia cum uera discimus, ea recognoscimus, quæ naturaliter noueramus, antequam materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est autem hyle, quæ omne corpus mundi, quod ubicunq; cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima et purissima pars eius, qua uel sustentantur diuina, uel constant, nectar uocatur: et creditur esse potus deorum, inferior uero & turbidior potus animarum Et hoc est quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipsum autem Liberum patrem Orphaici νοῦν ὕλικον suspicantur intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuiditur. Ideo in illorum sacris traditur titaneo furore in membra discerptus, et frustis sepultis rursus unus & integer emersisse: quia νοῦς, quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rur

sus ex

sus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia: & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de Zodiaco, et lacteo ad subiectas usq; sphæras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu: sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In saturni ratiocinationem, et intelligētiam, quod λογιστικὸν, θεωρητικὸν uocant: In Iouis uim agēdi, quod πρακτικὸν dicitur. In Martis animositatis ardorē, quod θυμικὸν nuncupatur. In solis sciendi opinandiq; naturam, quod αἰσθητικὸν, & φανταστικὸν appellant. Desiderij uero motum, quod ἐπιθυμητικὸν uocatur, in Veneris. Pronuntiandi et interpretandi quæ sentiat: quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurij: φυτικὸν uero id est naturam plantandi & augendi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & est sicut à diuinis ultima, ita in nostris terrenisq; orbibus prima. Corpus enim hoc sicut fex rerum diuinarum est: ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera: cœli dico, & syderum aliorumq; elementorum: ꝙ illa quidem sursum arcessita sunt ad animæ sedem: & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sublimitatis imitatione meruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducitur: & ideo mori creditur, cum in caducam regionem, & in sedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, ꝙ de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem toties nominamus. Etenim sua morte anima nō extinguitur: sed ad tempus obruitur. Nec temporali demersione beneficium perpertuitatis eximitur. Cum

rursus è corpore, ubi meruerit cõtagione uiciorum penitus elimata purgari: ad perennis uitæ lucẽ restituta, in integrum reuertatur. Plene ut arbitror de uita, & de morte animæ definitio liquet: quam de abditis philosophiæ, doctrina et sapientia Ciceronis elicuit. Sed Scipio per quietem & cœlo, quod in præmium cedit beatis: & promissione immortalitatis animatus, tã gloriosam spem, tamq; inclytam magis, magisq; firmauit uiso patre: de quo utrum uiueret, cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur malle cœpit, ut uiueret. Nec flesse cõtentus uiso parente, quem crediderat extinctum: ubi loqui posse cœpit, hoc primũ probare uoluit, nihil se magis desiderare, q̃ ut cum eo iã moraretur. Nec tamen apud se quæ desiderabat facienda cõstituit antequam consuleret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel consulentis, uel præcipientis uerba tractemus. QVAESO, INQVAM, PATER SANCTISSIME, ATQVE OPTIME, QVONIAM HAEC EST VITA (VT AFRICANVM AVDIO DICERE) QVID MOROR IN TERRIS? QVIN HVC AD VOS VENIRE PROPERO? NON EST ITA, (INQVIT ILLE) NISI ENIM CVM DEVS IS, CVIVS HOC TEMPLVM EST OMNE QVOD CONSPICIS, ISTIS TE CORPORIS CVSTODIIS LIBERAVERIT: HVC TIBI ADITVS PATERE NON POTEST. HOMINES ENIM SVNT HAC LEGE GENERATI, QVI TVERENTVR ILLVM GLOBVM, QVEM IN HOC TEMPLO MEDIVM VIDES, QVAE TERRA DICITVR. ANIMVS DATVS EST EX

cap. xiii.

ILLIS SEMPITERNIS IGNIBVS, QVAE SYDERA ET STELLAS VOCATIS: QVAE ROTVNDAE ET GLOBOSAE DIVINIS ANIMATAE MENTIBVS, CIRCVLOS SVOS, ORBESQVE CONFICIVNT CELERITATE MIRABILI. QVARE ET TIBI PVBLI, ET PIIS OMNIBVS RETINENDVS EST ANIMVS IN CVSTODIA CORPORIS: NEC INIVSSV EIVS, A' QVO ILLE EST NOBIS DATVS, EX HOMINVM VITA MIGRANDVM EST: NE MVNVS HVMANŨ ASSIGNATVM A' DEO, DEFVGISSE VIDEAMINI. *Hæc secta et præceptio Platonis est, qui in Phædone definit hominem non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamen dialogo idem dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum est: duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram. sed ipsius quoque animalis hoc est hominis, duas asserit mortes: quarum unam natura, uirtutes alteram præstant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solutum lege naturæ. Mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras philosophia docente contemnit: & cupiditatum dulces insidias, reliquasq; omnes exuitur passiones. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quæ solis philosophantibus aptæ sunt: euenire signauimus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapien-*

Mors

tibus appetendam. Illam uero quam omnibus natura constituit, regi, uel inferri, uel arcessiri uetat: docens expectandam esse naturam. & has causas huius aperiēs sanctionis, quas ex usu rerū, quæ in quotidiana conuersatione sunt, mutuatur. Ait enim eos qui potestatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere: priusq̄ potestas ipsa quæ clausit, abire permiserit. Non enim uitari pœnam furtiua discessione, sed crescere. Hoc quoq; addit, nos esse in dominio deorum: quorum tutela, & prouidentia gubernamur. Nihil autem esse inuito domino de his, quæ possidet, ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum. Et sicut qui uitam mancipio extorquet, alieno crimine non carebit: ita eum qui finem sibi, domino necdum iubente, quæsiuerit: non absolutionem consequi, sed reatum. Hæc Platonicæ sectæ semina altius Plotinus exequtur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri: quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberā esse non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat: aut pertæsus necessitatis, aut metu cuiusq̄ ad hoc descendit: aut odio, quæ omnia inter passiones habentur. Ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non uinculum. Exitu autem coacto animam circa corpus magis, magisq; uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa curpus, eius'ue sepulturam uel locum, in quo iniecta manus est, peruagantur. Cum contra illæ animæ, quæ in hac uita à uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluuntur, adhuc extante corpo-

re, cœlo & syderibus inserantur. Et ideo illam solam de uoluntarijs mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur philosophiæ, ratione, ut diximus, non ferro: prudentia, non ueneno. Addit etiam, solam esse naturalẽ mortem, ubi corpus animam, non anima corpus relinquit. Constat enim numerorum certam constitutamq; rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dũ supersunt, perseuerat corpus animari. cum uero deficiunt, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum, & fatalia uitæ tempora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit: quippe quæ immortalis atq; perpetua est: sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando: sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis.

» = Explebo numerum, reddarq; tenebris.

Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat: non cum extorqueretur uita corpori adhuc idoneo ad contĩnuationẽ ferendi. Nec leuis est differentia, uitam uel natura, uel sponte soluendi. Anima enim cum corpore deseritur: potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uiolenter de corpore extruditur: quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis: & malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoq; superioribus adijcit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis: ad quam in hac uita una quæq; peruenit: non est præcipitandus uitæ finis, cum

adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur: in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præstò sit surgere. Animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto, præcipitiq; delapsi sunt: unde facultas nunq̃ sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spacijs, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo, inquies, q iam perfecte purgatus est, manum sibi debet inferre: cum non sit ei causa remanendi, quia profectum ulterius non requirit, qui ad superna peruenit. Sed hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: q a spes sicut timor, passio est. Sed & cætera, quæ superior ratio disseruit, incurrit. Et hoc est, ꝙ Paulus filiũ spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit: ne festinatũ absolutionis, ascensionisq; desideriũ magis eũ hac ipsa passione uinciat, ac retardet. Nec dicit, ꝙ nisi mors naturalis aduenerit, emori non poteris: sed huc uenire nõ poteris. NISI ENIM, inqt, CVM DEVS ISTIS TE CORPORIS CVSTODIIS LIBERAVERIT, HVC TIBI ADITVS PATERE NON POTEST, quia scit iam receptus in cœlũ, nisi perfectæ puritatis cœlestis habitaculi aditum non patere. Pari autem constantia, mors nec ueniẽs per naturã timenda est: nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæq; Plotinum de uoluntaria morte pronũtiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.

cp. xiiij Sed illa uerba quæ propter hoc sunt inserta, repetamus. HOMINES ENIM SVNT HAC LEGE GENERATI, QVI TVERENTVR ILLVM GLOBV̄, QVEM IN HOC TEMPLO MEDIVM VIDES, QVAE TERRA DICITVR. HISQ́; ANIMVS DATVS EST EX ILLIS SEMPITERNIS IGNIBVS, QVAE SYDERA ET STELLAS VOCATIS. QVAE ROTVNDAE ET GLOBOSAE, DIVINIS ANIMATAE MENTIBVS, CIRCVLOS VOS, ORBESQVE CONFICIVNT CELERITATE MIRABILI. De terra cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus, cum de nouem sphæris loquemur. Bene autem uniuersus mundus dei templum uocatur, propter illos qui existimant nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum, & cœlestia ista quæ cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam dei ostenderet, posse uix intelligi, nunq̃ uideri, quicquid humano subijcitur aspectui, templum eius uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur ut templa, cultum tamen maximum debeat conditori: sciatq́;, quisquis in usum templi huius inducitur, ritu sibi uiuendum sacerdotis. Vnde & quasi quodam publico præconio tantam humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos syderei animi cognatione nobilitet. Notandum est, ꝙ hoc loco animum & ut proprie, & ut abusiue dicitur, posuit. Animus enim proprie mens est, quam diuiniorem anima nemo dubitauit. Sed nonnunq̃ sic & animam usurpantes uocamus. Cum ergo dicit.

HISQ́; ANIMVS DATVS EST EX ILLIS SEMPITERNIS IGNIBVS, mentem præstat intelligi,

quæ nobis proprie cum cœlo, syderibusq; cõmunis est. Cum uero ait, RETINENDVS ANIMVS EST IN CVSTODIA CORPORIS: ipsam tunc animam nominat, quæ uincitur custodia corporali: cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis animus, id est mēs, cum syderibus communis sit: secundum theologos dissseramus. Deus qui prima causa, & est, et uocatur: unus omnium quæq; sunt, quæq; uidentur esse princeps, & origo est. Hic superabūdanti maiestatis fœcunditate de se mentem creauit. Hæc mens, quæ νοῦς uocatur: qua patrem inspicit, plenam similitudinem seruat authoris. Animam uero de se creat, posteriora respiciens. Rursus anima patrem qua intuetur induitur: ac paulatim regrediente respectu in fabricam corporum, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimam ex mente, de qua est nata, rationem, quod λογικὸν uocatur. Ex sua natura accipit præbendi sensus, præbēdiq; incrementi seminarium: quorum unum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. Sed ex his primū, id est, λογικὸν, quod innatum sibi ex mente sumpsit, sicut uere diuinum est: ita solis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικὸν, & φυτικὸν, ut à diuinis recedunt: ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creans sibi, condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit: quam sapientes de deo, et mente νοῦν nominant) ex illo mero, ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suæ hauserat copia: corpora illa diuina uel supera, cœli dico & syderum, quæ prima condebat, animauit: diuinæq; mentes omnibus corporibus, quæ in formam teretem, id est, in sphæræ modum formabantur: infusæ sunt. Et hoc est quod

cum de stellis loqueretur ait, QVAE DIVINIS ANIMATAE MENTIBVS In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporum caducorum deprehēdit meram diuinitatem mentis sustinere non posse: immo partem eius uix solis humanis corporibus conuenire: quia & sola uidentur erecta, tanq̄ quæ ad supera ab imis recedant, et sola cœlū facile, tanq̄ semp erecta suspiciunt, solisq; inest uel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus solā mentis capacē.

Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi, sentiendiq; naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc, est q̄ homo & rationis compos est & sentit, & crescit: solaq; ratione meruit præstare cæteris animalibus, quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæq; suspiciendi difficultate a superis recesserunt: nec ullam diuinorum corporū similitudinem aliqua sui parte meruerunt: nihil ex mente sortita sunt. & ideo ratione caruerunt. Duoq; tantum adepta sunt, sentire, uel crescere. Nam siquid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est: & memoria non illa ratione mixta: sed quæ hebetudinem sensuum quinq; comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus, & herbis est: quæ carent tam ratione, q̄ sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hac sola parte uiuere dicuntur. Hunc rerum ordinem & Virgilius expressit. Nam & mundo animam dedit: & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim, ait,

& terras, et maria, et sydera spiritus intus alit, id est, anima. Sicut alibi pro spiramento animam dicit.

» Quantum ignes, animæq; ualent. =

Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, men

» tem esse testatur. Mens agitat molem. =

Necnon ut ostenderet ex ipsa anima constare, & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit,

» Inde hominum pecudumq; genus = &c.

Vtq; assereret eundem semper in anima esse uigorem: sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit,

» = Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua.

Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit: anima uero & condat, & uita compleat omnia quæ sequuntur: cunctaq; hic unus fulgor illuminet, et uniuersus appareat, ut in multis speculis per ordinem positis uultus unus: cumq; omnia continuis successionibus se sequantur degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti à summo deo usq; ad ultimam rerum fæcem unà se mutuis uinculis religans: & nusq̃ interrupta connexio. Et hæc est Homeri cathena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominẽ constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi societatẽ cum cœlo, et syderibus habere cõem. Et hoc est quod ait, HISq; ANIMVS DATVS EST EX ILLIS SEMPITERNIS IGNIBVS, QVAE SYDERA ET STELLAS VOCATIS. Nec tamen ex ipsis cœlestibus, & sempiternis ignibus nos dicat animatos. Ignis enim ille licet diuinum, tñ corpus est. Nec ex corpore

q̃uis diuino possemus animari: sed unde ipsa illa corpora quae diuina & sunt, & uidentur, animata sunt: id est, ex ea mundanae animae parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postq̃ dixit, HISq; ANIMVS DATVS EST EX ILLIS SEMPITERNIS IGNIBVS, QVAE SYDERA ET STELLAS VOCATIS, mox adiecit, QVAE DIVINIS ANIMATAE MENTIBVS. ut per sempiternos ignes corpus stellarum, per diuinas uero mentes earum animas manifesta descriptione significet: & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostẽdat. NON ab re est, ut haec de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem. Xenocrates numerum se mouentem. Aristoteles ἐντελέχειαν. Pythagoras, & Philolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades quinq; sensuum exercitium sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum, Heraclitus Ponticus lucem. Heraclitus Physicus scintillam stellaris essentiae, Zenon concretum corpori spiritum. Democritus spiritũ insertum atomis, hac facilitate motus, ut corpus illi omne sit peruium. Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia. Hipparchus ignem, Anaximenes aera, Empedocles & Critias sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophanes ex terra & aqua, Boetos ex aere & igne, Epicurus speciem ex igne, & aere, & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate eius, q̃ de immortalitate sententia. NVNC uideamus quae sint haec duo nomina, quorum pariter me-

Anima
L

minit cum dicit, quæ ſydera, et ſtellas uocatis. Neq; enim hic res una gemina appellatione monſtratur, ut enſis & gladius. Sed ſunt ſtellæ quidem ſingulares, ut erraticæ quinq;, & cæteræ, quæ non admixtæ aliís ſolæ feruntur. Sydera uero, quæ in aliquod ſignum ſtellarum plurimum compoſitione formantur, ut aries, taurus, ut Andromeda, Perſeus, uel corona, & quæcunq; uariarũ genera formarum in cœlum recepta creduntur. Sic et apud græcos ἀστὴρ, et ἄστρον diuerſa ſignificant. Etenim aſter ſtella una eſt: & aſtron ſignum ſtellis coactum, quod nos ſidus uocamus. Cum uero ſtellas globoſas & rotundas dicit, non ſingularium tantum exprimit ſpeciem, ſed & earum, quæ in ſigna formanda conueniunt. Omnes enim ſtellæ inter ſe, etſi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina: ſolida ſphæra deſcribitur: quæ nec ex globo ſi rotunditas deſyderetur: nec ex rotunditate ſi globus deſit, efficitur: cum alterũ à forma, alterum ſoliditate corporis deſeratur. Sphæras autem hic dicimus ipſarum ſtellarum corpora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. dicuntur præterea ſphæræ, & aplanes illa quæ maxima eſt: et ſubiectæ ſeptem, per quas duo lumina, & quinq; uagæ diſcurrunt. Circi uero & orbes, duarum ſunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidem alibi aliter eſt uſus. Nam & orbem pro circulo poſuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro ſphæra, VT NOVEM TIBI ORBIBVS VEL POTIVS GLOBIS Sed et circi uocantur, qui ſphæram maximam cingunt, ut eos ſequens tractatus oſtendet: quorum unus eſt lacteus, de quo ait,

INTET FLAMMAS CIRCVS ELVCENS. Sed hic horum nihil neq; circi, neq; orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & peracta conuersio, id est, ab eodem loco post emensum sphæræ, per quam mouetur ambitum in eundem locum regressus. Circus autem esse hinc linea ambiens sphærã, ac ueluti semitam faciens, per quam lumen utrinq; discurrit, & inter quam uagantium stellarum error legitimus coercetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt, quæ & cursu suo feruntur: & contra sphæræ maximæ, id est, ipsius cœli impetum, contrario motu ad oriẽtem ab occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idem est modus meandi, sed non omnes eodẽ tempore circos suos, orbesq; conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis: quia cum sit eadem omniũ, nec ulla ex illis aut concitatior esse possit, aut segnior: nõ eodẽ tamen temporis spacio omnes ambitum suum peragunt. Causam uero sub eadem celeritate disparis spacij, aptius nos sequentia docebunt. His de syderum natura et syderea hominum mente narratis, rursus filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmium rursus adiecit: ostendens lacteum circulum uirtutibus debitum, & beatorũ cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis. ERAT AVTEM IS SPLẼDIDISSIMO CANDORE INTER FLAMMAS ELVCENS CIRCVLVS: QVEM VOS (VT A GRAIIS ACCEPISTIS) ORBEM LACTEVM NVNCVPATIS. Orbis hic idem quod circulus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus è circulis, qui ambiunt cœlum: et sunt præter eum numero decẽ,

de quibus quæ dicenda sunt, proferemus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic sub iectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione, q̃ uisu cõprehendẽdis. De hoc lacteo multi inter se diuersa sen serunt: causasq; eius alij fabulosas, naturales alij protu lerunt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theo=phrastus lacteum dixit esse compagem: qua de duobus hemisphærijs cœli sphæra solidata est. Et ideo ubi oræ utrinq; conuenerant, notabilem claritatem uideri.

Diodorus ignem esse densatæ, concretæq; naturæ in unã curui limitis semitam, discretione mundanæ fabricæ coaceruante concretum. Et ideo uisum intuentis admit=tere: reliquo igne cœlesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subijciente conspectui. Democritus innu meras stellas, breuesq; omnes, quæ spisso tractu in unũ coactæ, spacijs, quæ angustissima interiacent, opertis, uicinæ sibi undiq; & ideo passim diffusæ lucis asper-gine, continuum iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Possidonius, cuius definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris eẽ syderei infusionem: quam ideo aduersa Zodiaco curuitas obliquauit, ut quoniam sol nunq̃ Zodiaci excedendo terminos expertem feruoris sui partem cœli reliquam deserebat: hic circus à uia solis in obliquum recedens, uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus Zodiacum inter secet, superius iam relatum est. Hæc de lacteo.

Decem aũt alij, ut diximus, circi sunt, quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinẽ hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium

circulorum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine cēseatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinē signorū capacitas exigebat. Quantum igitur spacij lata dimensio porrectis syderibus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia ducta per mediū ecliptica uocatur: quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum. solis, si ei tunc luna succedat. lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unq̄ deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectum. Sic enim euenit, ut aut lunæ contra solem positæ, ad mutuandum ab eo solitum lumen sub eadem inuentus linea terræ conus obsistat: aut soli ipsa succedens, obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur: sed noster fraudatur aspectus. Luna uero circa proprium defectū laborat, non accipiendo solis lumen: cuius beneficio noctem colorat. Quod sciens Virgilius disciplinarum omnium peritissimus ait,

» Defectus solis uarios, lunæq; labores.

Quamuis igitur trium linearum ductus Zodiacum et claudat, & diuidat: unum tamen circum author uocabulorum dici uoluit antiquitas. Quinq; alij circuli paralleli uocantur. Horum medius & maximus est æquinoctialis. Duo extremitatibus uicini, atq; ideo breues: quorum unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos & medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores: & ipsi ex utraq; parte zonæ ustæ terminum faciunt. Præter hos alij duo sunt colu-

ri, q̃bus nomen dedit imperfecta conuersio. Ambientes enim septentrionalẽ uerticem, atq; inde in diuersa diffusi, & se in summo intersecant: & quinq; paralelos in quaternas partes æqualiter diuidunt: zodiacum ita intersecantes, ut unus eorum per arietem & libram, alter per cancrum atq; capricornum meando decurrat: sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerum prædictum supersunt, meridianus, et horizon, nõ scribuntur in sphæra quia certum locum habere non possunt: sed pro diuersitate circumspicientis, habitantis'ue uariantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum uerticem uenerit, ipsum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse nõ patitur: non eadem pars cœli omnium uerticem despicit. Et ideo unus omnibus meridianus esse non poterit: sed singulis gentibus super uerticem suũ proprius meridianus efficitur. Similiter facit sibi horizõtem circumspectio singulorum. Horizon est enim, uelut quodã circo designatus terminus cœli, quod super terram uidetur. Et quia ad ipsum uere finem non potest humana acies peruenire, quantum quisq; oculos circumferendo conspexit: proprium sibi cœli, quod super terram est, terminum facit. Hic horizon quẽ sibi uniuscuiusq; circumscribit aspectus, ultra trecentos & sexaginta stadios longitudinem intra se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios non excedit acies contra uidentis. Sed uisus cum ad hoc spacium uenerit, accessu deficiens, in rotunditatem recurrendo curuatur. Atq; ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus,

trecentorum

trecentorum sexaginta stadiorum spacium quod intra horizontem suum continetur, efficiat: semperq; quantum ex huius spacij parte postera procedendo dimise= ris: tantum tibi de interiore sumetur: & ideo horizon semper quantacunq; locorum transgressione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectum, aut in terris aequa planities, aut pelagi tranquilla libertas, quae nullam oculis obijciat offensam. Nec te moueat, quod saepe in longissimo positum montē uidemus: aut quod ipsa coeli superna suspicamus. Aliud est enim, cum se oculis ingerit altitudo: aliud cum per planum se porrigit et extendit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. Haec de circis omnibus, quibus coelū cingitur: dicta sufficiant. Tractatum ad sequentia transferamus. EX cap. xvi. QVO OMNIA MIHI CONTEMPLANTI PRAECLARA CAETERA, ET MIRABILIA VIDEBANTVR. ERANT AVTEM EAE STELLAE, QVAS NVNQVAM EX HOC LOCO VIDIMVS, ET EAE MAGNITVDINES OMNIVM: QVAS ESSE NVNQVAM SVSPICATI SVMVS. EX QVIBVS ERAT EA MINIMA, QVAE VLTIMA À COELO, CITIMA TERRIS, LVCE LVCEBAT ALIENA. STELLARVM AVTEM GLOBI TERRARŪ MAGNITVDINĒ FACILE VINCEBANT. dicendo, EX QVO OMNIA MIHI CONTEMPLANTI id quod supradiximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentū. Duo sunt autem praecipua, quae in stellis se admiratum refert, aliquarum nouitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine disse=

remus. Plene et docte adijciendo, QVAS NVNQVAM EX HOC LOCO VIDIMVS, causam cur à nobis nõ uideantur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nunquam possint uideri. Quia ipsa pars cœli in qua sunt, nunquam potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus: ad septentrionalem uerticem surgit, & sphæralis conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cœli sphæra uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper à nobis uidetur: ac semper ostendit

» Arctos oceani metuentes æquore tingi.

Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unquam uidetur: nec sydera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius conscius, dixit.

» Hic uertex nobis semper sublimis, at illum
» Sub pedibus styx atra uidet, manesq; profundi.

Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nunquam apparendi terræ globositas habitantibus faciat: ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur, non impediente aliqua parte terræ: quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellas nunquam de terris uidere contigerat, ubi circumspectu libero sine offensa terreni obijcis uisæ sunt: iure quasi nouæ ad-

inirationem dederunt. Et quia intelexit causam propter quam eas nunquam ante uidisset, ait. ERANT AVTEM HAE STELLAE QVAS NVNQVAM EX HOC LOCO VIDIMVS, Hunc locum demonstratiue terram dicens: in qua erat dum ista narraret. Sequitur illa discussio, quod adiecit quid sit. ET HAE MAGNITVDINES OMNIVM, QVAS ESSE NVNQVAM SVSPICATI SVMVS. Cur autem magnitudines quas uidit in stellis, nunq̃ homines suspicati sint, ipse patefecit addendo. STELLARVM AVTEM GLOBI TERRAE MAGNITVDINEM FACILE VINCEBANT. Nā quando homo, nisi quē doctrina philosophiæ supra hominem, immo uere hominem fecit: suspicari potest stellam unā omni terra esse maiorem: cum uulgo singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur? Ergo tunc earum uere magnitudo asserta credetur: si maiores singulas quam est omnis terra, esse constiterit: quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse Geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi non possit. nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentesimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cum ergo sol ad circum pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit: quod pars esse nō possit, sine

cunctatione iudicij solem constat terra esse maiorem: si maior est pars eò quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verum solis circo superiorum stellarum circos certũ est esse maiores: si eo, quod continetur, id quod continet, maius est. cum hic sit cœlestium sphærarum ordo, ut à superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphæram quasi à cœlo ultimam, & uicinam terræ, minimam dixit: cum terra ipsa in punctum quasi uere iam postrema deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt grandiores: singulæ autem huius sunt magnitudinis, ut ad circum unaquæq; suum modum partis obtineat: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quam ad solis circum, qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si uere luce lucet aliena, sequentia docebunt.

cap. xvij

Hæc cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens, ad terras usq; fluxisset: & illic familiarius hæsisset: rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à cœli exordio sphærarum ordinem in hæc uerba monstrantis. NOVEM TIBI ORBIBVS VEL POTIVS GLOBIS CONNEXA SVNT OMNIA: QVORVM VNVS EST COELESTIS EXTIMVS: QVI RELIQVOS OMNES COMPLECTITVR, SVMMVS IPSE DEVS, ARCENS ET CONTINENS CAETEROS: IN QVO INFIXI SVNT ILLI, QVI VOLVVNTVR STELLARVM CVRSVS SEMPITERNI. CVI SVBIECTI SANT SEPTẽ, QVI VERSANTVR RETRO CONTRARIO MOTV, ATQVE COELVM. E` QVIBVS VNVM GLOBVM POSSIDET ILLA, QVAM IN TER=

RIS SATVRNIAM NOMINANT. DEINDE EST HOMINVM GENERI PROSPERVS ET SALVTARIS ILLE FVLGOR, QVI DICITVR IOVIS. TVM RVTILVS, HORRIBILISq́; TERRIS, QVEM MARTEM DICITIS. DEINDE SVBTER MEDIā FERE REGIONEM SOL OBTINET, DVX ET PRINCEPS ET MODERATOR LVMINVM RELIQVORVM, MENS MVNDI, ET TEMPERATIO, TANTA MAGNITVDINE, VT CVNCTA SVA LVCE LVSTRET, ET COMPLEAT. HVNC VT COMITES CONSEQVūTVR VENERIS ALTER, ALTER MERCVRII CVRSVS. INFIMOq́; ORBE LVNA RADIS SOLIS ACCēSA CONVERTITVR. INFRA AVTEM IAM NIHIL EST, NISI MORTALE ET CADVCVM, PRAETER ANIMOS MVNERE DEORVM HOMINVM GENERI DATOS. SVPRA LVNAM SVNT AETERNA OMNIA. NAM EA QVAE EST MEDIA ET NONA TELLVS, NEQVE MOVETVR, ET INFIMA EST: ET IN EAM FERVNTVR OMNIA MOTV SVO PONDERA. *Totius mundi à summo in imū diligens in hunc locum collecta descriptio est: & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur: quod quidam τὸ πᾶν, id est omne dixerunt. Vnde & hic dicit,* CONNEXA SVNT OMNIA. *Virgilius uero magnum corpus uocauit.*

» *Et magno se corpore miscet.*

Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis, ait, QVI VERSANTVR RETRO CON

TRARIO MOTV, ATQVE COELVM. Quod cũ dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum. Et si illæ septem, & uersantur: & contrario motu mouentur. Aut si hunc esse sphærarum ordinem quem Cicero refert, Platonica cõsentit authoritas. Et si uere subiectæ sint: quo pacto stellæ earum omnium Zodiacum lustrare dicantur: cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit. quæ'ue ratio in uno Zodiaco aliarum cursus breuiores, aliarum faciat longiores. Hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est asserantur. Et postremo, qua ratione in terram ferantur: sicut ait, OMNIA NVTV SVO PONDERA. Versari cœlũ, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: q a nunq̃ motus relinquit, quod uita nõ deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitatus. Igitur & cœleste corpus quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est: ne unq̃ uiuendo deficiat, semper in motu est: et stare nescit: quia nec ipsa stat anima, qua impellitur. Nam cum anima, quæ incorporea est, essentia sit in motu: primum autem omnium cœli corpus anima fabricata sit: sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. Cuius uis integra et incorrupta non deserit, quod primum cœpit mouere.

Ideo uero cœli motus necessario uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra autem locus nullus sit, quo se tendat accessio: continuatione perpetuæ in se reditionis agitatur. Ergo in quo põt, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphæræ, spacia: & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic

animam sequi semp uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, ꝙ eam nunq̄ reperiat: si semper hanc sequitur? Immo semper eam reperit: quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est. Cur ergo, si quam quærit reperit, non quiescit? quia & illa requietis est inscia. staret enim, si usq̄ stantem animam reperiret. Cū uero illa, ad cuius appetentiam trahitur, semper in uniuersa se fundat: semper & corpus se in ipsam, et per ipsam retorquet. Hæc de cœlesti uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino authore repta sufficiāt. Quod aūt hunc istum extimū globū, qui ita uoluitur: summū deū uocauit, non ita accipiendū est, ut ipse prima causa et deus ille omnipotētissimus existimetur: cū globus ipse quo cœlū est, animæ sit fabrica: anima ex mente processerit: mens ex deo, qui uere summus est, procreata sit. Sed summū quidē dixit, ad cæterorū ordinē qui subiecti sunt: unde mox subiecit, arcens: et continens cæteros. Deum uero, ꝙ non modo immortale animal ac diuinū sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis. sed ꝙ uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotētiam summitatis sequūtur, aut ipse faciat: aut ipse contineat: ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt: & apud theologos Iupiter est mundi anima. Hinc illud est,

" Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena.

Quod de Arato poetæ alij mutuati sunt, qui de syderibus locuturus, à cœlo in quo sunt sydera exordium sumendum esse decernens: ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno & soror eius, & coniunx uocatur. Est autem Iuno aer & dicitur soror, quia eisdē seminibus, quibus cœlum, ēt aer est procreatus. coniūx,

quia aer subiectus est cœlo. His illud adijciendum est, ꝙ præter duo lumina, & stellas quinq; quæ appellantur uagæ, reliquas omnes, alij infixas cœlo, nec nisi cum cœlo moueri: alij (quorum assertio uero propior est) has quoq; dixerunt suo motu: præter ꝙ cum cœli conuersione feruntur, accedere. Sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilem numerum secula, in una eas cursus sui ambitione consumere: et ideo nullum earũ motum ab homine sentiri: cum non sufficiat humanæ uitæ spacium, ad breue saltem punctum tam tardæ accessionis deprehendendum. Hinc Tullius nullius sectæ inscius ueteribus approbatæ, simul attigit utranq; sententiam, dicendo, IN QVO SVNT INFIXI ILLI QVI VOLVVNTVR STELLARVM CVRSVS SEMPITERNI. Nam & infixos dixit: & cap. xviij. cursus habere non tacuit. Nunc utrum illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario, ut ait, q̃ cœlum uertitur, motu ferantur: argumentis ad uerum ducẽtibus, requiramus. Solẽ, ac lunam, et stellas quinq;, quibus ab errore nomen est, præter ꝙ secum trahit ab ortu in occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu in orientem ab occidente procedere: non solis literarum profanis, sed multis quoq; doctrina initiatis, abhorrere à fide, ac monstro simile iudicatum est. sed apud pressius intuentes ita esse uerum constabit, ut non solum mente concipi: sed oculis quoq; ipsis possit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia, quæ uel contentio sibi fingit detractans fidem, uel quæ ipsa ueritas suggerit: in diuisionis membra mittamus. Has

erraticas cum luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sydera, nullum sui motum nostris oculis indicare: sed ferri mundanæ confusionis impetu: aut moueri sua quoq; accessione dicemus. Rursus, si mouentur: aut cœli uiam sequuntur ab ortu in occasum, & communi & suo motu meantes: aut contrario recessu in orientem ab occidentis parte uersantur. Præter hoc (ut opinor) nihil potest uel esse, uel fingi. Nunc uideamus quid ex his poterit uerum probari. Si infixæ essent, nunq̃ ab eadem statione discederent: sed in eisdem locis semper ut aliæ uiderentur. Ecce enim de infixis uergiliæ, nec à sui unq̃ se copulatione dispergunt: nec hyadas quæ uicinæ sunt, deserunt: aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septentrionum quoq; compago non soluitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circumfusum non mutat amplexũ. Hæ uero, modo in hac, modo in illa cœli regione uisuntur. et sæpe cum in unum locum duæ plures'ue conuenerint: & à loco tamen in quo uisæ sunt simul, et à se postea separãtur. Ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoq; approbantibus constat. Igitur mouentur: nec negare hoc quisq̃ poterit quod uisus affirmat. Quærendum est ergo: utrum ab ortu in occasum, an in contrarium motu proprio reuoluantur. Sed & hoc quærentibus nobis non solum manifestissima ratio, sed uisus quoq; ipse monstrabit. Consideremus enim signorũ ordinem quibus Zodiacũ diuisum, uel distinctũ uidemus: et ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordiũ. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit. Hunc gemini insequuntur: hos cancer, & per ordinem reliqua. Si istæ ergo in occidentem ab oriente pro-

cederent, non ab ariete in taurũ qui retro locatus est: nec à tauro in geminos signum posterius uoluerentur: sed à geminis in taurũ, & à tauro in arietem, recta, et mundanæ uolubilitatis consona accessione prodirent. Cũ ergo à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt, reuoluantur: signa autem infixa cœlo ferantur: sine dubio constat, has stellas non cum cœlo, sed contra cœlum moueri. Hoc ut plene liqueat, astruamus de lunæ cursu, quæ & claritate sui & uelocitate notabilior est. Luna postq̃ à sole discedens nouata est, secundo fere die circa occasum uidetur: & quasi uicina soli quẽ nuper reliquit. postq̃ ille demersus est, ipsa cœli marginẽ tenet antecedenti superoccidens. Tertio die tardius: occiditq; secundo: & ita cotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero septem, cum ille mergit, hæc oritur. adeo media parte mensis dimidium cœlum, id est, unum hemisphærium ab occasu in orientem recedendo metitur. Rursus post septem alios circa solis occasum latentis hemisphærij, uerticem tenet. et huius rei indiciũ est, ꝙ medio noctis exoritur. Postremo totidem diebus exemptis solẽ denuo comprehendit: & uicinus uidetur ortus amborum, q̃ diu soli succedens rursus mouetur: & rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter q̃ ab occasu in orientem mouetur: & licet tardius q̃ luna recessum suum conficiat, quippe qui tanto tempore signum unũ emetiatur, quanto totum Zodiacum luna discurrit: manifesta tamen & subiecta oculis motus sui

præstat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signum est, pares horas somni, & diei facit. In hoc signo cum occidit, libram, id est, scorpij chælas mox oriri uidemus: & apparet taurus uicinus occasui. Nam uergilias & hyadas partes tauri clariores, non multo post, sole mergente uidemus. Sequenti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit: & ita fit, ut neq; uergiliæ, neq; alia pars tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole oritur, & cum sole occidit, semper occulitur: adeo ut uicina astra solis propinquitate cælentur. Nam & canis tunc, quia uicinus tauro est, non uidetur, tectus lucis propinquitate. Et hoc est quod Virgilius ait.

» Candidus auratis aperit cum cornibus annum
» Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Non enim uult intelligi tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est: sed occidere eum dixit tauro gestante solem: quia tunc incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidente sole libra adeo superior inuenitur, ut totus scorpius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidentur occasui. Rursus post tauri mensem, gemini non uidentur: quod in eos solem migrasse significat. Post geminos recedit in cancrum. & tunc cum occidit, mox libra in medio cœlo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est ariete, & tauro, & geminis ad medietatem hemisphærij recessisse. Denique post tres menses sequentes tribus signis quæ sequuntur emensis, cancrum dico, leonem & uirginem, inuenitur in libra: quæ rursus æquat noctem diei. & dum in ipso signo

occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occi dere solebat. Ideo autem occasum magis eius q̃ ortum eligimus proponendum: quia signa posteriora post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem redire monstramus: sine dubio eum contrario motu recedere, q̃ cœlum mouetur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole, & luna diximus, etiã quinq; stellarũ recessum assignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa migrando, semper mundanæ uolubilitati contraria recessione uersantur. His assertis, de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissentire a Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphæram quartam de septem, id est, in medio locatam dicat: Plato à luna sursum secundam hoc est inter septem à summo locum sextum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes, & Chaldæorum ratio consentit. Plato ægyptios omniũ philosophiæ disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam, & Mercurium locatum uolunt, ut rationem tamen deprehenderint, et dixerint, cur à nonnullis sol supra Mercuriũ, supráq; Venerem esse credatur. Nam nec illi qui ita existimant, à specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutationis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni spæra quæ est prima de septem, usq; ad sphæram Iouis à summo secundam, interiecti spacij tanta distantia est, ut zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat. Rursus tantum à Ioue sphæra Martis recedit, ut eundem cursum biennio peragat. Venus autem est tanto regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zodiacum peragran-

cap. xix. (manuscript marginal note beside "His assertis")

dum. Iã uero ita Veneri proxima est stella Mercurij, & Mercurio sol propinquus, ut hi tres cœlum suum pari temporis spacio, id est, anno plus minus'ue circumeant. Ideo et Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia in spacio pari longe à se nunq̃ recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum recessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa conficiat. Ideo neq; de trium superiorum ordine, quem manifeste, clareq; distinguit immensa distantia, neq; de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dissensio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurij, & Solis ordinem uicinia confundit. Sed apud alios. Nam ægyptiorum sollertiam ratio non fugit, quæ talis est. Circulus per quẽ sol discurrit, à Mercurij circulo ut inferior ambitur. Illum quoq; superior circulus Veneris includit. Atq; ita fit, ut hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum uertices currunt, intelligantur supra solem locatæ. Cum uero per inferiora commeant circulorum, sol eis superior existimetur. Illis ergo qui sphæras earũ sub sole dixerunt, hoc uisum ex illo stellarum cursu, qui nonnunq̃, ut diximus, uidetur inferior: qui & uere notabilior est, q̃ tum liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radijs occuluntur. Et ideo persuasio ista conualuit: & ab omnibus pene hic ordo in usum receptus est. Perspicacior tamen obseruatio meliorem ordinem deprehendit: quem præter indaginem uisus hæc quoq; ratio commendat, ꝙ lunã quæ luce propria caret, & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Hæc enim ratio facit lunã non habere lumen propriũ:

cæteras omnes stellas lucere suo: quod illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt: in quo omne quicquid est, lux naturalis et sua est: quæ tota cum igne suo ita sphæræ solis incumbit, ut cœli Zonæ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint: sicut infra ostendetur. Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, et caducorum iam regioni luce sua carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere non potuit. Deniq; quia totius mundi una pars terra est, aetheris autem una pars luna est: lunam quoq; terram, sed æthheream uocauerunt. Immobilis tamen ut terra esse non potuit: quia in sphæra quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanæ autem sphæræ terra centrum est: ideo sola immobilis perseuerat. Rursus terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet. Luna speculi instar lumen quo illustratur, emittit: quia illa aeris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fœx habetur: & ideo extrema uastitate densata est: nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis densius corpus sit, quam cætera cœlestia, ut multo tamen terreno purius, fit acceptæ luci penetrabile, adeo, ut eam de se rursus emittat: nullum tamen ad nos perferentem sensum caloris. Quia lucis radius, cum ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit: naturam secum ignis de quo nascitur, deuehit. Cum uero in lunæ corpus infunditur, et inde resplendet: solam refundit claritudinem, non calorem. Nam et speculum cum splendorem de se ui oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu calo

ris ostendit. Quem soli ordinem Plato dederit uel eius authores: quos'ue Cicero secutus, quartum locum globo eius assignauerit: uel quae ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoq; orbi luna radijs solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc adijciendũ est, cur Cicero cum quartum de septem solem uelit, quartus aũt inter septẽ non ferè medius, sed omnimodo medius sit, & habeatur: non abrupte mediũ solem, sed ferè medium dixerit his uerbis: DEINDE SVBTER MEDIAM FERE REGIONEM SOL OBTINET. Sed non uacat adiectio, qua haec pronuntiatio temperatur. nam sol quartum locũ obtinens, mediam regionẽ tenebit numero: spacio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos locatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spacij quod septem sphaerae occupant, dimẽsione perspecta, regio solis non inuenitur in medio spacio locata: quia magis à summo ipse, q̃ ab ipso recessit ima postremitas: quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quae summa est, Zodiacũ triginta annis peragrat: sol medius anno uno, luna ultima uno mense non integro. Tantum ergo interest inter solem, & Saturnum, quantũ inter unum, et triginta. Tantum inter lunam solemq;, quantũ inter duodecim, et unũ. Ex his apparet totius à summo in imũ spacij, certam ex media parte diuisionẽ, solis regionem non fieri. Sed quia hic de numero loquebatur, in quo uere, qui quartus, et medius est: ideo pronuntiauit quidem medium: sed propter latentem spaciorũ dimensionem, uerbũ quo hanc definitionem temperaret, adiecit.

Notandum, ꝙ esse stellam Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, nõ naturæ constitutio, sed humana persuasio est, quæ stellis numeros, et nomina fecit. Non enim ait illam quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant: & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quẽ Martium dicitis. adeo expressit in singulis, nomina hæc non esse inuenta naturæ, sed hominum commenta, significationi distinctionis accommodata.

QVOD uero fulgorem Iouis humano generi prosperum & salutarem, contra martis, rutilum et terribilem terris uocauit, alterum tractum est ex stellarum colore (nã fulget Iouis: rutilat Martis). alterũ ex tractatu eorũ, qui de his stellis ad hominũ uitam manare uolunt aduersa, uel prospera. Nã plerũq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiũt. Causam si qs forte altius quærat, unde diuinis maliuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur: aut cur notabilior benignitas Iouis, & Veneris inter genethliacos habeatur: cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi inquit sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt, iunguntur, & aptantur: fit iugabilis competentia: nec quicq̃ potest alteri nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris: quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uero cum de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri,

quid ue

quid'ue possint, opportunius aperiemus. modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris nulla colligatio, nulla potest esse concordia. uitam uero nostram præcipue sol, et luna moderantur. Nam cum sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire uel crescere, αἰσθητικὸν id est, sentiendi natura de sole, φυτικὸν autem, id est crescendi natura de lunari ad nos globositate perueniunt. Sic utriusq; luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, quàm ad quinq; uagas stellas refertur. Sed harum stellarum aliâs interuētus, numerorum (quorū supra fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit, ac sociat: alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea, & Iouialis stella per hos numeros lumini utriq; sociantur. Sed Iouialis soli per omnes, lunæ uero per plures: et Venerea lunæ per omnes: soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraq; benefica credatur: Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, et Venerea cum luna: atq; ideo uitæ nostræ magis accommodant, quasi luminibus uitæ nostræ authoribus numerorū ratione concordes. Saturni autem Martisq; stellæ, ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua uel extrema numerorū linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. Ideo minus commodi uitæ humanæ existimantur, quasi cum uitæ authoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunq̄ opes, uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existi-

metur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur, Si
faciunt astra, pronuntiat nihil ui, uel potestate eorũ ho-
minibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singu
los sancit, ita per horũ septem transitum stationem re
cessum'ue monstrari, ut aues seu præteruolãdo, seu stan
do, futura pennis uel uoce significant nescientes. Sic
quoq; tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis,
cũ per hunc prospera, per illũ significemus incõmoda.
cap. XX. In his aũt tot nominibus quæ de sola dicuntur, nõ fru
stra, nec ad laudis pompã lasciuit oratio: sed res ueræ
uocabulis exprimuntur. DVX ET PRINCEPS AIT,
ET MODERATOR LVMINVM RELIQVORVM,
MENS MVNDI, ET TEMPERATIO. Plato in Ti
mæo cum de octo sphæris loqueretur, sic ait.
» Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis, et tarditatis
» certa mensura, et sit, et noscatur: deus in ambitu supra
» terrã secundũ lumen accendit: quod nunc solẽ uocamus.
Vides ut hæc definitio uult esse omniũ sphærarũ lu-
men in sole? Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas ha-
bere lumen suũ: solamq; lunam (ut sæpe iam diximus)
proprio carere: obscuritatẽ definitionis huius liquidius
absoluens, et ostendens in sole maximũ lumen esse, non
solum ait DVX ET PRINCEPS ET MODERATOR
LVMINVM RELIQVORVM (adeo et cæteras stellas
scit esse lumina) sed hunc ducẽ et principẽ, quẽ Hera
clitus fontem cœlestis lucis appellat. DVX ergo est,
quia omnes luminis maiestate præcedit. PRINCEPS,
quia ita eminet, ut propterea ꝙ talis solus appareat,
sol uocetur. MODERATOR RELIQVORVM di
citur, quia ipse cursus eorũ, recursusq; certa definitione

ſpacij moderatur. Nam ſpacij certa definitio eſt, ad quã cum unaquæq; erratica ſtella recedens à ſole peruenerit, tanq̃ ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur: & rurſus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi curſus conſueta reuocatur: ita ſolis uis et poteſtas, motus reliquorũ luminum conſtituta dimenſione moderatur. MENS MVNDI ita appellatur, ut Phyſici eum cor cœli uocauerint. Inde nimirũ, ꝙ omnia quæ ſtatuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem et noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis, breuitatis'q; uices, & certis temporibus æquam utriuſq; menſuram, dein ueris clementem temperiem, torridum cancri, ac leonis æſtum, mollitiem autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq; temperiem, omnia hæc ſolis curſus, & ratio diſpenſat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ diuina ratione fieri uidemus. Eſt et hæc cauſa, propter quam iure cor cœli uocetur, ꝙ natura ignis ſemp̃ in motu perpetuo, agitatu'q; eſt. Solem autem ignis ætherei fontem dictum eſſe retulimus. Hoc eſt ergo ſol in æthere, quod in animali cor: cuius iſta natura eſt, ne unq̃ ceſſet à motu: aut ſi breuis ſit, eius quocunq; caſu ab agitatione ceſſatio, mox animal interimat. Hæc de eo ꝙ mundi mentem uocauit. Cur uero & TEMPERATIO MVNDI dictus ſit, ratio in aperto eſt. Ita enim non ſolum terram, ſed ipſum quoq; cœlum, quod uere mundus uocatur, temperari ſole certiſſimum eſt: ut extremitates eius quæ longiſſimæ à uia ſolis receſſerunt, omni careãt beneficio caloris: & unà frigoris perpetuitate torpeſcant: quod in ſequentibus apertius explicabitur.

Restat ut & de magnitudine eius, quam uerissima prae dicatione extulit: pauca, & non praetereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione uoluerūt, quanto maior esse possit q̃ terra. et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait. Mensura terrae septies & uicies multiplicata, mensuram solis efficiet. Possidonius multo, multoq; saepius, et uterq; lunaris defectus argumentū inuicem pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunae deficientis utuntur. Cum defectum lunae conantur asserere, probationē de solis magnitudine mutuantur. Et sic euenit, ut dum utrunq; de altero astruitur, neutrum probabiliter astruatur: semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrociniū sibi lunae defectum uocantes, quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt: ut tum demum per magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaq̃ dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terrae, & solis inuenta, ut fieret ex collatione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de facili constabat. Solis uero mensurā aliter nisi per mensurā coeli, per quod discurrit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiendum sibi coelum illud, id est, iter solis constituerunt: ut per id possent modum solis agnoscere.

Sed quaeso, si quis unq̃ tam otiosus, tanq̃ erit ab omni serio feriatus, ut haec quoq; in manus sumat: ne talem ueterum promissionem quasi insaniae proximam, aut

horrescat, aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incom prehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingeniū: et per terram qui cœli modus sit reperit. Vt autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior.

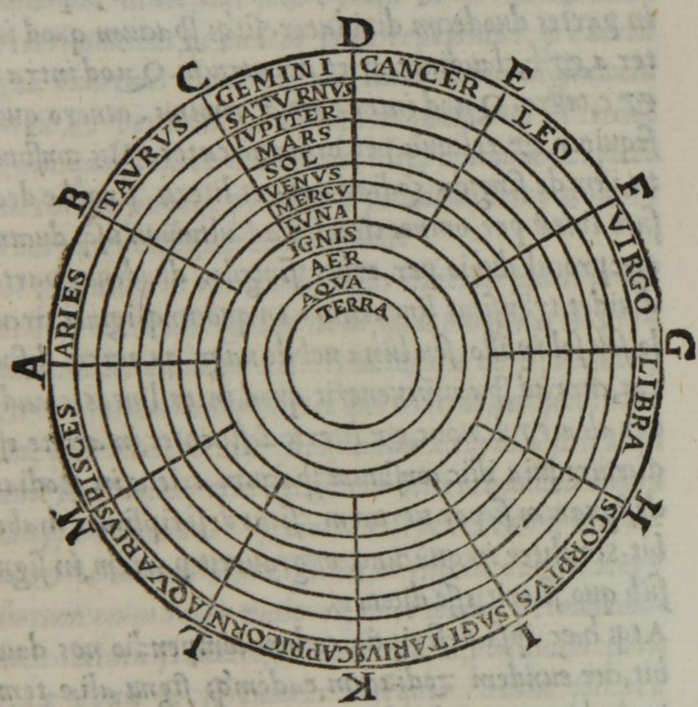
In omni orbe uel sphæra medietas centrum uocatur. Nihil aliud est centrum nisi punctum, quo sphæræ, aut orbis mediū certissima obseruatione distinguitur. Item ducta linea de quocunq; loco circuli qui designat ambitum, in quacunq; eiusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omnimodo medietas est orbis quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita deducitur, ut necesse sit eam transire per centrū. et hæc linea quæ orbem sic æqualiter diuidit, diametros nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscunq; orbis triplicata cum adiectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli: quo orbis includitur. id est, si uncias septem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt uiginti unū. His adijcies septimam partem, hoc est unum, & pronuntiabis uiginti & duabus uncijs huius circuli esse mensuram, cuius diametros septem uncijs extenditur. Hæc omnia geometricis euidentissimisq; rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur: & caueremus iusto prolixius uolumen extendere. Sciendum & hoc, ꝙ umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ

nox uocatur: sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. et hac longitu dine ad ipsum circulum per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur: quanta diametros terræ sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis ad tractatum mensurarum, quas promisit oratio, reuertatur. Euidentissimis, & indubitabilibus dimensionibus constat uniuersæ terræ ambitum, quæ ubicunq; uel incolitur, uel inhabitabilis iacet: habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. Cum ergo tamen ambitus teneat, sine dubio octoginta milia stadiorum, uel non multo amplius diametros habet: secũdum triplicationem cum septimæ partis adiectione, quam superius de diametro, & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendam terrenæ umbræ longitudinem non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est: ipsa est enim quam sursum constat excrescere. sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia, quæ terræ diametros habet: quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet: & si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit, diametros inuenitur. Dupliciatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies sexies centenis milibus stadiorum. Et

inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summam, quia diametrum facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictum est: et ita inuenies totius circuli, per quem sol currit: ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis quibus mensura quam terræ uel ambitus uel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est in hunc modum. Procedente inquisitionis ingenio, æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum uas in hemispherij speciem, cauata ambitione curuatum: infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stili prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem, ut scimus, huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alteram usq; stili umbra percurrat: quanto sol medietatem cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærij conuersione metitur. Nam totius cœli integra conuersio diem, noctemq; concludit. & ideo constat quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de stili

decedens summitate primã curui labri eminentiã con
tingit locus ipse: qui umbræ primitias excepit, notæ
impressione signatus est: obseruatumq́; q̃diu super ter
ram ita solis orbis integer appareret, ut una eius sum=
mitas adhuc horizonti uideretur insidere: & mox lo=
cus ad quem umbra tunc in uase migrauerat, adnota
tus est. Habituq́; dimensione inter ambas umbrarum
notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrũ natæ
de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nono re=
perta est eius spacij: quod à summo uasis labro usq; ad
horæ primæ lineam continetur. et ex hoc constitit, ꝙ
in cursu solis unam temporis æquinoctialis horam fa
cit repetitus nouies orbis eius accessus. Et quia conuer-
sio cœlestis hemisphærij peractis horis duodecim diem
condit: nouies autem duodeni efficiunt centum octo, sine
dubio solis diametros centesima & octaua pars hemi
sphærij æquinoctialis est. ergo totius æquinoctialis cir
culi ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem cir
culum habere stadiorũ trecenties centena milia, & in=
super centum & septuaginta milia, antelatis probatũ
est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextamdecimã
consideraueris partem, mensuram diametri solis inue=
nies. Est autem pars ista ferè in centum quadraginta
milibus. Diametros igitur solis centum quadraginta mi
lium ferè stadiorum esse dicẽda est. unde penè duplex
q̃ terræ diametros inuenitur. Constat autem geometri-
cæ rationis examine, cũ de duobus orbibus altera dia
metros duplo alteram uincit: illum orbem cuius diame
tros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. Ergo ex
his dicendum est, solem octies terra esse maiorem.

Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus. Sed quoniã septem sphæras cœlo diximus esse subiectas, exteriore quãq; quas interius cõtinet ambiente, longéq; à cœlo omnes, & à se singulæ recessenrunt: nunc quærendum est, cum Zodiacus unus sit, & is constet cœlo syderibus infixis: quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis Zodiaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verũ est enim, neq; solẽ, lunam'ue, neq; de uagis ullam ita in signis zodiaci ferri, ut eorum syderibus misceantur: sed in illo signo esse

unaquæq; prohibetur, quod habuerat super uerticem, in ea, quæ illis subiecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes, æque ut Zodiacum, ratio diuisit. Et quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem uenisse conceditur. similisq; obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus assignet. Esto enim zodiacus circulus, cui ascriptum est, a. Inter hunc septem alij orbes locentur. Et zodiacus ab, a, per ordinem affixis notis, quibus ascribentur literæ sequentes, in partes duodecim diuidatur. sitq; spacium quod inter a, & b, clauditur, arieti deputatum. Quod intra b, & c, tauro. Quod inter c, & d, geminis. cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cætera. His constitutis, iam de singulis Zodiaci notis et literis, singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usq; ducantur: procul dubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunq; igitur circulo seu sol in illo, seu luna uel de uagis quæcunq; discurrat, cum ad spacium uenerit, quod inter lineas clauditur ab a, & b, notis, & literis defluentes, in ariete esse dicetur: quia illic constituta spacium arietis in Zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quãcunq; migrauerit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicetur.

Atq; hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum, eademq; signa aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties

enim plures orbes intra se locantur, sicut maximus ē ille qui primus est: & minimus qui locũ ultimũ tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphæras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis ascripsit. Ideo stellæ quæ per spacia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: quæ per angusta breuiore. constat enim nullam inter eas celerius cæteris, tardius'ue procedere. Sed cum sit omnibus idem motus meandi, tantam eius diuersitatem temporis sola spaciorum diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc pretermittamus, ne eadem sæpe repetantur, ꝙ eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo ambit, & permeat: sola causa in quantitate est circulorum: quorũ alter maximus, alter minimus. Ergo et cæterarum singulæ pro spacij sui modo tempus meandi aut extendunt, aut contrahunt.

Hoc loco diligens rerum discussor inueniet, quod requirat. Inspectis enim Zodiaci notis, quas monstrat in presidium fidei aduocata descriptio. Quis uero, inquiet, circi cœlestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit: maxime cum nulla oculis subijciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat, factum referens: quo à ueteribus & tentata est tam difficilis, et effecta diuisio. Aegyptiorum enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari, & metiri ausos, postquam perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt uniuersis

uel stellis, ue syderibus infixis cœlo, solas cum sole, & luna quinq; stellas uagari: nec has tamē per omnes cœli partes passim, ac sine certa erroris sui lege discurrere: nunq̃ deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare: nunq̃ ad australis poli ima demergi: sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus: nec omnes tamen ire pariter, et redire: sed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus. Rursus ex his alias accedere: retro agi alias: uideriq; stare nonnunq̃. Postq̃ inq̃ hæc inter eas agi uiderunt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere: & diuisionibus annotare: ut certa essent locorū nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ'ue rursus esse uenturas, & sibi inuicem annunciarent: & ad posteros noscenda trasmitterent. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus: illud quod erat integrum uacuum subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito: & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primū cœpit emergere, mox munitione subducta permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere: fluxitq; in noctis ipsius, & secuti diei finem, atq; in id noctis secundæ q̃diu eadem stella ad ortum rursus reuertitur: quæ ubi apparere uix cœpit, mox aqua, quæ influebat, amota est. Cum igitur obseruatæ stellæ itus, ac reditus integram significaret cœli conuersionem, mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa, alia duo huius

capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de duodecim partibus ferrent. totaq; rursus aqua in uas suum pristinum foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capacitatis minoris alterũ subiecerunt pleno: alterũ iuxta expeditum, paratumq; posuerunt. His præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte per quam solẽ, lunamq;, & quinq; uagas meare diuturna obseruatione didicerant, quãq; postea zodiacum uocauerunt: ascensurũ obseruauerunt sydus: cui postea nomen arietis indiderunt. huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. quod ubi completum est, mox eo sublato, effusoq;, alterum simile subiecerunt, certis signis obseruatis, ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebantur: cum primum uas esset impletum, intelligentes ꝙ eo tẽpore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, ps cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum uas cœpit influere, usq; ad locum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur: duodecimam partem cœli, id est unum signum esse dixerunt. Item secundo uase impleto, et mox retracto, illud simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter loco qui emergebat: cum secundum uas esset impletum, & à fine primi signi usq; ad locum qui ad secundæ aquæ finem oriebatur: secundum signum notatum est. Atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam di

uisas, certisq; sibi obseruationibus & indicijs annotatas cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt: quod non nocte una sed duabus effectum est: quia omne cœlum una nocte non uoluitur: sed per diẽ uertitur pars eius media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio utrunq; hemisphærium paribus æque uicibus annotauit. et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt: certaq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζώδια nuncupantur: circum ipsum Zodiacum quasi signiferum uocarunt. Hanc autem rationem ijdem illi cur arietem cum in sphæra nihil primum, nihilq; postremum sit: primum tamen dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo in hanc fulgorem cœlum & elementa purgata sunt: qui ideo mundi natalis iure uocitatur: arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi mundi uertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorum numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa genitura mundi, ariete (ut docuimus) medium cœlũ tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestante tunc lunam. Post hunc sol cum leone oriebatur, cum Mercurio Virgo, Libra cum uenere, Mars erat in Scorpio: Sagittarium Iupiter obtinebat: in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut singuli eorum signorum domini

esse dicantur: in quibus cum mundus nasceretur, fuisse creduntur. Sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerant, assignauit antiqtas: cancrum lunæ, soli leonem. Quinq; uero stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinq; reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis à fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus in Capricorno Saturnum post omnes fuisse: ergo secunda adiectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat. Ideo Aquarius, qui Capricornum sequitur, Saturno datur. Ioui, qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur. Aries Marti, qui præcesserat Iouem. Taurus Veneri, quam Mars sequebatur. Gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco, q̄ in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphæris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamē rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat.

Ex his quæ de uerbis Ciceronis proxime prælatis, quærenda proposuimus, qua licuit breuitate, à summa sphæra quæ aplanes dicitur, usq; ad lunam, quæ ultima diuinorum est: omnia iam, ut opinor, absoluimus. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur ostendimus: septemq; sphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit: & de ipso sphærarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionē fecerit, quæue magis sequēda sit sententia, tractatus inuenit.

Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas sola sine fratris radijs luna non luceat. Sed & quæ spaciorũ ratio solem ab his quoq;, qui eum inter septem quartum locarunt: non tamen abprupte medium, sed ferè medium dici coegerit: publicatum est. Quid significent nomina, quibus ita uocatur ut laudari tantum putetur: innotuit. Magnitudo quoq; eius, sed et cœlestis per quẽ discurrit circuli: terræq; pariter quãta sit: uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur: uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem, seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim ptes, qua ratione diuisus sit, curq; Aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de summo ad lunam usq; perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt: quia in ipsis est æther semper idem: nec unq̃ recipiens inæqualem uarietatis æstum. infra lunam & aer, & natura mutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris & aeris, ita diuinorum, & caducorum luna confinium est. Quod autem ait, NIHIL INFRA LVNAM ESSE DIVINVM: PRAETER ANIMOS MVNERE DEORVM HOMINVM GENERI DATOS, non accipiendũ ita est animos hic esse, ut his nasci putentur. Sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit, & recedit: ita animorum origo cœlestis est: sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recepit: et quia recepit, & remittit. Propriũ autem habere diceretur, si ei semper tenere

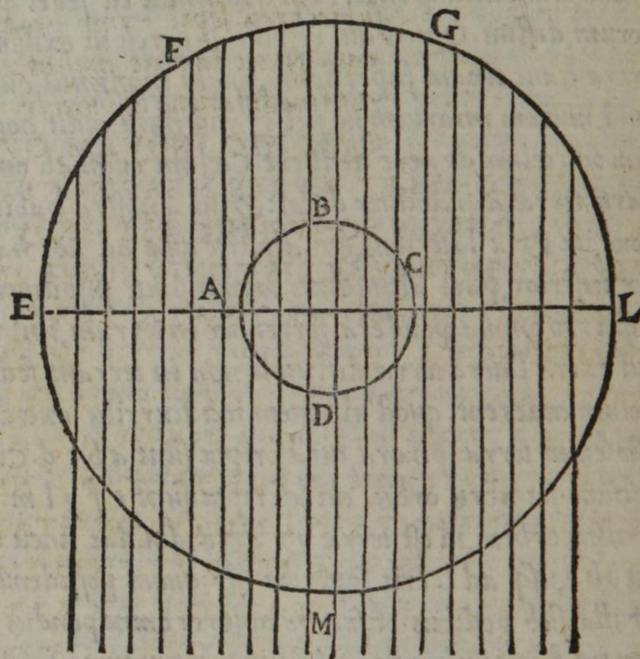
licuisset.

licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola sufficerit? Nam quia terra aqua aer infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris uitam, & animam sustinendi commodaret uigorem: qui uitalem calorem et faceret, & ferret. Hæc & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphærarum nona, & mundi ultima est, dictu necessaria disseramus. NAM EA, QVAE EST MEDIA ET NONA TELLVS, inquit, NEQVE MOVETVR, ET INFIMA EST: ET IN EAM FERVNTVR OMNIA NVTV SVO PONDERA. Illæ uere insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur: & dum altera alteram facit, ita uicissim de se nascuntur: ut nunq̃ à naturalis societatis amplexibus separentur. Talia sunt uincula quibus terrā natura constrinxit. Nam ideo in eam feruntur omnia, quia ut media non mouetur. Ideo non mouetur, quia infima est. nec poterat infima nō esse, in quā omnia ferūtur. Horū singula quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat. NON MOVETVR, ait. est enim centron. In sphæra autem solum centron diximus non moueri, quia necesse est ut circa aliqd immobile sphæra moueatur. Adiecit, INFIMA EST: Recte hoc quoq;, nam quod centron est, medium est. In sphæra uero hoc solum constat imum esse, quod medium est. Et si ima est, sequitur ut uere dictum sit, IN EAM FERRI OMNIA semper enim pondera in imū natura deducit. Nam et in ipso mundo

ut esset terra ima, sic factum est. Quicquid ex omni materia de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit: id tenuit summitatem, & æther uocatus est. Pars cui minor puritas, et inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit: & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam usq; ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam uero quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo. Quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis coacervauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. hanc spissus aer & terreno frigore propior q̃ solis calori, stupore spiraminis densioris undiq; uersum fulcit, & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eã patitur: uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ, uel ipsa sphæralis extremitas, quæ si paululũ à medio declinauerit, fit cuicunq; uertici propior: & imum relinquit. quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ uertice pari spacio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est, & quasi media, & non mouetur, quia centrũ est: omnia pondera ferri necesse est. Et quia ipsa in hunc locũ quasi pondus relapsa est, argumento sunt cum alia innumera, tũ præcipue imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur. Nec enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt: sed in latera quibus in terra globositas sphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior: imbriũ casus est. Nam si aër

terreni frigoris exhalatione densatus, in nubem cogitur, & ita abrumpit in imbres: aër autem uniuersam terram circumfusus ambit: proculdubio ex omni aëris parte, præter ustam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat: qui undiq; in terram quæ unica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respuit, superest ut existimet extra hanc unam superficiem, quam incolimus, quicquid niuium imbrium'ue, uel grandinum cadit, hoc totum in cœlum de aëre defluere. Cœlum enim ab omni parte terræ æquabiliter distat: & ut à nostra habitatione, ita & à lateribus, & à parte quæ ad nos habetur inferior, pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram sed in cœlum caderent: quod uilitatem ioci scurrilis excedit. Esto enim terra sphæra, cui ascripta sunt a b c d. Circa hanc sit aëris orbis, cui ascripta sunt e f g l m. Et utrunq; orbem, id est terræ & aëris, diuidat linea ducta ab e, usq; ad l. erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet, ab a, usq; ad c. Latera uero aëris, id est ab f, usq; ad e, & a, g, usq; ad l, humorem suum in aërem, cœlumq; deijcerent. De inferiore autem cœli hemisphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita deflueret: sicut ostendit subiecta descriptio. Sed hoc uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic absurdũ est, ut sine argumentationis patrocinio subruatur. Restat ergo ut indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem quæ de hoc dicta

sunt, opitulantur nobis: & ad illius loci disputationem, quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus, ad secundi commentarij uolumen disputationem sequentium reseruemus.

cap. 1.

Superiore cōmētario Eustathi luce mihi charior, dilectiorq; fili, ad stelliferæ sphæræ cursum, et subiectarū septē sermo processerat. Nunc iam de musica earum modulatione disputetur.

QVIS HIC INQVAM, QVIS EST, QVI COMPLET AVRES MEAS TANTVS, ET TAM DVLCIS SONVS? HIC EST INQVIT ILLE, QVI INTERVALLIS CONIVNCTIS IMPARIBVS. SED TAMEN PRO RATA PORTIONE DISTINCTIS, ET IMPVLSV ET MOTV IPSORVM ORBIVM, EFFICITVR: ET ACVTA CVM GRAVIBVS TEMPERANS, VARIOS AEQVABILITER CONCENTVS EFFICIT. NEC ENIM SILENTIO TANTI MOTVS INCITARI POSSVNT: ET NATVRA FERT, VT EXTREMA EX ALTERA PARTE GRAVITER, EX ALTERA AVTEM ACVTE SONENT. QVAM OB CAVSAM SVMMVS ILLE COELI STELLIFER CVRSVS, CVIVS CONVERSIO EST CONCITATIOR, ACVTO ET EXCITATO MOVETVR SONO: GRAVISSIMO AVTĒ HIC LVNARIS, ATQVE INFIMVS. NĀ TERRA NONA IMMOBILLIS MANENS, IMA SEDE SEMPER HAERET, COMPLEXA MEDIVM MVNDI LOCVM. ILLI AVTEM OCTO CVRSVS, IN QVIBVS EADEM VIS EST DVORVM, MERCVRII, ET VENERIS, SEPTEM

EFFICIVNT DISTINCTIS INTERVALLIS SO=NOS: QVI NVMERVS RERVM OMNIVM FERE NODVS EST. QVOD DOCTI HOMINES NERVIS IMITATI, ATQVE CANTIBVS, APERVERE SIBI REDITVM IN HVNC LOCVM.

Exposito sphærarũ ordine, motuq; descripto, quo septẽ subiectæ in contrariũ cælo feruntur: consequens est, ut qualem sonum tantarũ molium impulsus efficiat, hic requiratur. Ex ipso enim circunductu orbium, sonum nasci necesse est: quia percussus aer ipso interuẽtu ictus uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura: ut in sonum desinat duorum corporũ uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aëris ictu nascitur, aut dulce quoddam in aures & musicum defert: aut ineptũ & asperum sonat. Nam si ictum obseruatio numerorum certa moderetur: compositum, sibiq; consentiens modulamen efficitur. At cum increpat tumultuaria et nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus, & inconditus offendit auditum. In cælo autem constat nihil fortuitum, nihil tumultuarium prouenire: sed uniuersa illic diuinis legibus, & rata ratione procedere Ex his inexpugnabili ratiocinationem collectum est, musicos sonos de sphærarum cælestium conuersione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est: & ratio quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omniũ Graiæ gentis hominũ mente concepit. et intellexit quidem cõpositum quiddã de sphæris sonare propter necessitatẽ rationis, quæ à cælestibus nõ recedit. Sed quæ esset illa ratio, uel quibus obseruanda modis, non facile deprehendebat. Cũq; eum frustra tantæ

tamq; arcanæ rei diuturna inqsitio fatigaret, sors obtulit, quod cogitatio alta non reperit. Cũ enim casu præteriret in publico fabros, ignitum ferũ ictibus molliẽtes, in aures eius malleorũ soni certo sibi respõdentes, ordine repente ceciderunt. In qbus ita grauitati acumina cõsonabant, ut utrunq; ad audiẽtis sensum statuta dimẽsione remearet: et ex uarijs impulsibus unum sibi consõnans nasceretur. Hic occasionẽ sibi oblatã ratus deprehendẽdi oculis, et manibus, quod olim cogitatione quærebat: fabros adit, & imminẽs operi curiosius intuetur: annotans sonos, qui de singulorũ lacertis conficiebantur. Quos cum ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutent. quibus mutatis, sonorũ diuersitas ab hominibus recedẽs malleos sequebatur. Tunc omnem curã ad pondera eorũ examinanda conuertit. Cũq; sibi diuersitatẽ ponderis quod habebatur in singulis annotasset, alijs ponderibus in maius, minus'ue excedentibus fieri maleos imperauit: quorũ ictibus soni nequaq̃ prioribus similes, nec ita sibi cõsonantes exaudiebãtur. Tunc animaduertit cõcordiã uocis lege ponderũ prouenire. collectisq; numeris, qbus cõsentiẽs sibi diuersitas ponderũ continebatur, ex malleis ad fides uertit examen: et intestina ouiũ, uel boum neruos tam uarijs põderibus illigatis tetẽdit: qualia in malleis fuisse didicerat. talisq; ex his concẽtus euenit: qualem prior obseruatio non frustra animaduersa promiserat: adiecta dulcedine, quã natura fidiũ sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti cõpos, deprehendit numeros: ex qbus soni sibi consoni nascerentur: adeo ut fidibus sub hac numerorũ obseruatione cõpositis, certæ

certis aliæq; alijs conuenientium sibi numerorum concordia tenderentur: ut una impulsa plectro, alia licet longe posita, sed numeris conueniens, simul sonaret. Ex omni autem innumera uarietate numerorum, pauci & numerabiles inuenti sunt: qui sibi ad conficiendam musicam conuenirent. Sunt autem hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de dobus numeris maior habet totum minorem, et insuper eius tertiam partem. ut sunt quatuor ad tria. Nam in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unum. Et is numerus uocatur epitritus: deq; eo nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ τεσσάρων. Hemiolius est, cũ de duobus numeris maior habet totum minorem, et insuper eius medietatem. ut sunt tria ad duo: nam in tribus sunt duo, & media pars eorum, id est, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia, quæ appellatur διὰ πέντε. Duplaris numerus est, cum de duobus numeris minor bis in maiore numeratur. ut sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascitur symphonia, cui nomen est διὰ πασῶν. Triplaris autem, cũ de duobus numeris minor ter in maiore numeratur. Vt sunt tria ad unum. Et ex hoc numero symphonia procedit, quæ dicitur διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε. Quadruplus est, cum de duobus numeris minor quater in maiore numeratur. ut sunt quatuor ad unum. Qui in numeris facit symphoniam, quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. Epogdous est numerus qui intra se habet minorem, et insuꝑ eius octauam partem. ut nouẽ & octo. Quia in nouẽ octo sunt, et insuper octaua pars eorum, id est, unum.

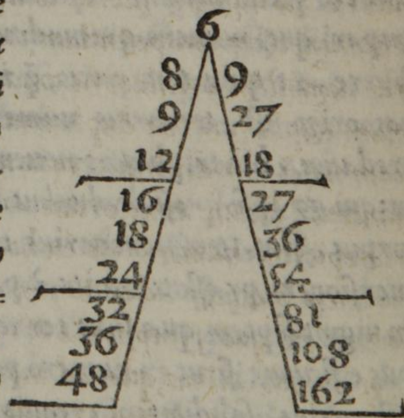
Hic numerus ſonum parit, quē tonon muſici uocauerūt. Sonum uero tono minorem, ueteres quidem ſemitoniū uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendū eſt, ut dimidius tonus putetur: quia nec ſemiuocalē in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturā ſui in duo diuidi ſibi æqua nō poterit. Cū enim ex nouenario numero conſtet, nouem autem nunq̃ æqualiter diuidantur: tonus in duas diuidi medietates recuſat. Sed ſemitonium uocitauerunt ſonum tonon minorē: quē tam paruo diſtare à tono deprehenſum eſt, quantū hi duo numeri inter ſe diſtant, id eſt ducenta quadragintatria, et ducenta quinquagintaſex. Hoc ſemitoniū Pythagorici quidem ueteres dieſin nominabant. ſed ſequens uſus ſonum, ſemitonio minorem dieſin conſtituit nominandū. Plato ſemitonium limma uocitauit. Sunt igitur ſymphoniæ quinq;, id eſt, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. Sed hic numerus ſymphoniarum ad muſicam pertinet: quā uel flatus humanus intendere, uel capere poteſt humanus auditus. Vltra autem ſe tendit harmoniæ cœleſtis acceſſio, id eſt, uſq; ad quater διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε. Nunc interim de his quas nominauimus diſſeramus. Symphonia diateſſaron conſtat de duobus tonis & ſemitonio, ut minutias quæ in additamento ſunt, relinquamus, ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. Diapente conſtat ex tribus tonis & hemitonio: et fit de hemiolio. Diapaſon conſtat de ſex tonis: et fit de duplari. Sed διὰ πασῶν, καὶ διὰ πέντε conſtat ex nouem tonis, et hemitonio: & fit de triplari numero. Dis autem diapaſon continet tonos duodecim: & fit ex quadruplo.

cap. 2.

Hinc et Plato postq̃ Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenij proprij diuina profunditate, cognouit nullã esse posse sine his numeris iugabilem cõpetentiam, in Timæo suo mundi animã per istorũ numerorũ contextionẽ ineffabili prouidẽtia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur: pauca nobis præmittenda sunt: quæ simul utriusq; intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: his tribus omne corpus solidum continetur. Geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica: cogitationi tantum subijcienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum: in quo nec longitudo, neq; latitudo, neq; altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est corpus unius dimensionis. Longum est enim sine lato, sine alto. & duobus punctis ex utraq; parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies: quod duabus dimensionibus extruatur, longo latóq;: sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est per singulas lineas binis. Si uero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, ut subiectis duabus duæ su-

perponātur, adijcietur profunditas: & hinc solidum corpus efficietur: quod sine dubio octo angulis continebitur: quod uidemus in tessera, quæ Græco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et μονὰς punctum putatur: quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora: ita monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus duo geminatus de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis: quod sub quatuor punctis longo, latóq; distenditur. Quaternarius quoq; ipse geminatus octo efficit: qui numerus solidū corpus imitatur. sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud Gæometras, bis bina bis corpus esse iam solidum. Ergo à pari numero accessio usq; ad octo soliditas est corporis. Ideo inter principia huic numero plenitudinem deputauit. nunc oportet ex impari quoq; numero quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam paris, q̃ imparis numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. hic triplicatus nouenarium numerum facit: qui & ipse quasi de duabus lineis longum, latumq́; corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat: & ita à parte imparis numeri in uigintiseptem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur: sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum

utrobiq; solidũ corpus, monas necessaria est, & sex alij numeri, id est terni à pari, et impari. A' pari quidem duo, quatuor, octo: ab impari autem tria, nouem, uigin tiseptem. Timæus igitur Platonis in fabricãda mundi anima consilium diuinitatis enuntians, ait illam per hos numeros fuisse contextam: qui & à pari, & impari cubum, id est perfectionem soliditatis efficiunt. non quia aliquid significaret illam habere corporeum: sed ut posset uniuersitatem animando penetrare: et mundĩ solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de Deo animam mundi fabricante, loqueretur, ait, Primam ex omni firmamento partẽ tulit. Hinc sumpsit duplam partem prioris. Tertiam uero secundæ hemioliam, sed primæ triplam. Et quartam, duplam secundæ. Quintam, tertiæ triplam. Sextam, primæ octuplam. Et septimam, uicies septies à prima multiplicatam. Post hæc spacia, quæ inter duplos, & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spacia colligarent. ex quibus uinculis hemiolij, & epitriti, & epogdoi nascebantur. Hæc Platonis uerba ita à nonnullis excepta sunt, ut primam partem monadem crederent.

secundam quam dixi duplã prioris, dualem numerũ esse considerent. Tertiam, ternarium numerum: qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus. Et quartam, quatuor: qui ad secundum, id est ad duo duplus est. Quintam, nouenariũ: qui ad tertium, id est ad tria triplus est. Sextam autem, octonarium: qui primum octies conti net. At uero pars septima in uiginti & septẽ fuit: quæ faciunt, ut diximus, argumentum tertium imparis numeri. Vlterius autem, ut animaduertere posse est, processit illa contextio: ut post monadem, quæ par & impar ẽ, primus par numerus poneretur id est: duo. Deinde sequeretur primus impar, id est, tria. Quarto loco secundus par, id est quatuor. Quinto loco secundus impar, id est nouem. Sexto loco tertius par, id est octo. Septimo loco tertius impar, id est, uiginti septem. Vt quia impar numerus mas habetur, et par fœmina: ex pari & impari, id est ex mari & fœmina nasceretur: quæ erat uniuersa paritura: et ad utriusq; soliditatem usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componẽda, qui soli conti nent iugabilem competentiam: quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordiam. Nam duo ad unum dupla sunt: de duplo autem διὰ πασῶν sympho niam nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolum numerum faciunt. hinc oritur διὰ πέντε. Quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc componitur διὰ τεσσά ρων. Item quatuor ad unum in quadrupli ratione cen sentur: ex quo symphonia δὶς διὰ πασῶν nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit: cõtexta numeris musicam

de se creantibus concinentiam, necesse est ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu praestat, efficiat: quorum originem in fabrica suae contextionis inuenit. Ait enim Plato, ut supra rettulimus, authorē deū animae post numerorum inter se impariū contextionem hemiolijs, epitritis, et epogdois, & limmate hiantia interualla supplesse. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatē. QVIS HIC INQVAM, QVIS EST, QVI COMPLET AVRES MEAS TANTVS, ET TAM DVLCIS SONVS? HIC EST (inquit ille), QVI INTERVALLIS CONIVNCTIS IMPARIBVS. SED TAMEN PRO RATA PORTIONE DISTINCTIS, ET IMPVLSV ET MOTV IPSORVM ORBIVM, EFFICITVR: Vides ut interualla cōmemorat: & haec inter se imparia esse testatur: nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundum Timaeum Platonis, imparium inter se interualla numerorū, ratis ad se numeris, hemiolijs scilicet, epitritis, et epogdois, hemitonijsq; distincta sunt: quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia haec uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectū paterent, nisi hemioliorum, epitritorum, & epogdoorū ratione praemissa: quibus interualla distincta sunt: & nisi Platonicis numeris quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione praemissa, cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. Haec enim omnia & causam mundani motus ostendunt: quem solus animae praestat impulsus: & necessitatem musicae concinentiae, quam motui à se facto inserit anima in natura sibi

cap. iij. ab origine. Hinc Plato in Repu. sua cum de sphae-

rarum cœlestium uolubitate tractaret, singulas ait Si-
renas sigulis orbibus insidere: significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem musas octo sphærarum musicos cantus, & unam maximam concinentiam, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauam musam Vraniam uocat: quia post septem uagas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphæra superposita, proprio nomine cœlum uocatur. Et ut ostenderet nonam esse & maximam, quam conficit sororum concors uniuersitas, adiecit, καλλιόπη θ', ἥδε προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασάων, ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinem nonam musam uocari. Nam καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex omnibus pressius indicaret: assignauit illi uniuersitatis uocabulũ, uidelicet προφερεστάτη ἁπασάων. nam Apollinem ideo μουσηγέτην uocant, quasi ducem, & principem orbium cæterorum: ut ipse Cicero refert, DVX ET PRINCEPS ET MODERATOR LVMINVM RELIQVORVM, MENS MVNDI, ET TEMPERATIO.

Musas esse mundi cantum etiam rustici sciunt: qui eas camœnas, quasi canenas à canendo dixerunt.
Ideo canere cœlum etiam theologi comprobantes, sonos musicos sacrificiis adhibuerunt: q apud alios lyra, et cithara, apud nonnullos tibiis, aliis'ue musicis instrumentis fieri solebant. In ipsis quoq; hymnis deorũ per strophã, et antistrophã metra canoris uersibus adhibebantur: ut per strophã rectus orbis stelliferi motus, p antistrophã diuersus uagarũ regressus prædicaretur.

ex q̃bus duobus motibus, primus in natura hymnus di cendus deo, sumpsit exordiũ. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium uel regionũ instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est ad cœlum redire credantur. Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capitur: (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; barbaræ nationes cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur: uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceant:) quia in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis cantiçis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei, uel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cantibus ferebantur, sumpsisse principium: quia primi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernatur, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos, adimitq;: nec non curas & immittit, & retrahit. Iram suggerit: clementiam suadet: corporum quoq; morbis medetur. Nam hinc est, q̃ ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirum, si inter homines musicæ tanta dominatio est: cum aues quoq; ut lusciniæ, & cygni, aliæ'ue id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exerceant: nonnullæ uero uel aues, uel terrenæ, seu aquatiles

beluæ

beluæ inuitante cantu, in retia sponte decurrant: & pa storalis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus? Nec mirum. inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa autem mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat.

» Hinc hominum, pecudumq; genus uitæq; uolantum.
» Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.

Iure igitur musica capitur omne quod uiuit: quia cœlestis anima, qua animatur uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphæralē motum mundi corpus impellit, sonum efficit: qui interuallis est distinctus imparibus: sed tamen pro rata parte ratione distinctis, sicut à principio ipsa contexta est.

Sed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea sola existimantur ratione, non sensu: quærendum est utrum etiam ipso in mundi corpore dimensio librata seruauerit. Et Archimedes quidem stadiorum numerū deprehendisse se credidit, quibus à terræ superficie luna distaret, à luna Mercurius, à Mercurio Venus: sol à Venere, Mars à sole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. Sed & à Saturni orbe usq; ad ipsum stelliferum cœlum omne spaciū se ratione emensum putauit. Quæ tamen Archimedis dimensio à Platonicis repudiata est, quasi dupla tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum: ut quantum est à terra usq; ad lunam: duplum sit à terra usq; ad solem. Quantum est à terra usq; ad solem: triplum sit à terra usq; ad Venerem. Quātumq; est à terra usq; ad Venerē: quater tantum sit à terra usq; ad Mercurij stellam. Quantum est ad Mercurium à terra: nouies tantum

ſit à terra uſq; ad Martem. Et quantum à terra uſq; ad Martem eſt, octies tantum ſit à terra uſq; ad Iouẽ. Quantum eſt à terra uſq; ad Iouem, ſepties, & uicies ſit tantum à terra uſq; ad Saturni orbem. Hanc Platonicam perſuaſionem Porphyrius libris inſeruit, quibus Timæi obſcuritatibus nonnihil lucis infudit: aitq; eos credere, ad imaginem contextionis animæ, hæc eſſe in corpore mundi interualla: quæ epitritis, hemiolijs, & epogdois, hemitonijsq; complentur & limmate: & ita prouenire concentum. cuius ratio in ſubſtantia animæ contexta, mundano quoq; corpori, quod ab anima mouetur, inſerta eſt. Vnde ex omni parte docta & perfecta eſt Ciceronis aſſertio: qui interuallis imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, cœleſtem ſonum dicit eſſe diſtinctum. Nunc locus admonet, ut de grauitate, & acumine ſonorũ, diuerſitates quas aſſerit reuoluamus. ET NATVRA FERT, VT EXTREMA EX ALTERA PARTE GRAVITER, EX ALTERA AVTẼ ACVTE SONENT. QVAM OB CAVSAM SVMMVS ILLE COELI STELLIFER CVRSVS, CVIVS CONVERSIO EST CONCITATIOR, ACVTO ET EXCITATO MOVETVR SONO: GRAVISSIMO AVTEM HIC LVNARIS, ATQVE INFIMVS. Diximus nunq̃ ſonum fieri, niſi aëre percuſſo. Vt autẽ ſonus ipſe aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit. Qui dum ingens & celer incidit, acutum ſonum præſtat: ſi tardior lentiorue, grauiorem. Indicio eſt uirga, quæ dum auras percutit, ſi impulſu cito ferit, ſonum acuit: ſi lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoq; idem uidemus, quæ ſi tra

cap. iiij.

ctu arctiore tenduntur, acute sonant: grauius, laxiores. Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore uoluuntur, dumq; spiritu ut in regione sua fortiore tenduntur, propter ipsam ut ait, concitatiorem conuersionem, acute excitato mouentur sono: grauissimo autem hic lunaris atq; infimus, quoniã spiritu ut in extremitate languescente iam uoluitur: et propter angustias, quibus penultimus orbis arctatur, impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibijs. de quarum foraminibus uicinis inflantis ori, sonus acutus emittitur: de longinquis autem, & termino proximis, grauior. Item acutior per patentiora foramina, grauior ꝑ angusta. Et utriusq; causæ ratio una, quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorẽ impetum per maius foramen impellit: contra autem in angustis contingit, & eminus positis. Ergo orbis altissimus, & ut immensum patens, et ut spiritu eo fortiore, quo origini suæ uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. uox ultima pro spacij breuitate, & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoq; apertius approbatur spiritum quantũ ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsum fieri leniorem: ꝙ circa terrã, quæ ultima sphærarum est, tam concretus, tam densus habeatur, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi: nec in quãlibet partẽ permittatur moueri: obsessa undiq; circũfusi spiritus densitate. In sphæra autem ultimum locum esse, qui medius est: antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphæræ nouem sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur

cœlum, aplanes apud Græcos uocatur, arcens, & continens cæteras. Hæc ab oriente semper uoluitur in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de uolubilitate conficiunt: propterea quia Mercurialis, & Veneris orbis pari ambitu comitati solem, uiæ eius tanq̃ satellites obsequuntur: et ideo à nonnullis astronomiæ studẽtibus, eandem uim sortiri existimantur. Vnde ait, ILLI AVTEM OCTO CVRSVS, IN QVIBVS EADEM VIS EST DVORŨ, MERCVRII, ET VENERIS, SEPTẼ EFFICIVNT DISTINCTOS INTERVALLIS SONOS: QVI NVMERVS RERŨ OMNIVM FERE NODVS EST. Septenariũ aũt numerũ omniũ nodũ esse, plene cum de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandũ, ut existimo obscuritatẽ uerborũ Ciceronis de musica tractatus succinctus à nobis, qua licuit breuitate, sufficiet. Nã netas, & hypatas, aliarumq; fidium uocabula perquirere, et tonorum uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiatur asserere, ostentantis est, non docentis. Nec enim quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionem, occasione hac eundum est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturaliter obscura, q̃ in exponendo plura q̃ necesse est superfundit: addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac

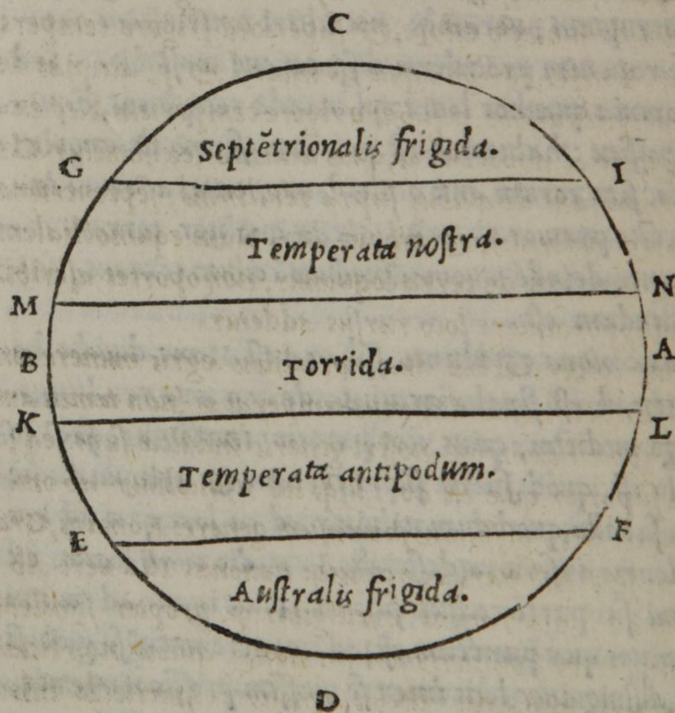
tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignũ putamus. Quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonum, & chromaticum. Primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab usu recessit. Tertium uero est infamæ mollitiæ. unde medium id est diatonum, mundanæ musicæ doctrina Platonis adscribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, ꝙ musicam perpetua cœli uolubitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu: quia maior sonus est, q̃ ut humanarum aurium recipiatur angustijs. Nam si Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt: quid mirum si nostrum sonus excedit auditum, quem mundanæ molis impulsus emittit? Nec enim de nihilo est quod ait, QVI COMPLET AVRES MEAS TANTVS, ET TAM DVLCIS SONVS? Sed uoluit intelligi, ꝙ si eius qui cœlestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine: superest ut cæterorum hominum sensus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. Sed iam tractatum ad sequentia conferamus. VIDES HABITARI IN TERRA RARIS ET ANGVSTIS LOCIS: ET IN IPSIS QVASI MACVLIS, VBI HABITATVR, VASTAS SOLITVDINES INTERIECTAS. HOSq; QVI INCOLVNT TERRã, NON MODO INTER RVPTOS ITA ESSE, VT NIHIL INTER IPSOS AB ALIIS AD ALIOS MANARE POSSIT: SED PARTIM OBLIQVOS, PARTĩ TRANSVERSOS, PARTIM ETIAM AVERSOS STARE VOBIS: À QVIBVS EXPECTARE GLORIã CERTE NVLLAM POTESTIS. CERNIS AUTEM EANDEM cap. v.

TERRAM, QVASI QVIBVSDAM REDIMITAM ET CIRCVNDATAM CINGVLIS, È QVIBVS DVOS MAXIME INTER SE DIVERSOS, ET COELI VERTICIBVS IPSIS EX VTRAQVE PARTE SVBNIXOS, OBRIGVISSE PRVINA VIDES. MEDIVM AVTEM ILLVM ET MAXIMVM SOLIS ARDORE TORRERI: DVOS HABITABILES: QVORVM AVSTRALIS ILLE, IN QVO QVI INSISTVNT ADVERSA VOBIS VRGENT VESTIGIA, NIHIL AD VESTRVM GENVS. HIC AVTEM ALTER SVBIECTVS AQVILONI, QVEM INCOLITIS, CERNE QVAM TENVI VOS PARTE CONTINGAT. OMNIS ENIM TERRA QVAE COLITVR VOBIS, ANGVSTATA VERTICIBVS, LATERIBVS LATIOR, PARVA QVAEDAM INSVLA EST CIRCVNFVSA ILLO MARI, QVOD ATLANTICVM, QVOD MAGNVM QVEM OCEANVM APPELLATIS IN TERRIS, QVI TAMEN TANTO NOMINE, QVAM SIT PARVVS, VIDES. *Postq̃ cœlum quo omnia continentur, & subiectarum sphærarum ordinem motumq́; ac de motu sonum cœlestis musices modos, & numeros explicantem, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria, & præsenti operi apta ductus, ad terram usq; descripsit: ipsius iam terræ descriptionem, uerborum parcus, rerum fœcundus absoluit. Etenim maculis habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos auersosq;, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphæræ globositatem sermone tantum, non coloribus pinxit.*

Illud quoq; non sine perfectione doctrinæ est, q cum alijs nos non patitur errare, qui terram semel cingi Oceano credidere. Nam si dixisset, OMNIS TERRA PARVA QVAEDAM EST INSVLA, CIRCVMFVSA ILLO MARI, unum Oceani ambitum dedisset intelligi. Sed adijciendo, QVI COLITVR A VOBIS, ueram eius maris diuisionem, de qua paulo post disseremus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinq; autem cingulis, ne quæso existimes duorum Romanæ facundiæ parentum Maronis, & Tulij dissentire doctrinam: cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat: ille ijsdem quas Græco nomine zonas uocat, asserat cœlum teneri. Vtrunq; enim incorruptam, ueramq;, nec alteri contrariam retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed ut omnia quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint: habendus est primum sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, cætera erunt intellectu promtora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cœlum teneant, explicandum est.

Terra nona & ultima sphæra est. Hanc diuidit horizon, id est finalis circulus, de quo ante retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo cœlo est, quod fuerit super terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uoluitur, ad ea loca, quæ ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim locata, ex omni sui parte cœlum suspicit. Huius igitur ad cœlum breuitas quæ punctum est, ad nos uero immēsa globositas, distinguitur locis inter se uicissim pressis nimietate,

uel frigoris, uel caloris, geminam nacta inter diuersã temperiem. Nam & septentrionalis, & australis extremitas perpetua obriguere pruina. Et hi uelut duo sunt cinguli, quibus terra redimitur: sed ambitu breues quasi extrema cingentes. Horũ uterq; habitationis impatiens est, quia torpor ille glacialis nec animali, nec frugi uitam ministrat. Illo enim aëre corpus alitur, quo herba nutritur. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu continui caloris ustus, spacium, quod & lato ambitu, & prolixius occupauit: nimietate feruoris facit imhabitabile uicturis. Inter extremos uero, & mediũ duo maiores ultimis, medio minores, ex utriusq;

uicinitatis intemperie temperantur. in hisq; tantum uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur, concepta ratio descriptione, quam sermone, esto orbis terræ cui ascripta sunt, a, b, c, d. Et circa, a, ascribantur n, & l. Circa, b, autem, m et k. Et circa c, g & i. Et circa d, e & f. Et ducantur rectæ lineæ à signis ad signa quæ dicimus, id est a g, in i. A b m, in n. A K, in l. A b e, in f. Spacia igitur duo aduersa sibi, id est unũ a c, usq; ad lineam quæ in i ducta est, alterum a d, usq; ad lineã quæ in f ducta est, intelliguntur pruina riguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis inferior australis extremitas. Medium uero, ab n, usq; in l, Zona sit torrida. Restat ut cingulus ab i, usq; ad n, de subiecto calore, & superiore frigore temperetur. Rursus, ut Zona quæ est inter l, & f, accipiat de superiecto calore, et subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas diximus, existimetur. Circi enim sunt de quibus supra retulimus, septentrionalis, & australis, & tropici duo. Nam equinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet ascribi: qui opportuniore loco rursus addetur.

Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris munere concessæ diuum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ Zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior, quæ est ab i, usq; ad n, incolitur ab omni (quale scire possumus) hominum genere: Romani, Græci'ue sint, uel barbaræ cuiusq; nationis. Illa uero ab l usq; ad f, sola ratione intelligitur: quod propter similem temperiem similiter incolitur. Sed à quibus non licuit unquam nobis, nec licebit agnoscere. Interiecta enim

torrida utriq; hominum generi, comercium ad se denegat commeandi. Deniq; de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septentrio, suis uocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordijs suis sciuntur à nobis. nam etsi septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. Quarto uero nostræ habitationis cardini causa hæc alterum nomen dedit, ut meridies non australis uocaretur: quia et ille propriæ est australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septentrionali est: & hunc meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit à medio terræ, in qua est usus diei, ideo tanq̃ quidam medidies, una litera mutata meridies nuncupatus est. Sciendum est autem q̄ uentus, qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est auster, ita in origine sua gelidus est: ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. sed quia per flammam torridæ Zonæ ad nos commeat, admixtus igni calescit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. neq; enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est nostrum quoq; septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire: et austrum corporibus eorum genuino auræ suæ rigore blandiri.

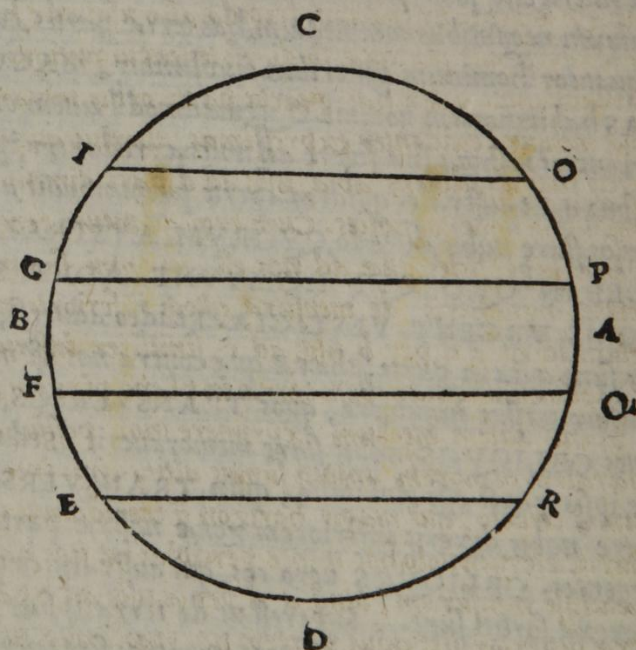
Eadem ratio nos non permittit ambigere: quin per illam quoq; superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt: eodem ductu temperatus habeatur: atq; ideo illic quoq; eædem duæ Zonæ à se distantes, similiter inco-

lantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarũ parte, quã colimus, quia calcantes humum coelum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur, & occidit: quia circumfuso fruimur aere, cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere credamus: ubi eadem semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicuntur morari, eandem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. calcabunt æque ut nos humum: & semp̃ uerticem, semper coelũ uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in coelũ decidant: cũ nihil unq̃ possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, et sursum ubi est coelum: illis quoq; sursum erit, quod de inferiore suspicient: nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoq; & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, siquis sub pedibus tentaret stare, casurum. nunq̃ tamen apud nos quisq̃ timuit, ne caderet in coelum. Ergo nec apud illos quisq̃ in superiora casurus est: sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphæra terræ ita ea quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria: ut est oriens occidenti? Nam in utraq; parte par diametros habetur. Cũ ergo et orientem, et occidentẽ similiter constet habitari, quid est quod fidem huius quoq; diuersæ sibi habitationis excludat?

Hæc omnia non otiosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nã cum dicat, terrã CINGVLIS suis REDIMITAM atq; circundatã: ostendit p omne terræ corpus eandem temperatorum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra MACVLAS habitationum uideri: nõ eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non enim adijceret, IN IPSIS MACVLIS VASTAS SOLITVDINES INTERIECTAS, si ipsas solitudines diceret, inter quas certæ partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemisphærijs binas esse ratio monstrauit, bene adiecit, INTERIECTAS SOLITVDINES. Nã sicut pars quæ habitatur à nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur: credendũ est in illis quoq; tribus alijs habitationibus similes esse inter deserta, & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas, & relatione situs, & ipsa quoq; standi qualitate depinxit. Primum enim ait, alios præter nos ita INCOLERE TERRAM, ut à se INTERRVPTI nullam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in ac supficie à nobis solius torridæ interiectione diuiso: sic enim magis diceret, ITA INTERRVPTOS, VT NIHIL INTER IPSOS ab illis ad nos MANARE POSSIT. Sed dicendo, ITA INTERRVPTOS, VT NIHIL INTER IPSOS AB ALIIS AD ALIOS MANARE POSSIT, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uere ad nostram partem refertur, adiecit dicendo, de illis

qui & à nobis, & à se inuicem diuisi sunt: PARTIM OBLIQVOS, PARTIM TRANSVERSOS, PARTIM ETIAM ADVERSOS STARE NOBIS. Interruptio ergo non unius generis à nobis, sed omnium generum à se diuersorum refertur: quae ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Graeci ἀντοίκους uocant: similiter ab illis qui inferiorem zonae suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab antoecis suis, id est per nostri anguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore, uel frigore mutuum negantibus commeatum, has terrae partes, quae à quatuor hominum generibus incoluntur, MACVLAS habitationum uocauit. Quemadmodū autem caeteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo, QVORVM AVSTRALIS ILLE, IN QVO QVI INSISTVNT ADVERSA NOBIS VRGENT VESTIGIA. Et ideo aduersi, nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos TRANSVERSOS, & quos OBLIQVOS nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin TRANSVERSOS stare nobis dixerit inferiorem zonae nostrae partem tenentes. OBLIQVOS uero eos, qui australis cinguli deuexa sortiti sunt. Superest ut de terrae ipsius spaciis, quanta habitationi cesserint, quantaq; sint inculta, referamus. Id est quae sit singulorum dimensio angulo- cap. vi.

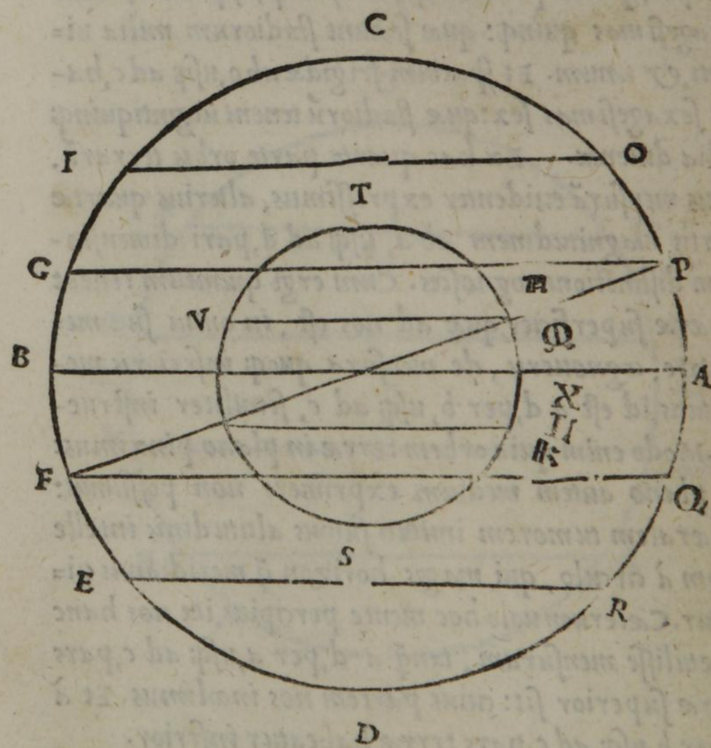
rum. quod ut facile dinoscas, redeundum tibi est ad orbis terrræ descriptionem, quam pauloante subiecimus: ut per adscriptarum literarum notas ratio dimensionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id est circulus, qui uniuersum ambitũ claudit, cui ascripta sunt, a, b, c, d. ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulæ sexagesimæ extenduntur stadijs quaternis milibus ducenis. Et sine dubio medietas eius, quæ est a d, per orientem, id est per a, usq; ad c, habet tri-

ginta sexagesimas, & stadiorum milia centum uigintisex. Quarta uero pars, quæ est ab a, usq; ad c, incipiens à medio perustæ, habet sexagesimas quindecim, & stadiorum milia sexaginta & tria. Huius quartæ partis mensura relata, constabit totius ambitus plena dimensio. Ab a, igitur usq; ad p, quod est medietas perustæ, habet sexagesimas quatuor: quæ faciunt stadiorum milia sexdecim, cum octingentorum adiectione. Ergo omnis perusta sexagesimarum octo est: & tenet stadiorum milia triginta tria, & sexcenta insuper. Latitudo autem anguli nostri, qui temperatus est, id est à p, usq; ad o, habet sexagesimas quinq;: quæ faciunt stadiorum milia uiginti, & unum. Et spacium frigidæ ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex: quæ stadiorũ tenent uigintiquinq; milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarũ, cuius mensurã euidenter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem ab a, usq; ad d, pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo quantum teneat sphæræ superficies, quæ ad nos est, in omni sua medietate, cognoueris, de mensura quoq; inferioris medietatis, id est a d, per b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo enim quia orbem terræ in plano pinximus: in plano autem medium exprimere non possumus: sphæralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum à circulo, qui magis horizon q̃ meridianus uidetur. Cæterum uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mensuram, tanq̃ a d, per a, usq; ad c, pars terræ superior sit: cuius partem nos incolimus. Et à d, per b, usq; ad c, pars terræ habeatur inferior.

cap. vi.

Hoc quoq; tractatu proprium sortito finem, nunc illud quod probandum promisimus, asseramus: hos cingulos & bene Maronem cœlo, & bene terræ assignasse Ciceronem, & utrunq; non discrepantia, sed consona, eademq; dixisse. Natura enim cœli hanc in diuersis terræ partibus temperiem, nimietatemq; distinxit: et qualitas uel frigoris, uel caloris, quæ cuilibet ætheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et q̃a has diuersitates, quæ cæteris

finibus

finibus terminãtur, angulos in cœlo uocatuere, necesse est totidem angulos etiam hic intelligi. sicut in breuissimo speculo, cum facies monstratur ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; asserendi quod dicitur minuemus laborem, oculis subijciendo picturam. Esto enim cœli sphæra, a, b, c, d. Et inter se claudat sphærã terræ, cui ascripta sunt s, x, t, u. Et ducatur in cœli sphæra circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tropicus æstiuus, à g, in p. Et æquinoctialis, à b, in a. Et tropicus hyemalis, ab f, in q. Et australis, ab e, in r. Sed & zodiacus ducatur, ab f, in p. Rursus in sphæra terræ ducantur ijdem limites angulorum, quos supra descripsimus, in n, in m, in l, in K. His ita depictis, sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cœli partibus super uerticem suum impositis, qualitatem circa nimietatem uel temperiem mutuari. Nam quod est sursum à d, usq; ad r, hoc despicit terram ab s, usq; ad K. Et quod est in cœlo ab r, usq; ad q, hoc inficit terram a K, usq; ad l. Et quod in cœlo est à q, usq; in p, tale facit in terra ab l, usq; ad m. Qualeq; est desuper à p, usq; ad o, tale in terra ab m, usq; ad n. Et quale illic ab o, usq; ad c, tale hic est, ab n, usq; ad t. Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est, à d, usq; ad r, & à c, usq; ad o, æterno rigore densatæ. Idem in terra est ab s, usq; ad K, & à t, usq; ad n. Rursus in cœlo, à q, usq; ad p, nimio calore feruet. Itidem in terra quoq; ab l, usq; ad m, idem feruor est. Item sunt in cœlo temperies, ab o, usq; ad p, & à q, in r. Idem sunt hic quoq; tẽperatæ, ab n, in m, et ab l, in K, Aequinoctialis enim

circulus, qui ab a, usq; ad b, ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem scisse Ciceronem, q terrenι cinguli cœlestibus inficiantur, ex uerbis eius ostenditur. Ait enim, E' QVIBVS DVOS MAXIME INTER SE DIVESOS, ET COELI VERTICIBVS IPSIS EX VTRAQVE PARTE SVBNIXOS, OBRIGVISSE PRVINA VIDES. Ecce testatur finale frigus esse de cœlo. Idem quoq; de feruore medio dicit. MEDIVM AVTEM ILLVM ET MAXIMVM SOLIS ARDORE TORRERI: Cum ergo manifeste rigorem de cœli uerticibus, & feruorem de sole in terræ cingulos uenire signauerit, ostendit prius in cœlo hos eosdem cingulos constituisse.

Nunc quoniam constitit easdem in cœlo, & in terra zonas esse uel cingulos (hæc enim unius rei duo sunt nomina:) iam dicendum est quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, id est, ab g, in p, æstiuo: & ab f, in q, hyemali. Ab f, autem in p, Zodiacum describendo perduximus. Ergo signum p, tropicus ille cancer habeatur, & signum f, capricornus. Constat autem solē neq; sursum ultra cancrum, neq; ultra capricornum deorsum meare: sed cum ad tropicorū confinia peruenerit, mox reuerti: unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo deniq; tempore australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni uiæ suæ spacio recedit. Rursus cum ad f, signum, id est ad capricornum

uenerit, facit hyemem nobis recessu suo: & illis uici-
nitate reducit æstatem. Hic notandum est, de tribus
tantum cardinibus in quancunq; ædem ingredi so-
lem, de quarto nunquam. nam & ab ortu, & ab
occasu fenestra solem recipit: quippe quem orientem,
obeuntemq; prospectet. Recipit & à meridie, quia
omne iter solis in nostro meridie est: ut instruit ui-
sum antelata descriptio. Nunquam uero solem fene-
stra septentrionis admittit: quia nunquam à p, si-
gno, ad o, sol accedit. sed à p, semper recedendo, nun-
quam fines poli septentrionalis attingit: & ideo nun-
quam per hunc cardinem radius solis infunditur.
Eiusdem rei probationem umbra quoq; cuiuslibet cor-
poris sufficiet astruere. Nam & in occasum cadit ori-
ente sole: & in ortum, cum fit occiduus. Medio au-
tem die, quia sol meridiem tenet, in septentrionem um-
bra depellitur. In austrum uero circa nostram habita
tionem impossibile est umbram cuiuslibet corporis ca-
dere: quia semper in aduersam soli partem umbra
iactatur. Aduersus autem austro apud nos sol esse
non poterit: cum nunquam fines septentrionales at-
tingat. Sanè quoniam pars illa perustæ, quæ tempe-
ratæ uicina est, admittit habitantes illic, id est trans
tropicum, quæcunq; habitantur spacia, umbram mit-
tunt in austrum eo tempore, quo sol cancrum tenet.
Tunc enim ei fit sol septentrionalis, cum tropi-
cum tenet: quia ab illis ad septentrionem recedit.
Ciuitas autem Siene, quæ prouinciæ Thebaidos post
superiorum montium deserta principium est: sub
ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo sol

certam partem ingreditur cancri, hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærij monstrantis horas, quem γνώμονα uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen plene, ut habetur, absoluit. Dicendo enim,

» = Atq; umbras nusquam flectente Siene,

rem quidem attigit, sed turbauit uerum. Non enim nunq̃ flectit, sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis constat solem nunquam egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia: quippe quam sol totius æthereæ flammæ & fons, et administrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est septentrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas uero (ut diximus) temperat hinc atq; illinc uicinia caloris, & frigoris. Deniq; in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt: ut est Aethiopia, Arabia, Aegyptus, et Libya. in quibus calor ita circumfusi aeris corpus extenuat, ut aut nunquam, aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus penè apud illos usus est imbrium. Rursus quæ usq; ad frigidæ fines pressius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais, et Ister, omniaq; super Scythiam loca, quorum incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originẽ boreæ introrsum recedẽdo transis-

ſent, adeo æterna penè premuntur pruina, ut non faci-
le explicetur, quanta ſit illic frigidæ nimietatis iniu-
ria. Loca uero quæ in medio temperata ſunt, quoniam
ab utraq; nimietate longe recedunt, ueram tenent, ſalu-
taremq; temperiem. Locus nos admonet, ut quoniam cap. viij.
diximus rem quæ à nullo poſſit refelli, utrunq; tropi-
cum circum zodiaco terminos facere, nec unquam ſolē
alterutrum tropicum excedere poſſe, uel ſurſum, uel
deorſum meando: trans zodiacum uero circum, id eſt
trans uſtam, quæ tropicis clauditur, ex utraq; parte
incipere temperatas. Quæramus quid ſit quod ait
Virgilius, quē nullius unq̄ diſciplinæ error inuoluit.

" =Duæ mortalibus ægris
" Munere conceſſæ diuum, & uia ſecta per ambas,
" Obliquus qua ſe ſignorum uerteret ordo.

Videtur enim dicere his uerſibus zodiacum per tem-
peratas ductum, & ſolis curſum per ipſas ferri, quod
nec opinari fas eſt, quia neutrum tropicum ſolis cur-
ſus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus,
& intra tropicum in ea peruſta parte, quæ uicina eſt
temperatæ, habitatores eſſe? Nam Siene ſub ipſo tropi-
co eſt. Meroe autem tribus milibus octingentis ſtadijs
in peruſtam à Siene introrſum recedi, & ab illa uſq;
ad terram cinnamomi feracem ſunt ſtadia octingenta.
Et per hæc omnia ſpacia peruſtæ, licet rari, tamen uita
fruuntur habitantes. Vltra uero iā inacceſſum eſt pro-
pter nimium ſolis ardorem. Cum ergo tantum ſpacij
ex peruſta uitam miniſtret, & ſine dubio circa uicinā
alterius temperatæ, id eſt antoecorum, tantundem ſpa-
cij habere per peruſtæ fines, & parem manſuetudi-

nem, non negetur. (Paria enim in utraq; parte sunt omnia). ideo credendum est per poëticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis se-ctam per temperatas: quoniam ex utraq; parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, q se patiuntur habitari? An forte poëtica licentia particulam pro simili pene particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit? Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroq; peruenit: non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales mutasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas pro inter ambas uoluit intelligi? Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur: non per ambas. Familiariter autem per pro interponere solet, sicut alibi quoq;.

Circum perq; duas in morem fluminis arctos.

Neq; enim anguis sydereus arctos secat: sed dum & amplectitur, & interuenit, circum eas, & inter eas uoluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intelle-ctus, si per ambas, pro inter ambas more ipsius poëtæ dictum existimemus. Nobis aliud ad defensionem, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniã in medio posuimus quos fines nunq̃ uia solis excedat, manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit, quẽ constat erroris ignarum, erit ingenij singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri. His quoq; (ut arbitror) non otiosa inspe-ctione tractatis, nunc de Oceano quod promisimus, astruemus: non uno, sed gemino eius ambitu terræ

cap. IX.

corpus omne circumflui. cuius uerus, & primus meatus est, qui ab indocto hominũ genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriente uero duos sinus refundit: unum ad extremitatem septentrionis, ad australis alterum. Rursusq; ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usq; ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurunt ab oriente demissis. & dum ui summa & impetu immaniore miscentur, inuicemq; se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio, pariter & recessio. Et ubicunq; in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis, uel in planis forte littoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt: quia nostrum mare ex illis influit. Cæterum uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonam perustam. et tam ipse, qui æquinoctialem, quàm sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidunt: & singulas (ut supra diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inter nos, & australes homines, means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rursus utriusq; regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore, atq; inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens non dixit, OMNIS TERRA PARVA QVAEDAM EST INSVLA: SED OMNIS

TERRA QVAE COLITVR A' VOBIS, PARVA QVAEDAM EST INSVLA: *quia & singulæ de quatuor habitationibus paruæ quædam efficiuntur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri, atq; Indici ortũ uidebis, Caspiumq; mare unde oriatur inuenies. Licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent. Nec dubium est in illam quoq; australis generis temperatam mare de Oceano similiter influere. sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem* ANGVSTATAM VERTICIBVS, LATERIBVS LATIOREM, *in eadem descriptione poterimus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus, quàm lateribus angustior est: quia summitas eius in arctum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraq; parte distenditur. Deniq; ueteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerunt. Item quia omnis terra in qua & Oceanus est, ad quemuis cœlestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de Oceano adiecit,* QVI TAMEN TANTO NOMINE QVAM SIT PARVVS VIDES. *Nam licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de cœlo tamen despicientibus non potest magnum uideri: cum ad cœlum, terra signum sit, & punctum: quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terræ breuitas tam diligenter*

asseritur, ut paruipendendum ambitum famæ uir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit. quod doctrinæ propositum, non minus in sequentibus apparebit. QVINETIAM SI CVPIAT PROLES ILLA FVTVRORVM HOMINVM DEINCEPS LAVDES VNIVSCVIVSQ; NOSTRVM A` PATRIBVS ACCEPTAS POSTERIS PRODERE: TAMEN PROPTER ELVVIONES, EXVSTIONESQ; TERRARVM, QVAS ACCIDERE TEMPORE CERTO NECESSE EST: NON MODO NON AETERNAM, SED NE DIVTVRNAM QVIDEM GLORIAM ASSEQVI POSSVMVS. *Virtutis* cap. x.

fructum sapiens in conscientia ponit: minus perfectus in gloria. Vnde Scipio perfectionem cupiẽs infundere nepoti, author est, ut contentus conscientiæ præmio gloriam non requirat. in qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quæ præoptari possint, ut & q̃ latissime uagetur: & q̃ diutissime perseueret: postq̃ superius de habitationis nostræ angustijs disserendo totius terræ, quæ ad cœlum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit ab nostri generis hominibus particulam possideri: nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuisse diffundi. siquidem Gangen transnare, uel transcendere Caucasum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quã de propaganda late gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias amputauit:) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plene animo nepotis contemptum gloriæ, compos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte inquam sapientis, & fortis uiri nomen serpere potest: æternitatem nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuione terrarum diuturnitati rerum intercedat occursus quod: quale sit disseremus.
In hac enim parte tractatus illa quæstio latenter absol uitur: quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate sollicitat. Nam quis facile mundum semper fuisse consentiat, cum & ipsa historiarum fides multarum rerũ cultum, emendationemq́; uel ipsam inuentionem recentẽ esse fateatur? Cumq́; rudes primũ homines, & incuria syluestri non multum à ferarum asperitate dissimiles, meminerit, uel fabuletur antiquitas: tradatq́; nec hunc eis quo nunc utimur uictum fuisse, sed glande prius, & baccis alitos, sero sperasse de sul-

cis alimoniam? Cumq; ita exordium rerum, & ipsius humanæ nationis opinemur, ut aurea primum secula fuisse credamus: & inde natura per metalla uiliora degenerans, ferro secula postrema fœdauerit?

Ac ne totum uideamur de fabulis mutuari, quis non hinc existimet mundum quandoq; cœpisse, nec longam retro eius ætatem: cum abhinc ultra duo retro annorum milia de excellenti rerum gestarum memoriã: ne Græca quidẽ extet historia? Nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata: nihil præclarum in libris relatum est. Si enim ab initio, immo ante initium fuit mundus, ut Philosophi uolunt: cur per innumerabilium seriem seculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur inuentus? non literarũ usus, quo solo memoriæ fulcitur æternitas? Cur deniq; multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? Vt ecce Galli uitem, uel cultum oleæ, Roma iam adolescente, didicerunt. Aliæ uero gentes adhuc multa nesciunt: quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia uidentur æternitati rerum repugnare: dum opinari nos faciunt, certo mundi principio paulatim singula quæq; cœpisse. Sed mundum quidẽ fuisse semper philosophia author est: conditore quidem deo, sed non ex tempore. Siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. Res uero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo: et rursus oriuntur, uel eluuione uicissim, uel exustione redeunte. cuius uicissitudinis causa uel necessitas talis est. Ignem æthereũ physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo

ſub zona cœli peruſta, quam uia ſolis, id eſt zodiacus occupauit, Oceanum (ſicut ſupra deſcripſimus) à natura locatum, ut omnis latitudo, qua ſol cum quinq; uagis & luna, ultro citroq; diſcurrunt, habeat ſubiecti humoris alimoniam. Et hoc eſſe uolunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionum fons, et origo, ſub poëtici nube figmenti, uerum ſapientibus intelligi dedit, Iouem cum dijs cæteris, id eſt cum ſtellis profectum in Oceanum, Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabuloſam Homerum ſignificaſſe uolunt, hauriri de humore nutrimenta ſyderibus. qui ob hoc Aethiopas reges epularum cœleſtiũ dixit: quoniam circa Oceani oram non niſi Aethiopes habitant: quos uicinia ſolis uſq; ad ſpeciem nigri coloris exuſſit. Cum ergo calor nutriatur humore: hæc uiciſſitudo contingit, ut modo calor, modo humor exuberet. Euenit enim ut ignis uſq; ad maximum enutritus augmentum, hauſtum uincat humorem, & ſic aëris mutata tẽperies licentiam præſtet incendio: & terra penitus flagrantia immiſſi ignis uratur. Sed mox impetu caloris abſumpto, paulatim uires reuertuntur humori, cũ magna pars ignis incendijs erogata, minus iam de renaſcente humore conſumat. Ac rurſus longo temporum tractu ita creſcens humor altius uincit, ut terris infundatur eluuio. Rurſusq; calor poſt hæc uires reſumit. Et ita fit, ut manente mundo, inter exuperantis caloris humorisq; uices, terrarum cultus cum hominum genere ſæpe intercidat, & reducta temperie rurſus nouetur. Nunquam tamen ſiue eluuio ſiue exuſtio, omnes terras aut omne hominum genus uel omnino operit, uel

penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timæo fatetur, nunquã nimietas humoris nocuit, uel caloris. Vnde & infinita annorum milia in solis Aegyptiorum monumentis, librisq; releguntur. Certæ igitur terrarum partes internitioni superstites, seminarium instaurando generi humano fiunt. Atq; ita contingit, ut non rudi mundo rudes homines et cultus inscij, cuius memoriam intercipit interitus, in terris oberrent: & asperitatem paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula, & cœtus natura instruente patiantur: sitq; primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simplicitas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum rerum atq; artium usus promouet, tanto facilius in animos serpit æmulatio: quæ primum bene incipiens, in inuidiam latenter euadit. Et ex hac iam nascitur quicquid genus hominum post sequentibus seculis experitur. Hæc est ergo, quæ rebus humanis pereundi, atq; iterum reuertendi incolumi mundo, uicissitudo uariatur. QVId AVTEM INTEREST AB HIS, QVI POSTEA NASCENTVR SERMONEM FORE DE TE, CVM AB HIS NVLLVS FVERIT, QVI ANTE TE NATI SINT? QVI NEC PAVCIORES, ET CERTE MELIORES FVERVNT VIRI: PRAESERTIM CVM APVD EOS IPSOS, À QVIBVS AVDIRI NOMEN NOSTRVM POTEST, NEMO VNIVS ANNI MEMORIAM CONSEQVI POSSIT. HOMINES ENIM POPVLARITER ANNVM TANTVMMODO SOLIS, IDEST VNIVS ASTRI REDITVM METIVNTVR: CVM AVTEM AD IDEM, VNDE SEMEL PROFECTA

cap. XI.

SVNT, CVNCTA ASTRA REDIERINT: EANDEMq́; TOTIVS COELI DESCRIPTIONEM LONGIS INTERVALLIS RETVLERINT: TVM ILLE VERE VERTENS ANNVS APPELLARI POTEST. IN QVO VIX DICERE AVDEO, QVÃ MVLTA HOMINVM SAECVLA TENEANTVR. NANQVE VT OLIM DEFICERE SOL HOMINIBVS, EXTINGVIq́; VISVS EST: CVM ROMVLI ANIMVS HAEC IPSA IN TEMPLA PENETRAVIT. ITA QVANDOq́;, CVM AB EADẼ PARTE SOL, EODEMq́; TEMPORE ITERVM DEFECERIT: TVM SIGNIS OMNIBVS, STELLISq́; AD IDEM PRINCIPIVM, REVOCATIS, EXPLETVM ANNVM HABETO. HVIVS QVIDEM ANNI NONDVM VIGESIMAM PARTEM SCITO ESSE CONVERSAM. *Idem agere perseuerat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustijs æternam supra docuisset: nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet: cuius assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum, seu stellarum emenso omni cœli circuitu, à certo loco in eundem locum reditus annus suus est. Sic mensis lunæ annus est, inter quem cœli ambitum lustrat. Nam et à luna mensis dicitur, quia Græco nomine luna μήνη uocatur. Virgilius deniq; ad descriptionem lunaris anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur, significare uolens ait,*

» Interea magnum sol circumuoluitur annum.
magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nam cur sus quidem Veneris, atq; Mercurij penè par soli est. Martis uero annus ferè biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circuit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de lumininibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uere uertens est, quia conuersione plenæ uniuersitatis efficitur: largissimis sæculis explicatur. cuius ratio est talis. Stellæ omnes & sydera, quæ infixa cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire, uel deprehendere potest, mouentur tamen: & præter cœli uolubilitatē, qua semper trahuntur, suo quoq; accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit: quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo eas primum ui derat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est: cum stellæ omnes, omniaq; sydera quæ aplanes habet, à certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, q̄ in quo fuit: cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt: ad quem reuersæ anno suo finem dedere: ita ut lumina quoq; cum erraticis quinq; in ijsdē locis et partibus sint: in quibus inci piēte mundano anno fuerunt. Hoc aūt, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ mensis est: & annus solis duodecim menses: & aliarum stellarū hi sunt anni, quos supra retulimus: ita mundanum annum quin decim milia annorum, quales nunc computamus,

efficiunt. ILLE ERGO VERE ANNVS VERTENS VOCANDVS EST, quem non solis, id est unius astri reditu metimur: sed quem stellarum omnium in quocunq; cœlo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadem cœli totius descriptione concludit. Vnde et mundanus dicitur, quia mundus proprie cœlum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum à Calẽdis Ianuarijs usq; ad easdem uocamus: sed & à sequente post Calendas die usq; ad eundem diem, et à quocunq; cuiuslibet mensis die usq; in diem eundem reditus annus uocatur. ita huius mundani anni initiũ sibi quisq; facit quodcunq; decreuerit. Vt ecce nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam sæpissime postea defectus solis euenerit, nõ dicitur tñ mundanum annũ repetita defectio solis impleſſe: sed tunc implebitur, cum sol deficiens in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes cœli stellas omniaq; sydera rursus inueniet: in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à decessũ Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserunt Physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo, eademq; parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoq; omnibus signisq; reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, a discessũ Romuli anni quingenti septuaginta et tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimoseptimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus, qui intra somnium, & consummatum bellum fuere, quingenti septuagintatres à discessũ Romuli ad

somnium

somnium usq; remanebunt. Ergo rationabiliter uereq; signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. Nam uicesimæ parti quot anni supersint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuaginta-tres, quisquis in digitos mittit inueniet. TV VERO ENITERE: ET SIC HABETO, TE NON ESSE MORTALEM, SED CORPVS HOC. NEC ENIM TV IS ES, QVEM FORMA ISTA DECLARAT: SED MENS CVIVSq; IS EST QVISQVE, NON EA FIGVRA, QVAE DIGITO DEMONSTRARI POTEST. DEVM TE IGITVR SCITO ESSE. SIQVIDEM EST DEVS QVI VIGET: QVI SENTIT: QVI MEMINIT: QVI PROVIDET: QVI TAM REGIT, ET MODERATVR, ET MOVET ID CORPVS, CVI PRAEPOSITVS EST: QVÀM HVNC MVNDVM PRINCEPS ILLE DEVS. ET VT MVNDVM EX QVADAM PARTE MORTALEM IPSE DEVS AETERNVS, SIC FRAGILE CORPVS ANIMVS SEMPITERNVS MOVET. Bene, & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis impleuit. Nam ut breuiter à principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminentis propinquorum prædixit insidias: ut totum de hac uita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti, & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumq; eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desideriũ, succedit Pauli patris

cap. xii.

opportuna dissuasio, accensam fili festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis utrinq; plantata sperãdi, expectandiq; temperie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur. Nec prius eum terram patitur intueri: q̃ cœli, ac syderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat: et hæc omnia sciat præmio cessura uirtutum. Ac postq̃ mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demũ gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iubetur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta temporibus. Africanus igitur penè exutus hominem, & defœcata mente iam naturæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse sed eum nouerit. Et hæc sit præsentis operis consumatio, ut animam non solum immortalem, sed deum esse clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac uita posito, DEVM TE SCITO ESSE: non prius tantam prærogatiuam committit homini, q̃ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoq; diuinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoq; miro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis q̃ quisquam uerborum parcus libro integro disseruit, cuius descriptio est, Quid est animal? quid homo? In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates, mœrores, metusq;, ac desideria, & animositas, uel dolores, postremo cogitationes, & intellectus, utrum meræ animæ,

an uero animæ utentis corpore. Et post multa quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt: ne usq; ad fastidij necessitatem uolumen extendant, hoc postremo pronuntiat animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectum, uel non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, quáue uia societatis animetur. Has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali. Verum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus homo est: sed uerus ille est, à quo regitur quod uidetur. Sic cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uidetur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis, regat & ipsa corpus, dum à se animatur. Ideo Physici mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animum deum & prisci philosophorum, & Tullius dixit. Quod autem ait MVNDVM QVADAM PARTE MORTALEM, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua inter mundum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor. Hæc enim omnino interijsse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Virgilius ignorat, dicendo, nec morti esse locum. Constat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire: sed eorum quæ interire uidentur, solam mutari speciem:

& illud in originem suam, atq; in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desierit. Deniq; et Plotinus alio in loco, cum de corporum assumptione dissereret, & hoc dissolui posse pronunciaret, quicquid effluit, obiecit sibi. Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur? Et breuiter tantæ obiectioni, ualidæq; respondit. Ideo elementa licet fluant, nunq̃ tamen solui, quia non foras effluunt. A` cæteris enim corporibus quod effluit, recedit: elementorum fluxus nunq̃ ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed ꝙ ait eum QVADAM PARTE MORTALEM, ad communem, ut diximus, opinionem paululum inclinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentum ponit: quia ipsi corpori præstat agitatum. Quod quale sit, ex ipsis uerbis Ciceronis quæ sequuntur inuenies. NAM

cap. xiij.

QVOD SEMPER MOVETVR, AETERNVM EST. QVOD AVTEM MOTVM AFERT ALICVI: QVOD'QVE IPSVM AGITATVR ALIVNDE: QVANDO FINEM HABET MOTVS, VIVENDI FINEM HABEAT NECESSE EST. SOLVM IGITVR QVOD SESE MOVET, QVIA NVNQVAM DESERITVR A` SE, NVNQVAM NE MOVERI QVIDEM DESINIT. QVIN ETIAM CAETERIS, QVAE MOVENTVR, HIC FONS, HOC PRINCIPIVM EST MOVENDI. PRINCIPIO AVTEM NVLLA EST ORICO. NAM EX PRINCIPIO ORIVNTVR OMNIA. IPSVM AVTEM NVLLA EX RE ALIA NASCI POTEST. NEC ENIM

ESSET ID PRINCIPIVM, QVOD GIGNERETVR ALIVNDE. QVOD SI NVNQVAM ORITVR, NE OCCIDIT QVIDEM VNQVAM. NAM PRINCIPIVM EXTINCTVM, NEC IPSVM AB ALIO RENASCETVR: NEC EX SE ALIVD RECREABIT. SIQVIDEM NECESSE EST A PRINCIPIO ORIRI OMNIA: ITA FIT, VT MOTVS PRINCIPIV̄ EX EO SIT, QVOD IPSV̄ A SE MOVETVR. ID AVTĒ NEC NASCI POTEST, NEC MORI. VEL CONCIDAT OMNE COELVM, OMNISQ; NATVRA: ET CONSISTAT NECESSE EST: NEC VIM VLLAM NANCISCATVR, QVA A PRIMO IMPVLSA MOVEATVR. CVM PATEAT IGITVR AETERNVM ID ESSE, QVOD A SEIPSO MOVEATVR: QVIS EST HIC, QVI HANC NATVRĀ ANIMIS ESSE TRIBVTAM NEGET? INANIMVM EST ENIM OMNE, QVOD PVLSV AGITATVR EXTERNO. QVOD AVTEM ANIMAL EST: ID MOTV CIETVR INTERIORE ET SVO. NAM HAEC EST NATVRA PROPRIA ANIMAE, ATQVE VIS. QVAE SI EST VNA, EX OMNIBVS QVAE SESE MOVEAT: NEQ; NATA CERTE EST, ET AETERNA EST.

Omnis hic locus de Phœdone Platonis ad uerbum à Cicerone translatus est: in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est argumentorū summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur. Sciendum est autem ꝙ duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim ideo est immortale quid, quia per se nō est capax mortis: aut quia procu-

ratione alterius à morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est. Mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinetur. Rursus semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est, & mouetur. Et secundus modus est, quo animam dicimus semper moueri.

His premissis, iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinantur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus syllogismorum ad unum finem probationis euadant, certam sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes: apud quos hic prior est. Anima ex se mouetur: quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur. igitur anima semper mouetur. Secundus ita, qui nascitur ex prioris fine. Anima sẽper mouetur: quicquid autem semper mouetur, immortale est: igitur anima immortalis ē. Et ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moueri animã, ut in priore: & esse immortalem, ut colligetur de secundo. Alij uero usq; ad tertium gradum ita argumentando procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur, principium motus est: igitur anima principium motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur propositio. Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima nata non est. Tertio loco, anima nata non est: quod natum nõ est, immortale est: igitur anima immortalis est. Alij

uero omnem ratiocinationem suam in unius syllogismi compendium redegere. Anima ex se mouetur: quod ex se mouetur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est. Sed harum omnium rationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate constare: qui primam propositionem, id est ex se moueri animam non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quæ sequuntur. Sed huic Stoicorũ quidem accedit assensio. Aristoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumentationibus astruit nihil ex se moueri: ut etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo non posse principiũ motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut primum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia quæ sunt, immobilia esse: aut omnia moueri: aut aliqua ex his moueri: aliqua non moueri. Itẽ si damus, ait, et motum, et quietẽ: necesse est aut alia semp moueri: et alia nunq̃ moueri: aut omnia simul nunc qescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit, requiramus. Non esse omnia immobilia aspectus ipse testimonio est: quia sunt quorum motum uidemus. Rursus non moueri omnia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec omnia dicere possumus modo motum pati: modo esse sine motu: quia sunt quorum perpetuum motum uidemus:

cap. xiiij.

ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut aliqua semper mouentur: ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat, uel refellit. Nam & uera diuisio est: & sectæ Platonicæ non repugnat. Neq; enim si quid est immobile, sequitur ut hoc sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat: sed modum astruit quo anima mouetur. Siquid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima astruitur, pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postq̃ docuit esse aliquid immobile, hoc esse animã uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri posit: sed omnia quæ mouentur ab alio moueri. quod si uere probasset, nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ mouentur, inquit, alia per se mouentur: alia ex accidenti. Et ex accidente inquit, mouentur quæ cum ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur: ut in naui sarcina, seu uector quiescens: aut etiam cum pars mouetur quiescẽte integritate: ut si quis stans, pedem manum'ue uel caput agitet. Per se autem mouetur, quod neq; ex accidenti, neq; ex parte, sed & totum simul mouetur: ut cum ad superiora ignis ascendit. Et de his quidem quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueantur. Probabo autem, inqt, etiam ea, quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam mo-

tus intra se possidet, ut animalia, ut arbores: quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: à causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod mouetur, ratio sequestrat. Alia uero aperte ab alio mouentur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidem motu ferri uidetur: sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunq̃ et terram sursum, & ignẽ deorsum ferri uidemus: quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur uel grauia, cum per se deorsum: uel leuia, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet à quo habeatur incertum. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur: sponte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent: immo per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. Cum uero hoc facere non possint, sed leuibus semper ascensus, & descensus grauibus deputatus sit: apparet eorum motum ad certam, & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici, ut paulopost demonstrabitur, argumenta hæc argutа magis q̃ uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat cõstituisse. Sic enim ait, Cum igitur omne quod mouetur constet ab alio moueri: sine dubio id quod primũ mouet, quia non ab alio mouetur, (neq; enim haberetur

iam primum si ab alio moueretur,) necesse est, inquit, ut aut stare dicatur: aut seipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq; quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri: & illud rursus ab alio, & in infinitum inquisitio ista casura est: nunq̃ exordia prima reperiens, si semper aliud ea quae putaueris prima praecedit. Restat igitur inquit, ut si quod primum mouet, non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno, eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouetur. Siquidem in omni, ait, motu tria haec sint necesse est: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantum mouetur, non etiam mouet: cum illud quo fit motus, & moueatur, & moueat. illud uero quod mouet, non etiam mouetur: ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur, et non mouet, ita est, inquit, quod mouet, & non mouetur. propter quod diximus, quia cum omne quod mouetur ab alio moueatur, si hoc quod mouet, & ipsum mouetur: quaeremus semper motus huius, nec unq̃ inueniemus exordium. Deinde si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moueri: et tamen motus ille seu à toto, seu à parte procedat, alterum sui postulabit authorem. Ex his omnibus in unum Aristotellica ratiocinatio tota colligitur hoc modo. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur: sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari: & semper quod primum moueat, requiremus. restat ut sta-

re dicitur. Stat igitur quod primũ mouet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus. Anima principium motus est: principium autem motus non mouetur: igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolenter obiecit. Nec eo usq; persuadere contentus, animam non moueri: alijs quoq; rationibus non minus uiolentis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei, cuius est initium. Nam apud geometras principiũ lineæ punctum dicitur esse, non linea. apud Arithmeticos principium numeri non est numerus. Itẽ, causa nascendi ipsa non nascitur: & ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initium motus est, non mouetur. Additur hoc quoque, Nunq̃, inquit, fieri potest: ut circa unã, eandemq́; rem, uno eodemq́; tempore, contrarietates ad unum idemq́; pertinentes eueniant. Scimus autem quia mouere facere est, & moueri pati est. Ei igitur quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, & facere, & pati: quod impossibile est. Anima igitur non potest se mouere. Item dicit, Si animæ essentia motus esset, nunq̃ quiesceret à motu. Nihil enim est quod recipiat essentiæ suæ contrarietatem. Nam ignis nunq̃ frigidus erit, nec nix unq̃ sponte calescet. Anima autem nonnunq̃ à motu cessat: non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est cuius contrarietatem recepit. ait etiam, Anima si alijs causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est enim, inquit, quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alij: ut medicus, ut exercitator corporũ, sanitatẽ,

uel ualentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præstant. Item dicit. Omnis motus ad exercitium sui instrumento eget: ut singularum artium usus docet. ergo uidendum, ne et animæ ad se mouẽdum instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, & illud imposibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit, Si mouetur anima, sine dubio cum reliquis motibus & de loco in locum mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur: modo rursus egreditur: & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri non posse. non igitur anima mouetur. His quoq; addit. Si anima se mouet, necesse est ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet: aut seipsam pariendo se mouet: aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim inquit motus genera. Horum autem singula quemadmodũ possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet, aut in rectã lineam se mouet: aut sphærico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligatur linea: quocunq; fine sine dubio terminatur. Si ergo per lineam terminatam anima se mouet, non semper mouetur: nam cum ad finem uenerit, & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. sed nec in orbem rotari potest: quia omnis sphæra circa aliquid immobile, quod centron uocamus, mouetur. Si ergo, & anima sic mouetur, aut intra se habeat quod immobile est, & ita fit ut non tota moueatur: aut si non intra se habet: sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Constat

ergo ex his ait, q̄ in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eandem & esse, et non esse dicamus. Si uero seipsa consumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget, aut minuit, eadem simul & maior se, & minor reperietur. Ex his talē colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet: nullum aūt motus genus quo se moueat inuenitur: nō igitur se mouet. Contra has tā subtiles, et argutas, et uerisimiles argumentationes accingendū est secundum sectatores Platonis: qui inceptū quo Aristoteles tam ueram, tamq; ualidam definitionem magistri sauciare tentauerat, subruerunt. Neq; uero tam immemor mei aut. ita male animatus sum, ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistā: uel adsim Platoni. sed ut quisq; magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula: aut bina defensa ad ostentationem suorū operum reliquerunt: collecta hæc in unum continuæ defensionis corpus coacer uaui: adiecto si quid post illos aut sentire fas erat: aut audere in intellectum licebat. Et q̄a duo sunt quæ asserere conatus est: unum, q̄ dicat nihil esse quod ex se moueatur: alterum, quo animam hoc esse non posse con firmat: utriq; resistendū est. ut & constet posse aliquid ex se moueri: & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias: in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur: & osten dens illa quoq; ab alio moueri, id està causa interius latente: uidetur sibi probasse omnia quæ mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius enim rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quæ cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen

cap. xv.

constet moueri, nec nos diffitemur. Non tamē omnia quæ ex se mouētur hoc sustinēt, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum dicat animam ex se moueri, id est cum αὐτοκίνητον uocat, non uult eam inter illa numerari: quæ ex se quidem uidētur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, authore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur. aut ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, à natura tamem eas interius latente constat agitari. sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accedētem, uel interius latentem huius motus dicat authorem. Hoc quem admodum accipiendum sit instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus: & niuem frigidam, & saxum frigidum nuncupamus. mel dulce, sed & mulsum dulce uocitamus. Horum tamen singula de diuersis diuerse significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus. Quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus: contra, ferrum, non nisi ex alio calescit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non aliunde contingit: saxo tamen frigus, uel mulso dulcedo, à niue uel melle proueniunt. Sic & stare et moueri, tam de his dicitur, quæ ab se uel stant, uel mouētur: q̃ de illis, quæ uel sistuntur, uel agitantur ex alio. Sed quibus moueri ab alio uel stare contingit, hæc & stare desistunt, & moueri. Quibus autem idem est, et esse, et moueri, nunq̃ à motu cessant: quia sine essentia sua esse non possunt. Sicut ferrum amittit calorem: ignis uero calere non desinit. Ab se ergo mouetur anima, licet et animalia, uel arbores per se mo-

ueri uideantur. Sed illis q̃uis interius latens, alia tamen causa, id est anima uel natura motum ministrat. ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpsere. Anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet, nulla aduenticia causa, uel illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignem calidũ dicimus, non duo diuersa concipimus, unum quod calefacit, alterũ quod calefit: sed totum calidum secundũ suam naturam uocamus. Cum niuem frigidã, cũ mel dulce appellamus: non aliud quod hanc qualitatẽ præstat, aliud cui præstatur accipimus. Ita & cum animã per se moueri dicimus, non gemina consideratio seq̃tur mouentis, et moti: sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus: quia quod est in igne nomẽ calidi, in niue uocabulũ frigidi: appellatio dulcis in melle: hoc necesse est de anima αὐτοκίνητον nomen intelligi: quod latina conuersio significat per se moueri. Nec te confundat, ꝙ moueri passiuum uerbum est. Nec sicut secari cum dicitur, duo pariter considerãtur, quod secat, & quod secatur: item cum teneri dicitur, duo intelliguntur, quod tenet, et quod tenetur. ita hic in moueri duarum rerũ significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam secari quidem et teneri passio est, ideo considerationem & facientis, & patientis amplectitur. Moueri autem cum de his quidẽ dicitur quæ ab alio mouentur, utranq; consideratione similiter repræsentat. De eo autẽ quod ita per se mouetur, ut sit αὐτοκίνητον, cum moueri dicitur, quia ex se nõ ex alio mouetur: nulla potest suspicio passionis intelligi. Nã & stare licet passiuum uerbũ non esse uideatur: cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente: ut stant terræ defi-

xæ hastæ significat passionem. Sic et moueri, licet pas-
siuum sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiens
inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerbo
rum, sed rerum intellectu passionem significari: ecce
ignis cum fertur ad superna, nihil patitur: cum deor-
sum fertur, sine dubio patitur: quia hoc, nisi alio im-
pellente, non sustinet. & cum unum, idemq; uerbũ pro
feratur, passionem tamen modo inesse, modo abesse dici-
mus. Ergo & moueri idem in significatione est, quod ca
lere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri,
quia utriq; aliunde peruenit, passionem esse fatemur.
Cum uero aut ignis calere, aut moueri anima dicetur:
quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nul-
lus hic locus relinquitur passioni: sed ille sic calere,
sicut moueri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argu-
tam de uerbis calumniam sarciens, Platonem quoq;
ipsum duo, id est quod mouet, & quod mouetur, si-
gnificasse contendit, dicendo, Solum igitur quod se
ipsum mouet: quia nunq̃ deseritur à se, nunq̃ ne mo-
ueri quidem desinit: & aperte illũ duo expressisse pro
clamat, his uerbis, quod mouet, & mouetur. Sed uide-
tur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exer
citio argutiarum talium conniuentem sibi, operam spon
te lusisse. Cæterum quis non aduertat, cum quid dicitur
seipsum mouere, nõ duo intelligẽda? sicut et cũ dicitur
ἑαυτὸν τιμωρούμενος, id est, se puniens, nõ alter q̃ pu-
nit, alter qui punitur. Et cum se perdere, se inuoluere,
se liberare quis dicitur: non necesse est unum facientẽ,
alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu hu
ius elocutionis exprimitur: ut qui se punit, aut qui se
liberat,

liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse, aut præstitisse dicatur. Sic & de αὐτοκινήτου cũ dicitur, seipsum mouet, ad hoc dicitur ut existimationem alterius mouentis excludat: quam uolens Plato, de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. NAM QVOD SEMPER, ait, MOVETVR, AETERNVM EST. QVOD AVTEM MOTVM AFFERT ALICVI: QVODQVE IPSVM AGITATVR ALIVNDE: QVANDO FINEM HABET MOTVS, VIVENDI FINEM HABEAT NECESSE EST. Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet: cum animam ob hoc dicat æternam: quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde? Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes ꝙ idẽ moueat, idemq; moueatur: sed moueri sine alio mouente se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo αὐτοκίνητον potest non ab alio moueri. Sed ne à se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet: aliud quod mouetur. nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solum seipsum mouere dicitur: ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio (quam supra retulimus) surripienti magis apta est ꝙ̃ probanti, in qua ait, Sicut est quod mouetur, & non mouet: ita est quod mouet, & non mouetur. Constat enim ꝙ omne qcquid mouetur, mouet alia: uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circumfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autem est quod non possit aliũ dum ipsum mouetur impellere? Ergo si ue-

rum non est, ea quæ mouentur alia non mouere, non constat illud, ut aliquid quod moueat, nec tamen moueatur, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum prolata diuisio. Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam: ad omnia uero corpora secūdus refertur. Hi ergo duo motus differentia separantur: & societate iunguntur. Commune hoc habent, ꝙ & prior, & secundus mouent alia. Hoc autem differunt, ꝙ ille à se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus quæ eruta de Platonicorum sensu fœcunditate collegimus, constitit, non esse uerum omnia quæ mouētur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandam ulterius mouentis necessitatem stare dicetur: qui potest seipsum, ut diximus, mouere alio nō mouente. Eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa uaria, & multiplici diuisione collegerat. Id est, anima principium motus est, principium autem motus non mouetur: igitur anima non mouetur. Restat, ut quia cōstitit posse aliqd per se moueri, alio non mouente, animā hoc esse doceatur. quod facile docebitur, si de manifestis, et indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motum, aut anima prestat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; à corpore, neq; à permixtione præstari hoc posse constiterit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis, ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moueri, manifestius est, q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud possit mo

uere: igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest: ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur. sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo: nec ex duabus amaris dulcedo prouenit: nec ex gemino frigore calor: aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit: nunq̃ ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus, ex confessarum rerũ indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autem animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroq; permixtio: sed neq; corpus, neq; permixtio motum præstat: igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autem motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animam ergo αὐτοκίνητον esse: id est per se moueri, nulla dubitatio est. Hic ille rursus obloquitur: & alia de initijs disputatione confligit. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinem obiecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initijs suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animam quæ initium motus est, non moueri: ne idem sit initium: & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis, & absoluta responsio est. Quia ut principia, & hæc quæ de principijs prodeunt, in aliquo nonnunq̃ inter se differre fateamur: nunq̃ tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare, & moueri. cap. xvj.

Nam si albi initium nigrum uocaretur, et siccum esset humoris exordium, bonum de malo ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est, quia usq; ad contrarietatem initia & sequētia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnunq̄ talis differentia, qualis inter se origini, progressioniq; conueniat: ut est hic quoq; inter motum quo mouetur anima: & quo mouet cætera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motū ergo se mouentem, & motum quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. Siquidem ille sine authore est: hic alijs motus author est. Constitit ergo neq; adeo posse initia, ac de initijs procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artifici conclusione collegit. His tertia, ut meminimus, successit obiectio. Vni rei contraria simul accedere non posse: & quia contraria sibi sunt mouere & moueri: non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur, & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluunt. Siquidem constitit in animæ motu duo nō intelligenda, quod moueat, et quod moueatur: q̄a nihil aliud est ab se moueri, q̄ moueri alio non mouēte. Nulla est contrarietas, ubi quod fit unum est: q̄a fit non ab alio circa alium: quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quartæ certaminis. Si animæ essentia motus est, inquit, cur interdum quiescit: cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ? Ignis cuius essentiæ calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est,

non nisi ſemper eſt frigida. Et anima igitur eadem ratione nunq̃ à motu ceſſare deberet. Sed dicat uelim, quando à motu ceſſare animam ſuſpicatur? Si mouendo ſe, inquit, moueat et corpus: neceſſe eſt utiq;, quãdo non moueri corpus uideamus: animam quoq; intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu eſt gemina defenſio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, ſi corpus agitetur. Nam & cũ nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipſa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uiſus, odoratus, & ſimilia: ſed & in quiete ipſa ſpirare, ſomniare: omnia hæc motus animæ ſunt. Deinde quis ipſum corpus dicat immobile, etiam dum non uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut ſi iam creſcendi ætas, et tempus ceſſit, cum ſaltus cordis ceſſationis impatiens: cũ cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione inter uenas, & uiſcera ſucum miniſtrans: cum ipſa collectio fluentorum perpetuum corporis teſtetur agitatum? Et anima igitur æterno, & ſuo motu, ſed et corpus q̃diu ab initio & cauſa motus animatur, ſemper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, aliјs cauſa eſt motus, ipſa ſibi cauſa motus eẽ non poterit: quia nihili eſt, quod eiuſdem rei, & ſibi, et aliјs cauſa ſit. Ego uero licet facile poſſim probare plurima eſſe, quæ eiuſdem rei & ſibi, & aliјs cauſa ſint: ne tamen ſtudio uidear omnibus quæ aſſerit obuiare, hoc uerum eſſe concedam: quod & pro uero habitum ad aſſerendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus, & cauſam uocamus. De cauſa poſt uidebimus. Interim conſtat omne initium ineſſe rei, cu-

ius est initium: & ideo quicquid in quamcunq; rem ab initio suo proficiscitur, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit: quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum, mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uero, quoniam spontanea conniuentia concessimus, ne quid eiusdẽ rei & sibi, & alijs causa sit, libenter acquiescimus: ne anima quæ alijs causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ non mouerentur, nisi ipsa præstaret. Illa uero ut moueatur, non sibi ipsa largitur: sed essentiæ suæ est, quod mouetur. Ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod mouet: aliud quod mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa inter se latente moueatur: nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multóq; minus hæc in anima quærenda sunt: cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & aliâs ultra cæteros serius similis cauillanti est. Si mouetur, inquit, anima inter cæteros motus etiam de loco in locum mouetur: ergo modo, ait, corpus egreditur: modo rursus ingreditur: & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus: non igitur anima mouetur. Contra hoc

nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio requirenda est. Moueri arbores dicis? quod cum (ut opinor) annuerit, pari dicacitate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per seipsas facere non posse: igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento serium facere possimus, postq̃ dixerimus, ergo arbores non mouentur: adijciemus, sed mouentur arbores: non igitur omnia quæ mouentur etiam de loco in locum mouentur: & ita finis in exitium sanæ conclusionis euadet. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus, ut motu essentiæ suæ conueniente moueatur? Hæc & alia ualide dicerentur, etiã si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uero & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam in locum, ut ita dicam, moueri? Quod autem non sæpe sub uno tempore accessum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana, & consulta naturæ, quæ ad animalis uitam certis uinculis continendam: tantum animæ iniecit corporis amorem, ut amet ultro ꝙ iuncta est: raroq; contingat, ne finita quoq; lege temporis sui mœrens, & inuita discedat. Hac quoq; obiectione, ut arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes quibus nos uidetur urgere, ueniamus. Si mouet, inquit, se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum'ne est igitur animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis, aut linea est.

An se pariendo, seu consumendo mouetur? se ne auget, aut minuit? aut proferatur in medium, ait aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries, ex una eademq; defluit male conceptæ definitionis astutia. Nam quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod mouet, aliud est quod mouetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mouentis, & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut unde intelligitur animæ motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente, uel Tullio. QVINETIAM CAETERIS QVAE MOVENTVR, HIC FONS, HOC PRINCIPIVM EST MOVENDI. Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur, facile reperies, si rei inuisibilis motum sine authore, atq; ideo sine initio, ac sine fine prodeuntem, & cætera mouentem, mente concipias: cui nihil similius de uisibilibus, q̃ fons potuerit reperiri: qui ita principium est aquæ, ut cum de se fluuios, & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. nam si ab alio nasceretur, non esset ipse principium. Et sicut fons non facile semp̃ deprehẽditur, ab ipso tñ qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais: et ut illorũ rapiditatẽ uidendo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem: & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu diuina seu terrena sint, considerando: quærere forte authorem uelis, mens

tua ad animam quasi ad fontem recurrat: cuius motum etiam sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni, maliq; discretio, uirtutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorẽ mutuæ collisionis armamur: unde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. Motus eius est, ꝙ in desideria rapimur: ꝙ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus si ratione gubernentur, proueniunt salutares: si destituantur, in præceps & rapiuntur, & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis, modo per corpus exercet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires: cœlestem uolubilitatem, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum'ue solis, cursus syderum uel recursus: quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uero eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit: qui quantus in alijs sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quem ratio manifesta non moueat. E docto igitur, atq; asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendum sit, in hæc uerba mandat, & præcipit. HANC TV EXERCE OPTIMIS IN REBVS. SVNT AVTEM OPTIMAE CVRAE DE SALVTE PATRIAE: QVIBVS AGITATVS ET EXERCITATVS ANIMVS VELOCIVS IN HĀC SEDEM ET DOMVM SVAM PERVOLABIT. IDQ; OCIVS FACIET, SI IAM TVM CVM ERIT INCLVSVS IN CORPORE, EMINEBIT FORAS: ET EA, QVAE EXTRA ERVNT, CONTEM-

cap. x vij.

PLANS, QVAM MAXIME SE A` CORPORE ABSTRAHET. NANQVE EORVM ANIMI, QVI SE CORPORIS VOLVPTATIBVS DEDIDERVNT: EARVMq; SE QVASI MINISTROS PRAEBVERVNT: IMPVLSV'QVE LIBIDINVM VOLVPTATIBVS OBEDIENTIVM, DEORVM, ET HOMINVM IVRA VIOLAVERVNT: CORPORIBVS ELAPSI, CIRCVM TERRAM IPSAM VOLVTANTVR: NEC HVNC IN LOCVM, NISI MVLTIS EXAGITATIS AECVLIS, REVERTVNTVR.

In superiore huius operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes: illas philosophis, has Rerump. rectoribus conuenire: utrasq; tñ exercentẽ facere beatũ. Hæ uirtutes interdũ diuidũtur, nõnunq̃ uero miscentur, cum utrarũq; capax, et natura, et institutione animus inuenitur. Nã si qs ab omni quidẽ doctrina habeatur alienus: in Rep. tñ et prudẽs, et tẽperatus, & fortis, et iustus sit: hic à feriatis remotus, eminet tamen actualiũ uigore uirtutũ: qbus nihilominus cœlũ cedit in præmiũ. Si qs uero insita qete naturæ non sit aptus ad agendũ: sed solũ optima cõsciẽtiæ dote ereptus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitiã diuinæ disputationis expẽdat, sectator cœlestiũ, deuius caducorũ, is quoq; ad cœli uerticẽ otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tñ euenit, ut idẽ pectus et agẽdi, et disputãdi perfectiõe sublime sit: et cœlũ utroq; adipiscatur exercitio uirtutũ. Romulus nobis ĩ primo genere ponatur: cuius uitæ uirtutes nunq̃ deseruit: semp̃ exercuit. In secũdo Pythagoras, q̃ agẽdi nescius, fuit artifex disserẽdi: et solas doctrinæ, et cõsciẽtiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio, ac

mixto genere apud Græcos Lycurgus, et Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq; alij, qui et philosophiã hauserũt altius: et firmamentũ Reip. præstiterũt. Soli enim sapiẽtiæ otio deditos, ut abunde Græcia tulit, ita Roma nõ nesciuit. Quoniã igitur Africanus noster, quẽ modo auus præceptor instituit, ex illo genere ẽ, quod et de doctrina uiuẽdi regulã mutuatur: et statũ publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur. sed ut in castris locato, et sudanti sub armis primum uirtutes politicæ suggeruntur, his uerbis, SVNT AVTEM OPTIMAE CVRAE DE SALVTE PATRIAE, QVIBVS AGITATVS ET EXERCITATVS ANIMVS, VELOCIVS IN HANC SEDEM ET DOMVM SVAM PERVOLABIT. Deinde quasi nõ minus docto, q̃ forti uiro philosophis apta subduntur, cum dicitur, IDQVE OCYVS FACIET, SI IAM TVNC CVM ERIT INCLVSVS IN CORPORE, EMINEBIT FORAS: ET EA QVAE EXTRA ERVNT CONTEMPLANS, QVAM MAXIME SE À CORPORE ABSTRAHET. Hæc enĩ illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illã dicit mortẽ philosophantibus appetendã: ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienã sarcinam (in quantũ patitur natura) despiciãt. Et facile nunc atq; opportune uirtutes suadet: postq̃ quãta, et q̃ diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoq; illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus pœna sancitur: ideo in cõclusione operis pœnam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. quem locum Hermagoras ille Platonicus copiosius executus est, sæcula infinita dinume-

rans, quibus nocentũ animæ in easdem pœnas sæpe reuolutæ, sero de tartaris emergere permittuntur: et ad naturæ suæ principia, quod est cœlũ, tandem impetrata purgatione remeare. Necesse est enim omnem animã ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ corpus tanq̃ peregrinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur: tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cũ de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes, amoremq́; patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet, nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? Cum uero uel de sphærarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine syderũ, deq́; principatu solis, & circis cœlestibus, angulisq́; terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum, physicæ secreta commemorat. At cum de motu, & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusq́; essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

MACROBII AVRELII THEODOSII.V.C.ET ILL.CONVIVIORVM PRIMI DIEI SATVRNALIORVM LIBER PRIMVS, AD EVSTATHIVM FILIVM.

m VLTAS, VARIAS QVE RES in hac uita nobis Eustathi fili natura cõciliauit. Sed nulla nos magis, q̃ eorum q è nobis essent procreati, charitate deuinxit: eamq; nostram in his educãdis, atq; erudiendis curam esse uoluit: ut parentes, neq; si id quod cuperent. ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis, neq; si contra eueniret, tantum mœroris, capere possint. Hinc est q mihi quoq; institutione tua nihil antiquius æstimatur. ad cuius perfectionẽ compendia longis anfractibus anteponenda ducens, moræq; omnis impatiens, non operior, ut per hæc sola te promoueas, quibus ediscendis gnauiter ipse inuigilas: sed ago, ut ego quoq; tibi legerim, & quicquid mihi uel te iam in lucem edito, uel anteq̃ nascereris, in diuersis seu Græcæ, seu Romanæ linguæ uoluminibus elaboratum est, id totum sit tibi sciẽtiæ suppellex: et quasi de quodam literarum penu, siquando usus uenerit, aut historiæ quæ in librorum strue latens clam uulgo est: aut dicti, facti'ue memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuentu, atq; depromptu sit. Nec indigeste tanq̃ in aceruum congessimus di-

gna memoratu, ſed uariarum rerum diſparilitas, authoribus diuerſa, confuſa temporibus, ita in quoddam digeſta corpus eſt: ut quae indiſtincte atq; promiſcue ad memoriae ſubſidium annotaueramus, in ordinem inſtar membrorum cohaerentia conuenirent. Nec mihi uitio uertas, ſi res quas ex lectione uaria mutuabor, ipſe ſaepe uerbis quibus ab ipſis authoribus enarratae ſunt, explicabo: quia praeſens opus non eloquentiae oſtentationem, ſed noſcendorum congeriem pollicetur. Et boni conſulas oportet, ſi notitiam uetuſtatis, modo noſtris nõ obſcure, modo ipſis antiquorum fideliter uerbis recognoſcas: prout quaeq; ſe uel enarranda, uel transferenda ſuggeſſerint. Apes enim quodammodo debemus imitari, quae uagantur, & flores carpunt: deinde quicquid attulere, diſponunt, ac per fauos diuidunt: et ſuccum uarium in unum ſaporem miſtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui mutant. Nos quoq; quicquid diuerſa lectione quaeſiuimus, committemus ſtylo: ut in ordinem eodem digerente coaleſcat. Nam & in animo melius diſtincta ſeruantur: & ipſa diſtinctio non ſine quodam fermento, quo conditur uniuerſitas, in unius ſaporis uſum uaria libamenta confundit: ut etiam ſi quid apparuerit unde ſumptum ſit, aliud tamen eſſe q̃ unde ſumptum noſcetur, appareat. Quod in corpore noſtro uidemus ſine ulla opera noſtra facere naturam. Alimenta quae accipimus, quandiu in ſua qualitate perſeuerant, et ſolida innatant ſtomacho, oneri ſunt. At cum ex eo quod erant mutata ſunt, tum demum in uires, et ſanguinẽ tranſeunt. Idem in his quibus aluntur ingenia praeſtemus, ut quaecunq;

hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint: sed in quandam digeriem concoquantur. Alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus, unde unum fiat ex omnibus: sicut unus numerus fit ex singulis. Hoc faciat noster animus: omnia qbus est adiutus abscondat: ipsum tamen ostendat quod efficit. Vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, ut nullius sint odoris propria: quæ condiuntur, confusuri uidelicet omnium succos odoraminum in spiramentum unum. Vides ꝙ multorum uocibus chorus cõstet? una tamẽ ex omnibus redditur. Aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris fœminæ, interponitur fistula. Ita singulorum illic latent uoces, omnium apparent, & fit concentus ex dissonis. Tale hoc præsens opus uolo. Multæ in illo artes, multa præcepta sunt, multarũ ætatum exempla, sed in unum conspirata. In quibus si neq; ea: quæ iam tibi cognita sunt asperneris, nec quæ ignota sunt uites, inuenies plurima, quæ sint aut uoluptati legere: aut cultui legisse: aut usui meminisse. Nihil enim huic operi insertũ puto, aut cognitu inutile, aut difficile perceptu. sed omnia, quibus sit ingenium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio solertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos sub alio ortos cœlo latinæ linguæ uena non adiuuet. Quod ab hisce (si tamen quibusdã forte nonnunꝗ tempus, uoluntasq; erit ista cognoscere) petitum, impetratumq; uolumus, ut æqui boniq; consulant, si in nostro sermone natiua Romani oris elegantia desideretur. Sed ne ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurram à. M. quondam Catone profectæ in

odora

concentus

Aulum Albinū, qui cum Lucio Lucullo consul fuit? Is Albinus res Romanas oratione Græca scriptitauit. in eius historiæ primo scriptum est ad hanc sententiam, Neminem succensere sibi conuenire, si quid in illis libris parum compositæ, aut minus eleganter scriptum foret. Nam sum, inquit, homo Romanus, natus in Latio: unde & eloquium Græcum à nobis alienissimum est. Ideoq; ueniam, gratiamq; malæ existimationis, si quid esset erratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato, Næ tu, inquit, Aule nimiū nugator es, cum maluisti culpam deprecari, q̄ culpa uacare. Nam petere ueniam solemus, aut cum imprudētes errauimus: aut cum noxā imperio compellentis admisimus. Te, inquit, oro, quis perpulit, ut id committeres, quod priusq̄ faceres, peteres uti ignosceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, uelut sub quodā prologi habitu dicemus.

Cap. I.

Saturnalibus apud Vectium Prætextatum nobilitatis Romanæ proceres, doctiq; alij congregantur: et tempus solenniter feriatum deputant colloquio liberali: conuiuia quoq; sibi mutua comitate præbentes: nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. Nā per omne spacium feriarum meliorem diei partem serijs disputationibus occupantes, cœnæ tempore conuiuiales sermones agitant: ita ut nullum diei tempus docte aliquid, uel lepide proferrendi uacuum relinquatur. Sed erit in mensa sermo iucundior, ut habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. Nam cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio, non austeriore aliqua de re conuiuarum sermo, sed cupidinis uaria, et lepida descriptio est. In quo quidem Socrates,

non arctioribus, ut assolet, nodis urget, atq; implicat ad uersarium: sed eludendi magis q̃ decertandi modo, ap prehensis dat elabendi prope atq; effugiendi locum. Oportet enim uersari in conuiuio sermones, ut castitate integros, ita appetibiles uenustate. Matutina erit robu= stior disputatio, quae uiros, & doctos, & praeclarissimos deceat. Neq; enim Cottae, Laelij, & Scipiones amplissi- mis de rebus, quo ad Romanae literae erunt, in ueterũ libris disputabũt: Praetextatos uero, Flauianos, Albinos, Symmachos, & Eusthathios, quorũ splendor similis, & non inferior uirtus est, eodem modo loqui aliquid licitũ non erit. Nec mihi fraudi sit, si uni aut alteri ex his quos coetu coegit matura aetas, posteriori saeculo Praetex tati sint: quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. Quippe Socrate ita Parmenides antiquior, ut hu ius pueritia uix illius apprehenderit senectutem: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. Inclytum dialogum Socrates habita cum Timaeo disputatione con sumit: quos cõstat eodem saeculo nõ fuisse. Paralus uero & Xantippus, quibus pericles pater fuit, cum Protago ra apud Platonem disserunt, secundo aduentu Athenis morante, quos multo ante infamis illa pestilentia Athe- nis absumpserat. Annos ergo coeuntium mitti in digi- tos (exemplo Platonis nobis suffragante) non conuenit. Quo autem facilius quae ab omnibus dicta sunt, appa= rere, ac secerni possent, Decium de Posthumiano, qui nam ille sermo, aut inter quos fuisset, sciscitantem feci= mus. Et ne diutius lectoris desyderia moremur, iã De= cij, & Posthumiani sermo palàm faciet: quae huius col- Cap. ij. loquij uel origo fuerit, uel ordo processerit. Tentãti

mihi Posthumiane aditus tuos, & mollissima consultan di tempora, cũ modo adsunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. Cæteris enim fermè diebus, qui causis opportuni perorandis sunt, hora omnino reperiri nulla potest, quin tuorum clientium negotia uel defendas in foro: uel domi discas. Nunc autem (scio te enim nõ ludo, sed serio feriari) si est commodũ respondere id, quod rogatum uenio, tibi ipsi quantum arbitror non iniucundum, mihi uero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris ne cõuiuio ꝑ plusculos dies continua comitate renouato, eiq; sermoni quem prædicare in primis, quemq; apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. Alijs uero nuꝑ interfui admirantibus memoriæ tuæ uires, uniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. Hoc unum Deci nobis (ut et ipse, quantum tua sinit adolescentia, uidere, et ex patre Albino audire potuisti) in omni uitæ cursu optimum uisum est, ut quantum cessare à causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuiq; similium congressum aliquẽ sermonemq; conferrem. Neq; enim recte institutus animus requiescere, aut utilius, aut honestius usq̃ potest, q̃ in aliqua opportunitate docte, ac liberaliter colloquendi, interrogandiq;, & respondendi comitate. Sed quodnam istud conuiuium? An uero dubitandum est, quin id dicas, quod doctissimis procerum, cæterisq; nuper apud Vectium Prætextatum fuit, & discurrens post inter reliquos grata uicissitudo uariauit? De hoc ipso quæsitum ue=

nio. & explices uelim quale illud conuiuium fuerit, à quo te abfuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor. Voluissem equidem, neq; id illis (ut existimo) ingratum fuisset. Sed cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus, meditandi, non edendi illud mihi tempus esse respondi. hortatusq; sum ut alium potius nullo inuolutum negotio, atq; cura liberum quærerent. Itaq; factum est. Nam facundum & eruditum uirum Eusebium rhetorem inter Græcos præstantē omnibus, id est nostra ætate professis, doctrinæ latialis haud insciū, Prætextatus meum in locum inuitari imperauit. Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tam iucunde & comiter ad instituendam uitam exemplis, ut audio, rerum copiosissimis, & uariæ doctrinæ ubertate prolata, digestaq; sunt. Cum solstitialis dies qui Saturnaliorum festa, quibus illa conuiuia celebrata sunt, consecutus est, forensi cura uacuus, lætiore animo essem domi, eò Eusebius cum paucis è sectatoribus suis uenit. statimq; uultu renidens, per magna me, inquit, abs te Posthumiane cum ex alijs, tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quòd à Prætextato ueniam postulando, mihi in cœna uacue fecisti locum. Itaq; intelligo, non studium tantum tuum, sed ipsam quoq; ut aliquid abs te mihi fiat cōmodi, consentire, atq; aspirare fortunam. Vis'ne, inquā, restituere id nobis, quod debitum tam benigne, ac tā libenter fateris: nostrumq; hoc otium, quo perfrui raro admodum licet, eò ducere, ut his quibus interfueris tunc tu, nunc nos interesse uideamur? Faciam, inquit, ut uis.

Narrabo autem tibi, non cibum aut potum, tametsi ea quoq; ubertim casteq; affuerunt: sed ea quæ uel in conuiuijs, uel maxime extra mensam ab ijsdem per tot dies dicta sunt, in quantũ potero animo repetã. Quæ quidem ego cum audirem, ad eorum mihi uitam qui beati à sapientibus dicerentur, accedere uidebar. Nam & quæ pridie q̃ adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante comperta sunt: & omnia scripto mandaui, ne quid subtraheret obliuio. Quæ si ex me audire gestis, caue existimes diem unam referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere. Quemnam igitur, & inter quos, aut unde ortum sermonem Posthumiane fuisse dicebat? Ita præstò sum indefessus auditor. Tum ille. Declinante, inquit, in uesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturum, cum Vectius Prætextatus domi conuenire se gestientibus copiam faceret, eò uenerunt Aurelius Symmachus, & Cecinna Albinus, cum ætate, tum etiam moribus ac studijs inter se coniunctissimi: Hos Seruius inter grammaticos doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis, uerecunde terram intuens, & uelut latenti similis sequebatur. quos cum prospexisset, obuiamq; processisset, ac perblãde salutauisset, conuersus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Auieno aderat, Vis ne, ait, mi Albine cum his quos aduenisse popportune uides, quosq; iure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo, communicemus? Quid ni maxime uelim Albinus inquit? Nec enim ulla alia de re, q̃ de doctis quæstionibus colloqui, aut nobis, aut his potest esse iucundius. Cumq; consedissent, tum

Cecinna, Quidnã id ſit mi Prætextate, tametſi adhuc neſcio, dubitare tamen non debeo eſſe ſcitu optimum. Cum & uobis ad colloquendum cauſam attulerit, & nos eius expertes eſſe non ſinatis. Atqui ſcias, inquit, oportet, eum inter nos ſermonem fuiſſe: ut cum dies craſtinus feſtis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id eſt quando craſtinum diem initium ſumere exiſtimemus. Et inter nos quidẽ parua quædam de hac diſputatione libauimus. uerum quia te, quicquid in libris latet, inueſtigare notius eſt, q̃ ut per uerecundiã negare poſſis, pergas uolo in mediũ proferre, q̃cquid de hoc quod quærimus edoctum tibi cõprehenſumq; eſt. Tum Cecinna, cum uobis, qui me in hunc ſermonem adducatis, nihil ex omnibus quæ ueteribus elaborata ſunt, aut ignoratio neget, aut obliuio ſubtrahat, ſuperfluum uideo inter ſcientes nota proferre. Sed ne quis me exiſtimet dignatione cõſultationis grauari: quicquid de hoc mihi tenuis memoria ſuggeſſerit, paucis reuoluam. Poſt hæc cum omnes paratos ad audiendũ erectosq; uidiſſet, ita exorſus eſt. Marcus Varro in rerum humanarum libro, quem de diebus ſcripſit, Homines, inquit, qui ex media nocte ad proximã mediam noctem his horis uigintiquatuor nati ſunt, uno die nati dicuntur. Quibus uerbis ita uidetur dierum obſeruationem diuiſiſſe, ut qui poſt ſolis occaſum ante mediam noctem natus ſit, illo quem nox conſecuta eſt: contra uero qui in ſex noctis horis poſterioribus naſcitur, eo die uideatur natus, qui poſt eam noctem diluxerit. Athenienſes autem aliter obſeruare idem Varro in eodem libro ſcripſit, eosq; à ſolis occaſu ad

ſolem iterum occidẽtem, omne id medium tempus, unũ diem eſſe dicere. Babylonios porrò aliter, A ſole enim exorto, ad exortum eiuſdem incipientem, id ſpacium unius diei nomine uocare. Vmbros uero unum & eundem diem eſſe dicere, à meridie ad ſequentem meridiẽ. Quod quidem (inquit Varro) nimis abſurdum eſt. Nam qui Calẽdis hora ſexta apud Vmbros natus eſt, dies eius natalis uideri debebit: & Calendarum dimidiatus, & qui poſt Calendas erit, uſq; ad horam eius diei ſextam. Populum autem Romanum ita, uti Varro dixit, dies ſingulos annumerare à media nocte ad mediam proximam, multis argumentis oſtenditur. Sacra ſunt enim Romana, partim diurna, partim nocturna. Et ea quæ diurna ſunt, ab hora ſexta noctis ſequentis nocturnis ſacris tempus impenditur. Ad hoc ritus quoq; et mos auſpicandi eandẽ eſſe obſeruationem docet. Nam magiſtratus quando uno die eis et auſpicandum eſt, & id agendum, ſuper quo proceſſit auſpicium, poſt mediam noctem auſpicantur, & poſt exortum ſolem agunt: auſpicatiq; & egiſſe eadem die dicuntur. Præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abeſſe Roma licet, cum poſt mediam noctem proficiſcuntur, et poſt primam facem ante mediam noctem ſequentem reuertuntur, non uidentur abfuiſſe diem: quoniã ante horam noctis ſextam regreſſi, partem aliquam illius in urbe conſumunt. Quintum quoq; Mutium iuriſconſultum dicere ſolitum legi, non eſſe uſurpatam mulierem, quæ cum Calendis Ianuarijs apud uirum matrimonij cauſa eſſe cœpiſſet, ad diẽ quartum Calendas Ianuarias ſequentes uſurpatum

issent. Non enim posset impleri trinoctium, quo abesse à uiro usurpādi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ, alterius anni essent, qui inciperet ex Calendis. Virgilius quoq; id ipsum ostendit, ut hominem decuit poeticas res agentem, recondita, atq; operta ueteris ritus significatione.

» Torquet, inquit, medios nox humida cursus,
» Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

His enim uerbis diem quem Romani ciuilem appellauere, à sexta noctis hora oriri admonet. Idē poeta quando nox quoq; incipiat expressit in sexto. Cum enim dixisset.

» Hac uice sermonum roseis aurora quadrigis
» Iā mediū æthereo cursu traiecerat axē, Mox suggessit
» Nox ruit Aenea, nos flendo ducimus horas. (uates.

Sed ita obseruantissimus ciuiliū definitionum diei et noctis initia descripsit. qui dies ita diuiditur. Primū tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio. Deinde Gallicinium. Inde conticinium, cum & galli conticescunt: et homines etiam tum quiescunt. Deinde diluculum, id est cum incipit dignosci dies. Inde mane, dum dies clarus. Mane autem dictum, aut ꝙ ab inferioribus locis, id est à manibus exordium lucis emergat. aut, quod uerius mihi uidetur, ab omine boni nominis. Nā & Lanuuini mane pro bono dicunt. sicut apud nos quoq; contrarium est immane, ut immanis belua, uel immane facinus, & hoc genus cætera, non pro bono. Deinde à mane ad meridiem, hoc est ad medium diē. Inde iam supra uocatur tempus occiduum, et mox suprema tempestas, hoc est diei nouissimū tempus, sicut

expressum est in duodecim tabulis, Solis occasus suprema tempestas esto. Deinde uespera, quod à Græcis tractum ē illi enim ἑσπέραν à stella hespero dicunt. unde & Hesperia Italia, quod occasui subiecta sit, nominatur. Ab hoc tempore prima fax dicitur. deinde concubia, et inde intempesta, quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio. Ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est. cap. iiij. Hic cum omnes quasi uetustatis promptuarium, Albini memoriam laudauissent, Prætextatus Auienum uidens Furio insusurrantem, quidnam hoc mi Auiene inquit, quod uni Albino indicatum clā cæteris esse uelis? Tum ille, Moueor quidem authoritate Cecinnæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam. Aures tamen meas ista uerborum nouitas perculit, cum noctu futura, & die crastini, magis, quā futura nocte, & die crastino dicere (ut regulis placet) maluit. Nam noctu non appellatio, sed aduerbium est. Porrò futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. Nec dubiū est, hoc inter se esse noctu & nocte, quod diu & die. Et rursus, die & crastini nō eodem casu sunt, & nisi casus idem nomina in eiusmodi elocutione non iungit. Saturnaliorū deinde cur malimus q̄ Saturnalium dicere, opto dignoscere.

Ad hæc cum Cecinna renidens taceret, & Seruius à Symmacho rogatus esset, quidnam de his existimaret. Licet, inquit, in hoc cœtu non minus doctrina q̄ nobilitate reuerendo, magis mihi discendum sit, q̄ docendum: fabulabor tamen arbitrio iubentis, et insinuabo

primum de Saturnalibus, post de cæteris, unde sit sic eloquendi non nouitas, sed uetustas. Qui Saturnalium dicit, regula innititur. Nomina enim quæ datiuũ pluralem in bus mittunt, nunq̃ genitiuum eiusdem nu meri syllaba creuisse patiũtur. sed aut totidem habet, ut monilibus monilium, sedilibus sedilium: aut una syllaba minus est, ut carminibus carminum, luminibus luminum. Sic ergo Saturnalibus rectius Saturnalium q̃ Saturnaliorum. Sed qui Saturnaliorum dicunt, authoritate magnorum muniuntur uirorum. Nam et Sallustius in .iij. Bacchanaliorum ait. Et Masurius fastorũ secundo, Vinaliorum, inquit, dies Ioui sacer est, non ut quidam putant Veneri. Et ut ipsos quoq; grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello qui Saturnus inscribitur, Saturnaliorum inquit, dies apud Græcos quoq; festi habentur. Et in eodem libro. Dilucide me, inq̃t, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. Item Iulius Modestus de ferijs. Saturnaliorũ, inquit, feriæ. Et in eodem libro. Antias inquit, Agonaliorum repertorem Numam pompilium refert. Hæc tamẽ, inquies, authoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. Planè, quatenus alienum non est committi grãmaticũ cum sua analogia, tentabo suspitionibus eruere, quid sit, quod eos solita enũtiatione detorserit, ut mallent Saturnaliorum, q̃ Saturnalium dicere. Ac primum æstimo, ꝙ hæc nomina quæ sunt festorum dierũ neutralia, carentq; numero singulari, diuersæ conditionis esse uoluerunt ab his nominibus, quæ utroq; numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, & Vinalia, & reliqua his similia, festorũ

dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur. aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchanale festum, et Agonale festum, et reliqua, ut iam nō positum sit, sed adiectiuum, quod Græci ἐπίθετον uocant. Animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen solēnis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in bus exeunte, nihilominus genitiuum in rum finiri, ut domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. Ita et uiridia cum ἀντὶ ἐπιθέτων accipiuntur, genitiuum in ium faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorum. Cū uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus. ut cum dicitur formosa facies uiridiorum. Tunc enim uiridia quasi positiuum ponitur, nō accidens. Tanta autem apud ueteres fuit licentia huius genitiui, ut Asinius Pollio Vectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur q̃ uectigalia. Sed & cum legamus Læuáq; ancile gerebat, tamen & anciliorū relatum est. Videndum ergo, ne magis uarietas delectauerit, q̃ ad amussim uerum sit, festorum dierum nomina sic uocata. Ecce enim & præter solennium dierum uocabula alia quoq; sic declinata reperimus, ut præcedens sermo patefecit, uiridiorum, & uectigaliorum, et anciliorū. Sed et ipsa festorū nomina secundum regulam declinata apud ueteres reperio. Si quidem Varro Ferialium diem ait, à ferendis in sepulchra epulis dici. Non dixit ferialiorum. Et alibi, Floralium non floraliorum ait, cum idem non ludos florales illic, sed ipsum festum floralia significaret.

Masurius etiam secundo fastorum, Liberalium dies, inquit, à pontificibus agonium martiale appellatur. Et in eodem libro. Eam noctem deinceps, quæ in sequentem diem qui est Lucarium, non dixit lucariorum. Itemq; Liberalium multi dixerunt, non Liberaliorũ. Vnde pronuntiandum est ueteres indulsisse copiæ per uarietatem, ut dicebant exanimos & exanimes, inermes & inermos, tum hilaros atq; hilares. Et ideo certum est licito & saturnalium & saturnaliorum dici, cũ alterum regula cum authoritate, alterum etsi sola, sed multorũ defendit authoritas. Reliqua autem uerba quæ Auieno nostro noua uisa sunt, ueterum nobis sunt testimonijs asserenda. Ennius enim, nisi cui uidetur inter nostræ ætatis politiores munditia respuendus, noctu concubia dixit his uerbis.

» Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
» Mœnia concubia, uigilesq; repente cruentant.

Quo in loco animaduertẽdum est non solum ꝙ noctu concubia, sed etiam quod qua noctu dixerit. Et hoc posuit in annalium septimo, in quorũ. iij. clarius quidem idem dixit.

» Hac noctu filo pendebit Hetruria tota.

Claudius etiam Quadrigarius annali. iij. Senatus autem de noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. Non esse ab re puto hoc in loco id quoq; admonere, ꝙ decemuiri in. xij. tabulis inusitatissime nox pro noctu dixerunt. Verba hæc sunt. Si nox furtum factum sit, si im aliquis occisit, iure cæsus esto. In quibus uerbis id etiam notandũ est ꝙ ab eo quod est is, non eum casu accusatiuo, sed im dixerunt. Sed nec diecrastini

à doctissimo uiro sine ueterum authoritate prolatum est: q̃bus mos erat, modo diequinti, modo diequinte, pro aduerbio copulate dicere. Cuius indiciũ est, q̃ syllaba secunda corripitur, quæ natura producitur, cum solũ dicitur die. Quod aũt diximus, extremam istius uocis syllabã tum p̃ e, tum per i scribi, consuetũ id ueteribus fuit, ut his literis plerũq; in fine indifferenter uterentur, sicut pristine & pristini, procliue procliui. Venit ecce illius uersus Pomponiani in mentem, qui est ex Atellana, quæ Meuia inscribitur.

» Dies hic sextus cum nihil egi, die
» Quarte moriar fame.

Die pristine eodem modo dicebatur, quod significabat die pristino, id est priore, quod nunc pridie dicitur, conuerso cõpositionis ordine, quasi pristino die. Nec inficias eo, lectum apud ueteres die quarto. Sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. Nã Cn. Matius homo impense doctus, in mimiambis pro eo dicit, quod nudiusquartus nos dicimus, in his uersibus, Nuper die quarto ut recordor, et certe aquarium urceum unicum domi fregit. Hoc igitur interest, ut die quarto quidem de præterito dicamus, die autem quarte de futuro. Verum ne de diecrastini nihil retulisse uideamur, suppetit Cœlianum illud ex libro historiarũ secundo, Si uis mihi æquitatem dare, & ipse cum cætero exercitu me sequi, diequinti Romæ in capitolio curabo tibi cœnam coctam. Hic Symmachus, Cœlius tuus, inquit, & historiam, & uerbũ ex originibus. M. Catonis accepit, apud quem ita scriptum est. Igitur dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte Romã me=

cum equitatum, diequinti in capitolio tibi cœna cocta erit. Et Prætextatus, Existimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinẽ ueterum, etiam et prætoris uerba cõferre: qui more maiorum ferias concipere solet, quæ appellantur Compitalia. Ea uerba hæc sunt, Dienoni post calẽdas Ianuarij Quiritibus compitalia erunt. Tum Auienus aspiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabricius, & Coruncanus antiquissimi uiri, uel etiam his antiquiores Horatij illi trigemini, plane ac dilucide cum suis fabulati sunt: neq; Auruncorum, aut Sicanorum, aut Pelasgorum, qui primi coluisse in Italia dicuntur, sed ætatis suæ uerbis loquebantur. Tu autem proinde quasi cũ matre Euandri nunc loquere. Vis nobis uerba multis iam sæculis obliterata reuocare, ad quorum congeriem præstantis quoq; uiros, quorum memoriam continuus legendi usus instruit, incitasti. Sed antiquitatẽ uobis placere iactatis, quia honesta, & sobria, & modesta sit. Viuamus ergo moribus præteritis, præsentibus uerbis loquamur. Ego enim id quod à C. Cæsare excellentis ingenij ac prudentiæ uiro, in primo de analogia libro scriptum est, habeo semper in memoria atq; in pectore, ut tanquam scopulum, sic fugiam infrequens atq; insolens uerbum. Mille deniq; uerborũ talium est, quæ cũ in ore priscæ authoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen à sequenti ætate, repudiataq; sunt. Horum copiã proferre nunc possem, ni tempus iam noctis propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona uerba quæso, Prætextatus morali, ut assolet, grauitate subiecit, ne insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiam uerberemus, cuius amorem tu quoq; dum

dissimulas, magis prodis. Cum enim dicis, mille uerborum est, quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? Nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit, Ante fundum Clodij quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile mille hominum uersabatur ualentium. non uersabantur: quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. Et in sexta in Antonium, Quis unquam in illo Iano inuentus est, qui Lucio Antonio mille nummum ferret expensum? Licet Varro quoq; eiusdem sæculi homo in septimodecimo humanarum dixerit, Plus mille & centum annorum est, tamen fiduciam sic componendi, non nisi ex antecedentium authoritate sumpserunt. Nam Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit, Ibi occiditur mille hominum. Et Lucilius in tertio satyrarum,

» Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

Alibi uero etiam declinationem huius nominis executus est. Nam in decimoquinto libro ita dicit,

» Hunc milli passum qui uicerit atq; duobus,
» Campanus sonipes succussor nullus sequetur
» Maiori spacio ac diuersus uidebitur ire. Idē in lib. ix.
» Tu milli nummum potes uno quærere centum.

Milli passum dixit, pro mille passibus. & milli nummum dixit, pro mille nummis. aperteq; ostendit mille & uocabulum esse, & singulari numero dici, & casum etiam capere ablatiuum: eiusq; pluratiuū esse milia. Mille enim non ex eo ponitur quod Græce χίλια dicuntur, sed quod χιλίας. Et sicut una chilias, et duæ chiliades, ita unum mille, et duo milia ueteres certa, atq;

directa ratione dicebant. Et heus tu? his ne tam doctis uiris quorum M. Cicero, et Varro imitatores se gloriantur, adimere uis in uerborum comitijs ius suffragandi. & tanq̃ sexagenarios maiores de ponte deijcies? Plura de hoc differeremus, ni nos inuitos ab inuito discedere hora cogeret. Sed uultis ne diem sequentem, quem omnes pleriq; abaco & latrunculis conterunt, nos istis sobrijs fabulis à primo lucis in cœnæ tempus, ipsam quoq; cœnam non obrutam poculis, non lasciuientem ferculis, sed quæstionibus doctis pudicam, & mutuis ex lectione relationibus exigamus? Sic enim ferias præ omni negotio fœtas commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remittentes: nam remittere, inquit, Musonius animum quasi amittere est: sed demulcentes eum paulum, atq; laxantes iucundis, honestisq; sermonum illectationibus. Quod si ita decernitis, dijs pœnatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis. Tum Symmachus, Nullus, qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc, uel ipsum conuentus regem repudiabit. Sed ne quid ad perfectionem cœtus desyderetur, inuitandos ad eundem, congressum conuictumq; censeo Flauianum, qui quanto sit mirando uiro, & uenusto patre præstantior, non minus morum ornatu uitæq; grauitate, q̃ copia profundæ eruditionis asseruit: simulq; Posthumianum, qui forum defensionum dignatione nobilitat: et Eustathium, qui tantus in omni philosophiæ genere est, ut solus nobis repræsentet trium philosophorum ingenia, de quibus nostra antiquitas gloriata est. Illos dico, quos Athenienses quondam ad senatum legauere, impetratum,

uti multam remitteret, quam ciuitati eorũ fecerat pro-
pter Oropi uastationem. Ea multa fuerat talentum ferè
quingentũ. Erant isti philosophi Carneades ex Acade=
mia, Diogenes stoicus, Critolaus peripateticus, quos fe-
runt seorsum quenq;, ostentandi gratia, per celeberri=
ma urbis loca, magno hominum conuentu dissertasse.
Fuit, ut relatum est, facundia Carneades uiolenta &
rapida, scita & teriti Critolaus, modesta Diogenes et
sobria. Sed in senatum introducti interprete usi sunt
Cœlio senatore. At hic noster cũ sectas omnes assecu-
tus, sed probabiliorem secutus sit, omniaq; hæc inter
Græcos genera dicendi solus impleat, inter nos tamen
ita sui locuples interpres est, ut nescias qua lingua faci
lius, uel ornatius expleat operam disserendi. Probaue-
re omnes Quinti Aurelij iudicium, quo edecumatos ele
git sodales, atq; his ita constitutis, primum à Prætexta=
to simul, deinde à se discedentes, domum quisq; suam re
Cap. vi. 2. gressi sunt. Postero die ad ædes Vectij matutini om
nes, inter quos pridie conuenerat, affuerunt: quibus
Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos operie
batur, præclarum, inquit, diem mihi fore uideo, cum
& uos adestis, & affuturos se illi quos ad conuentus
nostri societatem rogari placuit, spoponderunt. Soli
Posthumiano antiquior uisa est instruendarũ cura de-
fensionum, in cuius abnuentis locum Eusebium Graia,
et doctrina & facundia clarum rhetorem surrogaui:
insinuauiq; omnibus, ut exorto die, se nobis indulge=
rent. quandoquidem nullis hodie officijs publicis occu=
pari fas eẽt. Togatus certe, uel trabeatus, paludatus'ue,
seu prætextatus, hac die uidetur nullus. Tũ Auienus,

ut ei

ut ei interpellandi mos erat. Cum sacrum mihi, ait, ac Reip. nomen Praetextate tuum inter uocabula diuersi habitus refers, admoneor non ludicrae, ut existimo, quaestionis. Cum enim uestitus togae, uel trabeae, seu paludamenti, nullum de se proprij nominis usum fecerit, quaero abs te, cur hoc de solo praetextae habitu usurpauerit uetustas: aut huic nomini quae origo contigerit? Inter haec Auieni dicta, Flauianus & Eustathius, par insigne amicitiae, ac minimo post Eusebius ingressi, alacriorem fecere coetum: acceptaq; ac reddita salutatione consederunt, percontantes quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vectius, peropportune affuistis mihi, inquit, assertorem quaerenti. Mouet enim mihi Auienus noster mei nominis quaestionem, & ita originem eius flagitat, tanq̃ fides ab eo generis exigenda sit. Nam cum nullus sit qui appelletur suo nomine uel togatus, uel trabeatus, uel paludatus, cur Praetextatus nomen habeatur, postulat in mediũ proferri. Sed & cũ posti inscriptum sit delphici templi, & unius è numero septem sapientum eadem sit ista sentẽtia, γνῶθι σεαυτὸν, quid in me scire existimãdus sim, si nomen ignoro, cuius mihi nunc & origo, & causa dicenda est? Tullus Hostilius rex Romanorum tertius, debellatis Hetruscis, sellam curulem, lictoresq;, et togam pictam, atq; praetextam, quae insignia magistratuum Hetruscorum erant, primus ut Romae haberentur, instituit. Sed praetextã illo saeculo puerilis nõ usurpabat aetas. Erat enim ut caetera quae enumeraui, honoris habitus. Sed postea Tarquinius Demarati exulis Corinthij filius Priscus, quem quidam Lucumonem uocitatum ferunt,

Praetextatus
· 14 · 12 ·

rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum. Quo bello filium suum, annos quatuordecim natum: quod hostem manu percusserat, & pro concione laudauit, & bulla aurea, prætextáq; donauit, insigniens puerum ultra annos fortem, præmijs uirilitatis & honoris. Nam sicut Prætexta magistratuum, ita bulla gestamen erat triumphantium: quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remedijs: quæ crederent aduersus inuidiam ualentissima. Hinc deductus mos, ut prætexta et bulla in usum puerorum nobilium usurparentur: ad omen & uota conciliandæ uirtutis, ei similis, cui primis in annis munera ista cesserunt. Alij putant eundem Priscum, cum is statum ciuium sollertia prouidi principis ordinaret: cultum quoq; ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse, instituisséq;, ut patricij bulla aurea cum toga: cui purpura prætexitur, uterentur, dúntaxat illi, quorum patres curulem gesserant magistratum. Cæteris autem, ut prætexta tantum uterentur indultum: sed usq; ad eos, quorum parentes equo stipendia iusta meruissent. Libertinis uero nullo iure uti prætextis licebat, ac multo minus peregrinis: quibus nulla esset cum Romanis necessitudo. Sed postea libertinorum quoq; filijs prætexta concessa est, ex causa tali: quam M. Lælius augur refert, qui bello punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto: propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse: & inspectis his nuntiasse in capitolio supplicandum, lectisterniúmq; ex collata stipe faciendum: ita ut libertinæ quoq;, quæ longa ueste uterentur, in eam rem pecuniam subministrarent. Acta

Bulla

igitur obsecratio est, pueris ingenuis, itemq; liberti-
nis: sed & uirginibus patrimis matrimisq; pronun-
tiantibus carmen. Ex quo concessum, ut libertinorum
quoq; filij, qui ex iusta duntaxat matresfamilias nati
fuissent: togam prætextam, & lorum in collo pro bul-
læ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, Cum popu-
lus Romanus pestilentia laboraret, essetq; responsum,
id accidere, quod dij despicerentur, anxiam urbem fuisse:
quia non intelligeretur oraculum, euenisseq;, ut circen-
sium die, puer de cœnaculo pompam superne despi-
ceret, & patri referret, quo ordine secreta sacrorum
in arca pilenti composita uidisset. Qui cum rem gestam
senatui nuntiasset, placuisse uelari loca ea, qua pompa
ueheretur: atq; ita peste sedata, puerum, qui ambi am-
biguitatem sortis absoluerat, togæ & prætextæ usum
munus impetrauisse. Vetustatis peritissimi referunt, in
raptu Sabinarum, unam mulierum nomine Hersi-
liam: dum adhæreret filiæ, simul raptam. Quam
cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino: qui in
asylum eius confugerat, uirtute conspicuo uxorem de-
disset, natum ex ea puerum anteq̃ ulla alia Sabina-
rum partum ederet, eumq;, quod primus esset in hostico
procreatus, Hostum Hostilium, à matre uocitatum, &
eundem à Romulo bulla aurea, ac prætexta, insignibus
honoratum. Is enim cum raptas ad consolandum uo-
casset spopondisse fertur, se eius infanti: quæ prima sibi
ciuem Romanum esset enixa, illustre munus daturum.
Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum, ut cordis
figuram in bula ante pectus annecterent, quã inspiciẽ
tes, ita demũ se homines cogitarent, si corde præstarẽt.

Togam quoq; prætextam his additam, ut ex purpuræ rubore, ingenuitatis pudore regerentur.

Diximus unde prætexta, adiecimus & causas quibus existimatur concessa pueritiæ. Nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis, paucis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filijs introire. Cum in senatu res maior quæpiam consultaretur, eaq; in diem posterum prolata esset: placuit ut hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret, priusq̃ decreta esset. Mater Papyrij pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percontatur filium, quidnam in senatu egissent patres. Puer respondit, tacendum esse, neq; id dici licere. Mulier fit audiendi cupidior, secretum rei, & silentiũ pueri eius animumq́; ad exquirendum euerberat. Quærit igitur compressius, uiolẽtiusq́;. Tum puer urgente matre, lepidi atq; festiui mendacij consilium capit. Actum in senatu dicit, utrum uideretur utilius, magisq́; ex Republica esse, unus ne ut duas uxores haberet, an ut una apud duos nupta esset. Hoc ubi illa audiuit, animo compauescit, domo trepidans egreditur, ad cæteras matronas affert. Postridieq́; ad senatum copiosæ matrumfamilias cateruæ confluunt, lachrimantes atq; obsecrantes orant, una potius ut duobus nupta fieret, quàm uni duæ. Senatores ingrediẽtes curiam, quæ illa mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc uellet, mirabantur. & non ut paruæ rei prodigium, illam uerecundi sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papyrius publicum metum demit. Nam in medium curiæ progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid

matri ipse simulasset, sicuti fuerat, enarrat. Senatus fidem, atq; ingenium pueri exosculatur: consultumq; facit uti post hac pueri cum patribus in curiam non introeant, præter illum unum Papyrium, eiq; puero postea cognomentum honoris gratia, decreto inditum Prætextatus, ob tacendi, loquendiq; in prætextatæ ætate prudentiam. Hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. Non aliter dicti Scipiones, nisi quod Cornelius, qui patrem luminibus carentem pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. Sic Messala tuus Auiene, dictus cognomento Valerij Maximi, qui postq̃ Messanam urbem Siciliæ nobilissimam cœpit, Messala cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina, cũ contra & cognomina ex proprijs sint tracta nominibus, ut ab Aemilio Aemilianus, à Seruilio Seruilianus. Hic subiecit Eusebius, Messala & Scipio, alter de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomina repererunt. Sed Scrofa & Asina, quæ uiris non mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde contigerint, cum cõtumeliæ quã honori propiora uideantur. Tum ille, Nec honor, nec iniuria, sed casus fecit hæc nomina. Nam Asinæ cognomentũ Cornelijs datum est, quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo solenniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus præsens pignus. Tremellius uero Scropha cognominatus est euẽtu tali. Is Tremellius cum familia atq; liberis in uilla erat, serui eius cum de uicino scrofa erraret, surreptam conficiunt. Vicinus aduocatis custodibus,

omnia circumuenit, ne qua hæc efferri possit, isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius q ex uillico rem comperisset, scrofæ cadauer sub centonibus collocat: super quos uxor cubabat. Quæstionem uicino permittit. Cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis concipit, nullam esse in uilla sua scrofam, nisi illa, inquit, quæ in centronibus iacet, lectulũ monstrat. Ea facetissima iuratio, Tremellio Scrofæ cognomẽ

cap. vij.

dedit. Dum ista narrantur, unus è famulitio: cui prouincia erat admittere, uolẽtes dominũ conuenire, Euangelum adesse nuntiat cum Dysario: qui tunc Romæ præstare uidebantur cæteris medendi artem professis. Corrugato indicauere uultu plæriq; de considentibus, Euangeli interuentum otio suo inamœnum, minusq; placido conuentui congruentem. Erat enim amarulenta dicacitate, et lingua proterue mordaci, procax, ac securus offensarum: quas sine delectu chari uel non amici in se, passim, uerbis odia serentibus prouocabat. Sed Prætextatus, ut erat in omnes æque placidus, ac mitis: ut admitterentur missis obuijs imperauit, quos Horus ingredientes commodum consecutus comitabatur, uir corpore atq; animo iuxta ualidus: qui post inter pugiles palmas, ad philosophiæ studia migrauit, sectamq; Antisthenis, & Cratetis, atq; ipsius Diogenis secutus, inter Cynicos non incelebris habebatur: sed Euangelus postq̃ cœtum tantum assurgentem sibi ingressus offendit, casus ne, inquit, hos omnes ad te Prætextate contraxit, an altius quiddam: cui remotis arbitris opus sit, cogitaturi ex disposito conuenistis? Quod si ita est (ut existimo) abibo potius, q̃ me ue=

ſtris miſcebo ſecretis, à quibus me amouebit uoluntas, licet fortuna feciſſet irruere. Tum Vectius, quis ad omnem patientiam conſtanter animi tranquillitate firmus eſſet, nonnihil tamen conſultatione tam proterua motus, Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitaſſes: nullum inter nos tale ſecretum opinareris, quod non uel tibi, uel & uulgo fieri dilucidum poſſet, quia neq; ego ſum immemor, nec horũ quenq̃ inſcium credo ſancti illius: præcepti philoſophiæ, Sic loquendum eſſe cum hominibus, tanq̃ dij audiant: ſic loquendum cum dijs, tanq̃ homines audiant. Cuius ſecunda pars ſancit, ne quid à dijs petamus, quod uelle nos, indecorum ſit, hominibus confiteri. Nos uero, ut & honorem ſacris ferijs haberemus, & uitaremus tamen torporem feriandi: atq; ocium in negocium utile uerteremus, conuenimus, diem totum doctis fabulis, uelut ex ſymbolo conferendis daturi. Nam ſi per ſacra ſolennia riuos deducere religio nulla prohibet: ſi ſalubri fluuio merſare oues fas, & iura permittunt, cur non religionis honor putetur, dicare ſacris diebus ſacrum ſtudium literarum? Sed quia uos quoq; deorum aliquis nobis additos uoluit, facite, ſi uolentibus uobis erit, diem communibus & fabulis, et epulis exigamus: quibus ut omnes hodie qui præſentes ſunt acquieſcant, impetratum teneo. Tunc ille, Superuenire fabulis non euocatos, haud equidem turpe exiſtimatur: uerum ſponte irruere in conuiuiũ alijs præparatum, nec ab Homero ſine nota, uel in fratre, memoratum eſt. Et uide ne nimiũ arroganter tres tibi uelis Menelaos contigiſſe, cũ illi tanto regi unus euenerit.

Tum omnes Prætextatum iuuantes orare, blandéq; ad commune inuitare consortium: Euangelum quidem sæpius & maxime, sed nonnunq̃ & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus. M. Varronis, inquit, librũ uobis arbitror non ignotum ex satyris menippeis, q inscribitur, Nescis quid uesper uehat. in quo conuiuarum numerum hac lege definit, ut neq; minor q̃ gratiarum sit: neq; q̃ musarum numerosior. Hic uideo excepto rege conuiuij, tot uos esse, quot sunt musæ. Quid ergo perfecto numero quæritis adijciendos? Et Vectius, Hoc, inquit, præsentia uestra nobis præstabit, ut & musas impleamus, et gratias: quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire. Cum igitur consedissent, Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare solitus erat: In hoc, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ritus uidetur ab Aegyptiorum religiosissima gente, in arcana templorum, usq; ad Alexãdri Macedonis occasum defuisse: post quem tyrannide Ptolemæorum pressi, hos quoq; deos in cultum recipere, Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. Ita tamen imperio paruerunt, ut non omnino religionis suæ obseruata confunderent. Nam quia nunquam fas fuit Aegyptijs, pecudibus aut sanguine, sed precibus et thure solo placare deos, his autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mactandæ, fana eorum extra pomœrium locauerunt, ut & illi sacrificij solenni sibi cruore colerentur: nec tamen urbana templa pecudum morte pollueretur. Nullum itaq; Aegypti oppidum intra muros suos aut Saturni, aut Serapis fanum recepit. Horũ

alterum uix ægreq; à uobis admissum audio: Saturnũ uero uel maximo inter cæteros honore celebratis. Si ergo nihil est, quod me hoc scire prohibeat, uolo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum expectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui adsunt, pari doctrina polleant, sacrorum tamen omniũ Vectius unice conscius, potest tibi & originem cultus, q huic deo penditur, & causam festi solennis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset, omnes ab eo impetrauerunt, ut ipse dissereret. Tunc ille silentio facto ita exorsus est,

Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est, non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admista disseritur: aut à physicis in uulgus aperitur. Nam occultas et manantes ex meri ueri fonte rationes, ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. Sed si quis illas assequitur, continere intra conscientiam tectas iubetur. Vnde quæ sciri fas est, Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc uocatur Italia, regno Ianus obtinuit. Qui (ut Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit) cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentia possidebat, ut regio Camesene oppidum Ianiculum uocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est, qui creditur geminam faciem prætulisse, ut quæ ante, quæq; post tergum essent, intueretur. Quod procul dubio ad prudentiam regis sollertiamq; referendum est, qui & præterita nosset: & futura prospiceret. sicut Anteuorta, & Postuorta diuinitatis scilicet aptissimæ comites, apud Romanos coluntur.

Origo Saturn.

Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum, & rudem ante fruges cognitas uictum, in melius redegisset, regni eum societate munerauit. Cum primus quoq; æra signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam: ut quoniam ille naui fuerat aduectus, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera uero nauis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum hodieq; intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime iactantes, capita aut nauim, lusu teste uetustatis, exclamant. Hos una concordes regnasse, uicinaq; oppida opera communi condidisse, præter Maronem, qui refert, Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen, etiam illud in promptu est: quod posteri quoq; duos eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum Saturni, Ianuarius alterius uocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset: excogitauit Ianus honorum eius augmentum. Ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominauit. Aram deinde cum sacris tanquam deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. Tot sæculis Saturnalia præcedunt Romanæ urbis ætatem. Obseruari igitur eum iussit maiestate religionis, quasi uitæ melioris authorem. Simulacrum eius indicio est, cui falcē insigne messis adiecit. Huic deo insertiones surculorum, pomorumq; educationes, & omnium eiuscemodi fertilium, tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam cum rem diuinam ei faciunt, ficis recentibus coronantur, placentasq; mutuo missitant, mellis &

fructuum repertorem Saturnum æſtimantes. Hunc Romani etiam Sterculium uocant, quod prius ſtercore fœcunditatem agris comparauerit. Regni eius tempora feliciſſima feruntur, cum propter rerum copiam, tum etiam quod nondum quiſquam ſeruitio uel libertate diſcriminabatur. Quæ res intelligi poteſt, quod Saturnalibus tota ſeruis licentia permittitur. Alia Saturnaliorum cauſa ſic traditur. qui erant ab Hercule in Italia relicti (ut quidam ferunt) irato: quod incuſtoditum fuiſſet armentum: (ut nonnulli æſtimant) conſulto eos relinquente: ut aram ſuam, atque ædem ab incurſionibus tuerentur: ij ergo cum à latronibus infeſtarentur, occupato edito colle, Saturnios ſe nominauerunt, quo ante nomine etiam idem collis uocabatur. Et quia ſe eius dei ſenſerūt nomine, ac religione tutos, inſtituiſſe Saturnalia feruntur: ut agreſtes uicinorum animos, ad maiorem ſacri reuerentiam, ipſá indicti feſti obſeruatio uocaret. Nec illam cauſam, quæ Saturnalibus aſſignatur ignoro, quod Pelaſgi (ſicut Varro memorat) cum ſedibus ſuis pulſi, diuerſas terras petiſſent, confluxerunt plæriq; Dodonam: et incerti quibus adhærerent locis, eiuſmodi accepere reſponſum.

» Στείχετε μαιόμενοι σικελῶν σατούρνιον αἶαν
» Ἠδ' ἀβοριγενέων κοτύλην οὗ νᾶσος ὀχεῖται
» οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμψατε φοίβῳ,
» Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Acceptiq́; ſorte, cum Latiū poſt errores plurimos appuliſſent, in lacu Cutulienſium natam inſulam deprehenderunt. Ampliſſimus enim ceſpes, ſiue ille continens

limus, seu paludis fuit, coacta compage, uirgultis et arboribus in syluæ licentiam comptus, iactantibus per omne mare fluctibus uagabatur, ut fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus, uasta campis, tamen per maria migrabat. Hoc igitur miraculo deprehenso, has sibi sedes prædictas esse didicerunt. uastatisq; Siciliensibus incolis occupauere regionem, decima prædæ secundum responsum Appollini consecrata, erectis Diti sacello, & Saturno ara. cuius festum Saturnalia nominauerunt. Cumq; diu humanis capitibus Ditem, & uirorũ uictimis Saturnum placare se crederent, propter oraculum in quo erat,

» Καὶ κεφαλὰς ἅδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificijs infausta mutarent: inferentes Diti, non hominũ capita, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata, & aras Saturnias, non mactando uiros, sed accensis luminibus excolentes: quia non solum uirum sed & lumina φῶτα significant. Inde mos per Saturnalia missitandis cæreis cœpit. Alij cæreos nõ ob aliud mitti putant, q̃ quod hoc principe ab incomi & tenebrosa uita, quasi ad lucem & bonarum artiũ scientiam editi sumus. Illud quoq; in literis inuenio, quod cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitiose munera exigerẽt, idq; onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis tulit, ut non nisi cærei ditioribus missitarentur. Hic Albinus Cecinna subiecit, Qualem nunc permutationem sacrificij Prætextate me

morasti, inuenio postea compitalibus celebratam, cum ludi per urbem in compitis agitabãtur, restituti scilicet à Tarquinio superbo Laribus ac Maniæ ex responso Apollinis, quo præceptum est, ut per capitibus capitibus supplicaretur. Idq́; aliquãdiu obseruatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sacrificij genus Iunius Brutus consul pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum. Nam capitibus alij & papaueris supplicari iussit, ut responso Apollinis satisfieret de nomine capitum, remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis. Factumq́; est ut effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum si quod immineret familijs, expiarent. Ludosq́; ipsos ex uijs compitorum in quibus agitabantur, compitalia appellitauerunt. Sed perage cætera. Tunc Prætextatus, Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. Sed ex his causis quæ de origine huius festi relatæ sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana: adeo, ut ante Romam in Græcia hoc solenne cœpisse Lucius Accius in annalibus suis referat his uerbis,

» Maxima pars Graium Saturno et maximæ Athenæ
» Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.
» Cumq́; diem celebrant, per agros urbesq; ferè omnes
» Exercent epulis læti, famulosq́; procurant
» Quisq́; suos, nostriq́; itidem, & mos traditus illinc
» Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.

cap. viij Nunc de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto conse-

crasse, & Saturnalia tunc primum Romæ instituta. Quamuis Varro libro sexto qui est de sacris ædibus, scribat, ædem Saturni ad forum faciendum locasse Lucium Tarquinium regem: Titum uero Largium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit, Gellium scribere senatum decresse, ut ædes Saturni fieret, eiq; rei Lucium Furium tribunum militum præfuisse. Habet aram, & ante se cœnaculum. Illic Græco ritu capite operto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Aedem uero Saturni ærarium Romani esse uoluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam: fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum: aut quia sub illo nihil erat cuiusq̃ priuatum, Nec signare solum, aut partiri limite campum fas erat, in medium quærebant. Ideo apud eum locaretur populi pecunia communis: sub quo fuissent cunctis uniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos, quoniam ab eius commemoratione ad nostrã ætatem historia elata, & quasi uocalis est. ante uero, muta & obscura, et incognita, quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & abscunditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus uisatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit. uerũ mihi Apollodori lectio suggerit. Saturnum Apollodorus alligari ait, per annum laneo uinculo, & solui ad diem sibi festum, id est mense hoc Decembri: Atq; inde prouerbiũ ductum, Deos laneos pedes habere. Significari uero decimo mense semen, in utero animatum in uitam grandescere, quod donec erumpat in lucem, mollibus natu-

ræ uinculis detinetur. Est porrò idem κρόνος καὶ χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum physici ad quandam ueri similitudinem reuocant. Hunc aiunt abscidisse Cœli patris pudenda, quibus in mare deiectis, Venerem procreatam: quæ à spuma unde coaluit ἀφροδίτη nomen accepit. Ex quo intelligi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse. Siquidem tempus est certa dimensio: quæ ex cœli conuersione colligitur. Tempus cœpit inde. Ab ipso natus putatur κρόνος: qui (ut diximus) χρόνος est. Cumq; semina rerum omnium post cœlum gignendarum de cœlo fluerent, & elementa uniuersa: quæ mundo plenitudinem facerent, ex illis seminibus funderentur: ubi mundus omnibus suis partibus, membrisq; perfectus est: certo iam tempore finis factus est procedendi de cœlo semina, ad elementorum conceptionem. quippe quæ iam plena fuerant procreata. Animalium uero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas, ex humore translata est, ut per coitum maris fœminæq; cuncta deinceps gignerentur. Propter abscissorum pudendorum fabulam, etiam nostri eum Saturnum uocitarunt παρὰ τὴν σάθην: quod membrum uirile declarat, ueluti Sathurnum. Vnde Satyros etiam ueluti sathuros (quod sint in libidinem proni) appellatos opinātur. Falcem ei quidam putant attributam: quod tempus omnia metat, exceet & incidat. Hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdemq; rursus euomere. Per quod similiter significatur eum tempus esse, à quo uicibus cuncta gignantur, absumanturq;: & ex eo denuo renascantur.

Eundem à filio pulsum, quid aliud est, q̃ tempora senescentia ab his quæ post sunt nata depelli? Vinctum autem, ꝙ certa lege naturæ connexa sint tempora, uel quod omnes fruges quibusdam uinculis nodisq; alternentur. Nam & falcem uolunt fabulæ in Siciliam decidisse, ꝙ si terra ista uel maxime fertilis. Et quia Ianum cum Saturno regnasse memorauimus, de Saturno autem quid mythici uel physici existiment, iam relatum est. de Iano quoq; quid ab utrisq; iactetur, in medium proferremus. Mythici referunt regnante Iano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas. Idircoque ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus et exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicorũ tradit Ianum in Italia primum dijs templa fecisse: & ritus instituisse sacrorum. ideo eum in sacrificijs præfationem meruisse perpetuam. Quidam ideo eum dici bifrontem putem putant, ꝙ & præterita sciuerit: & futura prouiderit. Sed physici eum magis consecrant argumentis diuinitatis. Nam sunt qui Ianum eundem esse, atq; Apollinem, & Dianam dicant: & in hoc uno utrunq; exprimi numen affirment. Etenim sicut Nigidius quoq; refert, apud Græcos Apollo colitur, qui θυραῖος uocatur, Eiusq; aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demonstrãtes potentem. Idem Apollo apud illos & ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi uijs præpositus urbanis. Illi enim uias quæ intra pomœria sunt, ἀγυιὰς appellant, Dianæ uero, ut Triuiæ, uiarum omnium ijdẽ tribuunt potestatem. Sed apud nos Ianum omnibus præesse ianuis nomen ostendit, quod est simile θυραίου. Nã & cum claui, ac uirga figuratur,

cap. IX.

ga figuratur, quasi omnium & portarum custos, & rector uiarum. Pronuntiauit Nigidius Apollinem Ianum esse: Dianamq; Ianam, apposita d litera, quæ sæpe i literæ causa decoris apponitur, ut reditur, redhibetur, redintegratur, & similia. Ianum quidã solem demonstrari uolunt, & ideo geminum, quasi utriusq; ianuæ cœlestis potentem: qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocariq; primum, cum alicui deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum deum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. Inde & simulacrum eius plerumq; fingitur manu dextra trecentorum, et sinistra sexaginta & quinq; numerum tenens, ad demonstrandam anni dimensionem: quæ præcipua est solis potestas. Alij mundum, id est cœlum esse uoluerunt: Ianumq; ab eundo dictum, quod mundus semper eat, dũ in orbem uoluitur: & ex se initium faciens, in se refertur. Vnde Cornificius Etymorum libro tertio, Cicero inquit, non Ianum, sed Eanũ nominat, ab eundo. Hinc et Phœnices in sacris imaginem eius exprimentes, draconem finxerunt in orbem redactum, caudamq; suam deuorantem, ut appareat mundum, & ex seipso ali: & in se reuolui. Ideo & apud nos in quatuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius Phaleris aduectum. Caius Bassus in eo libro, quem de dijs composuit, Ianum bifrontem fingi ait, quasi superum, atq; inferum ianitorem. eundem quadriformem, quasi uniuersa climata maiestate complexum. Saliorum quoq; antiquissimis carminibus deorum deus canitur. M. etiã Messala Cnæi Domitij in consulatu collega, idemq; per

annos quinquaginta & quinq; augur, de Iano ita incipit, Qui cuncta fingit, eademq; regit, aquæ terræq; uim ac naturam grauem atq; pronam in profundum dilabentem, ignis atq; animæ leuem immensum in sublime fugientem copulauit circundato cœlo, quæ uis cœli maxima duas uires dispares colligauit. In sacris quoq; inuocamus Ianum geminum, Ianum patrem, Ianum Iunonium, Ianum consiuium, Ianum quirinum, Ianum patultium, & clausium. Cur geminum inuocemus, supra iam diximus. Patrem, quasi deorū deum. Iunonium, quasi non solum mensis Ianuarij, sed mensium omnium ingressus tenentem. In ditione autem Iunonis sunt omnes Calendæ. Vnde & Varro libro quinto rerum humanarum scribit, Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consiuium, à conserendo, id est à propagine generis humani, quæ Iano authore conseritur. Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim uocant. Patultium, et Clausium, quia bello ualuæ eius patent, pace clauduntur. Huius autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino quod uirginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis uocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes irruebant: postq̃ est clausa, mox sponte patefacta est. cumq; iterum, ac tertio idem contigisset, armati plurimi pro limine, quia claudere nequibant, custodes steterunt. Cumq; ex altera parte acerrimo prælio certaretur, subito fama pertulit, fusos à Tacio nostros. Quā ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. Cūq; Sa

bini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per hanc portam magnam uim torrentiũ, undis scatentibus erupisse, multasq; perduellium cateruas aut exustas feruenti aqua, aut deuoratas rapida uoragine, deperijsse. Ea re placitum, ut belli tempore, uelut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur. Hæc de Iano. Sed ut ad Saturnalia reuertamur, Bellum Saturnalibus sumere, nefas habitum. Pœnas à nocente ijsdem diebus exigere, piaculare est. Apud maiores nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat ad quartumdecimum Calendas Ianuarias. Sed postq̃ C. Cæsar huic mensi duos addit dies, sextodecimo cœpta celebrari. Ea re factum est, ut cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnulliq; à C. Cæsare inserto die, & alij uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. Licet & apud ueteres opimo fuerit septem diebus peragi Saturnalia. si opinio uocanda est, quæ idoneis firmatur authoribus. Nouius enim probatissimus Attellanarum scriptor ait. Olim expectata ueniunt Septem Saturnalia. Mummius quoq;, qui post Nouium & Pomponium diu iacentem artem Attellaniam suscitauit, Nostri, inquit, maiores uelut bene multa instituere, hoc optime à frigore fecere summo, dies septem Saturnalia. Sed Mallius ait, eos qui se (ut supra diximus) Saturni nomine, & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia uocauisse. Vnde & Augustus huius inquit rei opinionem secutus, in legibus iudiciarijs triduo ferias seruari iussit. Masurius & alij uno die, id est decimoquarto

cap. X.

Calendas Ianuarij affuisse Saturnalia crediderunt. Quorum sententiam Fenestella confirmat dicens, Aemiliam uirginem decimoquinto Calendarum Ianuariarum esse damnatam. Quo die si Saturnalia gererentur, nec causam omnino dixisset. Deinde adiecit, Sequebantur eum diem Saturnalia. Mox ait, Postero autem die qui fuit decimustertius Calendarum Ianuariarum, Licniam uirginem ut causam diceret iussam. ex quo ostendit decimotertio Calendas profestum esse. Duodecimo uero feriæ sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt, quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores, ac animorum solicitudines propiciata depellat. Masurius adijcit, simulacrum eius deæ ore obligato atq; signato in ara Volupiæ propterea collocatum, quod qui suos dolores anxietatesq; dissimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximam uoluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, quod populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso uoto, sit liberatus. Vndecimo autem Calendarum feriæ sunt Laribus dedicatæ, quibus ædem bello Antiochiæ Aemilius Regilius prætor in campo Martio curandam uouit. Decimo Calendas feriæ sunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia. de quibus, quia fabulari libet, hæ sunt opiniones. Ferunt enim regnante Anco, Aedituum Herculis per ferias otiantem, deum tesseris prouocasse, ipso utriusq; manum tuente, adiecta conditione, ut uictus cœna scortoq; multaretur. Victore itaq; Hercule, illum Accam Larentiam nobilissimum per id tempus scortorum intra ædem inclusisse cum cœna, eamq; postero die distulisse rumorē,

ꝙ post concubitum dei accepisset munus, ne commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspernaretur. Euenisse itaq;, ut egressa mox templo à Carutio capto eius pulchritudine compellaretur, cuius uoluntatem secuta, sumptaq; nuptijs, post obitum uiri omnium bonorum eius facta compos, cum decederet, populum Romanum nuncupauit hæredem. Et ideo ab Anco in uelabro loco celeberrimo urbis sculpta est, ac solenne sacrificium eidem constitutum, quo dijs manibus eius per flaminem sacrificaretur. Iouiq; feriæ consecratæ: quia existimauerũt antiqui animas à Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait, Larentiam meritricio quæstu locupletatam, post excessum suum populo Romano agros Turacem, Semurium, Lincerium, & Solinium reliquisse, & ideo sepulchri magnificentia, & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo, Faustuli coniugem Accam Larentiam, Romuli & Remi nutricem esse confirmat. Hanc, regnante Romulo, Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam, auctamq; hæreditate uiri, quam post Romulo quem educasset reliquit: & ab eo parentalia diemq; festum pietatis causa statutum. Ex his ergo omnibus colligi potest, & uno die Saturnalia fuisse, & nõ nisi decimoquarto Calendarum Ianuariarum celebrata, quo solo die apud ædem Saturni conuiuio soluto, Saturnalia clamitabantur: qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primum Saturno pariter & opi fuerit adscriptus. Hanc autem deam Opem Saturni coniugem crediderunt, & ideo hoc mense Saturnalia, itemq; Opalia celebrari, ꝙ Saturnus eiusq;

uxor, tam frugum q̃ fructuum repertores esse credantur. Itaq; omni iam fœtu agrorum coacto, ab hominibus hos deos coli, quasi uitæ cultioris authores, quos ẽt nonnullos cœlum & terram esse persuasum est: Saturnumq́; à satu dictum, cuius causa de cœlo est: & terram Opem, cuius ope humanæ uitæ alimenta quærũtur, uel ab opere, per quod fructus, frugesq́; nascuntur: Huic deæ sedentes uota concipiunt, terramq́; de industria tangunt, demonstrantes ipsam matrem terrã esse mortalibus appetendam. Philochorus Saturno, & Opi primum in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosq́; deos pro Ioue terraq́; coluisse, instituisseq́;, ut patres familiarum & frugibus, & fructibus iam coactis, passim cum seruis uescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant: delectari enim deum honore seruorum contemplatu laboris. Hinc est ꝙ ex instituto peregrino huic deo sacrũ aperto capite facimus. Abunde iam probasse nos existimo Saturnalia uno tantum die, id est decimoquarto Calendarum solita celebrari Sed post in triduum propagata, primum ex adiectis à Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. A decimosexto igitur cœpta in decimumquartum desinunt: quo solo fieri ante consueuerant. Sed sigillariorũ adiecta celebritas, in septẽ dies discursum publicum, & letitiam religionis extendit.
cap. XI. Tunc Euangelus, Hoc quidem, inquit, iam ferre non possum, ꝙ Prætextatus noster in ingenij sui pompam, et ostentationem loquendi, uel paulo ante honori alicuius dei assignari uoluit, ꝙ serui cum dominis uescerentur,

quasi uero curent diuina de seruis: aut sapiens quisq̃ domi suæ contumeliam tam fœdæ societatis admittat. uel nunc sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis fictilibus præbent, tentat officio religionis ascribere. Et quia princeps religiosorum putatur, non nulla & superstitionis admiscet. quasi uero nobis fas non sit Prætextato aliquando non credere. Hic cũ omnes exhorruissent, Prætextatus renidens. Superstitio sum me Euãgele, nec dignũ cui credatur existimes uolo, nisi utriusq; tibi rei fidem asserta ratio monstrauerit. Et ut primũ de seruis loquamur, ioco ne an serio putas esse hominum genus, quo dij immortales nec cura sua nec prouidentia dignentur? an forte seruos in hominũ numero esse non pateris? Audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cœlum penetrauerit. Anno enim post Romã conditam quadringentesimo septuagesimo quarto, Atronius quidam Maximus seruũ suum uerberatum, patibuloq; constrictum ante spectaculi commissionem per circum egit. Ob hanc causam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, ut senatui nuntiaret non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. Quo dissimulante filium ipsius mors repentina consumpsit: ac post secundam denuntiationem ob eandẽ negligentiam ipse quoq; in subitam corporis debilitatem solutus est. Sic demũ ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: et uix consummato sermone sine mora recuperata bona ualetudine curia pedibus egressus est. Ex senatus itaq; consulto, & Meuia lege ad propitiandũ Iouem additus est illis circẽsibus dies, isq; instauratitius dictus est, nõ à patibulo,

ut quidam putant græco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, sed à redintegratione, ut Varroni placet, qui instaurare ait esse instar nouare. Vides quanta de seruo ad deorum summum cura peruenerit? Tibi autem unde in seruos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex ijsdem tibi & constent, et alantur elementis, eundemq; spiritum ab eodem principio carpant. Vis tu cogitare eos, quos ius tuum uocas, ijsdem seminibus ortos, eodem frui cœlo, æque uiuere, æque mori? Serui sunt, immo homines. Serui sunt, immo conserui. Si cogitaueris tantundem in utrosq; licere fortunæ, tam tu illum uidere liberum potes, quàm ille te seruum. Nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Diogenes, qua Plato ipse? Postremo, quid ita nomen seruitutis horremus? Seruus est quidem, sed necessitate. Sed fortasse libero animo seruus est. Hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certe nulla seruitus turpior, q̃ uoluntaria. At nos iugo à fortuna imposito, subiacentem tanq̃ miserum uilemq; calcamus. quod uero nos nostris ceruicibus inserimus, non patimur reprehendi. Inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem: inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. Non ergo fortuna homines æstimabo, sed moribus. Sibi quisq; dat mores, conditionem casus assignat. Quemadmodũ stultus est, qui empturus equum, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos; sic stultissimus est, qui hominẽ aut ex ueste, aut ex conditione, quæ modo uestis nobis circundata est, æstimandum putat. Non est mi Euange

le, quam amicum tantum in foro et in curia quæras. Si diligenter attenderis, inuenies & domi. Tu modo uiue cũ seruo clementer, comiter quoque, & in sermonem illum, & nonnunquam in necessarium admitte consilium. Nã et nostri maiores omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, seruos familiares appellauerunt. Colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deijcere, & quodammodo ad pileum seruos uocare, quos debere dixi magis colere quam timere. Hæc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod dijs satis est. Deinde, qui colitur, etiam amatur: non potest amor cum timore misceri. Vnde putas arrogantissimum illud manasse prouerbium, quod iactatur, Totidem nobis hostes esse quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus, cum in illos supbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus: & ad rabiem nos cogunt peruenire delitiæ, ut quicquid non ex uoluntate respõdit, iram furoremque euocet. Domini enim animos nobis induimus tyrannorum, & nõ quantum decet, sed quantum libet, exercere uolumus in seruos. Nam (ut cætera crudelitatis genera præteream) sunt qui dum se mensæ copijs & auiditate distendunt, circunstantibus seruis mouere labra, ne in hoc quidem ut loquantur, licere permittunt. Virga murmur omne compescitur, et ne fortuita quidem sine uerberibus excepta sunt. Tussis, sternutamentum, singultus, magno malo luitur. Sic fit, ut isti de domino loquãtur, quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis

ſermo erat, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, & periculum imminens in caput ſuum uertere. In conuiuijs loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Vis exercitas in ſeruili pectore uirtutes recenſeamus? Primus tibi Vrbinus occurrat, qui cum iuſſus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, unus ex ſeruis anulo eius, et ueſte inſignitus, in cubiculo ad quod irruebant qui perſequebantur, pro domino iacuit, militibusq́; ingredientibus ceruicem præbuit, & ictum tanq̃ Vrbinus excepit. Vrbinus poſtea reſtitutus, monumentum ei fecit, titulo ſcriptionis, qui tantum meritum loqueretur, addito. Aeſopus libertus Demoſthenis, conſcius adulterij, quod cum Iulia patronus admiſerat, tortus diutiſſime perſeuerauit non prodere patronum, donec alijs coarguentibus conſcijs, Demoſthenes ipſe fateretur. Et ne exiſtimes ab uno facile cælari poſſe ſecretum, Labienum ope libertorum latentem, ut indicarent liberti, nullo tormentorum genere compulſi ſunt. Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ, q̃ ingenio debuiſſe, accipe ſerui in dominum benignitatem, cum ipſe à domino puniretur. Antium enim Reſtionem proſcriptum, ſolumq́; nocte fugientem, diripientibus bona eius alijs, ſeruus compeditus inſcripta fronte, cum poſt damnationẽ domini aliena eſſet ſolutus cuſtodia, fugientem perſecutus eſt: hortatusq́; ne ſe timeret, ſcientem contumeliam ſuam fortunæ imputandam eſſe, non domino: abditumq́; miniſterio ſuo aluit. Cum deinde perſequentes adeſſe ſenſiſſet, ſenem, quem caſus obtulit, iugulauit, & in con-

ſtructam pyram coniecit: qua accenſa, occurrit eis, qui Reſtionē quærebant, dicēs damnatum ſibi pœnas luiſſe, multo acrius à ſe uexatum, q̄ ipſe uexarat: & fide habita Reſtio liberatus eſt. Cepionem quoq;, qui in Auguſti necem fuerat animatus, poſtq̄ detecto ſcelere damnatus eſt, ſeruus ad Tyberim in ciſta detulit, per uectumq; Hoſtiam in agrum Laurentem ad uillam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio unà expulſum dominum, Neapoli diſſimulāter occuluit, exceptusq; à Centurione, nec pretio, nec minis ut dominum proderet, potuit adduci.
Aſinio etiā Pollione acerbe cogente Patauinos, ut pecuniam et arma conferrent, dominisq; ob hoc latentibus, præmio ſeruis cum libertate propoſito, qui dominos ſuos proderēt, conſtat ſeruorum nullum uictum præmio dominumprodidiſſe. Audi in ſeruis, non fidē tantum, ſed & fœcundū bonæ inuentionis ingenium. Cum præmeret obſidio Grumentum, ſerui relicta domina ad hoſtes tranſfugerunt. Capto deinde oppido impetum in domum habita conſpiratione fecerunt, & extraxerunt dominam, uultu pœnam minante, ac uoce obuiis aſſerente, ꝙ tandem ſibi data eſſet copia crudelē dominam puniendi, raptamq; quaſi ad ſupplicium, obſequiis plenis pietate tutati ſunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. Cluentium Pelignum Italicenſem, comprehenſum à cohortibus ſuis, ne Pompeio traderetur, ſeruus eius occidit: ac ſe, ne domino ſuperſtes fieret, interemit. C. Gracchum ex Auentino fugientem Euporus ſeruus, uel (ut quidam tradunt)

Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes qua potuit ratione tutatus est. Super occisum deinde animam scissis proprio uulnere uisceribus effudit. Ipsum Publium Scipionem Africani patrem, postq̃ cum Annibale conflixerat, saucium in æquum seruus imposuit: et cæteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse uiuentibus. Quid quod in his quoq; exigendæ uindictæ reperitur animositas? Nam Seleuci regis seruus, cum seruiret amico eius, à quo dominus fuerat interemptus, cœnantem in ultionem domini confodit. Quid quod duas uirtutes, quæ inter nobiles quoq; unicæ claræ sunt, in uno uideo fuisse mancipio, imperium regendi peritiam, & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. Is cum paruos relinqueret liberos, Mycitho seruo suo commendasse contentus est. Is tutelam sancte gessit, imperiumq́; tam clementer obtinuit, ut Rhegini à seruo regi non dedignarentur. Perductis deinde in ætatem pueris, & bona & imperium tradidit. Ipse paruo uiatico sumpto profectus est: & Olympiæ cum summa tranquillitate consenuit. Quid etiam in commune seruilis fortuna profuerit, non paucis docetur. Bello punico, cum deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnaturos se polliciti, in ciuitatem recepti sunt: et Volones (quia sponte hoc uoluerunt) appellati. Ad Cannas quoq; uictis Romanis, octo millia seruorum empta militauerunt. Cumq́; minoris captiui redimi possent, maluit se Respub. seruis in tanta tempestate committere. Sed & post calamitatem

apud Trasumenum notæ cladis acceptam, libertini quoq; in sacramentum uocati sunt. Bello sociali, cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. Cæsarem cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoq; ab amicis accepisse, & eorum forti opera usum esse comperimus. Cesar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas uoluntarias appellauit. Ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse Repu. Borysthenidæ oppugnante Zopyrione, seruis liberatis, dataq; ciuitate peregrinis, & factis tabulis nouis, hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli Lacedæmonij, qui arma ferre possent, superfuissent: ex seruis manumissis bellatorum nouem millia conscripsit. Athenienses quoq; consumptis publicis opibus, seruis libertatem dederunt. Ac ne in solo uirili sexu existimes inter seruos extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non minus memorabile: ac ne quo utilius Reipub. in ulla nobilitate reperias. Nonis Iulijs diem festum esse ancillarum, tam uulgo notum est, ut nec origo, nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæq; sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ uirtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbem captam, cum sedatus esset Gallicus motus, res uero publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuium Fidenatium dictatorem. Qui mandatis ad senatum missis,

postulauit, ut si uellent reliquias suæ ciuitatis manere, matresfamiliæ sibi, & uirgines dederentur. Cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela seu Philotis pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram: habituq; matrumfamilias & uirginum sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. Quæ cum à Liuio in castris distributæ fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. Quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signum Romanis dederunt: qui cum repentina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti: dotemq; eis ex publico fecit, & ornatum, quo tunc erant usæ gestare concessit: diemq; ipsum nonas caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico, ex qua signũ uictoriæ cœperunt. sacrificiumq; statuit annua solennitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti præcedentis adhibetur.
Sed nec ad philosophandum ineptum, uel impar seruile ingenium fuit. Phædon ex cohorte Socratica, Socratiq;, & Platoni perfamiliaris, adeo ut Plato eius nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret: seruus fuit forma, atq; ingenio liberali. Hunc Cebes & Socraticus hortãte Socrate, emisse dicitur, habuisseq; in philosophiæ disciplinis. atq; is postea philosophus illustris emersit: sermonesq; eius de Socrate admodum elegantes leguntur. Alij quoq; non pauci serui fuerunt, qui post philosophi clari extiterunt. Ex qbus ille Menippus fuit, cuius libros. M. Var=

ro in satyris æmulatus est, quas alij cynicas, ipse appellauit Menippeas. Sed & Philostrati peripatetici seruus Polus, & Zenonis Stoici seruus, qui Perseus uocatus est, & Epicuri, cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate uixerunt. Diogenes etiam Cynicus licet ex libertate in seruitutem uenum ierat, quem cum emere uellet Xeniades Corinthius, & quid artificij nouisset percontatus esset, noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare. Tunc Xeniades responsum eius miratus, emisit manu: filiosq; suos ei tradens, accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autẽ philosopho nobili, ꝙ is quoq; seruus fuit, recentior est memoria, q̃ ut possit inter obliterata nesciri. Cuius etiam de se scripti duo uersus feruntur, ex quibus illud latenter intelligas, non omnino dijs exosos esse, qui in hac uita cum ærumnarum uarietate luctantur: sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

" Δοῦλος ἐπίκτητος γενόμην, καὶ σώματι πηρὸς,
" Καὶ πενίην ἶρος, καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes (ut opinor) assertum, non esse fastidio despiciendum seruile nomen, cum & Iouem tetigerit cura de seruo: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos etiam extitisse constiterit. Nunc de Sigillaribus, ne ridenda me potius existimes, q̃ sancta dixisse, pauca recensendum est. Epicadus refert Herculẽ occiso Geryone, cũ uictor per Italiam armenta duxisset, põte, qui nũc sublicius dicitur, ad tẽpus instructo, hominũ simulachra pro numero sociorũ, quos casu ꝑegrinationis amiserat, in fluuiũ demisisse: ut aqua secũda in

mare deuecta, pro corporibus defunctorum ueluti patrijs sedibus redderentur. et inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei illa origo uerior existimatur, quam pauloante meminimi retulisse: Pelasgos postq̃ felicior interpretatio, capita, non uiuentium, sed fictilia, & φωτὸς æstimationẽ, non solum hominem, sed etiam lumen significare docuisset: cœpisse Saturno cæreos potius accendere, & in sacellum Ditis, aræ Saturni cohærens, oscilla quædam pro suis capitibus ferre. Ex illo traditum, ut cærei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerẽtur, ac uænalia pararentur: quæ homines pro se atq; suis piaculum pro dite Saturno facerent. Ideo Saturnalibus talium commerciorum celebritas cœpta, septem occupat dies, quos tantum feriatos facit esse, non festos omnes. Nam medio, id est, decimotertio Calendas festum probauimus: & alijs hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium, dierumq́; & ordinationem à Cæsare digestam plenius retulerunt.

cap. xij.

Quumq; hic finem loquendi facere uellet, subiecit Aurelius Symmachus, Perge mi Prætextate eloquio tam dulci de anno quoq; edissertare, anteq̃ experiaris molestiam consulentis, siquis forte de præsentibus ignorat quo ordine uel apud priscos fuerit, uel certioribus postea regulis innouatus sit, ad quod discendum, ipse mihi uideris audientium animos incitasse, de diebus mensi additis disserendo. Tum ille eodem ductu orãdi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit, Aliarum gentium dispari numero pari errore mutabat. Et ut contentus sim referẽdo pau

Annus

carum

circum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex, Græci reliq trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac uarietate Romanos quoq; olim authore Romulo, annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, quia annus à Martio incipiebat, et cõficiebatur diebus.ccc.iiij. Vt sex quidem menses, id est, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December tricenum essent dierum: quatuor uero Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirẽtur: qui hodieq; septimanas habẽt nonas, cæteri quintanas. Septimanas autem habentibus ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum. Verum habentibus quintanas, ad decimumoctauum remeabat initium Calen. Hæc fuit Romuli ordinatio, qui primum anni mensem genitori suo Marti dicauit, quem mensem anni primũ fuisse, uel ex hoc maxime probatur, ꝙ ab ipso quintilis quintus est: & deinceps pro numero nominabantur. huius etiam die prima, ignem nouum Vestæ aris accendebant, ut incipiente anno cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. Eodem quoq; ingrediẽte mense, iam in regia curijsq;, atq; flaminum domibus, laureæ ueteres nouis laureis mutabantur. Eodem quoq; mense & publice & priuatim ad Annam perennam sacrificatum itur, ut annare, perennareq; commode liceat. Hoc mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant, Et seruis cœnas apponebant matronæ, ut domini Saturnalibus. Illæ ut principio anni ad promptũ

obsequium honore seruos inuitarent, hi quia gratiam perfecti operis exoluerent. Secundum mensem nominauit Aprilem, ut quidam putant, cum aspiratione, quasi Aphrilem, à spuma quam græci uocant ἀφρὸν, unde orta Venus creditur. Et hanc Romuli asserunt fuisse rationem, ut primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Aeneæ matre Venere nominaret: et hi potissimũ anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo, cum hodie quoq; in sacris Martem patrem Venerem genitricem uocemus. Alij putant Romulũ uel altiore prudentia, uel certi numinis prouidentia, ita primos ordinasse menses, ut cum præcedens Marti esset dicatus, deo plerumq; hominum necatori, ut Homerus ait naturæ conscius, ἄρες ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσι πλῆτα, secundus Veneri dicaretur, quæ ui eius, quasi benefica leniret. Nã et in duodecim Zodiaci signis, quorũ certa certorũ numinũ domicilia cum primum signũ aries Marti assignatus sit, sequens mox Venerem, idest taurus accepit. Et rursus è regione scorpius ita diuisus est, ut deo esset utriq; communis. Nec existimatur cœlesti ratione carere ipsa diuisio. siquidem aculeo uelut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est. Priorem uero partem, cui ζυγὸς apud græcos nomen est, nos libram uocamus. Venus accepit, quæ uelut iugo concordi iungit matrimonia, amicitiasq; componit. Sed Cingius in eo libro quem de Fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse: cum nullus dies festus, nullumq; sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à maioribus institutum sit. Sed

ne in carminibus quidem Saliorum Veneris ulla, ut cæterorum cœlestium, laus celebratur. Cingio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidem apud Romanos, uel Latinum, uel Græcum fuisse: & ideo non potuisse mensem à Venere nominari. Sed cum ferè ante æquinoctium uernum triste sit cœlum & nubibus obductum, sed & mare nauigantibus clausum, terræ etiam ipsæ aut aqua, aut pruina, aut niuibus contegantur, eaq; omnia uerno, id est hoc mense aperiantur: arbores quoq;, nec minus cætera quæ continet terra aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici, merito credendum, quasi Aperilem. sicut apud Athenienses ἀνθεστηριὼν idem mensis uocatur, ab eo q̄ hoc tempore cuncta florescant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, ut Matronæ Veneri sacrum facerent, cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prætereundum est. Maium Romulus tertium posuit: de cuius nomine inter authores lata dissensio est. Nam Fuluius Nobilior in fastis, quos in æde Herculis musarum posuit, Romulum dicit postq̄ populum in maiores iunioresq; diuisit: ut altera pars consilio, altera armis rempublicam tueretur, in honorem utriusq; partis, hunc Maium, sequentem Iunium mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoq; uocatur deus Maius, qui est Iuppiter, à magnitudine scilicet ac maiestate dictus. Cingius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem, argumento'que

utitur, quod flamen Vulcanalis Calendis Maijs huic deæ rem diuinam facit. Sed Piso uxorem Vulcani Maiestam non Maiam dicit uocari. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioq; sacrificant. Affirmant quidam quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebratur terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut et mater magna in sacris uocatur. assertionemq; æstimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia est propria terræ. et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ contactu datur. Scimus autem Mercurium uocis, & sermonis potentem. Author est Cornelius Labeo, huic Maiæ id est terræ ædem Calendis Maijs dedicatam, sub nomine Bonæ deæ, et eandem esse bonam deam & terram, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat. Hanc eandem etiam bonam, Faunamq;, Opemq;, & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam, quod omnium nobis ad uictum bonorum causa est. Faunam, quod omni usui animantium fauet. Opem, quod ipsius auxilio uita constet. Fatuã à fando, quod (ut supra diximus) infantes partu editi, non prius uocem edunt, quàm attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis, ideoq; regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alij Proserpinam credunt, porcaq; ei rem diuinam fieri, quia segetem, quam Ceres mortalibus tribuit, porca depasta est. Alij χθονίαν ἑκάτην. Bœotij Semelam credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt: obstitisseq;

uoluntati patris in amorem ſuum lapſi, ut & uirga myrtea ab eo uerberaretur, cum deſyderio patris nec uino ab eodem preſſa ceſſiſſet. Transfiguraſſe ſe tamen in ſerpentem pater creditur, & coiſſe cum filia. Horũ omnium hoc proferunt indicij, ꝙ uirgam myrteam in templo haberi nefas ſit: ꝙ ſuper caput eius extendatur uitis, qua maxime eam pater decipere tentauit: ꝙ uinum in templum eius non ſuo nomine ſoleat inferri: ſed uas in quo uinum inditum ſit, mellarium nominetur, & uinum lac nuncupetur: ſerpentesq; in templo eius nec terrentes, nec timentes indifferenter appareant. Quidam Medeam putant, ꝙ in æde eius omne genus herbarum ſit, ex quibus antiſtites dant plærunq; medicinas: & ꝙ templum eius uirum introire non liceat propter iniuriam, quam ab ingrato uiro Iaſone perpeſſa eſt. Hæc apud Græcos θεὸς γυναικεῖα dicitur, quam Varro filiam Fauni tradidit, adeo pudicam ut extra γυναικωνῖτιν nunquam ſit egreſſa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec uirum unquam uiderit, uel à uiro uiſa ſit: propter quod nec uir templum eius ingreditur. Vnde & mulieres in Italia ſacro Herculis non licet intereſſe, quia Herculi (cum boues Geryonis per Italiæ agros duceret) ſitienti reſpondit mulier, aquam ſe non poſſe præſtare, ꝙ fœminarum deæ celebraretur dies: nec ex eo apparatu uiris guſtare fas eſſet. Propter quod Hercules facturus ſacrum, deteſtatus eſt præſentiam fœminarum: & Potitio ac Pinario ſacrorum cuſtodibus iuſſit, ne mulierem intereſſe permitterent. Ecce occaſio nominis quo Maiam eſſe eandẽ, & terram, & Bonam deam diximus, coegit nos de

Bona dea quæcunq; comperimus protulisse.
Iunius Maium sequitur, aut ex parte populi (ut supra diximus) nominatus, aut (ut Cingius arbitratur) ꝙ Iunonius apud Latinos ante uocitatus, diu'q; apud Aricinos, Prænestinos'q; hac appellatione in fastos relatus sit, adeo ut (sicut Nisus in commentarijs fastorum dicit) apud maiores quoq; nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam literis, ex Iunonio Iunius dictus sit. Nam & ædes Iunoni Monetæ Calen. Iunijs dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, q primus Romæ consul factus est, nominatum: ꝙ hoc mense, id est Calendis Iunijs pulso Tarquinio, sacrum Carnæ deæ in Cœlio monte uoti reus fecerit. Hanc deam uitalibus humanis præesse credunt. Ab ea deniq; petitur, ut iecinora et corda, quæ'q; sunt intrinsecus uiscera, salua conseruet. Et quia cordis beneficio, cuius dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publicæ status, extitit, hãc deam quæ uitalibus præest, templo sacrauit. Cui pulte fabaria & larido sacrificatur: ꝙ uires maxime his rebus corporis roborentur. Nam & Calendæ Iuniæ fabariæ uulgo uocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur.
Sequitur Iulius, qui cum secundũ Romuli ordinationem Martio anni tenente principiũ, quintilis à numero uocaretur: nihilominus tamen etiã post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen, cum non uideretur iam Quintus esse, sed septimus. sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris, legem ferente M. Antonio Marci filio Consule, Iulius appellatus est: ꝙ

hoc mense, ad quartum idus quintilis Iulius procreatus sit.
Augustus deinde est, qui sextilis antea uocabatur, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto, cuius uerba subieci. Cum imperator Cæsar Augustus mense sextili & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Ianiculo legiones deductæ secutæq; sint eius auspicia ac fidem, & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit, finisq; hoc mẽse bellis ciuilibus impositus sit, atq; ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui ut hic mensis Augustus appelletur. Idem plebiscitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante.
Mensis September principalem sibi retinet appellationem, ex Germanica appellatione.
Octobrem uero suo nomine Domitianus inuaserat. Sed ubi infaustum uocabulũ ex omni ære uel saxo placuit eradi, menses quoq; usurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. Cautio postea principum cæterorum diri ominis infausta uitantiũ, mensibus à Septembri usq; ad Decembrem prisca nomina reseruauit.
Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui (sicut supra iam diximus) annum decem mensium, dierum uero quatuor et trecentorum habendum esse constituit: mensesq; ita disposuit, ut quatuor ex his tricenos et singulos, sex uero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neq; solis cursui, neq; lunæ rationibus cõueniret, nonnunq̃ usu ueniebat, ut frigus anni æstiuis mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi

contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

cap. xiij.

Sed secutus Numa, quantum sub cœlo rudi, & sæculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit: uel quia Græcorũ obseruatione forsan instructus est, quinquaginta dies addidit: ut in trecentos quinquaginta dies, quibus duodecim lunæ cursus confici credidit, annus extenderetur: atq; his quinquaginta à se additis, adiecit alios sex, retractos illis sex mensibus qui triginta habebant dies, id est de singulis singulos, factosq; quinquaginta & sex dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit: ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumq; anni esse uoluit, tanq̃ bicipitis dei mensem, respicientem ac prospicientem trãsacti anni finem: futuriq; principia. Secundum dicauit Februo deo, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iusta dijs manibus soluerentur. Numæ ordinationem finitimi mox secuti, totidem diebus, totidemq; mensibus, ut Pompilio placuit, annum suum computare cœperunt. Sed hoc solo discrepabant, q̄ menses undetricenum, tricenumq; in numero alternauerunt. Paulopost Numa in honore imparis numeri secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit diem, quem Ianuario dedit: ut tam in anno, q̃ in mensibus singulis præter unum Februarium impar numerus seruaretur. Nam quia duodecim menses si singuli aut pari, aut impari numero putarentur, consummationem parem facerent: unus pari numero institutus

uniuersam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, undetricenis censebantur diebus: et quintanas nonas habebāt. Ac post idus in omnibus ad septimum decimum Calendæ computabantur. Martius uero, Maius, Quintilis, & October dies tricenos singulos possidebant. Nonæ in his septimanæ erant. Similiterq; post idus decem et septem dies in singulis usq; ad sequentes Calendas computabantur. Sed solus Februarius uiginti & octo dies, quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret.

Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilij ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam et Græci cum animaduerterent temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum, quoniam appareret de Solis cursu, qui trecentis sexagintaquinq; diebus & quadrante zodiacum conficit, deesse anno suo undecim dies & quadrantem, intercalares statuta ratione commenti sunt. Ita octauo quoq; anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, intercalarent. Id Græci fecerunt, quoniam erat operosum, atq; difficile omnibus annis undecim dies et quadrantē intercalare. Itaq; maluerunt hunc numerum octies multiplicare, et nonaginta dies qui nascuntur, si quadrans cum diebus undecim octies componatur, inserere, in tres menses (ut diximus) distribuendos. Hos dies ὑπερβαίνοντας, Menses uero ἐμβολίμους appellabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoq; imitari placuit, sed frustra, quippe

fugit eos, diem unam (sicut supra admonuimus) additum à se ad græcum numerum, in honorem imparis numeri. Ea re per octennium conuenire numerus atq; ordo non poterat. Sed nondũ hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorũ exemplo computabant dies, alternisq; annis binos & uicenos, alternis ternos uicenosq; intercalares expensabant intercalationibus quatuor. Sed octauo quoq; anno intercalares octo affluebant dies ex singulis, quibus uertentis anni numerum apud Romanos super Græcum abũdasse iam diximus. Hoc quoq; errore iam cognito hæc species emendationis inducta est. Tertio quoq; octennio ita intercalandos dispensabant dies, ut non nonaginta, sed sexagintasex intercalarent, compensantis quatuor et uiginti diebus pro illis, qui per totidẽ annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem intercalationi mensis Februarius deputatus est, quoniã is ultimus anni erat. Quod etiam ipsum de græcorũ imitatione faciebant. Nam & illi ultimo anni sui mensi, superfluos interserebant dies, ut refert Glaucippus, qui de sacris Atheniensium scripsit. Verum una re à Græcis differebãt: nam illi confecto ultimo mense, Romani non confecto Februario, sed post uigessimumtertium diẽ intercalabant. Terminalibus scilicet iã peractis. Deinde reliquos Februarij mensis dies, q erant quinq;, post intercalationẽ subiungebant: credo, uetere religionis suæ more, ut Februariũ oĩo Martius sequeretur. Sed cum sæpe eueniret, ut nundinæ modo in anni principem diẽ, modo in nonas caderent,) utrunq; aũt perniciosum reipublicæ putabatur) remediũ quo hoc auer

teretur excogitatum est. Quod aperiemus, si prius ostenderimus, cur nundinæ uel primis Calendis, uel nonis omnibus cauebantur. Nã quoties incipiẽte anno, dies cœpit qui adiectus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista firmata est.
Nonis aũt conuentus uniuersæ multitudinis uitandus existimabatur, quoniam populus Romanus exactis ẽt regibus, diem hunc nonarũ maxime celebrabat: quẽ natalem Seruij Tulij existimabant. Qui cum incertũ esset, quo mẽse Seruius Tullius natus esset, nonis tamen natũ esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequẽtabant. Veritos ergo, qui diebus præerant, nequid nundinis collecta uniuersitas ob regis desideriũ nouaret, cauisse ut nonæ à nũdinis segregarẽtur. Vnde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio, qui fastis præerant, ut cum uellent intercalarent: dummodo eum in medio terminaliorum, uel mẽsis intercalaris ita locarent, ut à suspecto die celebritatem auerterent nundinarũ. Atq; hoc est, quod quidam ueterum retulerunt, non solum mensem apud Romanos, uerum etiam diem intercalarem fuisse.
Quando autem primum intercalatum sit, uarie refertur, et Macer quidẽ Licinius eius rei originem Romulo assignat. Antias li. secun. Numã Pompiliũ sacrorũ causa id inuenisse cõtendit. Iunius Seruiũ Tulliũ regẽ primum intercalasse cõmemorat, à quo et nũdinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert libro triũ magistratuũ, decẽ uiros q decẽ tabulis duas addiderũt, de intercalãdo populum rogasse. Cassius eosdẽ scribit authores.

Flauius id egisse M. consulem dicit, ab urbe condita anno quingentesimo sexagesimosecundo, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna ærea, à Lucio Pinârio, et Furio consulibus: cui mentio intercalaris ascribitur. Hæc de intercalandi principio satis relata sint.

Verum fuit tempus cum propter superstitionem intercalatio omnis omissa est, nonnunq̃ uero per gratiam sacerdotum, qui cum publicanis proferri, uel imminui consulto anni dies uolebant, modo auctio, modo retractio dierum proueniebat: & sub specie obseruationis emergebat maior confusionis occasio. Sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum uagam adhuc & incertam, in ordinem statutæ definitionis coegit: adnitenti sibi M. Flauio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, ut & ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo C. Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus, dies omnes qui confusionem adhuc poterant facere, consumpsit: eaque re factum est, ut annus confusionis ultimus in quadringẽtos quadraginta tres dies protenderetur. Post hoc imitatus Aegyptios, solos diuinarum rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus trecentis & sexaginta quinq; & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. Nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minusq̃ mensem in zodiaci circuitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit, dum ad id signum se denuo uertit, ex quo digressus est: unde annus uertens uocatur, & habetur magnus, cum lunæ

annus breuis putetur. Horum Virgilius utrunq; comple xus est. Interea magnum sol circumuoluitur annum. Hinc Atteius Capito annum à circuitu temporis putat dictum, quia ueteres an pro circum ponere solebant, ut Cato in originibus oratorum, An terminum, id est circum terminum, et ambire pro circumire. Iulius ergo Cæsar decem dies obseruationi ueteri superadiecit, ut annum trecenti & sexagintaquinq; dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent: et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoq; anno, sacerdotes qui curabant, mẽsibus ac diebus unum intercalarent diem: eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est ante quinq; ultimos Februarij mensis dies: id'q; bisextum censuit nominandum. Dies autem decẽ, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit. In Ianuarium, & Sextilem, & Decembrẽ binos dies inseruit. In Aprilẽ autem, Iunium, Septembrẽ, Nouembrem, singulos. Sed neq; mensi Februario addidit diẽ, ne deum inferũ religio immutaretur. Et Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum, quod satis pleno erant numero, id est dierum singulorum tricenorumq;. Ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit. Sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamen habent nonas, & ab idibus illis sequentes Calendæ in undeuicesimum reuertuntur: quia Cæsar quos addidit dies, neq; ante nonas, neq; ante idus inserere uoluit, ne nonarum aut iduum religionem, quæ statuto erat die, nouella com-

perendinatione corrumperet. Sed ne post idus mox uo luit inserere, ne feriarum quarumq; uiolaretur indictio. Sed peractis cuiusq; mensis ferijs, locum diebus aduenis fecit. Et Ianuario quidem dies, quos dicimus quartum & tertium Calendas Februarias dedit: Aprili, tertium Calendas Maias: Iunio, tertium Calendas Iulias: Augusto, quartum & tertium Calendas Septembris: Septembri, tertium Calendas Octobris: Nouembri, tertium Calendas Decembris: Decembri uero, quartum & tertium Calendas Ianuarias. Ita factum est, ut cũ omnes hi menses quibus dies addidit, ante hãc ordinationem habuissent mensis sequentis Calendas ad septimumdecimũ reuertẽtes, postea ex augumento addi torum dierum, hi qui duos acceperunt, ad nonumdecimum: qui uero unum, ad octauumdecimum haberent reditum Calendarum. Feriarum tamen cuiusq; mensis ordo seruatus est. Nam sicui feriæ tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc ad sextumdecimum dicebatur, etiam post augumentum dierum, eadem religio seruata est, ut tertio ab idibus die celebra retur: licet ab incremento non iam ad decimum sextum Calendas, sed ad septimumdecimum si unus, ad decimumoctauum si duo sunt additi, diceretur. Nam ideo nouos dies circa finem cuiusq; mensis inseruit ubi finem oĩum quæ in mense erant repperit feriarum. adiectosq; omnis à se dies fastos notauit, ut maiorẽ da ret actionibus libertatẽ: & nõ solũ nullũ nefastum, sed nec comitialem quemq̃ de adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratuũ augeret adiectio. Sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus consti-

tutum, edicto palàm posito publicauit.
Et hucusq; error stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione fecissent. Nam cum oporteret diẽ, qui ex quadrantibus confit, quarto quoq; anno confecto, antequam quintus inciperet, intercalare: illi quarto non peracto, sed incipiente intercalabãt. Hic error sex & triginta annis permansit, q̃bus annis intercalati sunt dies duodecim, cum debuerint intercalari nouem. Sed hunc quoq; errorem sero deprehensum correxit Augustus, q̃ annos duodecim sine intercalari die transigi iussit, ut illi tres dies, qui per annos triginta et sex uitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. Post hoc unum diem secundũ ordinationem Cæsaris, quinto quoq; incipiente anno, intercalari iussit: & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandauit. Tunc Horus, Dies quidem hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat inserendus, cum Aegypti matris artium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierum omnes habent, eo q̃ explicatis duodecim mensibus, id est trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustũ, atq; Septembrem reliquos quinq; dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoq; anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. At hic, non à primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuũ numerus accedit, sed post Calendas dirigitur in nonas, inde ad quasdã idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor, immo ut nũc quoq; retulisti, in sequentes Calẽdas.

cap. xv

Quæ omnia quid sibi uelint, scire equidem uellem. Nã illud nec consequi posse me spero, ut uocabula comprehendam, quæ singulis apud uos diebus adduntur: dum alios fastos, uarijsq; alios nominibus nuncupatis. Nundinas quoq; uestras nescire me fateor, de quibus obseruatio tam diligens, tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, à te uero Prætextate discere nec ciuem puderet. Tunc Prætextatus, Non solum tibi, inquit, Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem quibus origo Romana est, erubescendum puto, quærere quod quæsitu dignum omnes ueteres putauerunt. Nam de Calendis, nonis, & idibus, deq; feriarum uarijs obseruationibus, innumeros authores cura quæstionis exercuit. Et ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt, in unum breuiter colligemus. Romulus cum ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprij ordinaret imperij, initium cuiusq; mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri. Quia uero non continuo euenit, ut eodem die semper appareat, sed modo tardius modo celerius ex certis causis uideri solet, contigit ut dum tardius apparuit, precedenti mensi plures dies, aut cum celerius, pauciores darentur: & singulis quibusq; mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. Sic factum est, ut alij triginta et unum, alij undetriginta sortirentur dies. Omnibus tamen mensibus ex die nonarum idus .ix. die representari placuit, & inter idus ac sequentes Calen. constitutum est .xvi. dies esse numerandos. Ideo mensis uberior duos illos, quibus augebatur, dies inter Calendas suas & nonas habebat. Hinc alijs quintus à Calendis dies,

alijs

aliis septimus Nonas facit. Cæsar tamen (ut supra diximus) stata sacra custodiens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies, ordinem uoluit mutare nonarũ: quia peractis totius mensis feriis, dies suos rei diuinæ cautus inseruit. Priscis ergo temporibus, anteq̃ fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus, in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisamq́; regi sacrificulo nuntiaret. Itaq; sacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex, calata, id est uocata in capitolium plæbe, iuxta curiam Calabrã: quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad nonas superessent, pronuntiabat. & quintanas quidem quinquies dicto uerbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. * Verbũ autem καλῶ Græcum est, id est uoco. Et hunc diẽ qui ex his diebus qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari. Hinc & ipsi curiæ, ad quam uocabantur, Calabræ nomen datum est: & classi, ꝙ omnis in eam populus uocaretur. Ideo autem minor pontifex numerum dierum: qui ad nonas superessent calãdo prodebat, ꝙ post nouam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in urbem: accepturos causas feriarum à rege sacrorum, sciturosq́; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc nonas existimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel ꝙ ab eo die semper ad idus nouem dies putentur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur, ꝙ hi nono quoq; die regem suum salutabant, & de propriis negotiis consulebant. Iduum porrò nomen à Tuscis, apud quos is dies Itis

nor ℓ 15.

uocatur, sumptum est. Item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. Nam cum Iouem accipiamus lucis authorem, unde & Lucetium Salij in carminibus canunt, & Cretenses Δία, τὴν ἡμέραν uocant, ipsi quoq; Romani Diespitrem appellant, ut diei patrem: iure hic dies Iouis fiducia uocatur, cuius lux cum solis occasu non finitur, sed splendorem diei, & noctis continuat, illustrante luna, quod semper in plenilunio, id est medio mense fieri solet. Diem uero, qui uel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt: unde & omnes idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. Alij putant idus, ꝙ ea die plena luna uideatur, à uidendo uidus appellatas, mox literam u detractam. Sicut contra, quod græci ἰδεῖν dicunt, nos u litera addita uidere dicimus. Nonnullis placet idus dictas uocabulo græco ἀπὸ τοῦ εἴδους, ꝙ eo die plenam speciem luna demonstret. Sunt qui existiment idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine uocant Tusci, & omnibus idibus ouis immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis uero propior existimatur, ut idus uocemus diem qui diuidit mensem. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua quasi ualde idua, id est, ualde diuisa, aut uidua, id est à uiro diuisa.

Vt autem idus omnes Ioui, ita omnes Calendas Iunoni tributas, & Varronis & pontificalis confirmat authoritas. Quod etiam Laurentes patrijs religionibus seruant, qui & cognomen deæ ex cærimonijs addiderunt, Calendarem Iunonem uocantes. Sed & omnibus Calendis à mense Martio ad Decembrem huic deæ Calendarum die supplicant. Romæ quoq; Ca-

lendis omnibus, præterquam pontifex minor, in curia Calabra rem diuinam Iunoni facit. Etiam regina sacrorum, id est regis uxor, porcam uel agnam in regia Iunoni immolat, à qua etiam Ianum Iunonium cognominatum diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti Calendarū dies uidentur adscripti. Cum enim initium mensiū maiores nostri ab exortu lunæ seruauerint, iure Iunoni Calendas addixerunt: lunam ac Iunonem eandem putantes, uel quia luna per aerem meat, unde & græci lunam ἄρτεμιν nuncupauerunt, quasi ἀεροτόμην quod aera secat, Iuno autem aeris arbitra est. merito initia mensium, id est, Calendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim, quod nuptijs copulandis Calendas, nonas, et idus religiosas, id est de uitandas censuerunt. Hi enim dies præter nonas feriati sunt: ferijs aūt uim cuiquam fieri piaculare est. Ideo tunc uitantur nuptiæ, in quibus fieri uis uirginibus uidetur. Sed Verriū Flaccum iuris pontificij peritissimū dicere solitum refert Varro, quia ferijs tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset: ideo magis uiduis, quam uirginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subijciet aliquis, Cur ergo nonis si feriatus dies nō est, prohibetur celebritas nuptiarū? Huius quoque rei in aperto causa est. Nam quia primus nuptiarū dies uerecūdiæ datur, postridie aūt nuptam in domo uiri dominū incipere oportet adipisci, et rē facere diuinā: oēs autem postriduani dies, seu post Calēdas seu post nonas idus'ue, ex æquo atri sunt: ideo et nonas ihabiles nuptijs eē dixerūt, ne nupta, aut postera die libertatē auspicaretur uxoriā: aut atro imolaret, quo nefas ē sacra celebrari. Nuptie - 161

cap. xvi.

Sed quia nos ad commemorationem dierũ ordo deduxit, de hoc quoq; quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa ut in menses annum, ita in dies mensem quenq; distribuit: diesq; omnes, aut festos, aut profestos, aut intercisos uocauit. Festi dijs dicati sunt. Profesti hominibus ob administrandam rem priuatam, publicamq; concessi. Intercisi deorum hominumq; communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profestis, fasti, comitiales, cõperendini, stati, præliares. Intercisi in se, non in alia diuiduntur. Illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Nam cum hostia cæditur, fari ne fas est. Intercæsa et porrecta fari licet. Rursus cum adoletur, non licet. Ergo de diuisione festorum, & profestorum dierum latius disserendum est. Sacra celebritas est: uel cum sacrificia dijs offeruntur: uel cum dies diuinis epulationibus celebratur, uel cum ludi in honorem aguntur deorum: uel cum feriæ obseruantur. Feriarum autem publicarum genera sunt quatuor. Aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi communes, certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis obseruationibus annotatæ in quibus præcipue seruantur agonalia, carmentalia, lupercalia. Conceptiuæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, uel sacerdotibus concipiuntur, in dies, uel certos, uel etiã incertos, Vt sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia. Imperatiuæ sunt, quas consules uel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. Nundinæ sunt paganorum, id est rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs

uel mercibus prouisuri. Sunt præterea feriæ propriæ familiarum, ut Claudiæ familiæ, uel Aemiliæ, seu Iuliæ, siue Corneliæ: & siquas ferias proprias quæq; familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat. Sunt singulorum, ut natalium, fulgurumq; susceptiones. Item funerum atq; expiationum. Apud ueteres quoq; qui nominassent Salutem, Semoniam, Saiam, Segetiam, Tutilianam, ferias obseruabat. Item Flamminica, quoties tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. Affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptisq; opus aliquod fieret. Præterea regem sacrorũ flaminesq;, non licebat, uidere ferijs opus fieri: & ideo per præconium denuntiabant, ne quid tale ageretur, et præcepti negligens multabatur. Præter multam uero affirmabant eum qui talibus diebus imprudens aliqd egisset, porco piaculum dare debere, prudẽtem expiare non posse Scæuola pontifex asseuerabat. Sed Vmbro negat eum pollui: qui opus uel ad deos pertinens, sacrorum'ue causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitæ utilitatem respiciens actitasset. Scæuola deniq; consultus quid ferijs agi liceret, respondit, quod prætermissum noceret: quapropter si bos in specum decidisset, eumq; paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti uindicauit ruina. Vnde & Maro omnium disciplinarum peritus, sciens lauari ouem, aut lanæ purgandæ, aut scabiei curandæ gratia, pronuntiauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedij causa fieret: balantumq; gregem fluuio mersare

ſalubri. Adijciẽdo enim ſalubri, oſtendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ cauſa fieri, conceſſum. Hæc de feſtis, & qui inde naſcuntur, qui etiam nefaſti uocantur. Nunc de profeſtis, & q ex is procedunt, loquamur: id eſt faſtis, comitialibus, comperendinis, ſtatis, præliaribus. Faſti ſunt, quibus licet fari prætori tria uerba ſolennia, do, dico, addico. His contrarij ſunt nefaſti. Comitiales ſunt, quibus cum populo agi licet. Et faſtis quidem lege agi poteſt: cum populo non poteſt, comitialibus utrunq; poteſt. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere. Stati, qui iudicij cauſa cum peregrino inſtituuntur, ut Plautus in Gurgulione, Status condictus cum hoſte, intercesſit dies. Hoſtem nunc more uetere ſignificat peregrinum. Præliares ab iuſtis non ſegregauerim ſiquidem iuſti ſunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce poſitum eſt. Præliares autem omnes, quibus fas eſt res repetere, uel hoſtem laceſſere. Nam cum Latiare hoc eſt Latinarum ſolenne concipitur, item diebus Saturnaliorum, ſed & cum mundus patet, nefas eſt præliũ ſumere. Quare nec Latinarum tempore, quo publice quondam induciæ inter Romanum populum, Latinoſq; firmatæ ſunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni feſto, qui ſine tumultu bellico creditur imperaſſe: nec patente mundo, quod ſacrum Diti patri, & Proſerpinæ dicatum eſt: meliuſq; occluſa Plutonis fauce eundum ad præliũ putauerunt. Vnde & Varro ita ſcribit, Mundus cum patet, deorum triſtium atq; inferum quaſi ianua patet: propterea non modo prælium committi, uerumetiam dele-

ctum rei militaris causa habere, ac militem proficisci: nauem soluere: uxorem liberum quærendorum causa ducere, religiosum est. Vitabant ueteres ad uiros uocan dos etiam dies, qui essent notati rebus aduersis. Vitabant etiam ferijs, sicut Varro in augurum libris scri psit in hæc uerba, Viros uocare ferijs non oportet. si uocauit, piaculum esto. Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem quo minus uel salutem suam, uel publicam defenderent dignitatem. Quis enim obseruationi locus, cum eligendi facultas non supersit? Dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri cauendos puta runt, quos etiam atros, uelut infausta appellatione dam narunt. Eosdem tamen nonnulli communes, uelut ad emendationem nominis uocitauerunt. Horum causam Gellius annalium lib. xv. & Cassius Hemina historia rum lib. ij. referunt. Anno ab urbe condita trecentesi= mo sexagesimotertio à tribunis militū Virgilio Man= lio, Cœlio Posthumio, collegisq; eorum, in senatu tra- ctatum quid esset propter quod toties inter paucos an- nos male esset afflicta Resp. & ex præcepto patrum L. Aquinium aruspicem in senatum uenire iussum re- ligionum requirendarū gratia, dixisse. Quintum Sul pitium tribunum militū ad Alliam aduersum Gallos pugnaturū, rem diuinam dimicādi gratia fecisse postri die idus Quintilis. Itē apud Cremerā, multisq; alijs tē poribus et locis, post sacrificiū die postero celebratum, male cessisse conflictū. Tūc patres iussisse, ut ad collegiū pontificum de his religionibus referretur. pontificesq;

statuisse, postridie, omnes Calendas, nonas, idus, atros dies habendos. ut hi dies neq; preliares, neq; puri, neq; comitiales essent. Sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro undecimo negat oportere atro die parentare: quia tunc quoq; Ianum, Iouemq́; præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. Ante diem quoq; quartum Calendas uel nonas uel idus, tanq̃ inominalem diem plæriq; uitant. Eius obseruationis an religio ulla sit tradita, quæri solet. Sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus, nisi q̃ Quintus Claudius annalium quinto, cladem illam uastissimam pugnæ Canensis factam refert ante diem quartum nonas Sextilis. Ad rem sanè militarem nihil attinere notat Varro, utrum fastus uel nefastus dies sit, sed ad solas hoc actiones respicere priuatas.

Quod autem nundinas ferias dixi, potest argui, quia Titus de ferijs scribens, nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum solennes uocauit. Et quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum nonarumq́; dies ferijs tenerentur, respondisse eos, nundinas sibi ferias nõ uideri. Et quod Trebatius in libro primo religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; addicere. Sed contra Iulius Cæsar decimosexto auspiciorum libro negat nundinis concionem aduocari posse, id est cum populo agi, ideoq́; nundinis Romanorũ haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labio primo fastorum libro, nundinis ferias esse pronuntiat. Causam uero huius uarietatis apud Granium Licinianum libro secũdo diligens lector inueniet. Ait enim, nundi-

nas Iouis ferias esse, siquidē flaminica omnibus nundi nis in regia Ioui arietem soleat immolare. Sed lege Hortensia effectum, ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinandi causa in urbem ueniebant, lites componerent. Nefasto enim die prætori fari non licebat. Ergo qui ferias dicunt, à mendacio uindicantur patrocinio uetustatis. Qui contra sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera depromunt. Harum originem quidam Romulo assignant, quem communicato regno cum Tito Tatio, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse cōmemorant: sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex agris conuenirent, urbanas rusticasq; res ordinaturi. Geminus ait, diem nundinarū exactis iam regibus cœpisse celebrari: quia plæriq; de plebe repetita Seruij Tullij memoria, parētarent ei nundinis. Cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit, Romanos instituisse nundinas, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent: nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesq; accipiendas Romam uenirent. & ut scita atq; consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atq; uniuersis facile noscebantur. Vnde etiam mox tractus, ut leges trinundino die promulgarentur. Ea re etiam candidatis usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde coram possent ab uniuersis uideri. Sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postq̄ in trinundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncu-

patet, qui lustricus dicitur. Est autem lustricus dies, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt. Sed is maribus nonus, octauus est fœminis.

Plene (ut arbitror) anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus quoq; noster, quod de dierum uocabulis, & obseruatione consuluit. Et scire equidem uelim, nunquid sit quod argutus Niligena, & gentis accola numerorum potentis, ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoq; Tyberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. Subiecit Eustathius. Non solum Horus noster grauis uir & ornatus, sed nec quisq̃ alius, ut existimo, tam futilis posset esse iudicij, qui Romani anni sic ad unguem, ut aiunt emendatum ordinem non probaret. cui maiorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adiecit. Nec mirum si hæc digeries morsum reprehensionis euasit: cui accersita est ab Aegypto postremæ correctionis authoritas. Nam Iulius Cæsar, ut syderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Aegyptijs disciplinis hausit: ita hoc quoq; ex eadem institutione mutuatus est, ut ad solis cursum finiendi anni tẽpus extenderet. Latij uero ueteres incolæ, quia nihil iã tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis cõmeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus secuti sunt: ut retrouersum cedente numero, ab augumento in diminutionem computatio resoluta desineret. Ita enim nos decimum diem, deinde nonum, & postea octauum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐννάτην φθίνοντος μηνὸς soliti sunt dicere. Homerus quoq; cũ ait, τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς, τοῦ δ' ἱστα-

μένοιο, quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cuius paulatim deficiẽtis supputatio in nomen desinit secuturi. & ἱστάμενον illum, qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti? Quod & Homerus noster Mantuanus intelligens, illud stare dici, ad quod acceditur, ait, Stat sua cuiq; dies. extremum diem stare dicẽs, quasi ad quem per omnes eatur. Idem poeta doctrina ac uerecundia iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunæ cursum, & sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusq; sæculi opinioni reuerentiam seruãs, Vos ó clarissima mundi lumina, inquit, labentem cœlo quæ ducitis annum, Liber & alma Ceres, tam lunam
cap. xviij
ꝗ solem duces anni hac inuocatione designans. Hic Auienus, Hoc quidem mecum multum ac frequenter agitaui, quid sit ꝙ solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum uarietate ueneremur. Et quia sacrorũ omnium præsulem esse te Vecti Prætextate diuina uoluerunt, perge quæso rationem mihi tantæ sub uno numine in nominibus diuersitatis aperire. Tum Vectius, Caue existimes mi Auiene, poetarum gregem, cum de dijs fabulantur, non ab adytis plerunq; philosophiæ semina mutuari. Nam ꝙ omnes penè deos duntaxat qui sub cœlo sunt, ad solem referunt: non uana superstitio, sed ratio diuina commendat. Si enim sol (ut ueteribus placuit) dux & moderator est luminum reliquorum, & solus stellis errantibus præstat: ipsarum uero stellarum cursus, ordinem rerum humanarum, ut quibusdam uidetur, pro potestate disponunt: uel (ut Plotino constat placuisse) significant: necesse est,

ut ſolem, qui moderatur noſtra moderantes, omnium quæ circa nos geruntur, fateamur authorem. Et ſicut Maro cum de una Iunone diceret, Quo numine læſo, oſtendit unius dei effectus uarios pro uarijs cenſendos eſſe numinibus: ita diuerſæ uirtutes ſolis, nomina dijs dederunt. unde ἓν τὸ πᾶν ſapientum principes prodiderunt. Virtutem igitur ſolis, quæ diuinationi curationiq; præeſt, Apollinem uocaueunt. Quæ ſermonis author eſt, Mercurij nomen accepit. Nam quia ſermo interpretatur cogitationes latentes, ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione uocitatus eſt. Virtus ſolis quæ fructibus effectus eiuſdẽ eſt, qui frugibus præeſt. & hinc natæ ſunt appellationes deorum, ſicut cæterorum, qui ad ſolem certa et arcana ratione referuntur. Et ne tanto ſecreto nuda præſtetur aſſertio, authoritates ueterum de ſingulis conſulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad ſolem refertur, cuius rei ordinem pergam pandere. Plato ſolem ἀπόλλωνα cognominatum ſcribit, ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id eſt à iactu radiorum. Chryſippus Apollinem ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύλων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, primã enim nominis literam retinere ſignificationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ, καὶ οὐχὶ πολλοί. Nam & latinitas eum, ꝗ a tantam claritatem ſolus obtinuit, ſolem uocauit. Speuſippus, ꝙ ex multis ignibus conſtet uis eius, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς, αὐτοῦ συνεστῶτος. Cleanthes ὡς ἀπ᾽ ἄλλων τὰς ἀνατολὰς ποιούμενον, ꝙ ab alijs atq; alijs locorũ declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ ἀναπολεῖν, id eſt quia intra circuitum mundi, quẽ Græ

ἀπόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. Alij cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύοντα τὰ ζῶα. Exanimat enim & perimit animantes, cum peſtem intemperie caloris immittit, ut Euripides in Phaëthonte ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι᾽ ὥς μ᾽ ἀπόλεσας, ὅθεν σ᾽ ἀπόλλων᾽ ἐμφανῶς κλήζει βροτός. Idem Archilochus. ἄναξ ἄπολλον καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους σήμαινε καὶ σφᾶς ὄλλυ᾽ ὥσπερ ὀλλύεις. Deniq; iniuſtos morbo ἀπολλονωβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους appellant. Et quia ſimiles ſunt ſolis effectibus effectus lunæ, in iuuando nocendoq;, ideo fœminas certis afflictas morbis σεληνοβλήτους καὶ ἀρτεμιδοβλήτους uocant. Hinc eſt ꝙ arcu & ſagittis Appollinis ſimulachra decorantur, ut per ſagittas intelligatur uis emiſſa radiorum. Vnde Homerus αὐτ᾽ ὰρ ἔπειτ᾽ αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς βάλλε. Idem author eſt & publicæ ſoſpitatis, quam creditur ſol animantibus præſtare temperie. Sed quia perpetuã præſtat ſalubritatem & peſtilens ab ipſo caſus rarior eſt, ideo Apollinis ſimulachra manu dextera gratias geſtant, arcum cum ſagittis ſiniſtra: ꝙ ad noxam ſit pigrior, & ſalutem dextera promptior largiatur.

Hinc eſt ꝙ eidem attribuitur medendi poteſtas, quia tẽperatus ſolis calor morborum omnium fuga eſt. Nam tam ὡς ἀπελαύνοντα τὰς νόσους ἀπόλλωνα, q̃ ἀπολοῦντα cognominatum putant. Quæ ſententia latini quoq; nominis enuntiationi congruens, fecit, ne huius dei nomen uerteremus, ut Apollinem aſpellentem mala intelligas, quem Athenienſes ἀλεξίκακον appellant. Sed et Lindij colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita peſtilentia nuncupatum. Eadem opinio ſoſpitalis et

medica dei, in nostris quoq; sacris fouetur. Namq; uirgines uestales ita indigitant, Apollo medicæ, Apollo pæan. Cum ergo sint huiusce syderis, id est solis duo maximi effectus, alter quo calore temperato mortalium uitam iuuat: alter quo iactu radiorum nonnunquam pestiferum immittit uirus, duo eademq; cognomina circa singulos effectus proprijs enũtiationibus signant, appellantes deum ἰήιον atq; παιᾶνα: quæ cognomina utriq; effectui sunt apta: ut sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, id est à sanando: & παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας. & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι, id est ab immittendo βέλος ἐχεπευκὲς, καὶ παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, id est à feriendo. Obtinuit tamen ut cum sanitatem dari sibi precantur, ἰήιε παιὰν per η literam enuntient, id est medere pæan. Cum autem ἵε παιὰν per. ε. literam dicunt cum aspiratione prioris literæ, significant hoc dici in aliquem aduersa præcatione, βάλλε παιὰν, id est immitte feriendo: qua uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc uocem, id est ἵε παιὰν confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo regnante. Namq; inituros bellum iussit his ipsis uerbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortariq;. Apollodorus in libro decimoquarto περὶ θεῶν, ἰήιον solem scribit appellari, Apollinemq; ἀπὸ τοῦ κατὰ κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι, quod sol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita, σύ τε ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον ἅμα τοῖς ἀκτῖσιν ἥλιε βάλλων, πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος σᾶς ἀπὸ νευρᾶς παιάν. Eundem

deum præſtantem ſalubribus cauſis οὔλιον appellant, id eſt ſanitatis authorem, ut ait Homerus οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε. Menandrus ſcribit Mileſios ἀπόλλωνι οὐλίῳ pro ſalute ſua imolare. Pherecydes refert, Theſea cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouiſſe pro ſalute, atq; reditu ſuo ἀπόλλωνι οὐλίῳ, καὶ ἀρτέμιδι οὐλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus uarijs nominibus celebrantur, cum alios quoq; deos ex contrario in eadē re duplici cēſeri et poteſtate accipiamus et nomine: ut Neptunum, quē aliâs ἐνοσίχθονα, id eſt terrā mouentem, aliâs ἀσφαλίωνα, id eſt ſtabiliētem uocant. Itē Mercurius hominum mentes, et oculos excitat, & ſopit, ut ait poëta, Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει. Vnde & Apollinem, id eſt ſolem, modo ſoſpitatem, modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cum tamen peſtis, quæ ab eo noxijs immittitur, aperte hunc deum bonis propugnare ſignificet. Hinc eſt ꝙ apud Pachynum Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. Nā cum Libyci inuaſuri Siciliam, claſſem appuliſſent ad id promontorium, Apollo qui ibi colitur, inuocatus ab incolis, immiſſa hoſtibus peſte, et penè cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus cognominatus eſt. Noſtris quoq; cōtinetur annalibus, ſimilis eiuſdem dei præſentiæ maieſtas. Nam cum ludi primo Romæ Apollini celebrarentur, ex uaticinio Martij uatis, carmineq; Sibyllino, repentino hoſtis aduētu plebes ad arma excitata, hoſti occurrit: eoq; tēpore nubes ſagittarū in aduerſos uiſa ferri, et hoſtē fugauit, et uictores Romanos ad ſpectacula dei ſoſpitalis reduxit. Hinc intelligitur prælij cauſa, nō

pestilentiæ (sicut quidam existimant) ludos institutos. Hæc est autem huius existimationis ratio, q̄ tunc sol super ipsum nostræ habitationis uerticem fulget. Nam cancer in æstiuo tropico est, in quo meãte sole, radij temperatam nostram, non eminus, sed superni demissi rectis fulgoribus lustrant. Vnde existimatum est, à nonnullis, ad propitiandum tunc maxime deum caloris, Apollinaribus litari. Sed inuenio in literis, hos ludos, uictoriæ, non ualetudinis causa (ut quidam annalium scriptores memorãt) institutos. Bello enim punico hi ludi ex libris sibyllinis primum sunt instituti, suadẽte Cornelio Rufo decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est, & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit uocitari. Fertur autem in carminibus Martij uatis, cuius duo uolumina illata sunt in senatũ, inuẽtũ esse ita scriptũ, Hostẽ Romani si ex agro pellere uultis, uomicamq́; quæ gentium uenit longe, Apollini censeo uouendos ludos, qui quotannis cõiter Apollini fiant: His ludis faciendis præsit is prætor, qui ius populo plebiq; dabit summum. Decemuiri græco ritu hostijs sacra faciãt. Hoc si recte facietis, gaudebitis semper, fietq́; respublica melior. Nam is diuus extinguit perduellos uestros, qui uestros campos pascunt placide. Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus esset, postea Senatusconsultum factum, uti decem uiri (quo magis instruerentur de ludis Apollini agendis, req́; diuina recte facienda) libros Sibyllinos adirẽt: in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset, censuerunt patres Apollini ludos uouendos faciendosq́; : inq́; eam rem duodecim millia æris prætori, et duas hostias

maiores

maiores dari, decemq; uiris præceptum est, ut græco ritu hisce hostijs sacrum facerēt, Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis: Latonæ boue fœmina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Hæc præcipue traditur origo ludorū Apollinariū. Nūc ex alijs quoq; huius dei nominibus eundē eē Apollinē et solē probemus. Loxias cognominatur, ut ait Aenopides ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος. id est, ꝙ obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit. Aut ut Cleanthes scribit: ἐπειδὴ καθ᾽ ἕλικας κινεῖται, λοξαὶ γὰρ εἰσὶ καὶ αὗται. uel ꝙ flexuosum pgit iter. ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησι ἐφ᾽ ἡμᾶς βορείας οὔσας νότιος ὢν. uel ꝙ transuersos in nos à meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτὶ, ꝙ illuminando omnia clara demonstret. φοῖβος appellatur (ut ait Cornificius) ἀπὸ τοῦ φοιτᾶν βίᾳ, ꝙ ui fertur. Plæriq; autem à specie & nitore Phœbum, id est καθαρὸν, καὶ λαμπρὸν dictum putant. Item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol cotidie renouat sese. Vnde Virgilius. Mane nouum. Camienses qui sacram soli incolunt insulam, ἀειγεννήτῃ Apollini immolant, τῷ τὸν αὐτὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἀεὶ γεννᾷν. id est ꝙ semper exoriens gignitur: ꝙq; ipse generat uniuersa seminando, fouendo, producendo, alendo, augendoq;. Apollinis Lycij plures accipimus cognominis causas. Antipater stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit ἀπὸ τοῦ λυκαίνεσθαι πάντα φωτίζοντος ἡλίου. Cleanthes Lycaū Apollinem appellatum notat,

ꝙ ueluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoq; humorem
eripit radijs. Prisci græcorū primam lucem, quæ præ
cedit solis exortus, λύκην appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λύκου.
id est tēporis: hodieq; lycophos cognominăt. De quo tpe
ita poeta scribit, ἦμος δ' οὔτ' ἄρπω ἠώς, ἔτι δ' ἀμφιλύ
κη νύξ. Idē Homerus, εὔχεο δ' ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ κλυ
τοτόξῳ, ꝙ significat τῷ γεννῶντι τὴν λύκην, id est qui ge
nerat exortu suo lucem. Radiorum enim splendor pro
pinquantem solem longe, lateq; præcedens, atq; caligi-
nem paulatim extenuăs tenebrarum, parit lucem. Neq;
minus Romani ut pleraq; alia ex Græco, ita lucem
uidentur à lyce figurasse. Annū quoq; uetustissimi græ
corum λυκάβαντα appellant, τὸν ἀπὸ τοῦ λύκου, id est
sole, βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον autem solem
uocari etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimo-
nio est, quæ pari religione Apollinem, itemq; lupum,
hoc est λύκον colit, in utroq; solem uenerans, ꝙ hoc ani
mal rapit & consumit omnia, in modum solis: ac plu
rimum oculorum acie cernens, tenebras noctis euincit.
Ipsos quoq; λύκους, ἀπὸ τῆς λύκης, id est à luce prima
appellatos quidam putant, quia hæ feræ maxime id
tempus aptum rapiendo pecori obseruant: quod ante
lucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis
expellitur. Et Apollinem πατρῷον cognominauerunt,
non propria gentis unius ac ciuitatis religione, sed ut
authorem progenerandarum omnium rerum, ꝙ sol hu
moribus exicatis, progenerandis omnibus præbuit cau
sam, ut ait Orpheus, πατρὸς ἔχοντα νόον καὶ ἐπίφρονα
βουλήν. Vnde nos quoq; Ianum patrem uocamus, so-
lem sub hac appellatione uenerantes. Νόμιον ἀπόλ-

λωνα cognominauerunt, non ex officio pastorali, ut fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse: sed quia sol pascit omnia, quæ terra progenerat. Vnde non unius generis, sed omnium pecorum pastor canitur, ut apud Homerum Neptuno dicente, φοῖβε. σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες. Atq; idem apud eundem poetam, equarum pastor significatur, ut ait,

» Τὰς ἐν πιερίῃ θρέψ' ἀργυρότοξος ἀπόλλων

» Ἄμφω θηλείας, φόβον ἄρηος φορεούσας.

Præterea ædes ut omnium pastorum sunt apud Camirenses ἐπιμηλίου apud Naxios ποιμνίου. Itemq; deus ἀρνοκόμης colitur, & apud Lesbios ναπαῖος. Et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. Quapropter uniuersi pecoris antistes, & uere pastor agnoscitur. Apollo ἐλελεὺς appellatur, ἀπὸ τοῦ ἐλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν, quod æterno circa terram meatu ueluti uolui uidetur, ut ait Euripides, ἥλιε θοαῖσιν ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα πολλὸν πυρὸς. uel ut ait Empedocles, οὕνεκα ἐλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει, ὑπαλλάττων, ἀπὸ τοῦ συνελαύνειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνέτειλε, quod exoriens homines conducit in cœtum. Apollo Chrysocomos cognominatur à fulgore radiorum, quos uocat comas aureas solis. Vnde & ἀκειρεκόμης, quod nunquam radij possunt à fronte lucis auelli. Item Argyrotoxus, quod enascens per summum orbis ambitum, uelut arcus quidam figuratur alba & argentea specie: ex quo arcu radij in modum emicant sagittarum.

Smyntheus cognominatur, ὅτι ζέων θεῖ, quia feruens currit. κάρνειος, ὅτι καιόμενος ὁρᾶται νέος,

uel ꝙ cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semp̱ nouus constat. Item ἀπόλλων σκιάλλιος, ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currens. θυμβραῖος, ὅτι τοὺς ὄμβρους θείς. ꝙ est deus imbricitor. ἀπόλλων φιλήσιος, ꝙ lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione oculorum consalutamus. ἀπόλλων πύθιος οὐχὶ ἀπὸ τοῦ πύθεσθαι, id est nõ à cõsultatione occultorũ dictus à Physicis existimatur, sed ἀπὸ τοῦ πύθειν, id est σήπειν, quod nunq̃ sine ui caloris efficitur. Hinc ergo πύθων dictum existimãt, licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur: quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani, quod apparebit, si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianamq́; pariturae Iuno dicitur obstitisse. Sed ubi quandoq; partus effusus est, draconem ferunt, qui πύθων uocitabatur, deorum cunas inuasisse, Apollinemq́; in prima infantia sagittis beluam confecisse. Quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. Nanq; post chaos, ubi primum cœpit confusa deformitas in rerum formas, & elementa nitescere: terræq; adhuc humida substantia in molli atq; instabili sede nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq; inde seminibus in eam igneis defluentibus, hæc sydera edita esse creduntur: & Solem maxima caloris ui in superna raptum, Lunam uero humidiore & uelut fœmineo sexu, naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse, tanq̃ ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidem Latonam physici uolunt terram uideri, cui diu

interuenit Iuno, ne numina quæ diximus ederentur: hoc est aer, qui tunc humidus adhuc grauisq; obstabat ætherei, ne fulgor hominum per humoris aerij densitatem, tanq̃ ex cuiusdam partus progressione fulgeret. Sed diuinæ prouidentiæ uicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo ad confirmandam fidem fabulæ, ædes prouidentiæ, quam ναὸν προνοίας appellãt, apta religione celebratur. Propterea ea in insula dicuntur nati, q̃ ex mari nobis oriri uidentur. Hæc insula ideo Delos uocatur, qui ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est aperta clarescere. Hæc est aũt de nece draconis rõ naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. Nam terræ adhuc humidæ exhalatio, meando in superna uolubili impetu, atq; inde sese postq̃ calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluẽdo, corrumpebat omnia ui putredinis, quæ non nisi ex calore, & humore generatur: ipsumq; solem densitate caliginis obtegendo nebula, uidebatur quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino feruore radiorum tandem uelut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. Nam solis meatus licet ab ecliptica linea nunq̃ recedat, sursum tamen ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando, iter suum uelut flexum draconis inuoluit. Vnde Euripides, πυριγενὴς δὲ δράκων ὅλον ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις ὥραις ζεύγλην, ἁρμονίᾳ ὅπλου τε πολυκάρπου ὄχημα. Sub hac ergo appellatione cœlestis itineris sol cũ confecisset suũ cursum, draconem confecisse dicebatur. Inde fabula exorta est de serpentis

nece. Sagittarum autem nomine non niſi radiorum iactus oſtenditur, qui tunc longiſſimi intelliguntur, quo tempore altiſſimus ſol diebus longiſſimis ſolſtitio æſtiuo conficit annuum curſum, unde ἑκηβόλος dictus καὶ ἑκατηβόλος, è longiſſimo altiſſimoq́; radios in terram uſq; demittens. De Pythij cognomine ſufficere iſta potuiſſent, ni hoc quoq; ratio eiuſdem appellationis ingereret. Cū enim ſol in ſigno cancri æſtiuum ſolſtitium facit, in quo eſt longiſſimi diei terminus, & inde retrogreſſum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι τελευταῖον δρόμον τρέχων. Idem ei nomen conuenit & cum capricornum rurſus ingrediens, ultimum breuiſſimi diei curſum intelligitur peregiſſe: & ideo in alterutro ſignorum, peracto annuo ſpacio, draconem Apollo, id eſt flexuoſum iter ſuū confeciſſe memoratur. Hãc opinionē Cornificius in Etimys rettulit. Ideo aūt his duobus ſignis, quæ portæ ſolis uocãtur, cancro, & capricorno hæc nomina cõtigerunt, ꝙ cancer animal retro, atq; oblique cedit. Eademq́; ratione ſol in eo ſigno obliquum (ut ſolet) incipit agere retrogreſſum. Capræ uero conſuetudo hæc in paſtu uidetur, ut ſemper altum paſcendo petat. Sed & ſol in capricorno incipit ab imis in alta remeare.

Ἀπόλλωνα Διδυμαῖον uocant, ꝙ geminam ſpeciē ſui numinis præfert ipſe, illuminando, formandoq́; lunam. Etenim ex uno fonte lucis gemino ſidere ſpacia diei, & noctis illuſtrat. Vnde & Romani ſolem ſub nomine et ſpecie Iani Didymæi Apollinis appellatione uenerãtur. Ἀπόλλωνα Δέλφιον uocant, ꝙ quæ obſcura ſunt claritudine lucis oſtendit, ἀπὸ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ. Aut ut Nu=

minio placet, quasi unũ & solum. Ait enim priscã Græcorum lingua δέλφον unum uocitari, unde & frater, inquit, ἀδελφὸς dicitur, quasi iam non unus. Hieropolitani preterea qui sunt gentes Assyriorum, omnes solis effectus atq; uirtutes ad unius simulacri barbati speciẽ redigunt: eundẽq; Apollinem appellant. Huius facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho. Simulachrum thorace munitũ est. Dextera erectam tenet hastam, superstante uictoriæ paruulo signo. Sinistra floris porrigit spẽm, summisq; ab humeris gorgoneum uelamentum redimitum anguibus tegit scapulas. Aquilæ propter exprimunt instar uolatus. Ante pedes imago fœminea est, cuius dextra, læuaq; sunt signa fœminarũ. Ea cingit flexuoso uolumine draco. Radios in terrã superne iaci, barba demissa signat. Calathus aureus surgens in altũ, monstrat ætheris summũ, unde solis creditur esse substantia. hastæ atq; loricæ argumento imago adiungitur Martis, quem eundem ac solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria testatur cũcta summitti huius syderis potestati. Floris species florem rerũ protestatur, quas hic deus inseminat, progenerat, nutrit, fouet, maturatq;. Species fœminea terræ imago est, quã sol desuper illustrat. Signa duo æque fœminea, quibus ambitur, hylen, naturãq; significant con famulantes. Et draconis effigies flexuosum iter syderis monstrat. Aqlæ propter altissimam uelocitatẽ uolatus, altitudinẽ solis ostendunt. Addita est gorgonea uestis, ꝙ Minerua quã huius præsidẽ accipimus, solis uirtus sit. Sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse uirtutẽ solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat.

Nam ideo hæc dea Iouis capite prognata memoratur, id est de ſũma ætheris parte edita, unde origo ſolis est.

cap. x viij. Hæc quæ de Apolline diximus, poſſunt etiam de Libero dicta exiſtimari. Nam Ariſtoteles, qui theologumina ſcripſit, Apollinem & Liberum patrem unum eundemq́; deum eſſe, cum multis alijs argumentis aſſeuerat, tum etiam apud Ligyreos ait in Thracia eſſe adytum Libero conſecratum, ex quo redduntur oracula. Sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero ſumpto, uti apud Clarium aqua pota, effantur oracula. Apud Lacedæmonios etiam in ſacris quæ Apollini celebrãt, Hyacinthia uocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. Itẽ Bœotij Parnaſum montem Apollini conſecratum eſſe memorantes, ſimul tamen in eodem & oraculum Delphicum, et ſpeluncas Bacchicas uni deo conſecratas colunt. Vnde & Apollini, & Libero patri in eodem monte res diuina celebratur. Quod cum & Varro, & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet. Διόνυσος θυρσοῖς καὶ νεβρῶν δοραῖς καθαπτὸς, ἐν πεύκαισι παρνάσον κατὰ πηδᾷ χορεύων. In hoc monte Parnaſo bacchanalia alternis annis aguntur, ubi & ſatyrorum, ut affirmant, frequens cernitur cœtus: & plærunq; uoces propriæ exaudiuntur. Itemq́; cymbalorum crepitus ad aures hominum ſæpe perueniunt. Et ne quis opinetur diuerſis dijs Parnaſum montem dicatum, idem Euripides in Licinio Apollinem, Liberumq́; unum eundemq́; deũ eſſe ſignificans ſcribit. δέσποτα φιλόδαφνε, βάκχε, παιὰν, ἄπολλον, εὔλυρε. Ad eandem ſententiam Aeſchylus, ὦ κισσεὺς, ἄπολλον, ὦ βάκχε, ὦ μάντις. Sed licet illo prius aſſerto, eundem eſſe Apollinem ac ſolem,

edoctoq; postea ipsum esse Liberum patrem qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit, solem ac Liberũ patrem eiusdem numinis habendum, absolute tamen argumentis liquidioribus astruetur. In sacris enim hæc religiosi arcani obseruatio tenetur, ut cum sol in supero, id est in diurno hemisphærio ẽ, Apollo uocitetur: cũ in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. Item Liberi patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenis fingunt. Præterea barbata specie, senili quoq;, uti Græci eius quẽ Bacchapæan, item quem Brissea appellant: & ut in Campania Neapolitani celebrant Ebona cognominãtes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, ut paruulus uideatur hyemali solstitio, qualẽ Aegyptij proferunt ex adyto die certa, ꝙ tunc breuissimo die ueluti paruus & infans uideatur. Exinde autem procedentibus augumentis æquinoctio uernali similiter atq; adolescentis adipiscitur uires: figuraq; iuuenis ornatur. Postea eius ætas statuitur plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo, quo tempore summum sui conseqtur augumentum. Exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eũdem haberi solem atq; Liberum accipimus, quem Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, ut Alexander scribit: eiq; deo in colle Zilmisso ædes dicata est specie rotunda, cuius mediũ interpatet tectum. Rotunditas ædis monstrat huiusce syderis speciem, summoq; tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta uertice summo lustrare lucis immissu, et qa oriẽte eo uniuersa patefiũt. Orpheus quoq; solem uolens intelligi, ait inter cætera.

» Τήκων αἰέρα δῖον, ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
» Ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὁρᾶν, κάλλιστον ἰδέσθαι
» ὃν δὴ νῦν καλέουσι φάνητά τε καὶ διόνυσον
» εὐβουλῆα τ' ἄνακτα καὶ ἀνταυγὴν ἀρίδηλον,
» ἃ μὴν δ' ἄλλοι καλέουσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
» Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, διόνυσος δ' ἀπεκλήθη
» Οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
» Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε προσωνυμίας ἕκαστον
» Παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Phaneta dixit solẽ ἀπὸ τοῦ φωτὸς, id est à lumine atq; illuminatione, quia cunctis uisitur cuncta conspiciens. Dionysius ut ipse uates ait, ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι, id est ꝙ circunferatur in ambitum. Vnde Cleanthes ita cognominatum scribit, ἀπὸ τοῦ διανύσαι, quia cotidiano impetu ab oriente ad occasum diem, noctemq; faciendo cœli conficit cursum. Physici διόνυσον διὸς νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt. Mũdus aũt uocatur cœlũ qđ appellãt Iouẽ. Vnde Aratus de cœlo dicturus ait, ἐκ διὸς ἀρχώμεσθα. Liber à Romanis appellatur, ꝙ liber et uagus ẽ, ut ait Næuius Hac qua sol uagus igneas habenas immittit propius, iũgitq; terræ. Idẽ uersus Orphei εὐβουλῆα uocantes boni cõsilij hunc deũ præstitẽ monstrant. Nã si cõceptu mentis consilia nascuntur, mundi autẽ solẽ opinantur authores, à quo in hoĩes manat intelligendi principiũ, merito boni consilij solẽ antistitem crediderunt. Solẽ liberẽ esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc uersu, Ἥλιος ὃν διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσι. Et is qđẽ uersus absolutior, ille uero eiusdẽ uatis operosior, Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος. Huius uersus authoritas fundatur

oraculo Apollinis, Clarij in quo aliud quoq; nomen soli adijcitur, qui in eisdē sacris uersibus inter cætera uocatur ὑάω. Nā consultus Apollo Clarius, qs deorū habēdus sit qui uocatur ὑάω, ita effatus est ὀρπαμεν. Huius oraculi uim numinis, nominisq; interpretationem qua Liber pater, & sol ὑάω significatur, executus est Cornelius Labeo in libro cuius titulus est de oraculo Apollinis Clarij. Itē Orpheus liberū atq; solē unū esse deum eundemq; demonstrans, de ornatu uestituq; eius in sacris liberalibus ita scribit, αὐτὰ τε πάντα. Hinc & Virgilius scribens Liberum patrem solem esse, & Cererē lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ et maturandis frugibus uel nocturno temperamento, uel diurno calore moderantur, Vestro ait si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutauit arista. Solē uero terrenæ esse fœcunditatis authorē, idem poeta profano mox docuit exemplo, cū ait. Sæpe ēt steriles incendere profuit agros, et reliqua. Si enim hominū cōmento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium, quid ascribendum est æthereo solis calori? Quæ de libero patre dicta sunt, hæc Martē eundem ac solem esse demonstrant: siquidē plæriq; Liberū cum Marte coniungunt, unū deū esse monstrātes. Vnde Bacchus ἐνυάλιος cognominatur, qđ est inter propria Martis nomina. Colitur ēt apud Lacedæmonios simulachrū Liberi patris hastæ insigne nō thyrso. Sed cū thyrsum tenet, qđ aliud q̄ latēs telū geritur, cuius mucro hedera lābēte protegitur? Quod ostēdit uinculo quodā patiētiæ obligādos īpetus belli. Habet enim hedera uinciēdi, obligandiq; naturā. Nec nō et calor uini, cuius Liber pater author est, sæpe

cap. XIX

homines ad furorem bellicū usq; propellit. Igitur pro pter cognatum utriusq; effectus calorem Martem ac liberum unum eundemq; deum esse uoluerunt. Certe Romani utrūq; patris appellatione uenerantur, alterū Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est Martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater bello rum potens probatur, q eum primū ediderunt autho rem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac Liber pater, Martem solem esse qs dubitet? Acitani etiam Hispana gens, simulachrū Mar tis radijs ornatū maxima religione celebrant, Necyn uocantes. Et certe ratio naturalis exigit, ut dij caloris cœlestis parentes, magis nominibus q̄ re substantiaq; diuersi sint. Feruorem autem quo animus excandescit excitaturq;, alias ad iram, alias ad uirtutes, nonnunq̄ ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bel la nascuntur, Martem cognominauerunt. Cuius uim poëta exprimendo, et similitudini ignis applicādo, ait, Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ. In summa pronuntiadū est effectū solis, de quo feruor ani morū, de quo calor sanguinis excitatur, Martē uocari. Vt uero Mercurius sol probetur, superius edocta suf fragia sunt. Eundem enim esse Apollinem atq; Mercu rium uel hinc apparet, quod apud multas gentes stel la Mercurij ad Apollinis nomen refertur. Et qđ Apol lo musis præsidet, Mercurius sermonem, quod est mu sarum munus, impartit. Præter hoc quoq; Mercurium pro sole censeri, multa documenta sunt. Primum, q si mulachra Mercurij pennatis alis adornantur, quæ res monstrat solis uelocitatem. Nam quia mentis potentem

Mercuriũ credimus, appellatũq; ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν, & sol mundi mens est, summa autem est uelocitas mentis, ut ait Homerus, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα, ideo pennis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur. Hoc argumentum Lucidius Aegyptij absoluunt, ipsius solis simulachra pennata fingentes, quibus color apud illos non unus est. Alterũ enim cærulea specie, alterum clara fingunt. Ex his clarum superum, et cæruleum inferum uocant. Inferi autem nomen soli datur, cum inferiore hemisphærio, id est hyemalibus signis cursum suum peragit: superi, cum partem Zodiaci ambit æstiuam. Eadem circa Mercuriũ sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos deos administer ac nuntius existimatur. Argiphontes præterea cognominatur, non quod Argum perimit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiã eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam. Sed sub huiuscemodi fabula Argus est cœlum stellarum luce distinctum, quibus inesse quædam species cœlestium uidetur oculorum. Cœlum autem Argum uocitari placuit à candore & uelocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχὺ. Et uidetur terra desuper obseruari quã Aegyptij hieroglyphicas literis cum significare uolunt, ponunt bouis figuram. Is ergo ambitus cœli stellarum luminibus ornatus, tũc existimatur enectus à Mercurio, cũ sol diurno tempore obseruando sydera ueluti enecat, ui luminis sui conspectum eorum auferendo mortalibus. Pleraq; etiam simulachra Mercurij quadrato statu figurantur, solo capite insignita, & uirilibus erectis.

Quæ figura significat solem mundi esse caput, & rerum satorem: omnemq́; uim eius non in quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in sola mente con sistere, cuius sedes in capite est. Quatuor latera eadem ratione finguntur, qua et tetrachordum Mercurio creditur attributum. Quippe significat hic numerus, uel totidem plagas mundi, uel quatuor uices temporum, quibus annus includitur: uel ꝙ duobus æquinoctijs, duobusq́; solstitijs Zodiaci ratio distincta est: ut lyra Apollinis chordarum septem tot cœlestium sphærarum motus præstat intelligi, quibus solem moderatorem natura constituit. In Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Aegyptij in specie draconum maris, & fœminæ coniunctorum figurauerint Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media uoluminis sui inuicē in nodū, quē uocant Herculis, obligantur: primæq́; partes eorum reflexæ in circulum, pressis osculis ambitum circuli iungunt. et postmodum caudæ reuocantur ad capulum caducei: ornaturq́; alijs ex eadem capuli parte nascentibus: Argumentum caducei ad genituram quoq; hominum, quæ genesis appellatur, Aegyptij protēdūt, deos præstites homini nascenti quatuor adesse memorātes, δαίμονα, τύχην, ἔρωτα, ἀνάγκην. & duos priores solem ac lunam intelligi uolunt, ꝙ sol author spiritus caloris ac luminis humanæ uitæ genitor & custos est, & ideo nascentis dæmon, id est deus creditur. Luna τύχη. quia corporum præsul est, quæ fortuitorum uarietate iactantur. Amor osculo significatur, Necessitas nodo. Cur pennæ adijciantur, iam superius absolutum est. Ad huiuscemodi argumenta draconum præcipue uolu-

men lectum est, propter iter utriusq; syderis flexuosum. Hinc est q simulachris & Aesculapii, & Salutis Draco subiūgitur, q hi ad solis naturam, lunaeq; referuntur. Et est Aesculapius uis salubris de substantia solis, subueniens animis, corporibusq; mortalium. Salus autem naturae lunaris effectus est, quo animantium corpora iuuantur salutifero firmata temperamento. Ideo ergo simulachris eorum iunguntur figurae draconum, quia praestant ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita ad pristinum reuirescant uigorem, ut reuirescunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta. Propterea & ad ipsum solem species draconis refertur, quia sol semper uelut à quadam imae depressionis senecta, in altitudinem suam ut in robur reuertitur iuuentutis. Esse autem draconē inter praecipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, q sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est uidere. Nam ferunt hunc serpentem acie acutissima & peruigili, naturam huius syderis imitari: atq; ideo aedium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Aesculapium uero eundem esse atq; Apollinem, nō solum hinc probatur, sed q ei & ius diuinationis adiungitur. Nam Apollodorus in libris quibus titulus est περὶ θεῶν, scribit q Aesculapius diuinationibus, et auguriis praesit. Nec mirū, si qdē medicinae atq; diuinatiōis cōsociatae sūt disciplinae. Nā medicus uel cōmoda uel incōmoda in corpore futura praenoscit, sicut ait Hippocrates, oportet medicū dicere de aegroto, τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα. id est quae sint, quae fuerint, quae mox uētura sequentur.

Quod congruit diuinationibus, quæ sciunt τά τε ὄντα, τά τ᾽ ἐσσόμενα, πρό τ᾽ ἐόντα.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. Quippe Hercules ea est solis potestas, quæ humano generi uirtutem ad similitudinem præstat deorum. Nec existimes Alcumena apud Thebas Bœotias natum solũ, uel primũ Herculẽ nuncupatũ: immo post multos atq; postremus: ille hac appellatione dignatus est, honoratusq; hoc nomine: quia nimia fortitudine meruit nomen dei uirtutem regentis. Cæterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur: uerum sacratissima, & augustissima Aegyptij eum religione uenerantur: ultraq; memoriam, quæ apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. Ipse creditur & Gigantes interimisse, cum pro cœlo pugnasset, quasi uirtus deorum. Gigantes autem quid aliud fuisse credendum est, q̃ hominum quandam impiam gentem, deos negantem, & ideo existimatam deos pellere de cœlesti sede uoluisse? Horum pedes in draconum uolumina desinebant, quod significat, nihil eos rectum, nihil superum cogitasse, totius uitæ eorum gressu, atq; processu in inferna mergente. Ab hac gente sol pœnas debitas ui pestiferi caloris exegit. Et re uera Herculem solem esse uel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est aeris cleos? quæ porrò alia aeris gloria est, nisi solis illuminatio, cuius recessu, profunditate spiritus occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, significantes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων ἥλιον. Ex re

quoq;

quoq; alibi terrarum gesta argumentũ non uille colligitur. Nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore, instructo exercitu nauium, Gaditani ex aduerso uenerũt prouecti nauibus longis, commissoq; prælio, adhuc æquo Marte consistente pugna, subito in fugam uersæ sunt regiæ naues: simulq; improuiso igne correptæ conflagrauerunt. paucissimi qui superfuerant hostium capti, indicauerũt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes, ac subito suas naues immissis radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas.

Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrũ Macedonem gloriatur, Serapin, atq; Isim cultu penè attonitæ uenerationis obseruat: omnem tamen illam uenerationem, soli se sub illius nomine testatur impendere, uel dum calathum capiti eius infigunt: uel dum simulachro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio eodemq; maximo capite leonis effigiẽ. Dextra parte caput canis exoritur mansueta specie blãdiẽtis. Pars uero læua ceruicis rapacis lupi capite finitur: easq; formas animalium draco connectit uolumine suo, capite redeunte ad dei dexteram, qua conspicitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus, quia conditio eius inter præteritum futurumq; actu præsenti ualida, feruensq; est. Sed præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerũ transactarum rapitur, et aufertur. Item canis blandiẽtis effigies futuri temporis designat euentum, de quo nobis spes, licet incerta, blãditur. Tempora aũt cui nisi proprio famularentur authori? Cuius uertex insignitus

calatho, & altitudinem ſyderis monſtrat, & potentiam capacitatis oſtendit: quia in eum omnia terrena redeunt, dum immiſſo calore rapiuntur. Accipe nunc quod de ſole uel Serapi pronuntietur oraculo. Nam Serapis, quem Aegyptij deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege, quis deorum haberetur, his uerſibus ſollicitatum religionem regis inſtruxit.

» Εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἀγὼ εἴπω.
» Οὐράνιος κόσμος, κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θάλασσα.
» Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται.
» Ὄμμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

Ex his apparet Serapis & ſolis unam eſſe & indiuiduam naturam. Iſis cuncta religione celebratur, quæ eſt uel terra, uel natura rerum ſubiacens ſoli. Hinc eſt ꝙ cõtinuatis uberibus corpus deæ omne denſetur, quia uel terræ uel rerum naturæ altu nutritur uniuerſitas.

cap. XXI. Adonin quoq; ſolem eſſe non dubitatur, inſpecta religione Aſſyriorum, apud quos ueneris Architidis & Adonis maxima olim ueneratio uiguit, quam nunc Phœnices tenent. Nam Phyſici terræ ſuperius hemiſphærium, cuius partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt. Inferius uero hemiſphærium terræ Proſerpinam uocauerunt. Ergo apud Aſſyrios ſiue Phœnicas lugens inducitur dea, ꝙ ſol annuo greſſu per duodecim ſignorum ordinem pergens, partem quoq; hemiſphærij inferioris ingreditur, quia de duodecim ſignis Zodiaci ſex ſuperiora, ſex inferiora cenſentur. Et cum eſt in inferioribus, & ideo dies breuiores facit, lugere creditur dea, tanꝙ ſole raptu mortis temporalis amiſſo, &

à Proserpina retento, quam numen terræ inferioris circuli & Antipodum diximus. Rursumq; Adonin redditum Veneri credi uolunt, cum sol euictis sex signis annuis inferioris ordinis, incipit nostri circuli lustrare hemispærium cum incremento luminis et dierum. Ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hyemis imaginem hoc animali fingentes: q aper hispidus, & asper gaudet locis humidis & lutosis, pruinaq; contectis, proprieq; hyemali fructu pascitur glande. Ergo hyems ueluti uulnus est solis, quæ et lucē eius nobis minuit et calorē: quod utrunq; animantibus accidit morte. Simulachrum huius deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu læua intra amictum sustinens, lachrymæ uisione conspicientium manare creduntur. Quæ imago præterq̄ q lugentis est (ut diximus) deæ, terræ quoq; hyemalis est, quo tempore obnupta nubibus, sole uiduata stupet: fontesq; ueluti terræ oculi uberius manant: agriq; iterū suo cultu uidui, mœstam faciē sui monstrant. sed cum sol emerserit ab inferioribus partibus terræ, uernalisq; æquinoctij trāsgreditur fines augēdo diē: tūc et Venus læta, et pulchra uirent arua segetibus, prata herbis, arbores folijs. Ideo maiores nostri Aprilē mēsem Veneri dicauerūt. Similiter Phryges fabulis & sacrorum administrationibus immutatis, circa matrem deum & Attinen eadem intelligi præstant. Quis enim ambigat matrem deum terrā haberi? Hæc dea leonibus uehitur, ualidis impetu atq; feruore animalibus: quæ natura cœli est, cuius ambitu aer cōtinetur, qui uehit terram. Solem uero sub nomine Attinis ornat et fistula, et uirga. Fistula

ordinem spiritus inæqualis ostendit: quia uenti in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. Virga solis potestatem asserit, qui cuncta moderatur. Præcipuam autem solis in his cerimonijs uerti rationem: hinc etiam potest intelligi, quod ritu eorum καταβάσει finita, simulationeq; luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Calendas Aprilis: quem diem hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud Aegyptios, cum Isis Osirim luget. nec in occulto est, neq; aliud esse Osirim, quàm solem: nec Isim aliud esse, quàm terram, ut diximus, naturam'ue rerum. Eademq; ratio quæ circa Adonin & Attinen uertitur, in Aegyptia quoq; religione luctum et lætitiam uicibus annuæ administrationis alternat. Hinc Osirim Aegyptij, ut solē esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere uolunt, insculpunt sceptrū: inq; eo speciem oculi exprimunt: & hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc deum solem esse, regaliq; potestate sublimem cuncta despicere, quia solem Iouis oculum appellat antiquitas.

Apud eosdē Apollo qui est sol, Horus uocatur. Ex quo & Horæ uigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperūt. Et quatuor tempora quibus annuus orbis impletur, Horæ uocantur. Iidem Aegyptij uolentes ipsius solis nomine dicare simulachrum, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanēte. Seruatus crinis docet solem naturæ rerum nunquā esse in operto. Dempti autē capilli residente radice monstrant,

hoc sydus et tempore quo non uisitur à nobis, rursum emergendi, uti capillos, habere substantiam. Eodem argumento significatur & tempus, quo angusta lux est, cũ uelut abrasis incrementis, angustaq; manẽte extantia, ad minimum diei sol peruenit spacium, quod ueteres appellauere brumale solstitium, brumam à breuitate dierum cognominantes, id est βραχὺ ἦμαρ. ex quibus latebris uel angustijs rursus emergens, ad æstiuum hemisphærium tanq̃ enascens in augumenta porrigitur: et tunc ad regnum suum peruenisse iam creditur. Propterea Aegyptij animal in zodiaco consecrauere ea cœli parte, qua maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore: leonisq; inibi signum domicilium solis appellant, quia id animal uidetur ex natura solis substantiam deducere: primumq; impetu & calore præstat animal, uti præstat sol sydera. ualidusq; est leo pectore et priore corporis parte, ac degenerat posterioribus mẽbris. Aeque solis uis pria parte diei ad meridiẽ increscit, uel prima parte anni à uere in æstatem: mox elãguescens, deducitur uel ad occasum, q diei, uel ad hyemẽ, quæ anni pars uidetur inferior. Ideq; oculis patentibus atq; igneis cernitur semp, ut sol patẽti igneoq; oculo, terramq; conspectu perpetuo atq; infatigabili cernit. Nec solus leo, sed signa quoq; uniuersa Zodiaci ad naturam solis iure referuntur. Et ut ab ariete incipiam, magna illi concordia est. Nam & is per sex menses hybernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio uerno super dextrum latus: sicut & sol ab eodemq; tempore dextrum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum. Ideo & Ammonem, quem deum solem

occidẽtem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal ualet, sicut radijs sol. Nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κέρως κριὸς appellatur.

Taurum uero ad solem referri multiplici ratione Aegyptius cultus ostendit, uel quia apud Heliopolim taurum soli consecratum, quẽ Netiron cognominant, maxime colunt. Vel quia bos Apis in ciuitate Memphi, solis instar excipitur. Vel q̃a in oppido Hermonthi magnifico Apollinis templo, consecratum soli colunt taurũ Bacchim cognominantes, insignem miraculis conuenientibus naturæ solis. Nam & per singulas horas mutare colores affirmatur: & hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra naturã omnium animalium. unde habetur ueluti imago solis in aduersam mundi partem nitentis. Gemini autem qui alternis mortibus uiuere creduntur, quid aliud nisi solem unũ eundemq́; significant: modo descendentem in ima mundi, modo in summam altitudinem resurgentem?

Cancer obliquo gressu, quid aliud nisi iter solis ostendit? qui uitam nunq̃ rectam, sed per illam semper meare sortitus est, obliquus qua se signorum uerteret ordo: maximeq́; in illo signo, sol à cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De leone iam supra dictum est. Virgo autem, quæ manu aristam refert, quid aliud q̃ δύναμις ἡλιακή: quæ fructibus curnatur? et ideo iustitia creditur, quæ sola facit nascentes fructus ad hominum usus peruenire. Scorpius totus, in quo libra est, naturã solis imaginatur, qui hyeme torpescit: & transacta hac, aculeum rursus erigit ui sua nullũ natura damnum ex hyberno torpore perpessa.

Sagittarius qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atq; postremus est, ideo ex homine in ferã per membra posteriora degenerat, quasi postremis ptibus suis à superis in inferiora detrusus. Sagittam tamen iacit, quod indicat tunc quod uniuersorũ constare uitam radio solis uel ab ima parte uenientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens, capræ naturam uidetur imitari: quæ dum pascitur ab imis partibus semper prominentium scopulorum alta deposcit. Aquarius non'ne ipsam uim solis ostendit? Vnde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorem? cuius refusio pluuialis est copia. In ultimo ordine zodiaci pisces locati sunt, quos consecrauit soli non aliqua naturæ suæ imaginatio, ut cætera: sed ostentatio potentiæ syderis, à quo uita non solum aerijs, terrenisq; animalibus datur, sed illis quoq; quorũ conuersatio aquis mersa uelut è conspectu solis exulat. Tanta est uis solis, ut abstrusa quoq; penetrando uiuificet. Et ut ad solis multiplicem potestatẽ reuertatur oratio, Nemesis quæ contra superbiam colitur, quid aliud est quã solis potestas? Cuius ista natura est, ut fulgentia obscuret, & conspectui auferat: quæq; sunt in obscuro illuminet, offerat'q; conspectui. Pan ipse, quem uocant Inuum, sub hoc habitu quo cernitur, solem se esse prudentioribus permittit intelligi. Hunc deum Arcades colunt, appellantes τὸν τῆς ὕλης κύριον: non syluarum dominum, sed uniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari uolentes. Cuius materiæ uis uniuersorum corporũ, seu illa diuina, siue terrena sint, componit essentiam.

Ergò Inui cornua, barbæq; prolixa demissio, naturã lucis ostendunt, qua sol & ambitum cœli superioris illuminat: & inferiora collustrat. Vnde Homerus de eo ait, ὤρνυθ᾽ ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσι. Quid fistula uel uirga significent, superius in habitu Attinis expressimus. Quod in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est: quia materia quæ in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis, in terræ finitur elementum. Ad huius ergo extremitatis signum pedes huius animalis electi sunt, quod & terrenum esset, & tamen semper peteret alta pascendo, sicut sol, uel cum radios superne demittit in terras, uel cum se recolligit, in montibus uisitur. Huius Inui amor & deliciæ ἠχὼ creditur, nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cœli, quæ soli amica est, quasi sphærarum omnium de quibus nascitur moderatori: nec tamen potest nostris unq̃ sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui author est temporũ, et ideo à Græcis immutata litera κρόνος quasi χρόνος uocatur: quid aliud nisi sol intelligendus est? cum tradatur ordo elementorum, temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate traductus, uisione discretus, quæ omnia actum solis ostendunt.

cap. xxiij. Nec ipse Iuppiter rex deorum, solis naturam uidetur excedere: sed eundem esse Iouem ac solem claris docetur indicijs. Nam cum ait Homerus, ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν, Iouis appellatione solem intelligi Cornificius scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat. Ideo enim, sicut & Possidonius, & Cleanthes affirmant, solis meatus à plaga, quæ usta dicitur, non recedit: quia

sub ipsa currit Oceanus, qui terram & ambit, & diuidit. Omnium autem Physicorum assertione constat calorem humore nutriri. Nam quod ait, θεοὶ δ᾽ ἅμα πάντες ἕποντο, sydera intelliguntur, quæ cum eo ad occasus ortusq; cotidie impetu cœli feruntur, eodemq; aluntur humore: θεοὺς enim dicunt sydera & stellas, ἀπὸ τοῦ θέειν, idest τρέχειν, quod semper in cursu sint: ἢ ἀπὸ τοῦ θεάσεσθαι. Addit poeta δυωδεκάτη γένετ᾽ ἠὼς, non dierum, sed horarum significans numerum: quibus referuntur ad hemisphærij superioris exortum.

Intellectum nostrum in eandẽ sententiam ducunt etiam de Timæo Platonis hæc uerba. ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζεὺς ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διὰ κόσμον πάντα, καὶ ἐπιμελούμενος. τῷ δ᾽ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ δώδεκα μέρη κεκοσμημένη, μένει δὲ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη. His enim uerbis magnum in cœlo ducem Solem uult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru uelocitatem syderis monstrans. Nam quia in quocunq; fuerit, præstat omnia signa & sydera: signorumq; præstites deos, uidetur cunctos deos ducatu præire, ordinando cuncta ornandoq;: atq; ideo uelut exercitum eius, cæteros deos haberi per duodecim signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi in quocunq; signo fuerit locum tenet, & occupat. Nomen autem dæmonum cum deorum appellatione coniungit: aut quia dij sunt δαίμονες, id est scientes futuri: aut (ut Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων, καὶ δαιμόνων) quia ex etherea substantia parta atq; diuisa qualitas illis est: siue ἀπὸ τοῦ δαίειν, id est καίειν, seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου,

hoc est, μεριζομένου. Quod autem addit μένει δ᾽ ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη, significat quia hæc sola quam terram esse accepimus, manet immobilis intra domum deorum, id est intra mundũ, ut ait Euripides, καὶ γαῖα μῆτερ πάντες οἱ βροτοὶ σοφοὶ οἰκοῦσιν ἣ μῆτερ ἐν αἰθέρι. Hinc quoq; ostenditur quid de Sole & Ioue sit sentiendũ, cum alibi dicatur, πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας. Et alibi, ἠέλιός θ᾽ ὃς πάντ᾽ ἐφορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις. Vnde utrunq; constat una potestate censendum. Assyrij quoq; solẽ sub Iouis nomine quem Dia heliopoliten cognominant, maximis cærimonijs celebrant in ciuitate quæ Heliopolis nũcupatur. eius dei simulachrũ sumptum est de oppido Aegypti, quod et ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit. perlatumq; est primum in eam per Oppiam legatum Delebois regis Assyriorum, sacerdotesq; Aegyptios, quorũ princeps fuit Parmetis: diuq; habitum apud Assyrios, postea Heliopolim cõmigrauit. Cur ita factũ, quaq; ratione Aegypto profectum, in hæc loca ubi nunc est postea uenerit: rituq; Assyrio magis q̃ Aegyptio colatur, dicere supersedi, qa ad præsentem non attinet causam. Nunc uero eundem Iouem Solemq; esse, cum ex ipso sacrorũ ritu, tum ex habitu dignoscitur. Simulachrum enim aureum specie imberbi instat, dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmen, & spicas. Quæ cuncta Iouis Solisq; consociatam potentiã demonstrant. Huius tẽpli religio ẽt diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur, qui idem atq; sol est. Vehitur enim simulachrũ dei Heliopolitani ferculo, ueluti uehuntur

in pompa ludorũ circensium deorum simulachra: & subeunt plærunq; prouinciæ proceres, raso capite, longi temporis castimonia puri, feruntur'q; diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus propellit uehentes, ut uidimus apud Antium promoueri simulachra Fortunarum, ad danda responsa. Consulunt hunc deũ et absentes missis diplomatibus consignatis, rescribit'q; ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus initurus ex ea prouincia Parthiã cum exercitu, constantissimæ religionis hortantibus amicis, q maxima huiusce numinis cœperant experimenta, ut de euentu consuleret rei cœptæ, egit Romano consilio, prius explorando fidẽ religionis, ne forte fraus subesset humana. Et primũ misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi uellet. Deus iussit afferri chartam, eam'q; assignari puram, et mitti, stupentibus sacerdotibus ad eiusmodi factũ. Ignorabãt quippe conditionem codicillorum. Hos cum maxima admiratione Traianus excepit, q ipse quoq; puris tabellis cum deo egisset. Tunc alijs codicilis conscriptis signatisq;, consuluit an Romam perpetrato bello rediturus esset. Vitem centurialem deus ex muneribus in æde dicatis deferri iussit, diuisam'q; in partes sudario condi, ac proinde ferri. Exitus rei, obitu Traiani apparuit, ossibus Romam relatis. Nam fragmentis, species reliquiarum, uitis argumento, casus futuri tempus ostensum est.

Et ne sermo per singulorũ nomina deorum uagetur, accipe qd Assyrij de solis potentia opinẽtur. Deo enim, quem summum maximum'q; uenerantur, Adad nomen dederunt. Eius nominis interpretatio significat,

anus. Hunc ergo ut potentissimum adorant deum. Sed subiungunt eidem deã nomine Atargatim. Omnemq; potestatem cunctarum rerũ his duobus attribuunt, solem terramq; intelligentes, nec multitudine nominum enunciantes diuersam eorum per omnes species potestatem, sed argumentis quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. Ipsa autem argumenta solis rationẽ loquuntur. Nanq; simulachrum Adad insigne cernitur radijs inclinatis, quibus monstratur uim cœli in radijs esse solis, qui dimittuntur in terram. Atargatis simulachrum sursum uersum reclinatis radijs insigne est, monstrando radiorum ui superne missorum enasci quæcunq; terra progenerat. Sub eodem simulachro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes, qua Phryges finxere matrem deum, id est terram leonibus uehi.

Postremo potentiam solis ad omnium potestatem, summitatemq; referri indicant Theologi, qui in sacris hoc breuissima precatione demonstrãt dicentes Ἥλιε παντοκράτορ, κόσμου πνεῦμα, κόσμου δύναμις, κόσμου φῶς. Solem esse omnia & Orpheus testatur his uersibus. *

Κέκλυθι πώρου χύκλον οὐρανίοιο στρόφιγξι περὶ δρο
μῶν ἥλιε ἠέλιος ὢν ἄγλαε ζεῦς, διόνυσε πάτερ πόντοιο,
πάτερ αἴης, ἠέλιε παγγενέτορ πανάιολε χρυσεοφεγγές.

cap. xxiiij. Hic cum Prætextatus fecisset loquendi finem, omnes in eum affixis uultibus admirationẽ stupore prodebant. Deinde laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem: affirmantes hunc esse unum arcanæ deorũ naturæ conscium: qui solus diuina, & assequi animo, & eloqui posset ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidẽ,

inquit miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. Verum quod Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quam ut iudicio fieri putetur. An ego credam, quod ille cum diceret, liber & alma Ceres, pro sole & luna, non hoc in alterius poetæ imitationem posuerit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? Nisi forte ut Græci omnia sua in immensum tollunt, nos quoque poetas etiam nostros uolumus philosophari: cum ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium, quam loquendi: quoties aut de natura deorum, aut de fato, aut de diuinatione disputat: gloriam quam oratione conflauit, incondita rerum relatione minuat. Tum Symmachus, de Cicerone Euangele, qui conuiciis impenetrabilis est, post uidebimus. Nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas uolo, utrum poetæ huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices: an alia illis altiora inesse fatearis. Videris enim mihi ita adhuc Virgilianos habere uersus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo uero pueri cum essemus Symmache (inquit Euangelus) sine iudicio mirabamur: inspicere autem uitia nec per magistros, nec per ætatem licebat: quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. Qui enim moriens poema suum legauit igni, qui nisi famæ suæ conuicia posteritati subtrahenda curauit? nec immerito. Erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deprecantis filio arma à marito, cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat: uel si mille alia multum pudenda, seu in uerbis modo Græcis, modo barbaris,

seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumq; adhuc dicentem omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus. Hæc est quidem Euangele Maronis gloria, ut nullius laudibus crescat, nullius uituperatione minuatur. Verum ista quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plæbeia grammaticorũ cohorte: ne Seruio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur iniuria. Sed quæro utrũ poetica tibi in tanto poeta displicuerit, nerui tamen oratorij, qui in eodem sunt ualidissimi, placere uideantur? Hæc uerba primum Euangeli risus excepit. Deinde subiecit, Id Hercule restat deniq; ut oratorem Virgilium renunciatis: nec mirũ cum ad philosophos ambitus uester paulo ante prouexerit. Si in hac opinione es Symmachus, inquit, ut Maro tibi nihil nisi poeticum sensisse existimetur, licet hoc quoq; eidẽ nomen inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. Ipsius enim Maronis epistola, qua cõpellat Augustum, ita incipit, Ego uero frequentes
" à te literas accipio. & infra. De Aenea quidem meo si
" mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter
" mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut penè uitio men
" tis tantum opus ingressus mihi uidear: cum præsertim, ut scis, alia quoq; studia ad id opus multóq; potiora impertiar. Nec his Virgilij uerbis copia rerũ dissonat, quã plæriq; penè omnes literatores pedibus illotis prætereunt, tanq̃ nihil ultra uerborum explanationẽ liceat nosse grammatico. Ita sibi belli isti homines certos sententiæ fines, & uelut quædam pomœria & effata posuerunt: ultra quæ siquis egredi audeat, introspexisse

in ædem deæ, à qua mares absterrentur, existimandus sit. Sed nos quos crassa Minerua dedecet, nõ patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis: sed arcanorũ sensuum inuestigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus reclusa penetralia. Et ne uidear uelle omnia unus amplecti, spondeo uiolentissima inuenta uel sensa rhetoricæ in Virgiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorũ eloquẽtissimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatũ, quem et doctrina, et docendi usu melius exequetur. Reliquos omnes, q adestis, impense precatus sim, ut quid uestrum quisq; præcipuum sibi annotauerit de Maronis ingenio, uelut ex symbolo conferamus. Mirũ in modum alacritatem omnibus q aderant hæc uerba pepererũt. Et assurgens quisq; in desiderium alios audiendi, non uidit et se in idẽ munus uocandum. Itaq; hortatu mutuo concitati, in assensum facile ac libẽter animati sunt. Intuentesq; omnes Prætextatũ orabant, ut iudicium suum primus aperiret, cæteris per ordinẽ quẽ casus sedendi fecerat secuturis. Et Vectius, Equidẽ inter omnia quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime ius pontificiũ, tanq̃ hoc professus, in multa & uaria operis sui parte seruauit. Et si tantæ dissertationis sermo non cesserit, promitto fore, ut Virgilius noster Pontifex Maximus asseratur. Post hunc Flauianus, Apud poetã nostrum, inquit, tantã scientiã iuris auguralis inuenio, ut si aliarũ disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illũ uel sola professio sublimaret. Eustathius deinde, Maxime, inqt, prædicarẽ quanta de Græcis cautus et tanq̃ aliud agens, modo artificij dissimula-

tione, modo professa imitatione transtulerit, ni me maior admiratio de astrologia, totaq; philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehẽdendus aspersit. Furius Albinus alterũ fouens Prætextati latus, iuxtaq; eum Cecinna Albinus, ambo uetustatis affectionem in Virgilio prædicabant: alter in uersibus, alter in uerbis. Auienus, Non assumam mihi, inquit, ut unam aliquam de Virgilianis uirtutibus audeam prædicare: sed audiendo quæcunq; dicetis, si quid uel de his mihi uidebitur, uel iamdudum legenti annotandum uisum est, opportunius proferam: modo memineritis à Seruio nostro exigendum, ut quicquid obscurum uidebitur, quasi litteratorum omnium longe maximus, palàm faciat. His dictis, & uniuerso cœtui complacitis, Prætextatus cum in se conuersa omniũ ora uidisset, Philosophia inquit, quod unicũ est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. Vnde meminerit Eustathius, primum sibi locum ad disserendum omni alia professione cedente concessum. Huic tu mi Flauiane succedes: ut & auditu uestro recreer: & aliquanto silentio instaurem uires loquendi. Inter hæc seruilis moderator obsequij, cui cura uel adolendi pennates, uel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum, familiam pro solennitate annui moris epulatam. Hoc enim festo religiosæ domus prius famulos instructis tanq̃ ad usum domini dapibus honorant: & ita demum patrisfamilias mensæ apparatus nouatur. Insinuat ergo præsul famulitij, cœnæ tempus & dominos iam uocare. Tũ Prætextatus. Reseruandus ergo

est virgilius noster ad meliorem partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. Nunc hora nos admonet, ut honore uestro haec mensa dignetur. Sed & Eustathius, & post hunc Nicomachus meminerint, crastina discretione seruari sibi anteloquij functionem, Et Flauianus. Ex placita iam uos lege con uenio, ut sequenti die penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur. His cũ omnes assensi essent, ad coenam, alio aliud de his quae inter se contulerant reminiscente approbanteq;, cum magna alacritate animi concesserunt.

LIBER SECVNDVS.

cap. 1.

[S]IC ubi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculo, & conuiualis laetitia minusculis poculis oriebatur: Auienus ait, Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium uno eodemq; uersu descripsit sub paucorum uerborum immutatione conuiuium. Nã ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum, Postq̃ prima, inquit, quies epulis. At cum heroes castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec praecessit tumultus. Sed inquit, Postq̃ exempta fames epulis. Nostrum hoc conuiuium, quod & heroici saeculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis conuiuio, uel post magniloquentiam Platonis non

componere tantum, ſed nec præferre dubitauerim. Nam ipſe rex menſe, nec in moribus Socrate minor, in Repu. philoſopho efficacior. Cæteri qui adeſtis eminentiores eſtis ad uirtutum ſtudia, q̃ ut poetis, comicis, & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliiſq; quibus frequens illud conuiuium fuit, uos quiſq̃ exiſtimet comparandos. Bona uerba quæſo, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socraticæ maieſtatis. Nam reliquis q in illo fuerunt ſympoſio, hæc lumina quis non præponenda conſentiat? Sed quorſum tibi Auiene hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit, qui pſaltriam intromitti peteret: ut puella ex induſtria ſupra naturam mollior canora dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. Illic hoc fieri tentatũ eſt, ut Agathonis uictoria celebraretur. Nos honorem dei cuius hoc feſtum eſt, nullo admixtu uoluptatis augemus. Neq; ego ſum neſcius nos nec triſtitiam, nec nubillum uultum in bonis ducere: nec Craſſum illum, quem authore Lucilio Cicero ſemel in uita riſiſſe ſcribit, magnopere mirari. Ad hæc cũ Prætextatus diceret ludicras uoluptates nec ſuis penatibus aſſuetas, nec ante cœtũ tã ſeriũ producẽdas excepit Symmachus. Quia ſaturnalibus optimo dierũ, ut ait Veronẽſis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis tanq̃ hoſtis repudienda eſt, nec ut Epicureis ſummũ bonum in uoluptate ponendũ, excogitemus alacritatẽ laſciuia carẽtem. Et ni fallor, inueni, ut iocos ueterũ ac nobilium uirorum edecumatos ex multiiugis libris relatione mutua proferamus. Hæc nobis ſit literata lætitia, et docta cauillatio, uicem planidepis et ſabu

lonis impudica et prætextata uerba iaciētis, at pudorē ac modestiam uersus imitata. Hæc res & cura, & studio digna ueteribus uisa est. Et iam primo animaduerto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit comicum Plautum, & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem cæteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, ut post mortem eius comœdiæ quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re ualuerit, quis ignorat, qui uel liberti eius libros, quos is de patroni iocis composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit? Quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? Quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atq; ego (ni longū esset) referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit. Vt ecce pro Lucio Flacco quem repetundarum rerum, ioci opportunitate de manifestissimis criminibus exemit. Is iocus in oratione, non extat, mihi ex libro Fusij Vinaculi notus est, et inter alia eius dicteria celebratur. Sed in hoc uerbo, non casu incidi, uolens feci. Iocos enim hoc genus ueteres nostri dicteria dicebant. Testis idem Cicero, qui in lib. Epi, ad Cornelium Nepotem secundo sic ait, Itaq; nostri cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete et breuiter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicteria uoluerunt. Hæc Cicero. Nouius uero, Pomponiusq; iocos non raro dicteria nominant. Marcus ēt Cato ille censorius, argute iocari solitus est. Horū nos ab inuidia muniret authoritas, ēt si nostris cauillaremur. At cum à ueteribus dicta referamus, ipsa utiq;

authorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuẽtum, agite quod cuiq; de dictis talibus in mentẽ ueniet, uicissim memoriam nostram excitando referamus.

Placuit uniuersis lætitiæ excogitata sobrietas, & ideo ut Prætextatus incipiendo authoritatem de exemplo præberet, hortati sunt. Tum ille, dictum uolo hostis referre, sed uicti, & cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Carthaginensis apud regem Antiochum profugus, facetissime cauillatus est. ea cauillatio huiusce modi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum Po. Romano facturus, comparauerat: conuertebatq; exercitum insignibus argenteis et aureis florentem. Inducebat etiam currus cum fascibus, & elephantos cum turribus, equitatumq; frænis et ephippijs, monilibus ac phaleris præfulgentem. Atq; ibi rex contemplatione tanti, & tam ornati exercitus gloriabundus. Annibalẽ aspicit. Et putas ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? Tunc pœnus eludens ignauiam imbelliamq; militum eius pretiose armatorum, plane, inquit, satis esse credo Romanis hæc, & si auarissimi sunt. Nihil prorsus neq; tam lepide, neq; tam acerbe dici potest. Rex de numero exercitus sui, ac de existimanda æquiparatione quæsiuerat. Respondit Annibal de præda.

Flauianus subiecit, Sacrificium apud ueteres fuit, quod uocabatur proteruia. In eo mos erat, ut siquid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis iocus est. Nanq; Albidium quendã, qui sua bona comedisset, et nouissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset: proteruiam fecisse dicebat, quod comesse non

cap. ij.

falcibus

potuerit, id combussisse.

Symmachus deinde, Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum ære paruo fundum abstulisset à Cæsare, subijciente hastæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis, Equidem quo melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc fundum Tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia, eadémq; C. Crassi uxor, lasciuiente dictatore tam in matrē, q̃ in puellam. Tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisq; carpebat, ut mala non tantum seria forent.

Post hunc Cecinna Albinus, Plancus in iudicio forte amici, cum molestum testem destruere uellet, interrogauit (quia sutorem sciebat) quo artificio se tueretur. Ille urbane respondit, Gallam subigo. Sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterij exprobrationem ambiguitate conuertit. Nam Plancus in Meuia Galla nupta male audiebat.

Secutus est Furius Albinum, Post Mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur, Quod canis in Aegypto bibit, et fugit. Quoniā in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos, currere, & bibere.

Eustathius deinde, Publius Mutium in primis maleuolum cum uidisset solito tristiorem, Aut Mutio, inquit, nescio quid incōmodi accessit: aut nescio cui aliq̃d boni.

Inde Auienus, Faustus Syllæ filius, cum soror eius eodem tempore duos mœchos haberet, Fuluium Fullonis filium, & Pompeium cognomine Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere Maculam, cum Fullonem habeat.

Hic Euangelus, Apud Lucium Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminius forte cœnabat. Cumq; filios eius deformes uidisset, Non similiter, inquit, Malli fingis, & pingis. Et Mallius, In tenebris enim fingo, inquit, luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Græcia mirabatur: accessit, ut & ipse famoso amore potiretur. Qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, decessit hoc dicto, οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι.

Inter hæc cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammaticæ pronuntias, si tacere talia uis uideri tuitionem pudoris. Vnde neq; tuũ, nec Disarij, aut Hori superalium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum, & nos uelitis imitari.

Tunc Seruius, postq̃ magis silentium erubescendum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit. M. inquit, Votacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilus uno tantum die consul fuisset, dixit. Ante flamines, nunc consules diales fiunt.

Nec Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait.

Desunt uerba Disarij.

Post hunc horus quoq;, affero ad uos, inq̃t, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdijs quoq; eadem ætate præluderet, τὴν ψυχὴν, ἀγάθωνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον. ἦλθε γὰρ ἡ τλήμον, ὡς διαβησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus in censorium risum remissis, ac retractantibus quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt: Symmachus ait, Hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertum est legisse me memini in latinum tanto latius uersos, quanto solet nostra q̃ Græcorum lingua breuior, & angustior existimari. Et, ut opinor, hæc uerba sunt.

» Dum semiulco sauio
» Meum puellum suauior,
» Dulcemq; florem spiritus
» Duco ex aperto tramite,
» Anima ægra & saucia
» Cucurrit ad labias mihi,
» Rictumq; oris peruium,
» Et labra pueri mollia
» Rimata itineri transitus
» Vt transiliret nititur.
» Tum si moræ quid plusculæ
» Fuisset in coitu osculi
» Amoris igne percita
» Transisset, & me linqueret.
» Et mira prorsum res foret
» Vt ad me fierem mortuus,
» Ad pueum intus uiuerem.

Cap. iij Sed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, ut in omnibus, fuit. Et si uidetur, ut æditus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit, referam dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis, ille sic incipit.

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, et ille mediocri uino posito diceret, Bibite Falernum hoc, annorũ quadraginta est: Bene, inquit, ætatem fert.
Idem cum Lentulum generum suum exiguæ staturæ hominem longo gladio accinctum uidisset, Quis, inquit, generum meum ad gladium alligauit?
Nec quinto Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. Nam cum in ea prouincia quam ille rexerat, uidisset clypeatam imaginem eius, ingentibus liniamẽtis usq; ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ paruæ) ait, Frater meus dimidius maior est q̃ totus.
In consulatu Vatinij, quem paucis diebus gessit, notabilis Ciceronis urbanitas circunferebatur. Magnum ostentum inquit, anno Vatinij factum est, quod illo consule, nec bruma, nec uer, nec æstas, nec autumnus fuit.
QVerenti deinde Vatinio quod grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit, Volui in consulatu tuo uenire, sed nox me comprehendit.
Vlcisci autem se Cicero uidebatur, ut qui respondisse sibi Vatinium meminerat, cum humeris se Reipu. de exilio reportatum gloriaretur. Vnde ergo tibi uarices?
Caninius quoq; Reuilus, qui uno die, ut Seruius retulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem inijt consulatus, & eierauit. quod Cicero gaudens omni occasione urbanitatis increpuit, λογοθεώρητος est Caninius consul. Deinde, Hoc consecutus est Reuilus, ut quæreretur, quibus consulibus consul fuerit. Dicere præterea non destitit, Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non uidit.

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. Cuius hæc de eo dicta ferebantur, Ego uero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. Sed & cum ad Pompeium uenisset, ducentibus sero eum uenisse, respondit, Minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. Deinde interroganti Pompeio, ubi gener eius Dolobella esset, respõdit: Cum socero tuo. Et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana, O hominem bellũ, inquit, Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. Propter quæ merito uidebatur dixisse Pompeius, Cupio ad hostes Cicero transeat, ut nos timeat.

In Cæsarẽ quoq; mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. Nam primum post uictoriam Cæsaris interrogatus, cur in electione partis errasset, respondit, Præcinctura me decepit. iocatus in Cæsarem, qui ita togã præcingebatur, ut trahendo laciniam, uelut mollis incederet: adeo, ut Sylla tanq̃ prouidus dixerit Põpeio, Caue tibi illum puerum male præcinctum.

Deinde cum Laberius in fine ludorũ anulo aureoq; honoratus à Cæsare, e uestigio in quatuordecim gradibus ad spectandũ transisset, uiolato ordine, et cum detractus esset eques Romanus, & cum mimus remissus, ait Cicero prætereunti Laberio sedile quærenti, Recepissem te, nisi anguste sederem. simul et illum respuens, et in nouum senatum iocatus, cuius numerũ Cæsar supra fas auxerat. Nec impune, Respõdit enim Laberius. Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere. exprobrata leuitate Ciceronis, qua immerito optimus ciuis male audiebat. Idem Cicero aliâs facilitatem Cæsa-

ris in adlegendo ſenatum irriſit palàm. Nam cum ab hoſpite ſuo Publio Mallio rogaretur, ut Decurionatum priuigno eius expediret, aſſiſtente frequentia dixit, Romæ ſi ius habebit Pomp. difficile eſt. Nec intra hæc mordacitas ſtetit. Quippe ab Androne quodam Laodiceno ſalutatus, cũ cauſam aduentus requiſiuiſſet, cóperiſſetq́; (nam ille ſe legatum de libertate patriæ ad Cæſarem ueniſſe reſpondit), ita expreſſit publicam ſeruitutem. ἐὰν ἐπιτύχης, καὶ περὶ ἡμῶν πρέσβευσον. Si obtinueris, & pro nobis intercede.

Vigebat in eo excedens iocus, & ſeria mordacitas, ut hoc eſt ex epiſtola ad C. Caſſium dictatoris uiolatorem. Vellem Idibus Martijs me ad cœnam inuitaſſes, profecto reliquiarum nihil fuiſſet, nunc me reliquiæ ueſtræ exercent. Idem Cicero de Piſone genero, & M. Lepido lepidiſſime cauillatus eſt.

Dicente adhuc Symmacho, & (ut uidebatur) plura dicturo, intercedens Auienus, ut fieri in ſermonibus conuiualibus ſolet. Nec Aug. inqt, Cæſar in huiuſmodi dicacitate quoq̃ minor, & fortaſſe nec Tullio. Et ſi uolentibus uobis erit, aliqua eius quæ memoria ſuggeſſerit, relaturus ſum. Et Horus. Permitte Auiene Symmachus expliceт de his, quos iam nominauerat: dicta Ciceronis, et opportunius quæ de Auguſto uis referre ſuccedent. Reticente Auieno, Symmachus. Cicero, inquã, cum Piſo gener eius mollius incederet, filia autẽ concitatius, ait genero, Ambula tanq̃ fœmina. Ait filiæ, Ambula tanq̃ uir. Et cum M. Lepidus in ſenatu dixiſſet patribus conſcriptis, Ego non tanti feciſſem ſimile factum: Tullius ait, Ego non tanti feciſſem ὁμοιόπτωτον.

Sed perge Auiene, ne ultra te dicturientem retardē. Et ille. Augustus, inquam, Cæsar affectauit iocos, saluo tamen maiestatis pudoris'q; respectu, nec ut caderet in scurram. Aiacem tragœdiam scripserat, eandem'q; ꝙ sibi displicuisset, deleuerat. Postea Lucius grauis tragœdiarū scriptor interrogabat eum quid ageret Aiax suus. Et ille, in spongiam, inquit, incubuit.

cap. iiij Idem Augustus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum, modo traheret. Putas, inquit, te assem elephanto dare?

Idem cum ab eo Pacuuius Taurus congiariū peteret, diceret'q;, iam hoc homines uulgo loqui, nō paruam ab illo sibi pecuniam datam, sed tu, inquit noli credere. Alium præfectura equitū summotum, et insuper salariū postulantē, dicentē'q;, non lucri causa dari hoc mihi rogo: sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse, et ita officiū deposuisse: Hoc dicto repercussit: Tu te accepisse apud omnes affirma: & ego dedisse me non negabo. Vrbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitijs iuuenē, quē cum castris excedere iussisset, et ille supplex hac deprecatione uteretur. Quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respondit, Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in frōte deformen nimiū tn̄ sua opera iactantē, sic leuiter castigauit, At tu cū fugies, inqt, nunq̄ post te respexeris. Galbæ, cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam, & frequenter dicenti, corrige in me siquid reprehendis. respondit, Ego te monere possum, corrigere non possum.

Cum multi Seuero cassio accusante absoluerentur, & architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret, ita iocatus est, Vellem Cassius & meum forum accusasset.
Vectius cum monumentum patris exarasset, ait Augustus, Hoc est uere monumentum patris colere.
Herodes
Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iussit interfici, filium quoq; eius occisum, ait, Melius est Herodis porcum esse, q̃ filium.
Idem Augustus, quia Mecœnatem suum nouerat esse stilo remisso, molli, & dissoluto, talẽ se in epistolis, quas ad eum scribebat, sæpius exhibebat: & contra castigationem loquendi, quam aliâs ille scribendo seruabat, in epistola ad Mecœnatem familiari, plura in iocos effusa subtexuit: Vale mel gentium, metuelle, ebur ex hetruria, laser aretinum, adamas supernas, tyberinum margaritum, cilneorum smaragde, iaspis figulorum, berylle porsennæ, carbunculum habeas ἵνα συντείνω πάντα μαλάγματα mœcharum.
Exceptus est à quodam cœna satis parca, & quasi cotidiana. nam penè nulli se inuitanti negabat. Post epulum igitur, inops ac sine ullo apparatu discedens, uale dicenti hoc tantum insusurrauit, Non putabam me tibi tam familiarem.
Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi iusserat, obscuritate quereretur, dicente uenditore, erige altius, & suspice: his usus est salibus, Quid ergo? ut me Po. Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?
Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicen

ti: nunquid ad forum mandas? Accipe, inquit, commendatitias, quia illic neminem nosti.
Vatinio in prima sua aetate eleganter insultauit. Confusus ille podagra, uolebat tamen uideri discussisse uitium, et mille passus ambulare se gloriabatur. Cui Caesar, Non miror, inquit, dies aliquanto sunt longiores.
Relata ad se magnitudine aeris alieni, quam quidam eques Romanus dum uixit excedẽtem ducenties. LL S. celauerat, culcitram emi cubicularem in eius auctione sibi iussit. Et praeceptum mirantibus, hanc rationẽ reddidit: Habenda est ad somnum culcitra, in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.
Non est intermittendus sermo eius, quem Catonis honori dedit. Venit forte in domum, in qua Cato habitauerat. Dein Strabone in adulationem Caesaris male existimante de Catonis peruicacia, ait, Quisquis praesentem statum ciuitatis commutari non uolet, & ciuis, & uir bonus est. Satis serio, & Catonem laudauit: et sibi, ne quis affectaret res nouas, consuluit.
Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos, q̃ ipse quos protulit. quia maior est patientiae, q̃ facundiae laus. maxime cum aequanimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. Cuiusdam prouincialis iocus asper innotuit. Intrauerat Romam simillimus Caesari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci hominem ad se iussit, uisumq́; hoc modo interrogauit, Dic mihi adolescens, fuit aliquando mater tua Romae? Negauit ille: nec contentus adiecit, sed pater meus saepe.
Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fescenninos

in eum Augustus scripsisset, ait, At ego taceo. Non est enim facile in eum scribere, qui potest proscribere.
Curtius eques Romanus delicijs diffluens, cum macrũ turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interrogauit an mittere liceret. Respõderat princeps, quid ni liceat? Ille statim per fenestram misit.
Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris chari sibi non rogatus exoluerat, numerato quadragies. At ille pro gratiarũ actione hoc solum ei scripsit, Mihi nihil.
Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre, quẽ morem secutus, centum promisit per libellum in quo uirgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur, uacante infra loco. Cæsar occasione usus, priori alterum centies sua manu iunxit, spacio diligenter expleto & affectata literæ similitudine, geminatamq; accepit summam dissimulante liberto. Qui postea cœpto alio opere, leniter factum suum Cæsari obiecit, libello tali dato, Confero tibi domine ad noui operis impensam, quod uidebitur.
Mira etiam censoris Augusti et laudata patientia. Corripiebatur eques Romanus à principe, tanq̃ minuisset facultates suas. At ille se multiplicasse corãm probauit. Mox eidem obiecit, ꝙ ad contrahendũ matrimonium legibus non paruisset. Ille uxorem sibi & tres liberos esse dixit. Tunc adiecit, Post hac Cæsar cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato.
Etiam militis non libertatem tantum, sed & temeritatem tulit. In quadam uilla inquietas noctes agebat, rumpente somnum eius crebro noctuæ cantu. Præhen

dendam curauit noctuam. Miles aucupij peritus, & spe ingentis præmij, pertulit. Laudato imperator mille nummos dari iussit. Ille ausus est dicere. Malo uiuat, auemq; dimisit. Quis non miratus est, non offenso Cæsare, abijsse militem contumacem?
Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem, rogauitq; ut sibi adesset. Ille aduocatum quem ex comitatu suo elegerat, sine mora dedit, commendauitq; ei litigatorem. Exclamauit ingenti uoce Veteranus, At nō ego Cæsar periclitante te Actiaco bello, uicarium quæsiui: sed pro te ipse pugnaui. detexitq; impressas cicatrices. Erubuit Cæsar, uenitq; in aduocationem, ut qui uereretur non superbus tantum, sed etiam ingratus uideri.
Delectatus inter cœnam erat pueris symphoniacis Turonij Flacci mangonis, atq; eos frumento donauerat, cū in alia acroamata fuisset liberalis nummis. Eosdemq; postea Turonius æque inter cœnam quærenti Cæsari, sic excusauit, Ad molas sunt.
Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes, coruum tenens, quem instituerat hoc dicere, Aue Cæsar uictor imperator. Miratus Cæsar officiosam auem, uiginti milibus nummum emit. Socius opificis ad quem nihil ex illa libertate peruenerat, affirmauit Cæsari, habere illum & alium coruum, quem ut afferre cogeretur, rogauit. Allatus uerba quæ didicerat, expressit, Aue uictor imperator Antoni. Nihil exasperatus, satis duxit iubere illū diuidere donatiuū cū contubernali. Salutatus similiter à Psitaco, emi iussit eū. Idē miratus in pica, hanc quoq; redemit. Exēplū

ſutorem pauperem ſollicitauit, ut coruum inſtitueret ad parem ſalutationem: qui impēdio exhauſtus, ſæpe ad auem non reſpondentem dicere ſolebat, opera, & impenſa periit. Aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam ſalutationem. Hac audita dum tranſit Auguſtus, reſpōdit, Satis domi ſalutatorum talium habeo. Superfuit coruo memoria, ut & illa quibus dominum quærentem ſolebat audire, ſubtexeret, opera & impenſa periit. Ad quod Cæſar riſit, emiq; auem iuſſit, quanti nullam adhuc emerat.

Solebat deſcēdēti à palatio Cæſari honorificum aliquod epigramma porrigere græculus. Id cum fruſtra ſæpe feciſſet, rurſusq; eum id facturum uidiſſet Auguſtus, breue manu ſua in charta exarauit græcum epigramma. pergenti deinde ad ſe obuiam miſit. Ille legendo laudare, mirari tam uoce, q̃ uultu. Cumq; acceſſiſſet ad ſellam, demiſſa in fundam pauperem manu, paucos denarios protulit, quos principi daret. Adiectus hic ſermo μὴ κατὰ τὴν τύχην σὴν σεβαστὲ, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. Non ſecundum fortunam tuã Auguſte, ſi plus haberem, plus darem. Secuto omniũ riſu, diſpenſatorem Cæſar uocauit, & ſeſtertia centum milia græculo numerari iuſſit. Vultis aliqua & filiæ eius Iuliæ dicta referamus? Sed ſi garrulus non putabor, uolo de moribus fœminæ pauca præmittere, ni quiſquam ueſtrum habeat ſeria, & diſcenda quæ proferat. Hortantibusq; omnibus ut cœpto inſiſteret, ita de Iulia orſus eſt. Annum agebat triceſimũ et octauũ, tempus ætatis (ſi mens ſana ſupereſſet) uergentis in ſenium: ſed indulgentia tam fortunæ, q̃ patris abutebatur,

cap. v.

batur, cum alioqui literarum amor multaq; eruditio, quod in illa domo facile erat: præterea mitis humanitas, minimeq; sæuus animus, ingentem fœminæ gratiã conciliarent, mirantibus qui uitia noscebant tantam pariter diuersitatem. Non semel præceperat ei pater, temperato tamen inter indulgentiã, grauitatemq; sermone, moderaretur profusos cultus, perspicuosq; comitatus. Idem cum ad nepotum turbam similitudinemq; respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiæ erubescebat. Inde blandiebatur sibi Augustus, lætum in filia animum usq; ad speciem procacitatis, sed reatu liberum. & talem fuisse apud maiores Claudiam credere audebat. Itaq; inter amicos dixit, duas habere se filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Iuliam, & Rempub.

Iulia uenerat ad eum licentiore habitu, et oculos offenderat patris tacentis. Mutauit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata seueritate complexa est. At ille qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum ait in filia Augusti probabilior est hic cultus? Non defuit patrocinio suo Iulia his uerbis. Hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Notum & illud. Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia, & Iulia, comitatus dissimilitudine. Quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris, hæc iuuentutis & quidẽ luxuriosæ grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes fœminas interesset. Eleganter illa rescripsit, Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere cœperat canos, quos legere secreto solebat. Subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. Dissimulauit Augustus, Deprehensis super uestem earum canis, & alijs sermonibus tempore extracto, induxit ætatis mentionem: interrogauitq; filiam utrũ post aliquot annos cana esse mallet, an calua. Et cum illa respondisset, Ego pater cana esse malo: sic illi mendaciũ obiecit, Quid ergo istæ te caluam tam cito faciunt?
Item cum grauem amicum audisset Iulia suadentem, melius facturam, si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait. Ille obliuiscitur Cæsarem se esse: ego memini me Cæsaris filiam.
Cumq; conscij flagitiorum mirarentur, quo modo similes Agrippæ filios procrearet, quæ tam uulgo potestatem corporis sui faceret, ait, Nunquã enim nisi naui plena tollo uectorem.
Simile dictum Populiæ M. filiæ, quæ miranti cuidam quid esset, quapropter aliæ bestiæ nunquam marem desiderarent, nisi cum pregnantes uellent fieri, respondit, bestiæ enim sunt.
cap. vj. Sed ut à fœminis ad uiros, & à lasciuis iocis ad honestos reuertar, Casellius iurisconsultus, urbanitatis miræ libertatisq; habebatur. præcipue tamen is iocus eius innotuit. Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam nisi pomum misisse uellet. Forte ijs diebus Casellius consultus à quodam, an nux pinea pomum esset: respondit, si in Vatinium missurus es, pomum est.

Mercatori deinde quemadmodum cum socio nauē diuideret interroganti, respondisse traditur. Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

In galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollij uox circumferebatur, Ingenium Galbæ male habitat.

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis, quem Galba ut confunderet, dissimulata eius professione, interrogauit, quid artiū facis? Respondit, In sole gibbos fricare soleo.

Lucius Cælius, cum C. Cæsar alijs qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset: quid ego, inquit, una manu ludo & non duabus, ut plus habere possim?

Cum iratus esse Pub. Clodius Decimo Valerio diceretur, quod ei nummum petenti non dedisset, Quid amplius, inquit, mihi facturus es, nisi ut Dyrrhachiū eā, & redeam? alludens ad Ciceronis exilium.

cap. vij. Sed quia & paulo ante Aurelius Symmachus, & ego nunc Laberij fecimus mentionem: si aliqua, huius atq; Publij dicta referemus, uidebimur & adhibendi conuiuio Mimos uitasse lasciuiam: & tamen celebritatem, quam cum adsunt illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis milibus inuitauit, ut prodiret in scenam, & ipse ageret Mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum si inuitet, sed etiam supplicet, cogit. Vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his uersibus.

» Necessitas, cuius cursu auerso impetum
» Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt.
» Quo me detrusit pene extremis sensibus?
» Quem nulla ambitio, nulla unq̃ largitio,
» Nullus timor, uis nulla, nulla authoritas
» Mouere potuit in iuuenta de statu,
» Ecce in senecta ut facile labefecit loco
» Viri excellentis mente clemente edita
» Submissa placide blandiloquens oratio.
» Etenim ipsi dij negare cui nil potuerunt,
» Hominem me denegare quis posset pati?
» Ego bis tricenis annis actis sine nota,
» Eques Romanus lare egressus meo,
» Domum reuertar Mimus, nimirum hoc die
» Vno plus uixi mihi q̃ uiuendum fuit.
» Fortuna immoderata in bono æque atq; in malo,
» Si tibi erat libitum literarum laudibus
» Floris cacumen nostræ famæ frangere,
» Cur cum uigebam membris præuiridantibus,
» Satisfacere populo & tali cum poteram uiro,
» Non flexibilem me concuruasti, ut caperes?
» Nunc me quo deijcis? quid ad scenam affero?
» Decorem formæ, an dignitatem corporis?
» Animi uirtutem, an uocis iocundæ sonum?
» Vt hedera serpens uires arboreas necat,
» Ita me uetustas amplexu annorum necat.
» Sepulchris similis, nil nisi nomen retineo.

In ipsa quoq; actione subinde se qua poterat ulciscebatur, inducto habitu Syri, qui uelut flagris cæsus, præripētiq; se similis, exclamabat, Porrò Quirites liber-

tatem perdidimus. Et paulopost adiecit, Necesse est multos timeat, quem multi timent. Quo dicto uniuersitas populi ad solum Cæsarem oculos & ora conuertit, notantes eius impotentiam hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in publium uertit fauorem. Is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domum esset adductus, promeruit eum non minus salibus et ingenio, q̃ forma. Nam forte cum ille seruum suũ hydropicum iacentẽ in area uidisset, increpuissetq́; quid in sole faceret: respondit, aquam calefacit. Ioculari deinde super cœnam exorta quæstione, quodnam esset molestum otium, aliud alio opinante, ille podagrici pedes dixit. Ob hæc & alia manumissus, et maiore cura eruditus, cum Mimos componeret, ingentiq́; assensu in Italiæ oppidis agere cœpisset, productus Romam per Cæsaris ludos, omnes qui tunc scripta & operas suas in scænam locauerunt, prouocauit, ut singuli se cum posita inuicem materia pro tempore contenderent. Nec ullo recusante, superauit omnes, in quis et Laberium. Vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiauit, Fauente tibi me, uictus es Laberi à Syro. Statimq́; Publio palmam, et Laberio anulum aureũ cum quingentis sestertijs dedit. Tunc Publius ad Laberium recedentẽ ait, Qui cum contendisti scriptor, hũc spectator subleua. Sed et Laberius sequẽti statim cõmissione Mimo nouo interiecit hos uersus.

» Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
» Summum ad gradum cum claritatis ueneris, consistes
» Aegre, & citius q̃ descendas, decides.
» Cecidi ego, cadet qui sequitur, laus est publica.
» Publij autem sententiæ feruntur lepidæ, & ad cõem

usum accommodatissimæ. Ex quibus has ferè memini singulis uersibus circumscriptas.

» Malum consilium est, quod mutari non potest.
» Beneficium dando accepit qui digno dedit.
» Feras, non culpes, quod mutari non potest.
» Cui plus licet q̃ par est, plus uult q̃ licet.
» Comes facundus in uia pro uehiculo est.
» Frugalitas miseria est rumoris boni.
» Hæredis fletus sub persona risus est.
» Furor fit læsa sæpius patientia.
» Improbe Neptunum accusat, qui iterũ naufragiũ facit.
» Nimium altercando ueritas amittitur.
» Pars beneficij est, quod petitur si cito neges.
» Ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicũ putes.
» Veterem ferendo iniuriam, inuitas nouam.
» Nunquam periclum sine periclo uincitur.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, non Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti: & Hylam discipulum usq; ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. Populus deinde inter utriusq; suffragia diuisus est. Et cum canticum quoddam saltaret Hylas, cuius clausula erat, τὸν μέγαν ἀγαμέμνονα, sublimem, ingentemq; Hylas uelut metiebatur. Non tulit Pylades, & exclamauit è cauea, σὺ μακρὸν οὐ μεταποιεῖς. Tunc eum populus coegit idem saltare canticum. Cumq; ad locum uenisset, quem reprehenderat, expressit cogitantem, nihil magis ratus magno duci conuenire, q̃ pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem. & Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit σὺ βλέπεις. Cum in Her=

culem furentem prodiſſet, & nonnullis inceſſum hiſtrioni conuenientem non ſeruare uideretur, depoſita perſona, ridentes increpuit, μωροὶ μαινόμενον ὀρχοῦμαι. Hac fabula & ſagittas iniecit in populum. Eandẽ perſonam cum iuſſu Auguſti in triclinio ageret, & intendit arcum, & ſpicula immiſit. Nec indignatus eſt Cæſar, eodem ſe loco Pyladi, quo Po. Ro. fuiſſe. Hic quia ferebatur mutaſſe rudis illius ſaltationis ritum, quæ apud maiores uiguit, & uenuſtam induxiſſe nouitatem, interrogatus ab Auguſto, quæ ſaltationi contuliſſet, reſpondit. λυδῶν συρίγγων. Idem cum propter populi ſeditionem pro contentione inter ſe Hylamq; habita, concitatam indignationem excepiſſet Auguſti, reſpondit, βασιλεῦ, ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀπολεῖσθαι καὶ συνηκαιρήσεις.

cap. viij. His dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida, et amœnitas laudaretur ingenij, menſas ſecundas miniſter admouit.

Et Flauianus, multi ut exiſtimo in hoc à Varrone diſſentiunt, qui in illa lepidiſſima ſatyra Menippea, quæ inſcribitur, Neſcis quid ueſper uehat, de ſecunda menſa placentas remouit. Sed quæſo dicas Cecinna uerba ipſa Varronis, ſi tibi beneficio memoriæ tenacioris hæſerunt. Et Albinus, Locus inquit Varronis quẽ referri à me imperas, in his ferè uerbis eſt,
" Bellaria ea maxime ſunt mellita, quæ mellita nõ ſunt. Dulcibus enim
" cũ pepſi ſocietas infida. Significant aũt bellaria omne
" mẽſæ ſecundæ genus. Nã quæ πέμματα Græci uel τραγήματα dixerunt, ea ueteres noſtri appellauere bellaria. Vina quoq; dulciora eſt inuenire in comedijs antiquioribus hoc uocabulo, dictaq; ea Liberi bellaria.

Et Euangelus, Agite, antequã ſurgendum nobis ſit, uino indulgeamus, quod decreti Platonici authoritate faciemus: qui exiſtimauit fomitem eſſe quendam & incitabulum ingenij uirtutiſq́; ſi mens & corpus hominis uino flagret. Tum Euſtathius, quid agis, inq̃t, Euangele? an Platonem exiſtimas hauriẽda paſſim uina ſuaſiſſe, et non magis inter minuta pocula iucundiorẽ liberaliorẽq́; inuitationẽ, quæ fieret ſub quibuſdã quaſi arbitris & magiſtris conuiuiorũ ſobrijs, non improbaſſe? Et hoc eſt quod in primo, & in ſecundo de legibus non inutile uiris eſſe decernit. Nã et modicis honeſtiſq́; inter bibendum remiſſionibus refici, integrariq́; animos ad inſtauranda ſobrietatis officia exiſtimauit: redditoſq́; ſenſim lætiores, et ad intentiones rurſus capeſſendas fieri habiliores, et ſimul ſiqui penitus in his affectionũ cupiditatumq́; errores ineſſent, quos celaret alioqui pudor reuerens: ea omnia ſine graui periculo libertate per uinũ data detegi: et ad corrigendũ medendumq́; fieri opportuniora. Atq; hoc ẽt Plato ibidem dicit, non diffugiẽdas eſſe huiuſcemodi exercitationes aduerſus propulſandã uini uiolentiam: neq; ullum unquã continentem prorſum, aut temperantẽ ſatis fideliter uiſum eſſe, cui uita non inter ipſa errorũ pericula, & in medijs uoluptatum illecebris explorata ſit. Nã cui libẽtiæ gratiæq́; omnes conuiuiorũ incognitæ ſint, quiq́; illarũ omnino expers ſit, ſi eum forte ad participandas huiuſmodi uoluptates aut uolũtas tulerit, aut caſus induxerit, aut neceſſitas ĩpulerit, mox deliniri et capi: neq; mentẽ eius animũq́; conſiſtere Congrediendũ igitur, & tanq̃ in acie quadam cum uoluptarijs rebus,

cumq; istæ uini licentia cominus decernendũ. ut aduersus eas non fuga, nec absentia simus tuti: sed animi uigore, et constanti præsentia, moderatoq; usu temperãtiam, continentiamq; tueamur: et calefacto simul refotoq; animo, siquid in eo uel frigidæ tristitiæ, uel torpentis uerecundiæ fuerit, diluamus.

Sed quia uoluptatũ fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus uoluptatibus sit cauendũ. Quinq; enim sunt sensus hominũ, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut corpori quæri uidetur: tactus, gustus, odoratus, uisus, auditus. Ex ijs omnibus uoluptas quæ immodice capitur, ea turpis, atq; improba est. Sed enim quæ nimia ex gustu, atq; tactu est, ea uoluptas sicut sapientes uiri censuerunt, omnium rerũ fœdissima est: eosq; maxime qui sese duabus istis uoluptatibus dediderunt, grauissimi uitij uocabulis Græci appellauerunt, uel ἀκρατεῖς, uel ἀκολάστους. Nos eos uel incontinentes dicimus, uel intemperantes. Istas autem uoluptates duas, gustus atq; tactus, id est cibi atq; ueneris, solas hominibus cões uidemus esse cum beluis. Et idcirco pecudum, ferorũq; animalium numero habetur, quisquis est his ferarũ uoluptatibus occupatus. Cæteræ ex tribus alijs sensibus proficiscentes, hominum tantum propriæ sunt. Verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam, ut quid de his infamibus uoluptatibus tam clarus, atq; inclytus uir sentiat publicetur. Διατὶ οἱ κατὰ τὴν τῆς ἁφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν γινομένην ἂν ὑπερβάλλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται. οἵτε γὰρ περὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἵτε περὶ τὰς τῆς τροφῆς ἀπολαύσεις. τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν, ἀπ᾽ ἐνίων

Sens. Sum. (

μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδὺ ἀπ᾽ ἐνίων δὲ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ καὶ φιλόξενος γεράνου λάρυγγα ηὔχετο ἔχειν. οἱ δὲ κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὴν ἀκοὴν οὐκέτι. ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἅτε οὖν οὖσαι κοιναὶ ἀτιμόταταί εἰσι καὶ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι. ὥστε τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν. καὶ ἀκρατῆ, καὶ ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδονῶν ἡττᾶσθαι. οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνων τῶν προειρημένων ἥδεται. κατὰ δὲ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται, ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει. ὁρῶν μὲν γὰρ τὸ ὁρῶν, ἢ ὀσφραινόμενον χαίρει, ὅτι ἀπολαύει, καὶ ὅταν πληρωθῇ οὐδὲ τὰ τοιαῦτα ἡδέα αὐτῷ. ὥσπερ οὐδὲ ἡμῖν ἡ τοῦ παρίχους ὀδμή, ὅταν ἄδην ἔχωμεν τοῦ φαγεῖν, ὅταν δὲ ἐνδεεῖς ὦμεν ἡδεῖα. ἡ δὲ τοῦ ῥόδου ἀεὶ ἡδεῖα.

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus, coeundi atq; comedendi, quæ homini cum sue atq; asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat, homines multos propterea uelle uiuere, ut ederent, & biberent: se bibere atq; esse, ut uiueret. Hippocrates autem diuina uir sentētia, dei coitu uenereo ita existimabat. Partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. Nanq; ipsius uerba hæc traduntur.

τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν, *id est coitum esse paruum morbum comitialem.*

Desunt multa.

Deest huius tertij libri principium.

cap. 1.

Violatum cum se nosset Aeneas multa cæde pollutum, ait,
» Tu genitor cape sacra manu patriosq; penates.
» Me bello è tanto digressum, & cæde recenti
» Attrectare nefas, donec me flumine uiuo Abluero.
Post Caietæ quoq; nutricis sepulturam, quo potissimum nauigans appellitur, q̃ ad eam partem per quam fluuio Tyberinus ameno in mare prorumpit, ut confestim in ipso Italiæ limine fluuiali unda ablutus, posset q̃ purissime Iouē, Phrygiamq; ex ordine matrem inuocare? Quid q Euandrum aditurus per Tyberim nauigat, q eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem, ut sic purificatus sacris posset hospitalibus interesse? Hinc & Iuno ipsa conqueritur, non magis q Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire, q̃ q optato potiretur Tybridis alueo: quia sciret eum hoc amne purificatum posse sacra etiam sibi rite perficere. Nā ne supplicari quidem sibi ab eo uellet. Nūc (quoniā purificationem ad sacra superorum pertinentē deorū in Virgiliana obseruatione mōstrauimus) uideamus, utrū etiā circa inferorū deorū cultū proprietatē moris idē poeta seruauerit. Cōstat dijs supis sacra facturū corporis ablutione purgari. Cū uero inferis litandū est, satis actum uidetur, si aspersio sola cōtingat.

De sacris igitur superorum ait Aeneas, Donec me flumine uiuo Abluero. At Dido cum sacra dijs inferis instituit, ait,

» Annam chara mihi nutrix huc siste sororem.
» Dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

Et alibi.

» Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Nec non cũ Misenum sepulturæ mandari refert idẽ,

» = Ter socios pura circumtulit unda,
» Spargens rore leui. =

Sed et cum facit Aeneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum, ita refert,

» Occupat Aeneas aditum: corpusq́; recenti
» Spargit aqua. =

cap. ij

Verborum proprietas tam poetæ huic familiaris est, ut talis obseruatio in Virgilio esse iam desinat, nullis tamen magis proprie usus est, q̃ sacris uel sacrificalibus uerbis. Et primum non omiserim in quo plærisq; falluntur, Extaq; salsos porriciam in fluctus, Non (ut quidam) proijciam, existimantes dixisse Virgilium proijcienda exta, qui adiecit in fluctus. sed non ita est. Nam ex disciplina aruspicum, & ex præcepto pontificum, uerbum hoc solenne sacrificãtibus est. sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius uerbi executus est. Exta porriciunto dijs tanto in altaria, arã' ue, focum'ue, eo'ue quo exta dari debebunt. Porricere ergo, non proijcere, proprium sacrificij uerbum est. Et quia dixit Veranius in aram, focum'ue eo'ue quo exta dari debebunt, nunc pro ara, & pro foco mare accipiendum est, cum sacrificium dijs maris dicatur. Ait enim.

» Dij quibus imperium est pelagi, quorũ æquora curro,
» Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
» Constituam ante aras uoti reus, extaq; salsos
» Porriciam in fluctus, & uina liquentia fundam.

Ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta, non proijci. Constituam ante aras uoti reus. Hæc uox propria sacrorum est: ut reus uocetur, qui suscepto uoto se numinibus obligat. damnatus autem, qui promissa uota iam soluit. Sed de hoc nõ opus est à me plura proferri, cum uir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius executus sit.

Est profundam scientiã huius poetæ in uno sæpe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. Multifariam enim legimus, quod litare sole non possit oratio: nisi is qui deos precatur, etiam aram manibus apprehendat. Inde Varro diuinarum libro quinto dicit, aras primum ansas dictas: quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. Ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? Commutatione ergo litterarũ aras dici cœptas, ut Valesios, & Fusios dictos prius: nunc Valerios, & Furios dici. Hæc omnia illo poeta executus est uersu,

» Talibus orantem dictis, arasq; tenentem
» Audijt omnipotens. =

Nonne eo additum credideris, non quia orabat tantũ, sed quia & aras tenebat, auditum? Necnon cum ait,

» Talibus orabat dictis, arasq; tenebat. Item,
» Tango aras, medios ignes, & numina testor.

eandem uim nominis ex apprehensione significat. Idem poeta tam scientia profundus, quàm amœnus ingenio, nonnulla de ueteribus uerbis quæ ad proprietatẽ

ſacrorum nouerat pertinere, ita interpretatus eſt, ut mutato uerbi ſono integer intellectus maneret. Nam primo pontificij iuris libro apud Pictorem uerbũ hoc poſitum eſt, uitulari. De cuius uerbi ſignificatu Titius ita rettulit, Vitulari eſt uoce lætari. Varro etiam in libro decimoquinto rerum diuinarum ita refert, ꝙ Pontifex in ſacris quibuſdam uitulari ſoleat, quod Græci παιανίζειν uocant. Has tot interpretationis ambages q̃ paucis uerbis docta Maronis elegantia expreſſit,

» Lætumq; choro pæana canentes.

Nam ſi uitulari eſt uoce lætari, quod eſt παιανίζειν, nonne in cantu læti παιᾶνος enarratio uerbi perfecta ſeruata? Et ut huic uocabulo diutius immoremur, Hyllus libro quẽ de dijs compoſuit, ait Vitulam uocari deam, quæ letitiæ præeſt. Piſo ait uitulam uictoriam nominari. Cuius rei hoc argumentum profert, ꝙ poſtridie nonas Iulias re bene geſta cum pridie populus à Tuſcis in fugam uerſus ſit, unde Populi fugia uocantur, poſt uictoriam certis ſacrificijs fiat uitulatio. Quidam nomen eius animaduerſum putant, ꝙ potens ſit uitæ tolerandæ. Ideo huic deæ pro frugibus fieri ſacra dicuntur, quia frugibus uita humana toleratur. Vnde hoc eſſe animaduertimus quod ait Virgilius,

» Cum faciam uitula pro frugibus ipſe uenito.

Vt uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti ſuperius expreſſimus. Meminerimus tamen ſic legendum per ablatiuum, Cum faciam uitula pro frugibus, id eſt cum faciã rem diuinã, non oue, non capra, ſed uitula, tanq̃ dicat, cum uitulam pro frugibus ſacrificauero: quod eſt, cum uitula rem

diuinam fecero. Pontificem Aeneam uel ex nomine referendorum laborum eius ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant & quidem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. Vnde ex persona Aeneæ ait,

» Et uacet annales nostrorum audire laborum.

Et q̃a inter decreta pontificũ hoc maxime quæritur, quid sacrũ, quid sanctum, q̃d religiosum: quærendum utrũ ijs secundũ definitionem suã Virgilius usus sit, et singulis uocabuli sui proprietatẽ more suo seruauerit. Sacrum est, ut Trebatius libro primo de religionibus refert, quicquid est quod deorũ habetur. Huius definitionis poeta memor, ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum penè semper adiecit.

» Sacra Dioneæ matri diuisq; ferebam. Item,

» Sacra Ioui stygio quæ rite incepta paraui. Item,

» = Tibi.n.tibi maxima Iuno Mactat sacra ferens. =

Profanum omnes penè consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit: quasi porrò à fano et religione secretũ. Cuius significatus exemplũ consecutus est, cũ de luco & aditu inferorum sacro utroq; loqueretur.

» Procul ó procul este profani

» Conclamat uates, totoq; absistite luco.

Eo accedit ꝙ Trebatius profanũ id proprie dici ait, q̃d ex religioso, uel sacro in hominum usum proprietatẽq; cõuersum ẽ. Quod uel aptissime poeta seruauit, cũ ait,

» Faune precor miserere inquit, tuq; optima ferrum

» Terra tene, colui uestros si semper honores,

» Quos cõtra æneadæ bello fecere profanos. Dixerat.n.

» Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
» Sustulerant, =
Vnde ostendit proprie profanum esse, quod ex sacro promiscuum humanis actibus accommodatum est.
Sanctum est, ut idem Trebatius libro decimo religionum refert: interdum idem quod sacrū, idemq; quod religiosum: interdum aliud, hoc est, nec sacrum, nec religiosum est. Quod ad secundam speciem pertinet,
» Sancta ad uos anima atq; istius nescia culpæ
» Descendam. =
Nō enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quā sanctam hoc est incorruptam uoluit ostendere, ut in illo quoq;,
» = Tuq; ó sanctissima coniunx Felix morte tua. =
in quo castitatis honorem incorruptæ uxoris amplexus est. Vnde & sanctæ leges, quæ non debent pœnæ sanctione corrumpi. Quod autem ad priorem speciei definitione de sancto attinet, id est non ut aliud sit q̃ sacrum aut religiosum,
» Ecce leuis summo de uertice uisus Iuli
» Fundere lumen apex. =
» Et paulo post,
» Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrantem
» Excutere, & sanctos restinguere fontibus ignes.
Hic enim sanctos, ac si sacros accipiemus, quia diuinitus contigerunt. Item,
» = Tuq; ó sanctissima uates
» Præscia uenturi. = non aliud nisi sacram uocat, quam uidebat & uatem, & deo plenam, & sacerdotem.

supereſt ut quid ſit religioſum cum Virgilio cõmuni cemus. Seruius Sulpitius religionem eſſe dictam tradi= dit: quæ propter ſanctitatem aliquam remota, ac ſepo ſita à nobis ſit, quaſi à relinquendo dicta, ut à caren= do cærimonia, Hoc Virgilius ſeruans ait,

» Eſt ingens gelidum lucus propè Ceritis amnem
» Relligione patrum late ſacer. =

Et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret,

» = Vndiq; colles
» Incluſere caui, & nigra nemus abiete cingit.

Quæ res utiq; faciebat lucum à communione populi ſe cretum. Et ut relictum locum oſtenderet non ſola ad= eundi difficultate, adiecit & ſanctitatem,

» Syluano fama eſt ueteres ſacraſſe Pelaſgos
» Agrorum, pecoriſq; deo. =

Secundum Pompeium Feſtum religioſi ſunt, qui facie= nda, & uitanda diſcernunt. Hinc Maro ait,

» = Riuos deducere nulla
» Relligio uetuit. =

Quod autem ait deducere, nihil aliud eſt q̃ detergere. Nam feſtis diebus riuos ueteres ſordidatos detergere li= cet, nouos fodere non licet. In tranſcurſu & hoc no= tandum eſt: quod & ipſe uelut præteriens ſub unius uerbi ſignificatione proiecit. Cauetur enim in iure pon tificio, ut quoniam oues duabus ex cauſis lauari ſolent: aut ut curetur ſcabies, aut ut purgetur lana: feſtis die- bus purgandæ lanæ gratia oues lauari non liceat: li- ceat autem ſi curatione ſcabies abluenda ſit. Ideo hoc
» quoq; inter conceſſa numerauit, Balantumq; gregem fluuio merſare. Quod ſi hucuſq; dixiſſet, licita & ue-

tita confunderet: sed adijciendo, salubri, causam concessæ ablutionis expressit. Nomina et sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie uocent, & qualiter hoc nomine Virgilius usus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum, Delubrum ait alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, ut est in circo Flaminio Iouis statoris: alios, in quo loco dei simulachrum dedicatum sit. Et adiecit, sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. His à Varrone præscriptis, possumus intelligere id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut ab dei dedicato simulacro delubrum cœperit nuncupari. Virgilius tamen utranq; rationem diligenter est executus. Vt enim à postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus, aut proprie deorum nomina, aut ea quæ dijs accommodarentur inserere.

cap. iiij

» At gemini lapsu delubra ad summa dracones
» Effugiunt. =
Et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit,
» = Sæuæq; petunt tritonidis arcem,
» Sub pedibusq; deæ clypeiq; sub orbe teguntur. Item,
» Nos delubra deũ miseri, quibus ultimus esset Ille dies.
Illam uero opinionem de area quam Varro prædixerat, non dimisit,
» Principio delubra adeunt, pacemq; per aras
Exquirunt. = Et mox.
» Aut ante ora deum pingues spaciatur ad aras.
Quid enim est aliud spaciari, q̃ spacio lati itineris ob=

ambulare? ob quod adijciendo ante aras, ostendit areã assumptam deorum causa. Ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

De dijs quoq; Romanorũ proprijs, id ẽ penatibus asper sa est huic operi nõ incuriosa subtilitas. Nigidius enim de dijs libro decimonono reqrit, num Dij penates sint Troianorũ Apollo, & Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, et num eos in Italiã Aeneas aduexerit. Cornelius quoq; Labeo libro de dis penatibus eadẽ existimat. Hanc opinionem sequitur Maro cum dicit,

» Sic fatus meritos aris mactabat honores,
» Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro humanarũ secundo, Dardanũ refert deos penates ex Samothrace in Phrygiam, et Aeneã ex Phrygia in Italiam detulisse. Qui sint autem dij penates, in libro quidem memorato Varro non exprimit. Sed qui diligentius eruunt ueritatem, penates esse dixerũt, per quos penitus spiramus: per quos habemus corpus: per quos rationem animi possidemus. Esse aũt mediũ aethera Iouem, Iunonẽ uero imum aera cum terra, & Mineruam summũ aetheris cacumen. & argumento utuntur, ꝙ Tarquinius Damarathi Corinthij filius Samothracijs religionibus mystice imbutus, uno tẽplo, ac sub eodẽ tecto, numina memorata coniungit. Cassius uero Hemina dicit Samothracas deos, eosdẽq; Romanorũ penates proprie dici θεοὺς μεγάλους. Noster haec sciẽs, ait cũ socijs natoq; penatibus, & magnis dijs, quod exprimit θεοὺς μεγάλους. Sed & omnia haec nomina cum in uno de supradictis numinibus seruat, doctrinam proculdubio suam de hac omni opinione confirmat.

Penates.

Cum enim ait, Iunonis magnæ primum prece numen adora, τὴν μεγάλην nominat. Adsit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno, τὴν χρηστὴν. Dominamq́; potentem τὴν δυνατὴν. Eodem nomine appellauit et Vestam, quã de numero penatum, aut certe comitem eorum esse manifestum est, adeo, ut & consules & prætores, seu dictatores cum ineunt magistratum, Lauinij rem diuinam faciant penatibus pariter et Vestæ. Sed et Virg. ubi ex persona Hectoris dixit,

» Sacra, suosq́; tibi commendat Troiana penates,

mox adiecit, Sic ait,

» = & manibus uittas Vestamq́; potentem

» Aeternumq́; adytis effert penetralibus ignem.

Addidit Higinius in libro quem de dijs penatibus scripsit, uocari eos θεοὺς πατρῴους. Nec hoc Virgilius ignoratum reliquit.

» Dij patrij seruate domum, seruate nepotem. Et alibi.

» = patrijq́; penates,

cap. v. Nec minus de sacrificiorum usu, q̃ de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur: (Vnde & aruspices animales has hostias uocant,) utrunq; hostiarum genus Virgilius in carmine ostẽdit. Et primo quidem illud quo uolũtas numinum ꝑ extra monstratur,

» = Mactat lectas de more bidentes, Et mox.

» = Pecudumq́; reclusis

» Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud in quo hostia animalis dicitur, ꝙ eius

tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum ui ctorem Eryci mactare taurum. Nam ut expleret animalis hostiæ causas, ipso usus est nomine,

» Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

Et ut nuncupata uota significaret, ait, persoluo, quod de uoto proprie dicatur. Vtq; ostenderet psolutum dijs, significauit dicens.

» Sternitur, exanimisq; tremens procumbit humi bos.

Videndum ẽt, ne & illam hostiam ostendat animalẽ,

» Sanguine placastis uentos et uirgine cæsa,
» Cum primum Iliacas Danai uenistis ad oras.
» Sanguine quærendi reditus, animaq; litandũ Argolica.

Nam & animam, id est hostiæ nomen posuit: et litare, quod significat sacrificio facto placare numen.

In ipsis hostijs uel animalibus, uel consultatorijs quædam sunt, quæ hostiæ iniuges uocantur, id est quæ nũq̃ domitæ, ac iugo subditæ sunt. Harũ quoq; noster poeta sic meminit.

» Nunc grege de intacto septem mactare iuuencos
» Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

Eximij quoq; in sacrificijs uocabulum, non poeticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veratius enim in pontificalibus quæstionibus docet, eximias dictas hostias: quæ ad sacrificium destinatæ eximantur è grege, uel ꝙ eximia specie quasi offerendæ numinibus eligantur. Hinc ait,

» Quattuor eximios præstanti corpore tauros.

Vbi ꝙ eximuntur, eximios: ꝙ eliguntur, præstanti corpore monstrauit. Ambarualis hostia est, ut ait Pompeius Festus, quæ rei diuinæ causa circum arua ducatur,

ab ijs, qui pro frugibus faciunt. Huius sacrificij mētionē in bucolicis habet, ubi de apotheosi Daphnidis loquitur,
» Hæc tibi semper erunt, & cum solēnia uota.
» Reddemus nymphis, & cum lustrabimus agros.
Vbi lustrare significat circuire. Hinc enim uidelicet et nomen hostiæ acquisitum est, ab ambiendis aruis. Sed & in Georgicon libro primo,
» Terq; nouas circumfelix eat hostia fruges.
Obseruatum est à sacrificantibus, ut si hostia quæ ad aras duceretur, fuisset uehemētius reluctata, ostēdissetq; se inuitā altaribus admoueri, amoueretur: quia inuito deo offerri eā putabant. Quæ aūt stetisset oblata, hāc uolenti numini dari existimabant. Hinc noster,
» Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras. Et alibi.
» Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.
Adeo autem omnem pietatem in sacrificijs, quæ dijs exhibenda sunt, posuit: ut propter contrariā causam Mezentium uocauerit cōtemptorē deorum. Neq; enim (ut Aspro uidetur) ideo contemptor diuum dictus est, q̄ sine respectu deorū in homines impius fuerit. Alioqui multo magis hoc de Busiride dixisset, quē longe crudeliorem illaudatum uocasse contentus est. Sed uerā huius contumacissimi nominis causam in primo libro originū Catonis diligens lector inueniet. Ait enim Mezentium Rutulis imperasse, ut sibi offerent, quas dijs primitias offerebant: et Latinos omnes similis imperij metu ita uouisse, Iuppiter si tibi magis cordi est, nos ea tibi dare potius q̄ Mezentio, uti nos uictores facias. Ergo q̄ diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est à Virgilio cōtēptor deorum. Hinc pia illa insultatio sacerdotis.

» Hæc sunt spolia & de rege superbo
» Primitiæ.

Vt nomine contumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notarent exuuias. Miranda est huius poetæ & circa nostra, & circa externa sacra doctrina. Neq; enim de nihilo est, quod cum in Delon uenit Aeneas, nulla ab eo cæsa est hostia, nisi cum proficisceretur, Apollini, & Neptuno res diuina facta est. Cóstat enim (sicut Cloatius Verus ordinatorum libro secundo docet) esse Deli aram apud quam hostia non cæditur, sed tantú solénni deum prece uenerantur. Verba Cloatij hæc sunt, Deli ara est Apollinis γεννήτορος, in qua nullum animal sacrificatur, quã Pythagorã uelut inuiolatã adorasse produnt. Hanc ergo esse quæ adoratur ab Aenea γεννήτορος aram poetæ demonstrat. Siquidem templú ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim inchoat precem, & ut genitora expressius nominaret, Da pater augurium. At uero cum taurú mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam utiq; aram factum intelligimus. Et bene supra tantummodo patrem, quod ibi proprium est: & infra, quod commune est, Apollinem nominat. Meminit huius aræ, & Cato de liberis educandis in hæc uerba, Nutrix hæc omnia faciebat in uerbenis ac tubis sine hostijs, ut Deli ad Apollinis genitiui aram. Eodem uersu non omittendú puto, cur saxo uetusto dixerit extructum templú. Velius Longus, immutatio est, inquit, epitheti: uult enim dicere uetustatem templi. Hunc multi alij commentatores secuti sunt. Sed frigidum est ædificij ætatem notare. Epaphus autem uir plurimæ lectionis libro decimoseptimo

ait, Delphis quodã tempore eueniſſe, ut templũ religio=
ſum antea et intactum ſpoliatũ, incenſumq; ſit. et adij
cit, multas circa Corinthum urbes, inſulasq; proximas
terræ motu hauſtas, Delon neq; antea neq; poſtea, hoc
incommodo uexatam, ſed ſemper eodẽ manere ſaxo.
Thucydides etiam hiſtoriarum libro tertio idem do-
cet. Non mirum ergo ſi præſidio religionis tutam in-
ſulam ſemper oſtendens, & reuerentiam ſibi locorum
acceſſiſſe, dicit continuam ſaxi eiuſdẽ, id eſt inſulæ fir-
mitatem. Vt ſeruauit Apollinis genitoris proprieta=
tem, patrem uocando.

Idem curauit Herculem uocando uictorem. Hæc, in-
» quit, limina uictor Alcides ſubijt. Varro diuinarum
libro quarto, Victorem Herculem putat dictum,
ꝙ omne animalium genus uicerit. Romæ autem
Victoris Herculis ædes duæ ſunt: una ad portam
trigeminã, altera in foro boario. Huius commenti
cauſam Maſſurius Albinus memorabiliũ libro primo
aliter exponit. M. inquit Octauius Herennius prima
adoleſcentia tibicen, poſtq̃ arti ſuæ diffiſus eſt, inſtituit
mercaturam: & bene re geſta, decimam Herculi pro-
fanauit. Poſtea cum nauigans hoc idem ageret, à præ-
donibus circumuentus fortiſſime pugnauit, & uictor re
ceſſit. Hunc in ſomnijs Hercules docuit ſua opera ſer=
uatum. Cui Octauius impetrato à magiſtratibus loco
ædem ſacrauit & ſignum: Victoremq; inciſis literis
appellauit. Dedit ergo epitheton deo, quo & argumen
tum ueterum uictoriarum Herculis, & cõmemoratio
nouæ hiſtoriæ, quæ recenti Romano ſacro cauſam de=
dit, contineretur. Nec fruſtra in eodẽ loco dixit,

» Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Quidam enim aram maximam cum uicino flagraret incendio, liberatam à Pinarijs ferunt: & ideo sacri custodem domum Pinariã dixisse Virgilium, κατὰ διαστολὴν inquit potitiorũ, qui ab Appio Claudio præmio corrupti, sacra seruis publicis prodiderunt. Sed Veratius pontificalis in eo libro quem fecit de supplicationibus, ita ait, Pinarijs qui nouissimi comeso prandio uenissent, cum iam manus pransores lauarent, præcepisse Herculem ne quid postea ipsi, aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi, sed ministrandi tantummodo causa nõ ad epulas conuenirent. Quasi ministros ergo sacri custodes uocari, ut ipse Virgilius alibi,

» At triuiæ custos iam dudum in montibus Opis,

id est ministra. Nisi forte custodem dixit, eam quæ se prohibuerit, & continuerit à sacris, ut ipse alibi,

» Et custos furum, atq; auium cum falce saligna
» Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Hic utiq; custodem, prohibitorem auium, furumq; significat.

» Hæc ubi dicta, dapes iubet & sublata reponi
» Pocula, gramineoq; uiros locat ipse sedili.

Non uacat ꝙ dixit sedili. Nam propria obseruatio est, Herculis sacris epulari sedentes. Et Cornelius Balbus ἐξηγητικῶν lib. xviij. ita ait, Apud aram maximam obseruatum ne lectisternium fiat. Custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite sacra faciant. Hoc fit, ne qs in æde dei habitum eius imitetur. Nam ibi operto ipse capite est. Varro ait Græcum hunc esse morem: quia

siue ipse siue ab eo relicti, qui arã maximam statuerunt, græco ritu sacrificauerunt. Hoc amplius addidit Caius Bassus, Idcirco enim hoc fieri dicit, quia ara maxima ante aduentũ Aeneæ in Italia constituta est, qui hunc ritum uelãdi capitis inuenit. Ea quoq; quæ

cap. viij.

incuriose transmittuntur à legentium plebe, non carẽt profunditate. Nam cum loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principem suum spectaret, adiecit,

» Ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
» Muricę, iam croceo mutabit uellera luto.

Traditur aũt in libro Hetruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutũ, portẽdi Imperatori rerum omniũ felicitatem. Est super hoc liber Tarquinij transcriptus ex ostentario Tusco. ibi reperitur, Purpureo aureo'ue colore ouis aries'ue si aspergetur, principi ordinis et generis sũma cũ felicitate largitatẽ auget, genus progeniẽq; propagat in claritate, lætiorẽq; efficit. Huiusmodi igitur statũ Imperatori in transitu uaticinatur. Verbis etiam singulis de ritu sacro q̃ ex alto petita significet, uel hinc licebit aduertere,

» Iniecere manum parcæ, telis'q; sacrarunt Euandri.

Nam quicquid destinatum est dijs, sacrũ uocatur. Peruenire autem ad eos non potest, nisi libera ab onere corporis fuerit anima: quod nisi morte fieri non potest. Ita ergo opportune sacrũ Halesum facit, quia erat oppetiturus. Et hic proprietatem et humani, & diuini iuris executus est. Nam ex manus iniectione penè mancipiũ designauit: & sacrationis uocabulo obseruantiã diuini iuris impleuit. Hoc loco non alienũ uidetur de conditione eorũ hominũ referre, quos leges, sacros esse cer=

tis dijs iubent, quia non ignoro quibusdã mirum uideri, q cum cætera sacra uiolari nefas sit, hominẽ sacrũ ius fuerit occidi. Cuius rei causa hæc est. Veteres nullũ animal sacrũ in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorũ, quibus sacrũ esset. animas uero sacratorum hominum, quos Græci ζωάνας uocant, dijs debitas existimabant. Quemadmodũ igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat, à se tamen dimittere non dubitant: sic animas quas sacras in cœlum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore q̃ primum illo ire uoluerunt. Disputat de hoc more ẽt Trebatius religionum li. ix. Cuius exemplũ, ne sim prolixus, omisi. Cui cordi est legere, satis habeat, et authorẽ, & uoluminis ordinem esse monstratum. Nonnullorum quæ scientissime prolata sunt, male enuntiando, corrumpimus dignitatem. Vt quidam legunt,

cap. viij.

» Discedo, ac ducẽte dea flãmã inter et hostes Expedior: cum ille doctissime dixerit, Ducente deo, non dea. Nã et apud Caluũ Acterianus affirmat legendũ, pollentẽq; deum Venerem, non deam. Signum ẽt huius est Cypri barbatũ corpore, sed ueste muliebri, cũ sceptro ac statura uiri. Et putant eandẽ marẽ ac fœminã esse Aristophanes eam ἀφρόδιτον appellat. Leuinus etiam sic ait, Venerem igitur almum adorans, siue fœmina, siue mas est, ita uti alma noctiluca est. Philochorus quoq; in Atthide eandem affirmat esse lunam: & ei sacrificium facere uiros cũ ueste muliebri, mulieres cum uirili: q eadẽ & mas existimatur, & fœmina.

Hoc quoq; de prudẽtia religionis à Virgilio dictũ est,

» Decidit exanimis uitamq; reliqt in astris Aereis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cũ de astris, ac stellis loqueretur, ait, oportere his uolucres immolari. Docte ergo Virg. dixit apud ea numina animam uolucris remansisse: quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se quod fortuitum esse poterat, uacare permittit,

» = Matrisq; uocauit

» Nomine Casmillæ mutata parte Camillam.

Nam Statius Tullianus de uocabulis rerum lib. primo ait dixisse Callimachum, Tuscos Camillum appellare Mercurium: quo uocabulo significant præministrum deorum. Vnde Virg. ait Metabum Camillam appellasse filiam, Dianæ scilicet præministram. Nam & Pacuuius cum de Medea loqueretur, Cœlitum Camilla expectata aduenis, salue hospita. Romani quoq; pueros, puellas'ue nobiles & inuestes, Camillos & Camillas appellant, flaminicarum & flaminum præministros. Hanc quoq; obseruationẽ eius non conuenit præterire.

» Mos erat, = inquit,

» = Hesperio in Latio, quem protinus urbes

» Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum

» Roma colit. =

Varro de moribus Morem esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de uerborum significationibus lib. xiiij. Mos est, inquit, institutum patrium, pertinens ad religiones, cærimoniasq; maiorũ. Ergo Virg. utrunq; authorem secutus, et primo quidem Varronem quoniam ille dixerat morem

» præcedere, sequi consuetudinem, postq̃ dixit, Mos erat,

» subiunxit, quem protinus urbes Albanæ coluere, &

» = nunc maxima rerum Roma colit: quo perseuerantiã consuetudinis monstrat. Et quoniam Festus pertinere ad cerimonias ait, hoc idem docuit Maro adijciendo
» sacrum, = quem protinus urbes Albanæ coluere sacrũ. Mos ergo præcessit, & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. & hic definitionem Varronis impleuit. Adijciendo deinde sacrum, ostendit morem cerimonijs dicatum, quod Festus asseruit. Idem seruauit & in
» xij. li. cum ait, Morem, ritusq; sacrorum Adijciam. in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoq; fidem in his uersibus secutus est, Mos erat hesperio in Latio, & reliqua. Seruauit enim regnorũ successionem. Quippe primi regnauerunt Latini, inde Albani, & inde Romani. Ideo mos erat pri
» mum dixit, Hesperio in Latio, & postea, quẽ protinus
» urbes Albanæ coluere sacrum. deinde subiecit. Nunc
» maxima rerum Roma colit.

» Excessere omnes adytis arisq; relictis
» Dij quibus imperium hoc steterat. =

Et de uetustissimo Romanorum more, & de occultissimis sacris uox ista prolata est. Constat enim omnes urbes in alicuius dei esse tutela, moremq; Romanorum arcanum, & multis ignotum fuisse, ut cum obsiderent urbem hostium, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent tutelares deos: ꝙ aut aliter urbem capi posse non crederent: aut etiam si posset, nefas existimarent deos habere captiuos. Nam propterea ipsi Romani & deum in cuius tutela urbs Roma est, & ipsius urbis latinum nomen ignotum esse uoluerunt. Sed deï quidem nomen nõnullis antiquorum licet in=

ter se dissidentiũ libris insitum, & ideo uetustas persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. Alij enim Iouem crediderunt, alij lunã. Sunt qui Angeronã, quæ digito ad os admoto silentiũ denunciat. Alij aũt, quorũ mihi fides uidetur firmior, Opem Consiuiam esse dixerunt. Ipsius uero urbis nomen etiã doctissimis ignoratum est, cauentibus Romanis, ne quod sæpe aduersus urbes hostium fecisse se nouerant, idem ipsi quoq; hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Sed uidendũ ne quod nonnulli male existimauerunt, nos quoq; confundat, opinantes uno carmine et euocari ex urbe aliqua deos, et ipsam deuotã fieri ciuitatẽ. Nam reperi in lib. v. rerũ reconditarũ Sãmonici Sereni utrunq; carmẽ, quod ille se in cuiusdã Furij uetustissimo libro reperisse professus est. Est aũt carmen huiusmodi, quo dij euocantur, cũ oppugnatione ciuitas cingitur. Si deus, si dea est, cui populus ciuitasq; Carthaginensis est in tutela, teq; maxime ille, qui urbis huius populiq; tutelã recepisti, precor, ueneror'q;, ueniam'q; à uobis peto, ut uos populũ, ciuitatem'q; Carthaginensiũ deseratis: loca, templa, sacra, urbem'q; eorum relinquatis, abs'q; his abeatis: eiq; populo ciuitati'q; metum, formidinem, obliuionẽ inijciatis: proditi'q; Romã ad me meosq; ueniatis: nostra'q; uobis loca, tẽpla, sacra, urbs acceptior probatior'q; sit: mihi quoq; populo'q; Rõano militibus'q; meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamus'q;. Si ita feceritis, uoueo uobis tẽpla, ludos'q; facturũ. In Eadẽ uerba hostias fieri oportet, authoritatẽ'q; uideri extorũ, ut ea promittant futura. Vrbes uero exercitus'q; sic deuouentur, iam numinibus euocatis. Sed dictatores impe

Precatio cap. urb. [handwritten marginal note]

ratoresq; soli possunt deuouere his uerbis. Dis pater siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illã urbem Carthaginẽ exercitumq;, quẽ ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cõpleatis: quiq; aduersus legiones, exercitumq; nostrũ arma telaq; ferent, uti uos eos exercitus, eos hostes, eosq; homines, urbes agrosq; eorũ, et qui in his locis, regionibusq;, agris urbibusq; habitant abducatis, lumine supero priuetis: exercitũq; hostiũ, urbes agrosq; eorũ, quos me sentio dicere, uti uos eas urbes agrosq; capita ætatesq; eorũ deuotas consecratasq; habeatis, illis legibus, q̃bus qñq; sunt maxime hostes deuoti, eosq; ego uicarios pro me fide magistratuq; meo, et pro populo Romano exercitibus legionibusq; nostris do, deuoueo: ut me meamq; fidem, imperiumq; legiones exercitumq; nostrũ, qui in his rebus gerundis sunt, bene saluos sinatis esse. Si hæc ita faxitis, ut ego sciã, sentiam, intelligamq;, tunc quisquis uotũ hoc faxit, ubi faxit, recte factum esto, ouibus atris tribus, Tellus mater, teq; Iuppiter obtestor. Cũ tellurem dicit, manibus terrã tangit: cum Iouẽ dicit, manus ad cœlũ tollit: cum uotũ recipere dicit, manibus pectus tangit. In antiquitatibus aũt hæc oppida inueni deuota. Stonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. Hæc intra Italiam. Præterea Carthaginẽ, & Corinthũ. Sed et multos exercitus, oppidaq; hostiũ Gallorũ, Hispanorum, Afrorũ, Maurorum, aliarũq; gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc est ergo, ꝙ propter eiusmodi euocationẽ numinum discessionemq; ait Virgilius,

» Excessere omnes adytis, arisq; relictis Dij

Et ut tutelares assignaret, adiecit,

» = Quibus imperium hoc steterat. =
Vtq; præter euocationẽ ẽt uim deuotionis ostenderet, in qua præcipue Iuppiter, ut diximus, inuocatur, ait,
» = Ferus omnia Iuppiter Argos Transtulit.
Videtur ne uobis probatum sine diuini & humanĩ iuris scientia, non posse profunditatẽ Maronis intelligi?
cap. x. Hic cum omnes concordi testimonio doctrinam & poetæ, et narrantis æquarent, exclamauit Euangelus, diu se succubuisse patientiæ, nec ultra dissimulandum, quin in medium detegat inscientiæ Virgilianæ uulnera. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus: & nos cœpimus pontificij iuris auditũ. Et ex his quæ nota sunt nobis, Maronem huius disciplinam iuris nescisse constabit. Quando enim diceret,
» Cœlicolum regi mactabam in littore taurum,
si sciret taurum immolari huic deo uetitum? aut si didicisset quod Atteius Capito comprehendit? Cuius uerba ex libro primo de iure sacrificiorũ hæc sunt, Itaq; Ioui tauro, uerre, ariete immolari nõ licet. Labeo uero lx. & .viij. libro intulit, nisi Neptuno Apollini, et Marti taurum non immolari. Ecce põtifex tuus, quid apud quas aras mactetur, ignorat: cum uel æditui hæc nota sint, & ueterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens, quibus deorum immoletur tauro, si uis cum Virgilio communicare, ipse te docebit,
» Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
Vides in opere poetæ uerba Labeonis? Igitur ut hoc docte, ita illud argute. Nam ostendit ideo non litatum, ideo secutum,
» Horrendum dictu, & uisu mirabile monstrum.

Ergo

Ergo respiciens ad futura, hostiam contrariam fecit. Sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilẽ. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc uerba, Si quis forte Ioui tauro fecerit, piaculum dato. Committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. Et committitur non ignorantia, sed ut monstro locum faceret secuturo. Subiecit Euangelus, Si euentu excusantur illicita, dic quæso quod erat monstrum secuturũ: & cum Cereri libari uino iuberet, quod omnibus sacris uetatur.

» Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho.

Vinum autem Cereri non libari, debuit illum uel Plautus docere, qui in Aulularia ait, Cererin mi Strobile hi sunt facturi nuptias? Qui? quia temeti nihil allatũ intelligo. At hic uester flamen, & pontifex, & omnia, tam quid immoletur, q̃ quid libetur, ignorat. Et ne nõ ubiq; in libando pari errore sit deuius, in octauo ait,

» In mensam læti libant, diuosq; precantur.

cum non in mensam, sed in aram secundum morem libare debuerint. Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quæsisse: amplius q; speciem difficultatis auxeras, si magis Didonẽ in mensã similiter libantem notasses.

» Dixit, & in mensa laticum libauit honorem.

Nam & Pub. Tertius cum de ritu sacrorũ multa dissereret, ait sibi hunc locum in quæstione uenire, nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissoluit: ego autem quid mihi magistra lectione compertum est, publicabo. In Papyriano enim iure euidenter relatũ est,

Aræ uicem præstare posse mensam dicatam: ut in templo, inquit, Iunonis populoniæ augusta mensa est. Nāq; in fanis alia uasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. Quæ uasorum sunt, instrumenti instar habent, quibus semper sacrificia conficiuntur. Quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ, libationesq́; & stipes reponuntur. Ornamenta uero sunt clypei, coronæ, & huiuscemodi donaria. Neq; enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. At uero mensa arulæq; eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent. Vnde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ usum, & religionem obtinet pului naris. Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio, quippe apud eam mensam quæ cum ara maxima more utiq; religionis fuerat dedicata, et in loco sacrato, & inter ipsa sacra, in quibus epulabantur. In conuiuio uero Didonis, quod tantum regium constat, nō etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa, sed usurpata libatio, solā fecit libasse reginam: in cuius persona nulla obseruationis necessitas, et multa ad usurpandū in potestate pmissio. At uero hic omnes in mensa læti libāt, diuosq́; precantur: q a quod recte fieri nouerat, ab omnibus simul in tēplo epulantibus, et uni sacratæ assidētibus mensæ factum esse memorauit. De illo aūt uersu,

» Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

paucis ꝙ Maro accusatur absoluā. Poeta enim æque in rebus doctrinæ, & in uerbis sectator elegantiæ, sciens Cereri mulso libari, adiecit, miti Baccho fauos dilue, scilicet mitescere uinum dicēs, cum mulsum cœperit fie

ri. Nam mite hic uinum ita dixit, ut alibi ait domitũ,
Et durum Bacchi domitura saporem. Notum autem
esse non diffitebere, ꝙ ad diem duodecimam Calendas
Ianuarias Herculi, & Cereri faciunt, sue prægnan-
te, panibus, mulso. Opportune mehercule Prætextate
cap. xij. fecisti Herculis mentionem. In cuius sacra hic uester ge
mino errore commisit.

» Tum salij ad cantus incensa altaria circum
» Populeis adsunt euincti tempora ramis.

Nam & salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicat
uit antiquitas: & populeas coronas nominat, cum ad
aram maximam sola lauro capita, & alia fronde nõ
uinciant. Videmus & in capite prætoris urbani laureã
coronam, cum rem diuinam Herculi facit. Testatur ẽt
Terentius Varro in ea satyra, quæ inscribitur περὶ
κεραυνοῦ, maiores solitos decimam Herculi uouere. Nec
decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad
ἀσύμβολον, cum corona laurea dimitterent cubitum.
Hiccine est (ait Vectius) error geminus? At ego in neu
tro dico errasse Virgilium. Nam ut primum de fron-
dis genere dicamus, constat quidem nunc lauro sacrifi
cantes apud aram maximam coronari. Sed multo post
Romam conditam hæc consuetudo sumpsit exordium,
postq̃ in auentino lauretum cœpit uirere: quam rem
docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo
proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quã
uicina offerebat occasio. Vnde recte Maro noster ad tẽ
pora respexit, quibus Euander ante urbem conditam,
apud aram maximã sacra celebrabat, et utebatur po
pulo utiq; Alcidæ gratissima. Salios aũt Herculi propter

ubertatem doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. Et sanè ita Menippea Varronis affirmat, quæ iscribitur, ἄλλος οὗ τος ἡρακλῆς. qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldæi quoq; stellam Herculis uocant, quam reliqui omnes Martis appellant. Est præterea Octauij Hersenij liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tyburtiū, in quo Salios Herculi institutos, operari diebus certis & auspicato docet. Item Antonius Enipho uir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, Salios Herculi datos probat in eo uolumine: quo disputat, quid sit fenestra, quod est ostium minusculum in sacrario. quo uerbo Ennius etiam usus est. Idoneis, ut credo, authoribus certisq; rationibus error qui putabatur uterq; defensus est. Siqua sunt alia quæ nos commoueant, in medium proferamus, ut ipsa collatio nostrum nō Maronis, absoluat errorem.

Tunc Euangelus, Nunq̄ ne tibi Prætextate uenit in mētem, toto, ut aiunt, cœlo errasse Virgilium, cum Dido
» suam rem diuinam pro nuptijs faceret? Mactat enim,
» inquit, lectas de more bidentes Legiferæ Cereri, Phœ-
» boq;, patriq; Lyæo. Et quasi expergefactus adiecit, Iu
» noni ante omnes, cui uincla iugalia curæ.

Multa hoc loco desint necesse est.

cap. xiiij. Accipite & M. Varronis uerba de agricultura libro tertio: qui cum de pauonibus in uilla nutriẽdis loqueretur, sic ait. Primus hos Quintus Hortensius augurali cœna dicitur posuisse. Quod potius factum tam luxuriose, q̃ seuere boni uiri laudabant. Quẽ cito secuti multi, extulerunt eorũ pretia: ut oua eorũ denarijs ueneant quin is, ipsi facile quinquagenis. Ecce res nõ admiranda solũ, sed et pudenda: ut oua pauonum quinis denarijs ueneant, quæ hodie non dicam uilius, sed omnino nec ueneunt. Is Hortensius platanos suas uino irrigare cõsueuit adeo, ut in quadã actione quã habuit cum Cicerone suscepta, precario à Tullio postulasset, ut locum dicendi permutaret secum. abire in uillam necessario se uelle, ut uinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, uir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decorem. Fuit enim uestitu ad mundiciem curioso. Et ut bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: ubi se intuens, togam corpori sic applicabat, ut rugas, non forte, sed industria locatas artifex nodus astringeret: & sinus ex cõposito defluens, modum lateris ambiret. Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem collegæ de iniurijs diem dixit, ꝙ sibi in angustijs obuius, offensu fortuito structuram togæ destruxerat: & capitale putauit, ꝙ in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso, ad uiros uenio triumphales, quos uictores gentium luxuria uicit. Et ut taceam Gurgitem à deuorato patrimonio cognominatum, quia insignibus uirtutis secutæ uitia prioris compensauit ætatis: in quam

foueam luxus & superbiæ Metellus Pius successiuum continuatione peruenit? Et ne multis morer, ipsa de eo Salustij uerba subieci, At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undiq; uirili & muliebri sexu, per uias & tecta omniũ uisebatur. Et cum quæstor Caius Vrbinus, alijq; cognita uoluntate eum ad cœnã inuitauerant, ultra Romanorum ac mortalium ẽt morem, curabant, exornatis ædibus p̃ aulæa et insignia, scænisq; ad ostentationẽ histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi. Præterea cum sedẽti in trãsenna demissum Victoriæ simulachrũ cum machinato strepitu tonitruũ, coronã ei imponebat: tum ueniẽti, thure quasi deo supplicabatur. Toga picta plærumq; amiculo erat ei accumbẽti. Epulæ quæsitissimæ, neq; per omnem modo prouinciã, sed trans maria ex Mauritania uolucrũ et ferarũ incognita antea plura genera. Quibus rebus aliquantã partẽ gloriæ dẽpserat, maxime apud ueteres et sanctos uiros, sup̃ba illa, grauia, indigna Romano ĩperio existimãtes. Hæc Salustius, grauissimus alienæ luxuriæ obiurgator, et censor.

Accipite inter grauissimas personas non defuisse luxuriam. Refero enim põtificis uetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in hæc uerba. Ante diem nonum Calendas septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. Triclinia lectis eburneis strata fuerunt. Duobus triclinijs pontifices cubuerunt, Quintus Catulus, Mar. Aemilius Lepidus, D. Syllanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæuola Sextus. Quin-

» Cornelius, P. Voluminius, P. Albinouanus, & Lucius
» Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. In tertio tri
» clinio Popilia, Perpenia, Licinia, Arūcia, uirgines uesta
» les: & ipsius uxor Publicia flaminica, & Sempronia
» socrus eius. Cœna hæc fuit. Ante cœnā echinos, ostreas
» crudas quantū uellent, peloridas, sphondylos, turdum,
» asparagos, subtus gallinam altilem, patinam ostrearū
» peloridum, balanos nigros, balanos albos. Iterū sphon
» dylos, glycomaridas, urticas, ficedulas, lumbos capra-
» gines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas,
» murices, & purpuras. In cœna, sumina, sinciput apru
» gnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, quer
» quedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum, panes pi
» centes. Vbi iam luxuria tunc accusaretur, quando tot
» rebus farta fuit cœna pontificum? Ipsa uero edulium
genera q̃ dictu turpia? Nam Cincius in suasione
legis Fanniæ obijcit sæculo suo, ꝙ porcum Troianum
mensis inferat: quem illi ideo sic uocabant, quasi alijs
inclusis animalibus grauidum, ut ille Troianus equus
grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoq; illa gu-
læ intemperantia, ut et lepores saginarentur teste Var
rone, qui de agricultura li. iij. cum de leporibus loque
» retur, sic ait, Hoc quoq; nuper institutum, ut lepores sa
» ginarentur. cum exceptos è leporario quidam in ca-
» ueis & loco clauso faciant pingues. Si cui hoc mirum
uidetur, quod ait Varro, lepores ætate illa solitos sagi Lep. Sag.
nari, accipiat aliud qđ maiore admiratione sit dignū,
cochleas saginatas, quod idē Varro in eodem libro re-
fert. Verba ipsa qui uolet legere, ubi debeat quærere
indicaui. Neq; ego nunc antiquitati nos præferēdos uel

comparandos dico, sed respondi obiurganti Horo, asserens uti res habet, maiorem illis sæculis deliciarum curam fuisse q̃ nostro. Subiecit Furius Albinus antiquitatis non minus q̃ Cecinna peritus, Miror te, inqt, non retulisse, quãta illis affluentia marinarũ procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres. Et Cecinna, Profer, inquit, in mediũ quæ de hac quoq; parte lectu comperisti. Vltra omnes enim polles memoria uetustatis. Et Furius sic ingressus est.

cap. xiiij.

Vetustas quidem nobis semper (si sapimus) adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperium uel sanguine, uel sudore pepererunt: quod non nisi uirtutũ faceret ubertas. Sed quod fatendum est, in illa uirtutum abundantia uitijs quoq; ætas illa non caruit, è quibus nonnulla nostro sæculo morũ sobrietate correcta sunt. Et de luxu quidẽ illius temporis circa marinas copias dicere institueram: sed quia in assertionem nostræ emẽdationis alia ex alijs praferenda se suggerunt, de piscibus nõ omitto, sed differo, dum de alia lasciuia qua nunc caremus admoneo. Dic enim Hore qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse meministi? At inter illos saltatio certatim uel ab honestis appetebatur. Ecce enim ut ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica, ingenui, quid dicam ingenui, filij senatorum in ludum saltatorium commeabant: & illic crotala gestantes saltare discebant. Taceo q̃ matronæ etiam saltationem nõ inhonestam putabant, sed inter probas quoq; earum erat saltandi cura, dum-

Saltare

modo non curiosa usq; ad artis perfectionem. Quid enim ait Salustius, Psallere, saltare elegantius q̃ necesse est probe? Adeo & ipse Semproniam reprehendit, nõ ꝙ saltare, sed ꝙ optime scierit. Nobilium uero filios, et (quod dictu nefas ẽ) filias quoq; uirgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem, testis est Scipio Africanus Aemilianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tyberij Gracchi sic ait, Docentur præstigias inhonestas, cum cinædulis & sambuca psalterioq; eunt in ludum histrionũ, discunt cantare, quæ maiores nostri ingenuis probro ducier uoluerunt. Eunt inquã in ludum saltatorium inter cinædos uirgines puerí q; ingenui. Hæc cum mihi quisquã narrabat, non poteram animum inducere, ea liberos suos nobiles homines docere: sed cum ductus sum in ludum saltatorium, plus mediusfidius in eo ludo uidi pueris uirginibusq; quingentis. In his unum (quo me reipublicæ maxime miseritum est) puerum bullatum petitoris filium, non minorem annis duodecim, cum crotalis saltare, quam saltationem impudicus seruulus honeste saltare non posset. Vides quemadmodum ingemuit Africanus, ꝙ uidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est candidati, quem ne tum quidem spes, & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosq; ab omni probro debuit uindicare, potuit coercere, quo minus faceret, qđ scilicet turpe non habebatur. Cæterum superius plæraq; nobilitatem hæc propudia celebrare cõquestus est. Sic nimirum. M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spaciatorem & Fescenium uocat: eumq; staticulos dare his uerbis ait, Descendit de cantherio, inde staticulos

» dare, ridicularia fundere. Et alibi in eundem. Prætea
» rea cantat ubi collibuit, interdum Græcos uersus agit,
» iocos dicit, uoces demutat, staticulos dat. Hæc Cato, Cui, ut uidetis, etiam cantare nõ serij hominis uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, ut Lucius Sylla uir tanti nominis optime cantasse dicatur.

Cæterum histriones non inter turpes habitos, Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio, & Aesopo histrionibus tam familiariter usum, ut res rationesq; eorum sua sollertia tueretur. Quod cum alijs multis, tum ex epistolis quoq; eius declaratur. Nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanum obiurgauit, φ Roscio gestum agente, tumultuauerit? Et certe satis constat contendere eum cum ipso histrione solitum, utrum ille sæpius eandem sententiam uarijs gestibus efficeret: an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret. Quæ res ad hanc artis suæ fidutiam Roscium abstraxit, ut librũ conscriberet, quo eloquentiam cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam Lucio Syllæ charissimus fuit, & anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. Tanta autem fuit gratia & gloria, ut mercedem diurnam de publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit. Aesopum uero ex pari arte ducenties sestertium reliquisse filio constat. Sed quid loquor de histrionibus, cum Appius Claudius uir triumphalis, qui salius ad usq; senectutem fuit, pro gloria obtinuerit, quod inter collegas optime saltitabat? Ac priusq̃ à saltatione discedo illud adijciam. Vno eodemq; tempore, tribus nobilissimis ciuibus, non modo studium saltan-

di, ſed etiam (ſi dijs placet) peritiam qua gloriarentur fuiſſe, Gabinio conſulari Ciceronis inimico, quod ei & Cicero non diſſimulanter obiecit, & M. Cælio noto inter turbas uiro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Craſſo Craſſi eius qui apud Parthos extinctus est, filio. Sed de ſaltatione ueterum ad prædæ marinæ transire luxum Liciniorum me nomen admonuit, quos Murenas cognominatos, ꝙ hoc piſce effuſiſſime delectati ſunt, ſatis conſtat. Huic opinioni M. Varro conſentit, aſſerit eodem modo Licinios appellatos Murenas, quo Sergius Orata cognominatus eſt: ꝙ ei piſces qui auratæ uocantur, chariſſimi fuerint. Hic eſt Sergius Orata, qui primus balneas penſiles habuit: primus oſtrearia in Baiano locauit: primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis adiudicauit. Fuit autem ætate Lucij Craſſi illius diſerti, qui q̃ grauis & ſerius habitus ſit, etiam Cicero docet. Is tamen Craſſus uir cenſorius, nam cum Cn. Domitio cenſor fuit, cum ſupra cæteros diſertus haberetur, eſſetq; inter clariſſimos ciues princeps: tamen murenam in piſcina domus ſuæ mortuam, atratus tanquã filiam luxit. Neq; id obſcurum fuit, qppe collega Domitius in ſenatu hoc ei quaſi deforme crimen obiecit. Neq; id confiteri Craſſus erubuit, ſed ultro etiã (ſi dijs placet) gloriatus eſt cenſor, piam, affectuoſamq; rem feciſſe ſe iactans. Piſcinas aũt q̃ refertas habuerint pretioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſſimi principes, Lucius Philippus, & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios appellat, ẽt illud indicium eſt, ꝙ M. Varro in libro de agricultura refert, M. Catonẽ, qui poſt Uticæ perijt, cum hæres teſtamento

Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius .xl. milibus uendidisse. Accersebantur autem murenæ ad piscinas nostræ urbis ab usq; freto Siculo, quod Rhegium à Messana despicit. Illic enim optimæ à prodigis esse creduntur, tam Herculis q̃ anguillæ. Et utræq; ex illo loco, Græce πλῶται uocantur, latine flutæ, ꝙ in summo supernãtes, sole torrefactæ curuare se posse et in aquã mergere desinunt, atq; ita faciles captu fiunt. Et si enumerare uelim q̃, multi magniq; authores murenas è freto Siculo nobilitarint, longum fiet. Sed dicam quid. M. Varro in libro qui inscribitur Gallus, de murænis dixerit his uerbis. In Sicilia quoq;, inquit, manu capi murenas flutas, ꝙ hæ in summa aqua præ pinguitudine fluitẽt. Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos & (ut ait Cæcilius) uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piscis, ut pegre accitus erat. Author est Plinius C. Cæsarẽ dictatorem cum triumphales cœnas populo daret, sex milia murenarum à C. Hirrio ad pondus accepisse. Huius Hirrij uillam, q̃uis non amplam aut latam, constat propter uiuaria quæ habuit, quadrages sestertium uenundatam. Nec acipenser, quem maria prodigis nutriunt, illius sæculi delicias euasit. Et ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius Plautus in fabula, quæ inscribitur Baccharia, ex persona parasiti.

Quis est mortalis tanta fortuna affectus unq̃,
Quã ego nunc sum, cuius hæc uẽtri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenser latuit antehac,

» Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus,
& manibus.

Et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore Cicerone, in quo honore fuerit hic piscis apud Publium Scipionem Africanum illum & Numantinum. Hæc sunt in dialogo de fato uerba Ciceronis. Nã cum esset apud se ad Lauernium Scipio, unaq; Pontius, allatus est forte Scipioni acipẽser, qui admodum raro capitur. Sed est piscis (ut ferunt) in primis nobilis. Cum autem Scipio unum & alterum ex his, qui eum salutatum uenerãt, inuitasset, pluresq; etiam inuitaturus uideretur, in aurem Pontius, Scipio, inquit, uide quid agas, acipenser iste paucorũ hominum est. Nec inficias eo temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse, teste Plinio Secundo, qui in naturali historia, cum de hoc pisce loqueretur sic ait. Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inuentu. Sed nec diu stetit hæc parsimonia. Nã temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus uir ut eo sæculo doctus, cum ad principẽ suum scriberet, faceretq; de hoc pisce sermonem, uerba Plinij quæ superius posui, præmisit, & ita subiecit, Plinius (ut scitis)
» ad usq; Traiani Imperatoris uenit ætatem. Nec dubiũ
» est, ꝙ ait nullo honore hunc piscem temporibus suis
» fuisse, uerum ab eo dici. Apud antiquos autem in pre-
» tio fuisse. ego testimonijs palàm faciam, uel eo magis, ꝙ
» gratiam eius uideo ad epulas quasi postliminio redisse. Quippe qui dignatione uestra cum intersum con-
» uiuio sacro, animaduerto hunc piscem à coronatis mi-
» nistris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de

Acipẽsẽr

acipenseris squamis, id uerum esse maximus rerũ naturalium indagator Nigidius Figulus ostendit, in cuius libro de animalibus quarto ita positum est, Cur alij pisces squama secunda, acipenser aduersa sit. Hæc Sammonicus, qui turpitudinem conuiuij principis sui laudando notat, prodens uenerationem qua piscis habebatur, ut à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quasi quadam non deliciarum, sed numinis pompa. Sed ut minus miremur acipenserem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer uir consularis (ut idẽ Sammonicus refert) mullum unum septem milibus nummum mercatus est. In qua re luxuriam illius sæculi eo magis licet æstimare, ꝙ Plinius Secundus tẽporibus suis negat facile mullum repertũ, qui duas pondo libras excederet. At nunc & maioris ponderis passim uidemus, & pretia hæc insana nescimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris sui copijs. Nam Octauius præfectus classis, sciens scarũ adeo Italicis litoribus ignotum, ut nec nomen latinum eius piscis habeamus, incredibilẽ scarorum multitudinem in uarijs nauibus huc aduectã inter Hostiã, & Cãpaniæ litus in mare sparsit: miroq; ac nouo exemplo pisces in mari tanq̃ in terra fruges aliquas seminauit. Idẽq; tanq̃ summa in hoc utilitatis publicæ uerteretur, quinquennio dedit operã, ut si quis inter alios pisces scarũ forte cœpisset, incolumen confestim & inuiolatũ mari redderet. Quid stupemus captiuã illius sæculi gulã seruisse mari, cũ in magno uel dicam maximo apud prodigos honore fuerit ẽt tyberinus lupus, & omnino oẽs ex hoc amne pisces? q̃d eq̃dẽ cur illis ita uisum sit, ignoro. Fuisse autem ẽt M. Varro

ostendit, qui enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad uictum gignantur, pisci tyberino palmam tribuit his uerbis ĩ libro rerũ humanarũ xi. Ad uictũ optima fert, ager Cãpanus frumentum, Falernus uinũ, Cassinas oleũ, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscẽ Tyberis. Hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus. Sed inter eos ut supra dixi præcipuũ locũ lupus tenuit, & quidem is, qui inter duos pontes captus esset. id ostendunt cũ multi alij, tum ẽt Caius Titius uir ætatis Lucilianæ, in oratione, qua legem Fanniã suasit: cuius uerba ideo pono, q̃a non solũ de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio: sed ẽt mores, quibus plæriq; tunc uiuebant, facile publicabunt. Describens enim homines prodigos in forum ad iudicandum ebrios cõmeantes, quæq; soleant inter se sermocinari, sic ait, Ludunt alea, studiose unguẽtis delibuti, scortis stipati: Vbi horæ. x. sunt, iubent puerũ uocari, ut comitium eat per contatũ, quid in foro gestum sit: qui suaserint, qui dissuaserint: quot tribus iusserint, quot uetuerint. Inde ad comitium uadunt, ne litem suam faciant. Dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quam nõ impleant, quippe qui uesicam plenã uini habeant. Veniunt in comitium tristes, iubent dicere. quorũ negotium est, narrant. Iudex testes poscit. Ipsius it mictũ. Vbi redit, ait se omnia audiuisse. Tabulas poscit. Literas inspicit. Vix præ uino sustinet palpebras. Eunti in consiliũ, ibi hæc oratio. Quid mihi negotij est cũ istis nugatoribus potius, q̃ potamus mulsum mistum uino græco, edibus turdum pinguem, bonumq; piscem, lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit? Hæc Titius.

Sed & Lucilius acer & uiolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem egregij saporis, qui inter duos pontes captus esset, eumq; quasi liguritorem Catillonem appellat, scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. Proprie autem Catillones dicebantur, qui ad polluctum Herculis ultimi cum uenirent, catillos liguriebant. Lucilij uersus hi sunt.

» Fingere præterea afferri quod quisq; uolebat,
» Illum sumina ducebant, atq; altilium lanx,
» Hunc pontes tyberinos duo inter captus catillo.

cap. xvij.

Longum fiat si enumerare uelim quot instrumenta gulæ inter illos uel ingenio excogitata sint, uel studio cõfecta. Et hæc nimirum causæ fuerunt, propter quas tot numero leges de cœnis & sumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit, ut patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur. Sic oculis ciuium testibus factis, luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit. Quam tulit C. Orchius tribunus plebis de senatus sententia, tertio anno q̃ Cato censor fuerat. Cuius uerba (quia prolixa sunt) prætereo. Summa autem eius præscribebat numerum conuiuarum. Et hæc est lex Orchia, de qua Cato mox orationibus suis uociferabatur: ꝗ plures, q̃ præscripto eius cauebatur, tum ad cœnam uocarentur. Cumq; authorem nouæ legis aucta necessitas imploraret, post annum uicesimumsecundum legis Orchiæ, Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellij opinionem, quingentesimo octogesimo octauo. De hac lege Sãmonicus Serenus ita refert, Lex

» Fannia sanctissimi * Augusti ingenti omnium ordinum

consensu

» consensu peruenit ad populum. Neq; eam prætores, aut
» tribuni, ut plerasq; alias, sed ex omni bonorum consi
» lio & sententia ipsi consules pertulere, cum respublica
» ex luxuria conuiuiorum maiora q̃ credi potest detri-
» menta pateretur. Siquidẽ eò res redierat, ut gula ille-
» cti plæriq; ingenui pueri, pudicitiam et libertatem suã
» uenditarent: plæriq; ex plebæ Romana uino madidi
» in comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ salute cõ
» sulerent. Hec Sammonicus. Fanniæ legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, q in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur, licebatq; secundum eam unicuiq; bona sua inter paucos consumere. Fannia autem & sumptibus modum fecit assibus centum. unde à Lucilio poeta festiuitatis suæ more centussis uocatur. Fanniam legem post annos decem et octo lex Didia consecuta est. Eius ferundæ duplex fuit causa. Prima et potissima, ut uniuersa Italia nõ sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italis æstimantibus Fanniã legem, non in se, sed in solos urbanos ciues esse conscriptam. Deinde, ut non soli qui prandia cœnas'ue maiore sumptu fecissent, sed etiã qui ad eas uocati essent, atq; omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur. Post Didiã Licinia lex lata est à Publio Licinio Crasso diuite. cuius ferundæ, probandæq; tantum studium ab optimatibus impensum est, ut consulto senatus iuberetur, ut ea tantummodo promulgata priusq̃ trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi iam populi sententia comprobata. Lex uero hæc paucis mutatis in plærisq; cum Fannia congruit. In ea enim ferenda quæsita est nouæ legis authoritas, exolescente

Didia

Licinia

metu legis antiquioris, ita Hercules, ut de ipsis xij. tabulis factum est. quarũ ubi contemni antiquitas cœpit, eadem illa, quæ illis legibus cauebantur, in alia latorũ nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa, ut Calendis, nonis, nundinis Romanis, cuiq; in dies singulos xxx. dũtaxat asses edundi causa consumere liceret. Cæteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur, q̃ carnis aridæ pondo tria, & salsamentorũ pondo libra, quod ex terra, uite, arbore'ue natum sit.

Video quid remordeat. Ergo indicium sobrij sæculi est, ubi tali præscripto legum coercetur expensa cœnarum. Non ita est. Nã leges sumptuariæ à singulis ferebantur, qui totius ciuitatis uitia corrigerent. At nisi pessimis effusissimisq; moribus uiueretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus uerbum est, Leges (inquit) bonæ ex malis moribus procreantur. Has sequtur lex Cornelia, & ipsa sumptuaria, quã tulit Cornelius Sylla dictator, in qua non conuiuiorũ magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus, uerum minora precia rebus imposita, & quibus rebus dij boni, q̃q; exq̃sitis, & penè incognitis generibus deliciarũ? Quos illic pisces, quasq; offulas nominat? Et tamen precia illis minora constituit: ausim dicere, ut uilitas edulium animos hominum ad parandas opsoniorũ copias incitaret: & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. Dicam planè q̃d sentio. Apprime luxuriosus mihi uidetur & prodigus, cui hæc tanta in epulis uel gratuita ponantur. Itaq; tanto hoc sæculum ad omnem incontinentiã promptius, ut pleraq; earũ rerum quæ syllana lege, ut uulgo nota, comprehẽduntur, nemo no-

strum uel fundo cõpererit. Sylla mortuo Lepidus con sul legem tulit & ipse cibariã. Cato .n sumptuarias leges cibarias appellat. De hinc paucis interiectis annis alia lex puenit ad populũ, ferẽte Antio Restione: quã legem, q̃uis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ, & uitiorũ firma concordia, nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur, eũ quoad uixit, foris postea nõ recœnasse, ne testis fieret contẽptæ legis, quã ipse bono publico pertulisset. His legibus annumerarẽ edictũ de sumptibus ab Antonio propositum, qui post triũuir fuit, ni indignũ crederem inter cohibẽtes sumptus Antonio locũ facere: cuius expẽsæ in cœnã solitæ cõferri sola unionis à Cleopatra uxore cõsumpti æstimatione supatæ sunt. Nam cũ Antonius quicq̃d mari, aut terra aut ẽt cœlo gigneretur, ad satiandã ingluuiem suã natum existimãs, faucibus ac dẽtibus suis subderet: eaq; re captus, de Romano imperio facere uellet Aegyptiũ regnum: Cleopatra uxor, quæ uinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit insumere se posse in unã cœnam sestertiũ centies. Id Antonio mirũ uisum, nec moratus sponsionẽ cõtendit, dignus culina Numatio Planco, qui tã honesti certaminis arbiter electus est. Altera die Cleopatra pertentans Antoniũ, pollucibilẽ sanè cœnã parauit, sed quã non miraretur Antonius: q̃ppe qui omnia quæ apponebãtur ex quotidianis opibus agnosceret. Tunc regina arridens phialã poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit: atq; illic unionẽ dẽptũ ex aure altera festinabũda demisit: eũq; mature dissolutũ, uti natura est eius lapidis, absorbuit. Et q̃uis eo facto spõsione uicisset, q̃ppe cũ

ipsa margarita centies sestertium sine contentione euasisset, manum tamen ad alterius unionis aurem similiter admouit, nisi Numatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium mature pronunciasset. Ipse autem unio cuius magnitudinis fuerit, inde colligi poterit, ꝙ qui superfuit postea uicta regina, & capta Aegypto, Romam delatus, dissectusq; est: & factæ ex una margarita duæ, impositæq; simulachro Veneris, ut mõstrosæ magnitudinis: in templo quod Pantheum dicitur.

cap. xiiij. Adhuc dicente Furio, secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus duas attrectans manu nuces, uellem inquit, ex te audire Serui, tanta nucibus nomina quæ causa, uel origo uariauerit: unde tot mala cum hac una appellatione uocitentur, fiant tamen seorsum diuersa tam uocabulo, q̃ sapore. Ac prius de nucibus absoluas uolo quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. Et Seruius, Nux ista iuglans secundum nonnullorum opinionem à iuuando, & à glande dicta existimatur. Caius Bassus uero in libro de significatione uerborum hoc refert, Iuglans arbor dicta inde est, perinde ac Iouis glans. Nam id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore q̃ glans est. Hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandiq; similem, ipsamq; arborem deo dignam existimabant, Iouis glandem appellauerunt, quæ nunc literis interlisis iuglans nominatur. Cloatius autem Verrius in libro à Græcis tractorum ita memorat, Iuglans quasi diuglans, id est, διὸς βάλανος sicut Theophrastus ait, τέρμινθος, ἐρινεὸς, φιλύκη, ἀφάρκη, καρύα, διὸς βάλανος, πρίνος. Hanc græci etiam Basilicam uocant.

Nux hæc auellana seu prænestina quæ est eadem, ex arbore est, quæ corylus dicitur, de qua Virgilius dixit, Corylum sere. est autem natio hominum iuxta agrum Prænestinum, qui Carsitani uocantur ἀπὸ τῶν καρυῶν. Cuius rei meminit Varro in logistorico, qui inscribitur, Marius de fortuna. Inde scilicet prænestinæ nuces. Est & illud apud Næuium in fabula Ariolo, Quis heri apud te? Prænestini, & Lanuuini hospites suapte: utrosq; decuit acceptos cibo, alteris inanem bullam madidam dari, alteris nuces in procliui profundere. Hanc autem nucem Græci Ponticam uocant, dum unaquæq; natio indit huic nuci nomen ex loco, in quo nascitur copiosior. Nux castanea de qua Virgilius, Castaneasq; nuces, uocatur & heracleotica. Nam uir doctus Oppius in lib. quem fecit de syluestribus arboribus sic ait, Heracleotica hæc nux, quã quidã castaneã nominant, itemq; Pontica nux, atq; et quæ dicuntur basilicæ iuglãdes, germina atq; flores agũt similiter iisdẽ tẽporibus qbus Græcæ nuces. Nũc dicẽdũ est quæ sit græca nux, ac simul hoc dicens, amygdalã de lance tulit, et ostendit, nux græca hæc est, quæ & amygdala dicitur. Sed & Thasia eadem nux uocatur. Testis est Cloatius in ordinatorum græcorum lib. iiij. cum sic ait, Nux græca amygdala. Acca uero in supplicatione nucem græcam (ait) fauumq; adde quantũ libet. Nucem molluscã licet hyemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquimus. Plautus in calceolo sic eius meminit, Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas. Ecce Plautus nominat quidem, sed quæ sit mollusca nux non exprimit. Est autem Persi-

cum quod uulgo uocatur, & mollusca nux dicitur, scilicet quod cæteris omnibus nucibus mollior sit. Huius rei idoneus assertor est Sueuius uir longe doctissimus in idyllio, quod inscribitur moretum. Nam cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cætera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his uerbis,

» Admisce tu Acca basilicas hæc, nux partim,
» Partim persica, quod nomen sic deniq; fertur
» Propterea, quod qui quondam cum rege Ponti
» Nomine Alexandro magno fera prælia bello
» In Persas retulere suo, post inde reuentum
» Hoc genus arboris in prælatis finibus Graijs
» Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes.
» Mollusca hæc nux est, ne quis forte inscius erret.

Nux tarentina dicitur, quæ ita mollis est, ut uix attrectata frangatur. De qua in libro Faborini sic reperitur. Itemq; quidam Tarentinas oues uel nuces dicunt: quæ sunt tarentinæ à Tereno, quod est Sabinorum lingua molle, Vnde Terentios quoq; dictos putat Varro ad Libonem primo. Quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere, qui ait, Et molle Tarentum. Nux pinea hos nobis, qui appositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria. Qui è nuce nucleos esse uult, frangat nucem.

cap. XIX. Mala

Et quia mala uidemus admista bellarijs, post nuces de malorum generibus disserendū est. Sunt de agricultura scriptores, qui nuces & mala sic diuidunt, ut nuces dicant omne pomum, quod foris duro tegatur, & intus habet quod esui est. Malum uero, quod foris habeat quod est, esui, & durum intus includat. Secundū hāc definitionē persicum, quod Sueuius poeta superius

inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum. His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius ordinatorum Græcorũ libro quarto ita diligenter enumerat. Sunt autem genera malorũ, armenium, cotonium, citreum Coccymeliũ, conditiuum, ἐπιμηλὶς, mustreũ, martianum, orbiculatum, ogrãnum, præcox, panũceũ, punicum, persicum, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, syluestre, strutiũ, tybur, uerianum. Vides persicum à Cloatio inter mala numeratum: quod nomen originis suæ tenuit, licet iandudũ nostri soli germen sit. Quod aũt ait idẽ Cloatius, citreũ, & ipsum persicũ malum est. secundum Virgilium,

» Felicis mali quo non præstantius ullum, & reliqua.

Et ut nemo dubitet hæc de citreo dixisse Virgilium, accipite quæ Oppius in li. de syluestribus arboribus dicit, Citrea item malus, & persica, altera generatur in Italia, & in Mœdia altera. Et paulopost de citreo loquẽs ait, Est autem odoratissimum, ex quo interiectum uestis tineas necat. Fertur autem uenenis contrarium, quod tritum cum uino purgatione uirium suarũ libentes seruat. Generãtur autem in Perside omni tempore mala citrea. Alia enim præcarpuntur: alia interim maturescunt. Vides hic et citreũ noĩari, et oĩa signo poni, quæ de eo Vir. dixit, licet nomen citrei ille non dixerit. Nã et Home. quod citreũ θύον appellat, ostendit eẽ odoratũ pomũ θύον ἀπὸ καλὸν ὀδώδει. Et quod ait Oppius inter uestẽ poni citreũ idẽ significat et Home. cum dicit εἵματα. Hic et Næuius poeta ĩ bello punico ait Citrosam uestẽ. Pyra hæc quæ uidemus, uarietas nominum numerosa discernit. Nam idem Cloatius sic eorum uocabula de-

scribit. Antianũ, cucurbitinum, cirritũ, ceruiscã, calculosum, crustuminum, decimanum, græculũ, lollianum, lanuuinum, laureum, lateresianum, marapium, milesiũ, myrteum, næuianum, orbiculatum, præcianum, rubile, signinum, tullianum, titianum, turrinianum, timosum, præcox, uolemium, mespilium serum, sementinum serum, sextilianum serum, tarentinum serum, ualerianum serum.

cap. XX. Admonent nos et fici aridæ, ut enumeremus genera ficorum: eodem Cloatio nos de his, ut de alijs instruente. Sic enim diuersas ficus diligentiæ suæ more dinumerat. Africa, albula, harundinea, asinastra, atra, palusca, augusta, bifera, carica, caldica, alba, nigra, calpurniana, chia, cucurbitina, duricoria, herculanea, lauiana, ludia, leptoludia, marsica, numidica, pulla, pompeiana præcox, tellana, atra. Sciendum q̃ ficus alba ex felicibus sit arboribus, contra nigra ex infelicibus. Docent nos utrunq; pontifices. Ait enim Veranius de uerbis pontificalibus. Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilexi, superus, fagus, corylus, sorbus, ficus, alba, pyrus, malus, uitis, prunus, cornus, lothus. Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait, Arbores quæ inferũ deorum, auertentiumq; in tutela sunt, eas infelices nominant. Alternum sanguinem felicem, ficum atrã, quæq; baccam nigram, nigrosq; fructus ferunt: itemq; atrifoliũ, pyrum syluaticum, pruscum, rubũ, sentesq;, q̃bus portenta prodigiaq; mala comburi iubere oportet. Quid q̃ ficum tanq̃ non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in selia. Pomum, holus, ficum, uuã.

Sed & Cicero œconomicon lib. iij. Neq; serit uitem, neq; quæ sata est diligenter colit: oleum, ficus, poma non habet. Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere. Lacte proprie ficorum dicitur. Grossi appellantur fici, quæ non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλύνθους. M. Attilius. In milibus tot ficorum non uidebitis grossum. Et paulopost ait. Sumas ab alio lacte diffluos grossos. Et posthumius Albinus annali primo de Bruto, Ea causa sese stultum, brutumq; faciebat, grossulos ex melle edebat.

Olearum genera hæc enumerantur, Africana, albigerus, aquilia, alexandrina, Aegyptia, culminea, conditiua, liciniana, orchas, oleaster, pausia, paulia, radius, salentina, sergiana, termutia. Sicut uuarum ista sunt genera. Aminea scilicet à regione, nā Aminei fuerunt ubi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albuierus, albena, apiana, apicia, bumammia, aut ut Græci dicunt βούμαστος, duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, numentana, precia, pramnia, psithia, pilliolata, rhodia, stephanitis, uenuncula, uariola, lagea.

olea

Vua

Inter hæc Prætextatus, Vellem Seruium nostrum diutius audire, sed hora nos quietis admonet, ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suæ fruamur: atq; ita facta discessio est.

Initium huius libri desyderatur.

cap. 1.

» Nec magis incœpto uultum sermone mouetur.
» Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.
» Tandem corripuit sese, atq; inimica refugit.
Item pathos est & in hoc uersu,
» Obstupui, steteruntq; comæ, & uox faucibus hæsit.
Sed & tota daretis fatigatio habitu depingitur.
» Ast illum fidi æquales genua ægra trahentem,
» Quassantemq; utroq; caput, crassumq; cruorem
» Ore eiectantem. =
Sociorum quoq; eius trepidationem breuiter ostendit,
» Galeamq;, ensemq; uocati Accipiunt.
quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum uerecundiæ. Ex eodem genere est illud,
» = Totoq; loquentis ab ore
» Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.
» Est & in descriptione languoris habitus, ut est tota descriptio pestilentiæ apud Thucydidem. Et,
» Labitur infelix studiorum atq; immemor herbæ
» Victor equus &
» = Demissæ aures, incertus ibidem
» Sudor, & ille quidem moriturus frigidus. =
Est inter Pathe & pudor, ut circa Deiphobum pauitantem, & dira tegentem supplicia. Et luctus habitu proditur, ut in Euryali matre,
» Excussi manibus radij, reuolutaq; pensa,
» Euolat infelix. =

Et Latinus quia miratur,
» Defixa obtutu tenet ora. =
Et Venus quia rogatura est,
» Tristior & lachrymis oculos suffusa nitentes.
Et Sibylla quia insanit,
» = Subito non uultus, non color unus,
» Non comptæ mansere comæ. =

cap. ij. Nunc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipitur. Oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationē, aut ad misericordiā dirigatur, quæ à Græcis οἶκτος καὶ δείνωσις appellatur. Horū alterū accusatori necessarium est, alterum reo. Et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignantibus leniter incipere non conuenit. Ideo apud Virgilium Iuno sic incipit,

» = Quid me alta silentia cogis Rumpere? Et alibi,
» = Me ne incœpto desistere uictam? Et alibi,
» Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris
» Fata Phrygum. Dido, =
» Moriemur inultæ? Sed moriamur ait. Et eadem,
» Prò Iuppiter ibit Hic ait. Et priamus,
» At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.

Nec initium solū tale esse debet, sed omnis, si fieri potest, oratio pathetica, & breuibus sententijs & crebris figurarū mutationibus debet, uelut inter æstus iracundiæ fluctuare. Vna ergo nobis Virgiliana oratio pro exemplo sit,

» Heu stirpem inuisam. Initium ab ecphonesi. Deinde sequuntur breues interrogatiunculæ.

» Num Sigeis occumbere campis?
» Num capti potuere capi? num incensa cremauit
» Troia uiros?
Deinde sequitur hyperbole,
» Medias acies, mediosq; per ignes Inuenere uiam.
Deinde Ironia,
» At credo mea numina tandem
» Fessa iacent: odijs haud exaturata quieui.
Deinde ausus suos inefficaces queritur,
» Per undas Ausa sequi, & profugis toto me opponere ponto.
Secunda post hæc hyperbole,
» Absumptæ in Teucros uires cœliq;, marisq;.
Inde dispersæ querelæ,
» Quid syrtes aut scylla mihi, quid uasta charybdis profuit?
Iungitur inde argumentum à minore, ut pathos augeatur,
» Mars perdere gentem Immanem Lapithum ualuit.
Minor scilicet persona, ideo illud sequitur,
» Ast ego magna Iouis coniunx.
Deinde cum causas quoq; contulisset, quanto impetu dea dixit?
» Infelix quæ memet in omnia uerti.
Nec dixit, non possum perdere Aeneam, sed,
» Vincor ab Aenea.
Deinde confirmat se ad nocendum, & quod propriũ est irascentis, etsi desperet perfici posse, tamen impedire contenta est.
» Flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.

» Non dabitur regnis, esto, prohibere latinis,
» At trahere, atque moras tantis licet addere rebus.
» At licet amborum populos excindere regum.

Post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit,

» Sanguine Troiano & Rutulo dotabere uirgo.

Et protinus argumentum à simili conueniens ex præcedentibus,

» Nec face tantum
» Cysseis prægnans ignes enixa iugales.

Vides q̄ sæpe orationem mutauerit, ac frequentibus figuris uariauerit, quia ira quæ breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo. Nec desunt apud eundem orationes misericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam,

» An miseri fratris letum ut crudele uideres?

Et idem cum auget inuidiam occisorum pro se amicorū,

» Vidi oculos ante ipse meos me uoce uocātem Muranum.

Et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, ut uicto sibi parceretur,

» Vicisti, & uictum tendere palmas Ausonij uidere, idest, Quos minime uellem, & aliorum preces orantium uitam,

» Per te, per qui te talem genuere parentes: & similia.

Nunc dicamus de habitu pathus, quod uel est in ætate, uel in debilitate, & cæteris quæ sequuntur. Eleganter hoc seruauit, ut ex omni ætate Pathos misericordiæ moueret. Ab infantia.

» Infantumq; animæ flentes in limine primo.

A pueritia,

» Infelix puer atq; impar congressus Achilli. Et,
» Paruumq; patri tendebat Iulum.
Vt non minus miserabile sit periculum in paruo, q̃ in filio, Et,
» Superet coniux ne Creusa? Ascaniusq; puer? Et alibi,
» Et parui casus Iuli. A iuuenta uero,
» Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum,
» Pubentesq; genæ, iuuenili in corpore pallor.
» A senecta, Dauni miserere senectæ. Et,
» Ducitur infelix æuo confectus Aletes. Et,
» Caniciem multo deformat puluere. =
Mouit à fortuna modo misericordiam, modo indignationem. Misericordiam.
» Tot quondam populis terrisq; superbum
» Regnatorem Asiæ. Et Sinon,
» Et nos aliquod nomenq;, decusq; Gessimus. Et,
» Ausonijsq; olim ditissimus aruis.
Indignationem uero ex uerbis Didonis,
» Et nostris illuserit aduena regnis.
Eleganter enim ex contemptu Aeneæ auget iniuriam suam. Et Amata,
» Exulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris?
» Et Numanus, Bis capti Phryges.
Mouit pathos misericordiæ, & ex debilitate.
» Ex quo me diuum pater atq; hominum rex
» Fulminis afflauit uentis, & contigit igni. Et alibi,
» Et truncas inhonesto uulnere nares.
Et de Mezentio,
» Attollit in agrorum se fœmur. Et,
» Huc caput atq; illuc humero ex utroq; pependit. Et

» Te decisa suum Laride dextera quærit. &,
» Acerq; cruento
» Puluere per'q; pedes traiectus lora tumentes.
Mouit Pathos misericordiæ frequenter & à loco,
» Cum uitam in syluis inter deserta ferarum
» Lustra domos'q; traho. &,
» Libyæ deserta perago. &,
» At nos hinc alij sitientes ibimus Afros,
» Pars Scythiam, & rapidũ Cretæ ueniemus Oaxem.
» Et illud egregie, & breuiter,
» Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.
Iliacos, id est patriæ muros quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spacia pugnauerat. Et illud,
» Nos patriam fugimus. &,
» Littora cum patriæ lachrymans portus'q; relinquo. et,
» Dulces moriens reminiscitur Argos. &,
» Ignarum laurens habet ora mimanta
» Lyrnesi domus alta solo laurente sepulchrum.
Et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assumpsit locum,
» Prima inter limina dextra oppetijt. & illud,
» Mœnibus in patrijs atq; inter tuta domorum.
Sacer uero locus præcipue pathos mouet. Occisum inducit Orphea, et miserabilẽ interritũ eius à loco facit,
» Inter sacra deum, nocturni'q; orgia Bacchi.
Et in euersione Troiæ,
» Per'q; domos & religiosa deorum Limina.
Cassandræ quoq; raptum uel diminutionem q̃ miserabilem facit sacer locus?

» Ecce trahebatur à templo, adytisq; Mineruæ. Et alibi,
» Diuæ armipotentis ad aram Procubuit.
Et Andromache cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret,
» Excipit incautum, patriasq; obtruncat ad aras.
Et Venus quod Aeneas in mari uexaretur ira Iunonis, quàm inuidiose quæritur Neptuno de loco?
» In regnis hoc ausa tuis.
Fecit sibi Pathos sæpe & ex tempore.
» Priusquàm Pabula gustassent Troiæ, Xanthumq; bibissent.
Et Orpheus miserabilis ex longo dolore,
» Septem illum totos perhibent ex ordine menses.
Et palinurus,
» Vix lumine quarto Prospexi Italiã. Et Achemenides,
» Tertia iam lunæ se cornua lumine complent. Et,
» Septima post Troiæ excidium iam uertitur æstas.
Frequens apud illũ Pathos à causa. Re uera enim plærumq; efficit causa, ut res aut atrox, aut miserabilis uideatur. ut Cicero in Verrem. Qui ob sepulturã in carcere necatorum à parentibus rogabatur. Hoc enim non tam rogari, aut pecuniam exigere, quàm ob hanc causam, indignum erat. Et Demosthenes cum quæritur quendam inuidia circumuentum, ex causa auget inuidiam. Circumuenit inquit arbitrum, qui inter me, atq; se integre iudicauerat. Ergo & Virgilius egregie sæpe ex hoc loco traxit affectum. Occiditur, inquit, in acie Galesus. Hoc per se non est dignum misericordia belli tempore, sed admouit causam,
» Dum paci medium se offert.
Idem alio loco,

Sternitur

» Sternitur infelix.
Deinde subijcit causam miserabilem.
» Alieno uulnere,
id est, cum in alium telum esset emissum. Et cum Palamedem indigne occisum uellet,
» Quem falsa sub proditione Pelasgi
» Insontem infando indicio, quia bella uetabat,
» = Demisere neci.
Et Aeneas ut ostenderet magnitudinẽ timoris sui, bene causam posuit.
» Et pariter comitiq́; oneriq́; timentem.
Quid Iapix ut contemptis cæteris artificijs inglorius (quemadmodum poeta dit) uiueret, qualis causã proponitur?
» Ille ut depositi proferret fata parentis.
Ex eodem genere est,
» Fallit te incautum pietas tua.
Hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. Sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?
» Qui sanguine nobis Hanc patriam peperere suo.
Nec non et indignatio demonstratur à causa, ut illic,
» Multa gemens ignominiam, plagasq́; superbi
» Victoris, tum quos amisit inultus amores.
Et illud à causa est ex affectu indignantis,
» An solos tangit Atridas iste dolor?
» solisq́; licet capere arma Mycenis? Et illud,
» At tu dictis Albane maneres. Et illa omnia,
» Vendidit hic auro patriam.
» Quiq́; ob adulterium cæsi,

» Nec partem posuere suis.

Ad Pathos mouendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant à modo, & à materia. Modus est cum dico, occidit manifeste uel occulte. Materia est cum dico, ferro uel ueneno. Demosthenes de modo inuidiã Midiæ facit, se pulsatum cothurno. Cicero Verri. cum nudum quendã dicit ab eo statuæ impositum. Virgilius non minus euidenter,

» Altaria ad ipsa trementem
» Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati. Et,
» Capulo tenus abdidit ensem.

Et illa omnia à modo sunt,

» Rostroq; immanis uultur adunco
» Immortale iecur tondens, & reliqua. Et,
» Quos super atra silex iam iam lapsura cadenti
» Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo sæpe commouet, ut de
» Orpheo, Latos iuuenem sparsere per agros. Et illud,
» Obruit auster aqua inuoluens nauemq;, uirosq;. Et,
» Saxum ingens uoluunt alij. Et,
» Mortua quinetiam iungebat corpora uiuis.

Et in Georgicis,

» Nec uia mortis erat simplex.

& cætera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos mouet, ut dum quæritur Cicero flammã ex lignis uiridibus factam, atq; ibi inclusum fumo necatum. Hoc enim à materia est, quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius gladio, alius ueneno. & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. Idem facit, & cum flagellis cæsum queritur

ciuem Romanum. Inuenies idem apud Virgilium,
» At pater omnipotens densa inter nubila telum
» Contorsit: non ille faces nec fumea tædis, & reliqua.
Eleganter autem illius quidem materiã elusit, ex huius autem uera, & uehementi materia expressit iracundiam. Et singula quidem enumerauimus, ex quibus apud rhetores pathos nascitur, quibus ostendimus usum Maronem. Sed nonnunquam Virgilius in una re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis utitur, ut in Turno ab ætate,
» Miserere parentis Longæui.
A` loco.
» Quem nunc mœstum patria Ardea longe Diuidit.
Et circa Cassandram ex modo,
» Ecce trahebatur.
Ex habitu corporis,
» Passis priameia uirgo Crinibus.
Ex loco.
» A` templo adytisq; Mineruæ.
Et circa Agamemnonem à patria,
» Ipse mycenæus.
A` fortuna,
» Magnorum ductor Achiuûm.
A` necessitudine,
» Coniugis infandum. A` loco,
» Prima intra limina dextra.
Tacite quoq; quasi per definitionem pathos mouere solet, cum res quæ miserationem mouet, non dilucide dicatur, sed datur intelligi, ut cum Mezentius dicat,
» Nunc alte uulnus adactum.

Quid enim aliud ex hoc intelligendum est, q̃ hoc altũ uulnus esse amittere filium? Et rursus idem,

» Hæc uia sola fuit qua perdere posses.

Sed hic scilicet accipiendũ est perire esse amittere filiũ. Et Iuturna cum queritur, ꝙ adiuuare fratrem pro-

» hibeatur, Immortalis ego.

Quid enim sequitur? non est immortalis in luctu uiuere. Hæc ut dixi uim definitionis habent, & à poeta eleganter introducta sunt. Sunt & in arte rhetorica ad Pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. Ex quibus primus est à simili. Huius species sunt tres, exemplum, parabola, imago. Græce παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών. Ab exemplo. Virgilius.

» Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
» Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris:
» Si fratrem Pollux alterna morte redemit:
» = Quid Thesea magnum? Quid memorem Alciden? =
» Antenor potuit medijs elapsus achiuis

Hæc enim omnia misericordiam mouent, quoniam indignum uidetur negari sibi, quod alijs indultum est. Deinde uide unde auget inuidiam,

» Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus.

Habes causam disparem. manes illic coniugis, hic patris: illic arcessere, hic uidere.

» Treicia fretus cithara,

Hic materiam eius irrisit.

» Si fratrem Pollux alterna morte redemit:
» Itq;, reditq; uiam totiens.

Hoc iam à modo. Plus est enim sæpe ire, q̃ semel.

» = Quid Thesea, magnum Quid memorem Alciden?
Hic propter egregias personas non habuit quod minueret, uel quod augeret: uerum quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum ijs esse commune.
» Et mi genus ab Ioue summo.
Simile est & illud ab indignatione. Quid enim ait Iuno?
» = Pallas'ne exurere classem Argiuum,
Iam hoc plus est, classem uictricem, q̃ reliquias fugientium. Deinde causam minuit.
» Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei?
Quam minuit, ut noxam diceret, quod leuis culpæ nomen est. Et unius, q̃ facile possit ignosci, Et furentis, ut nec culpa sit. Et alibi,
» = Mars perdere gentem, Immanem Lapithum ualuit
Vides easdem obseruationes, gentem et immanem. Deinde aliud exemplum,
» = Concessit in iras
» Ipse deum antiquam genitor Calydona Dianæ.
Antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate. Deinde in utroq; causam minuit,
» Quod scælus aut Lapithis tm̃ aut Calydone merente?
Parabola uero quoniam magis hoc poetæ conuenit, sæpissime pathos mouit: cum aut miserabilem, aut iracundum uellet inducere. Miserabilem sic,
» Qualis populea mœrens philomela sub umbra.
» Qualis commotis excita sacris Thyas.
» Qualem uirgineo demissum pollice florem,
Et aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miseratio est. Quid de ira?

» Ac ueluti pleno lupus insidiatus ouilij,
» Dum fremit ad caulas. Et
» Mugitus ueluti fugit cum saucius aram Taurus.

Et alia plura similia qui quærit inueniet. Et imago, quæ est à simili pars tertia, idonea est mouendis affe=ctibus. Ea fit cum aut forma corporis absentis descri=bitur, aut omnino quæ nulla est fingitur. Vtrumq; Vir gilius eleganter fecit. Illud prius circa Ascanium,

» O' mihi sola mei super Astyanactis imago.
» Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Fingit uero cum dicit,

» Quam fama secuta est,
» Candida succinctam latrantibus inguina monstris.

Sed prior forma οἶκτον præstat, hæc δείνωσιν, idest prior misericordiam commouet, horrorem secunda. Sicut alibi,

» Et scissa gaudens uadit discordia palla,
» Quam consanguineo sequitur bellona flagello.

Et omnia illa quæ de fama dixit. Sed illud nimium pathetice,

» Furor impius intus
» Sæua sedens super arma, & centum uinctus ahenis
» Post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

Diximus à simili, nunc dicamus à minore pathos à poeta positum. Nempe cum aliquid proponitur, quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur q̃ il-lud quod uolumus augeri, sine dubio infinita misera=tio mouetur. Vt est illud,

» O' felix una ante alias Priameia uirgo
» Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis

» Iussa mori. =

Primum quod ait, felix, comparationem sui fecit. Deinde posuit à loco,

» Hostilem ad tumulum. =

» Et à modo, quod non minus acerbum est,

» Iussa mori. =

Sic ergo hæc accipienda sunt, q̃uis hostilem ad tumulum q̃uis iussa mori, felicior tamen q̃ ego, quia sortitus non pertulit ullos. Simile est & illud,

» O' terq; quaterq; beati.

Et quod de Pasiphae dicit,

» Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

Deinde ut minus hoc esse monstraret.

» At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est

» Concubitus. =

Quid illud? nonne uehementer patheticum est à minore?

» Nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,

» Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

Quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illis uisa, q̃ patris mortem?

A' maiore negauerunt quidam rem augeri posse. Sed eleganter hoc circa Didonem Virg. induxit,

» Non aliter q̃ si immissis ruat hostibus omnis

» Carthago, aut antiqua Tyrus.

Dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius morte, q̃ si tota urbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. Et Homerus idem fecit.

» Τῷ δὲ μάλιστ᾽ ἄρ᾽ ἔην ἐναλίγκιον ὡσεὶ ἅπασα

» Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμήχοιτο κατ᾽ ἄκρης

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter spem. Hunc Virgilius frequenter exercuit,

» Nos tua progenies cœli quibus annuis arcem.
& cætera. Et Dido.
» Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
» Et perferre soror potero. =
Aeneas de Euandro,
» Et nunc ille quidem spe multum captus inani
» Fors & uota facit. = Et illud, = Aduena nostri
» (Quod nunquam ueriti sumus) ut possessor agelli
» Diceret, hæc mea sunt, ueteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam sperauerit, mouere pathos, ut Euander,

» Haud ignarus eram quantum noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ὁμοιοπάθειαν uocant, quoties de similitudine passionis pathos nascitur, ut apud Virgilium,

» = Fuit & tibi talis Anchises genitor. = Et,
» = Patriæ strinxit pietatis imago. Et,
» = Subijt chari genitoris imago. Et Dido,
» Me quoq; per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur, uel ad in animalia, uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. Vtrunq; Virgilius bene pathetice tractauit, uel cum ait Dido,

» Dulces exuuiæ, dum fata, deusq; sinebant:
uel cum Turnus, = Tuq; optima ferrum
Terra tene. = Et idem alibi,
= Nunc ô nunquam frustrata uocatus

» Hasta meos. Et,
» Rhebe diu (res siqua diu mortalibus ulla est) Viximus:
Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam græci ἀπόρησιν uocant. Est enim uel dolentis, uel irascentis, dubitare quid agas.
» En quid ago? rursus ne procos irrisa priores
» Experiar? Et illud de Orpheo,
» Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Et de Niso,
» Quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis
Eripere? = Anna permouetur,
Quid primũ deserta querar? comitem'ne sororẽ, &c.
Et attestatio rei uisæ apud rhetores pathos mouet. Hoc Virgilius sic exequitur,
» Ipse caput niuei fultum Pallantis & ora
» Vt uidit, leuiq; patens in pectore uulnus. Et illud,
» Impleuitq; sinum sanguis. = Et,
» = Moriensq; suo se in sanguine uersat. Et,
» Crudelis nati monstrantem uulnera cernit. Et,
» Ora uirum tristi pendebant pallida tabo. Et,
» Voluitur Euryalus læto, pulchrosq; per artus
» It cruor. = Et,
» Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro.
Facit hyperbole, id est, nimietas pathos: per quam exprimitur uel ira, uel misericordia. Ira, ut cum forte dicimus, miles ille perire debuerat. quod est apud Virgilium.
» Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem.
Miseratio, cum dicit,
Daphni tuum Pœnos etiam ingemuisse leones Interitũ.

Nascitur præter hæc de nimietate uel amatorium, uel alterius generis pathos.

» Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.

Et illud seorsum,

» = Maria ante exurere Turno,

» Quam sacras dabitur pinus.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. Hæc fit interdum ex persona poetæ, nonnunq̃ ex ipsius quẽ inducit loquentem. Ex p̄sona quidem poetæ est.

» Mantua'ue miseræ nimium uicina Cremonæ.

» Infelix utcunq; ferent ea fata nepotes.

» Crimen amor uestrum. & alia similia.

Ex persona uero alterius.

» Dij capiti ipsius generiq; reseruent. Et,

» Dij talia Grais Instaurate, pio si pœnas ore reposco. Et,

» Dij talem terris auertite pestem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. Nam ut illic aliqua exclamando dicimus, ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. hoc autem præcipue irascentibus conuenit, ut Neptunus.

» Quos ego. sed motos præstat componere fluctus.

Et Mnestheus,

» Nec uincere certo.

» Quanq̃ o. sed superent, q̄bus hoc Neptune dedisti.

Et Turnus,

» Quanq̃, ó si solitæ quicq̃ uirtutis adesset.

Et in Bucolicis.

» Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircis,

» Et quo, sed faciles nymphæ risere sacello.
Sed & miseratio ex hac figura mota est à Sinone,
» Donec Calchante ministro.
» Sed quid ego hæc autem nequicq̃ ingrata reuoluo?
Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἐπαναφορὰν uocant: cum sententiæ ab iisdem nominibus incipiunt.
» Hinc Virgilius. Eurydicen uox ipsa et frigida lingua,
» Ah miseram Eurydicen anima fugiente uocabat,
» Eurydicen toto referebant flumine ripæ. Et illud.
» Te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
» Te ueniente die, te decedente canebat. Et illud.
» Te nemus Angitiæ, uitrea te Fucinus unda,
» Te liquidi fleuere lacus.
Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet et ipsa Pathos, id est cum obiecta iisdem uerbis refutamus.
» Aeneas ignarus abest, ignarus absit.

Finis huius libri ita ut principium desyderatur.

P Ost Hæc cum paulisper Eusebius quieuisset, omnes inter se consono murmure, Virgilium non minus oratorem, quam poetam habendum pronunciabant: in quo & tanta ornandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Auienus, dicas mihi, inquit, uolo doctorum optime, si concedimus (sicuti necesse est) oratorem fuisse Virgiliũ: si quis nunc uelit orandi artem consequi, utrum magis ex Virgilio, an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eò scilicet quo minime uolo, ad comparationem Maronis, & Tullij. Verecunde enim interrogasti uter eorum præstantior: quandoquidem necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimũ præstat. Sed istam mihi necessitatem altam, & profundam remittas uolo, quia non nostrũ inter illos tantas componere lites. Nec ausim in utramuis partem talis sententiæ author uideri. Hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. Ecce enim in Cicerone uestro unus eloquẽtiæ tenor est, ille abundans, & torrẽs, & copiosus. Oratorum autem non simplex, nec una natura est, sed hic fluit & redundat. contra ille breuiter & circumcise dicere affectat, tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem. alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimilitudine unus omnino inuenitur Virgilius, qui

eloquentiam ex omni genere conflauerit. Respondit Auienus, Apertius uellem me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi. Copiosum, in quo Cicero dominatur. Breue, in quo Salustius regnat. Siccum, quod Frontoni ascribitur. Pingue & floridum, in quo Plinius secundus quondam, & nunc nullo ueterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud unum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta breuitate dicentem, ut arctari magis, & contrahi breuitas ipsa non possit?

Quatuor,
Cic.
Sal.
Fro.
Plin.

» Et campos ubi Troia fuit.

Ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit, & absorpsit: non reliquit ille nec ruinam. Vis hoc ipsum copiosissime dicat?

» Venit summa dies, & ineluctabile tempus
» Dardaniæ: fuimus Troes: fuit Ilium: & ingens
» Gloria Teucrorum: ferus omnia Iuppiter Argos
» Transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
» O' patria, ó diuûm domus Ilium, et inclyta bello
» Mœnia Dardanidûm.
» Quis cladem illius noctis, quis funera fando
» Explicet? aut possit lachrymis æquare labores?
» Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare, tot fluctibus, quot hic uerbis inundauit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis.

» Turnus, ut anteuolans tardum præcesserat agmen:
» Viginti lectis equitum comitatus, & urbi
» Improuisus adest: maculis quem Thracius albis

» Portat equus, cristaq́; tegit galea aurea rubra.
Hoc idem quo cultu, q̃ florida oratione cum libuerit proferetur?
» Forte sacer Cybele Choreus olimq́; sacerdos
» Insignis, longe phrygijs fulgebat in armis,
» Spumantemq́; agitabat equum, quem pellis ahenis
» In plumam squamis auro conserta tegebat.
» Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
» Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
» Pictus acu tunicas, & barbara tegmina crurum.
Sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem uidere quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Virgilius ipse permisceat, & faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?
» Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
» Atq; leuem stipulam crepitantibus urere flammis.
» Siue inde occultas uires & pabula terræ
» Pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
» Excoquitur uitium, atq; exudat inutilis humor.
» Sed durat magis, & uenas astringit hiantes,
» Ne tenues pluuiæ, rapidi'ue potentia solis
» Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.
Ecce dicendi genus, quod nusq̃ alibi deprehẽdes, in quo nec præceps breuitas, nec infinita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.
Sunt præterea styli dicendi duo, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus et grauis, qualis Crasso assignatur. Hoc Virgilius utitur, cum Latinus præcipit Turno.
» O' præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci

» Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
» Consulere, & reliqua.

Alter huic contrarius, ardens & erectus, & infensus, quali est usus Antonius. Nec hunc apud Virgiliũ fru-
» stra desyderaueris. Haud talia dudum
» Dicta dabas: morere, & fratrem ne desere frater.

Vides ne eloquentiam omni uarietate distinctam? quam quidem mihi uidetur Virgilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria pmiscuisse: idq; nõ mortali, sed diuino ingenio prouidisse: atq; adeo non aliũ ducem secutus, q̃ ipsam rerũ omnium matrẽ naturam: hanc prætexuit uelut in musica concordiã dissonorũ. Quippe si mundũ ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinẽ diuini illius, et huius poetici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omniũ mores integra est, nunc breuis, nũc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi syluis & rupibus hispida: hic sicca arenis, hic irrigua fontibus: pars uasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimiũ me uocetis, qui naturæ rerũ Virgilium cõparaui. Intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem rhetorũ, qui apud Athenas atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hũc unum permiscuisse.

Tunc Euangelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo à rure Mantuano poetam cõparas: quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter syluas & frutices educato, uel leuis Græcarum notitia literarum?

Nota u[?] / Virg.[?]

Et Eustathius, Caue inquit Euangele Græcorum quenquam uel de summis authoribus tantum Græcæ doctrinæ hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis uel assecuta est, uel in suo opere digessit. Nam præter philosophiæ, & astronomiæ amplam illam copiam, de qua supra disseruimus, non parua sunt alia quæ traxit à græcis, & carmini suo tanquã illic nata conseruit.

Et prætextatus, oratus sis, inquit, Eustathi, ut hæc quoq; communicata nobiscum uelis, quantum memoria repente incitata sufficerit. Omnes prætextatum secuti ad disserendum Eustathiũ prouocauerunt. Ille sic incipit. Quæ Virgilius traxit à græcis, dicturũ ne me putatis ea quæ uulgo nota sunt? ꝙ Theocritum sibi fecerit pastoralis operis authorem, ruralis Hesiodum? & ꝙ in ipsis Georgicis tempestatis, serenitatisq; signa de Arati phænomenis traxerit? Vel ꝙ euersionem Troiæ, cum Sinone suo & equo ligneo, cæterisq; omnibus quæ librum secundum faciunt, à Pisandro penè ad uerbum transcripserit: qui inter græcos poetas eminet opere, quod à nuptijs Iouis, & Iunonis incipiens uniuersas historias, quæ medijs omnibus sæculis usq; ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit: & unum ex diuersis hiatibus temporum corpus effecerit? In quo opere inter historias cæteras interitus quoq; Troiæ in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando, fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam. Sed & hæc, & talia ut pueris decantata prætereo. Iam uero Aeneis ipsa, non'ne ab Homero sibi mutuata est, errorem primum ex Odyssea, deinde

ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerũ ordo mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde reuertenti de Troia error contigerit Vlyssi: apud Maronẽ uero Aeneæ nauigatio bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcessit. Rursus Homerus in primo cum uellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis iniuria. Hic ut Troianis Iunonem faceret infestam, causarũ sibi congeriem cõparauit. Nec illud cũ cura magna relaturus sum, licet (ut existimo) non omnibus obseruatum, ꝙ cum primo uersu promisisset producturum sese de Troiæ littoribus Aeneam. = Troiæ qui primus ab oris.

» Italiam, fato profugus Lauinaq; uenit

» Littora, ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneæ classem non de Troia, sed de Sicilia producit.

» Vix è conspectu Siculæ telluris in altum

» = Vela dabant læti:

Quod totum Homericis filis texuit. Ipse enim uitans in poemate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem usq; perducere: ipse poetica disciplina a rerum medio cœpit, & ad initiũ post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem non incipit à Troiano littore describere, sed facit eum primo nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem usq; peruenerit. Post Phæacas rursus Vlyssis nauigationem usq; ad Ithacam ex persona propria poeta describit. Quem secutus Maro, Aeneam de Sicilia producit: cuius nauigationem describendo perdu

cit ad Libyam, Illic in cõuiuio Didonis narrat ipse Aeneas usq; ad Siciliam de Troia nauigationem suam: & addidit uno uersu, qđ iam copiose poeta descripserat.
Hinc me digressum uestris deus appulit oris.
Post Africam quoq; rursus poeta ex psona sua iter classis usq; ad ipsam describit Italiam.
Interea medium Aeneas iam classe tenebat
» Certus iter. = Quid q et omne opus Virgilianum ue
» lut de quodam Homerici operis speculo formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus utriusq; qui uolet conferat. Vt Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ successit. Ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi cõuiuiũ celebrantis. Scylla quoq; & Charybdis & Circe decenter attingitur, & pro solis armentis, strophades insulæ finguntur. At pro consultatione inferorum, descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. Ibi Palinurus Elpenori, sed et infesto Aiaci, infesta Dido: & Tiresiæ consilijs, Anchisæ monita respondent. Iam prælia Iliadis, & uulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex, & fabricatio armorũ, & ludicri certaminis uarietas, ictumq; inter reges & ruptum fœdus, & speculatio nocturna, & legatio reportans à Diomede repulsam, Achillis exemplo, & super Pallante ut Patroclo lamentatio: & altercatio, ut Achillis, & Agamemnonis, ita Drancis, & Turni. (Vtrobiq; enim alter suum, alter publicum cõmodum cogitabat): pugna singularis Aeneæ, atq; Turni, ut Achillis, & Hectoris: & captiui inferis destinati, ut illic Patrocli, hic Pallantis,
= Sulmone creatos

Quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias, quos immolet umbris.
Quid φ pro Lycaone Homerico, qui inter fugientes deprehensus, nō mirum si ad preces confugerat, nec tamē Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?
Inde Mago procul infestam contenderat hastam.
Et cum ille genua amplectens uitam supplex petisset, respondit, = Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto.
Sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam peremptum, in Tăquitium à Marone trăsfertur. Ille ait,
Ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο μετ᾽ ἰχθύσιν, οἵ σ᾽ ὠτειλῆς
αἷμ᾽ ἀπολιχμήσονται ἀκηδέες, οὐδέ σε μήτηρ
Ἐνθεμένη λεχέεσσι γοήσεται, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις, εἴσω ἁλὸς εὐρέα κόλπον. & cætera.
At hic noster. Istic nunc metuende iace, & reliqua.
Et si uultis me & ipsos proferre uersus ad uerbum penè translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat, tamen qui se dederint obuios annotabo.
Νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.
Totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit? Vester, licet periodo usus, idem tamen dixit.
» Adduxit longe, donec curuata coirent
» Inter se capita, & manibus iam tangeret æquis
» Læua aciem ferri, dextra neruoq; papillam.
» Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
» Φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
» Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε κρονίων
» Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ᾽ αὐτῆς.

» Nec iam amplius ullæ
» Apparent terræ, cœlum undiq;, & undiq; pontus:
» Πορφύρεον δ᾽ ἄρα κῦμα περιστάθη οὔρει ἶσον, κυρτωθέν.
» Curuata in montis faciem circumstetit unda.
Et de tartaro ille ait.
τόσσον ἔνερθ᾽ ἀΐδεω, ὅσον οὐρανός ἐστ᾽ ἀπὸ γαίης.
» Bis patet in præceps tantum: tenditq; sub umbras:
» Quantus ad æthereum cœli suspectus olympum.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.
Postq̃ exempta fames, & amor cõpressus edendi.
Ὣς ἔφατ᾽ εὐχόμενος, τοῦ δ᾽ ἔκλυε μητίετα ζεύς,
τῷ δ᾽ ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ᾽ ἀνένευσεν,
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσασθαι πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, σόον δ᾽ ἀνένευσε μάχης ἐξαπονέεσθαι.
» Audijt: & uoti phœbus succedere partem
» Mente dedit: partem uolucres dispersit in auras.
» καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται.
» Hic domus Aeneæ cunctis dominabitur oris,
» Et nati natorum: & qui nascentur ab illis.
Et alibi ille ait.
Καὶ τότ᾽ ὀδυσσεῖος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ
Ὀχθήσας δ᾽ ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.
Hic de duobus unum fabricatus est.
» Extemplo Aeneæ soluuntur frigore membra.
Ἄξον δὴ ἔγχος διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων
» Armipotens præses belli Tritonia uirgo
» Frange manu telum phrygij prædonis, & ipsum
» Pronum sterne solo, portisq; effunde sub ipsis.
Ἥτ᾽ ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα

Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

» Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

Ille de somno ait.

Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε

Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

» Dulcis & alta quies: placidæq; simillima morti.

Ἀλλ' ἔκ τοι ἐρέω, καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,

Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ, μὲν οὔποτε φύλλα καὶ ὄζους

φύσει, ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν

Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν

Φύλλατε καὶ φλοιόν. νῦν αὖτέ μιν υἷες Ἀχαιῶν

Ἐν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας

Πρὸς Διὸς εἰρύαται. ὁ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος.

» Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)

» Nunq̃ fronde leui fundet uirgulta neq; umbram,

» Cum semel in syluis imo de stirpe recisum

» Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro,

» Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro

» Inclusit, patribusq; dedit gestare Latinis.

Sed iam si uidetur à collatione uersuum translatorum facesso, ut nec uniformis narratio pariat ex facietate fastidiũ: et sermo ad alia non minus præsenti causæ apta uertatur. Perge quæso, inquit Auienus, omnia quæ de Homero subtraxit inuestigare. Quid enim suauius, q̃ duos præcipuos uates audire idem loquentes? Quia cum tria hæc ex æquo impossibilia putentur, uel Ioui fulmẽ, uel Herculi clauã, uel uersum Homero subtrahere: qđ et si fieri posset, aliũ tamen nullum deceret uel fulmen præter Iouem iacere, uel certare præter Herculem robore, uel canere quod cecinit Homerus: hic opportune in

opus suum quæ prior uates dixerat trãsferendo, fecit ut sua esse credantur. Ergo pro uoto omnium feceris, si cum hoc cœtu cõmunicata uelis quæcũq; à uestro noster poeta mutatus est. Cedo igitur, Eustathius ait, Virgilianum uolumen: quia locos eius singulos inspiciens, Homericorũ uersuum promptius admonebor. Cũq; Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitum librũ detulisset, temere uoluit Eustathius. Et dũ uersus quos fors obtulisset inspiceret, uidete, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem.

» Est in secessu longo locus: insula portum
» Efficit obiectu laterum: quibus omnis ab alto
» Frangitur: inq; sinus scindit sese unda reductos.
» Hinc atq; hinc uastæ rupes, geminiq; minantur
» In cœlum scopuli, quorum sub uertice late
» Aequora tuta silent. tum syluis scena coruscis
» Desuper, horrentiq; atrum nemus imminet umbra.
» Fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum.
» Intus aquæ dulces, uiuoq; sedilia saxo,
» Nympharum domus. hic fessas non uincula naueis
» Vlla tenent: unco non alligat ancora morsu.

φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
Ἐν δήμῳ ἰθάκης. δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀπορρῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι.
Αἵ τ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν, ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες εὔσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη.
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδὲς
ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες καλέονται

Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι.

Et cum rogasset Auienus, ut non sparsim sed ab initio per ordinem annotaret, ille manu retractis in calcem folijs, sic exorsus est.

» Aeole (nanque tibi diuum pater, atque hominum rex
» Et mulcere dedit fluctus: & tollere uento)
» Sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae:
» Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeiam
» Connubio iungam stabili: propriamq; dicabo:

Ἀλλ' ἴθι, ἐγὼ δέ καί τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν
Πασιθέην, ἧς αἰὲν ἱμείρεαι ἤματα πάντα,

Tempestas Aeneae Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis, de Vlyssis tempestate, & allocutione descripta est: in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. Versus quoniam utrobiq; multi sunt, non inserui. Qui uolet legere ex hoc uersu habebit exordium.

» Haec ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem.

Et apud Homerum de quinto Odysseae.

ὣς εἰπὼν, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἑλών, πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

» Vt primum lux alma data est: exire, locosq;
Explorare nouos, quas uento accesserit oras,
» Qui teneant (nam inculta uidet) hominesne, feraene,
» Quaerere constituit: socijsq; exacta referre.

» Ἑζόμενος δ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν.
ὤ μοι ἐγὼ, τέων αὖτε βροτῶν ἐς γαῖαν ἱκάνω.
ἤ ῥ' οἵ γ' ὑβρισταί τε καὶ ἄγριοι, οὐδὲ δίκαιοι.

Ἠὲ φιλόξενοι καί σφι νόος ἐστὶ θεουδής
Ἀλλά γ' ἐγὼν αὐτὸς πειρήσομαι, ἠδὲ ἴδωμαι.
» Nulla tuarum audita mihi, neq; uisa sororum,
» O quàm te memorem Virgo, nanq; haud tibi uultus
» Mortalis: nec uox hominem sonat. ó dea certe,
» An Phœbi soror, an nympharum sanguinis una,
Γουνοῦμαί σε ἄνασσα, θεός νύ τις, ἢ βροτός ἐσσί.
Εἰ μέν τις θεὸς ἐσσί, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
Εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.
» O dea, si prima repetens ab origine pergam:
» Et uacet annales nostrorum audire laborum:
» Ante diem clauso componet Vesper olympo,
Πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
Ὅσσας ἡρώων ἀλόχους ἴδον, ἠδὲ θύγατρας
Πρὶν γάρ κεν καὶ νὺξ φθίτ' ἄμβροτος. Vel
Ῥηϊδίως κεν ἔπειτα καὶ εἰς ἐνιαυτὸν ἅπαντα
Οὔτι διαπρήξαιμι λέγων ἐμὰ κήδεα θυμοῦ
Ὅσσά γε δὴ ξύμπαντα θεῶν ἰότητι μόγησα
» At Venus obscuro gradienteis aere sepsit:
» Et multum nebulæ circum Dea fudit amictu:
» Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset:
» Modiri'ue moram, aut ueniendi poscere causas.
Καὶ τότ' ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
Πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' ὀδυσῆϊ,
Μή τις φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομέοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη
» Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
» Exercet Diana choros: quam mille secutæ
» Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. illa pharetram

» Fert humero: gradiensq́; deas supereminet omneis.
» Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
» Talis erat Dido: talem se læta ferebat
Οἵη δ᾽ Ἄρτεμις εἶσι κατ᾽ οὔρεος ἰοχέαιρα
ἢ κατὰ τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ᾽ ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ᾽ ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ᾽ ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
ὣς ἥγ᾽ ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.
» Restitit Aeneas: claraq́; in luce refulsit,
» Os, humerosq́; deo similis: nanq; ipsa decoram
» Cæsariem nato genitrix, lumenq́; iuuentæ,
» Purpureum, & lætos oculis adflarat honores.
» Quale manus addunt ebori decus: aut ubi flauo
» Argentum, Pariusue lapis circundatur auro.
τὸν μὲν Ἀθηναίη θῆκεν Διὸς ἐκγεγαυῖα
Μείζονά τ᾽ εἰσιδέειν, καὶ πάσσονα. κὰδ δὲ κάρητος
Οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
Ὡς δ᾽ ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἴδρις, ὃν ἥφαιστος δέδαεν καὶ παλλὰς ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει.
ὣς ἄρα τῷ κατέχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
» Coram quam quæritis, adsum
» Troius Aeneas, Libycis ereptus ab undis.
Κεῖνος μέν τοι ὅδ᾽ αὐτὸς ἐγὼ, πάτερ, ὃν σὺ μεταλλᾷς
ἤλυθον, εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.
» Conticuere omnes: intentiq́; ora tenebant.
ὣς ἔφαθ᾽, οἱ δ᾽ ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.

» Infandum Regina iubes renouare dolorem:
» Troianas ut opes, & lamentabile regnum
» Eruerint Danai: =
σοὶ δ' ἐμὰ κήδεα θυμὸς ἐπετράπετο στονόεντα
Εἴρεσθ' ὄφρ' ἔτι μᾶλλον ὀδυρόμενος στοναχίζω.
» Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ:
» Et molem mirantur equi: primusq; Thymœtes
» Duci intra muros hortatur: & arce locari:
» Siue dolo: seu iam Troiæ sic fata ferebant.
» At Capys, & quorum melior sententia menti,
» Aut pelago Danaûm insidias, suspectaq; dona
» Præcipitare iubent: subiectisq; urere flammis:
» Aut terebrare cauas uteri, & tentare latebras.
» Scinditur incertum studia in contraria uulgus.
ὣς ὁ μὲν ἑστήκει. τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον
Ἥμενοι ἀμφ' αὐτόν. τρίχα δέ σφισιν ἥνδανε βουλή.
Ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ,
ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης,
ἠὲ ἐάαν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι.
» Vertitur interea cœlum: & ruit oceano nox
» Inuoluens umbra magna terramq;, polumq;,
ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο
ἕλκων νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
» Hei mihi qualis erat: quantum mutatus ab illo
» Hectore: qui redit exuuias indutus Achillis:
» Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes.
ὢ πόποι. ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
ἕκτωρ, ἢ ὅτι νῆας ἐνέπρησε πυρὶ κηλέῳ
» = Iuuenisq; Chorœbus
» Mygdonides: illis qui ad Troiam forte diebus

» Venerat, insano Cassandræ incensus amore:
» Et gener auxilium Priamo, Phrigibusq; ferebat.
Γέφνε γὰρ ὀθρυονῆα καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,
Ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
ᾔτεε δὲ πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην
Κασσάνδρην ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
Ἐκ τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας ἀχαιῶν.
» Sic animis iuuenum furor additus. inde, lupi ceu
» Raptores atra in nebula, quos improba uentris
» Exegit cæcos rabies: catuliq; relicti
» Faucibus expectant siccis: per tela, per hostes
» Vadimus, haud dubiā in mortem: mediæq; tenemus
» Vrbis iter. nox atra caua circumuolat umbra.
οἱ δὲ λύκοι ὣς
ὠμοφάγοι, τοῖσίν τε περὶ φρεσὶν ἄσπετον ἀλκή
οἵτ' ἔλαφον κεραὸν μέγαν οὔρεσι δηώσαντες
δάπτουσιν, &c.
» Improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem
» Pressit humi nitens trepidusq; repente refugit
» Atollentem iras, & cœrula colla tumentem,
» Haud secus Androgeus uisu tremefactus abibat.
ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα
Ἂψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς,
ὣς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ τρώων ἀγερώχων
Δείσας ἀτρέος υἱὸν ἀλέξανδρος θεοειδής.
» Qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus,
» Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat:
» Nunc positis nouus exuuijs, nitidusq; iuuenta,
» Lubrica conuoluit sublato pectore terga
» Arduus ad solem: & linguis micat ore trisulcis.

» Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
» Exiit: oppositasq; euicit gurgite moles:
» Fertur in arua furens cumulo: camposq; per omnes
» Cum stabulis armenta trahit.
Θῦνε γὰρ ἂμ πεδίον ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάῤῥῳ, ὅς τ᾽ ὦκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας,
Τὸν δ᾽ οὔτ᾽ ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
Οὔτ᾽ ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἐριθηλέων
Ἐλθόντ᾽ ἐξαπίνης, ὅτ᾽ ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος.
Πολλὰ δ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἔργα κατήριπε καλ᾽ αἰζηῶν.
» Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
» Ter frustra comprensa manus effugit imago,
» Par leuibus uentis, uolucriq; simillima somno.
Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ μεθυμὸς ἄνωγε.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο.
Alia tempestas Aeneæ hic, & illic Vlyssis, numerosis ambæ uersibus. Sed hec incipiunt ita.
» Postquam altum tenuere rates: nec iam amplius ullæ. Ille ait.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ᾽ αὐτῆς
Ζεὺς δ᾽ ἄμυδις βρόντησε, καὶ ἔμβαλε νηὶ κεραυνὸν &c.
» Accipe, & hæc manuum tibi quæ monumenta mearum sint puer.
δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι

Μνῆμ' ἑλένης χειρῶν.

» Tendunt uela noti: fugimus spumantibus undis
» Qua cursum uentusq; gubernatorq; uocabant.

Ἵκμενον οὖρον ἵει πλησίστιον ἐσθλὸν ἑταῖρον
Κίρκη ἐϋπλόκαμος δεινὴ θεὸς αὐδήεσσα
Ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
Ἥμεθα· τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

» Dextrum scylla latus, læuum implacata charybdis
» Obsidet: atq; imo barathri ter gurgite uastos
» Sorbet in abruptum fluctus: rursusq; sub auras
» Erigit alternos: & sydera uerberat unda.
» At scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
» Ora exertantem, & naueis in saxa trahentem.
» Prima hominis facies, & pulchro pectore uirgo
» Pube tenus: postrema immani corpore pistris.
» Delphinum caudas utero cōmissa luporum.
» Præstat trinacri metas lustrare Pachyni
» Cessantem: longos & circunflectere cursus:
» Quam semel informem uasto uidisse sub antro
» Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi, & de Scylla.

Ἔνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δὲ δῖα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἤτοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσα ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὕψόσε δ' ἄχνη
Ἄκροισι σκοπέλοισιν, ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ.

» O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
» Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες
Ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ', ἐφύπερθέ τε χαῖται.
» Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedere:
» Ter ſpumam eliſam, & rorantia uidimus aſtra.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναροιβδεῖ
δεινόν.
» =Qualis coniecta cerua ſagitta:
» Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
» Paſtor agens telis: liquitq; uolatile ferrum
» Neſcius. illa fuga ſyluas, ſaltusq; peragrat
» Dictæos: hæret lateri letalis arundo.

» Dixerat: ille patris magni parêre parabat
» Imperio: & primum pedibus talaria nectit
» Aurea: quæ ſublimen alis, ſiue æquora ſupra,
» Seu terram rapido pariter cum flamine portant.
» Tum uirgam capit. hac animas ille euocat orco
» Pallentes: alias ſub tartara triſtia mittit:
» Dat ſomnos: adimitq;: & lumina morte reſignat.
» Illa fretus agit uentos: & turbida tranat Nubila.
ὥς ἔφατ'. οὐδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης,
Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
Ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο
Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει,

» Τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.
» Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum
» Alpini boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
» Eruere inter se certant: it stridor: & alte
» Consternunt terram concusso stipite frondes.
» Ipsa hæret scopulis: & quantum uertice ad auras
» Aethereas, tantum radice in tartara tendit.
Ἔστασαν, ὥς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵ τ᾽ ἄνεμον μίμνουσιν καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,
ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέες ἀραρυῖαι.
» Et iam prima nouo spargebat lumine terras
» Tithoni croceum linquens aurora cubile.
Ἠὼς δ᾽ ἐκ λεχέων παρ᾽ ἀγανοῦ τιθωνοῖο
ὤρνυθ᾽, ἵν᾽ ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι,
» Vt pelagus tenuere rates: nec iam amplius ulla
» Occurrit tellus: maria undiq;, & undiq; cœlum:
» Olli cœruleus supra caput astitit imber,
» Noctem, hyememq́; ferens: et inhorruit unda tenebris.
Ἀλλ᾽ ὅτε δὴ κρήτην μὲν ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ᾽ οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε κρονίων etc. Vide supra
» Vinaq́; fundebat pateris: animamq́; uocabat
» Anchisæ magni, manesq́; Acheronte remissos,
Οἶνον ἀφυσσόμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν.
Ψυχὴν κικλήσκων πατροκλῆος δειλοῖο.
» Leuibus huic hamis consertam, auroq́; trilicem
» Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
» Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilio alto:
Τῷ μὲν ἐγὼ δώσω τόδε φάσγανον ἀργυρόηλον,
Καλὸν, θρηΐκιον, τὸ μὲν ἀστεροπαῖον ἀπηῦρον.

Et cursorũ certamen utrobiq; simile. Et q a uersibus est apud utrunq; numerosis, locum loco similem lector inueniet.　　Initia hæc sunt.

» Hæc ubi dicta: locum capiunt: signoq; repente.

ὣς ἔφατ', ὤρνυτο δ' αὐτίκ' Οἰλῆος ταχὺς Αἴας.
Ἂν δ' Ὀδυσσεὺς πολύμητις, ἔπειτα δὲ Νέστορος υἱός.

Pugilum certamen apud hunc incipit.

» Constitit in digitos extẽplo arrectus uterq;. Apud illũ

Ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἄμ' ἄμφω
σύν ῥ', ἔπεσον, σὺν δὲ σφι βαρεῖαι χεῖρες ἔμιχθεν.

Si uelis comparare certantes sagittis, inuenies hæc utriusq; principia.

» Protinus Aeneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον
Κὰδ δ' ἐτίθει, δέκα μὲν πελέκεας, δέκα δ' ἡμιπέλεκκα.

Capita locorum ubi longa narratio est dixisse sufficiet, ut quid unde natum sit, lector inueniat.

» Dixerat. & tenues fugit, ceu fumus in auras.

Ψυχὴ δὲ κατὰ χθονὸς ἠΰτε καπνὸς
ᾤχετο τετριγυῖα.

» Aeneas, quo deinde ruis, quo proripis inquit?
» Quem fugis? aut quis te à nostris complexibus arcet?

Μῆτερ ἐμή. τί νύ μ' οὐ μίμνεις ἑλέειν μεμαῶτα,

» Ter conatus erat collo dare brachia circùm
» Ter frustra comprensa manus effugit imago

Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε.
Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
Ἔπτατο,

Sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura,　　Hæc incipit.

Principio

» Principio pinguem tædis & robore secto: Ille sic ait.
Κηδεμόνες δὲ παρ' αὖθι μένον καὶ νήεον ὕλην.
Ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμπεδον ἔνθα καὶ ἔνθα.

Ipsa uero utriusq; tumuli insignia q̃ paria?

» At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
» Imponit, suaq; arma uiro remumq;, tubamq;
» Monte sub aerio: qui nunc Misenus ab illo
» Dicitur: æternumq; tenet per sæcula nomen.
Αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
Τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
Πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.
» Tum consanguineus læti sopor, =
Ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ θανάτοιο
Καὶ τῷ νήδυμος ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτεν.
Νήγρετος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.
» Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
» Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
» Eripe me his inuicte malis. aut tu mihi terram
» Inijce (nanq; potes) portusq; require Velinos.
Νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων
Πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρὸς, ὅς ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισι ἔλειπες.
Μή μ' ἄκλαυστον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν
Νοσφισθεὶς, μή τι τοι θεῶν μήνιμα γένωμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ἅσσα μοί ἐστιν
σῆμά τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης.
» Necnon & Tityon terræ omniparentis alumnum
» Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
» Porrigitur: rostroq; immanis uultur obunco
» Immortale iecur, tondens, fœcundaq; pœnis

» Viscera, rimaturq́; epulis: habitatq́; sub alto
» Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
Καὶ τιτυὸν εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱὸν
κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον
δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσὶ,
λητὼ γὰρ εἵλκυσε διὸς κυδρὴν παράκοιτιν.
πυθῶ δ' ἐρχομένην διὰ καλλιχώρου πανοπῆος
» Non mihi si linguæ centum sint: oraq́; centum:
» Ferrea uox: omnes scelerum comprendere formas,
» Omnia pœnarum percurrere nomina possem,
πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω
οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν
φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη,
» Hinc exaudiri gemitus, iræq́; leonum
» Vincla recusantum, & sera sub nocte rudentum:
» Setigeriq́; sues, atq; in præsepibus ursi
» Sæuire: ac formæ magnorum ululare luporum.
» Quos hominum ex facie Dea sæua potentibus herbis
» Induerat Circe in uultus, ac terga ferarum.
εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα κίρκης,
ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ,
ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν.
» Quid petitis? quæ causa rates? aut cuius egentes
» Littus ad Ausonium tot per uada cœrula uexit?
» Siue errore uiæ, seu tempestatibus acti,
» Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto:
ὦ ξεῖνοι, τίνες ἐστὲ, πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα,
ἤ τι κατὰ πρῆξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,

οἷά τε ληϊσῆρες ὑπὲρ ἅλα τοί τ' ἀλόωνται
ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες.

» Cum ſeſe è paſtu referunt: & longa canoros
» Dant per colla modos: ſonat amnis, & Aſia longe
» Pulſa palus.

τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλὰ,
χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καΰστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα
ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσι,
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.

» Illa uel intactæ ſegetis per ſumma uolaret
» Gramina nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
» Vel mare per medium fluctu ſuſpenſa tumentî
» Ferret iter: celeris nec tingeret æquore plantas.

αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπῶν θέον οὐδὲ κατέκλων.
αἱ δ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.

» Veſcitur Aeneas ſimul, & Troiana iuuentus
» Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis.

τοῖσι δὲ βοῦν ἱέρευσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
ἄρσενα πενταέτηρον ὑπερμενέϊ κρονίωνι.
νώτοισι δ' αἴαντα διηνεκέεσι γέραιρεν

» Poſtquam exempta fames: & amor compreſſus edendi:
» Rex Euandrus ait.

αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

» Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
» Et matutini uolucrum ſub culmine cantus.
» Conſurgit ſenior, tunicaq; inducitur artus:

» Et tyrrhena pedum circundat uincula plantis.
» Tum lateri, atq; humeris tegeæum subligat ensem,
» Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
» Necnon & gemini custodes limine ab alto
» Procedunt, gressumq; canes comitantur herilem.
Ἕζετο δ᾽ ὀρθωθεὶς, μαλακὸν δ᾽ ἔνδυνε χιτῶνα
Καλὸν, νηγάτεον. περὶ δ᾽ αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος.
Ποσσὶ δ᾽ ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Ἀμφὶ δ᾽ ἄρ ὤμοισιν βαλέτο ξίφος ἀργυρόηλον
Βῆ δ᾽ ἴμεν εἰς ἀγορὴν, παλάμῃ δ᾽ ἔχε χάλκεον ἔγχος
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷ γε δύω κύνες ἀργοὶ ἕποντο.
Ó mihi præteritos referat si Iuppiter annos:
Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
» Straui: scutorumq; incendi uictor aceruos:
» Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi:
» Nascenti cui treis animas Feronia mater
» (Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda:
» Ter læto sternendus erat: cui tum tamen omnis
» Abstulit hæc animas dextra: & totidem exuit armis.
Εἴθ᾽ ὣς ἡβώοιμι, βιὴν δέ μοι ἔμπεδος εἴη
Ὡς ὁπότ᾽ ἠλείοισι καὶ ἡμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Ἀμφὶ βοηλασίην, ὅτ᾽ ἐγὼ κτάνον Ἰτυμονῆα
Ἐσθλὸν ὑπειροχίδην. ὃς ἐν ἤλιδι ναιετάασκεν,
ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος. ὁ δ᾽ ἀμύνων ᾗσι βόεσσι,
Ἔβλητ᾽ ἐν πρώτοισιν ἐμῆς ὑπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Κὰδ δ᾽ ἔπεσεν
» Qualis, ubi oceani perfusus lucifer unda,
» Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes:
» Extulit os sacrum cœlo: tenebrasq; resoluit.
Οἷος δ᾽ ἀστὴρ εἶσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ

Ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
» En perfecta mei promissa coniugis arte
» Munera: ne mox, aut Laurentes nate superbos,
» Aut acrem dubites in prælia poscere Turnum.
» Dixit: & amplexus nati Cytherea petiuit:
» Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
Αὐτὰρ ἐπειδὴ τεῦξε σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
Τεῦξ᾽ ἄρα οἱ θώρηκα φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς,
Τεῦξε δέ οἱ κυνέην βριαρὴν κροτάφοις ἀραρυῖαν
Καλὴν, δαιδαλέην, ἐπὶ δὲ χρύσεον λόφον ἧκε,
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἑανοῦ κασιτέροιο
Αὐτὰρ ἐπεὶ πάνθ᾽ ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε προπάροιθεν ἀείρας.
» Ille deæ donis, & tanto lætus honore,
» Expleri nequit, atq; oculos per singula uoluit:
» Miraturq;, interq; manus, & brachia uersat
Τέρπετο δ᾽ ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἐτάρπετο δαίδαλα λεύσων
» Iri decus cœli, quis te mihi nubibus actam
» Detulit in terras? =
Ἶρι θεά, τίς τ᾽ ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκε
» Nec solos tangit Atridas   Iste dolor.
Τί δὲ λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ᾽ ἀγείρας
Ἀτρείδης, ἦ οὐχ Ἑλένης ἕνεκ᾽ ἠϋκόμοιο.
ἦ μοῦνοι φιλέουσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεῖδαι.
» Sed uos ó lecti, ferro quis scindere uallum
» Apparat? & mecum inuadit trepidantia castra?

» Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
» Procurate uiri: & pugnam ſperate parati.
Νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα.
» Sic ait illachrymans: humero ſimul exuit enſem
» Auratum: mira quem fecerat arte Lycaon
» Gnoſius: atq; habilem uagina aptarat eburna.
» Dat Niſo Mneſtheus pellem, horrentiſq; leonis
» Exuuias: galeam fidus permutat Alethes.
Τυτείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος θρασυμήδης
φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηυσὶ λέλειπτο,
καὶ σάκος, ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ταυρείην, ἄφαλόν τε, καὶ ἄλοφον, ἥτε καταῖτυξ
κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν:
μηριόνης δ' ὀδυσῆϊ δίδου βιὸν, ἠδὲ φαρέτρην Καὶ ξίφος
» Protinus armati incedunt: quos omnes euntes
» Primorum manus ad portas, iuuenumq;, ſenumq;
Proſequitur uotis necnon & pulcher Iulus.
τὼ δ' ἐπεὶ οὖν ὅπλοισιν ἔνι δεινοῖσιν ἐδύτην,
βὰν ῥ' ἰέναι, λιπέτην δὲ κατ' αὐτόθι πάντας ἀρίστους.
» Egreſſi ſuperant foſſas: noctiſq; per umbram
» Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
» Exitio. paſſim uino, ſomnoq; per herbam
» Corpora fuſa uident: arrectos littore currus:
» Inter lora, rotaſq; uiros: ſimul arma iacere:
» Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus.
» Euryale audendum dextra: nunc ipſa uocat res:
» Hac iter eſt. tu nequa manus ſe attollere nobis
» A tergo poſſit, cuſtodi: & conſule longe.
» Hæc ego uaſta dabo: & lato te limite ducam.
τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα

αἶψα δ' ἐπὶ θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες.
οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδδηκότες. ἔντεα δέ σφιν
καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο, εὖ κατὰ κόσμον
τρισοιχεὶ, παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι. Et paulo
τὸν δ' ὀδυσσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν διομήδεϊ δεῖξεν. (post
οὗτός τοι διόμηδες ἀνὴρ. οὗτοι δέ τοι ἵπποι,
ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο,
οὓς νῶϊν πίφαυσκε δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς
ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος, οὐδέ τι σε χρὴ
ἑστάμεναι μέλεων σὺν τεύχεσιν, ἀλλὰ λῦ' ἵππους,
ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσι δέ μοι ἵπποι.

» Sed non augurio potuit depellere pestem.

ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

» Et iam prima nouo spargebat lumine terras
» Titoni croceum linquens aurora cubile.

ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγανοῦ τιθωνοῖο
ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέρει ἠδὲ βροτοῖσι.

Mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios, & pensa demitteret: ut per muros & uirorũ agmina ululans & coma scissa decurreret: ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

ὣς φαμένη, μεγάροιο διέσσυτο μαινάδι ἴση
παλλομένη κραδίην. ἅμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἷξεν ὅμιλον,
ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχει. τὸν δ' ἐνόησεν
ἑλκόμενον πρόσθεν πόλιος.

» O' uere Phrygiæ (neq; enim Phryges.)

ὦ μοι ἀπειλητῆρες ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτι ἀχαιοί.

» Quos alios muros? quæ iam ultra mœnia habetis?

» Vnus homo, & uestris ó ciues undiq; septus
» Aggeribus, tantas strages impune per urbem
» Ediderit? iuuenum primos tot miserit orco?
» Non infelicis patriæ, ueterumq; deorum,
» Et magni Aeneæ segnes miseretq;, pudetq;?

» Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
» Strymoniæ dant signa grues: atq; æthera tranant
» Cum sonitu: fugiuntq; notos clamore secundo.
Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ᾽ ἐνοπῇ τ᾽ ἴσαν ὄρνιθες ὣς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό.
Αἵ τ᾽ ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον, καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον
Κλαγγῇ ταί γε πέτονται ἐπ᾽ ὠκεανοῖο ῥοάων.
» Ardet apex capiti: cristisq; à uertice flamma
» Funditur: & uastos umbo uomit aureus ignes:
» Non secus, ac liquida siquando nocte cometæ
» Sanguinei lugubre rubent: aut sirius ardor
» Ille sitim, morbosq; ferens mortalibus ægris,
» Nascitur: & læuo contristat lumine cœlum.
Δαῖέ οἱ ἐκ κορυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ
Ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνησι λελουμένος ὠκεανοῖο.
Τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.
Παμφαίνονθ᾽ ὥς τ᾽ ἀστέρ᾽ ἐπεσσύμενον πεδίοιο.
ὅς ῥά τ᾽ ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαί
φαίνονται, πολλοῖσι μετ᾽ ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὅν τε κύν᾽ ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν,
Λαμπρότατος μὲν ὅ γ᾽ ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται
καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat sua cuiq; dies: breue, & irreparabile tempus
Omnibus est uitæ:
Μοῖραν δ' οὔ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν
Οὐ κακόν, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
Νῦν δ' ἔμπης γὰρ κῆρες ἐφεστᾶσι θανάτοιο
Μυρίαι. ἃς οὐκ ἔστι φυγεῖν βροτὸν οὐδ' ὑπαλύξαι.
» Fata uocant, metasq; dati peruenit ad æui.
Ἤϊε, τὸν δ' ἄγε μοῖρα κακὴ, θανάτοιο τέλος δέ.
Per patrios manes, & spes surgentis Iuli
» Te precor, hanc animam serues, natoq;, patriq;.
» Est domus alta: iacent penitus defossa talenta
» Cælati argenti: sunt auri pondera facti,
» Infectiq; mihi: non hic uictoria Teucrum
» Vertitur: aut anima una dabit discrimina tanta.
» Dixerat. Aeneas contra cui talia reddit,
» Argenti, atq; auri memoras, quæ multa talenta
» Gnatis parce tuis: belli commercia Turnus
» Sustulit ista prior, iam tum Pallante perempto,
» Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
» Sic fatus, galeam læua tenet: atq; reflexa
» Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Ζώγρει ἀτρέος υἱὲ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα,
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα
Εἴ κεν ἐμὲ ζωὸν πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν
» Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
» (Suadet enim uesana fames) si forte fugacem
» Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum:
» Gaudet hians immane: comasq; arrexit: & hæret

» Viſceribus ſuper accumbens, lauit improba teter
» Ora cruor.
» Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν, ἢ ἄγριον αἶγα
πεινάων
» Spargitur & tellus lachrymis, ſparguntur & arma
δεύοντο ψάμαθοι, δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν
δάκρυσι
» Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
» Iamq; adeo Rutulum thoraca indutus, ahenis
» Horrebat ſquamis: ſurasq; incluſerat auro,
» Tempora nudus adhuc, lateriq; accinxerat enſem:
» Fulgebatq; alta decurrens aureus arce:
κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
καλὰς ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας,
δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσιν ἔδυνεν,
ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
χάλκεον αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε
εἵλετο, τοῦ δ᾽ ἀπάνευθε σέλας γένετ᾽ ἠΰτε μήνης.
» Purpureus ueluti cum flos ſuccisſus aratro
» Langueſcit moriens: laſſoq; papauera collo
» Demiſere caput: pluuia cum forte grauantur.
μήκων δ᾽ ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ᾽ ἐνὶ κήπῳ,
καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν

Et hæc quidem iudicio legentium relinquenda ſunt, ut ipſi æſtiment quid debeant de utriuſq; collatione ſentire. Si tamen me conſulas, nõ negabo, nonnunq̃ Virgiliũ in transferendo denſius excoluiſſe, ut in hoc loco,

» Qualis apes æſtate noua per florea rura

» Exercet sub sole labor: cum gentis adultos
» Educunt fœtus: aut cum liquentia mella
» Stipant: & dulci distendunt nectare cellas:
» Aut onera accipiunt uenientum: aut agmine facto
» Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
» Feruet opus: redolentq; thymo fragrantia mella.

ἠΰτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων
βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν.
αἱ μὲν, τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ, τε ἔνθα.

Vides descriptas apes à Virgilio opifices, ab Homero uagas? Alter discursum & solam uolatus uarietatem, alter exprimit natiuæ artis officium.

In his quoq; uersibus Maro extitit locupletior inter

» O' socij (neq; enim ignari sumus ante malorũ) (pres,
» O' passi grauiora, dabit deus his quoq; finem.
» Vos & Scyllæam rabiem, penitusq; sonantes
» Accestis scopulos: uos & Cyclopea saxa
» Experti. reuocate animos: mœstumq; timorem
» Mittite. forsan & hæc olim meminisse iuuabit.
» Per uarios casus, & reliqua.

ὦ φίλοι, οὐ γάρ πω τι κακῶν ἀδαήμονές εἰ μὲν
οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπει κακὸν, ἢ ὅτε κύκλωψ
εἶλει ἐνὶ σπῆϊ γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι,
ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
ἐκφύγομεν, καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀΐω

Vlysses ad socios unam commemorauit ærumnam. Hic ad sperandam præsentis mali absolutionem, gemini casus hortatur euentu. Deinde ille obscurius dixit, hic apertius, Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Sed & hoc quod noster adiecit, solatij fortioris est. Suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe futuræ fœlicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas, sed & regna promittens. Hos quoq; uersus inspicere libet,

» Ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
» Cum ferro accisam crebrisq; bipennibus instant
» Eruere agricolæ certatim, illa usq; minatur,
» Et tremefacta comam concusso uertice nutat,
» Vulneribus donec paulatim euicta supremum
» Congemuit, traxitq; iugis auulsa ruinam.

Ὁ δ' ἐν κονίῃσι χαμαὶ πέσεν αἴγειρος ὥς
Ἥ ῥά τ' ἐν εἱαμενῇ ἕλεος μεγάλοιο πεφύκει
Λείη, ἀτάρ τέ οἱ ὄζοι ἐπ' ἀκροτάτῃ πεφύασι
Τὴν μέν θ' ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ αἴθωνι σιδήρῳ
Ἐξέταμ', ὄφρα ἴτυν κάμψῃ περικαλλέϊ δίφρῳ,
Ἡ μέν τ' ἀζομένη, κεῖται ποταμοῖο παρ' ὄχθας.

Magno cultu uester difficultatē abscidēdæ arboreæ molis expressit, uerū nullo negotio Homerica arbor absciditur.

» Haud segnis strato surgit Palinurus: & omnes
» Explorat uentos: atq; auribus aera captat.
» Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo:
» Arcturum, Pleiadasq; hyadas, geminosq; triones,
» Armatumq; auro circunspicit Oriona.

Αὐτὰρ ὁ πηδαλίῳ ἰθύνετο τεχνηέντως
Ἥμενος, οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα βοώτην
Ἄρκτον θ' ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται καί τ' ὠρίωνα δοκεύει.
Οἴη δ' ἄμμορός ἐστι λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cœlum, crebro reflectere ceruicem debet, captando de diuersis cœli regionibus securitatem sereni. Hoc mire & uelut coloribus Maro pinxit. Nam quia arcturus iuxta septentrionem est: Taurus uero in quo sunt hyades, & Orion, in regione austri sunt: crebram ceruicis reflexionem in Palinuro sydera consulēte descripsit. Arcturum, inquit, Ecce intuetur partem septentrionis. Deinde Pleadasq; hyadas, ecce ad austrum flectitur. Geminosq; triones. Rursus ad septentriones uertit aspectum. Armatumq; auro circūspicit Oriona. Iterum se ad austrum reflectit. Sed & uerbo circunspicit uarietatem sæpe se uicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem pleiadas, quæ in australi regione sunt, semel Bootem & Arcton, quæ sunt in septentrionali polo.

» Nec tibi diua parens: generis nec Dardanus author,
» Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
» Caucasus: hyrcanæq; admorunt ubera tigres.

Νηλέες, οὐκ ἄρα σοίγε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεὺς
Οὐδὲ θέτις μήτηρ, γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα,
πέτραι τ' ἠλίβατοι, ὅτι τι νόος ἐστὶν ἀπηνής.

Plane Virgilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoq; nutricationis tanq̃ belualem & asperam criminatur addit enim de suo,

» Hyrcanæq; admorunt ubera tygres.

Quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam ferè partem nutricis ingeniū & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mista parentum semini adhuc recenti, ex hac gemina concretione unam indolem configurat. Hinc est qđ prouidentia naturæ similitudinem natorū

atq; gignentium ex ipso quoq; nutricatu præparans, fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. Nam postq̃ sanguis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atq; aluit: aduentante iam partus tempore, idem ad corporis materni superna conscendens, in naturam lactis albescit, ut recens natis idem sit altior, qui fuerat fabricator. Quamobrem non frustra creditum est, sicut ualeat ad fingendas corporis, atq; animi similitudines uis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoq; ingenia & proprietates ualere. Neq; in hominibus id solum, sed in pecudibus quoq; animaduersum. Nam si ouium lacte, hœdi aut caprarum, agni forsitã alantur: constat fermè in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. In arboribus etiam & frugibus ad indolem uel detractandam uel augendam, maior plerunq; uis et potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, q̃ ipsius quod iacitur seminis. Ac sæpe uideas lætum nitentemq; arborem, si in locum alterum transferatur, succo terræ deterioris elanguisse. Ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Virgilius adiecit.

» Non tam præcipites biiugo in certamine campum
» Corripuere: ruuntq; effusi carcere currus,
» Nec sic immissis aurigæ undantia lora
» Concussere iugis: proniq; in uerbera pendent.

μάστιγι δ' αἰὲν ἔλαυνε κατωμαδὸν, οἱ δέ οἱ ἵπποι
ὑψόσ' ἀειρέσθην· ῥίμφα πρήσσον τε κέλευθον

Graius poëta equorum tãtum meminit flagro animãte currentium, licet dici non posset elegantius, q̃ q̃d adiecit ὑψόσ' ἀειρέσθην. quo expressit, quantum natura da-

re poterat impetum cursus. Verum Maro et currus de carcere ruentes, & campos corripiendo praecipites mira celeritate descripsit, & accepto breui semine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora undantia, & pronos in uerbera pendentes, nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illius certaminis plena descriptio,

» Magno ueluti cum flamma sonore
» Virgea suggeritur costis undantis aheni,
» Exultantq; aestu latices, furit intus aquae uis,
» Fumidus atq; alte spumis exuberat amnis,
» Nec iam se capit unda, uolat uapor ater ad auras.

ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ,
κνίσην μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται.

Graeci uersus aheni cõtinent mentionem multo igne ebullientis, & totum ipsum locum haec uerba ornant. Nam scaturigines ex omni parte emergentes sic eleganter expressit. In latinis uersibus tota rei pompa descripta est sonus flammae. Et pro hoc quod ille dixerat, exultantes aestu latices, & amnem fumidum exuberantem spumis, atq; intus furentem (unius enim uerbi non reperiens similem dignitatem compensauit quod deerat copiae uarietate descriptionis) adiecit post omnia, Nec iam se capit unda. quo expressit, q̃d semper usu euenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poeticae tubae cultus, omnia quae in hac re eueniunt comprehendens.

» Portam, quae imperio ducis est commissa, recludunt
» Freti armis: ultroq; inuitant moenibus hostem.

» Ipsi intus dextra, ac læua pro turribus astant
» Armati ferro, & cristis capita alta coruscis.
» Quales aeriæ liquentia flumina circùm,
» Siue Padi ripis, Athesim seu propter amoenum,
» Consurgunt geminæ quercus: intonsaq; coelo
» Attolunt capita: & sublimi uertice nutant.

Νήπιοι ἐν δὲ πύλῃσι δύ' ἀνέρας εὗρον ἀρίστους,
υἷας ὑπερθύμους λαπιθάων αἰχμητάων,
Τὸν μὲν πειριθόου υἷα κρατερὸν πολυποίτην,
Τὸν δὲ λεοντῆα βροτολοιγῷ ἶσον ἄρηι,
Τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων
Ἕστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι
Αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα
ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέες ἀραρυῖαι
ὣς ἄρα τὼ, χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

Græci milites Polipoetes et Leonteus stant pro portis, et immobiles Asiū aduenientē hostem uelut fixæ arbores operiuntur. Hactenus est Græca descriptio. Verū Virgiliana Bitiam & Pandarum portam ultro recludere facit, oblaturos hosti, quod per uota quærebat, ut compos castrorum fieret, per hoc futurus in hostium potestate. Et geminos heroas modo turres uocat, modo describit luce cristarū coruscos. Nec arborū ut ille similitudinē prætermisit, sed uberius eā pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum.

» Olli dura quies oculos, & ferreus urget
» Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

In aliquibus par penè splendor amborum est, uti

» Spargit rapida ungula rores
» Sanguineos: mixtaq; cruor calcatur arena.
» Et luce coruscus ahena.

» Quærit pars semina flammæ.
σπέρματα πυρὸς
» Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro
» Si quis ebur.
ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ
» Si tangere portus
» Infandum caput ac terris adnare necesse est,
» Et sic fata Iouis poscunt, hic terminus hæret,
» At bello audacis populi uexatus & armis
» Finibus extorris: complexu auulsus Iuli
» Auxilium imploret: uideatq; indigna suorum
» Funera. nec cum se sub leges pacis iniquæ
» Tradiderit: regno aut optata luce fruatur,
» Sed cadat ante diem: mediaq; inhumatus arena.
δὸς μὴ ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἴκαδ' ἱκέσθαι
υἱὸν λαέρτεω ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
ἀλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ἐστὶ φίλους τ' ἰδέειν, καὶ ἱκέσθαι
οἶκον ἐϋκτίμενον καὶ ἑὴν ἐς πατρίδα γαῖαν
ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους
νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ
» Proxima Circeæ raduntur littora terræ:
» Diues inaccessos ubi Solis filia lucos
» Assiduo resonat cantu: tectisq; superbis
» Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
» Arguto tenues percurrens pectine telas.

Macrob. D

ἤιεν, ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο, ᾧ ἔνι νύμφη
ναῖεν ἐϋπλόκαμος, τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν.
πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
κέδρου τ' εὐκεάτοιο θείου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
δαιομένων. ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ
ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν
» Mæonio regi, quem serua Licinia furtim
» Sustulerat: uetitisq; ad Troiam miserat armis.

» Ille autem expirans: non me quicunq; es inulto,
» Victor, nec longum lætabere: te quoq; fata
» Prospectant paria: atq; eadem mox arua tenebis.
οὔ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ, ἀλλά τοι ἤδη
ἄγχι παρέστηκε θάνατος καὶ μοῖρα κραταιὴ,
χερσὶ δαμέντ' ἀχιλῆος ἀμύμονος αἰακίδαο
» Ad quem subridens mista Mezentius ira.
» Nũc morere: ast de me diuûm pater, atq; hoĩm rex
» Viderit.
τὸν καὶ τεθνηότα προσηύδα δῖος ἀχιλλεὺς
τέθναθι. κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι, ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.
» Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cygnũ
» Sustulit: alta petens pedibus Iouis armiger uncis.
» Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
» Martius a stabulis rapuit lupus.
ὥρμησεν δὲ ἀλεὶς ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετήεις
ὅστ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὴν, ἢ πτῶκα λαγωὸν

» Vndiq; clamor
» Tollitur. inuadunt, & fossa aggere complent.
αὐτοὶ δὲ πρυλέες σὺν τεύχεσι θωρηχθέντες
ῥώοντ᾽, ἄσβεστος δὲ βοὴ γένετ᾽ ἠῶθι πρό.
φθάν δὲ μεθ᾽ ἱππήων ἐπὶ τάφρον κοσμηθέντες
Et quia non est erubescendum Virgilio, si minorem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior author.
» Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
» Dicere: deturbat terræ, truncumq; reliquit.
Hi duo uersus de illo translati sunt.
ἦ. καὶ ὁ μέν μιν ἔμελλε, γενείου χειρὶ παχείῃ
ἁψάμενος, λίσσεσθαι ὁ δ᾽ αὐχένα μέσσον ἔλασσε,
φασγάνῳ ἀΐξας. ἀπὸ δ᾽ ἄμφω κέρσε τένοντε.
φθεγγομένου δ᾽ ἄρα τοῦγε, κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.
Vide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In circuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem, et alterū penè coniunctū sequendo qua luce signauit?
αἱ φηρητιάδαο ποδώκεες ἔκφερον ἵπποι.
τὰς δὲ μετεξέφερ᾽ ν, διομήδεος ἄρσενες ἵπποι
τρώιοι, οὐδέ τι πολλὸν ἄνευθ᾽ ἔσαν. ἀλλὰ μάλ᾽ ἐγγύς.
αἰεὶ γὰρ δίφρου ἐπιβησομένοισιν ἐΐκτην,
πνοιῇ δ᾽ εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρέε τ᾽ ὤμω
θέρμετ᾽, ἐπ᾽ αὐτῷ γὰρ καταθέντε πετέσθην
Humescunt spumis, flatuq; sequentum.
Mirabilior est celeritas consequentis priorem cursu pedum apud eundem uatem.
ἴχνια τύπτε πόδεσσι πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι
Est autem huius uersus hic sensus. Si per solum pulue-

rem forte curratur, ubi pes fuerit de terra à currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur, & tamen celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus, uestigio superfunditur. Ait ergo diuinus poeta, ita proximum fuisse qui sequebatur, ut occuparet antecedentis uestigium, anteq̃ puluis ei superfunderetur. At hic uidetur idem significare cupiens quod ait, Calcemq; terit, iam calce Diores.

» Vide & in hoc Homeri cultum.

ἦ καὶ ἀνακλινθεὶς πέσεν ὕπτιος.

» Iste ait, ceruicem inflexam posuit

Hos quoq; uersus, si uidetur, comparemus.

ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβοτείρῃ

ἄλλοτε δ' ἀΐξασκε μετήορα

» Iamq; humiles iamq; elati sublime uidentur

» Aera per tenerum ferri.

πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα

» Gradiensq; deas supereminet omnes.

ἔσπετε νῦν μοι μοῦσαι ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι,

ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα

» Et meministis enim diuæ: & memorare potestis.

αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊσθε καὶ ἤρυγεν, ὡς ὅτε ταῦρος

ἤρυγεν ἑλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα

κούρων ἑλκόντων, γάνυται δέ τε τοῖς ἐνοσίχθων.

» Clamores simul horrendos ad sydera tollit.

» Qualis mugitus fugit cum saucius aram

» Taurus: & incertam excussit ceruice securim.

Inspecto hic utriusq; filo, quantam distantiam deprehẽdes? sed nec hoc minus eleganter, q̃ de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit & Apollinis, & Neptu-

ni. His autem duobus praecipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Virgi.

» Taurum Neptuno: taurum tibi pulcher Apollo.

ἠύτε πῦρ ἀΐδηλον ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
οὔ εος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή.
ὡς δ' ὅτε χείμαρροι ποταμοὶ κατ' ὄρεσφι ῥέοντες
ἐς μισγάγκειαν συμβάλλετον ὄβριμον ὕδωρ
κρουνῶν ἐκ μεγάλων κοίλης ἔντοσθε χαράδρης
τῶν δέ τε τηλόσε δοῦπον ἐν οὔρεσιν ἔκλυε ποιμήν.

» In segetem ueluti cum flamma furentibus austris
» Incidit: aut rapidus montano flumine torrens
» Sternit agros: sternit sata laeta, boumq; labores.
» Praecipitesq; trahit syluas, stupet inscius alto
» Accipiens sonitum saxi de uertice pastor.

Et duas parabolas temerauit, ut unã faceret, trahẽs hic ignem, inde torrẽtem, et dignitatem neutrius impleuit.

ὡς δ' ἄνεμοι δύο πόντον ὀρίνετον ἰχθυόεντα,
κορέης καὶ ζέφυρος, κώτε θρῄκηθεν ἄητον
ἐλθόν θ' ἐξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
κο θύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἅλα φῦκος ἔχευαν

» Aduersi rupto ceu quondam turbine uenti
» Confligunt: Zephyrusq; notusq;, & laetus eois
» Eurus equis, stridunt syluae, saeuitq; tridenti
» Spumens atq; imo Nereus ciet aequora fundo.

Demet huic uitium, quod superius incurrit, de duabus Graecis parabolis unam dilucidius construendo.

τοῖσιν δ' ἴκμενον οὖρον ἵει ἑκάεργος Ἀπόλλων

» Prosequitur surgens à puppi uẽtus eũtis. (satis decore.

Quod noster dixit ἴκμενον uester ait, surgẽs à puppi, Sed extollũt epitheta, q̃ tot et sic apta uẽto noster ĩposuit.

σὺν δὲ δύο μάρψας ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
κόπτ', ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε δεῦε δὲ γαῖαν.
τοὺς δὲ διαμελεϊστὶ ταμὼν ὡπλίσατο δόρπον.
ἤσθιε δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀπέλειπεν
ἔγκατά τε, σάρκας τε, καὶ ὀστέα μυελόεντα.

» Visceribus miserorum, & sanguine uescitur atro.
» Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro
» Prensa manu magna medio resupinus in antro
» Frangeret ad saxum.

Narrationem facti nudam & breuem Maro posuit. Contra Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

τὴν δὲ μετ' ἰφιμέδειαν ἀλωῆος παράκοιτιν
εἴσιδον, ἣ δὴ φάσκε ποσειδάωνι μιγῆναι.
καί ῥ' ἔτεκεν δύο παῖδε, μινυνθαδίω δὲ γενέσθην.
ὦτόν τ' ἀντίθεον, τηλεκλειτόν τ' ἐφιάλτην,
οὓς δὴ μηκίστους θρέψε ζείδωρος ἄρουρα,
καὶ πολὺ καλλίστους μετά γε κλυτὸν ὠρίωνα,
ἐννέωροι γὰρ τοί γε καὶ ἐννεαπήχεες ἦσαν
εὖρος, ἀτὰρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι.
οἵ ῥα καὶ ἀθανάτοισιν ἀπειλήτην ἐν ὀλύμπῳ
φυλόπιδα στήσειν πολυάϊκος πολέμοιο.
ὄσσαν ἐπ' ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' ὄσσῃ
πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' οὐρανὸς ἐμβατὸς εἴη.

» Hinc & Aloidas geminos immania uidi
» Corpora: qui manibus magnum rescindere cœlum
» Aggressi, superisq; Iouem detrudere regnis.

Homerus magnitudinem corporum alte lateq; dimensus est, & uerborum ambitu membra depinxit. Vester ait, immania corpora, nihilq; ulterius adiecit, mensurarum

nomina non ausus attingere. Ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expressit. Hic aggressos rescindere dixisse contentus est cœlum. Postremo, locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.

ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
ὄρνυτ᾽ ἐπασσύτερον ζεφύρου ὑποκινήσαντος.
πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται. αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ᾽ ἄκρας
κυρτὸν ἐὸν, κορυφοῦται, ἀποπτύει δ᾽ ἁλὸς ἄχνην.

» Fluctus uti primo cœpit cum albescere ponto,
» Paulatim sese tollit mare, & altius undas
» Erigit: inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ille cum marino motu & littoreos fluctus ab initio describit, hoc iste præteruolat. Deinde quod ait ille,

πόντῳ μέν τα πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc uertit, Paulatim sese tollit mare. Ille fluctus incremento suo ait sublime curuatos littoribus illidi, & asperginem collectæ sordis expuere, quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad æthera usq; perducit.

» Dixerat: idq; ratum stygij per flumina fratris
» Per pice torrentis atraq; uoragine ripas
» Annuit: & totum nutu tremefecit olympum.

ἦ, καὶ κυανέοισιν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
ἀμβρόσιαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν ὄλυμπον.

Phidias cum Iouem olympium fingeret interrogatus de quo exemplo diuinam imitaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus

inueniſſe. Nam de ſupercilijs et crinibus totum ſe Iouis uultum collegiſſe. Quod utrunq; uidetis à Virgilio prætermiſſum. Sanè concuſſum olympum nutus maieſtate non tacuit. Iuſiurandum uero ex alio Homeri loco ſumpſit, ut trãslationis ſterilitas hac adiectiõe cõpẽſaretur.

» Ora puer prima ſignans intonſa iuuenta.

Prætermiſſa gratia incipientis pubertatis minus gratã fecit latinam deſcriptionem.

ὡς δ᾽ ὅταν ἔντε κύνεσι καὶ ἀνδράσι θηρευτῇσι,
κάπριος ἠὲ λέων στρέφεται σθένεϊ βλεμεαίνων,
οἱ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες,
ἀντίοι ἵστανται καὶ ἀκοντίζουσι θαμειὰς
αἰχμὰς ἐκ χειρῶν, τοῦ δ᾽ οὔποτε κυδάλιμον κῆρ
ταρβεῖ, οὐδὲ φοβεῖται, ἀγηνορίη δέ μιν ἔκτα
ταρφέατε στρέφεται στίχας ἀνδρῶν πειριτίζων
ὅππῃ τ᾽ ἰθύσει, τῇ τ᾽ εἴκουσι στίχες ἀνδρῶν

» Vt fera, quæ denſa uenantum ſepta corona
» Contra tela furit: ſeſe haud neſcia morti
» Inijcit: & ſaltu ſupra uenabula fertur:

Videtis in anguſtum latinam parabolam ſic eſſe contractam, ut nihil poſſit eſſe ieiunius? Græcam contra, et uerborum & rerum copia pompam ueræ uenationis impleſſe? In tanta ergo differentia penè erubeſcendum eſt comparare.

φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκκος σάκεϊ προθελύμνῳ
ἀσπὶς δ᾽ ἄρ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

» Haud aliter Troianæ acies: aciesq; latinæ
» Cõcurrunt: hæret pede pes dẽſusq;, uiro uir. (linquo.

Quãta ſit differẽtia utriuſq; loci, lectori æſtimãdũ re-

ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσι πέλωρον
ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος περὶ δειρήν,
ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
ἀλγήσας ὀδύνῃσι. μέσῳ δ' ἐνὶ κάμβαλ' ὁμίλῳ
αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

» Vtq; uolans alte raptum cum fulua draconem
» Fert aquila: implicuitq; pedes, atq; unguibus hæsit.
» Saucius at serpens sinuosa uolumina uersat.
» Arrectisq; horret squammis, & sibilat ore,
» Arduus insurgens, illa haud minus urget adunco
» Luctantem rostro, simul æthera uerberat alis.

Virgilius solam aquilæ prædam, refert, nec Homericæ aquilæ omen aduertit, quæ & sinistra ueniens uincentium prohibebat accessum: & accepto à captiuo serpente morsu, prædam dolore deiecit: factoq; tripudio solistimo cum clamore dolorem testante præteruolat. quibus omnibus uictoriæ præuaricatio significabatur. His prætermissis quæ animam parabolæ dabant, uelut exanime in latinis uersibus corpus remansit.

» Parua metu primo mox sese attollit in auras,
» Ingrediturq; solo, & caput inter nubila condit.

ἥ τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει,

Homerus ἔριν hoc est contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementum cœlum usq; subcrescere. Hoc idem Maro de fama dixit, sed incongrue. Neq; enim æqua sunt argumenta contentionis et famæ: Quia

contentio, et si usq; ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est, & manet ipsa quæ creuit. Fama uero cum in immensum prodit, fama esse iam desinit, & fit notio rei iam cognitæ. Quis enim iam famam uocet, cum res aliqua à terra in cœlum nota sit? Deinde nec ipsam hyperbolem potuit æquare. Ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab authore transcripsit, ꝙ in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitationem uolebat inserere, nec tamen humanis uiribus illa diuinitatem ubiq; æquare, ut in illo loco, quem uolo omnium nostrum iudicio in commune pensari: Minerua Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addidit ardorem, & inter hostium cædes fulgor capitis uel armorum pro milite minatur.

δαῖέ οἱ ἐκκόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκαμάτην πῦρ,
ἀστέρ᾽ ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅστε μάλιστα
λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένος ὠκεανοῖο.
τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων.

Hoc miratus supra modũ Virgilius, immodice est usus. Modo enim ita de turno ait,

» Tremunt sub uertice cristæ
» Sanguineæ, clypeoq; micantia fulmina mittunt.

Modo idem ponit de Aenea.

» Ardet apex capiti, cristisq; ac uertice flamma
» Funditur: & uastos umbo uomit æreus ignes.

Quod q̃ importune positum sit, hinc apparet, ꝙ nec dum pugnabat Aeneas, sed tantum in naui ueniens apparebat. Alio loco,

» Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram

» Sustinet: Aetneos efflantem faucibus ignes.

Quid quod Aeneas recens allatis armis à Vulcano, & in terra positis, miratur terribilem cristis galeam flãmasq; uomentem? Vultis aliam fruendi auiditatem uidere? Loci huius, cuius supra meminimus, fulgore correptus, sero uoluit loquenti Ioui assignare parem reuerentiam. Nam cum & in primo uolumine, & in iiij. & in.ix. loquatur quædam Iuppiter sine tumultu, deniq; post Iunonis et Veneris iurgiũ, infit, eo dicẽte.

» Deum domus alta silescit.
» Et tremefacta solo tellus: silet arduus æther.
» Tum Zephyri posuere, premit placida æquora pontus.

Tanquã non idem sit qui locutus sit paulo ante sine ullo mundi totius obsequio. Similis opportunitas est in eiusdẽ Iouis lance, quam ex illo loco sumpsit,

καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.
ἐν δ' ἐτίθει δύο κῆρε τανηλεγέος θανάτοιο,
τὴν μὲν ἀχιλλῆος, τὴν δ' ἕκτορος ἱπποδάμοιο.
ἕλκε δὲ μέσσα λαβών· ῥέπε δ' ἕκτορος αἴσιμον ἦμαρ.
ᾤχετο δ' εἰς ἀΐδαο. λίπεν δέ ἑ φοῖβος ἀπόλλων

Nam cum iam de turno prædixisset Iuno,
Nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis,
» Parcarumq; dies, & lux inimica propinquat,
» Manifestumq; esset, Turnum utiq; periturũ, sero tamẽ,
Iuppiter ipse duas æquato examine lances
» Sustinet: & fata imponit diuersa duorum.

» Sed hæc & alia ignoscenda Virgilio, qui studij circa Homerum nimietate excedit modum. Et reuera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui per omnem poesim suam hoc uno est præcipue usus archetypo.

Acriter enim in Homerum oculos intendit, ut æmularetur eius non modo magnitudinem, sed simplicitatem et præsentiam orationis, & tacitam maiestatem. Hinc diuersarum inter heroas suos personarum uaria magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc authoritas fabulosorum, hinc affectuum naturalium expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

Adeo autem Virgilio Homeri dulcis imitatio est, ut & uersibus uitia, quæ à nonnullis imperite reprehenduntur, imitatus sit, eos dico quos Græci uocant

Quos hic quoq; Homericum stylū approbans non refugit, ut sunt apud ipsum Acephali, Arietat in portas, Parietibus textum cæcis iter, & similia. Vt etiam, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent. Et duros obijce postes. Consilium ipse pater & magna incepta Latinus.

Syllabæ longiores sunt. Quin protinus omnia. Vulcano decoquit humorem. Et, Spumas miscent argenti uiuaq; sulphura. Et, Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes, & nihil differentes, ab usu loquendi. Hos quoq; tanq̃ heroicæ incomptos adamauit.

» Omnia uincit amor, & nos cedamus amori.
» Nudus in ignota Palinure iacebis arena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit.

» Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
» Pan etiam Arcadia dicat se iudice uictum.

Homerica quoq; epitheta quantum sit admiratus,

imitando confessus est, et mille talium uocabulorum, quibus uelut syderibus micat diuini carminis uariata maiestas. Ad hæc à uestro respondetur, Malesuada fames. Auricomos ramos. Centumgeminus Briareus. Adde & fumigeram noctem. & quicquid in singulis penè uersibus diligens lector agnoscit. Sæpe Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem. Nec hoc Virgi. omisit. Migrantes cernas, totaq; ex urbe ruẽtes. Totumq; instructo marte uideres feruere Leucatẽ. Et, pelago credas innare reuulsas Cycladas. Et, studio incassum uideas gestire lauandi. Item diuinus ille uates, res, uel paulo, uel multo ante transactas, opportune ad narrationis suæ seriem reuocat, ut & historicum stylum uitet, non per ordinem dirigenda quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notitiam subtrahat. Thebem Asiæ ciuitatem, aliasq; plurimas Achilles antequã irasceretur euerterat. Sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. Ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiua narratio. Item ne ignoraremus, quo duce classis, Græcorum ignotum sibi Troiæ littus inuenerit, cum de Calchante quereretur ait,

καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω
ἣν διὰ μαντοσύνην, τὴν οἱ πόρε φοῖβος ἀπόλλων.

Et ipse Calchas narrat omen, quod Græcis narrantibus de serpente passerum populatore contigerit. Ex quo denuntiatum est, exercitum annos decem in hostico futurum. Alio loco senex, ut referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert uetustas.

μέμνημαι τόδε ἔργον ἐγὼ πάλαι, οὔτι νέον γε
ὡς ἦν, ἐν δ' ὑμῖν ἐρέω πάντεσσι φίλοισι,

κουρῆτές τ' ἐμάχοντο, καὶ αἰτωλοὶ μενεχάρμαι
ἀμφὶ πόλιν καλυδῶνα καὶ ἀλλήλους ἐνάριζον.
αἰτωλοὶ μὲν ἀμυνόμενοι καλυδῶνος ἐραννῆς,
κουρῆτες δὲ διαπραθέειν μεμαῶτες ἄρηϊ.
καὶ γὰρ τοῖσι κακὸν χρυσόθρονος ἄρτεμις ὦρσε
χωσαμένη, ὅ οἱ ὄντι θαλύσια γουνῷ ἀλωῆς
οἰνεὺς ῥέξ', ἄλλοι δὲ θεοὶ δαίνυνθ' ἑκατόμβας.
οἴῃ δ' οὐκ ἔρρεξε διὸς κούρῃ μεγάλοιο,
ἢ λάθετ', ἢ οὐκ ἐνόησεν, ἀάσατο δὲ μέγα θυμῷ.

Et ſequentia. Virgilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus eſt. Nam memini Heſionæ uiſentem regna ſororis Laomedontiadem Priamum. Et, Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire. Et qualis eram cum primam aciem Præneſte ſub ipſa Straui. Et de furto uel pœna Caci tota narratio. Nec uetuſtiſſima tacuit, quin & ipſa notitiæ noſtræ authoris ſui imitator ingereret, Namq; ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati, & ſimilia.

Vbi uero enumerantur auxilia, quem Græci catalogum uocant, eundem authorem ſuum conatus imitari, in non nullis paululum à grauitate Homerica deuiauit. Primũ φ Homerus prætermiſſis Athenis, ac Lacedæmoniȷs, uel ipſis Mycenis, unde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi ſui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatem, ſed notiſſimum promontorium ad exordium ſibi enumerationis elegit, Vnde progrediens modo mediterranea, modo maritima iuncta deſcribit. Inde rurſus ad utrunq; ſitum cohærentium locorum diſciplina deſcribentis: uelut iter agentis accedit. Nec ullo ſaltu cohærentiam regionum in libro ſuo hiare permittit, ſed hoc

hiandi more procedens, redit unde digressus est, & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. Contra Virgilius nullum in commemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. Adducit primum Clusio & Cosis Massicum. Abas hunc sequitur, manu Populoniæ Iluæq; comitatus. Post hos Asilam misere Pisæ. Quæ in q̃ longinquiora sint Hetruriæ parte, notius est, q̃ ut annotandum sit. Inde mox redit Cærete, & Pyrgos, et Grauiscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. Hinc rapit illũ Cygnus Liguriam, Ocnus Mantuam. sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum.

Deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat, etiam pugnantes uel prospera, uel sinistra sorte commemorat. Et cum uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit. Et quoties multam necem significare uult, messem hominũ factam dicit: nulli certuum nomen facile extra catalogum, uel addens in acie, uel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. Nam & in catalogo nominatos præterit in bello, & alios nominat ante non dictos. Sub Massico duce mille manus iuuenum uenisse dixit, qui mœnia Clusi quiq; Cosas liquere. Deinde Turnus naui fugit, qua rex Clusinis aduectus Osinius oris. quem Osinium nunq̃ ante nominauit. Et nũc ineptum est, regem sub Massico militare. Præterea nec Massicus, nec Osinius in bello penitus apparent. Sed & illi quos dicit fortẽq; Gyã, fortẽq; Serestũ, pulcher quoq; Equicolus, & mauortius Hæmon, et fortissimus Vmbro,

& Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullũ locum inter pugnantium agmina, uel gloriosa, uel turpi commemoratione meruerunt. Astur itemq; Cupauo, & Cygnus insignis Cygni Phaethontisq; fabulis, nullam pugnæ operam præstant: cum Alesus, & Sacrator ignotissimi pugnent, & Atinas ante non dictus. Deinde in his quos nominat, fit sæpe apud ipsum incauta confusio. In nono Corinæum sternit Asilas. Deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit. Obuius ambustum torrem Corinæus ab ara corripit, et uenienti Ebuso plagamq; ferenti occupat os. Sic & Numam quem Nisus occidit, postea Aeneas persequitur, Fortemq; Numam. Camertem in decimo Aeneas sternit. At in duodecimo Iuturna formam assimulata Camerti. Clorea in undecimo occidit Camilla in. xij. Turnus. Palinurus Iasides, & Iapis Iasides, quæro an fratres sint. Hyrtacides est, Hippocoon, & rursus Hyrtacides Corinæum sternit Asilas. Sed potuerunt duo unum nomen habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit λοκρῶν δ᾽ ἡγεμόνευεν ὀϊλῆος ταχὺς αἴας. modo μείων, οὔτι τόσος γε, ὅσος τελαμώνιος αἴας. Item alibi.

αἴας δ᾽ οὐκέτι πάμπαν ὀϊλῆος ταχὺς υἱὸς
ἵστατ᾽ ἀπ᾽ αἴαντος τελαμωνίου, οὐδ᾽ ἠ βαιόν.

Nec desinit, quos iungit nomine, insignibus separare, ne cogatur lector suspiciones de uarietate appellationis agitare.

Deinde in catalogo suo curauit Virgilius uitare fastidium, quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita. Hic autem uariat, uelut

dedecus, aut crimen uitans repetitionem. Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris. Pilius huic iuxta Lausus. Post hos insignem fama per gramina currum. Tum gemini fratres. Nec Prænestinæ fundator. At Mesapus equum domitor. Ecce sabinorũ prisco de sanguine. Hinc Agamemnonius. Et te montosæ. Quin & Marrubia uenit de gente sacerdos. Ibat & Hippolyti proles. Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. Sed nescio quomodo. Homerum repetitio illa unice decet, & est genio antiqui poetæ digna, enumerationiq; conueniens, ꝙ in loco mera nomina relaturus nõ incuruauit se, neq; minuta torsit, deducendo stylum per singulorum uarietates: sed stat in consuetudine percensentium, tanq̃ per aciem dispositos enumerans. Quod non alijs q̃ numerorum fit uocabulis. Et tamen egregie ubi oportet de nominibus ducum uariat. Illam uero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, ut penè eum dixerim elegantius transtulisse.

τεῖχος ἐδέδμητο χθαμαλώτατον, ἔνθα μάλιστα
ζαχρηεῖς γίγνοντο μάχῃ, αὐτοί τε καὶ ἵπποι.
ἔνθα δὲ βοιωτοὶ, καὶ ἰάονες ἑλκεχίτωνες,
λοκροὶ καὶ φθίοι, καὶ φαιδιμόεντες ἐπειοὶ,
σπουδῇ ἐπαΐσσοντα νεῶν ἔχον, οὐδ᾽ ἐδύναντο
ὦσαι ἀπὸ σφείων φλογὶ ἴκελον ἕκτορα δῖον.
οἱ μὲν ἀθηναίων προλελεγμένοι. ἐν δ᾽ ἄρα τοῖσιν,
ἦρχ᾽ υἱὸς πετεῶο μενεσθεὺς. οἳ δ᾽ ἅμ᾽ ἕποντο.
φείδας τε, στίχιός τε, βίας τ᾽ ἐΰς. αὐτὰρ ἐπειῶν
φυλείδης τε, μέγης, ἀμφίων τε δρακιός τε
προφθίων τε, μέδων τε, μενεπτόλεμός τε ποδάρκης.

Et similia. Ad quod exemplum illa Virgiliana sunt.

» Agmina densantur campis, arguaq; pubes
» Aruncæq; manus, Rutuli, ueteresq; Sicani
» Et Sacranæ acies, & picti scuta Labici.
» Qui saltus Tyberine tuos sacrumq; Numici
» Littus arant, Rutulosq; exercent uomere colles
» Circæumq; iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
» Præsidet, & cætera.

Vterq; in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narrationem, infert fabulam uersibus amœnioribus, ut lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & urbium nomina, facit locum fabulis, quæ horrorem satietatis excludant.

οἵ δὲ πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀρήνην ἐρατεινὴν
καὶ θρύον ἀλφειοῖο πόρον, καὶ εὔκτιτον αἶπυ
καὶ κυπαρισσήεντα, καὶ ἀμφιγένειαν ἔναιον,
καὶ πτελεὸν καὶ ἕλος, καὶ δώριον, ἔνθα τε μοῦσαι
ἀντόμεναι, θάμυριν τὸν θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς
οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου οἰχαλιῆος.
στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ
μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.
αἳ δὲ, χολωσάμεναι, πηρὸν θέσαν· αὐτὰρ ἀοιδὴν
θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν.
τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε γερήνιος ἱππότα νέστωρ.

Et reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Virgilius in hoc secutus autorem, in priore catalogo, modo de Auentino, modo de Hippolyto fabulatur: in secundo, Cygnus ei fabula est. Et sic amœnitas intertexta fastidio narrationum medetur. In omnibus uero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. Nam

post præcepta, quæ natura res dura est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticæ uitæ, secundum & tertius desinit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. Ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio.

Homerus omnem poesim suam ita sententijs farsit, ut singula eius ἀποφθέγματα uice prouerbiorum in omnium ore fungantur. ut,

οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω

παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται

οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων,

Et alia innumerabilia, quæ sententialiter proferuntur. Nec hæc apud Virgilium frustra desideraueris.

Non omnia possumus omnes. Omnia uincit amor. Labor omnia uincit improbus. Usq; adeo'ne mori miserum est? Stat sua cuiq; dies. Dolus an uirtus quis in hoste requirat? Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset. Auri sacra fames. Et ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium, aut in ore sunt singulorum, aut obuiæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis ab Homerica secta haud scio casu'ne an spõte desciscit. Fortunã Homerus nescire maluit, & soli decreto, quam μοῖραν uocant, oĩa regenda cõmittit, adeo ut hoc uocabulũ τύχη in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. Cõtra Virg. nõ solum nouit & meminit, sed omnipotentiã quoq; eidẽ tribuit: quam & philosophi qui eã noiant, nihil sua ui posse, sed decreti, siue prouidentiæ ministram esse uoluerunt.

Et in fabulis seu in historijs nonnunq̃ idem facit, Aegeon apud Homerum auxilio est Ioui. Hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara, animo manibusq; parẽtem refert: cum apud Homerum Dolo imbellis sit. Nullam commemorationẽ de iudicio Paridis Homerus admittit. Idem uates Ganymedem, non ut Iunonis pellicem à Ioue raptum, sed Iouialium poculorum ministrum, in cœlum à dijs ascitũ fert, uelut decorum: Virgilius tantam deam, quod cuius de honestis fœminæ deforme est, uelut specie uictam Paride iudicante doluisse, & propter catamiti pellicatum totam gentem eius uexasse commemorat.

Interdum sic authorem suum dissimulãter imitatur, ut loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat uelut aliud uideri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.

δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
ὑψόθεν. αὐτὰρ ἔνερθε ποσειδάων, ἐτίναξε
γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπεινὰ κάρηνα.
πάντες δ' ἐσσείοντο πόδες πολυπιδάκου ἴδης,
καὶ κορυφαὶ, τρώων τε πόλις καὶ νῆες ἀχαιῶν.
ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν, ἄναξ ἐνέρων ἀϊδωνεύς.
δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μὴ οἱ ὕπερθε
γαῖαν ἀναῤῥήξειε ποσειδάων ἐνοσίχθων.
οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη,
σμερδαλέ' εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοίπερ.
τόσσος ἄρα κτύπος ὦρτο θεῶν ἔριδι ξυνιόντων.

Hoc Maro non narrationis, sed parabolæ loco posuit, ut aliud esse uideretur.

» Non secus ac si qua penitus ui terra dehiscens
» Infernas reseret sedes, & regna recludat
» Pallida, dijs inuisa, superq; immane barathrum
» Cernatur, trepidentq; immisso lumine manes.

Hoc quoq; dissimulando surripuit. Nam cum ille dixisset, deos sine labore uiuere θεοὶ ῥεῖα ζώοντες, hoc idem dixit occultissime.

» Dij Iouis in tectis casum miserantur inanem
» Amborum, & tantos mortalibus esse labores

Quibus ipsi scilicet carent.

Quid Virgilio contulerit Homerus, hinc maxime liquet, ꝙ ubi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoãdi belli, quàm non habuit Homerus, quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quae decimo demum belli anno contigerit, laborauit ad rei nouae partum, ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. Sed ubi uidit hoc leue nimisq; puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini, & maxime stabulo regio curantes, atq; ideo quid foederis cum Troianis Latinus icerit, ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorãtes, bellum generis domini oportebat inferre. Quid igitur? deorum maxima deducitur è coelo, & maxima furiarum de tartaris asciscitur. Sparguntur angues, uelut in scena parturientes furorem. Regina non solũ de penetralibus reuerentiae matronalis educitur, sed & per urbem mediam cogitur facere discursus. Nec hoc contenta, syluas petit accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. Quid plura? Maluissem Maronem

& in hac parte apud autorem suum, uel apud quemlibet Græcorum alium quod sequeretur habuisse.

Alium non frustra dixi, quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit, sed bene in rem suam uertit, quicqd ubicunq; inuenit imitandum: adeo, ut de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librũ Aeneidos suæ quartum totum penè formauerit: ad Didonem uel Aeneam, amatoriam continentiam Medeæ circa Iasonem transferendo. Quod ita elegantius autore digessit, ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit uniuersitas, per tot tamen sæcula speciem ueritatis obtineat, & pro uero per ora omnium uolitet: ut pictores fictoresq;, qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia uel maxime in efficiendis simulacris tanq̃ unico argumento decoris utantur. Nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebratur. Tantum ualuit pulchritudo narrandi, ut omnes Phœnissæ castitatis conscij, nec ignari manum sibi iniecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueãt tamen fabulæ: & intra conscientiam ueri fidem prementes, malint pro uero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis infudit. Videamus utrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. Et minuta quidem atq; rorantia quæ inde subtraxit, relinquo: unum uero locum, quem tentauit ex integro penè transcribere, uolo communicare uobiscum, quia dignus est ut eum uelimus altius intueri.

Cum Pindari carmen quod de natura, atq; flagrantia montis Aetnæ compositum est, æmulari uellet: eiusmodi sententias, & uerba molitus est, ut Pindaro quoque

ipso, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est insolentior hoc quidem in loco tumidiorq́; sit. Atq; uti uosmetipsos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod est super monte Aetna, quantulum mihi est memoriæ, dicam.

κίον δ' οὐρανία συνέχει
νιφόεσσ' αἴτνα πάνετες
χίονος ὀξείας τιθήνα,
τᾶς, ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-
του πυρὸς ἁγνόταται
τῆ μυχῶν παγαὶ, ποταμοί
ἐδ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι, ῥόον καπνοῦ
αἴθων'· ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ, ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
δεινοτάτους ἀναπέμπει.

Audite nunc Virgilij uersus, ut inchoasse eum uerius q̃ perfecisse dicatis.

» Portus ab accessu uentorum immotus, & ingens
» Ipse, sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis.
» Interdumq́; atram prorumpit ad æthera nubem
» Turbine fumanten piceo & candente fauilla,
» Attolitq́; globos flammarum, & sydera lambit.
» Interdum scopulos auulsáq; uiscera montis
» Erigit eructans, liquefactáq; saxa sub auras
» Cum gemitu glomerat, fundoq́; exæstuat imo.

Iam principio Pindarus ueritati obsecutus dixit quod res erat, quodq́; illic oculis deprehenditur, interdiu fumare Aetnam, noctu flammigare. Virgilius autem

dum in strepitu sonituq; uerborum conquirendo labo rat, utrunq; tempus nulla discretione facta confundit. Atq; ille Græcos quidem fontes imitatus, ignes eructare, & fluere amnes fumi, & flammarum fulua & tortuosa uolumina in plagas maris ferre, quasi quosdam igneos amnes luculente dixit. At hic uester atram nubẽ turbine piceo & fauilla fumante ῥόον καπνοῦ αἴθωνα interpretari uolens, crasse & immodice congessit: globosq; flammarum, quod ille κρουνοὺς dixerat, duriter posuit, & ἀκύρως. Hoc uero innarrabile est, ꝙ nubem atram fumare dixit turbine picea, & fauilla candente. Non enim fumare solent neq; atra esse, quæ sunt candẽtia: nisi forte candente dixit peruulgate & improprie pro feruenti pro relucenti. Nam candens est à candore, non à calore dictum. Quod autem scopulos eructari, & erigi, eosdemq; ipsos statim liquefieri, & gemere, atq; glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum, nec unq̃ fando auditum, & omnium quæ monstra dicuntur monstrosissimum est.

Postremo Graiæ linguæ q̃ se libenter addixerit, de crebris quæ usurpat uocabulis æstimate. Dirus Vlysses. Spelæa ferarum. Dædala tecta: Rhodopeiæ arces: Altaq; Panchæa. Atq; Getæ, atq; Hebrus, atq; Actias orithyia. Et, Thyas ubi audito stimulant trieterica baccho Orgia, nocturnusq; uocat clamore cytheron. Et, Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ. Et, Ferte simul fauniq; pedem dryadesq; puellæ. Et, Hinc atq; hinc glomerantur Oreades. Et, Pars pedibus plaudunt choreas. Et, Milesia uellera nymphæ Carpebant, hyali saturo fucata colore. Et Drymoq; xanthoq;, lygeaq;, phyllodoceq;. Et,

Melite Panopæaq; uirgo, Nesea Spioq; thaliaq; cymodoceq;. Et, Alcandrumq; Haliumq; noemonaq; prytaninq;. Et, Amphiō dircæus in acteo aracyntho. Et, Senior glauci chorus, inousq; Palæmō. Versus est Parthenij, quo grāmatico in Græcis Virgilius usus est. Hic ait, Glauco & Panopee & Inoo Melicertæ. Et, Tritonesq; citi. Immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur, ut Mnesthea dixerit pro Mnestheum. Sicut ipse alibi, Nec fratre Mnestheo. Et pro Orpheo dicere maluerit Orphi, Græce declinando, ut Orphi Calliopea Lino formosus Apollo. Et, Vidimus ó ciues Diomede. Et talium nominum accusatiuus Græcus est in e desinens. Nam si quis eum putat latine dixisse Diomedem, sanitas metrī in uersu desiderabitur. Deniq; omnia carmina sua Græce maluit inscribere Bucolica, Georgica, Aeneis, cuius nominis figuratio à regula latinitatis aliena est.

Sed de his hactenus, quorum plura omnibus, aliqua nō nullis Romanorum nota sunt. Ad alia uenio, quæ de Græcarum literarum penetralibus eruta nullis cognita sunt: nisi qui Græcam doctrinam diligēter hauserūt. Fuit enim hic poeta ut scrupulose & anxie, ita dissimulanter & quasi clanculo doctus, ut multa transtulerit, quæ unde translata sint, difficile sit cognitu.

In exordio Georgicorum posuit hos uersus.

Liber & alma Ceres uestro si munere tellus
" Chaoniam pingui glandem mutauit arista
" Poculaq; inuentis acheloia miscuit uuis.
" Nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradit, nisi illud, opera Cereris effectū,

ut homines ab antiquo uictu desisterent, & frumento pro glandibus uterentur. Liberum uero uitis repertorem, præstitisse humano potui uinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Virgi. cum aquam uellet intelligi, nominarit, nemo uel quærit, uel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. Nos ad altius scrutati, animaduertimus doctum poetam, antiquissimorum Græcorum more, sicut docebit autoritas, elocutum: apud quos proprie in aquæ significatione ponebatur Achelous. Neq; id frustra, nam causa quoq; eius rei cum cura relata est. Sed prius q̃ causam propono, illud antiquo poeta teste monstrabo, hunc morem loquẽdi peruagatum fuisse, ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes uetus comicus in comœdia Cocalo sic ait, Grauabor, inquit, uino cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sunt, Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his uerbis,

Potest ne lucidius ostendi Acheloum à Græcis ueteribus pro quacunq; aqua dici solitum? Vnde doctissime Virgilius ait, uinum Acheloo Liberum patrem miscuisse. Ad quam rem etsi satis testium est, cum Aristophanis comica, & Ephori historica uerba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditissimus, posita causa, quam superius Ephorus dixit, alteram quoq; adiecit his uerbis,

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui, quo ita loquendi usus fuit, ut Achelous commune omnis aquæ nomen haberetur, tamen his quoq; & Euripidis nobilissimi tragœdiarum scriptoris addetur autoritas, quam idem Didymus grammaticus in his libris quos τραγῳδουμένης αἴτεος scripsit, posuit his uerbis,

Sunt in libro septimo illi uersus, quibus Hernici populi, & eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas Anagnia enumerantur, Quos diues Anagnia pascit.

» Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
» Nec clypei currus'ue sonant, pars maxima glandes
» Liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
» Bina manu, fuluoq; lupi de pelle galeros
» Tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
» Instituere pedis, crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse, ut uno pede calceato, altero nudo iretur ad bellum, nusq̃ adhuc quod sciam repperi: sed eam Græcorum nonnullis consuetudinem fuisse, locupleti autore iam palàm faciam. In qua quidem re mirari est poetæ huius occultissimam diligentiam. Qui cum legisset Hernicos quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos, appellatosq; ita, à Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur: morem quem de Aetolia legerat, Hernicis assignauit, qui sunt uetus Colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius

Higinus in libro ſecundo urbium, non paucis uerbis probat. Morem uero Aetolis fuiſſe uno tantummodo pede calceato in bellum ire, oſtendit clariſſimus Euripides ſcriptor tragicus. in cuius tragœdia quæ Meleager inſcribitur, nuntius inducitur deſcribens, quo quiſq; habitu fuerit ex ducibus, qui ad aprum capiendum conuenerant. In eo hi uerſus ſunt.

Animaduertis diligentiſſime uerba Euripidis à Marone ſeruata? Ait enim ille,

Et eundem pedem nudum Virgilius quoq; dixit, Veſtigia nuda ſiniſtri Inſtituere pedis. In qua quidem re, quo uobis ſtudium noſtrum magis comprobetur, non reticebimus rem pauciſſimis notam, reprehenſum Euripidem ab Ariſtotele, qui ignorantiam iſtud Euripidis fuiſſe contendit, Aetolos enim non læuum pedem habere nudum, ſed dextrum. Quod'ne affirmem potius quã probem, Ariſtotelis uerba ponam ex libro, quem de poetis ſecundo ſupraſcripſit. In quo de Euripide loquẽs ait,

Cum hæc ita ſint, uidetis tamen Virgilium Euripide autore q̄ Ariſtotele uti maluiſſe. Nam ut hæc ignorauerit uir tam anxie doctus minime crediderim. Iure autem prætulit Euripidem. Eſt enim ingens ei cum Græcorũ tragœdiarum ſcriptoribus familiaritas, quod uel ex præcedentibus licet, uel ex his quæ mox dicentur, opinari.

In libro quarto in deſcribenda Eliſſæ morte ait, ꝙ ei

crinis abscissus esset his uersibus,
» Nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
» Abstulerat, stygioq; caput damnauerat orco.
Deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem, & ad orcum refert. Hanc Virgilius non de nihilo fabulam fingit, sicut Aurelius, uir aliâs doctissimus, Cornutus existimat, qui ad notationem eiusmodi apposuit his uersibus, Vnde hæc historia, ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. Sed assueuit poetico more aliqua fingere, ut de aureo ramo. Hæc Cornutus. Sed me pudet q̄ tantus uir Græcorum etiam doctissimus literarum ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcæstim. In hac enim fabula in scenā Charon inducitur gladiū gestans, quo crinem abscidit Alcæstidi, & sic loquitur,
πόλλ' ἂν σὺ λέξας, οὐδὲν ἂν πλέον λάβοις.
ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς ᾅδου δόμους.
στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν, ὡς κατάρξωμαι ξίφει.
ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν,
ὅτου τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσει τρίχα.
Proditum est, ut opinor, quem secutus Virgilius fabulam abscindendi crinis induxerit. ἁγνίσαι autem dicunt diis consecrare. unde poeta noster ait, ex Iridis persona.
» Hunc ego diti
» Sacrum iussa fero, teq; isto corpore soluo.
Nunc quia pleraq; omnia quæ supradixi, instructa autoritate tragicorum probaui: id quoq; quod à Sophocle tractum est, annotabo. In libro enim quarto Virgilius Elissam facit postq̄ ab Aenea relinquitur, uelut ad sacricolarum sagarumq; carmina & deuotiones fugientem,

& inter cætera ait, sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ Aheneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæstione digna est, unde Virgilio Aheneæ falces in mētem uenerint? Ponam itaq; Virgilianos uersus, mox & inde Sophoclis, quos Maro æmulatus est,

» Falcibus & messæ ad lunam quæruntur ahenis
» Pubentes herbæ nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragœdia id de quo quærimus etiam titulo præfert. Inscribitur enim Rhizotomoi, in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed auersam, ne ui noxij odoris ipsa interficeretur, et succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas Aheneis falcibus execantem. Sophoclis uersus hi sunt,

Hæc Sophocles. Quo autore sine dubio Virgilius protulit aheneas falces. Omnino autem ad rē diuinam plæraq; ahenea adhiberi solita multa indicio sunt, & in his maxime sacris, quibus delinire aliquos, aut deuouere, aut deniq; exigere morbos uolebant. Taceo illud Plautinum cum ait, Mecum habet pagus morbus æs, & q̄d alibi Virgilius, Curetum sonitus crepitātiaq; æra. Sed Carminij curiosissimi & docti uerba ponam, qui in libro de Italia secundo sic ait, Prius itaq; & Tuscos aheneo uomere uti, cum conderentur urbes, solitos, in traiectitijs eorum sacris inuenio: & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur. Post hæc Carminij uerba, longum fiat, si uelim percensere, q̄ multis in lo=

cis Græcorum uetustissimi æris sonos tanq̃ rem ualidissimam adhibere soliti sunt. Sed præsenti operi docuisse nos sufficit, falces aheneas Maronis, exemplo Græci autoris inductas.

In libro nono Virgilius posuit hos uersus.

» Stabat in egregijs Arcentis filius armis
» Pictus acu chlamydem & ferrugine clarus ibera,
» Insignis facie, genitor quem miserat Arcens
» Eductum matris luco Symetia circum
» Flumina, pinguis ubi & placabilis ara Palici.

Quis hic Palicus deus uel potius qui dij Palici, (nam duo sunt) apud nullum penitus autorem latinum quod sciã repperi, sed de Græcorum penitissimis literis hãc historiam eruit Maro. Nam primum ut Symetus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita & dij Palici in Sicilia coluntur, quos primũ omnium Aeschylus tragicus uir utiq; Siculus in literas dedit. Interpretationem quoq; nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν uocant, expressit uersibus suis. Sed priusq̃ uersus Aeschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. Iuxta hunc Nympha Thalia compressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit, ut sibi terra dehisceret, quod & factum est. Sed ubi uenit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est & duo infantes de aluo Thaliæ progressi emerserunt, appellatiq; sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quoniam prius in terram mersi, denuo inde reuersi sunt. Nec longe inde lacus breues sunt, sed imensum profundi, aquarũ scaturigine semp̃ ebulliẽtes, quos incolæ crateras uocant, et nomine Dellos appellãt,

fratresq; eos Palicorum existimant, & habentur in cultu maximo. Præcipueq; circa exigendū iuxta eos iusiurandum, præsens & efficax numen ostenditur. Nam cū furti negati uel eiuscemodi rei fides quæritur, & iusiurandum à suspecto petitur, uterq; ab omni contagione mundi, ad crateras accedunt, accepto prius fideiussore à persona quæ iuratura est, de soluendo eo quod peteretur, si addixisset euentus. Illic inuocato loci numine, testatum faciebat esse iurator, de quo iuraret. Quod si fideliter faceret, discedebat illæsus. Si uero subesset iuriiurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, ut crateres quidem implacabiles uocarentur. Nec sine diuinatione est Palicorum templum. Nam cum Siciliam sterilis annus arefecisset, diuino Palicorum respōso admoniti Siculi, Heroi cuidam certum sacrificiū celebrauerunt, & reuertit ubertas. Qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum. Ex qua ubertate ara ipsa pinguis uocata est. Hæc est omnis historia, quæ de Palicis eorumq; fratribus in Græcis tantummodo literis inuenitur, quas Maro non minus q̃ latinas hausit. Sed hæc quæ diximus autoritatibus approbanda sunt. Aeschyli tragœdia est, quæ inscribitur Aetna. In hac cum de Palicis loqueretur, sic ait,

Hæc Aeschylus.

Callias autem in septima historia de rebus ita scribit,

Hactenus

Hactenus Callias. Polemon uero sic ait in libro qui inscribitur

Hæc Polemon. Sed et Anaxagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit,

Absoluta est (existimo) & authoribus idoneis asserta explanatio Virgiliani loci, quem literatores nostri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire uel insinuare discipulis, Palicum dei esse cuiusdam nomen. Quis sit autem deus iste uel unde sit dictus, tam nesciunt, q̃ scire nolunt, quia nec ubi quærant suspicantur, quasi Græcæ lectionis expertes.

Nec illos uersus relinquemus intactos qui sunt in primo γεωργικῶν.

» Humida solstitia, atq; hyemes orate serenas
» Agricolæ. Hyberno lætissima puluere farra.
» Lætus ager. nullo tantum se Mysia cultu
» Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

Sensus hic cum uideatur obscurior, Pauloq; perplexius, q̃ poetæ huius mos est, pronuntiatus, tamen habet in se animaduertendam quæstionem ex Græca antiquitate uenientem. quæ sint ista Gargara quæ Virgi. esse uoluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellespõti prouincia. Sed significatio no-

minis & loci duplex est. Nam & cacumen montis Idæ, & oppidum sub eodem monte hoc nomine uocantur. Homerus significationem cacuminis ita posuit ἥρη δὲ κραιπνῶς προσεβήσετο γάργαρον ἄκρον ἴδης ὑψηλῆς. Hic Gargarum pro excellentissimo montis loco accipi conuenire, & ipse sensus indicium facit, nam de Ioue loquitur. Sed & alibi eodem Homero teste manifestius exprimitur. Et Epicharmus uetustissimus poeta in fabula quæ inscribitur Troes, ita posuit,

Ex his liquido claret, gargara cacumen Idæ montis appellitari. Pro oppido autem Gargara qui dixerint, enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait,

Nec Ephorus solus, sed etiam Phileas uetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, sic meminit,

Arati etiam liber elegion fertur, in quo de Diotimo quodam poeta sic ait, αἰάζω διότιμον ὃς ἐν πέτρησι κάθηται, γαργαρέων παισὶ βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

Ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia Gargares uocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine, nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda, Virgilius nõ de summo monte, sed de oppido loquitur. Cur tamen Gargara posuerit, ut locum frugum feracem, requiramus. Et omnem quidem

illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. Vnde Virgilius in supradictis uersibus cum dixisset, Humida solstitia, intulit, nullo tantũ se Mysia cultu iactat, atq; diceret, Omnis regio quæ opportunos habuerit humores, æquiparabit fœcunditates aruorum Mysiæ. Sed Homerus cum ait, ἴδην δ᾽ ἵκανε πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν γάργαρον. humidum designat subiacentem monti agrum. Nam polypidata significat fontibus abundantem. Vnde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut qui magnum cuiusq; rei numerũ uellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. Testis Alcæus qui in cœlo tragœdia sic ait,

Gargara ut uidetis manifeste posuit pro multitudine. Nec aliter Aristomenes.

ἐν βουθοῖς. ἔνδον γὰρ ἡμῖν γάργαρα.

Aristophanes autem comicus composito nomine ex Arena & Gargaris, innumerabilem, ut eius lepos est, numerũ conatur exprimere. In fabula enim Acharnẽsiũ ait,

ὅσα δὴ δέδηγμαι τὴν ἐμαυτοῦ καρδίαν.
ἥσθην δὲ βαιά. πάνυ δὲ βαιά τέτταρα.
ἃ δ᾽ ὠδυνήθην, ψαμμοκοσιογάργαρα.
φέρ᾽ ἴδω, τί δ᾽ ἥσθην ἄξιον χαιρηδόνος.

Arenam autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. sed Aristophanes adiecit Gargara, ad significationem numerositatis innumeræ. Est ergo secundum hæc sensus horum uersuum talis. Cum ea sit anni temperies, ut hyems serena fit, solstitium uero imbricum, fructus optime proueniunt. Hæc autem

adeo agris necessaria sunt, ut sine ijs, nec illi natura foe cundissimi Mysiae agri responsuri sint opinioni fertilita tis, quae de his habetur. Addit Mysiae nominatim Gar gara, q ea urbs posita in imis radicibus Idae montis, de fluentibus inde humoribus irrigetur, possitq; uideri sol stitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in lo= co ad fidem sensui faciendam, q uliginosa sint non so- la Gargara prouincia montis, sed & uniuersae Mysiae arua, adhiberi potest testis Aeschylus.

Quid de Graecis in hoc loco traxerit diximus. Ad demus praeterea hoc cum iucunditatis gratia, & ut li- queat Virgilium nostrum undiq; ueterum sibi orna- menta traxisse, unde hoc dixerit,

» Hyberno laetissima puluere farra.

In libro enim uetustissimorum carminum, qui ante om nia quae à latinis scripta sunt, compositus ferebatur, in uenitur hoc rusticum uetus canticum, Hyberno puluere, uerno luto, grandia farra camille metes.

Nomina poculorum Virgilius plerunq; Graeca ponit, ut Carchesia, ut Cymbia, ut Cãtharos, Scyphos. De Car chesijs ita. Cape Maeonij Carchesia Bacchi Oceano li- bemus ait,

» Et alibi. Hic duo rite mero libans Carchesia Baccho.
» De Cymbijs. Inferimus tepido spumantia Cymbia lacte
» De Cãtharo. Et grauis attrita pẽdebat Cãtharus ansa.
» De Scyphis. Et sacer impleuit dextram Scyphus.

Ea autem cuius figurae sint, quis ue eorum fecerit men- tionem, nemo quaerit, contenti scire huiuscemodi esse po-

cula. Et Scyphos quidem Canntharosq; consueta uulgo nomina ferendum si transeant. Sed de Carchesijs Cymbijsq; quae apud Latinos haud scio an unquam reperias apud Graecos autem sunt rarissima, non uideo cur non cogantur inquirere, quid sibi noua & peregrina Graeca nomina uelint. Est autem Carchesium poculũ Graecis tantummodo notum. Meminit eius Pherecydes in libris historiarum, aitq; Iouem Alcumenae pretium concubitus Carchesium aureum dono dedisse. Sed Plautus insuetum nomen reliquit, aitq; in fabula Amphitryone, pateram datam, cum longe utriusq; poculi figura diuersa sit. Patera enim ut & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. Carchesium uero procerum & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertingentibus. Asclepiades autem uir inter Graecos apprime doctus ac diligẽs, Carchesia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis ueli partem inferiorem pateram uocari, at circa mediam ferme partem τράχηλον dici, summam uero partem Carchesium nominari, & inde diffundi in utrũq; ueli latus: eaq; cornua uocantur. Nec solus Asclepiades meminit huius poculi, sed & alij illustres poetae, ut Sappho, quae ait,

Sophocles in fabula quae inscribitur

Haec de Carchesijs ignoratis latinitati & à sola Graecia celebratis. Sed nec Cymbia in nostro sermone reperies. Est enim à Graecorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Phantasmate ait.

Anaxandrides etiam comicus in fabula à Graecis

Meminit eius et Demosthenes in oratione quæ est in Midiam. Cymbia autem hæc ut ipsius nominis figura indicat, diminutiuè à Cymba dicta, quod & apud Græcos & apud nos ab illis trahentes, nauigij genus est. Ac sanè animaduerti ego apud Græcos multa poculorum genera à re nauali cognominata, ut Carchesia supra docui, ut hæc Cymbia pocula procera ac nauibus simi lia. Meminit huius poculi Eratosthenes uir longe doctissimus in epistola ad Agetorē Lacedæmoniū his uerbis. Fuerunt qui Cymbium à Cissymbio per syncopam di=ctum extimauerunt. Cissymbij autem (ut de Homero taceam, qui hoc poculum Cyclopi ab Vlysse datum memorat) multi faciunt mentionem, uoluntq; nonnulli proprie Cissymbium ligneum esse poculum ex hedera, id est, κιττῦ. Et Nicander quidam Colophonius in primo Hyalicon sic ait.

Sed & Callimachus meminit huius poculi.

Qui autem Cissymbium ex hedera factum poculum οἷον εἰ κισσῦ non dici arbitrantur, Euripidis authoritate niti uidentur, qui in Andromacha sic ait.

Hæc de Cymbio. Sequitur ut quando cantharum & poculi & nauigij genus esse supradiximus, probetur exemplis. Et pro poculo quidem nota res est, uel ex ipso

virgilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. Sed id ut supra polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum debemus ostendere. Menander in nauclero.

Et sacer impleuit dextram scyphus. Scyphus Herculis poculum est, ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uero fictores ueteres, non sine causa cum poculo fecerunt, & nonnunq̃ quassabundum & ebrium, non solum ꝙ is heros bibax fuisse perhibetur, sed etiam antiqua historia est, Herculem poculo tanq̃ nauigio uentis immensa maria transisse. Sed de utraq; re pauca ex Græcis antiquitatibus dicam. Et multibibum heroa istũ fuisse, ut taceam quæ uulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, ꝙ Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem.

Est etiam historia non adeo notissima, nationem quandam hominum fuisse propè Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum, composito nomine ἀπὸ τῆς κύλικος. Quod poculi genus nos una litera immutata calicem dicimus. Poculo autem Herculem ductum, ad ἐρύθηρα Hispaniæ insulam nauigasse, &

Pimastis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecy des author est, quorum uerba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ q̃ historiæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transuectum, sed nauigio cui scypho nomen fuit, ita ut supra cantharum, & car chesium, & à cymbis deriuata cymbia, omnia hæc asseruimus esse nauigiorum uocabula.

Nomina quoq; Virgilius nõnunq̃ ex antiquissimis Græ corum historijs mutuatur. Scitis apud illum unam ex co mitibus Dianæ Opim uocari. Quod nomen uulgo for tasse temere impositum, uel etiam fictum putatur ab ignorantibus ingeniosum poetam, cognomen quod à ue teribus Græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti eius assignare uoluisse. Sed Virgilius sic ait,

» Velocem interea superis in sedibus Opin
» Vnam ex uirginibus socijs sacraq; caterua
» Compellabat, & has tristis Latonia uoces Ore dabat.
» At triuiæ custos iandudũ in montibus Opis. (Et infra.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite unde Virgilius hoc nomen acceperit, qui (ut dixi) quod epi theton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexander Aetolus poeta egregius in libro qui inscribitur Musæ, refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit præmijs propositis, ut qui tunc erant poetæ ingeniosissimi, in deam carmina diuersa componerent. In his uersibus Opis non comes Dianæ, sed Diana ipsa uocata est. Loquitur autem (ut dixi) de populo Ephesio.

Apparuit (ni fallor) Opin Dianam dictam, & Virgilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem tranſtuliſſe.

Exceſſere omnes adytis ariſq; relictis Dij. Hoc unde Virgilius dixerit, nullus inquirit, ſed conſtat illum de Euripide traxiſſe, q̃ in fabula Troadibus inducit Apollinem, cum Troia capienda eſſet, iſta dicentem,

ἐγὼ δὲ, νικῶμαι γὰρ ἀργείας θεοῦ
ἥρας, ἀθάνας θ᾽, αἳ συνεξεῖλον φρύγας
λείπω τὸ κλεινὸν ἴλιον, βωμούς τ᾽ ἐμούς.
ἐρημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακὴ,
νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει.

Qui uerſus docent unde Virgi. uſurpauerit diſceſſiſſe deos à ciuitate iam capta. Nec hoc ſine authoritate Græcæ uetuſtatis eſt, quod ait,

» Ipſa Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Græcorum claſſem à Neptuno petentem, dicentemq;, debere illum facere quod Iuppiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit.

Apud Virgilium Pan niueo lanæ munere lunam illexiſſe perhibetur in nemora alta uocans. Munere ſic niueo lanæ, ſi credere dignum eſt, & reliqua. In hoc loco Valer. Probus uir perfectiſſimus notat, neſcire ſe hanc hiſtoriam ſiue fabulam, quo referat authore. Quod tantum uirum fugiſſe miror. Nam Nicander huius eſt author hiſtoriæ, poeta, quem Didymus grammaticorum omnium quiq; ſint, quiq; fuerint inſtructiſſimus, fabuloſum uocat. Quod ſciens Virgilius adiecit, ſi credere dignum, adeo ſe fabuloſo uſum authore fatetur.

In tertio libro cursim legitur, neq; unde trãslatum sit quæritur, Quæ Phœbo pater omnipotẽs mihi Phœbus Apollo Prædixit. & cætera. In talibus locis grammatici excusantes imperitiam suam, inuentiones has ingenio magis q̃ doctrinæ Maronis assignant, nec dicunt eum ab alijs mutuatum, ne nominare authores cogantur. Sed affirmo doctissimum uatem etiã in hoc Aeschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutũ, qui in fabula, quæ latina lingua Sacerdotis inscribitur, sic ait,

Ecquid clarum factum, inde sumpsisse Virgilium, ꝙ Apollo ea uaticinetur, quæ sibi Iupiter fatur? Probatum'ne uobis est, Virgilium, ut ab eo intelligi non potest, qui sonum latinæ uocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinã? Nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina his quæ à penitissima Græcorum doctrina trãstulisset, implere. Sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

h

IC praetextatus, mirum, inquit, in modum digessit Eustathius, quae de Graeca antiquitate carmine suo Virgilius inseruit. Sed meminimus uiros inter omnes nostra aetate longe doctissimos, Furium, Cecinnamq; Albinum promisisse, se prodituros, quid idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit. Quod nunc ut fiat, tempus admonet. Cumq; omnibus idem placeret, tum Furius Albinus, Et si uereor, ne dum ostendere cupio quantum Virgilius noster ex antiquorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores, uel quae in carminis sui decorem ex diuersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi uel imperitis, uel malignis ministrem, exprobrantibus tanto uiro alieni usurpationem, nec considerantibus hunc esse fructum legendi, aemulari ea quae in aliis probes: & quae maxime inter aliorum dicta mireris, in aliquem usum tuum opportuna deriuatione conuertere, quod & nostri tam inter se, quàm à Graecis, & Graecorum excellentes inter se saepe fecerunt. Et ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere, quantum se mutuo cõpilarint bibliothecae ueteris authores. Quod tamen opportune aliâs (si uolentibus uobis erit) probabo. Vnum nunc exemplum proferam, qđ ad probanda quae assero penè sufficiet. Afranius enim togatarum scri-

ptor, in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus, ꝙ plura sumpsisset à Menandro, Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo, sed ut quisq; habuit quod conueniret mihi, quodq́; me non posse melius facere credidi, etiam à latino. Quod si hæc societas, & rerum communio, poetis scriptoribusq́; omnibus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Virgilio uortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit? Cui etiam gratia hoc nomine est habẽda, ꝙ nonnulla ab illis in opus suum, quod æterno mansurum est, transferendo, fecit'ne omnino memoria ueterũ deleretur: quos (sicut præsens tempus ostendit) non solũ neglectui, uerum etiam risui habere iam cœpimus. Deniq; & iudicio transferendi, & modo imitandi, consecutus est, ut quod apud illum legerimus alienum, aut illius esse malimus, aut melius hic q̃ ubi natum est, sonare miremur. Dicam itaq; primum, quos ab alijs traxit uel ex dimidio sui uersus, uel penè solidos. Post hoc, locus integros cum parua quadam mutatione translatos, sensus ue ita transcriptos, ut unde essent eluceret: immutatos alios, ut tamen origo eorum non ignoraretur. Post hæc quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, et hũc ab illis, quos sine dubio legerat, trãstulisse.

» Vertitur interea cœlum & ruit oceano nox

Ennius in sexto.

Vertitur interea cœlum cum ingentibus signis.

» Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Ennius in primo.

Qui cœlum uersat stellis fulgentibus aptum. Et in.iij.

Cœlum prospexit stellis fulgentibus aptum. Et in.xi.
Hic nox præcessit stellis ardentibus apta.
» Conciliumq; uocat diuum pater atq; hominum rex.
Ennius in sexto.
Tum cum corde suo diuũ pater atq; hoim rex Effatur.
» Est locus hesperiam graij cognomine dicunt
Ennius in primo.
Est locus hesperiam quam mortales perhibebant.
» Tuq; ó tyberi tuo genitor cum flumine sancto.
Ennius in primo.
Teq; pater tyberine tuo cum flumine sancto.
» Accipe daq; fidem, sunt nobis fortia bello, Pectora.
Ennius in primo.
Accipe daq; fidem, fœdusq; feri bene firmum.
» Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Ennius in primo.
Cum superum lumen nox intempesta teneret.
» Tu tñ interea calido mihi sanguine pœnas, Persolues.
Ennius in primo.
Nec pol homo quisq̃ faciet impune animatus
Hoc, nisi tu. mihi nam calido das sanguine pœnas.
Concurrunt undiq; telis Indomiti agricolæ.
» Ennius in tertio.
Postq̃ defessi sunt, stant, & spargere sese
Hastis, ansatis concurrunt undiq; telis.
Summa nituntur opum ui.
» Ennius in quarto.
Romani scalis summa nituntur opum ui. Et in.xvi.
Reges per regnum statuasq; sepulcraq; quærunt.
Aedificant nomen, summa nituntur opum ui.

» Et mecum ingentis oras euoluite belli?

Ennius in sexto.

Quis potis ingentis oras euoluite belli.

» Nequa meis dictis esto mora, Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo.

Non semper uestra euertit, nunc Iuppiter hac stat.

» Inuadunt urbem somno uinoq; sepultam.

Ennius in octauo.

Nunc hostes uino domiti somnoq; sepulti.

» Tollitur in cœlum clamor, cunctiq; latini.

Ennius in .xvii.

Tollitur in cœlum clamor exortus utrisq;.

» Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campū.

Ennius in sexto.

Explorāt numidæ, totā quatit ungula terrā. Et in .viii.
Cū seqtur summo sonitu quatit ungula terrā. Et ī .xvii.
It eques, & plausu caua concutit ungula terram.

» Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in .xii.

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

» Corruit in uulnus, sonitum super arma dederunt.

Ennius in .xvi.

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

» Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo.

Cum primum aurora respergit lumine terras.

» Flammarum longos à tergo albescere tractus.

Lucretius in secundo.

Nonne uides longos flammarum ducere tractus.

» Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in ſecundo.

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.

» Belli ſimulacra ciebat.

Lucretius in ſecundo.

Componunt, complent, belli ſimulacra cientur.

» Simulacraq; luce carentum.

Lucretius in tertio.

Cum ſæpe figuras

Contuimur miras, ſimulacraq; luce carentum.

» Aſper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto.

Aſper acerba tuens immani corpore ſerpens.

» Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius in primo annali.

Interea oceani linquens aurora cubile.

» Quod genus hoc hoim? quæ'ue hũc tã barbara morẽ.

Furius in ſexto.

Quod genus hoc hominum Saturno ſancte create?

» Rumoresq; ferit uarios, ac talia fatur.

Furius in decimo.

Rumoresq; ferunt uarios, ac multa requirunt.

» Nomine quemq; uocans reficitq; in prælia pulſos.

Furius in decimo.

Nomine quemq; ciet, dictorum tempus adeſſe

Cmmemorat. Deinde infra.

Confirmat dictis, ſimulatq; exuſcitat acris

Ad bellandum animos, reficitq; ad prælia mentes.

» Dicite pierides, non omnia poſſumus omnes.

Lucretius in quinto.

Maior erat natu, non omnia poſſumus omnes.

» Diuersi circunspiciunt, hoc acrior idem.

Pacuuius in Medea.

Diuersi circunspicimus, horror percipit.

» Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.

Sueuius in lib. v.

Redeunt referuntq́; petita rumore secundo.

» Nunq̃ hodie effugies, ueniam quocunq; uocaris.

Neuius in equo troiano.

Nunq̃ hodie effugies, quin mea manu moriare.

» Vendidit hic auro patriam, dominumq́; potentem

» Imposuit, fixit leges pretio atq; refixit.

Varius de morte.

Vendidit hic latium populis, agrosq́; quiritum

Eripuit, fixit leges pretio atq; refixit.

» Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Varius de morte.

Incubet ut tyrijs, atq; ex solido bibat auro.

» Talia secla suis dixerunt currite fusis.

Catullus.

Currite ducentes sub tegmina currite fusi.

» Fœlix heu nimium fœlix si littora tantum

» Nunq̃ Dardaniæ tetigissent nostra carinæ.

Catullus.

Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo

Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes.

» Magna ossa lacertosq́; extulit.

Ennius in xvij.

Magna ossa lacertiq; apparent homini.

» Placidam per membra quietem Irrigat.

Furius in primo.

Mitemq́;

Mitemq; rigat per pectora somnum.

Lucretius in quarto.

Nunc q̃bus ille modis somnus per mẽbra quietẽ Irrigat:

» Camposq; liquentes.

Lucretius in.xi.de mari simile.

Et liquidam molem camposq; natantes.

» Et geminos duo fulmina belli Scipiadas.

Lucretius in tertio.

Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.

» Et ora Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Lucretius in secundo.

Fœdo pertorquent ora sapore.

» Morte obita qualis fama est uolitare figuras.

Lucretius in primo.

Cernere uti uideamur eas audireq; coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

Hinc est & illud Virgilij.

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.

» Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo.

Sed quædam simulacra modis pallentia miris.

» Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius in.xvi.

Tunc timido manat ex omni corpore sudor.

» Labitur uncta uadis abies.

Ennius in.xiiij.

Labitur uncta carina, uolat super impetus undas.

» Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo.

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

» Apicem tamen incita summum Hasta tulit.

Ennius in xvi.

Tamen inde uolans secum abstulit hasta Insigne.

» Pulverulentus eques furit, omnes arma requirunt.

Ennius in sexto.

Balatum pecudes quatit, omnes arma requirunt.

» Nec uisu facilis, nec dictu affabilis ulli.

Accius in Philoctete.

Quem neq; tueri contra neq; affari queas.

» Aut spolijs ego iam raptis laudabor opimis,
» Aut læto insigni.

Accius in armorum iudicio.

Nam trophæum ferre me à forti uiro pulchrum est.
Si autem & uincat, uinci à tali nullum est probrum.

» Nec si miserum fortuna Sinonem
» Finxit, uanum etiam mendacem'q; improba finget.

Accius in Telepho.

Nam si à me regnum fortuna atq; opes
Eripere quiuit, & uirtutem nequiuit.

» Disce puer uirtutem ex me, uerum'q; laborem,
» Fortunam ex alijs.

Accius in armorum iudicio.

Virtuti is par, dispar fortunis patris.

» Iam iam nec maxima Iuno.
» Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Accius in Antigona.

Iam iam neq; dij regunt
Neq; profecto deum summus rex omnibus curat.

» Nũ capti potuere capi? nũ incẽsa cremauit Troia uiros?

Ennius in x. cum de Pergamis loqueretur.

Quæ neq; Dardanijs campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cum combusta cremari.
» Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro.

Multi alij aduētant, paupertas quorum obscurat noīa
» Audentes fortuna iuuat.

Ennius in septimo.

Fortibus est fortuna uiris data.
» Recoquunt patrios fornacibus enses.
» Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in quinto.

Inde minutatim processit ferreus ensis.
Versaq; in obscurum species est falcis ahenæ.
» Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu Flumina

Lucretius in quinto.

Ad sedare sitim fluuij fontesq; uocabant.
» Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
» Sponte tulere sua, carpsit.

Lucretius in quinto.

Quod sol atq; imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placarat pectora donum.

Post uersos ab alijs, uel ex integro uel ex parte translatos, uel quædam immutando uerba tanq̄ succo alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, unde formati sint, quasi de speculo cognoscas.

» Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
» Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem,
» Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
» Raptat amor, iuuat ire iugis qua nulla priorum
» Castaliam molli diuertitur orbita cliuo.

Lucretius in primo.

Nec me animi fallit q̃ sint obscura, sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suauem mi in pectus amorem
Musarum, quo nunc instinctus mente uigenti
Auia pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo.

Accipe & alterum locum Maronis, illi unde traxerat comparandum, ut eundem colorem ac penè similem sonum loci utriusq; reperias. Virgilius.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis uomit ædibus undam,
Nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

Et mox.

At secura quies & nescia fallere uita
Diues opum uariarum, at latis otia fundis,
Speluncæ, uiuiq; lacus, at frigida tempe,
Mugitusq; boum, mollesq; sub arbore somni.
Non absunt illic saltus, ac lustra ferarum,
Et patiens operum paruoq; assueta iuuentus.

Lucretius in secundo.

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes.
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur,
Nec domus argento fulgens, auroq; renidens,
Nec cytharam reboant laqueata aurataq; templa.
Cum tamen inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, & anni

Tempora conspergunt uiridantis floribus hærbas.
» Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
» Prata mouere animum, non qui per saxa uolutus
» Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo.

Nec teneræ salices, atq; hærbæ rore uigentes,
Fluminaq; ulla queunt summis labentia ripis
Oblectare animum, subitamq; auertere curam.

Ipsius uero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicon color totus & liniamenta penè omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucretij, Nam uirgiliana incipit,

Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoq; autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretij uero sic incipit.

Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros.
Vastauitq; uias, exhausit ciuibus urbem.

Sed quatenus totum locum utriusq; ponere satis longum est, excerpam aliqua, ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat.

Virgilius ait,

Tum uero ardentes oculi atq; attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu grauis, imaq; longo
Ilia singultu tendunt, it naribus ater
Sanguis, & oppressas fauces premit aspera lingua.

Lucretius ait.

Principio caput incensum feruore gerebant,
Et duplices oculos suffusa luce rubentes.

Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine, & ulceribus uocis uia septa coibat.
Atq; animi interpres manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu:

Virgilius sic ait.

Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Et quæ darent signa, supra retulit idem.
Demissæ aures, insertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus, aret
Pellis, & attractu tractanti dura resistit.

Lucretius ait.

Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur.
Perturbata animi mens in mœrore metuq́;,
Triste supercilium, furiosus uultus & acer,
Sollicitæ porrò plenæq́; sonoribus aures,
Creber spiritus, & ingens raroq́; coortus.
Sudorisq́; madens per collum splendidus humor.
Tenuia sputa minuta croci contacta colore,
Salsáq; per fauces raucas uix edita tussis.

Virgilius.

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos, ea uisa salus morientibus unà.
Mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius ait.

Nec ratio remedi communis certa dabatur.
Nam quod alijs dederat uitalis aeris auras
Voluere in ore licere, & cœli templa tueri,
Hoc alijs erat exitio, lætumq́; parabat.

Virgilius ait.

Præterea nec iam mutari pabula refert,

Quæsitæq; nocent artes, cessere magistri.

Lucretius ait.

Nec requies erat ulla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Virgilius ait,

Ipsis est aer auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta uitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait.

Nec tamen omnino temere illis sedibus ulla
Comparebat auis, nec tristia sæcla ferarum
Exibant syluis, languebant pleraq; morbo,
Et moriebantur.

Non'ne uidentur nobis membra huius descriptionis ex uno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

» Haudent perfusi sanguine fratrum,
» Exilioq; domos, & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio,

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasq;
Conduplicant auidi cædem cæde accumulantes,
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.

» Multa dies uariusq; labor mutabilis æui
» Rettulit in melius, multos alterna reuisens
» Lusit, & in solido rursus fortuna locauit,

Ennius in septimo.

Multa dies in bello conficit unus.
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.
Haudquaq̃ quenq̃ semper fortuna secuta est.

» O' præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
» Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est
» Consulere, atq; omnes metuentem expendere casus.

Accius in Antigona.

Quanto magis te istiusmodi esse intelligo,
Tanto Antigona magis me par est tibi
Consulere & parcere.
» O' lux Dardaniæ, spes ó fidissima Teucrũ, & reliqua.

Ennius in Alexandro.

O' lux Troiæ germane Hector
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?
» Fræna Pelethronij Lapithæ hyrosq; dedere
» Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis
» Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte.

Quem non ille sinit lentæ moderator habenæ,
Qua uelit ire, sed angusto prius ore coercens
Insultare docet campis, fingitq; morando.
» Talis amor Daphnim, qualis cum fessa iuuencum
» Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos
» Propter aquæ riuum uiridi procumbit in ulua
» Perdita, nec seræ meminit decedere nocti.

Varius de morte.

Ceu canis umbrosam lustrans Cortynia uallem,
Si ueteris potuit ceruæ comprendere lustra,
Sæuit in absentem, & circum uestigia lustrans
Aethera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medij, non ardua tardant,
Perdita nec seræ meminit decedere nocti.
» Nec te tua funera mater
» Produxi, pressi'ue oculos, aut uulnera laui.

Ennius in Cresphonte.

Neq; terram inijcere, neq; cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lauere lachrymæ salsum sanguinem.
» Nanq; canebat uti magnum per inane coacta
» Semina terrarumq́;, animæq́;, marisq́; fuissent,
» Et liquidi simul ignis, ut ijs exordia primis
» Omnia, & ipse tener mundi concreuerit orbis,
» Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
» Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
» Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.
Lucretius in quinto, ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur.
His neq; tum solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat, neq; magni sydera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec deniq; terra, nec aer.
Nec similis nostris rebus res ulla uideri.
Sed noua tempestas quædam, molesq́; coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere. paresq́;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum,
Membraq́; diuidere, & magnas disponere partes.
Et infra.
Hoc est à terris magnum secernere cœlum,
Et seorsum mare uti secreto humore pateret,
Seorsum item puri secretiq; ætheris ignis.
Et infra.
Omnia enim magis hæc leuibus atq; rotundis.
» Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
» Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo.
Ennius in Alexandro.
Nam maximo saltu superauit

Grauidus armatis equus,
Qui suo partu ardua perdat Pergama.
» Tum pater omnipotens rerum cui summa potestas
» Infit, eo dicente deum domus alta silescit,
» Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
» Tum uenti posuere, premit placida æquora pontus.

Ennius in Scipione.

Mundus cœli uastus constitit silentio,
Et Neptunus sæuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis uolantibus.
Constitere amnes perennes, arbores uento uacant.
» Itur in antiquam syluam stabula alta ferarum,
» Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
» Fraxineæq; trabes, cuneis & fissile robur
» Scinditur: aduoluunt ingentes montibus ornos.

Ennius in sexto.

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus, exciditur ilex.
Fraxinus frangitur, atq; abies consternitur alta.
Pinus proceras peruertunt, omne sonabat
Arbustum fremitu syluai frondosai.
» Diuersi magno ceu quondam turbine uenti
» Confligunt, Zephyrusq;, notusq;, & lætus eois
» Eurus equis.

Ennius in .xvij.

Concurrunt ueluti uenti cum spiritus austri
Imbricitor, aquiloq; suo cum flamine contra,
Inde mari magno fluctus extollere certant.
» Nec tamen, hæc cum sint hominumq; boumq; labores
» Versando terram experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto.

Sed tamen interdum magno quæsita labore
Cum iam per terras frondent atq; omnia florent.
Aut nimijs torrens feruoribus æthereus sol
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinæ,
Flabraq; uentorum uiolento turbine uexant.

Sunt alij loci plurimorum uersuum, quos Maro in opus suum cum paucorũ immutatione uerborum, à ueteribus transtulit. Et quia longum est, uniuersos uersus ex utroq; transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In primo Aeneidos tempestas describitur, et Venus apud Iouem queritur de periculis filij, & Iuppiter eã de futurorum prosperitate solatur. Hic locus totus sumptus à Næuio est, ex primo libro belli Punici. Illic æque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur, & sequuntur uerba Iouis filiam consolantis spe futurorum. Item de Pandaro et Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennij, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando dummodo undiq; ornamenta sibi conferret, abstinuit. O' fama ingens ingentior armis Vir Troianæ. Nempe hoc ait, Aeneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerunq; fama sit maior rebus. Sensus hic in Catone Ciceronis his uerbis, Contingebat in eo, quod plærisq; contra solet, ut maiora omnia re, q̃ fama uiderentur, id quod non sæpe euenit, ut expectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur. Item. Proximus

huic longo, sed proximus interuallo. Cicero in Bruto, Duobus igitur summis Crasso, & Antonio Lucius Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, tamen proximus.

Sunt quædam apud Virgilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris authoribus sumpta, qui priores hæc ab Homero in carmina sua traxerant: quod quidem summus Homericæ laudis cumulus est: ꝙ cum ita à plurimis aduersus eum uigilatum sit, coactæq; omnium uires manum contra fecerint, ille uelut pelagi rupes immota resistit. Homerus de Aiacis forti pugna ait.

αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε, βιάζετο γὰρ βελέεσι
δάμνα μὲν ζηνός τε νόος, καὶ τρῶες ἀγαυοὶ
βάλλοντες. δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' αἰεὶ
κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'. ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν
ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον. οὐδὲ δύναντο
ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι, ἐρείδοντες βελέεσιν.
αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι. κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
πάντοθεν ἐκ μελέων πολὺς ἔρρεεν. οὐδέ πῃ εἶχεν
ἀμπνεῦσαι. πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

Hunc locum Ennius in decimoquinto ad pugnam Cælij tribuni his uersibus transfert.

Vndiq; conueniunt, uelut imber, tela tribuno
Configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
Aerato sonitu galeæ, sed nec pote quisq̃
Vndiq; nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundantes hastas frangitq; quatitq;.
Totum sudor habet corpus, multumq; laborat.

Nec respirandi fit copia præpete ferro.
Histri tela manu iacientes sollicitabant.

Hinc Virgilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit.

Ergo nec clypeo iuuenis subsistere tantum,
Nec dextra ualet, obiectis sic undiq; telis
Obruitur, strepit assiduo caua tempora circum
Tinnitu galea, & saxis solida æra fatiscunt.
Discussæq; iubæ capiti, nec sufficit umbo
Ictibus, ingeminant hastis & Troes & ipse
Fulmineus Mnestheus, tum toto corpore sudor
Liquitur, & piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit fessos, quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait,

φράξαντες δόρυ δουρὶ, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ
ἀσπὶς δ᾽ ἄρ ἀσπίδ᾽ ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ᾽ ἀνήρ.

Furius in quarto annali,

Pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

Hinc Virgilius ait,

Hæret pede pes, densusq; uiro uir.

Homeri est,

πληθὺν δ᾽ οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ᾽ ὀνομήνω
οὐδ᾽ εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ᾽ εἶεν
φωνὴ δ᾽ ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη

Hunc secutus Hostius poeta in lib. ij. belli histrici ait.

Non si mihi linguæ centum atq; ora sient totidem uocesq; liquatæ.

Hinc Virgilius ait,

Non mihi si linguæ centum sint oraq; centum.

Homerica descriptio est equi fugientis, in hæc uerba,

ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ
δεσμὸν ἀπορρήξας θείει πεδίοιο κροαίνων
εἰωθὼς λούεσθαι ἐϋρρεῖος ποταμοῖο
χυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
ὤμοις ἀΐσσονται, ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς.

Ennius hinc traxit.

Et tum ſicut equus qui de præſepibus actus
Vincla ſuis magni. animis abrupit, & inde
Fert ſeſe campi per cærula lætaq; prata
Celſo pectore, ſæpe iubam quaſſat ſimul altam,
Spiritus ex anima calida ſpumas agit albas.

Virgilius.

Qualis ubi abruptis fugit præſepia uinclis. & cætera.

Nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, ꝙ uerſus eorum ſcabri nobis uidentur. Ille enim ſtylus Enniani ſeculi auribus ſolus placebat, & diu laborauit ætas ſecuta, ut magis huic molliori ſtylo acquieſceretur. Sed ulterius ne moror Cecinnam, quin & ipſe prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate tranſtuliſſe?

Tum Cecinna. In uerſibus, uel in locis quantum ſibi Maro ex antiquitate quaſi erit, Furius ut memor & ueteris, & nouæ authorum copiæ diſſeruit. Ego conabor oſtendere hunc ſtudioſiſſimum uatem, et de ſingulis uerbis ueterum aptiſſime iudicaſſe, inſeruiſſe lecta operi ſuo uerba, quæ nobis noua uideri facit incuria uetuſtatis, ut ecce Addita, pro inimica & infeſta, quis non exiſtimet poetam arbitrio ſuo nouum uerbum ſibi uoluiſſe fabricari? ſed non ita eſt. nam quod ait, Nec Teucris addita Iuno usq̃ aberit. i. affixa & per hoc infeſta, hoc iam dixerat Lucilius in lib. xiiij. his uerſibus.

Si mihi non prætor siet additus, atq; agitet me,
Non male sic ille ut dico me extenderat unus. Virg.
Mane salutantum totis uomit ædibus undam.
Pulchre uomit undam & antique. Nam ait Ennius,
Et Tyberis flumen uomit in mare salsum.
Vnde & nunc uomitoria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundũt. Agmen pro actu et ductu quodam ponere non inelegãs est, ut Leni fluit agmine Tybris, immo & antiquũ est.

Ennius enim in quinto ait.

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait, Crepitantibus urere flammis, nõ nouum usurpauit uerbum, sed prior Lucretius in sexto posuit.
Nec res ulla magis q̃ Phœbi delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.
Tum ferreus hastis Horret ager. Horret, mire se habet.

Sed & Ennius in. xiiij.

Horrescit telis exercitus asper utriq;. Et in Erectheo.
Arma rigent horrescunt tela. Et in Scipione.
Sparsis hastis longis campus splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus.

ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείησι
Μακρῆς, ἃς εἶχον ταμεσίχροας.
Splendet tremulo sub lumine pontus.
Tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est.

Sed prius Ennius in Menalippe.

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent.

Et Lucretius in. vi.

Præterea solis radijs iactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.

Hic candida populus antro imminet, & lente texunt umbracula uites. Sunt qui existiment hoc uerbum umbracula Virgilio authore compositum, cum Varro rerum diuinarum lib. x. dixerit, Nonnullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum. Et Cic. in. y. de legibus. Vis'ne igitur (quoniam sol paululum à meridie iam deuexus uidetur, neq; dum satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim: eáq; quæ restant, in illis alnorum umbraculis persequamur? Similiter in Bruto, Sed ut Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.

Trasmittunt cursu campos, atq; agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant. Quod ait speciose transmittunt pro transeunt.

Sic & Lucretius in secundo.

Et circumuolitant equites, mediosq; repente
Transmittunt ualido quatientes impete campos.

Sed & Pestanus Iubonensis sic ait, Pedibus equos transmisimus, quod est transiliuimus. Quam tota cohors imitata relictis Ad terram defluxit equis.

Sic Furius in primo.

Ille graui subito deuinctus uulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humum defluxit, & armis Reddidit æratis sonitum.

Tum durare solum & discludere nerea ponto Cœperit. Ferit aures nostras hoc uerbum discludere, ut nouũ.

Sed prior Lucretius in quinto.

Diffugere inde loci partes cœpere, paresq;
Cum paribus iungi res, & discludere mundum

Pastorem Tityre pingues Pascere oportet oues, deductum

ctum dicere carmen. Deductum pro tenui, & subtili eleganter positum est. Sic autem & Afranius in uirgine. Verbis pauculis respondit. tristis uoce deducta, malleq; se non quieuisse dixit. Item apud Cornificium. Deducta mi uoce garrienti. Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atellana quæ Calendæ Martiæ inscribitur, ait. Vocem deducas oportet, ut mulieris uideantur uerba. Iube modo afferatur unus, ego uocem reddam tenuem & tinnulam. Et infra. Etiã nunc uocem deducã.

Proiectaq; saxa Pachyni Radimus.

Proiecta si secundũ consuetudinem dicatur, intelligitur abiecta. Si secundum ueteres, proiecta porrò iactata. Alibi ait. Proiecto dum pede læuo Aptat se pugnæ. Sed & Sisenna in secundo dixit. Et Marsi propius succedunt, atq; ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus coniiciunt in hostes. Et in eodem. Vetus atq; ingens erat arbor ilex, quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci summi tegebat. Et Lucretius in tertio. Quamlibet immani proiectu corporis extet.

Et tempestiuam in syluis euertere pinum.

Hoc uerbum de pino tempestiua à Catone sumpsit, qui ait, Pineam nucem cum effodies, luna decrescente eximito, post meridiem, sine uento Austro. Tum uero erit tempestiua. cum semen suum maturum erit. Inseruit operi suo & Græca uerba, sed non primus hoc ausus. Authorum enim ueterũ audaciã secutus est. Dependent lychni laquearibus aureis. Sicut Ennius in.ix. Lychnorum lumina bis sex. Et Lucretius in.y. Quin etiam nocturna tibi terrestria quæ sunt Lumina pendentes lychni. Lucilius in primo. Porrò chænopoda & clinopodas

lychnosq;, & diximus cennos ante pedes lecti atq; lucernas. Et quod dixit.
Nec lucidus æthra sydereα polus,
Ennius prior dixerat in.xvi. Interea fax Occidit, oceanumq; rubra tracti obruit æthra. Et ilius in theutrante, Flammineam per æthram alte feruidam ferri facē.
Dædala Circe. quia Lucre. dixerat, Dædala tellus. Reboant syluæq; & magnus olympus, quia est apud Lucretium, Nec cithara reboant laqueata aurataq; tecta. Sed hac licentia largius sunt usi ueteres, parcius Maro quippe illi dixerunt & pausam, et macheram, & acotiam, & malacem, & alia similia. Necnon & punicis oscisq; uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Virgilius peregrina uerba non respuit, ut in illo,
Syluestres uri assidue.
Vri enim gallica uox est, qua feri boues significātur. Et,
Camuris hirtæ sub cornibus aures.
Camuris peregrinum uerbum est, id est, in se redeuntibus. Et forte nos quoq; hac ratione cameram figuramus. Multa quoq; epitheta apud Virgilium sunt, quæ ab ipso facta creduntur: sed et hæc à ueteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia, ut Gradiuus, Mulciber: alia composita, ut arcitenens, uitisator. Sed prius de simplicibus dicam.
Et discinctos mulciber afros.
Mulciber est Vulcanus, q̄ ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete, Heu Mulciber arma ignauo inuicta es fabricatus & manu. Et Egnatius de rerum natura libro primo. Deniq; Mulciber & ipse ferens altissima cœli contingunt.

Hœdiq; petulci Floribus insultent.

Lucretius in secundo.

Præterea teneri tremulis in uocibus hœdi
Corniferas norunt matres agniq; petulci.
Illud audaciæ maximæ uideri possit, qđ ait ī Bucolicis,
Et liquidi simul ignis,
Pro puro uel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi
prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto.
Hac etiam fit uti de causa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.
Tristis pro amaro translatio decens est, ut
Tristesq; lupini.

Et ita Ennius in libro Sabinarum quarto.

Neq; triste quæritat sinapi, neq; cæpe mœstum.
Auritos lepores.
Nō Maro primus usurpat, sed Afranium sequitur, qui
in prologo ex persona Priapi ait, Nam quod uulgo prædicant aurito me parente natum, non ita est.
Et ut composita subiungam, quod ait Virgilius,
Vidit Thuricremis cum dona imponeret aris.

Iam Lucretius in .ij dixerat,

Nam sæpe ante deum uitulus delubra decora
Thuricremas propter mactatus concidit aras.
Quam pius arcitenens.
Hoc epitheto usus est Næuius belli Punici libro secundo.
Deinde pollens sagittis inclytus arcitenens sanctusq; Delphis prognatus Pythius Apollo.

Idem alibi.

Cum tu arcitenens sagittis pollens dea.
Sed & Hostius libro secundo belli Histrici,

Dia Minerua simul autem inuictus Apollo, Arcitenens,
Latonius. Etiam,
Syluicolæ fauni.
Næuius libro primo belli Punici.
Syluicolæ homines belliq; inertes. Actius in Bacchis.
Syluicolæ ignota inuisentes loca.
Despiciens mare ueliuolum.
Liuius in Helena.
Tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.
Ennius in decimoquarto.
Cũ procul aspiciũt hostes accedere uẽtis nauibus ueliuo-
Idem in Andromache. (lis.
Rapit & ex alto naues ueliuolas.
Vitisator seruans curuam sub imagine falcem.
Actius in Bacchis.
O' Dionyse pater optime uisitator Semela genitus euhija
Almaq; curru Noctiuago Phœbe.
Egnatius de rerum natura lib. i.
Roscida noctiuagis astris labentibus Phœbe
Pulsa loco cessit concedens lucibus altis.
Tu nubigenas inuicte bimembres.
Cornificius in Glauco.
Centauros fodere bimembres.
Caprigenumq; pecus nullo custode per hærbas.
Pacuuius in Paulo.
Quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.
Actius in Philoctete.
Caprigenum trita ungulis. Idem in Minotauro.
Taurigeno semine ortum fuisse an humano.
Decenter & his epithetis Virgilius usus est: pro sagitta,

uolatile ferrum: & pro Romanis, gentem togatam: quorum altero Sueuius, altero Laberius usus est. Nam Sueuius in lib, quinto ait, Volucrumq; uolatile telum. Ac Laberius in Ephebo, Licentiam ac libidinem ut tollam petis togatæ stirpis. Idem infra. Id circo ope dilatatũ est dominium togatæ gentis.
Figuras uero quas traxit de uetustate, si uolentibus uobis erit, cum repetina memoria suggesserit, enumerabo. Sed nunc dicat uolo Seruius, quæ in Virgilio notauerit ab ipso figurata, non à ueteribus accepta: uel ausu poetico noue quidem, sed decenter usurpata. Quotidie enim Romanæ indoli enarrãdo eundem uatem, necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem. Placuit uniuersis electio, in reliqua suffecti etiã adhortati sunt Seruium, ut quæ in se refusa sunt annotaret. Ille sic incipit. Vates esse uenerabilis, uarie, modo uerba, modo sensus figurando multum latinitati leporis adiecit. qualia sunt hæc.
Supposita de matre nothos furata creauit:
Vt ipsa creauerit, quos creari fecerit.
Tepidaq; recentem =
Cæde locum, cum locus recens cæde, noue dictus sit. Et,
Hæc ait, & socij cesserunt æquore iusso.
Pro eo quod, iussi cesserunt.
Et cæso sparsurus sanguine flammas.
Qui ex cæsis uidelicet profunditur.
Vota deum primo uictor soluebat eoo.
Pro, quæ dijs uota sunt.
Et me consortem nati concede sepulchro. Alius dixisset.
Et me consortẽ nato concede sepulchri. Et,

Illa uiam celerans per mille coloribus arcum.
Id est, per arcum mille colorum. Et,
Hic alij spolia occisis direpta Latinis Coniiciunt igni,
Pro in ignem. Et,
Corpore tela modo, atq; oculis uigilantibus exit.
Tæla exit, pro uitat. Et,
Senior læto canentia lumina soluit.
Pro uetustate senilia.
Exesæq; arboris antro.
Pro cauerna. Et,
Frontem obscœnam rugis arat.
Arat non nimie, sed pulchre dictum.
Ter secum ærato circunfer tegmine syluam.
Pro iaculis. Et,
Virgregis.
Pro capro. Et illa q̃ pulchra sunt.
A quæ mons, telorum seges, ferreus imber,
Vt apud Homerum.
εἰ δὴ κυάνεον πεζῶν νέφος ἀμφιβέβηκε
νηυσὶν ἐπικρατέως
ὣς οἱ μὲν μάρναντο. σιδήρειος δ᾽ ὀρυμαγδὸς
χάλκεον οὐρανὸν ἷκε, δι᾽ αἰθέρος ἀτρυγέτοιο
Et, Dona laboratæ Cereris. Et,
Oculisq; aut pectore noctem Accipit. Et,
Vocisq; offensa resultat imago. Et,
Pacemq; per aras Exquirunt. Et,
Paulatim abolere Sycheum incipit.
Sæpe etiam uerba pro uerbis pulchre ponit.
Oraq; corticibus sumunt horrenda cauatis.
Ora pro personis. Et,

Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quid est enim aura auri? aut quemadmodum aura refulget? Sed tamen pulchre usurpauit. Et,
Simili frondescit uirga metallo.
Quam bene usus est, frondescit metallo? Et,
Nigri cum lacte ueneni.
Nigro imponere nomen lactis. Et,
Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.
Odio esse aliquē usitatum: iræ esse, inuentū Maronis est.
Item de duobus incipit dicere, & in unum desinit,
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadrijugo inuehi-tur curru.
Vt est apud Homerum. οἱ δὲ δύο σκόπελοι ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει ὀξείῃ κορυφῇ.
Et, Protinus Orsilochū et Buthē, duo maxima Teucrū
Corpora, sed Buthē aduersum cuspide fixit. & cætera.
Iuturnam misero fateor succurrere fratri Suasi.
Cum solitum sit dici, Iuturnæ suasi. Et,
Vrbem quam statuo uestra est. Et,
Tu modo quos in spem statues submittere gentis.
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Pro in eos impende.
Facit pulcherrimas repetitiones.
Nam neq; Parnassi uobis iuga, nam neq; Pindi
Vlla moram fecere.
Quæ uobis quæ digna uiri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?
Nec interpositiones eius otiosæ sunt.
Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
At ramū hūc (aperit ramū qui ueste latebat) Agnoscas.

Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum, nã forte gerebat)
Nunquan fronde leui.
Et illa mutatio elegantissima est, ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba conuertens.
Vt bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamq; œchaliamq;, & duros mille labores,
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ.
Pertulerit, tu nubigenas inuicte bimembris, & reliqua.
Illa uero intermissio,
Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.
Tracta est à Demosthene.

Hæc uero q̃ poetica indignatio,
Pro Iuppiter ibit Hic ait,
Hæc miseratio.
O' patria ó rapti nequicq̃ ex hoste penates.
Et illa trepidatio,
Ferte citi ferrũ, date tela & scandite muros, Hostis adest.
Et conquestio,
Me ne igitur socium tantis adiungere rebus Nise fugis?
Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? ut
Mentitaq; tela. Et
Ferrumq; armare ueneno. Et,
Cultusq; feros mollire colendo.
Exuerint syluestrem animum. Et,
Virgineumq; alte bibit acta cruorem.
Vt apud Homerum de hasta. Et,
Pomaq; degenerant succos oblita priores. Et,
Glacie cursus frænaret aquarum. Et,

Mistaq; ridenti colocasia fundet acantho.
Est mollis flamma medullas.
Interea: & tacitum uiuit sub pectore uulnus. Et,
Duro sub robore uiuit Stuppa mouēs tardū fummū. Et,
Sæuitq; canum latratus in auras Et,
Cælataq; amnem fundens pater Inachus urna. Et,
Affixæ uenis animasq; in uulnera ponunt.
Et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium similitudinem, ut adderet quoq; mores, & studia, populos, et prælia. quid plura? ut quirites uocaret. Dies me deficiet si omnia persequi à Virgilio figurata uelim. sed ex his quæ dicta sunt, oīa similia lector diligens annotabit. Cum Seruius ista dissereret, Prætextatus Auienum Eustathio insusurrantem uidens, quin age, inquit, Eustathi uerecundiam Auieni probi adolescentis iuua, & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius, iamdudum, inquit, multa de Virgilio Seruium gestit interrogare, quorum enarratio respicit officium literatoris, & tēpus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubijs sibi à doctiore fiat certior. Et Prætextatus, Probo, inquit, mi Auiene, ꝙ ea de quibus ambigis clàm te esse non poteris. Vnde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, ut te secū negotium habere patiatur: quia in commune proficient, quæ desideras audire. Ne tu modo ultra cesses aperire Seruio uiam de Virgilio disserendi. Tunc Auienus totus conuersus in Seruium, Dicas uolo, inquit, doctorum maxime, quid sit, ꝙ cum Virgilius anxie semper diligens fuerit in uerbis pro causæ merito, uel atrocitate ponendis, incuriose et abiecte in his uersibus uerbū posuit.
Candida succincta latrantibus inguina monstris,

Dulichias uexasse rates.
Vexasse enim uerbum est leue, ac parui incommodi, nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti, laniatiq; sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi.
Quis aut Eurysthea durum?
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Hoc enim uerbum, illaudati, non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem, qui q hominès omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus est, sed detestatione, execratione'q; totius generis humani dignus est. Sed nec hoc uerbum ex diligẽtia Virgiliana uenire mihi uidetur.
Per tunicam squallentem auro.
Non enim conuenit dicere, auro squallentem: quoniam nitori splendori'q; auri contraria sit squalloris illuuies. Et Seruius, De uerbo uexasse, ita responderi posse arbitror. Vexasse graue uerbum est, tractum'q; ab eo uidetur quod est uehere, in quo inest iam uis quædam alieni arbitrij: non enim sui potens est qui uehitur. Vexasse autem quod ex eo inclinatum est, ui atq; motu proculdubio uastiore est, nã qui fertur & raptatur, atq; huc, atq; illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur. Sicuti taxare pressius crebrius'q; est, q̃ tangere, unde id proculdubio inclinatum est. Et iactare multo fusius largius'q; ẽ, q̃ iacere, unde id uerbum traductum est. Quassare etiam q̃ quatere grauius uiolentius'q; est. Non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse, quem fumo aut uento, aut puluere laborare uidemus, propterea debet uis uera, atq; natura uerbi deperire, quæ à ueteribus qui proprie

& signate locuti sunt, ita ut decuit obseruata est. M. Catonis uerba sunt, ex oratione quam de Achæis scripsit, Cũq; Annibal terram Italiam laceraret atq; uexaret. Vexatam Italiam dixit Cato ab Annibale, quando nullum calamitatis, aut sæuitiæ, aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia nõ perpessa sit. M. Tullius quarto in Verrem, Quæ ab isto sic spoliata atq; direpta est, nõ ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis iura retineret, sed ut à barbaris prædonibus uexata esse uideatur. De illaudato autem duo uidentur responderi posse. Vnum est eiusmodi, Nemo quisq̃ tam afflictis est moribus, qui faciat aut dicat nonnunq̃ aliquid, quod laudari queat. Vnde hic antiquissimus uersus uice prouerbij celebratus est, πωλλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. Sed enim q̃ in omni re atq; in omni tempore omni laude uacat, is illaudatus est, isq; omnium pessimus deterrimusq́; est. Sicuti omnis culpæ priuatio, inculpatum facit. Inculpatus autem instar est absolutæ uirtutis. Illaudatus quoq; igitur finis est extremæ malitiæ. Itaq; Homerus non uirtutibus appellandis, sed uitijs detrahendis, laudare ampliter eam solet. Hoc enim est.

τόδ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην.
ἔνθ' οὐκ ἂν ὑβρίζοντα ἴδοις ἀγαμέμνονα δῖον.
οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicurus quoq; simili modo maximam uoluptatem priuationẽ, detractionemq́; omnis doloris definiuit, his uerbis. ὅρος τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. Eadem ratione idẽ Virgi. inamabilẽ dixit stygiã paludẽ. Nã sicut illaudatũ κατὰ στέρησιν laudis, ita inamabilẽ p amoris στέρησιν

detestatus est. Altero modo illaudatus ita defenditur. Laudare significat prisca lingua noiare, appellareq;. Sic in actionibus ciuilibus author laudari dicitur, quod est nominari. Illaudatus ergo est, quasi illaudabilis, id est, nunq̃ nominandus, sicuti quondam à communi consilio Asiæ decretum est, uti nomen eius, qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat, ne quis ullo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quæ reprehensa sunt, ꝙ tunicam squallentem auro dixit. Id autem significat copiam densitatemq; auri in squammarũ speciem intexti. Squallere enim dictum ab squammarum crebritate, asperitateq;, quæ in serpentum pisciumue corijs uisuntur. Quam rem & alij, & hic idem poeta locis aliquot demonstrat. Quem pellis, inquit, ahenis. In plumã squammis auro conserta tegebat. Et alio loco. Iãq; adeo rutilum thoraca indutus ahenis Horrebat squammis. Actius in Pelopidibus ita scribit, Eius serpentes squammæ squallido auro & purpura prætextæ. Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumq; aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squallere dicebatur. Sicut in corporibus incultis squammosisq; alta congeries sordidum, squallor appellatur. Cuius significationis multo assiduoq; usu totum id uerbum ita contaminatum est, ut iam squallor de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici cœperit.

Gratum mihi est, Auienus, inquit, correctum, quod de optimis dictis male opinabar. Sed in hoc uersu mihi uidetur deesse aliquid.

Ipse quirinali lituo paruaq; sedebat Sucinctus trabea.

Si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat lituo &

trabea succinctus, quod est absurdissimum. Quippè cũ lituus sit uirga breuis, in parte qua robustior est incurua, qua augures utuntur, non uideo qualiter possit lituo succinctus uideri. Respondit Seruius, Sic hoc dictum esse ut pleraq; dici per defectionem solent. Veluti cum dicitur. M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa uenustate, Non plenum hoc utrũq;, neq; perfectum est: sed enim pro pleno ac perfecto auditur. Vt Virgilius alio in loco,

Victorem Buten immani corpore,

Id est, corpus immane habentem. Et item alibi,

In medium geminos immani pondere cæstus Proiecit.

Ac similiter.

Domus sanie dapibusq; cruentis,

Sic igitur id quoq; dictum uideri debet,

Ipse quirinali lituo,

Id est lituum quirinalem tenens. Quod minime miran dum foret, si ita dictum fuisset, Picus quirinali lituo erat sicuti dicimus, statua grandi capite erat. Et est autem, & erat, & fuit, plerunq; absunt cum elegantia, sine detrimento sententiæ. Sed quoniam litui facta mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animaduertimus, utrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum, lituus dicta sit. Vtrunq; enim pari forma et pariter in capite incuruum est. Sed si (ut quidam putant) tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu λίγξε βιός necesse est ut uirga auguralis à tubæ similitudine, lituus uocetur. Vtitur autẽ uocabulo isto Virgilius pro tuba, ut ibi,

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Auienus. Maturate fugam,
Quid ſit parum mihi liquet. Contraria enim mihi ui
detur fuga maturitati. Vnde quid de hoc uerbo ſentien
dum ſit, quæſo me doceas. Et Seruius, Nigidius homo om
nium bonarum artium diſciplinis egregius, Maturare,
inquit, eſt, quod neq; citius, neq; ſerius, ſed medium quid-
dam & temperatum eſt. Bene atq; proprie Nigidius.
Nam & in frugibus et in pomis matura dicuntur, quæ
neq; cruda & immitia ſunt, neq; caduca & nimium
cocta, ſed tempore ſuo temperate adulta. Hanc interpre
tationem Nigidianā diuus Auguſtus duobus uerbis Græ
cis eleganter exprimebat. Nam & dicere in ſermoni-
bus, & ſcribere in epiſtolis ſolitum ferunt, σπεῦδε βρα
δέως. Per quod monebat, ut ad rem agendam ſimul ad
hiberetur, & induſtriæ celeritas, et tarditas diligentiæ.
Ex quibus duobus contrarijs, fit maturitas. Sic ergo Vir
gilius inducit Neptunum diſceſſum uentis imperantem
ut & tam cito diſcedant tanq̄ fugiant, & tamen ſtandi
mediocritatem in regreſſu teneant, tanq̄ mature, id eſt,
temperate abeuntes. Vereretur enim, ne in ipſo diſceſſū
claſſi nocerēt, dum raptu nimio tanq̄ perfugam redeūt.
Idē uirgilius duo iſta uerba, maturare et properare,
tanq̄ plene contraria ſcitiſſime ſeparauit his uerſibus,

Frigidus agricolam ſiquando continet imber,
Multa forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur.

Bene & eleganter duo iſta uerba diuiſit. Nanq; in præ
paratu rei ruſticæ, per tempeſtates pluuias, quoniam et
neceſſitate otium eſt maturari pōt: per ſerenas uero quo
niam tempus inſtat, properari neceſſe eſt. Sane cum ſi-

gnificandum est coactius quid et festinantius factum, rectius hoc dicitur praemature factum, q̃ mature. Sicuti Afranius dixit in togata, cui tituli nomen est, Appetis dominatum demens praemature praecocem. In quo uersu animaduertendum est, quod praecocem, inquit, non praecoquem. Est enim casus eius rectus non praecoquis, sed praecox. Hic Auienus rursus interrogat, Cum Virgi. inquit, Aeneam suum tanq̃ hominem pium à contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit, et magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tantum uersu ostendit illi partem locorum quibus impij cohibebantur,

Vestibulum ante ipsum primisq; in faucibus orci?

Qui enim uestibulum & fauces uidet, intra ipsam aedẽ iam sine dubitatione successit: aut siquid aliud de uestibuli uocabulo intelligendum est, scire desidero. Ad haec Seruius, Pleraq; sunt uocabula quibus uulgo utimur, nõ tamen liquido animaduertimus, quid ea ex uera proprietate significent, sicuti est uestibulum in sermonibus celebre atq; obuium uerbum, non in omnibus tamen qui illo facile utuntur liquido expectatum. Putant enim uestibulum esse partem domus priorem, quam atrium uocant. Sed Caecilius Gallus uir doctissimus, in libro de significatione uerborum quae ad ius ciuile pertinent secũdo, uestibulũ dicit esse nõ in ipsis aedibus, neq; aediũ partẽ, sed locũ ante ianuã domus, uacuũ, per quẽ de uia aditus accessusq; ad fores aediũ fit. Ipsa enim ianua procul à uia fiebat, area intersita, quae uacaret. Quae porrò huic uocabulo rõ sit, q̃ri multũ solet. Sed q̃ scripta apud

idoneos authores legi, proferre in medium non pigebit. Ve particula, sicuti quædam alia, tum intensionem significat, tum minutionem. Nam uetus & uehemens, alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumq; est, alterum à nimio impetu et ui mentis instructum. Vecors autem & Vesanus priuationem significant sanitatis & cordis. Diximus autem superius, eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locum ante ianuam uacuum relinquere solitos, qui inter fores domus et uiam medius esset. In eo loco qui dominum eiusdem domus salutatum uenerant, prius quam admitterentur, consistebant. Et neq; in uia stabant, neq; intra ædes erant. Ab illa ergo grandis loci consistione, & quasi quadam stabulatione, uestibula appellata sunt spacia, in quibus multum staretur ab aduenientibus, prius quam intromitterentur in domum. Alij consentientes uestibula eadem esse quæ diximus, in sensu tamen uocabuli dissentiunt. Referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam illic nunquam consistunt, sed solius transitus causa ad hunc locum ueniunt, eundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augumentum siue per secundos per diminutionem intelligendum est, tamen uestibula constat aream dici, quæ à uia domum diuidit. Fauces autem iter angustum est, per quod ad uestibulum de uia flectitur. Ergo Aeneas, cum uidet fauces atq; uestibulum domus impiorum, nō est intra domum, nec contactu ædium execrabili sæuoq; polluitur: sed de uia uidet loca inter uiam & ædes locata.

Bidentes hostiæ quid essent, inquit, Auienus, interrogaui quendam de grammaticorum cohorte. Et ille bidentes

oues esse respõdit, idcircoq; lanigeras adiectum, ut oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues bidentes dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, uolo. Atq; ille nihil cunctatus, oues, inquit, bidentes dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. Tunc ego, ubi terrarum quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando uidisti? Ostentũ enim hoc est, & factis piaculis procurandum. Tum ille permotus mihi, & irritatus, quære, inquit, ea potius, quæ à grammatico quærenda sunt. Nam de ouium dẽtibus opiliones percontator. Facetias ego nebulonis hominis risi, & reliqui. Sed te percontor quasi ipsius uerborum naturæ conscium. Tum Seruius, de numero dentiũ quẽ ille opinatus est, reprehendendus à me nõ est, cum ipse iam riseris. Verum procurandũ mihi est, ne illud obrepat, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pomponius egregius Atellanarum poeta in Gallis transalpinis hoc scripserit. Mars tibi uoueo facturum, si unquam rediero, bidente uerre. Publius autem Nigidius in libro quẽ de extis composuit, bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. Neq; tamen dixit, cur ita appellentur. Sed in commentarijs ad ius pontificium ptinentibus, legi bidennes primo dictas, d litera ex superfluo (ut sæpe assolet) iteriecta, sicut reire redire dicitur, & pro reamare redamare, & redarguere pro rearguere. Ad hiatũ.n. duarũ uocaliũ procurãdũ, interponi solet d litera. Ergo bidẽnes primũ dictæ sunt, quasi biẽnes: & longo usu loquendi correpta est uox, & ex bidẽnibus bidentes dictæ. Higinus tamen, qui ius pontificium nõ ignorauit, in quinto librorum, quos de Virgilio fe-

cit, bidentes appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dẽtes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Auienus, his uersibus,

Fræna Pelethronij Lapithæ gyrosq; dedere
Impositi dorso, atq; equitem docuere sub armis.
Insultare solo & gressus glomerare superbos,

Cur Virgilius equi officium equiti dederit. Nam insultare solo et glomerare gressus equi constat esse, non equitis. Bene, inquit, Seruius, hæc tibi quæstio nata ex incuria ueteris lectionis. Nam quia sæculum nostrũ ab Ennio, & omni bibliotheca uetere desciuit, multa ignoramus, quæ non laterent, si ueterum lectio nobis esset familiaris. Omnes enim antiqui scriptores, ut hominem equo insidentem, ita & equum, cum portaret hominem, equitem uocauerunt, & equitare nõ hominem tantum, sed equũ quoq; dixerunt. Ennius libro annaliũ. vij. ait,

Deniq; ui magna quadrupes eques, atq; elephanti
Proijciunt sese.

Nunquid dubium est, quin equitem in hoc ipsum equũ dixerit, cum addidisset illi epitheton quadrupes? Sic et equitare, quod uerbũ e uocabulo equitis inclinatum est, & homo utens equo & equus sub homine gradiens, dicebatur. Lucilius nanq; uir apprime linguæ latinæ scius, equum & currere & equitare dicit hoc uersu.

Nempe hunc currere equũ nos atq; equitare uidemus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est,

Atq; equitem docuere sub armis,

Id est, docuerũt et equũ portantem hominem insultare

ſolo, & egreſſus glomerare ſuperbos. Subiecit Auienus:
Cum iam trabibus contextus acernis,
Staret equus.
Scire uellē in equi fabrica caſu'ne an ex induſtria hoc genus ligni nominauerit. Nam licet unum pro quodlibet ligno ponere poeticæ licentiæ ſit, ſolet tamen Virgilius temeritatem licentiæ non amare, ſed rationis certæ uim in rerum uel nominum electione ſeruare.

Finis deeſt.

LIBER. VII.

P RIMIS Menſis poſt epulas iam remotis, & diſcurſim uariantibus poculis minutioribus, Prætextatus, ſolet cibus, inquit, cum ſumitur tacitos efficere, potus loquaces. At nos et inter pocula ſilemus tanq̄ debeat ſeriis, uel etiam philoſophicis carere tractatibus tale conuiuium. Et Symmachus, Utrum ne ita ſentis Vecti, ut philoſophia conuiuiis interſit: et nō tanq̄ cenſoria quædam, & plus nimio uerecunda materfamilias penetralibus ſuis contineatur, nec miſceat ſe libero, cui etiam tumultus familiares ſunt, cum ipſa huius ſit uerecundiæ, ut ſtrepitum non modo uerborū, ſed ne cogitationū qdē, in ſacrariū ſuæ qetis admittat? Doceat nos uel pegrina inſtitutio, et diſciplina à Parthis petita:

qui solent cum concubinis, non cum coniugibus inire cō uiuia: tanquam has & in uulgus produci, et lasciuire quoq; illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudo= rem. An ego censeam producendā philosophiā quo rhe= toricae uenire ars, & professio popularis erubuit? Isocra tes enim Graecus orator, qui uerba prius libera, sub nu meros ire primus coegit, cum in cōuiuio à sodalibus ora retur, ut aliquid in mediū de eloquentiae suae fonte pro ferret, hāc ueniam deprecatus est: Quae praesens, inqt, locus & tempus exigit, ego non calleo: quae ego calleo, nec loco praesenti sunt apta, nec tempori. Ad haec Eusta thius, Probo Symmache propositum tuū, quod philosophiā ea, quam maximam putas, obseruatione ueneraris, ut tā tum intra suum penetral existimes adorandam. Sed si propter hoc à conuiuijs exulabit, procul hinc facessant & alumnae eius, honestatem dico & modestiam, nec mi nus cum sobrietate pietatem. quam enim harum dixe rim minus esse uenerabilem? Ita fit, ut ab eiusmodi coe tibus relegatus matronarum talium chorus, libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, uitijs & criminibus addicat. Sed absit, ut philosophia quae in scholis suis sol licite tractat de officijs conuiuialibus, ipsa conuiuia re- formidet, tanquam non possit rebus asserere, quae solet uer bis docere: aut nesciat seruare modū, cuius in omnibus humanae uitae actibus terminos ipsa cōstituit. Neq; enim ita ad mensas inuito philosophiam, ut non se ipsa mode retur, cuius disciplina est rerum omnium moderationē docere. Vt ergo inter te & Vectium uelut arbitrali iu dicatione componam, aperiam quidem philosophiae tri cliniorum fores: sed spōdeo sic interfuturam, ne mensu-

ram notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excę-
dat. Tunc Furius, Quia te unicum Eustathi, inquit, se=
ctatorem philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis, ut
modum dispensationis, quam das ei conuiuāti, nobis ipse
patefacias. Et Eustathius, Primum hoc eam scio seruatu-
ram, ut secum æstimet præsentium ingenia conuiuarū.
Et si plures peritos, uel saltem amatores sui in conuiuij
societate repperierit, sermonem de se patietur agitari.
Quia uelut paucæ literæ mutæ, dispersæ inter multas
uocales, in societatem uocis facile mansuescunt: ita rario
res imperiti gaudentes consortio peritorum, aut consonāt
siqua possunt: aut rerum talium capiūtur auditu. Si ue
ro plures ab institutiōe huius disciplinæ alieni sint, pru
dentibus qui pauciores intererunt, sanciet dissimulatio-
nem sui, & patietur loquacitatem maiori parti amicio
rem sociare, ne rara nobilitas à plebe tumultuosiore tur
betur. Et hæc est una de uirtutibus philosophiæ. quia
cum orator nō aliter nisi orando probetur, philosophus
non minus tacendo pro tempore q̃ loquēdo philosopha
tur. Si ergo pauci aderunt doctiores, in consensum rudis
consortij, salua & inter se quiescente ueri notione migra
bunt, ut omnis discordiæ suspicio facessat. Nec mirum si
doctus faciet, quod fecit quondam Pisistratus Athenarū
tyrannus: qui cum filijs suis rectum dando consiliū nō
obtinuisset assensum, atq; ideo esset in simultate cum li=
beris, ubi hoc æmulis causam fuisse gaudij comperit, ex
illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse
nouitatem, uniuersitate ciuium conuocata ait, succensuisse
quidem se filijs non acquiescentibus patriæ uoluntati,
sed hoc sibi postea uisum paternæ aptius esse pietati, ut

in sententiam liberorum ipse concederet. Sciret igitur ciuitas, sobolem regis cum patre esse concordem. Hoc cō mento spem detraxit insidiantibus regnātis quieti. Ita in omni uitæ genere, præcipueq; in lætitia conuiuali, omne quod uidetur absonum, in unam concordiam so= ni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis con- uiuium, quia Socrates, Phædros, Pausanias, et Erisymma chos habuit, sic ea cœna quam Callias doctissimus de- dit, Carneadem dico, Antisthenem, et Hermogenem, cæ terosq; his similes, uerbum nullum nisi philosophū sen sit. At uero Alcinoi uel Didonis mensa, quasi solis apta delicijs, habuit hæc Ioppam, illa Polyphemum, cithara canentes. Nec deerant apud Alcinoum uiri saltatores, et apud Didonem Bitias, sic hauriens merum, ut se totum superflua eius effusione prolueret. Non'ne siquis aut in ter Phæacas, aut apud Pœnos, sermones de sapientia e- rutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiam illis cœtibus aptam perderet, et in se risum planè iuste mo ueret? Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conui uas: deinde ubi sibi locum patere uiderit, non de ipsis profunditatis suæ inter pocula secretis loquetur: nec no dosas & anxias, sed utiles quidem facilesq; quæstiones mouebit. Nam sicut inter illos, qui exercitij genus habēt in medijs saltare conuiuijs, si quis ut se amplius exercæ at, uel ad cursum, uel ad pugillatum, sodales lacessiue- rit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij: sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: ut crateri liquoris ad lætitiam nati, adhibeatur nō mo do nympharum, sed musarum quoq; admistione tempe= ries. Nam (sicut fateri necesse est) in omni conuentu aut

tacendum eſt, aut loquendum. Quæramus, ſilentium ne conuiuijs, an opportunus ſermo conueniat. Nam ſi, ſicut apud Athenas Atticas Ariopagitæ tacẽtes iudicãt, ita inter epulas oportet ſemper ſileri, non eſt ultra quærendum, inter menſas philoſophandum nec'ne ſit. Si uero non erunt muta conuiuia, cur ubi ſermo permittitur inhoneſtus, honeſtus prohibetur? maxime cum non minus q̃ dulcedo uini hilarent uerba conuiuium. Nam ſi Homeri latentem prudentiam inſcruteris altius, delinimentum illud quod Helena uino miſcuit, nõ herba fuit, non ex India ſucus: ſed narrãdi opportunitas, quæ hoſpitem mœroris oblitum flexit ad gaudiũ. Vliſſis enim præclara facinora filio præſente narrabat,

πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ᾽ ὀνομήνω
ὅσσοι δ᾽ ὀδυσσῆος ταλασίφρονός εἰσιν ἄεθλοι,
ἀλλ᾽ οἷον τόδ᾽ ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνὴρ
δήμῳ ἔνι Τρώων, ὅθι πάσχετε πήματ᾽ ἀχαιοί.

Ergo paternam gloriã & ſingula eius fortia facta dicendo, animum filij fecit alacriorem, & ita credita eſt contra mœrorem uino remedium miſcuiſſe. Quid hoc, inquit, ad philoſophiam? Immo nihil tam cognatum ſapientiæ, q̃ locis & temporibus aptare ſermones, perſonarum quæ aderunt æſtimatione in medium uocata. Alios enim relata incitarunt exempla uirtutum, alios beneficiorum, nonnullos modeſtiæ: ut & qui aliter agebant, ſæpe auditis talibus ad emendationem uenirent. Sic autem uitijs irretitos, ſi & hoc in conuiuijs exegerit loquendi ordo feriet philoſophia non ſentientes, ut Liber pater thyrſo ferit per obliquationem circunfuſæ hederæ latente mucrone: quia nõ ita profitebitur in conuiuio cen=

sorem, ut palàm uitia castiget. Cæterum his obnoxij repugnabunt, & talis erit conuiuij tumultus, ut sub huiusmodi inuitati uideantur edicto.

» Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
» Procurate uiri, & pugnam sperate parati.

Aut ut Homerus breuius & expressius dixit,

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον, ἵνα ξυνάγωμεν ἄρηα

Ergo si opportunitas necessariæ reprehensionis emerserit, sic à philosopho proficiscetur, ut & tecta, & efficax sit. Quid mirum, si feriet sapiens, ut dixi, non sentientes: cum interdum sic reprehendat, ut reprehensus hilaretur? Nec tantum fabulis suis, sed interrogationibus quoq; uim philosophiæ nihil ineptum loquẽtis ostendit. Hanc ergo nullus honestus actus, locus'ue, cœtus nullus excludat, quæ ita se aptat, ut ubiq; sic appareat necessaria, tanq̃ abesse illam nefas fuerit.

Et Auienus nouas mihi duas disciplinas uideris inducere, interrogandi uel etiam reprehendendi, ut alacritas utrinq; ijs ad quos sermo est, excitetur, cũ dolor semper reprehensionem uel iustam sequatur. Vnde hæc quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primũ, inquit, Eustathius hoc teneas uolo, non de ea me reprehẽsione dixisse, quæ speciem accusationis habet: sed quæ uituperationis instar est. Hoc Græci scomma uocant, non minus quidem amarum quàm accusatio, si importune proferatur. Sed à sapiente sic proferetur, ut dulcedine quoq; non careat. Et ut prius tibi de interrogando respondeam. Qui uult amœnus esse consultor, ea interrogat, quæ sunt interrogato facilia responsu, et quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. Gaudet enim, quisqs

prouocatur ad doctrinam suam in medium proferen-
dam: quia nemo uult latere qđ didicit: maxime si scien-
tia quam labore quæsiuit, cum paucis illi familiaris, &
plurimis sit incognita, ut de Astronomia, uel Dialecti-
ca, cæterisq́; similibus. Tunc enim uidetur consequi fru
ctum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi
quæ didicerant sine ostentationis nota: qua caret, qui nō
ingerit, sed inuitatur ut proferat. Contra magnæ ama-
ritudinis est, si coram multis interroges aliquem, quod
non optima scientia quæsiuit. Cogitur enim aut negare
se scire, quod extremum uerecundiæ damnum putant:
aut respondere temere, & fortuito se euentui ueri falsi-
ue committere. Vnde sæpe nascitur inscitiæ proditio, et
omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti.
Necnon & qui obierunt maria & terras, gaudent cum
de ignoto multis uel terrarum situ, uel sinu maris inter
rogantur: libenterq́; respōdent et describunt, modo uer
bis, modo radio loca: gloriosissimū putantes, quæ ipsi ui
derint, aliorum oculis obijcere. Quid duces & milites,
qui, fortiter à se facta semper dicturiunt, & tamen ta
cent arrogantiæ metu? Nonne si ut hæc referant inuitē
tur, mercedem sibi laboris existimant persolutam, remu
nerationē putantes, inter uolentes narrare quæ fecerint?
Adeo autem id genus narrationum habet quendā glo-
riæ saporem, ut si inuidi uel æmuli forte præsentes sint
tales interrogationes obstrependo discutiant, & aliâs in
ferēdo fabulas prohibeant illa narrari, quæ solent nar
ranti laudem creare. Pericula quoq; præterita, uel ærū
nas penitus absolutas qui euasit: ut referat, gratissime
prouocatur. Nam qui adhuc in ipsis uel paululum de-

tinetur, horret admonitionem, & formidat relatum. Ideo Euripides expressit, adiecit enim σωθέντα, ut ostẽderet post finem malorum gratiã relationis incipere. Et poeta noster adijciendo olim, quid nisi post emensa infortunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati laboris?

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Nec negauerim esse malorum genera, quæ non uult qui pertulit uel transacta meminisse, nec minus interrogatus offenditur, q̃ cum in ipsis malis fuit: ut qui carnifices expertus est, & tormenta membrorum, ut qui infaustas pertulit orbitates, uel cui nota quondam afflicta cẽsoria est. Caue interroges, ne uidearis obijcere. Illum sæpe si potes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est, uel qui libere & fœliciter legationẽ peregit, uel qui ab imperatore comiter affabiliterq; susceptus est, uel si quis tota penè classe à piratis occupata, seu ingenio, seu uiribus solus euasit: quia uix implet desiderium loquentis, rerum talium uel longa narratio. Iuuat, si quem dicere iusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat uel tacere, uel dicere modo iactantiæ, modo malitiæ metu. Qui uenatibus gaudet, interrogetur de syluæ ambitu, de ambage lustrorũ, de uenationis euentu. Religiosus si adest, da illi referendi copiam, quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi cærimoniarum fructus: quia & hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere. Adde, quia uolunt & amicos se numinibus existimari. Si uero & senex præsens est, habes occasionem qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interro-

ges, uel quæ ad illum omnino non ptinent. Est enim huic ætati loquacitas familiaris. Hæc sciens Homerus, quandã congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri.

νῦν δ' ἐθέλω ἔπος ἄλλο μεταλλῆσαι καὶ ἔρεσθαι
νέστορ'. ἐπεὶ περίοιδε δίκας καὶ φρόνιν ἄλλον
τρὶς γάρ δή μιν φασὶν ἀνάξασθαι γένε' ἀνδρῶν.
ὥστε μοι ἀθανάτοις ἰνδάλλεται εἰσοράασθαι.
ὦ νέστορ νηληϊάδη. σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπε.
πῶς ἔθαν' ἀτρείδης εὐρυκρείων ἀγαμέμνων;
ποῦ μενέλαος ἔην; τίνα δ' αὐτῷ μήσατ' ὄλεθρον
αἴγισθος δολόμητις, ἐπεὶ κτάνε πολλὸν ἀρείως
ἢ οὐκ ἄργεος ἦεν ἀχαϊκοῦ, ἀλλά πῃ ἄλλῃ
πλάζετ' ἐπ' ἀνθρώπους, ὁ δὲ θαρσήσας κατέπεφνε;

Tot loquendi semina interrogando congessit, ut pruritum senectutis expleret. Et Virgilianus Aeneas gratũ se ad omnia præbens Euandro, varias illi narrandi occasiones ministrat. Neq; enim de una re aut altera requirit, sed singula lætus Exquiritq;, auditq; uirum monumenta priorum. Et Euander consultationibus captus, scitis q̃ multa narrauerit.

Hæc dicentem fauor excepit omnium. sed mox subiecit Auienus. Vos omnes qui doctorum doctissimi adestis orauerim, ut hortatu uestro Eustathius, quæ de scommate pauloante dixerit, animetur aperire. Omnibus ad hoc prouacantibus ille contextuit. Præter catēgorian quæ est ψόγος & præter διαβολὴν quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina Lœdoria, & Scomma, quibus nec uocabula latine reperio, nisi forte dicas. Lœdoriam exprobrationem esse ad directam contumeliam. scomma enim pene dixe-

rim morsum figuratum, quia sæpe fraude uel urbanitate tegitur, ut aliud sonet, aliud intelligas. Nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnunq̃ iis in quos iacitur & dulce est. Quod genus maxime uel sapiens, uel aliâs urbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio. Nã sicut in præcipiti stantem uel leuis tactus impellit: ita uino uel infusum, uel aspersum, paruus quoq; dolor incitat in furorem. Ergo cautius in conuiuio abstinendũ scõmate, quod tectam intra se habet iniuriam. Tãto enim pressius hærent talia dicta, quàm directæ lœdoriæ, ut hami angulosi q̃ directi mucrones tenacius infiguntur: maxime quia dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo uelut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi, Oblitus ne es quia salsamenta uendebas? Scomma autem, quod diximus, sæpe contumeliam esse celatã, tale est. Meminimus quando brachio te emungebas. Nam cum res eadẽ utrobiq; dicta sit: illud tamen lœdoria est, quod aperte obiectũ exprobratumq; est: hoc scomma, quod figurate. Octauius qui natu nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait, Non audio quæ dicis. Ille respondit, Certe solebas bene foratas habere aures. Hoc eo dictum est, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eundem Ciceronem Laberius, cum ab eo ad consessum non reciperetur, dicentem, Reciperem te nisi anguste sederemus: ait ille nimis mordaciter, Atqui solebas duabus sellis sedere obiiciens tanto uiro lubricum fidei. Sed id quod Cicero dixit, nisi anguste sederemus, scomma est in C. Cæsarem qui in Senatum passim tam multos admittebat, ut eos

quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod foetum contumeliæ est, abstinendum sapienti semper, cæteris in conuiuio est. Sunt alia scommata minus aspera, quasi edentatæ beluæ morsus: ut Tullius in Cōsulem qui uno tantum die consulatum peregit, Solēt, inquit, esse flamines diales, modo consules diales habemus. Et in eundem, Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non uidit, Eidemq; exprobrāti sibi, ꝙ ad eundem consulem non uenisset, Veniebam, inquit, sed nox me comprehēdit. Hæc et talia sunt, quæ plus urbanitatis, minus amaritudinis habent: ut sunt et illa de nonnullis corporeis uitijs aut parum, aut nihil gignentia doloris: ut si in caluitium cuiusq̄ dicas, uel in nasum, seu curuam erectionem, seu Socraticam depressionem. hæc enim quanto minoris infortunij sunt, tanto lenioris doloris. Contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obijcitur. Quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat ꝙ ei parsurus esset, occidit, propter scomma ab eodem de se dictum. Cum enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis, ac spem pollicentibus, ꝙ omnino clementiam regis experturus esset cum ad eius oculos uenisset, respondit, Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. Erat autem Antigonus uno orbatus oculo. Et importuna urbanitas, maledicacem luce priuauit. Nec negauerim philosophos quoq; incurrisse nonnunq̄ per indignationem hoc genus scommatis. Nā cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus, philosophos ad conuiuium congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstiones, scire se uelle dixis-

ſet, cur ex nigra & alba faba pulmentum unius colo-
ris edatur. Aridices philoſophus indigne ferens, tu no-
bis, inquit, abſolue, cur de albis, & nigris loris ſimiles
maculæ gignantur. Sunt ſcommata quæ in ſuperficie
habent ſpeciem contumeliæ, ſed interdum non tangunt
audientes, cum eadem ſi obnoxio dicantur exagitent: ut
contra ſunt, quæ ſpeciem laudis habent, & perſonam
audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore prius
dicam. Lucius Quintus prætor de prouincia nuper re
uerterat, obſeruata quod mireris Domitiani temporis
præturæ maxima caſtitate. Is cum æger aſſidenti ami-
co diceret, frigidas ſe habere manus, renidens ille ait,
Atqui eas de prouincia calidas pauloante reuocaſti. Ri-
ſit Quintus, delectatusq; eſt. quippe alieniſſimus à ſu-
ſpicione furtorum. Contra ſi hoc diceretur male ſibi cō
ſcio, & ſua furta recolenti, exacerbaſſet auditum. Cri-
tobolum famoſæ pulchritudinis adoleſcentem Socrates
cum ad comparationem formæ prouocaret, iocabatur,
non irridebat. Certe ſi dicas conſummatarum diuitia-
rum uiro, tibi excito creditores tuos: aut ſi nimis caſto,
gratæ ſunt tibi meretrices, quia continua eas largitate
ditaſti: utiq; delectabuntur, ſcientes his dictis ſuam con
ſcientiam non grauari. Sicut contra ſunt, quæ ſub ſpecie
laudis exagitant, ſicut pauloante diuiſi. Nā ſi timidiſſi
mo dixero. Achilli uel Herculi comparandus es, aut fa
moſæ iniquitatis uiro, ego te Ariſtidi in æquitate præpo
no: ſine dubio uerba laudem ſonantia ad notam uitupe
rationis ſuæ uterq; tracturus eſt. Eadē ſcommata eoſ-
dem modo iuuare, modo mordere poſſunt, pro diuerſi
tate præſentium perſonarū. Sūt enim, quaſi coram ami

cis obijciantur nobis, libenter audire possimus. Vxore ue
ro seu parentibus, magistris'ue præsentibus, dici in nos
aliquod scomma nolimus: nisi forte tale sit, quod illorũ
censura libenter accipiat. Vt siquis adolescentem coram
parentibus uel magistris irrideat, ꝙ insanire possit cõ
tinuis uigilijs, lectionibusq; nocturnis: aut uxore præ-
sente, ꝙ stulte faciat uxorium se præbẽdo, nec ullam ele
gantiam eligendo formarum. Hæc enim & in quos di
cuntur, & præsentes hilaritate perfundũt. Commendat
scomma & conditio dicentis, si in eadem causa sit, ut si
alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum
natus obscure. Nam Tarsius Amphias, cum ex hortula
no potens esset, & in amicum quasi degenerem nonnul
la dixisset: mox subiecit, Sed et nos de eisdem seminibus
sumus: & omnes pariter lætos fecit. Illa uero scomma-
ta directa, lætitia eum in quem dicuntur infundunt, si
uirum fortem uituperes, quasi salutis suæ prodigum, et
pro alijs mori uolentem: aut si obieceris liberali, ꝙ res
suas profundat, minus sibi q̃ alijs consulendo. Sic et Dio
genes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat
ueluti uituperando laudare. Ipse enim aiebat, mendi-
cum me fecit è diuite, & pro ampla domo in dolio fecit
habitare. Melius autem ista dicebat, q̃ si diceret, gratus
illi sum, quia ipsi me philosophum & consummatæ uir
tutis uirũ fecit. Ergo cum unũ nomẽ scõmatis sit, diuer
si continentur in eo effectus. Ideo apud Lacedæmonios
inter cætera exactæ uitæ instituta, hoc quoq; exercitij
genus à Lycurgo est institutum, ut adolescentes & scom
mata sine morsu dicere, & ab alijs in se dicta per-
peti discerẽt. Ac siquis eorũ in indignationẽ ob tale di-

ctum prolapsus fuisset, ulterius ei in alterum dicere nõ licebat. Cum ergo uideas mi Auiene (instituẽda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est, ut discenda præcipiat) cum uideas, inquam, anceps omne esse scommatũ genus, suadeo in conuiuijs, in quibus lætitiæ insidiabitur ira, ab eiusmodi dictis facessãs, & magis quæstiones conuiuales uel proponas, uel ipse dissoluas. Quod genus ueteres ita ludicrum non putarunt, ut & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & uester Apuleius. Nec contemnendum sit, quod tot philosophantium cura meruit.

Et Prætextatus, Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes qui adestis hic apta cõuiuio fabulemur: nec de cibatu tantum, sed & siqua de natura corporum, uel alia: præsente maxime Disario nostro, cuius plurimũ ad hoc genus quæstionum poterit ars, & doctrina conferre: sortiamurq; si uidetur, ut per ordinem unusquisq; proponat quam soluendam existimet quæstionem. Hic assensi omnes, Prætextato anteloquium detulerunt, orãtes ut cũ ipse cœpisset, cæteris ex filo consultationis eius, interrogandi constitueretur exemplum. Tũ ille, Quæro, inqt, utrum simplex, an multiplex cibus digestu facilior sit: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes uidemus. Et est quidem superba ac contumax, & ueluti sui ostẽtatrix continentia: contra, amœnam se & comem appetentia uult uideri. Cum ergo una censoria sit, delicata altera: scire equidem uelim, quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec lõge petendus assertor est, cum Disarius adsit, qui quid conueniat corporibus humanis non minus

callet,

calllet, quam ipsa natura huius fabricæ author & nutrix. Dicas ergo uelim, quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me Disarius, inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac quæstione consuluisset, quã plebeia ingenia magis exemplis quàm ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum, quibus quum simplex & uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis: & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus (ut altiles fiant) offæ compositæ & quibusdam condimentis uariæ farciũtur. Nec dubitaret posthac, cum aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, ægrescere autẽ quæ saginantur, & composita uarietate crudescere. Fortasse illum attentiorem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum unquam fuisse medicorum circa curas ægrescentium tam audacis negligentiæ, ut febrienti uarium et non simplicem cibum daret. Adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei uel cum infirma sit natura, sufficiat. Nec tertium defuisset exemplũ, ita esse uitandam ciborum uarietatem, ut uaria solent uina uitari. Quis enim ambigat, eum qui diuerso uino utitur, in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia postulante? Tecum autem Vecti, cui soli perfectionẽ disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exẽplis quàm ratione tractandum est, quæ & me tacente clàm te esse non poterat. Cruditates eueniunt, aut qualitate succi, in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori, qui corpus obtinuit: aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt concoquẽda. Ac primum de succi qualitate uideamus. Qui sim-

plicem cibum ſumit, facile quo ſucco eius corpus uel iuue
tur uel grauetur, uſu docente cognoſcit. Nec enim ambi
git, cuius cibi qualitate poſſeſſus ſit, cum unum ſumpſe
rit. Et ita fit; ut noxa, cuius cauſa deprehenſa eſt, facile
uitetur. Qui autem multiplici cibo alitur, diuerſas pati-
tur qualitates ex diuerſitate ſuccorum, nec concordant
humores ex materiæ uarietate naſcentes, nec efficiunt li
quidum purum'ue ſanguinem, in quem iecoris miniſte=
rio uertuntur, & in uenas cum tumultu ſuo tranſeunt.
Hinc morborum ſcaturigo, qui ex repugnãtium ſibi hu
morum diſcordia naſcuntur. Deinde quia non omnium
quæ eſui ſunt, una natura eſt, non omnia ſimul coquun
tur: ſed alia celerius, tardius alia: & ita fit, ut digeſtio-
num ſequentium ordo turbetur. Neq; enim cibi quem
ſumimus, una digeſtio eſt: ſed ut corpus nutriat, quatuor
patitur digeſtiones: quarum unam omnes, uel ipſi quoq;
hebetes ſentiunt, aliâs occultior ratio deprehẽdit. Quod
ut omnibus liqueat, paulo altius mihi cauſa repetenda
eſt. Quatuor ſunt in nobis uirtutes, quæ adminiſtran-
dam alimoniam receperunt, Quarum una dicitur κα-
ταθετϊκὴ, quæ deorſum trahit cibaria confecta man=
dibulis. Quid enim tam craſſam materiam per fauciũ
anguſta fulciret, niſi eã uis naturæ occultior hauriret?
Hauſta uero non continuo lapſu per omne corpus, ſuccę
dentibus ſibi foraminibus, peruium, ad imum uſq; de-
ſcendunt, & talia qualia accepta ſunt egeruntur, ſed ſa
lutare officium digeſtionis expectant. Secundæ hac cura
uirtutis eſt, quam Græci, quia retentatrix eſt, uocant κα
θεκτικὴν. Tertia quia cibum in aliud ex alio mutat, uo-
catur ἀλλοιωτικὴ. Huic obſequuntur omnes, quia ipſa

digestionibus curat. Ventris enim duo sunt orificia. Quorum superius erectum recipit deuorata, & in follem uentris recondit. Hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. Nam si ægrescat, uita in ancipiti est titubante alimoniæ meatu, cui natura tanq̃ rationis capaci uelle ac nolle cõtribuit. Inferius uero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde uia est egerendis. Ergo in uentre fit prima digestio, uirtute alloeotica in succum uertente, quicquid acceptum est. cuius fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur, & officio quartæ uirtutis, cui ἀποκριτική nomen est, procuratur egestio. Ergo postq̃ in succum cibus reformatur, hic iam iecoris cura succedit. Est autem iecur cõcretus sanguis, et ideo habet natiuum calorem, qui confectum succum uertit in sanguinem. Et sicut cibum in succum uerti, prima est: ita succum transire in sanguinem, secunda digestio ẽ. Hunc calor iecoris administratum per uenarum fistulas in sua quæq; membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lyenem refusa: qui ut iecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. Nã ideo omnes dexteræ partes ualidiores sunt, & debiliores sinistræ, quia has regit calor uisceris sui, illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. In uenis autem & arterijs, quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. Nam acceptum sanguinem quodammodo defæcant, & quod in eo aquosum est, uenæ in uesicam refundunt: liquidum uero purumq; & altilem sanguinem singulis totius corporis membris ministrant. Et ita fit, ut cum cibum solus uenter accipiat, eius

alimonia dispersa per uniuersos membrorum meatus, ossa quoq; & medullas & ungues nutriat, & capillos. Et hæc est quarta digestio, quæ in singulis membris fit, dum quod unicuiq; membro datum est, ipsi membro fit nutrimentum. Nec tamen huic toties defæcato retrimenta sua desunt, quæ cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescũt meatus. Siqua uero pars corporis ægrescat, in ipsam quasi infirmiorem ultima illa quæ diximus retrimenta labuntur. Et hinc nascuntur causæ morborum, quæ ῥεύματα medicis uocare mos est. Si enim fuerit ultimi succi iusto uberior multitudo, hanc à se repellit pars corporis illa, quæ sanior est, et sine dubio labitur in infirmam, quæ uires non habet repellendi. Vnde & alieni receptio distendit locum in quem ceciderit, & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa uel podagræ, uel cuiuslibet ex confluentia morbi, id est, multitudo humoris, fortitudo membri à se repellẽtis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus, quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus, recurramus animo ad illam primam digestionem, quæ in uentre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. Diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Dum ergo prima digestio uertitur in succum, quia non simul accepta omnia uertuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius uertuntur, acescit, & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoq; quibus tarda digestio est, uelut ligna humida, quæ urgente igne fumum de se cre-

ant: sic illa imminente igne naturæ, fumant: dum tardi us coquuntur, siquidem nec hoc sensum eructantis euadit. Cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum in simplicem simul succum uertitur. Nec digestio ulla turbatur, dum omnes sibi statæ momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatiẽtius imperitia) rationes has dedignetur audire, existimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec uelit de qualitate tractare, hic quoq; multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. Nã pulmentorum uarietas recipit uaria condimenta, quibus gula ultra quam naturæ necesse est, lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderij amplius uel certe de singulis parua libantur. Hinc Socrates suadere solitus erat, illos cibos potus'ue uitandos, qui ultra sitim famem'ue sedandam producunt appetentiam. Deniq; uel propter hoc edendi uarietas repudietur, quia plena est uoluptatis, à qua serijs & studiosis cauendum est. Quid enim tam contrarium, quàm uirtus & uoluptas? Sed modum disputationi facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia uarium est, accusare conuiuium.

Hæc cum Prætextato & cæteris prona assensione placuissent, Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quàm quod aures nostras græca lingua captiuas tenet, & uerborum rotunditati assentire cogimur, circũuenti uolubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidẽ agit in audientes tyrannum. Et quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur, age uecti hortemur Eustathium, ut recepta contraria disputatione, quicquid

pro uario cibo dici potest, uelit communicare nobiscum: ut suis telis lingua uiolenta succumbat, & Graecus Graeco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effodiat. Et Symmachus, Rem iucundam Euangele amarius postulasti. Audere enim contra tam copiose & eleganter inuenta, res est quae habeat utilem uoluptatem: sed non tanquam ingenijs insidiantes, & gloriosis tractatibus inuidentes, hoc debemus expetere. Nec abnego potuisse me quoq; tanquam palinodiam canere. Est enim rhetoricae praelusio, communes locos in utrãuis partem inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Graecorum inuentionibus à Graecis forte alijs relata respõdent, te Eustathi oramus omnes, ut sensa & inuenta Disarij contrarijs repellendo, in integrũ restituas ex authoratum conuiuiorum leporem. Ille diu hoc à se officium deprecatus, ubi tot impellentium procerum quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit, Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentiae. Sed ab authoritate uestra tanquam ab edicto praetoris impetrata uenia, gulae patronum (quia necesse est) profitebor. In primo speciosis magis q̃ ueris penè nos Disarij exemplis, ut docebitur, nostri, cepit ingenium. Ait enim pecudes uti simplici cibo, & ideo expugnari difficilius earum q̃ hominum sanitatem. Sed utrunq; falsum probabo. Nam neq; simplex est animalibus mutis alimonia, nec ab illis q̃ à nobis morbi remotiores. Testatur unum, uarietas pratorum quae depascuntur: quibus herbe sunt amarae pariter & dulces, aliae succum calidum, aliae frigidum nutrientes: ut nulla culina possit tam diuersa condire, quã

in herbis natura uariauit. Notus est omnibus Eupolis inter elegantes habendus ueteris comœdiæ poetas. Is in fabula quæ inscribitur æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se uerba iactantes, βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς. ἐλάτης πρίνου κομάρου τε πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι καὶ πρὸς τούτοισιν ἔ

κυτισί τ' ἠδὲ φα εὐώδη

καὶ σμίλακα πολύ υλλον κότινον, σχῖνον, μελίαν, δρῦν, κιττὸν, μυρίκην, πρόμαλον, ῥάμνον, φλῶμον, ἀνθερικὸν, κισθὸν, φηγὸν, θύμβραν. Videtur'ne uobis ciborum ista simplicitas, ubi tot enumerantur uel arbusta, uel frutices, non minus succo diuersa quàm nomine? Quod autem non facilius morbis homines, quàm pecudes occupentur, Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus esse inchoatam: quando morbus antequam in homines posset irrepere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit mutis animalibus infirmitas uitæ breuitas indicio est. Quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est, potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea, quæ de coruis atq; cornicibus fabulosa dicuntur. Quos tamen uidemus omnibus inhiare cadaueribus, uniuersisq; seminibus insidiari, fructus arborum persequi. Nam non minus edacitatis habent, quàm de longæuitate eorum opinio fabulatur.

Secundum (si bene recordor) exemplum est, solere medicos ægris simplicem cibum offerre, non uarium: cum hunc offeratis (ut opinor) non quasi digestu faciliorem, sed quasi minus appetendum: ut horrore uniformis alimoniæ, edendi desiderium languesceret: quasi multis concoquendis per infirmitatem

non sufficiente natura. Ideo siquis ægrescentium uel de ipso simplice amplius appetat, subductis adhuc deside ranti. Ideo uobis commento tali, non qualitas, sed modus quæritur. Quod autem in edendo sicut in potando sua des uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. Cæterum longe alia ciborum ratio est. Quis enim unq̃ edendo plurimum, mente sauciatus est, quod in bibendo contingit? Fartus ci bo, stomacho uel uentre grauatur, infusus uino fit simi lis insano, opinor, quia crassitudo cibi uno in loco per= manens expectat administrationem digestionis, & tũc demum membris sensim confectus illabitur: potus ut na tura leuior, mox altum petit: & cerebrum, quod in uer tice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. Et ideo ua ria uina uitantur, ne res quæ ad possidendum caput re pentina est, calore tam diuerso q̃ subito consilij sedem sauciet. Quod æque in cibi uarietate metuendum, nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa uero disputa- tione, qua digestionum ordinem sermone luculento et ua rio digessisti, illa omnia quæ de natura humani corpo- ris dicta sunt, & nihil nocent propositæ quæstioni, & eloquenter dicta non abnego. Illi soli non assentior, ꝙ succos uarios de ciborum uarietate confectos dicis contra rios esse corporibus, cum corpora ipsa de contrarijs qua litatibus fabricata sint. Ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. Cibus uero simplex cui a- dest, succum de se unius qualitatis emittit. Scimus autem similibus similia nutriri. Dic quæso unde aliæ tres qua litates corporis nutrientur? Singula autem ad se simili tudinem sui rapere testis est Empedocles, qui ait,

ὡς γλυκὺ μὲν ἐπὶ γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσαν, ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ, δαλερὸν δαλεροῦ λαβέτω.

Te autem ſæpe audio Hippocratis tui uerba cum admiratione referentem.

Ergo ſi homo non unum, nutriendus eſt non ex uno. Nam & deus omnium fabricator, aerem quo circunfundimur, & cuius ſpiramus hauſtu, non ſimplicem uoluit habere qualitatem, ut aut frigidus ſit ſemper, aut caleat, ſed nec continuæ ſiccitati, nec perpetuo eum addixit humori, quia una nos non poterat qualitate nutrire de permiſtis quatuor fabricatos. Ver ergo calidum fecit, & humectum. Sicca æſtas & calida. Autumnus ſiccus et frigidus. Hyems humida pariter et frigida eſt. Sic & elementa quæ ſunt noſtra principia, ex diuerſitatibus ēt ipſa conſtant, & nos nutriunt. Eſt enim ignis calidus et ſiccus. Aer humectus & calidus. Aqua ſimiliter humecta, frigida. Terra frigida pariter & ſicca. Cur ergo nos ad uniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis, nec circa nos, nec in ijs de q̄bus ſumus uniforme ſit. Quod autem aceſcere, uel nonnunq̄ fumare in ſtomacho cibum, uis ſignare uarietati, ut credamus, pronunties oportet, aut ſemper eum qui uario cibo utitur, hæc pati: aut nunq̄ illum pati, qui ſimplicem ſumit. Si uero & qui menſa fruitur copioſa, hoc uitium ſæpe non ſentit: & qui ſe uno cibo afficit, ſæpe ſuſtinet quod accuſas, cur hoc uarietati, & non modo edacitatis aſſignas? Nā & de ſimplici auidus noxam patitur cruditatis, & in

uario moderatus digestionis commodo fruitur. At inqes, ipsa immoderatio ex ciborum uarietate nascitur, titillāte gula, & ad assumenda plura q̄ necesse est prouocante. Rursus ad ea quae iā dixi reuoluor, cruditates de modo, nō de qualitate prouenire. Modum enim seruat, qui sui potens est, & in mensa sicula uel asiana. Excedit impatiens, etiam si solis oliuis aut holere uescatur. Et tamen ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est: contra insanus fit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum uoraciter inuaserit. Postremo, si in his quae sumimus uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia quae per os humanis uisceribus infunditis, ex tam contrarijs ac sibi repugnantibus mista componitis? Succo papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram, aliasq; herbas conclamati frigoris pipere temperatis. Sed nec monstrosis carnibus abstinetis, inserentes poculis testiculos castorum, & uenenata corpora uiperarum quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam uitae hoc faciant remedia, quod cibus: si quidem illa eam reuocent, iste contineat: cur illis prouidere uarietatem laboras, isti squallorem uniformitatis adijcis? Post omnia in uoluptatem censura cothurnati sermonis inuectus es, tanq̄ uoluptas uirtuti semper inimica sit: & nō cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. Quid enim agit ipse sus, non edendo, nisi cogente fame, nec potando praeter sitim, nisi ut de utroque capiat uoluptatem? Ergo uoluptas non mox nomine ipso infamis est, sed fit modo utendi uel honesta uel arguenda. Parum est si excusata sit, & nō etiam laudetur uo-

luptas. Nam cibus qui cum uoluptate sumitur, desiderio tractus, in uentrem reconditur patula expectatione recipientem: & dum animose fruitur, mox eum concoquit. Quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla sui dulcedo commendat. Quid ergo accusas uarietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis, uigere appetentiam: qua deficiente languescit, & periculo fit propior? Nam sicut in mari gubernatores uento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum uela præteruolant, & flatum cum maior est coercent, sopitum uero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit, rationis gubernaculo temperatur: si semel ceciderit, animal extinguitur. Si ergo cibo uiuimus & cibum appetentia sola commendat, elaborandum nobis est commento uarietatis, ut hæc semper prouocetur, cum præsto sit ratio, quæ intra moderationis suæ termi nos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse, non anxio. Nec sic admitto uarietatem, ut luxũ probem, ubi quæruntur æstiuæ niues, & hybernæ rosæ & dum magis ostentui, q̃ usui seruitur, syluarum secretum omne lustratur, & peregrina maria sollicitantur. Ita enim fit, ut etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit ægritudo. His fauorabiliter exceptis, Disarius, obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ego medicinæ. Qui uolet eligere sequenda, usum consulat: & quid sit utilius sanitati, experientia docebit.

Post hæc Flauianus. Et alios quidem medicos idem dicẽtes semper audiui, uinum inter calida censendum. Sed & nunc Eustathius cum causas ebrietates attingeret,

2.9. prædicabat uini calorem. Mihi autem sæpe hoc mecum reputanti, uisa est uini natura frigori propior q̃ calori, Et in medium profero, quibus ad hoc existimandũ trahor, ut uestrum sit de mea existimatione iudicium. Vinum quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est, ita capax uel etiam appetens caloris fit, cum calidis fuerit admotum. Nam & ferrum cum tactu sit frigidum, ψοχρόν χαλκὸν ὅλουις si tamen solẽ pertulerit, concalescit, & calor aduena natiuum frigus expellit. Hoc utrum ita esse ratio percalescit, & calor aduena natiuũ frigus expellit. Hoc utrũ ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum quod aut potu interioribus conciliatur: aut fotu, ut superficiem curet, adhibetur, cum infunditur cuti: quin frigidũ sit, nec medici inficias eunt: Calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat, sed admistum calidis concalescat. Certe respõdeant uolo, cur stomacho in lassitudinem degeneranti, ad instaurandas constrictione uires offerant ægrescenti uinum, nisi frigore suo lassata cogeret, et colligeret dissoluta? Et cum lasso (ut dixi) stomacho nil adhibeant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, à uini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis uino q̃ ingeniti caloris. Nã siquis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. Infusum enim uisceribus trahit ad se calorem, & ueneno frigido quasi calidum iam repugnat. Si uero aconitum ipsum cum uino tritũ potui datum sit, haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim uinum natura frigidum admistione sui frigus auxit ueneni, nec in interioribus iam calescit,

quia non liberum, sed admistum alij, immo in aliud uersum descendit in uiscera. Sed & sudore nimio uel laxato uentre defessis uinũ ingeritur, ut in utroq; morbo constringat. Insomnem medici frigidis oblinũt, modo papaueris succo, modo mandragora uel similibus, in quibus est & uinum. Nam uino somnus reduci solet, quod non nisi ingentis frigoris testimonium est. Deinde omnia calida uenerem prouocant, & semen excitant, & generationi fauent. Hausto autem mero plurimo, fiũt uiri ad coitum pigriores. Sed nec idoneũ conceptioni ferunt, quia uini nimietas ut frigidi facit semen exile uel debile.
Hoc uero uel manifestissimam æstimationis meæ habet assertionem, ꝙ quæcunq; nimium algentibus, eadem cõtingunt ebrijs, Fiunt enim tremuli, pallidi, graues, et saltu tumultuantis spiritus artus suos & membra quatiũtur. Idem corporis torpor ambobus, eadem linguę titubatio. Multis etiam morbus ille, quem παράλυσιν Græci uocant, sic nimio uino, ut multo algore contingit. Respice etiam quæ genera curationum adhibeantur ebrijs. Nõne cubare sub multis operimentis iubentur, ut extinctus calor refoueatur? Non & ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum tempore calor corporis excitatur? Postremo, qui fiunt crebro ebrij, cito senescunt. Alij ante tempus competentis ætatis uel caluicio, uel canicie insigniuntur, quæ non nisi inopia caloris eueniunt. Quid aceto frigidius, quod culpatum uinum est? Solum enim ex omnibus humoribus crescentem flammam uiolenter extinguit, dum per frigus suum calorem uincit elementi.
Nec hoc prætereo, ꝙ ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur uini saporem: ut mala

seu simplicia, seu granata, seu Cydonia, quæ Cotonea uocat Cato. Hoc ideo dixerim, q me sæpe mouit & exercuit, mecum disputantem, quia in medium proferre uolui quid de uino existimauerim sentiendum.

Cæterum consultationem mihi debitam non omitto. Te enim Disari conuenio, ut quod quærendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud Græcum philosophū memini, (ni fallor, ille Aristoteles fuit) in libro quem de ebrietate composuit, Mulieres raro in ebrietatem cadere crebro senes. Nec causam uel huius frequentiæ, uel illius raritatis adiecit. Et quia ad naturam corporum tota hæc questio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ, & professionis officium est, uolo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire.

Tum ille, Recte et hoc Aristoteles ut cætera. Nec possum nō assentiri uiro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro inebriantur, crebro senes. Rationis plena gemina ista sententia, & altera pendet ex altera. Nam cum didicerimus quod mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. Contrariam enim naturam sortita sunt muliebre corpus, & corpus senile. Mulier humectissimo est corpore. Docet hoc & leuitas cutis & splendor, docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cum ergo epotum uinum in tam largum ceciderit humorem, uim suam perdit, & fit dilutius, nec facile cerebri sedē ferit, fortitudine eius extincta. Sed & hæc ratio iuuat sententiæ ueritatem, q muliebre corpus crebris purgationibus deputatum, pluribus consertum foraminibus, ut pateat in meatus, &

uias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. Per hæc foramina uapor uini celeriter euanescit. Contra senibus siccum corpus est, quod probat asperitas & squallor cutis. Vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior, quod est indicium siccitatis. Intra hos uinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra ui sua adhæret corpori arido, & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. Dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est, & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obserantur, & hausto uino exhalatio nulla contingit, sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. Hinc fit, ut & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ cõcitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrij, quàm senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum uini, non accipiunt hæc mala, sed incitant, quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Probata omnibus Disarij disputatione, subiecit Symmachus, Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita unum ab eo prætermissum est, nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum uinum, & ita debilitari, ut uis eius quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascatur ebrietas, excitare.

Ad hæc Horus, Tu uero Symmache frustra opinaris frigidam mulierum esse naturam, quam ego calidiorem uirili (si tibi uolenti erit) facile probabo. 3.
Humor naturalis in corpore, quando ætas transijt pueritiã, fit durior, et acuitur in pilos. Ideo tũc et pubes &

genæ & aliæ partes corporis uestiuntur. Sed in mulie=
bri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia
pilorum, & ideo in corpore sexus huius manet conti-
nuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium ca
loris, abundantia sanguinis, cuius natura feruor est.
Qui neurat corpus si insidat, crebra purgatione sub-
trahitur. Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest
negare plenas caloris, quia sanguinis plenæ sunt? Dein-
de licet urendi corpora defunctorum usus nostro sæcu-
lo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni da
ri honor mortuis habebatur, siquando usu uenisset, ut
plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse fune=
rum ministros denis uirorum corporibus adijcere singu
la muliebria: & unius adiutu, quasi natura flammei, et
ideo celeriter ardentis, cætera flagrabant. Ita nec uete-
ribus calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc ta
cebo, ꝙ cum calor semper generationis causa sit, fœmi-
næ ideo celerius q̃ pueri fiunt idoneæ ad generandum
quia calent amplius. Nam & secundum iura publica
duodecimus annus in fœmina, et quartusdecimus in pue
ro definiuit pubertatis ætatem. Quid plura? Nonne ui
demus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri ue-
ste contentas, nec ita operimentis plurimis inuolutas, ut
uiri solent, scilicet naturali calore, contra frigus quod
aer ingerit, repugnante? Ad hæc renidens Symmachus,
Bene, inquit, Horus noster tentat uideri orator ex Cyni
co, qui in contrarium uertit sensus, quibus potest mulie=
bris corporis frigus probari. Nam ꝙ pilis, ut uiri, non
obsidentur, inopia caloris est. Calor est enim qui pilos
creat. Vnde & eunuchis desunt, quorũ naturam nul-
lus negauerit

lus negauerit frigidiorem uiris. Sed & in corpore humano illæ partes maxime uestiuntur, quibus amplius inest caloris, ut barbam in genis propter euaporationẽ caloris, & inguina propter geminum calorem. Leue autem est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetur. Comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatem. Quod uero sæpe purgantur, non multi sed uitiosi humoris indicium est. Indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit: nec habet sedem, sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. Quod maxime probatur, quia mulieribus cum purgantur, etiam algere contingit. Vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in uiuo corpore non manere, quasi inopia caloris extinctum. Quod muliebre corpus iuuabat ardentes uiros, nõ caloris erat, sed pinguis carnis, & oleo simillioris, quod non illis contingeret ex calore. Quod cito admouentur generationi, nõ nimij caloris, sed naturæ infirmioris est, ut exilia poma celerius maturescunt, robusta serius. Sed si uis intelligere in generatione ueram rationem caloris, considera uiros longe diutius perseuerare in generando, q̃ mulieres in pariendo. Et hæc tibi sit indubitata probatio in utroq; sexu, uel frigoris uel caloris. Nam uis eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in calidiore diutius perseuerat. Quod frigus aeris tolerabilibus uiris ferunt, facit hoc frigus suum. Similibus enim similia gaudent. Ideo ne corpus earum frigus horreat, facit consuetudo naturæ, quam sortitæ sunt frigidiorem.

Sed de his singuli, ut uolunt iudicent. Ego uero ad sortem consulendi uenio, & quod scitu dignum existi-

mo, ab eodem Disario quæro, & mihi usq; ad effectum nimio amico, et tum in cæteris tum in his optime docto.
4. *Nuper in Tusculano meo fui, cum uindemiales fructus pro annua solennitate legerentur. Erat uidere permistos rusticis seruos, haurire uel de expresso, uel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. Quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noueram. Quæro quæ ratio de musto ebrietatem, aut tardam fieri faciat, aut nullam?* Ad hæc *Disarius, Omne quod dulce est cito satiat, nec diuturnā desiderij sui fidem tenet, in locum satietatis succedit horror. In musto autem sola dulcedo est, suauitas nulla. Nā uinū cum in infantia est, dulce: cum pubescit, magis suaue q̄ dulce est. Esse autem harum duarum rerum distantiam certe* Homerus *testis est, qui ait.*

Μαῖ ἄγε δή μοι οἶνον ἐν ἀμφιφορεῦσιν ἄφυσσον
Ἡδύν. *Et alibi.*
Καίετο δ' ἔντ' ἐσθῆτι θεῶν καὶ ἀλείφατι πολλῷ
καὶ μέλιτι γλυκερῷ.

Vocat enim mel dulce, & uinum suaue. Mustum igitur cum nec dum suaue est, sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur, quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud, naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare, adeo, ut medici eos qui usq; ad periculum distenduntur uino plurimo, cogant uomere, & post uomitum contra fumum uini qui remansit in uenis, panem offerunt melle illitum, & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. Ideo ergo nō inebriat mustum, in quo est sola dulcedo. Sed & hoc idonea ratione descendit, ꝙ mustum graue est, & flatus & aquæ

permistione et pondere suo cito in intestina delabitur ac profluit, nec manet ĩ locis obnoxiijs ebrietati. Delapsum uero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ, quarum altera in flatu, altera in aquæ substantia est. Sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur, aquæ uero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniã, sed & si qua uinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & extinguit. Inesse aũt aquã musto uel hinc docetur, ꝙ cum in uetustatem procedit, fit mensura minus, sed acrius fortitudine, q̃a exhalata aqua qua molliebatur, remanet uini sola natura cũ fortitudine, quia libera, nulla diluti humoris ꝑmistione mollita. Post hæc Furius Albinus, Ego quoq; pro uirili portione Disariũ nostrũ inexercitum non relinquo. Dicas quæso, quæ causa difficile digestu facit insitium, qđ ab insectione insitium dictum (amissione enim literæ, postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram inuenerit, tritura tam diligens, & quicquid graue erat carnis assumpserit, consummationemq; eius multa ex parte confecerit. Et Disarius, Inde hoc genus cibi difficile digeritur, unde putas ei digestionem ante prouisam. Leuitas enim quam tritura præstitit, facit ut innatet udo cibo, quem in medio uentris inuenerit: nec adhæreat cuti uentris, de cuius calore digestio promouetur, sic & mox tritum atq; firmatum, cum in aquam coniicitur, natat. Ex quo intelligitur, quod idem faciens in uentris humore, subducit se digestionis necessitati: et tam sero illic coquitur, q̃ tardius conficiuntur, quæ uapore aquæ q̃ quæ igne soluuntur. Deinde dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, q prius in uẽtre

consumendus est,ut tum demum conficiatur quod remã sit de carne iam liberum. Hoc quoq; scire habeo Furius,inquit, quæ faciat causa nonnullos,carnes ualidiores facilius digerere q̃ tenues. Nam cum cito coquant offas bubulas,in asperis piscibus coquendis laborant. In his Disarius ait. Huius rei author est nimia in homine uis caloris,quæ si idoneã materiam suscipit,libere congreditur,& cito eam in concertatione consumit: leuem modo præterit ut latentem,modo in cinerẽ potius q̃ in succum uertit:ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne uertũtur,paleæ si in ignem ceciderint,mox solum de eis cinerem restat uideri. Habes & hoc exemplum non dissonum,ꝙ potentior mola ampliora grana confringit,integra illa,quæ sunt minutiora transmittit. Vento nimio abies aut quercus auellitur, cannam nulla facile frangit procella. Cum Furius delectatus enarrantis ingenio plura uellet interrogare,Cecinna se Albinus obiecit. Mihi quoq; desiderium est habendi paulisper negocij cum tam facũda Disarij doctrina. Dic oro te,inq̃t, quæ facit causa,ut sinapi & piper,si apposita cuti fuerint,excitent uulnus,& loca perforent: deuorata uero nullam uentis corpori inferant læsionem. Et Disarius, Species,inquit,& acres & calidæ,superficiem cui apponuntur exulcerant: quia integra uirtute sua sine alterius rei admistione utuntur ad noxiam. Sed si in uentrem recepta sint,soluitur uis earum uentralis humoris alluuione,qua fiunt dilutiores. Deinde prius uertuntur in succum uentris calore,q̃ ut integra possint nocere. Cecinna subiecit,Dũ de calore loquimur, admoneor rei,quam semper quæsitu dignam putaui,Cur in Aegy

pto quæ regionum aliarum calidissima est, uinum nõ calida, sed penè dixerim frigida uirtute nascatur. Ad hoc Disarius, Vsu tibi Albine compertum est, aquas quæ uel de altis puteis, uel de fontibus hauriuntur, fumare hyeme, æstate frigescere. Quod fit non alia de causa, nĩ si φ aere, qui nobis circunfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur, & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. Et contra cũ hyemem aer præfert, calor in interiora demergens, aquis in imo nascentibus dat uaporẽ. Quod ergo ubiq; alternatur uarietate temporis, hoc in Aegypto semper est, cuius aer semper est in calore. Frigus enim ima petens, uitium radicibus inuoluitur, & talem dat qualitatem succo inde nascenti. Ideo regionis calidæ uina calore caruerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorem, non facile alio digreditur. Dicas ergò, uolo, cur qui in aquam descendit calidam, si se non mouerit, minus uritur: sed si agitatu suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem: & totiens aqua urit amplius, quotiens nouus ei motus accesserit. Et Disarius, calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori, mox præbet tactum sui mansuetiorem, uel quia cuti assueuit, uel quia frigus accepit à nobis. Motus uero aquam nouam corpori applicat, & cessante assuetudine, de qua pauloante diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aer calidus flabro mouetur, non calorem, sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. Non eadem ratio est, Disarius, inquit, in aquæ & aeris calore. Illa enim corporis solidioris est: et crassa materies

cum mouetur, integra ui sua superficiē cui admouetur inuadit. Aer motu in uentum soluitur, & liquidior se factus agitatu, flatus efficitur. Porrò ut flatus illud remouet quod circunfusum nobis erat, erat autem circa nos calor. Remoto igitur per flatum calore, restat ut ad uenam sensum frigoris præstet agitatus. Interpellat Euangelus pergentem consultationem: & exercebo, inqt, Disarium nostrum, si tamen minutis illis suis & rotantibus responsionibus satisfaciet consulenti. Dic Disari, cur qui ita se uertunt, ut sæpe in orbem rotentur, & uertiginem capitis & obscuritatem patiuntur oculorū, postremo si perseuerauerint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem? Ad hæc Disarius, Septem, inquit, corporei motus sunt. Aut enim accedit prior sum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram læuam'ue deuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. Ex ijs septē motibus, unus tantum in diuinis corporibus inuenitur, sphæralem dico, quo mouetur cœlum, quo sydera, quo cætera mouentur elementa. Terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt, sed nonnunq̄ adhibetur & septimus. Sed sex illi ut directi, ita, & innoxij. Septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentum, quod animam cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti ministrat. Hoc est autem spiramentum quod ambiens cerebrum singulis uim suam sensibus præstat. Hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinem præbet. Ergo uertigine turbatum, & simul agitatis humoribus oppressum languescit, & ministerium suū deserit. Inde fit ijs qui raptā

tur in gyros, hebetior auditus, uisus obscurior. Postremo neruis & musculis nullam ab eo uirtutem quasi deficiente sumentibus, totum corpus quod ijs sustinetur & in robur erigitur, desertum iam fulcimentis suis labitur in ruinam. Sed contra hæc omnia, consuetudo, quam secundam naturam pronuntiauit usus, illos iuuat, qui in tali motu sæpe uersantur. Spiramentum enim cerebri, quod pauloante diximus, assuetum rei iam non sibi nouæ, non pauescit hunc motum, nec ministeria sua deserit. Ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est. Et Euangelus, Irretitum te iam Disari teneo: & si uere opinor, nusq̃ hodie effugies. Et alios enim in arte tibi socios: et ipsum te audiui sæpe dicentem, cerebro non esse sensum sed ut ossa, ut dentes, ut capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verum'ne est hæc uos dicere solitos? an ut falsum refelles Disari? Verum ait ille. Euangelus, Ecce iã clausus es. Ut enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasu ẽ, tamen cur sensus omnes pauloante dixisti à cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? Potest ne excusare huius contrarietatis ausum, uel uestri oris nota uolubilitas? Et Disarius renidens, Retia quibus me irretitum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. Ecce me Euangele sine nisu inde exemptum uidebis. Opus naturæ est, ut sensum uel nimium sicca, uel nimium humecta non capiant. Ossa, dentes cum unguibus, & capillis nimia siccitate ita densata sunt, ut penetrabilia nõ sint effectui animæ, quæ sensum ministrat. Adeps, medulla, & cerebrum ita in humore atq; mollitie sunt: ut eundem effectum animæ, quem siccitas non reci-

pit, mollities ista non teneat. Ideo tam dentibus, ungui-bus, ossibus, & capillis, q̃ adipi, medullis, & cerebro, sensus inesse non potuit. Et sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit, ita si secetur uel dens. uel os, seu adeps, seu cerebrum, seu medulla, aberit omnis sensus doloris. Sed uidemus, inquis, tormentis affici, quibus secantur ossa: torqueri homines & dolore dentium. Hoc uerum quis abneget? Sed ut os secetur, omentum quod impositum est ossi, cruciatum dum sectionem patitur, importat. Quod cum medici manus transit, os iam cum medulla, quam continet, habet indolentiam sectioni similem capillorũ. Et cum dentium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. Nam & unguis quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adhæret, iam facit si secetur dolorem, non suo, sed sedis suæ corpore. Sicut capillus dum superior secatur, nescit dolorem: si auellatur, sensum accipit à carne quam deserit. Et cerebrum quod tactu sui hominẽ uel torquet uel frequenter interimit, non suo sensu, sed uestitus sui, id est, omenti, hunc importat dolorem. Ergo diximus quæ in homine sine sensu sint, & quæ hoc causa faciat, indicatum est. Reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrũ, cum sensum non habeat, sensus gubernet. Sed de hoc quoque tentabo si potero esse soluẽdo. Sensus de quibus loquimur, quinq; sunt, uisus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Hi aut in corpore sunt, aut circa corpus, solisq; sunt caducis corporibus familiares. Nulli enim diuino corpori sensus inest. Anima uero omni corpore, uel si diuinũ sit, ipsa diuinior est. Ergo si dignitas diuinorum corporum, sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multo ma

gis anima maioris est maiestas, q̃ ut sensu egeat. Vt autem homo constet & uiuum animal sit, anima praestat, quae corpus illuminat. Porrò illuminat inhabitando, & habitatio eius in cerebro est. Et sphaeralis enim natura, & ad nos de alto ueniens, partem in homine altam & sphaeralem tenuit, & quae sensu careat, qui non est animae necessarius. Sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. Cuius spiramenti natura haec est, ut sensus & ingerat & gubernet. De his ergo cauernis, quas uentres cerebri nostra uocauit antiquitas, nascũtur neruorum septem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipse uoles latinum facito. Nos enim συζυγίαν neruorum uocamus, cum bini nerui pariter emergunt, & in locum certum desinunt. Septem igitur neruorum συζυγίαι de cerebri uentre nascentes, uicẽ implent fistularum, spiramentum sensificum ad sua quaeq; loca naturali lege ducentes, ut sensum uicinis et longe positis membris animalis infundãt. Prima igitur συζυγία neruorum talium petit oculos, & dat illis agnitionẽ specierum, & discretionem colorum. Secunda in aures se diffundit, per quã eis innascitur notitia sonorum. Tertia naribus inseritur, uim ministrans odorandi. Quarta palatum tenet, per quod de gustibus iudicatur. Quinta ui sua corpus omne implet. Omnis enim pars corporis, mollia & aspera, frigida & calida discernit. Sexta de cerebro means stomachum petit, cui maxime sensus est necessarius, ut quae desunt appetat, superflua respuat et in homine sobrio se ipse moderetur. Septima συζυγία neruorum, infundit sensum spinali medullae, quae hoc est animali, quod est naui carina. [Et adeo usu aut dignitate

præcipua est, ut longum cerebrum à medicis sit uocatũ. Ex hac deniq; ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus, uirtutem tribus animæ propositis ministrantes. Tria sunt enim quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis, ut uiuat, ut decore uiuat, et ut ĩmortalitas illi successione quæratur. His tribus propositis ut dixi animæ, per spinalem medullam probetur effectus. Nam cordi & iecori & spirandi ministerijs, quæ omnia ad uiuendum pertinent, uires de spinalibus quos diximus meatibus ministrãtur. Neruis etiam manuum, pedum, aliarum'ue partium per quas decore uiuitur, uirtus inde præstatur. Et ut ex his successio procuratur, nerui ex eadem spinali medulla pudendis, & matrici, ut suum opus impleant ministrantur. Ita nulla in homine pars corporis sine spiramento, quod in uentre cerebri locatũ est, & sine spinalis medullæ beneficio constat. Sic ergo fit, ut cum ipsum cerebrum sensu careat, sensus tamen à cerebro in omne corpus proficiscatur. Euge Græculus noster, Euangelus ait, tam planè nobis ostendit res opertu naturæ tectas, ut quicquid sermo descripsit, oculis uidere uideamur. Sed Eustathio iam cedo, cui præripui consulendi locum. Eustathius. Modo uel uir omnium disertissimus Eusebius, uel quicunq; uolent alij, ad exercitiũ consultationis accedant. Nos postea liberiore otio congrediemur. Ergo (ait Eusebius) habendus mihi sermo est Disari tecum de ætate, cuius ianuã iam penè ambo pulsamus. Homerus cum senes πολιοκροτάφους uocat, quæro utrum ex parte poetico more totum caput significare uelit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis assignet. Et Disarius, Et hoc diuinus ille uates pru

denter ut cætera. Nam pars anterior capitis humidior occipitio est, & inde crebro solet incipere canities. Et si pars anterior, ait ille, humidior est, cur caluitium patitur, quod non nisi siccitate contingit? Opportuna, inquit Disarius, obiectio, sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, ut quicquid super flui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat p plures meatus. Vnde uidemus in siccis defunctorum ca pitibus uelut quasdam suturas, quibus hemisphæria (uti ita dixerim) capitis illigantur. Quibus igitur illi mea tus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant: et ideo tardius canescunt, sed non caluitio carent. Si ergo sicci tas caluos efficit, ut posteriora capitis sicciora esse dixi sti, cur caluũ occipitiũ nunq̃ uidemus? Ille respõdit, Sicci tas occipitij nõ ex uitio, sed ex natura est. Ideo omnibus sicca sunt occipitia. Ex illa aũt siccitate caluitiũ nascitur quæ per malã temperiẽ quam Græci ἀκρασίαν uocare solent contingit. Vnde capillo crispi, quia ita temperati sunt, ut capite sicciore sint, tarde canescunt, cito in caluitiũ transeunt. Contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudãtur, nutriente humore φλέγμα uocitatur, sed fit illis cita canities. Nã ideo albi sunt cani, quia colorem humoris quo nutriuntur imitãtur. Si ergo senibus abũdantia humoris capillos in canitiem tingit, cur senecta opinionẽ exactæ siccitatis accepit (Quia senecta, ille inquit, extincto per uetustatẽ naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & sup̃flui nascũtur humores. Cæterũ liquor uitalis lõgæuitate siccatus ẽ. Inde senecta sicca ẽ inopia naturalis humoris, humecta ẽ abũdãtia uitiosi ex frigore procreati. Hic ẽ, q̃ ex uigilijs ætas gra

uior efficitur, quia somnus qui maxime ex humore contingit, de non naturali humore nascitur. Sicut est multus in infantia, quæ humida est abundantia non superflui, sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. Quia non ex frigore nato phlegmate humida est, sed illo naturali & uitali humore nutritur. Ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur, aut cuiuslibet uitiositatis occasione contrahitur, ut superfluus, ita & noxius est. Hunc ui demus in fœminis, ubi nõ crebro egeratur, extrema mi nitantem. Hunc in eunuchis debilitatem tibijs ingerentẽ quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia, naturali uirtute caruerunt: & ideo facile intorquentur, dum pondus suppositi corporis ferre non possunt, sicut canna pondere sibi imposito curuatur. Et Eusebius, Quoniam nos à senectute usq; ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas uolo, cur ita acutæ sint uoces, ut sæpe mulier an eunuchus loquatur, nisi ui deas, ignores? Id quoq; facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν per quam sonus uocis ascendit, efficiẽs crassiorẽ, angustat uocis meatum: & ideo uel fœminis uel eunuchis uox acuta est, uiris grauis, quibus uocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. Nasci autem in eunuchis & in fœminis ex pari frigore, parem penè importuni humoris abundantiam, etiam hinc liquet, ꝙ utrunq; corpus sæpe pinguescit. Certe ubera propè similiter utrisq; grandescunt. His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia, usq; ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius,

Age Serui non solum adolescentiũ, qui tibi æquæui sunt, sed senum quoq; omnium doctissime, cum mascula frontem, & sequestrata uerecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit interrogationibus tuis, non minus doctrinæ collaturus, quã si alijs consulentibus ipse respondeas. Cunq; diutule tacentem crebris ille hortatibus excitaret, Hoc inquit, Seruius ex te quæro, qđ mihi contigisse dixisti. Quæ facit causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascatur? Et ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto atq; diffuso cutis tingitur, & inde nascitur rubor. Dicunt etiam Physici, ꝙ natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro uelamento tendat, ut uidemus quẽq; erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. Nec dubitare de ijs poteris, cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis. Addit Seruius, Et qui gaudent cur rubescunt? Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus contingit. Ad hoc animoso occursu natura festinat, quã sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem, tingit cutem. Et inde similis color nascitur. Idem refert, Contra qui metuunt, qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. Natura enim cum quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur: sicut nos quoq; cum timemus, latebras & loca nos occulentia quærimus. Ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinem, quo uelut curru semper uehitur. Hoc demerso humor dilutior cuti remanet, & inde pallescit. Ideo timentes & tremunt, quia uirtus animæ introrsum fugiens neruos relinquit, quibus teneba

tur fortitudo membrorum, & inde saltu timoris agitantur. Hinc & laxamentum uentris comitatur timorem, quia musculi, quibus claudebantur retrimentorũ meatus, fugientis introrsum animæ uirtute deserti, laxant uincula, quibus retrimente usq; ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis uenerabiliter assensus, obticuit. Tunc Auienus, Quia me ordo ait, ad similitudinem consultationis applicat, reducendus est mihi ad conuiuium sermo, qui longius à mensa iam fuerat euagatus, & ad alias transierat questiões. Sæpe apposita salita carne, quam laridum uocamus, ut opinor, quasi large aridum, quærere mecum ipse constitui, qua ratione carnem ad diuturnitatem usus admistio salis seruet. Hoc licet æstimare mecum possim, malo tamen ab eo, qui corpora curat, certior fieri. Et Disarius, Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est: & nisi quodam uinculo contineatur facile defluit. Continentur autem q̃ diu inest anima reciprocatione aeris, qua uegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. Hoc cessante ꝑ animæ discessum, membra marcescunt, & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. Tum sanguis etiam (qui q̃ diu fuit compos caloris, dabat membris uigorẽ) calore discedente uersus in saniem, non manet intra uenas, sed foras exprimitur, atq; ita laxatis spiramentis effluit tabes fæculenta. Id fieri sal admistus corpori prohibet. Est enim natura siccus et calidus, & fluxum quidem corporis calore contrahit, humorem uero siccitate uel coercet, uel exorbet. Certe humorem sale differri siue consumi, fit hinc cognitu facile, ꝙ si duos panes pari

magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale alte rum, inuenies indigentem salis pondere propensiorem, scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Etiam hoc à Disario meo quesitum uolo, cur defæcatum uinum ualidius sit uiribus, sed infirmius ad permanẽdũ: & tã bibentẽ cito ꝓmouet, q̃ ipsum si mãserit facile mutatur? Quod cito inqt Disarius ꝓmouet, hæc rõ ẽ, qa quanto penetralibus in uenas efficitur bibentis, tanto fit liquidius fæce purgata. Ideo autẽ facile mutatur, ꝗ nul lo firmamento nixum undiq; sui ad noxam patet. Fæx enim uino sustinẽdo, & alendo, & uiribus sufficiendis quasi radix eius est. Et hoc q̃ro Auienus ait, cur fæx in imo subsidit oĩum nisi mellis, mel solũ est qđ in summũ fæcẽ expuat? Ad hoc Disarius, Fæcis materia ut spissa atq; terrena, cæteris laticibus põdere præstat, melle uincitur. Ideo in illis grauitate deuergẽs ad fundũ decidit: ĩ melle uero, ut leuior, de loco uicta sursum pellitur. Quoniã ex ijs quæ dicta sunt, ingerũt se similes quæstio nes, cur Disari ita mel & uinũ diuersis ætatibus habẽtur optima? mel qđ recẽtissimũ, uinũ qđ uetustissimum? Vnde est & illud prouerbiũ, quo utuntur gulones, Mulsum qđ probe temperes, miscendũ esse nouo hymetio, & falerno uetulo. Propterea inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. Vini enim natura humida est, mellis arida. Si dicto meo addubitaueris, medicinæ contẽplator effectum. Nam quæ humectanda sunt corporis, uino fo uentur: quæ siccanda sunt, melle deterguntur. Igitur longinquitate temporis de utroque aliquid exorbente, uinum meracius sit, mel aridius, & ita mel succo priuatur, ut uinum aqua liberatur.

Nec hoc quod sequitur dissimile quæsitis est, cur si uasa uini atq; olei diutule semiplena custodias, uinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suauior conciliatur? Vtrunq;, Disarius ait, uerum est. In illud enim uacuum, quod superne liquido caret, aer aduena incidit, qui tenuissimum quenq; humorem elicit & exorbet. Eo siccato, uinum, quasi spoliatum uiribus, prout ingenio imbecillum aut ualidum fuit, uel acore exasperatur, uel austeritate restringitur. Oleum autem superuacuo humore siccato, uelut mucore qui in eo latuit abstersо, acquirit nouam suauitatem saporis. Rursus Auienus, ait Hesiodus cum ad medium dolij peruentum est comparcendum, & cæteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum uinũ sine dubio significans quod in dolij medietate consisteret. Sed & hoc usu probatum est, in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. Quæro igitur cur oleum quod in summo ẽ, uinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur. Nec cunctatus Disarius ait, Mel quod optimum est, reliquo ponderosius est. In uase igitur mellis, pars quæ in imo est utiq; præstat pondere, & ideo supernatante pretiosior est. Contra in uase uini, pars inferior admistione fæcis non modo turbulenta, sed etiam sapore deterior est. Pars uero summa, aeris uicinia corrũpitur, cuius admistione fit dilutior. Vnde agricolæ dolia non contenti sub tectum reposuisse, defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, remouentes in quantum fieri potest à uino aeris contagionẽ: à quo tam manifeste læditur, ut uix se tueatur in uase pleno, & ideo aeri minus peruio. Cæterum si inde hauseris, & locum

aeris admistioni patefeceris, reliquum quod remansit, omne corrumpitur. Media igitur pars quantum à confinio summi utriusq;, tantum à noxa remota est, et quasi nec turbulenta nec diluta. Adiecit Auienus, Cur eadē potio meracior uidetur ieiuno, q̄ ei qui cibum sumpsit? Et ille, Venas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. Igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo uenas inuenit, neq; fit admistione dilutior, ꝑ uacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc quoq; sciēdum est mihi, Auienus inquit, cur qui esuriens biberit, aliquantulum famem subleuat: qui uero sitiens cibum sumpserit, non solum non domat sitim, sed magis cupidinem potus accendit. Nota est inquit, Disarius, causa. Nam liquori quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo uersus permanet, & uenas compleat. Et ideo inedia quæ inanitatem fecerat, accepto potus remedio, quasi iam nō in totum uacua recreatur. Cibatus uero utpote concretior & grandior, in uenas non nisi paulatim confectus admittitur. Ideo sitim quam reperit, nullo solatio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est, exorbet, & inde penuria eius quæ sitis uocatur augetur. Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratum relinquo, cur maior uoluptas est, cum sitis potu extinguitur, q̄ cum fames sedatur cibo. Et Disarius Ex prædictis quoq; liquet. Nam potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat, & omnium partium sensus facit unam maximam & sensibilem uoluptatem. Cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. Ideo uoluptas eius multifariam cōminuitur. Hoc quoq; (si uidetur) addo quæsitis, cur qui auidius uo- Avide Comedens

rant, facilius satietate capiuntur, q̃ qui eadem quietius ederint. Breuis est, inquit ille, responsio. Nam ubi auide deuoratur, tunc multus aer cũ eduliis infertur propter hiatum rictus, & crebritatem respirandi. Igitur ubi aer uenas compleuit, ad abiiciendum fastidium pro cibo pensatur. Ni molestus sum Disarii, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem, & dicas quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore, q̃ manu sustinemus: & quid eorum plus feruet, q̃ ut diutius mandi possit, illico deuoramus, & tamen aluus non perniciose uritur? Et ille, Intestinus calor qui in aluo est, quasi multo maior uehementiorq;, quicquid calidum accipit magnitudine sua circũuenit, ac debilitat. Ideo præstat, si quid ori feruidum admoueris, non ut quidam faciũt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres: sed paulisper labra comprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, comprimat minorem calorem. Manus autem ut rem feruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore. Iamdudum, inquit Auienus, nosse aueo, cur aqua, quæ obsita globis niuium perducatur ad niualẽ rigorem, non minus in potu noxia est, q̃ ex ipsa niue aqua resoluta. Scimus enim quot quantæq; noxæ epoto niuis humore nascantur. Et Disarius, Addo aliquid ante quæsitis, Aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat, & calida bibatur æque noxia est, ac si epota sit frigida. Ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam, quam non pingebit aperire authore Aristotele, qui in Physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum (nisi fallor) absoluit, Omnis aqua, inquit, habet in se aeris tenuissimi portionẽ,

quo salutaris est. habet & terream fæcem, quæ est corpulenta post terram. Cum ergo aeris frigore, & gelu coacta calescit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua discedente conueniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura. Quod hinc apparet, quia cum fuerit eadẽ aqua solis calore soluta: minor modus eius reperitur, q̃ fuit anteq̃ congelasceret. Deest, ꝙ euaporatio solum in aqua salubre consumpsit. Nix ergo quæ nihil aliud est, q̃ aqua in aere densata, tenuitatem sui, cum densaretur amisit: & ideo ex eius resolutæ potu, diuersa morborũ genera uisceribus inseminantur. Nominatum gelu, ueteris quæ me solebat agitare admonuit quæstionis, cur uina aut nunq̃, aut rarenter congelascant, cæteris ex magna parte humoris, nimietate frigoris cogi solitis? Num quia uinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit, αἴθοπα οἶνον, non ut quidam putant propter calorem: an alia quæpiam causa est? quã quia ignoro, scire cupio. Ad hæc Disarius, Esto uina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est aut minorem uim in corporibus calefactandis habet? et tamen gelu stringitur. Certe si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt, facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est, atq; id tamen nunq̃ gelu stringitur. Num igitur oleo magis causa est coaguli celerioris, ꝙ & leuigatius, & spissius est? Faciliora enim ad coeundum uidentur, quæ leuatiora densatiora sunt, Vino autem non contingit tanta mollities, & est quam oleum multo liquidius. Acetum ue-

Vinum

Acetum

ro & liquidissimum est inter cæteros humores: & tan to acerbius, ut sit acore tristificum: & exemplo marinæ aquæ, quæ ipsa quoq; amaritudine sui aspera est, nũ q̃ gelu contrahitur. Nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium fermè qui hæc quæsierunt opinionem scripsit, mare Bosporicum, quod & Cimmeriũ appellat, earumq; partium mare omne quod Scythicũ dicitur, gelu constringi & consistere, aliter est ac putatur. Nam non marina aqua contrahitur, sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est, & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit, & incolumi aqua marina uidetur in mari gelu, sed de aduenis undis coactum. Hoc & in Ponto fieri uidemus, in quo frusta quædam, & (ut ita dixerim) superficies gelidæ feruntur, contractæ de fluuialium uel palustrium undarum multitudine, in quas licet frigore concretæ, tamen sunt natantes, quasi leuatiores marina. Plurimum autem aquarũ talium influere Ponto, et totam superficiem eius infectam esse dulci liquore (propter quod ait Salustius, mare Ponticum dulcius q̃ cætera) est hoc quoq; testimonio, quod si in pontum, uel paleas, uel ligna, seu quæcunq; alia natantia proieceris, foras extra pontum feruntur in Propontidem, atq; ita in mare, quod alluit Asiæ oram, cum cõstet in pontum influere maris aquam, non effluere de ponto. Meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit, in freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamq; interiacet, & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanũ litora, in Tyrrhenum prodit. Inde Hadriaticum mare facit, Ex quo

dextra in Parthenium, leua in Ionium, & directum in Aegeum pergit, atq; ita ingreditur in pontū. Quæ igitur ratio facit, ut riuatim aquæ de ponto fluant, cum foris influentes aquas pontus accipiat? Sed constat utraq; ratio. Nam superficies ponti propter nimias aquas, quæ de terra dulces influunt, foras effluit, deorsum uero intro pergit influxio. Vnde probatum est, natantia quæ (ut supra dixi) iaciuntur in pontum, foras pelli. Si uero colūna deciderit, introrsum innare. Et hoc sæpe usu probatum est, ut grauiora quæq; in fundo propontidis ad ponti interiora pellantur. Adiecta hac una consultatione reticebo, Cur omne dulce magis dulce uidetur, cum frigidum est, q̃ si caleat? Respondit Disarius, Calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit. Ideo ex aspiratione oris prouenta suauitas excluditur. Quod si caloris absit iniuria, tum demū potest lingua incolumi blandimento, dulcedinem pro merito eius excipere. Præterea succus dulcis per calorem nō impune penetrat uenarum receptacula, & ideo noxa minuit uoluptatem. Successit Horus: & cum multa, inquit, de potu & cibatu quæsisset Auienus, unum maxime necessarium (sponte an oblitus ignoro) prætermisit, cur ieiuni magis sitiant q̃ esuriant. Hoc in commune nobis Disari si uidetur absolue. Et ille, Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. Cum enim animal ex diuersis constet elementis, unum est de ijs quæ corpus efficiunt, quod & solum, aut maxime ultra cætera, aptum sibi quærat alimentum, calorem dico, qui liquorem sibi semper exigit ministrari. Certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus uidemus nec aquā,

Dulcia

Ieiunus

nec aerem, neq; terram aliquid quo alatur, aut quod cõsumat exigere, nullamq́; noxam uicinis uel appositis sibi rebus inferre. Solus ignis alimenti perpetui desiderio quicquid offendit absumit. Inspice & primae aetatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat, & contra senes cogita facile tolerare ieiunium, quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. Sed et media aetas si multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorem, animosius cibum appetit. Consideremus & animalia sanguine carẽtia, quae nullum cibum quaerant penuria caloris. Ergo si calor in appetentia semper est, liquor autem proprium caloris alimentum est: bene in nobis, cum ex ieiunio corpori nutrimenta quaeruntur, praecipue calor suum postulat: quo accepto, corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis, Auienus annulum de mensa retulit, qui illi de breuissimo dexterae manus digito repente deciderat. Cumq; à praesentibus quaereretur, cur eum alienae manui & digito, et non huic gestamini deputatis potius insereret: ostendit manum laeuam ex uulnere tumidiorẽ. Hinc Horo nata quaestionis occasio. Et dic, inquit, Disari (Omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionẽ tu uero doctrinam & ultra q̃ medicina postulat consecutus es) dic inquam, cur sibi communis assensus annulum in digito, qui minimo uicinus est, quem etiam medicinalem uocant, & manu praecipue sinistra gestandum esse persuasit? Et Disarius, De hac ipsa quaestione sermo quidam ad nos ab Aegypto uenerat, de quo dubitabã, fabulam'ne an uerã rationem uocarem: sed libris Anatomicorum postea consultis, uerum repperi, neruum quẽdam de corde natum priorsum pergere usq; ad digitum

Anulo.

manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum cæteris eiusdē digiti neruis: & ideo uisum ueteribus, ut ille digitus annulo tanq̄ corona circundaretur. Et Horus, adeo, inquit, Disari uerum ita ut dicis Aegyptios opinari, ut ego sacerdotes eorū, quos prophetas uocant, cum in templo uidissem circa deorū aras, hūc in singulis digitum confectis odoribus illinire, & eius rei causas inquisissem, & de neruo quod iam dictum ē principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. Complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus perfectus atq; diuinus ē. Causasq; cur plenus sit hic numerus, ille multis asseruit, ego nunc ut præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Aegypto diuinarum omnium disciplinarū compote, cur annulus huic digito magis inseratur, agnoui. Inter hæc Cecinna Albinus, si uolētibus erit uobis, inquit, in medium profero quæ de hac eadē causa apud Atteiū Capitonē pōtificij iuris inter primos peritū legisse memini, qui cū nefas esse sanciret, deorū formas insculpi annulis: eo usq; processit, ut & cur hoc digito uel in hac manu gestaretur ānulus, nō taceret. Veteres, inq̄t, nō ornatus, sed signādi causa annulū secū circūferebāt. Vnde nec plus habere q̄ unū licebat, nec cuiq̄ nisi libero: quos solos fides decerneret, quæ signaculo cōtinetur. Ideo ius annulorū famuli nō hēbant. Imprimebatur aūt sculptura materiæ annuli, siue ex ferro, siue ex auro foret: & gestabatur ut quisque uellet, quacunq; manu, quolibet digito. Postea, inquit, usus luxuriantis ætatis signaturas pretiosis gemmis cœpit insculpere, & certatim hæc

Deorū form[as] anul[is] insculpi
Pitag.
Pornel.

omnis imitatio lacessiuit, ut de augumẽto pretij quo scul pendos lapides parassent, gloriarentur. Hinc factum est, ut usus annulorum exemptus dexteræ quæ multũ negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quæ ociosior ẽ: ne crebro motu, & officio manus dexteræ, pretiosi lapi des frangerentur. Electus autem, inquit, ipsa læua ma nu digitus minimo proximus, quasi aptior cæteris, cui commendaretur annuli pretiositas. Nam pollex, qui no men ab eo ꝙ pollet, accepit, nec in sinistra cessat, nec mi nus q̃ tota manus semper in officio est. Vnde apud Græ cos ἀντί χειρ inquit, uocatur, quasi manus altera. Pollici uero uicinus, nudus, & sine tuitione alterius appositi ui= debatur. Nam pollex ita inferior ẽ, ut uix radicem eius excedat. Medium & minimum uitauerunt, inquit, ut in eptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: & ele= ctus est, qui ab utroq; clauditur, & minus officij gerit, & ideo seruando annulo magis accõmodatus. Hæc sunt quæ lectio põtificalis habet. Vnusquisq; ut uolet, uel He truscam. uel Aegytiam opinionem sequatur. Inter hæc Horus ad consulendum seuerus, Scis, inquit, Disari, præ ter hunc uestitum qui me tegit, nihil me à nominis censu aliud habere. Vnde nec seruus mihi est, nec ut sit opto: sed omnẽ usum, qui uiuo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo cum in Hostiensi oppido mora= rer, sordidatum pallium meum in mari diutule laui, et super litus sole siccaui, nihiloq; minus eædẽ in ipso post ablutionem maculæ sordium uisebantur. Cunq; me res ista stupefaceret, assistens forte nauta, quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si uis emaculatum. Parui, ut uerum probarem: aqua dulci ablutum atq; siccatum,

uidi splendori suo redditum. Et ex illo causam requiro, cur magis dulcis aqua, quam salsa idonea sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita & soluta est. Ait enim aquam marinam multo spissiorem esse, quam est dulcis: immo illam esse fæculentam, dulcem uero puram, atque subtilem. Hinc facilius ait, uel imperitos nandi sustinet mare: cum fluuialis aqua, quasi infirma, & nullo adiumento fulta, mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. Ergo aquam dulcem dixit, quasi natura leuem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt: & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere. marinā uero quasi crassiorē, nec facile penetrare purgando, propter sui densitatem: & dum uix siccatur, non multum sordium secum trahere. Cumque Horus ijs assentire uideretur, Eustathius ait, Nec decipias quæso credulum, qui se quæstionemque suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, ut nonnulla alia, magis acute quam uere ista disseruit. Adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis, ut sæpe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola aqua, uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerē, uel si defuerit, terrenum puluerem, ut crassior facta celerius possit abluere. Nihil ergo impedit marinæ aquæ dēsitas. Sed nec ideo quia salsa est, minus abluit. Salsitas enim findere, & uelut aperire meatus solet, & ideo magis elicere debuit abluēda. Sed hæc una causa est, cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est, sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est, et sales docent, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. Est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod cum inspargitur flam

Arist.

mæ, non tam extinguit, q̃ pariter accenditur, aquæ p̃ pinguedine alimoniam igni subministrante. Postremo Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. Facit. n. Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes, cum super mare esset, non in mari, sed in fluuio. Idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Vlysses enim cum iamdudum mare euasisset, et staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulas.

Ἀμφίπολοι στῆθ᾽ οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ᾽ ἐγὼ αὐτὸς
Ἅλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι. ἀμφὶ δ᾽ ἐλαίῳ
χρίσομαι, ἦ γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροός ἐστιν ἀλοιφή.

Post hæc cum descendisset in fluuium, diuinus uates, qui in omni re naturam secutus est, expressit quod fieri solet: ut q̃ ascendunt de mari, si in sole steterunt, aqua quidẽ celeriter sole siccetur, maneat aũt in corporis sup̃ficie uelutiflos quidã, qui & in detergẽdo sentiatur. Et hæc est aquæ marinæ pinguedo q̃ sola impedit ablutionẽ. Et quia à cæteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo aũt nobis de aqua sermo fuit, quæro cur in aqua simulachra maiora ueris uidentur: quod genus apud popinatores pleraq; scitamentorũ cernimus proposita, ampliora specie q̃ corpore. Quippe uidemus in doliolis uitreis aquæ plenis, & oua globis maioribus, & iecuscula fibris tumidioribus, & beluas spiris ingentibus. Et omnino ipsum uidere, qua nobis ratione constet: quia solent de hoc nonnulli, nec uera, nec uerisimilia sentire. Et Disarius, Aqua, inquit, densior est aeris tenuitate, & ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa percussa uidendi acies scinditur, & in se recurrit. Scissa dũ redit iam non directo ictu, sed undiq; uersum incurrit

liniamenta simulachri: & sic fit, ut uideatur imago archetypo suo grandior. Nam & solis orbis matutinus sõlito nobis maior apparet, quia interiacet inter nos & ipsum aer adhuc de nocte roscidus, & grandescit imago eius tanq̃ in aquæ speculo uisatur. Ipsam uero uidendi naturam nõ insubide introspexit Epicurus: cuius in hoc non est, ut existimo, improbanda sententia, astipulãte præcipue Democrito. Qui sicut in cæteris, ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus, ab omnibus corporibus iugi fluore quæpiam simulachra manare, nec unq̃ tantulam moram interuenire, quin ultro ferãtur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarũ receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatã sibi à natura sedem proprij sensus recurrunt. Hæc sunt quæ uir ille commemorat, quibus si occurris obuius, expecto quid referas. Ad hæc renidẽs Eustathius, in propatulo est, inquit, q̃d decepit Epicurũ. A` uero enim lapsus est, aliorũ quatuor sensuum secutus exemplũ, quia in audiendo, & gustando, et odorãdo, atq; tangendo, nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus, q̃d sensum sui moueat. Quippe & uox ad aures ultro uenit, & auræ in nares influunt, & palato ingeritur quod gignat saporẽ, & corpori nostro applicantur tactu sentienda. Hinc putauit & ex oculis nihil foras proficisci, sed imagines rerum in oculos ultro meare. Cuius opinioni repugnat, q̃ in speculis imago aduersa contemplatorem suum respicit, cum debeat (si quidem à nobis orta recto meatu proficiscitur) posteram sui partem cum discedit ostendere, ut læua læuam, dextra dextram respiciat. Nã histrio p̃sonã sibi detractã, ex ea p̃te uidet,

qua induit, scilicet non faciem, sed posteriorem cauernã. Deinde interrogare hunc uirum uellem, an tunc imagines è rebus auolant, cum est qui uelit uidere: an & cum nullus aspicit, emicant undiq; simulachra. Nam si quod primum dixi teneat, quæro cuius imperio simulachra præsto sint intuenti, & quoties quis uoluerit ora conuertere, toties se et illa conuertant? sin secundo inhæreat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro q̃diu cohærentia permanent nullo coagulo iuncta ad permanendum? Aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorem, cuius natura cum sit incorporea, tamen nunq̃ potest eẽ sine corpore? Deinde quis potest in animum inducere, simul atq; oculos uerteris, incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum, quas uno oculorum iactu uidemus, cũ sit pupilla quæ uisu pollet oppido parua? Et quo nã modo totus exercitus uisitur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atq; ita collocata tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem uerbis uerberare, cum ipsa rei uanitas se refellat? Constat autem uisum nobis hac prouenire ratione. Genuinum lumen è pupilla quacunq; eam uerteris directa linea emicat. Id oculorum domesticum profluuium, si repererit in circunfuso nobis aere lucem, per eã directum pergit, q̃diu corpus offendat. Et si faciem uerteris ut circunspicias, utrobiq; acies uidendi directa procedit. Ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens à tenui radice, in summa fit latior sicut radij à pictore finguntur. Ideo per minutissimũ

foramen contemplans oculus, uidet cœli profunditatem. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum uidendi, lumen quod de nobis emittimus, & ut aer qui interiacet lucidus sit, & corpus, quo offenso desinat intensio. Quæ si diutius pergat, rectam intensionem lassata nõ obtinet, sed scissa in dexteram læuamq; diffunditur. Hinc est, quod ubicunq; terrarũ steteris, uideris tibi quãdam cœli cõclusionem uidere, et hoc est quod horizontem ueteres uocauerunt: quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planũ contra aspicientibus, non pergere ultra centum octoginta stadia, et inde in orbe iã recuruari. Per planum ideo adieci, quia altitudines longissime aspicimus: quippe qui & cœlum uidemus. Ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centron est. Et quia diximus quantũ à centro acies usq; ad partem orbis extenditur, sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum sexaginta stadiorum est: & si ulterius qui intuetur accesserit, seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem uidebit. Sicut igitur diximus, cum lumen quod pergit è nobis, per aeris lucẽ in corpus inciderit, impletur officium uidendi. Sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam speciem rationi sensus oculorum, & illam aduocata memoria recognoscit. Ergo uidere oculorum est, iudicare rationis, memoriæ meminisse: quia trinum est officium, quod uisum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio memoria. Sensus rem uisam rationi refundit. Illa quid uisum sit recordatur. Adeo autem intuẽdo necessarium est rationis officium, ut sæpe in uno uidendi sensu, etiam alium sensum memoria suggerente ratio deprehendat. Nã si ignis

appareat, sciteum & ante tactum ratio calere. Si nix sit illa quæ uisa est, intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. Hac cessante, uisus inefficax est, adeo, ut quod remus in aqua fractus uidetur, uel quod turris eminus uisa cum sit angulosa, rotunda existimatur, faciat rōnis negligentia: quæ si se intenderit, agnoscit in turre angulos, & in remo integritatem. Et oīa illa discernit, quæ Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus unus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione, cui nonnunq̄ ad discernendam speciem non sufficit sensus unus. Nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura uisatur, non oīno id malum est. Potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. Aduocandus est igitur sensus alter, ut odor iudicet. Sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. Hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare. Sed metus est ne ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur, elegit. Confugiendum est igitur ad saporem, qui si formæ cōsentiat, malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur, efficaciam sensuum de ratione pādere. Ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis locauit. His dictis fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo ut attestari uel ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde subiecit, Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad uendicandos sibi de aliena arte tractatus, unde sæpe occurrit in manifestos errores. Vt Plato uester, dum nec anatomicæ, quæ medicinæ propria est, abstinet: risum de se posteris tradidit. Dixit enim diuisas esse uias deuorandis cibatui et

potui: & cibum quidem per stomachum trahi, potum uero per ἀρτηρίαν quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis allabi. Quod tantum uirũ uel existimasse, uel in libros retulisse, mirandum est, uel potius dolendum. Vnde Erasistratus medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus est, dicens illum retulisse longe diuersa q̃ ratio deprehẽdit. Duas enim esse fistulas instar canaliũ, easq; ab oris faucibus proficisci deorsum, & per earũ alteram induci, delabiq; in stomachũ esculenta omnia et poculenta, ex eoq; ferri in uentriculũ, qđ Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atq; illic subigi digeriq;, ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, qđ Græce κῶλον dicitur: humidiora aũt per renes in uesicã trahi: & per alterã de duobus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritum à summo ore in pulmonẽ, atq; inde rursum in os & in nares cõmeare: perq; eãdẽ, uocis fieri meatũ: ac ne potus cibus'ue aridior, quẽ oporteret in stomachum ire, procederet ex ore, laberetur'q; in eã fistulã ꝑ quã spiritus reciprocatur, ex ea'q; offensione intercluderetur aiæ uia, impositã esse arte quadã & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrũ mutuũ utriusq; fistulæ, q̃ sibi sunt cohærentes: eam'q; ἐπιγλωττίδα inter edendũ bibẽdum'q; opire ac protegere τὴν τραχεῖαν, ne quid ex esca potu'ue incideret in illud quasi æstuãtis aiæ iter, ac propterea nihil humoris influere in pulmonẽ ore ipso arteriæ cõito. Hæc Erasistratus, cui (ut existimo) uera rõ cõsentit. Cũ enim cibus nõ squallidus siccitate, sed humoris temperie mollis uẽtri inferẽdus sit, necesse est eandem uiã ambobus patere, ut cibus potu temperatus ꝑ stomachum in uen-

trem condatur: nec aliter natura componeret, nisi quod
salutare esset animali. Deinde cum pulmo & solidus,
& leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quē
admodum penetrat, aut transmitti potest ad locum di=
gestionis, cum constet, si quando casu aliquid paulo densi=
us in pulmonem uiolentia spiritus trahente deciderit,
mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes
usq; ad uexationem salutis? Si autem naturalis uia potū
īn pulmonem traheret, cum corpulenta bibūtur, uel cū
hauritur potus admistus granis, seu ex re aliqua den=
siore, quid ijs sumptis pulmo pateretur? Vnde ἐπιγλωτ=
τὶς à natura prouisa est, quæ cum cibus sumitur operi
mento sit arteriæ, ne quid per ipsam in pulmonem spi=
ritu passim trahente labatur. Sicut cum sermo emitten
dus est, inclinatur ad operiendam stomachi uiam, ut
ἀρτηρίαν uoci patere permittat. Est & hoc de experiē
tia notum, q qui sensim trahunt potum, uentres habēt
humectiores, humore qui paulatim sumptus est diutius
permanente. Si quis uero auidius hauserit, humor eodē
impetu quo trahitur, præterit in uesicam, & sicciori ci
bo prouenit tarda digestio. Hæc autem differentia non
nasceretur, si à principio cibi & potus diuisi essent mea
tus. Quod autem Alcæus poeta dixit, & uulgo canitur,
Τόν τε πνεύμονα οἴνῳ, τὸ γὰρ ἄκρον περιστέλλεται, ideo di
ctum est, quia pulmo re uera gaudet humore, sed tra=
hit quantum sibi existimat necessarium: Vnde satius
fuisset philosophorum omnium principi, alienis abstine
re, quàm minus nota proferre. Ad hæc Eustathius pau
lo cōmotior, Non minus te, inquit, Disari philosophis q̄
medicis inserebam, sed modo uideris mihi rem consensu

generis

generis humani decantatam & creditam, obliuioni dare: philosophiam artem esse artium, & disciplinam disciplinarum. Et nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu medicina: cum philosophia illic habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est, de incorporeis disputat: & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de diuinis corporibus uel cœli, uel syderum, tractat. Medicina autem physicæ partis extrema fæx est, cui ratio est cũ testeis terrenisq; corporibus. Sed quid rationem nominaui, cum magis apud ipsam regnet coniectura quàm ratio? Quæ ergo conijcit carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ, de incorporeis & uere diuinis certa ratione tractanti. Sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. Ἐπιγλωττὶς quam memoras, inuentum naturæ est ad tegendas detegendasq; certa alternatione uias cibatus & potus, ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. Propterea tot meatibus distinctus est, & interpatet rimis: non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret: sed ut per eos siqd cibatus in pulmonem deciderit, succus eius mox migret in sedem digestionis. Deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi scisso meatu suo, reiectatur foras incolumi stomacho, quod non contingeret, nisi ἀρτηρία uia esset humoris. Sed & hoc in propatulo est, quia quibus æger est pulmo, accendũtur in maximam sitim: quod non eueniret, nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoq; intuere, ꝙ animalia quibus pulmo nõ est, potum nesciunt. Natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod uiuẽdi ministe-

rium fecit: quod cum deest, usus eius non desideratur. Vel hoc cogita, quia si stomachus cibum, potumq; susciperet, superfluus foret uesicæ usus. Poterat enim utriusq; rei stomachus retrimenta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderentur, sed unus utriq; sufficeret ab eadē statione transmisso. Modo autem seorsum uesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo uesicæ. Nec hoc prætereundum est, q in urina quæ est retrimentum potus, nullum cibi uestigium reperitur, sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris, uel odoris inficitur. Quod si in uentre simul fuissent, aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. Nam postremo lapides qui de potu in uesica nascuntur, cur nunq̄ in uentre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant, & nasci in uentre quoq; debuerint, si uenter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum, nec poetæ nobiles ignorant. Ait enim Eupolis in fabula, quæ inscribitur Colaces. Euripides uero huius rei manifestissimus astipulator est. Cum igitur & ratio corporæ fabricæ, & testium nobilis authoritas astipuletur Platoni, non'ne quisquis contra sentit, insanit? Inter hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens & illudens, facessant ait, hæc quæ inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur. Quin potius si quid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo, ouum ne prius extiterit, an gallina. Irridere te putas Disarius ait, & tamen quæstio quam mouisti, & inquisitu, & scitu digna est. Tu enim me tibi de rei utilitate comparans consuluisti, utrū prius gallina ex ouo, an ouum ex gallina prodierit. Sed hoc ita

Plut. in Sympos.

serijs inserendum est, ut de eo debeat uel anxie disputa ri. Et proferam quæ in utranq; partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi utrum eorũ uerius malis uideri. Si concedimus omnia quæ sunt, aliquando cœpisse: ouum prius à natura factum iure existimabitur. Semper enim quod incipit, imperfectum adhuc, & informe est. & ad perfectionem sui per procedentis artis, & tpis additamenta formatur. Ergo natura fabricans auẽ ab informi rudimento cœpit, & ouum in quo nec dum est spẽs, extitit, procedente paulatim maturitatis effectu. Deinde quicquid à natura uarijs ornatibus comparatũ est, sine dubio cœpit à simplici, & ita contextionis acces sione uariatum est. Ergo ouum uisu simplex, & undiq; uersum pari specie creatum est: & ex illa uarietas or natuum quibus constat auis species absoluta est. Nam sicut elementa prius extiterunt, & ita reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ouo sunt, si uenialis erit ista translatio, uelut quædam gallinæ elementa credenda sunt. Nec importune elementis de quibus sunt omnia, ouũ comparauerim. Omni enim genere animantium quæ ex coitione nascuntur, inuenies ouum aliquorũ esse principiũ instar elemẽti. Aut. n. gradiuntur aĩantia, aut serpunt, aut nãdo, uolãdo'ue uiuunt. In gradiẽtibus lacertæ et similia ex ouis creantur. Quæ serpũt, ouis nascuntur. Exordio uolãtia uniuersa de ouis prodeunt, excepto uno qđ incertæ naturæ est. Nã uespertilio uolat quidem pellitis alis: sed inter uolantia non habendus est, qui quatuor pedibus graditur, formatosq; pullos parit, & nutrit lacte quos generat. Natantia penè omnia de ouis oriuntur

generis sui, crocodilus uero etiam de testeis qualia sunt uolantium. Et ne uidear plus nimio extulisse ouum elementi uocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris: in quibus hac ueneratione ouum colitur, ut ex forma tereti ac penè sphærali atq; undiq; uersum clausa, & includente intra se uitam, mundi simulachrum uocetur. Mundũ aũt consensu oĩm constat uniuersitatis esse principium. Prodeat qui priorem uult esse gallinam, & in hæc uerba tentet quod defendit asserere. Ouum, rei cuius est, nec initium, nec finis est. Nã initium semen est, finis auis ipsa formata. Ouum uero digestio est seminis. Cũ ergo semen aĩalis sit, et ouũ seminis ouũ ante aĩal ẽẽ non potuit: sicut non potest digestio cibi fieri anteq̃ sit q edit. Et tale est dicere ouum ante gallinam factum, ac si quis dicat, matricem ante mulierem factam. Et qui interrogat quemadmodum gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti, quonam pacto homines facti sint ante pudenda, de quibus homines procreantur. Vnde sicut nemo recte dicet, hominem seminis esse, sed semen hominis: ita nec oui gallinam, sed ouum esse gallinæ. Deinde si cõcedamus, ut ab aduersa parte dictum est, hæc quæ sunt, ex tpe aliquod sumpsisse principium: natura primum singula animalia perfecta formauit, deinde perpetuã legem dedit: ut continuaretur procreatione successio. Perfecta autem in exordio fieri potuisse, testimonio sunt nunc quoq; non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta nascuntur: ut in Aegypto mures, & in alijs locis ranæ, serpentesq;, & similia. Oua autem nunq̃ de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio. Natura uero perfecta format, & de perfectis ista

procedunt, ut de integritate partes. Nam ut concedam oua auium esse seminaria, uideamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quæ ita sancit. Semen generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens. Non potest autem ad similitudinem pergi rei quæ nec dum est: sicut nec semen ex eo quod adhuc non subsistit emanat. Ergo in primo rerũ ortu intelligamus, cum cæteris animantibus quæ solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur, quin prius fuerint q̃ semen suum, aues quoq; opifice natura extitisse perfectas. Et quia uis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos, quos pro diuersitate animantium natura uariauit. Habes Euangele utrobiq; quod teneas, & dissimulata paulisper irrisione tecum delibera quid sequaris.

Et Euangelus, Quia etiam ex iocis seria facit uiolentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo, cuius diu me exercuit uera deliberatio. Nuper enim mihi de Tyburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit sylua uenantibus. Et quia diutule continuata uenatio est, perlati sunt alij interdiu, noctu alij quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui uero per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt, putruerunt. Quod ubi scitum est, qui sequenti nocte deferebant, infixo cuicunq; parti corporis acuto æneo, apros carne integra pertulerunt. Quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occisis solis radij non dederunt, lunare lumen effecerit? Facilis est inquit Disarius, & simplex ista responsio. Nullius enim rei fit aliquando putredo, nisi calor humorq; conuenerint. Pecudum autem putredo nihil aliud est, nisi cũ defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorem

resoluit. Calor aūt si temperatus sit et modicus, nutrit humores: si nimius, exiccat, & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis, sol ut maioris caloris haurit humorē: lunare lumen, in quo est non manifestus calor, sed occultus tepor, magis diffundit humecta. Et inde prouenit iniecto tepore, & aucto humore putredo. His dictis, Eustathium Euangelus intuens, si rationi dictæ assentiris ait, annuas oportet: aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia uis uestri sermonis obtinuit, ne inuita aure uos audiam. Omnia inquit Eustathius à Disario & luculente, & ex uero dicta sunt. sed illud pressius intuendum est, utrum mensura caloris sit causa putredinis: ut ex maiore calore non fieri, & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet quando annus in æstate est, & hyeme tepescit, putrefacit carnes æstate, non hyeme. Ergo nec luna propter summissiorem calorē diffundit humores. Sed nescio quæ proprietas quam Græci ἰδίωμα uocant, et quædam natura inest lumini quod de ea defluit, quæ humectet corpora, & uelut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris, putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. Neq; n. omnis calor unius est qualitatis, ut hoc solo à se differat, si maior minor'ue sit. Sed esse in igne diuersissimas qualitates, nullam secum habētes societatem, rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne, quia cæteri ad producendam hāc materiam inhabiles uidentur. Medici in remedijs concoquendis magis sarmentis, q̄ ex alio ligno ignem requirunt. Qui uitro soluēdo firmandoq; curant, de arbore cui Myricæ nomen

est,igni suo escam ministrant. Calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris,perniciosus est balneis, & ad dissoluendas iuncturas marmorũ efficaciter noxius est. Ergo non mirum,si ratione proprietatis quæ singulis inest,calor solis arefacit,lunaris humectat. Hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt,cum sub luna prætereunt,ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet: & sicut ligna adhuc uirore humida,accepto calore curuantur: ita & illorum membra contorqueat humoris adiectio. Hoc quoque notum est,quia siquis diu sub luna somno se dederit,ægre excitatur,et proximus fit insano,põdere pressus humoris,qui in omne eius corpus diffusus atq; dispersus est proprietate lunari,quæ ut corpus infundat omnes eius aperit,& laxat meatus. Hinc est,ꝙ Diana, quæ luna est,ἄρτεμις dicitur,quasi ἀερότεμις,hoc est,aerem secans. Lucina à parturiẽtibus inuocatur,quia proprium eius munus est distendere rimas corporis,et meatibus uiam dare,quod est accelerando partui salutare. Et hoc est quod eleganter poeta Timotheus expressit.

διὰ κυάνεον πόλον ἄστρων,διά τ᾽ ὠκυτόκοιο σελάνας.

Nec minus circa inanima lunæ proprietas ostenditur. Nam ligna quæ uel luna iam plena, uel adhuc crescente deiecta sunt,inepta sunt fabricis, quasi emollita per humoris conceptionem. Et agricolis curæ est,frumenta de agris non nisi luna deficiente colligere, ut sicca permaneant. Contra quæ humecta desideras, luna crescente conficies. Tunc & arbores aptius seres,maxime cum illa est sup terrã,quia ad incrementa stirpiũ necessarium ẽ humoris alimẽtum. Aer ipse proprieta-

tem lunaris humoris & patitur & prodit. Nam cum luna plena est, uel cum nascitur (& tunc enim à parte qua sursum suspicit plena est) aer aut in pluuiam solui tur, aut si sudus sit, multum de se roris emittit. Vnde Alcmam lyricus dixit rorem aeris et lunæ filium. Ita undiq; uersum probatur, ad humectandas dissoluẽdasq; carnes inesse lunari lumini proprietatem, quam magis usus q̃ ratio deprehẽdit. Quod autem dixisti Euangele de acuto æneo (ni fallor coniectura mea) à uero non deuiat. Est enim in ære uis acrior, quam medici stipticam uocant. Vnde squamas eius adijciunt remedijs, quæ contra perniciem putredinis aduocantur. Deinde qui in metallo æris morantur, semper oculorũ sanitate pollent: & quibus ante palpebræ nudatæ fuerant, illic conuestiuntur. Aura enim quæ ex ære procedit, in oculos incidens, haurit & exiccat quod male influit. Vnde & Homerus modo, ὄαπε δ' ἄμερδεν

αὐγὴ χαλκείη, κορύθων ἄπο λαμπομενάων,
θωρήκων τε νεοσμήκτων, σακέων τε φαεινῶν
ἐρχομένων ἄμυδις.

Has causas secutus appellat. Aristoteles uero author est, uulnera quæ ex æreo mucrone fiunt, minus esse noxia, q̃ quæ ex ferreo, faciliusq; curari: quia inest, inquit, æri uis quædam remedialis & siccifica, quam demittit in uulnere. Pari ergo ratione infixum corpori pecudis, lunari repugnat humori.

Finis & libri & totius operis desyderatur.

CENSORINI OPVSCVLVM DE DIE NATALI AD Q. CERELLIVM.

m VNERA ex auro, uel quæ ex argento nitent: cælato opere nonnunq̃ materia cariora: cæteraq́; hoc genus blandimenta fortunæ inhiãt hij, Qui uulgo diuites uocantur. te autem Q. Cerelli uirtutis non minus q̃ pecuniarum diuitem, id est, uere diuitem ista nõ capiunt. Non ꝙ earum possessionem, uel etiã usum à te omnino abieceris, sed ꝙ sapientium disciplina formatus satis liquido comperisti huiusmodi sita in lubrico bona, mala'ue per se non esse. sed τῶν μέσων: hoc est bonorum, malorumq́; media censeri: Hæc (ut comicus ait Terentius) perinde sunt: ut illius est animus, q ea possidet. Qui uti scit, ei bona: illi qui non utitur bene, mala. Igitur quoniam quisq; nõ quanto plura possidet: sed quanto pauciora optat, tanto est locupletior. Opes tibi in animo maximæ, & ea quidem quæ non modo bona generis humani procedunt: sed quæ ad deorum immortalium æternitatem penitus accedãt. Quod enim Xenophõ Socraticus dicit, Nihil egere, est deorũ. Quam minime autem, proximum à dijs. Quare cum dona preciosa neq; tibi per animi uirtutem desint: nec mihi per rei tenuitatem supersint: quodcunq; hoc libri est, meis opibus comparatum natalitij titulo tibi misi: in quo non ut plerisq; mos est: aut hic aperte philosophiæ præcepta ad beate uiuendum, quæ tibi scriberem, mutuatus sum, aut ex artibus rhetorũ locos laudibus tuis celebrãdis persecutus. ad id enim uirtutum omnium fa-

stigium ascendisti: ut cuncta ista, quae uel sapienter mouentur, uel familiariter praedicantur, uita moribusq; superaueris. Sed ex Philologis cõmentarijs quasdam quaestiunculas delegi: quae congestae, posunt aliquantulum uolumen efficere. Idq; à me docendi studio, uel ostentandi uoto non fieri praedico: ne in me uetus elogium iure dicatur, Sus mineruam docet. Cum tuo collatu scirem me plura didicisse, ne beneficijs tuis uiderer ingratus: nostrorũ ueterum sanctissimorum hominum exempla sum secutus. Illi enim quod alimenta, patriam lucem, se deniq; ipsos deorum dono habebãt. Ex omnibus aliquid deis sacrabant, magis adeo, ut se gratos approbarẽt: quam quod deos arbitrarẽtur hoc indigere. itaq; cum perceperant fruges, anteq̃ uescerentur, deis libare instituerunt. Et cũ agros, atq; urbes deorum munere possiderent, partem quandam templis sacellisq;, ubi eos colerent, dicauere. Quidã etiam pro caetera bona corporis ualitudine crinem deo sacrum pascebant. Ita ego à quo plura in litteris percepi: tibi haec exigua reddo libamina. Nunc quoniam liber de die natali inscribitur: à uotis auspicia sumantur. Itaq; hunc diem, quod ait Persius, Numera meliore lapillo. idq; q̃ saepissime facias, exopto. Et quod idem subiungit, Funde merum genio, hic forsitã quis quaerat: quid causae sit, ut merum fundendum genio, non hostia faciendum putauerit? quod scilicet ut Varo testatur in eo libro, cui titulus est articulus, etẽ de numeris: id moris institutiq; maiores nostri tenuerunt, ut cum die natali munus annale genio soluerent: manum à caede, ac sanguine abstinerent: ne die, qua ipsi lucem accepissent, alijs demerent. Deniq; Delij ad Apollinis genitoris arã

(ut Timæus auctor est) nemo hostiam cædit. Illud etiã in hoc die obseruandũ, quod genio facto neminem oportet ante gustare, q̃ eum qui fecerit. Sed & hoc à quibusdam sæpe quæsitum soluendum uidetur, quid sit genius? cur'ue eum potissimum suo quisq; natali ueneretur.

De Genio, & Lare.

Genius est deus: cuius in tutela, ut quisq; natus est, uiuit: siue etiam ꝙ ut generamur, curat: siue ꝙ unà gignitur nobiscum. siue etiam ꝙ nos genitos suscipiat, ac tueatur. certe à gignẽdo Genius appellatur. Eundem esse Genium & Larẽ multi ueteres memoriæ prodiderunt. In quis etiam C. Flaccus in libro quem ad Cæsarem de indigitamentis reliquit scriptum: hunc in nos maximam, quinimmo omnem habere potestatem creditum est: nonnulli binos genios in his duntaxat domibus quæ essent maritæ, colendos putauere. Euclides autem Socraticus duplicem omnibus omnino nobis genium dicit appositum: quam rem apud Lucilium in libro satyrarum. ix. licet cognoscere. Genio igitur potissimum per omnem ætatem quot annis sacrificamus, q̃q̃ non solum hic, sed et alij sunt præterea dei complures homini uitam pro sua quisq; portione adminiculantes. quos uolentem cognoscere indigitamentorum libri satis edocebunt: sed omnes hi semel in uno quoq; homine numinum suorum effectum representant: quo circa non per omne uitæ spacium nouis religionibus arcessuntur. Genius autem ita nobis assiduus obseruator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat: sed ab utero matris acceptos ad extremum uitæ diẽ comitetur. Sed cum singuli homines suos tantummodo

proprios colant natales: ego tamen duplici quot annis officio huiusce religionis astringor. Nam cum ex te, tuáq; amicitia honorem, dignitatem, decus, atq; præsidiũ: cuncta deniq; uitæ præmia recipiã: nefas arbitror, si diem tuũ, qui te mihi in hanc lucem ædidit, meo illo proprio negligentius celebrauero. Ille enim mihi uitam, iste fructum uitæ atq; ornamentum pepererũt: quoniam ætas à die natali initium sumit: suntq; ante hunc diem multa, quæ ad hominum pertinent, originem: non alienum uidetur de his dicere prius, quæ sunt natura propria. Igitur quæ ueteribus de natura humana fuerint opiniones, ex his quædam breuiter exponam.

Variæ opiniones ueterũ philosophorũ de generatione.

P Rima, & generalis quæstio inter antiquos sapientiæ studiosos uersata est: ꝙ cum constet, homines singulos ex parentũ seminibus esse procreatos: successione prolis multa sæcula prorogare. alij semper homines fuisse: nec unq̃ nisi ex hominibus natos: atq; eorum gratia caput, exordiumq; nullum extitisse arbitrati sunt. alij uero fuisse tempus, cum homines non essent: & his ortum aliquando, principiumq; natura tributum. sed prior illa sententia, qua semper humanũ genus fuisse creditur: auctores habet Pythagoram Samium, & Cereium Lucanum, & Architam Tarẽtinum, omnesq; adeo Pythagoricos: sed et Plato Atheniensis et Xenocrates, & Dicearcus Missenius. Item antiquæ academiæ philosophi non aliud uidentur opinati. Aristoteles quoq; Stagirites, & Theophrastus, multiq; præterea non ignobiles Peripatetici idem scripserunt: eiusq; rei exempla dicunt: ꝙ negant omnino posse reperiri aue

ne ante an oua generata sint: cum & ouum sine aue, & auis sine ouo gigni non possit: itaq; & omnium, quæ in sempiterno isto mundo semper fuerunt, futuraq; sunt: aiunt principium fuisse nullum: sed orbem esse quendã generantium nascentiumq;: in quo uniuscuiusq; geniti initium simul et finis esse uideatur. Qui autẽ homines aliquos primigenios diuinitus natura factos crederent, multi fuerunt: sed aliter atq; aliter in hac existimatione uersati. Nam ut omittam, quod fabulares poetarũ historiæ ferunt homines primos aut Promethei molli luto esse formatos: aut Deucalionis Pyrrhæq; duris lapidibus essẽ
» natos. Virg. Hic lapides Pyrrhæ iactos Saturnia regna.
» & alibi, quo tempore primum Deucalion uacuum la-
» pides iactauit in orbem: Vnde homines nati durum genus. quidam ex ipsis sapientiæ professoribus nescio an magis monstrosas, certe non minus incredibiles rationum suarum proferunt opiniones. Anaximander Milesius uideri sibi ex aqua terraq; calefactis exortos esse, siue pisces, siue piscibus similia animalia, in his homines concreuisse: fœtusq; ad pubertatem intus retentos, tum demum ruptis illis uiros mulieresq;, qui iam se alere possent, processisse. Empedocles autem egregio suo car
» mine, quod eiusmodi esse prædicat Lucretius: ut uix humana uideatur stirpe creatus: tale quiddã confirmat: primo membra singula ex terra quasi prægnante passim edita, deinde coijsse, & effecisse solidi hominis materiam, igni simul & humori permixtam. Cætera quid necesse est persequi? quæ non capiant similitudinem ueritatis. Hæc eadem opinio, etiam in Parmenide, uel inserta fuit pauculis exceptis ab Empedocle dissentiente.

Democrito uero abderitæ ex aqua, limoq; primum ui sum esse homines procreatos: nec longe secus Epicurus. Is enim credidit limo calefacto uteros nescio quos radicibus terræ increuisse: & in infantibus ex se æditis ingenium lactis humorem natura ministrante præbuisse. quos ita educatos, & adultos genus hominum propagasse. Zeno Citiæus stoicæ sectæ conditor principium humano generi ex nouo mundo constitutum putauit: primosq; homines ex solo adminiculo diuini ignis, idest dei prouidentia genitos. deniq; etiam uulgo creditum est, ut pleriq; genealogiæ authores sunt, quarundā gentium: quæ ex aduenticia stirpe nō sint principes terrigenas esse, ut in Attica, et Arcadia, Thessaliaq;: eosq; Autochthonas uocitari: ut in Italia poeta cecinit nymphas indigenasq; faunos nemora quædā tenuisse non difficile rudis antiquorum credulitas recepit. Nunc uero eo licentiæ poeticæ processit libido, ut uix auditu ferenda confingat: post hominum memoriam progeneratis iam gentibus & urbibus conditis homines è terra diuersis modis æditos: ut in Attica fertur regione Erichthonius ex uulcani semine homo exortus: et in Colchide, uel Bœotia cōsitis anguis dentibus armati partus, è quibus mutua inter se cæde necatis, pauci superasse tradūtur: qui in conditu Thebarū Cadmo fuerunt adiumento: necnon in agro Tarquiniensi puer dicitur diuinitus exortus nomine Tages: qui disciplinā cecinerit extispicij: quam Lucumones Hætruriæ potentes exscripserunt.

De semine hominis.

Actenus de prima hominum origine. Cæterum, quod ad præsentes nostros pertinet natales, eorumq; initia, q̄ potero compendio dicā.

Igitur semen unde exeat, inter sapientiæ professores nō constat. Parmenides enim tum ex dextris, tū læuis partibus adoriri putauit. Hipponi uero Metapōtino, siue (ut Aristoxenus author est) Samio ex medullis profluere semen uidetur. Idq; eo probari, quod post emissionem pecudum, si quis mares perimat, medullas, ut' pote exhaustas non reperiat. Sed hanc opinionem nonnulli refellunt, ut Anaxagoras, Democritus, & Alcmæon Crotoniates. Hi enim post grææam contentionem non medullis modo, uerum & adipe, multaq; carne mares exhauriri respondent. illud quoq; ambiguam facit inter authores opinionem, utrum ne ex patris tantummodo semine partus nascatur (ut Diogenes, et Hippon, Stoiciq; scripsere.) an etiam ex matris, ut Anaxagoræ, et Alcmæoni, necnō Parmenidi, Empedocliq;, & Epicuro uisum: quæ differens non diffinito se scire Alcmæon confessus est, ratus neminem posse perspicere.

Quid primum in infante formatur.

e Mpedocles, quem in hoc Aristoteles secutus ē: ante omnia cor iudicauit increscere: ꝙ hominis uitam maxime contineat. Hippon uero caput: in quo est principale cerebrum. Democritus aluum cum capite: quē plurimi habent ex inani. Anaxagoras cerebrū: unde omnes sunt sensus. Diogenes Apolloniates, ex humore primum carnem fieri existimauit: tum ex carne neruos & ossa, & cæteras partes enasci. At Stoici unà totum infantem figurari dixerunt: ut unà nascatur, alaturq;. Sunt qui id opinentur ipsa fieri natura, ut Aristoteles, atq; Epicurus. Sunt qui potentia spiritus semen comitantis, ut Stoici ferunt uniuersi. Sunt qui

æthereum calorem inesse arbitrantur, qui membra disponat, Anaxagorã secuti: ut cunq; tamen formatur infans, quẽadmodum in matris utero alatur, duplex opinio ẽ. Anaxagoræ enim, cæteris'q; compluribus per umbilicum cibus administrari uidetur. at Diogenes, et Hippon existimauere esse in aluo prominẽs quiddam, quod infans ore apprehendat: ex eo alimentum ita trahat: ut cum æditus est, ex matris uberibus. Cæterum ut mares fœminæ'ue nascantur, quid causæ esset: uarie ab eisdem philosophis proditum est. nam ex quo parente seminis amplius fuit, eius sexum repræsentari dixit Alcmæõ: ex seminibus autem tenuioribus, fœminas: ex densioribus mares fieri Hippon affirmat. Vtrius uero parentis sedem prius occupauerit, eius reddi naturam Democritus rettulit. At inter se certare fœminas et mares, et penes utrum uictoria sit: eius habitum referri author est Parmenides, & dextris partibus profuso semine mares gigni: at læuis fœminas: Anaxagoras, Empedocles'q; cõsentiunt. quorum opiniones ut de hac specie congrue, ita de similitudine liberorum dispariles. Super qua re Empedoclis disputata ratio talis profertur. Si par calor in parẽtum seminibus fuit: patri similem marẽ procreari. si frigidus, fœminã matri similem: Quod si patris calidus erit: & frigidus matris puerum fore: qui matris uultũ repræsentet. At si calidus matris, patris autem si erit frigidus puellam futuram, quæ patris reddat similitudinem. Anaxagoras autem eius parentis faciem referre liberos iudicauit: qui seminis amplius contulisset. Cæterum Parmenidis sententia est, cum dexteræ partes dederint, tunc filios patri consimiles. cum læuæ

tunc

tunc matri. Sequitur uero de geminis, qui ut aliquando nascantur modo seminis fieri Hippon ratus: id enim cũ amplius est, q̃ uni satis fuerit, bifariam diduci, id ipsum fermè Empedocles uidetur sensisse. nam causas quidem cur diuideretur, non posuit, partum tantummodo ait, & si utrunq; sedes æque calidas occupauerit, utrunque marẽ nasci. si frigidas æque, utrãq; fœminã. si uero alterum calidiorem, alterum frigidiorem, dispari sexu, partum futurũ. De conformatione autem partus nihilominus in prima hebdomade dentes homini cadere: in secunda, pubem apparere: in tertia, barbam nasci: in quarta, uires: in quinta, maturitatem ad stirpẽ relinquẽdam: in sexta, cupiditatibus tentari: in septima, prudentiam linguamq; consumari: in octaua, eadem manere: in nona, illa declinare: in decima, hominem fieri morti maturum, tamen in secunda hebdomade uel incipiente, tertia uocem crassiorem, et inæquabilem fieri: qđ Aristoteles appellat τραγίζειν. Antiqui nostri hirquitallire: & inde ipsos putant hirquitallos appellari, ꝙ tum corpus hircum olere incipiat. De tertia autem ætate adulescentulorum tres gradus esse factos in Græcia prius, q̃ ad uiros perueniatur, quod uocent annorum. xiiii. παῖδας melle phebon. xv. deinde. xvi. ephebon: tunc. xvii. ἐξέφηβον. Præterea multa sunt de his hebdomadibus, quæ medici, ac philosophi, libris mandauerunt. unde apparet ut in morbis dies septimi suspecti sunt, et crisimi dicuntur. ita per omnem uitam septimum quenq; annum periculosum, & uelut crisimon esse, & climatericũ uocari. sed ex his genethliaci, alios aliis difficiliores esse dixerunt, & nonnulli eos potissimum, quos ternæ hebdo-

mades conficiunt, putant obseruandos. hoc est unum & xx. & xlij. et deinde. lxiij. postremum. lxxxiiij. in quo Staseas terminum uitæ defixit. Alij autem non pauci unum omnium difficillimum clinactera prodidere. anno, scilicet uno de quinquagesimo, quem complent, anni septies septenni: ad quam opinionem plurimorum consensus inclinant. nam quadrati numeri potentissimi dicuntur. Deniq; Plato ille (uenia cæterorum) philosophiæ sanctissimus, quadrato numero annorum uitam humanam consumari putauit, scilicet nouẽnario, qui complẽt annos. lxxxi. & unum. Fuerunt etiam qui utrunq; recipiant numerum unum de quinquaginta: & lxxxi. & minorem nocturnis genesibus, maiorem diurnis ascriberent. Pleriq; aliter moti, duos istos numeros subtiliter discreuere, dicentes, septennarium ad corpus, Nouẽnarium ad animum pertinere. Hunc medicinæ corporis, & Apollini attributum, illum musis. quia morbos animi quos appellant πάθη, musica lenire, ac sanare cõsueuerit. Itaq; primũ clinactera annum. xlix. esse prodiderunt. Vltimum autem. lxxxi. medium uero ex utroque permixtum anno. iij. & lx. quẽ hebdomades. viiij. uel. vij. enneades conficiunt. Hunc licet quidam periculosissimum dicant, ꝙ ad corpus, & animum pertineat. ego tamen cæteris non duco infirmiorem: nam utrunq; quidem supradictum continet numerum, sed neutrum quadratum, & ut est ab utroq; non alienus: ita in neutro potens, nec multos sanè, quos uetustas claro nomine celebrat, hic annus absumpsit, Aristotelem Stagiritem reperit. sed hunc ferunt naturalem stomachi infirmitatem, crebrasq; morbidi corporis offensiones, adeo uir

tute animi diu sustentasse, ut mirũ sit ad annos.lxxxiij. eum uitam pertulisse, q̃ ultra non pertulisse. Quare sanctissime Cerelli cum istum annum, qui maxime fuerat corpori formidolosus, sine ullo incommodo transieris: cæteros, qui leuiores sunt, Climacteras, minus tibi extimesco. Præsertim cum in te animi potius q̃ corporis naturam sciam dominari. eosq; uiros, qui tales fuerunt nõ prius uita excessisse, q̃ ad annum illum. lxxxiij. peruenerint: in quo Plato finem uitæ & legitimum esse existimauit: et habuit legitimum. Hoc anno & Dionysius Heracleotes, ut uita abiret, cibo abstinuit: & contra Diogenes Cynicus cibi cruditate in coleram solutus est. Eratosthenes quoq; ille orbis terrarum mensor, et Xenocrates Platonicus ueteris Academiæ princeps ad eundẽ annum uixerunt. non pauci etiam per animi spiritum molestijs corporis superatis limitem istum trãsgressi sunt, ut Carneades à quo tertia Academia est, quæ dicitur noua: uel Cleanthes qui uno minus centum expleuit. At Xenophanes Colophonius maior annorum. c. fuit. Democritum quoq; Abderitem, & Isocratem Rhetorem ferè propè ad id ætatis peruenisse, quo Gorgiam Leontinum, quem omnium ueterum maxime senem fuisse, & viij. supra. c. annos habuisse constat. Quod si cultoribus sapientiæ, siue per animi uirtutem, seu lege fati diuina obtigit uita, non despero, quin te quoq; diu corpore atq; animo ualentem longior maneat senectus. Quẽ enim ueterum nunc memoria suscepimus, prudentia, uel temperantia, uel iustitia, uel fortitudine tibi ante stare dicimus? Quis eorum si adesset, nõ in te oĩum uirtutũ prædicationẽ conferret? Quis tuis laudibus se postponi eru

bescèret? Illud certe ut arbitror, dignum est prædicatione, q̄ cum illis fermè omnibus q̄uis prudentissimis, & procul à rep. motis non contigerit sine offensione, & odio plerunq; capitali uitam degere. Tu tamen officis municipalibus functus honore sacerdotis in pricipibus tuæ ciuitatis conspicuus, ordinis etiã equestris dignitate gradum prouincialium supergressus, non modo sine reprehensione & inuidia, semper fuisti: uerum etiam omniũ omnino amorem cum maxima gloria consecutus, quis à te nosci, aut ex amplissimo Senatus ordine non expetiuit? aut ex humiliore plebis non optauit? quis mortalium uel te uidit, uel de tuo nomine accepit: quin & loco fratris germani diligat, & iure parentis ueneretur?

Quis ignorat probitatem primam, fidem, summam benignitatem, incredibilem modestiam, uerecundiamq; singularem? cæteraq; humanitatis officia penes te unum esse? & quidem maiora, q̄ possint digne à quoq̄ referri? Quare & ego his nunc commemorandis supersedebo. De eloquentia quoq; sileo, quam omnia nostrarum prouinciarum tribunalia, omnes præsides nouere. Quam deniq; urbs Roma, & auditoria sacra mirata sunt, hæc se & ad præsens, & in futura sæcula, satis ipsa nobilitat. Nũc uero quatenus de die natali scribo, meum munus implere conabor: tempus quoq; hodiernũ, quo maxime flores q̄ potero lucidissimis notis signabo: ex quo etiam primus ille tuus natalis liquido noscetur. tempus autem non diem tantummodo, uel mensem, uel annum uertentem appello, sed & quod quidã lustrum, aut unum annum magnum uocant, et quod sæculum nominant. Cæterum de æuo quod est tempus unũ

& maximum non multum est, quod in præsentia dicatur. est enim mensium sine origine, sine fine: quod eodē modo semper fuit, semper futurū est: neq; ad quenq̄ hominum magis, q̄ ad alterum pertinet, hoc in tria diuiditur tempora præteritum, præsens, futurum: ex quibus præteritum initio caret, exitu futurum. præsens autem quod medium est: adeo exiguum & incomprehensibile est, ut nullam accipiat longitudinem, neq; aliud esse uideatur, q̄ transacti futuriq; coniunctio: adeo porrò instabile ut ibidem sit nunq̄, & quicquid transcurrit, à futuro decerpit. Hæc inter se tempora ante actum dico, & futurum, neq; propria sunt, neq; ita ut alterum altero lōgius, breuius'ue uideatur. quicquid enim non habet finem collationem mensuræ non recipit. Quapropter æuum, neq; annorum, neq; sæculorum numero, nec deniq; ullo finito temporis modulo metiri conabor. hæc enim ad ætatem infinitam, non sunt brumalis unius instar horæ. Itaq; ut sæcula possim percurrere, et hoc nostrum præsens designare omissis aureis argenteis'q;, & hoc genus poeticis à conditu urbis Romæ patriæ nostræ communis exordiar.

De sæculo.

Saeculum est spatium uitæ humanæ longissimum partu, & morte diffinitum, quare qui annos. xxx. sæculum putarunt: multum uidētur errasse. hoc enim tempus γενεὰν uocari Heraclitus auithor est, quia orbis ætatis in eo sit spatio. Orbem autem uocant ætatis, dum natura humana ad se mentem reuertitur. hoc quidem geneas tempus, alij aliter diffiniere: Heraclitus annos. y. & . xx. scribit dici Genean, Zenō. xxx. Sæculum autem quid sit, usq; adhuc arbitror ad

ſubtile examinãtium non eſſe. Poetæ quidem multa incredibilia ſcripſerunt, nec minus hiſtorici Græci: quis à uero par non fuit decedere: ut Herodotus, apud quem legimus, Argathonium Tharteſſiorum regem. c. & l. annorum fuiſſe: aut Ephorus qui tradit Arcadas dicere, apud ſe reges antiquos aliquot ad. ccc. uixiſſe ãnos. Verum hæc ut fabuloſa prætereo. Sed inter ipſos aſtrologos, qui in ſtellarum, ſignorumq; ratione uerum ſcrutantur, nequaq̃ etiam conuenit. Epigenes. cxij. annis longiſſimam uitam cõſtituit. Beroſus autẽ. cyi. alij ad. cxx. annos produci poſſe. quidam etiam ultra credidere. Fuere qui non idem putarent ubiq; obſeruandum. Sed uarie per diuerſas regiones prout in ſingulis ſit, cœli ad circulum finitorem inclinatio, quod uocatur clima: ſed licet ueritas in obſcuro lateat: tamen in una quaq; ciuitate, quæ ſint naturalia ſæcula rituales Ethruſcorũ uidẽtur docere: in quibus ſcriptum eſſe fertur, initia ſic poni ſæculorum. Quo die urbes, atq; ciuitates conſtituerentur: de his qui eo die nati eſſent, eum qui diutiſſime uixiſſet, die mortis ſuæ primi ſæculi modulum finire. Eoq; die qui eſſent reliqui in ciuitate de his rurſum eius mortem: qui q̃ longiſſimam egiſſet ætatẽ, finem eſſe ſæculi ſecundi, ſic deinceps tempus reliquorum terminari. Sed ea ꝙ ignorarent homines portenta mitti diuinitus, quibus admonerentur, unum quodq; ſæculum eſſe finitũ. Hæc portẽta Ethruſci pro aruſpicij, diſciplinæq; ſuæ peritia diligenter obſeruata, in libros rettulerunt. Quare in Thuſcis hiſtorijs, quæ octauo eorum ſæculo ſcriptæ ſunt (ut Varro teſtatur) & quot numero ſæcula ei genti data ſint, & tranſactorum ſingula quanta fuerint,

quibus'ue ostentis eorum exitus designati sint, continetur. Itaq; scriptum est Quatuor prima sæcula annorum fuisse. cy. Quintum. cxxiij. Sextum unum de uiginti, & c. Septimum totidem. Octauum tun demũ agi. Nonum, & decimum superesse. quibus transactis finem fore nominis Ethrusci. Romanorum autem sæcula quidam ludis sæcularibus putant distingui. cui rei fides si certa est, modus Ro. sæculi est incertus. Temporum enim interualla, quibus ludi isti debeant referri, non modo quanta fuerint retro, ignoratur: sed ne quidem quanta esse debeant, scitur. Nam ita institutum esse centesimo quoque anno fierent. Id tum Antias, aliiq; Histor ci authores sunt. tum Varro de Scænicis originibus libro primo
» ita scriptum reliquit. Cum multa portenta fierent, &
» murus, & turris, quæ sunt inter portã Collinam, & Ex
» quilinam, de cælo essent tacta. Et ideo libros sybillinos
» Decemuiri adissent: renunciarunt uti diti patri, & Pro
» serpinæ ludi Tarentini in campo Martio fierent tri-
» bus noctibus, & hostiæ furuæ immolarentur: utiq; ludi
» centesimo quoq; anno fierẽt. Itẽ T. Liuius. L. c. xxxyi. eodem anno ludos sæculares Cæsar ingenti apparatu fecit: quos centesimo quoq; anno (his enim terminus sæculi) fieri mos, ut'q; contra. x. c. quoq; anno repetantur, tam commentarij. xy. uirorum, q̃ diui Augusti edicta testari uidentur. adeo ut Horatius Flaccus in carmine, qđ de sæcularibus ludis cantatum est, id tempus hoc modo
» designauerit. Certus undenos decies per annos Orbis
» ut cantus referat'q; ludos: Ter die clara, totidem'q; gra
» ta Nocte frequentes.

De temporibus ad pariendum aptis.

Superest dicere de temporibus, quibus partus soleant esse ad nascendum maturi. Qui locus eo mihi cura maiore tractandus est: ꝙ quædā necesse est, de Astrologia, Musicaq́;, & Arithmetica attingere. Iam primum quoto post conceptionem mense infantes ædi soleat: frequenter agitatum inter ueteres, nōdum conuenit. Hippon Metapontinus à septimo ad decimum mensem nasci posse existimauit: nam septimo partum iam esse maturum, eo ꝙ in omnibus numeris septēnarius plurimum possit. Si quidem septimis formentur dentes mensibus, additisq́; alteris recti consistere incipiamus, & post septimum cadant annum. xiiij. autem, pubescere soleamus. Sed hanc à septem mensibus incipientē maturitatem, usq́; ad decimū perductam. Ideo ꝙ in alijs omnibus hæc eadē natura est: ut. vij. mensibus annis'ue tres, aut menses, aut anni ad consumationem accedant. Nam dentes. vij. mensium infanti nasci, & maxime. x. ꝑfici mense. vij. anno primos eorum excidere, decimo ultimos: post. xiiij. annum nonnullos, sed omnis intra septimum decimum annum pubescere: huic opinioni in parte aliqui repugnaant. Alij in parte consentiunt. Nam. vij. mense parere mulierē posse plurimi affirmant: ut Theano Pythagoricus, Aristoteles Peripateticus, Diocles, Euenus, Straton, Empedocles, Epigenes: multiq́; præterea, quorum omnium consensus, Euriphonem Gnidium non deterret, id ipsum intrepide pernegantem. Contra eum fermè omnes Epicarmum secuti octauo mense nasci negauerunt. Diocles tamen Caristius, & Aristoteles Stagirites aliter sentiunt. ix. autem & . x. mense tum Caldæi

plurimi, & idem supranominatus Aristoteles ædi posse, partum putauerunt. Neque Epigenes Bizantius ix. fieri posse contendit. Nec Hippocrates Cous. x. Cæterum. xi. mense Aristoteles solus recipit, cæteri uniuersi improbarunt. Sed nunc Chaldeorum ratio breuiter tractanda est. Explicandumq; cur. vij. mense, & viij. & x. tantũ posse nasci homines arbitrentur. Rationes Chaldeorum de tempore partus. Ante omnia igitur dicunt actum, uitamq; nostram stellis, tam uagis q̃ stantibus esse subiectam, earumq; uario multiplicíq; cursu genus humanũ gubernari, sed ipsarum motus, schematáq;, & effectus à sole crebro immutari. nam ut aliæ occasum nonnullæ stationem faciant: nosq; omnes hac sua disparilitate pariter afficiant Solis fieri potentia. Itaq; eum, qui stellas ipsas quibus mouemur qua permouet, animam nobis dare, regamur, potentissimumq; in nos esse, moderariq; quã do post conceptionem ueniamus in lucem. Sed hoc p tres facere conspectus. Quicquid autem sit conspectus, & quot eius genera ut liquido perspici possit, pauca prædicam.

De circulo Zodiaci.

Circulus est, ut ferunt, signiferi, quem Græci uocant Zodiacon: in quo sol & luna, cæteræq; stellæ uagæ feruntur, hic in. xij. partes totidẽ signis redditas æquabiliter diuisus est. eũ sol annuo spatio metitur. ita in uno quoq; signo fermè unum mensem moratur. Sed signum quolibet cum cæteris singulis habet mutuum conspectum, non tamen uniformem cum omnibus: nam ualidiores alij, infirmiores alij habentur. Igitur quo tempore partus concipitur. sol in aliquo signo sit, necesse est in aliqua eius particula, quem locum

conceptionis proprie appellant. Sunt autem hæ particulæ in uno quoq; signo tricenæ: totius uero zodiaci numero. ccclx. has μερίδας Græci uocant: & hæ particulæ nobis uelut fata sunt. nan qua potissimum oriente nascantur plurimum refert. sol ergo cum in proximum signum transcendit, locum illum conceptionis aut imbecillo uidet conspectu: aut etiam nec cõspicit. Nam plures proximantia sibimet zodia inuicem se uidere omnino negauere. At cum in tertio est signo, hoc est uno medio interposito, tum primum illum locum, unde profectus est, uidere dicitur. Sed ualde obliquo, & inualido lumine, qui conspectus dicitur κατ' ἑξάγωνον, quia sextã partem circuli succidit. Natura cuius à primo zodio ad tertium sit, à tertio ad quintum. Inde porrò ad septimum, ac deinceps alternæ lineæ emittantur Hexagoniæ, quæ lateralis forma in eodem circulo scriberetur. hunc quidam conspectum non usquequaq; receperunt: quod minimum ad maturitatem partus uidebatur conferre. Cũ uero in quartum signum peruenit, & media duo sunt: uidet κατὰ τετράγωνον: quoniam linea, qua uisus pertendit, quartam partem orbis abscidit. cum autem in quinto est tribus interiacentibus medijs κατὰ τρίγωνον aspicit: nam tertiam signiferi partem uisus ille metitur, quæ duæ uisiones τετράγωνι, καὶ τρίγωνι perq̃ efficaces incrementum partus multum ammiculant. Cæterum à loco sexto conspectus omni caret efficientia. eius enim linea nullius poligoniæ efficit latus. At à septimo zodio, quod est contrarium, plenissimus potentissimusq; conspectus quosdam iam maturos infantes educit: qui septemmenstres appellãtur, quia. vij. mense nascuntur. At si in-

tra hoc ſpacium matureſcere uterus non potuerit. vii. menſe non editur: ab octauo enim ſigno, ut à ſexto inefficax uiſus, ſed uel nono menſe, uel. x. Sol enim à nono zodio particulam conceptionis rurſum conſpicit κατὰ τρίγωνον: & à. x. κατὰ τετράγωνον q̃ conſpectus, ut ſupra iam dictum eſt, per q̃ efficaces ſunt. Cæterum. xi. non putant naſci: quia languido iam radio infirmum lumen κατ' ἑξάγωνον mittatur, multo minus. xii. unde conſpectus pro nullo habetur. Itaq; ſecundum rationem hanc ἑπτάμηνοι naſcuntur κατὰ διάμετρον. ἐννεάμηνοι autem κατὰ τρίγωνον. δεκάμηνοι uero κατὰ τετράγωνον.

Opiniones Pythagoricæ de partu.

h Ac Chaldæorum ſententia explicata tranſeo ad opinionem Pythagoricam Varroni tractatam in libro qui uocatur Tubero, et intus ſcribitur de origine humana: quæ quidem ratio præcipue recipienda ad ueritatem proxime uidetur accedere. Alii enim pleriq; cum omnes partus non uno tempore fiant maturi: unà tamen eademq; tempora omnibus confirmandis dederunt: ut Diogenes Apolliniates qui maſculis tempora omnibus confirmandis dederunt, ait corpus quatuor menſibus formari, & fœminis quinq;. ut Hippon q̃ diebus. lx. infantem ſcribit formari, & quarto menſe carnem fieri concretam: quinto ungues capillos'ue naſci: vii. iam hominem eſſe perfectum. Pythgoras autem q̃d erat credibilius, dixit partus eſſe genera duo, alterum vii. menſium: alterum. x. ſed priorem aliis dierum numeris conformari, aliis poſteriorem. eos uero numeros, q̃ in uno quoq; partu aliquid ferunt mutationis, dum aut ſemen in ſanguinẽ, aut ſanguis in carnẽ, aut caro in hoĩs

figurã conuertitur inter se collatos rationem habere eã, quam uoces habent. quæ in musica σύμφωνοι uocantur, sed hæc quo sint intellectu apertiora, prius aliqua de musicæ regulis, huic loco necessaria dicentur, eo quidem magis, ꝙ ea dicam: quæ ipsis musicis ignota sunt. Nam sonos scienter tractauere, & congruenti ordine reddidere illos. Ipsis autem sonis motuum modũ, mensuramq́; inuenere Geometræ magis, q̃ Musici. De Musica.

m Vsica igitur est, scientia bene modulandi. hæc autem in uoce, sed uox aliâs grauior initur, aliâs acutior. Singulæ tamen uoces simplices, et utcunq; emissæ φθόγγος uocatur: discrimen uero quo alter φθόγγος acutior est, alter grauior appellatur διάστημα. Inter infimam, summamq́; uocem multa esse possunt in ordine posita qua diastemata alia aliꝭ maiora, minora'ue: ut est illud quod Tonon appellant, uel hoc minus semitonion uel duorũ trium'ue, ac deinceps aliquot Tonorum interuallum, sed non permistæ uoces omnes cũ aliꝭ ut libet iunctæ concordabiles in cantu reddũt effectus, ut literæ nostræ si inter se passim iungantur & non congruenter sæpe nec uerbis, nec syllabis copulãdis concordabunt: sic in musica certa quædam sunt interualla, quæ Symphonias possint efficere. Est autem symphonia duarum uocum disparium inter se iunctarum dulcis concentus, symphoniæ simplices, ac primæ sunt tres: quibus reliquæ constant una duorum tonorum, & semitonii habens διάστημα, quæ uocatur diatessaron alia trium, & semitonii quam uocant diapente. Tertia est diapason cuius diastema continet duas priores: est enim sex tonorum, ut Aristoxenus, musiciq́; asseuerant, uel

quinq; & duorum semitoniorum, ut Pythagoras Geometræq; demonstrant. tria semitonia Tonum complere non posse: quare etiam huiusmodi interuallũ Plato abu siue semitonion, proprie diesis, uel lima appellat. Nũc uero ut liquide appareat quemadmodum uoces: nec sub oculos, nec sub tactum cadentes habere possint mensuras admirabile, Pythagoræ referam commentum, qui secre ta naturæ scrutando reperit Phthongos musicorum con uenire ad rationem numerorũ: nam chordas æque cras sas, pariq; longitudine diuersis ponderibus tetendit. qui bus sæpe pulsis phthongis ad ullam symphoniam con= cordantibus pondera mutabat inter se collata, & identi dem frequenter expertus postremo deprehendit, tunc duas chordas concinere, id quod est diatessaron cum earum pondera inter se collata rationem haberent, quam tria ad quatuor, quem phthongon Arithmetici Græci epitritõ uocant, latini super tertium ad eam symphoniã, quæ diapente dicitur, ubi inuenit ponderum discrimen in sesquitertia portione, quam duo faciunt ad tria collata quod hemiolion appellant. Cum altera chorda duplo maiore pondere, q̃ altera tenderetur, & esset diplasion, locus diapason sonabat, hoc & in tibijs si conue niret, tentauit, nec aliud inuenit. Nam quatuor tibias pa ri cauo parauit: impares longitudini. Primã uerbi cau sa, longam digitos. vi. secũdam tertia parte addita, idest digitorum. viij. tertiam digitorum. ix. sescuplo longiorẽ, q̃ primam, quartam uero. xij. digitorum, quæ primam longitudine duplicaret. His itaq; inflatis, et binarum facta collatione omnium musicorum auribus, approbauit, primam & secundam reddere eam conuenientiam: q̃

reddit Diateſſaron Symphonia. ibiq; eſſe portionem ſuper tertiam. Inter primam uero ac tertiam tibiam, ubi ſeſcupla portio eſt, reſonare diapente. Primæ autem & quartæ interuallum duplam portionem diaſtema facere diapaſon. ſed inter tibiarum, chordarumq; naturam hoc intereſt, ꝙ tibiæ incremento longitudinis fiunt grauiores: chordæ autem augumento additi ponderis, acutiores: utrobiq; tamen eſt eadem proportio.

Pythagoræ opinio de partu.

His expoſitis forſitan quidem obſcure, ſed q̄ potui lucidiſſime, redeo ad propoſitum: ut doceā quid Pythagoras de numero dierum ad partus pertinentium ſenſerit. Primum ut ſupra memoraui, generaliter eſſe partus omnino duos dixit, alterum minorem, quem uocant ſeptimeſtrem qui decimo, & .cc. die poſt conceptionem exeat ab utero: alterum maiorem decimeſtrem, qui edatur die .cclxxiiij. quorum prior, ac minor ſenario maxime continetur numero. Nam quod ex ſemine conceptum eſt, ſex ut ait primis diebus humor eſt lacteus. deinde proximis octauo, ſanguineus: qui octo, cum ad primos ſex acceſſerunt, faciunt primā ſymphoniam Diateſſaron. Tertio gradu nouem dies accedunt, iam carnem facientes. Hi cum ſex illis primis collati, ſeſcuplam faciunt rationem, & ſecundam ſymphoniam diapente. Tū deinceps ſequentibus duodecim diebus fit corpus iam formatum: horum quoq; ad eoſdem ſex collatio, tertiam diapaſon reddit, ſymphoniam duplici ratione ſubiectam. ij. quatuor numeri .yi. yiij. ix. xij. coniuncti faciunt dies .xxxy. nec immerito ſenarius fundamentum gignendi eſt. Nam cum τέλειον Græci,

nos autem perfectum uocamus, quod eius partes tres, sexta & tertia, & dimidia. i. unus & duo, & tres eundem ipsum perficiunt. Sed ut initia seminis, & lacteum illud conceptionis fundamentum primitus hoc numero absoluit. sic hoc initium formati hominis, & uelut alterum maturescendi fundamentum, quod est quinq; & triginta dierum sexies ductum, cum ad diem ccx. peruenenerint: maturum procreatur. Alter autem ille partus qui maior est, maiore numero continetur. Septennario scilicet, quo uita humana finitur: & ut Solon scribit, & Iudæi in dierum omnium numeris sequuntur. et Hethruscorum libri rituales uidentur indicare. Hippocrates quoq;, alijq; medici in corporum ualitudinibus nõ aliud ostendunt, nam septimum quenq; diem crisimon obseruãt. Itaq; ut alterius partus origo in sex est diebus, post quos semen in sanguinem uertitur: ita ut huius in septẽ, & ut ibi quinq;, & . xxx. diebus infans membratur: ita hic proportio est diebus ferre. xl. Quare in Græcia dies habent quadragesimos insignes. nanq; prægnans ante diem. xl. non procedit in fanum: & post partum. xl. diebus pleræq; fœtæ grauiores sunt: nec sanguinem interdum continent: & paruuli fermè per hos ferè morbidi sine risu, nec sine periculo sunt. ob quam causam cũ is dies præterit, diem festum solent agitare: quod tẽpus appellãt τεσσαρακοστόν. Ii igitur dies. xl. p septẽ illos initiales multiplicati fiũt dies. cclxxx. i. hebdomanes. xl. Sed quoniam ultimæ illius hebdomadis prio die editur ptus, sex dies decedunt, & . cclxxiiij. obseruãtur. Qui numerus dierũ ad tetragonũ illũ Chaldæorũ conspectũ subtiliter congruit. Nã cum signiferum orbẽ dies. ccclxv.

& aliquot horis sol circũeat: quarta necesse est parte dẽpta .i. diebus .lxxij. aliquotq; horis tres, quadras reliqs diebus .cclxxiiij. non plenis percurrat usq; dum perueniat ad id loci, unde conceptionis initiũ quadratus aspiciat, unde autem mens humana dies istos commutationis speculari, & arcana naturæ rimari potuerit: nemo miretur. hæc enim frequens medicorum experientia præuidet, qui cum multos animaduerterent, semen non retinere conceptum compertum habuerunt, id quod intra sex dies septem'ue eijciebatur esse lacteum, & uocari ἔκρυον, quod postea autem sanguinem, idq; ἔκρομοσ appellatur, quod uero ambo partus uidentur paribus, dierum numeris contineri: Pythagoras in partem laudat, tamen à secta non discrepat. Duos enim impares .cclxiij. dicit expleri, ad quorum consumationem aliquid ex sequentibus accedere: ꝙ tamen diem solidum nõ afferat, cuius exemplum uidemus tam in anni, q̃ mensis spacio seruasse naturã, cum & anni imparẽ: dierum .ccclxv. numerum aliquanto cumulauerit, & mensi lunari ad dies, unde .xxx. aliquid addiderit: nec uero incledibile est, ad nostros natales musicam pertinere. Hæc enim siue in uoce tantũmodo est: ut Socrates ait, siue ut Aristoxenus in uoce, & corporis motu, siue in his, & præterea in animi motu, ut putat Theophrastus: Certe multum obtinet diuinitatis et animis permouendis plurimũ ualet. Nam nisi grata esset immortalibus dijs, qui ex anima constant diuina, profecto ludi scænici placandorũ deorum causa instituti nõ essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur, non cum tibicine triumphus ageretur Marti, nõ Apollini cithara,

non musis

non musis tibiæ: cæteraq; id genus essent attributa non tibicinibus per quos numina placantur, esset permissum ut ludos publice facere, aut uesci i capitolio, aut quinqua tribus in musculis, idest Idibus Iunijs urbes uestitu quo uellent personatis temulentisq; peruagari. Hominũ quoque mentes & ipsæ (q̃uis Epicuro reclamante) diuinæ, suam naturam per cantus agnoscunt. Deniq; quo facilius sufferant laborem uel in nauis metu, à uectore symphonia adhibetur. Legionibus quoq; in acie dimicantibus etiam metus mortis classico depellitur. ob quam rẽ Pythagoras, ut animũ sua semper diuinitate imbueret, priusq̃ se somno daret: & cum esset experrectus cithara, ut ferunt, cantare consueuerat. & Asclepiades medicus fræneticorũ mentes morbo turbatas, sæpe per symphoniam suæ naturæ reddidit. Erophilus autem artis eiusdem professor, uenarum pulsus Rythmis musicis ait moueri. Itaq; si & in corporis, & animi motu est harmonia, proculdubio à natalibus nostris musica non est aliena.

De spacio terræ, & syderum distantia.

a D hoc accedit, quod Pythagoras prodidit, hũc totum mundũ musica factum ratione. Septẽq; stellas inter cœlum et terram uagas, quæ mortalium geneses moderantur, motum habere ἔυρυθμον: & interualla musicis diastematis motum habere congrua: sonitusq; uarios reddere pro sua quoq; altitudine: ita concordes. ut dulcissimam quidem concinant melodiã. Sed nobis inaudibilẽ propter uocis magnitudinem, quã non caperent aurium nostrarum angustiæ: non ut Eratosthenes geometrica ratione colligit maximum terræ circuitum esse stadiorum. cclij. millium. ita Pythagoras

quot stadia in terram, & singulas stellas essent, indicauit. Stadium autem in hac mundi mensura id potissimũ intelligendum est: quod Italicum uocant pedum.cxxv. Nam sunt prætere a & alia longitudine discrepantia, us Olympicum, quod est pedum.dc. item Pythicum pedum mille. Igitur à terra ad lunam Pythagoras putauit esse stadiorum circiter.cxxvi. millia. Idq; esse toni interuallum. À luna autem ad Mercurij stellã, quæ Stilbon uocatur: dimidium eius uelut Semitonion: hinc ad Phosphoron, quæ est Veneris stella ferè tantundem, hoc est aliud Semitonion. Inde porrò ad solem ter tantum, quasi Tonum, & dimidium. Itaq; solis astrum abesse à terra tonos tres, & dimidium: quod uocatur diapente. à luna autem duos & dimidium: quod est diatessaron. à sole uero ad stellam Martis, cui nomen est Pyrois tantundẽ interualli esse, quantum à terra ad lunam: idq; facere tonon. Hinc ad Iouis stellam, quæ Phaeton appellatur, dimidium eius quod facit Hemitonion. Tantundem à Ioue ad Saturni stellam, cui Phanon nomen est, idest aliud Semitonion. Inde ad summum cœlũ ubi signa sunt, perinde Semitonion. Itaq; à cœlo summo ad solem diastema esse diatessaron. i. duorum tonorum, et dimidij. Terræ autem summitate ab eodem cœlo, tonos esse sex. In quibus sit diabason symphonia. Prætere a multa, quæ musici tractant, rettulit. Stellas et hunc omnem mundũ enarmonion esse ostendit. Quare Dorilaus scripsit, esse mundum organum dei. Alij addidere esse idem A Zoniõ, qui septem sint uagæ stellæ, quæ plurimum moueantur. Sed his omnibus subtiliter tractandis hic locus nõ est. quæ si uellem in unum librum separatum congerere: tamen

in angustijs uersarer. quin potius, quoniam me longius dulcedo musicæ abduxit, ad propositum reuertor.

Distinctiones ætatũ hois secundũ opiniones multorũ.

i Gitur expositis his, quæ ante diem Natalem sunt, nunc ut Climacterici anni noscantur, q̃d de gradibus ætatis humanæ sensum sit, dicã. Varro quinq; gradus ætatis æquabiliter putat esse diuisos: unumquenq; scilicet præter extremũ in annos. xv. Itaq; primo gradu usq; ad annum. xv. pueros dictos, q̄ sint puri. i. impubes. Secundo ad. xxx. annum adulescẽtes ab adulescendo sic nominatos. In tertio gradu, qui erat usq;. v. & xl. annos iuuenes appellatos, eo q̄ rẽp. in re militari possent iuuare. In quarto usq; ad. lx. annum seniores uocitatos, q̄ nunc primũ senescere corpus incipiat. Inde usq; in finem uitæ uniuscuiusq;. v. gradum factum: in quo qui esset, senex appellatur: q̄ ea ætate corpus senio laboret. Hippo. medicus in. vij. gradus ætatum distribuit finem uitæ uniuscuiusq;. Primæ putauit finẽ esse. vij. annum. Secundæ. xiiij. Tertiæ duodeuigesimum. Quartæ. xxxv. Quintæ duo de. xl. Sextæ. lxvi. Septimæ nouissimum annum uitæ humanæ. Solon autem partes fecit. x. & Hippo. gradum tertium & sextum, & septimum, singulos bifariam diuisit: & unaquaq; ætas annos haberet septennos. Staseas Peripatheticus ad has Solonis. x. hebdomadas addidit duas, et spaciũ plenæ uitæ quatuor et. lxxx. annorũ esse dixit. quem terminũ uitæ siqs præterit, facere idẽ q̃d stadio dromi, ac quadrigæ faciũt: cũ extra finẽ procurrũt. Hethruscisq; libris fatalẽ ætatẽ hois. xij. hebdomadibus describi Varro commemorat, quæ ad. xvij. annos posset fatalia deprecando

rebus diuinis proferri. ab anno autem. lxx. nec postulari debere, nec posse à dijs impetrare. Cæterum post annos. lxxxiiij. à mēte sua homines abire: neq; his fieri prodigia: sed ex his hominibus proxime uidentur accessisse naturam, qui hebdomadibus humanam uitam emensi sunt. Ferè enim post. vij. queq; annum articulos quosdam, & in his aliquid noui natura ostendit: ut & in elegia Solonis cognoscere datur. At enim temporum ueterum si reuoluantur annales, longe magis in certo inuenietur. Primos enim ludos sæculares exactis Regibus cum post Romam conditam annis. cclv. à Valerio Publicola institutos esse ad. xl. uirorum commentarios, ante cclxxxxix. M. Valerio. Spurio Virginio CONSS. anno post urbem conditam. viij. & . xl. ut uero in commentarijs. xij. uirorū scriptū est, anno. cccc. & . x. M. Valerio Coruino, et. C. Petilio CONSS. tertij ludi fuerūt, Antiate, Liuioq; authoribus. P. Claudio Pulchro. L. Iunio Pullo consul. anno. D. duodeuigesimo. P. Cornelio Lentulo. C. Liuio Varro conss. de quartorum ludorum anno, triplex opinio est. Antias enim, & Varro, & Li. relatos esse prodiderūt. L. Martio Censorio. M. Manlio côss. post Romam conditam anno. dcv. At Piso Censorius, et Gn. Gellius, sed & Cassius Hemina, qui illo tempore uiuebat, post annum factos tertium affirmant. G. Cornellio Lentulo. L. Mūmio Achaico CONSS. id est. dc. anno. iij. In. xv. uirorū aūt cōmentarijs notātur sub annis d. cxxix. Emilio Lepido. L. Aurelio Horeste CONSS. Quintos ludos Furnio. C. Iunio Sillano CONSS. dccxxxvij. Cæsar Augustus, & Agrippa fecerunt. Sextos autem fecit. T. Claudius Cæsar se. iij. & . L. Vitellio.

iij. CONSS. anno. dccxli. Septimos Domitianus se. xiiij. et L. Minutio Rufo CONSS. ãno. dcccxli. Octauos Impator Septimius, & inde Aurelius Antoninus Cilone, & Iubeno CONSS. anno. dccclxvij. Hinc aĩ aduertere licet. neq; post. c. annos, uti referuntur ludi, statutum esse sæculum, neq; post. cx. Quorum etiam si alterutrum retro fuisset obseruatum: nõ tamen satis id argumenti eẽt, quo quis his ludis sæcula discerni constanter affirmet. Præsertim cum ab urbis primordio ad reges exactos, annos. ccxliiij. factos esse author sit nemo: quod tempus proculdubio naturali maius est sæculo. quod si quis credit ludis sæcularibus sola nominis origine inductos, sciat sæculares dici potuisse: ꝙ plerunq; semel fiant hominis ætate: ut multa alia, quæ rara sunt, post sæculum euenire, loquentium consuetudo usurpat. Sed nostri maiores quod naturale sæculum quantum esset, exploratum nõ habebant: ad certum annorum modulum, annorum. c. statuere. testis est Piso in cuius annali septimo sic scriptum est, Roma condita anno. dvij. sæculum accipit his CONSS. qui proximi sunt Consules. M. Emilius. M. Filius Lepidus. C. Pompilius. ij. absens. sed ut hunc annorum numerum constituerent nostri, non nihil causæ fuit. Primum ꝙ multos suorum ciuiũ ad hanc ætatem producere uidebant. Deinde ꝙ Hethruscos, quorum prima sæcula centum fuere annorum: etiam hic, et in alijs plerunq; imitari uoluerunt. Præterea fieri potest quod refert Varro, quod Dioscorides astrologus scripsit Alexandriæ inter eos, qui mortuos solent conseruare, hominem plus centum annis uiuere non posse. Id cor humanum declarare eorum, qui integri perierint sine cor-

poris tabe. Ideo quod multis annis pependit cor hominis incrementa ætatis, & diminutiones conseruent, & anniculi pendere duas dragmas. Bimi quatuor: & sic in annos singulos usq; ad. c. accedere binas, ab hijs. c. dragmis, atq; anno. L. Item decedere in uno quoq; binas: ex quo perspicuum sit centesimo anno redire ad anni primi pondus: nec longius uitam posse producere. Quoniam igitur ciuile Romanorum sæculum centum annis transigitur, scire licet in. x. sæculo et primum Natalem tuum fuisse, et hodiernum esse. Quot autem sæcula urbi Romæ debeantur, dicere meum non est. Sed quid apud Varronem legerim, non tacebo: qui libro antiquitatum duode. xx. ait fuisse Vectiū Romæ in augurio non ignobilem ingenio: cuius doctori in disceptando parem, eum se audiuisse dicentem: si ita esset, ut tradebāt Historici de Romuli urbis condendæ augurijs, ac. xij. uultoribus: quoniam. cxx. annos incolumis præterijsset Po. Ro. ad mille & . cc. peruenturum.

De annis maioribus.

h Actenus dictum de sæculo: nunc de annis maioribus dicam. quorum magnitudo adeo diuersa etiam gentibus obseruata, q̄ authoribus tradita est: ut alij unum annum magnum esse in annis uertentibus duobus, alij in multis millibus annorum arbitrati sint: quod quale sit, iam hinc conabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates cum animaduerterent, dum sol annuo cursu orbem suum circuit, lunam nouam interdum terdecies exoriri. id'q; sæpe alternis fieri arbitrati sunt, lunares. xij. menses & dimidiatum ad annū naturalem conuenire. Itaq; annos ciuiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos. xij. mensium, alter-

nos.xiij.utrunq; annum separatum uertentem: iunctos ambo annum magnum uocantes. Id'q; tempus trieterida appellabant: quod tertio quoq; anno intercalabatur: quamuis biennij circuitus, & re uera diasteres esset. unde mysteria, quæ libero alternis fiunt annis trieterica à poetis dicuntur. Postea cognito errore, hoc tempus duplicarunt, & tetracterida fecerunt. Sed ad eam, quod quinto quoque anno redibat pentetorida nominabant. Qui annus magnus ex quadriennio commodior uisus est: solis annum constare ex diebus.ccclxv. & diei parte circiter quarta, quæ primum quadriennium conficeret. Quare Agon & in elide Ioui Olympio, & Romæ capitolino. v. quoque anno redeunte celebraretur: hoc tempus, quod ad solis modo cursum, nec ad lunæ congruere uidebatur, duplicatum est: & Octoteris facta: quæ tunc enneateris uocitata: quia primus eius annus nono quoq; anno redibat. hunc circuitum uere annum magnum esse pleraq; Græcia existimauit: quod ex annis uertentibus solidis constaret: ut proprie in anno magno fieri par est. Nam dies sunt solidi uno minus centum: anniq; uertentes solidi viij. octoterida uulgo creditum est, ab Eudoxo Gnidio institutam. Sed hanc Leostratum Tenedium primum ferunt composuisse: & postea alij aliter, qui mensibus uarie intercalandis suas octoeteridas protulerunt, ut fecit Harpalus Nautelis, Mnestratus. Item alij in quis Doxitheus cuius maxime Octoeteris Eudoxi inscribitur. ob hoc multæ in Græcia religiones hoc interuallo temporis summa cerimonia coluntur. Delphis quoque ludi, qui uocantur Pithia, post annum octauum olim conficiebantur. Proxime est hanc magnitudinem, quæ no-

catur, δωδεκαετηρὶς ex ãnis uertentibus .xij. huic anno
Chaldaico nomen est: quem Genethliaci non ad solis lu
næq; cursus, sed ab obseruationes alias habent accommo
datum: ꝙ in eo dicunt tempestates, frugumq́; prouentus
ac sterilitates, item morbosq́; circũire. Præterea sunt an
ni magni complures: ut Metonticus, quem Meton Athe=
niensis ex annis unũ de .xx. constituit: eoq́; δεκαεννεαετη
ρὶς appellatur: & intercalatur septies: in eoq́; anno
sunt dierum sex millia, & .cccc xl. Est & Philolai Py-
thagorici annus ex annis .lix. in quo sunt menses inter
calares .xx. & unus. Item Calippi ex annis .lxxyi. ita
ut menses duodetriginta intercalarentur. & Democri-
ti ex annis .lxxxij. cum intercalares sint .xxyiij. Sed &
Hipparchi ex annis .cciiij in quo intercalantur centi-
es decies bis. Hæc annorũ magnitudo eo discrepat: ꝙ in
ter astrologos non conuenit. quãto uel sol plusq̃ .ccclxy.
dies in anno conficiat, uel luna minus q̃ .xxx. in mense.
Ad Aegyptiorum uero magnum annum luna non per
tinet: quem Græci κυνικὸν latine canicularem uocamus.
propterea ꝙ initium illius summitur cũ primo die eius
mensis, quem uocant Aegyptij θώθυοι caniculæ sidus exo
ritur: nã eorum annus ciuilis solus habet dies .ccclxy.
sine ullo intercalari: itaq; quadriennium apud eos uno
circiter die minus est q̃ naturale quadriennium. eo fit:
ut anno .M.cccclxi. ad idem reuoluatur principiũ. hic
annus etiam Heliacos à quibusdam dicitur: & ab alijs
ἐνιαυτός. Est præterea annus, quẽ Aristoteles maximũ
potiusq̃ magnum appellat: quem solis, & lunæ uaga-
rumq́; quinq; stellarum orbes conficiunt. Cum ad idem
signum ubi quondam simul fuerunt, unà referuntur:

cuius anni hyems summa est, κατακλυσμὸς, quã nostri diluuionẽ uocant. Aestas autem ἐκπύρωσις quod est mũdi incendium. nam in his alternis temporibus mundus tum exignescere, tum exaquescere uidetur. hũc Aristarchus putauit esse annorum uertentium duum millium. cccclxxxiiij. Aretes Dyrrachinus quinq; millium. d. lij. Heraclitus, et Linus. x. millium. dccc. diem. xiij. dcccclxxxiiij. Orpheus centum. xx. Cassandrus tricies sexies centum millium. Alij uero infinitum esse: nec in se unquã reuerti existimauerunt. Sed horum omnium πεντετηρίδας maxime notandas tẽporibus Græci obseruant, idest quaternorũ annorum circuitus: quos uocant olympiadas. & nunc apud eos ducentesima quinquagesima quarta olympias numeratur: eiusq; annus hic secũdus. Idem tempus anni magni Romanis fuit: quod lustrum appellabant. Ita quidem à Seruio Tullo institutum, ut quinto quoq; anno censu ciuium habito lustrum conderetur. Sed non ita à posteris seruatum. Nam cum inter primum à Seruio Rege conditum lustrum, & id quod ab Imperatore Vespasiano. v. et Cæsare. iij. CONSS. factum est, anni interfuerint paulominus. dcl. lustra tamen per ea tempora non plura q̃. lxxv. sunt facta: & postea planè fieri desierunt. Rursus tamen annus idem magnus per Capitolinos Agonas cœptus est diligentius seruari. quorum Agonum primus à Domitiano institutus fuit die duodecimo eius, & Sergij Cornelij Dolobellæ consulatu. Itaq; hoc nunc anno qui celebratus est, Agon unus de quadraginta numeratur: quod ad annos pertinet magnos in præsentia satis dictum est. Nunc de annus uertentibus dicendi locus uidetur.

De annis uertentibus.

Annus uertens est natura dum sol percurrens xij. signa eodem, unde profectus est redit. Hoc tempus quot dierum esset ad certum, nondũ Astrologi reperire potuerunt. Philolaus annum naturalem dies habere prodidit. ccclxiiij. & dimidiatum. Aphrodius. ccc. sexagintaquinq;, & partem dierum octauam. Callippus autem. ccclxv & Aristarchus Samius tantundẽ, & præterea diei partem. Marcus. dcxxij. Supermeton uero. ccclxv. & dierum quinq;. unde. xx. partem. Venopides. ccclxv. & dierum duorum, et. xx. partem, unde sexagesimam. Arpalus autem. ccclxv. et horas æquinoctiales. xiij. At noster Ennius. ccclxvi. Plæriq; præterea incomprehensibilem quidem & innumerabilem esse existimauerunt: sed pro uero quod proximum putabant, amplexi sunt dies scilicet. ccclxv. Igitur cum tanta inter uiros doctissimos fuerit dissensio, quid mirum si anni ciuiles, quus diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæq; statuebant: & tam inter se discrepent, q̃ cum illo naturali non congruant. Et in Aegypto quidem antiquissimum ferunt annum bimestrem fuisse. Post deinde à Pisone rege quadrimestrem factũ: nouissime annum ad. xiij. menses, & dies quinq; produxisse. Item in Achaia Arcades Trimestrem annum primum habuisse dicuntur, & ob id Proselena appellant: id ut quidam putant, quod ante sint nati, q̃ lunæ astrũ cœlo esset. sed ꝙ prius habuerint annum is in Græcia ad lunæ cursum constitueretur. Sunt qui tradunt hunc Trimestrem Horó instituisse, eoq; uer, æstatem, autumnũ hyemem ὥρους, & annum dici: et Græcos annales ὥρους.

Eorum scriptores horographos. Itaq; quatuor annorũ circuitu in modum penteeteris annum magnũ dicebãt. Cares autem, & Acarnanes semestrem habuerunt annos inter se dissimiles: quibus alternis dies augescerent, aut senescerent: eosq; cunctos ueluti trieterida annum magnum, sed ut hos annos omittam, caligine iam profundæ uetustatis obductos: in his quoq; qui sunt recentiores memoria, & ad cursum lunæ uel solis instituti, quãta sit uarietas, facile est cognoscere: siqs uel in unius Italiæ gentibus ne dicam peregrinis uelit inquirere. Nam ut alium Ferentini, alium Lauinij, item Albani, uel Romani habuerunt annum: ita & aliæ gentes. omnibus tamen fuit propositum suos ciuiles annos uarie intercalandis mensibus ab unum uerum illum naturalemq; corrigere: de quibus omnibus disserere, quoniam longum ẽ, ad Romanorum annum transibimus.

De annis Romanis.

a Nnum uertentem Romæ Licinius quidem Macer, & postea Fenestella statim ab initio. xxij. mensium scripserunt, sed magis Iunio Gracco. & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, alijsq; credendum est: qui. x. mensium putauerunt fuisse: ut tunc Albanis erat: orti unde Romani in. x. mẽses dies. ccc. in hoc modo habebãt. Martius. xxxi. Aprilis. xxx. Maius. xxxi. Iunius xxx. Quintilis. xxxi. Sextilis, et September tricenos. October. xxxi.. Nouẽber, et December. xxx. quorum quatuor maiores pleni: cæteri sex caui uocabantur. postea siue à Numa, ut ait Fuluius, siue ut Iunius à Tarquinio. xij. facti sunt menses: & dies. ccclxv. q̃uis luna xij suis mensibus. cccliiij. dies uidebatur explere. Sed

ut dies unus abundaret: aut per imprudentiam acci-
dit: aut ꝙ magis credo ea superstitione qua impar nu-
merus plenus, & magis faustus habebatur. Certe ad an
num priorem unus & quinquaginta dies accesserunt:
qui quia menses duos non implerent, sex his cauis men
sibus sunt singuli detracti: & ad eos additi: factiq; dies
lviij: & ex his duos menses Ianuarius undetriginta die
rum. Februarius duo de. xxx. Atq; omnes menses ple=
ni & impari dierum numero esse cœperunt excepto Fe
bruario, qui solus cauus, & ob hoc cæteris infaustior est
habitus. Deniq; cum intercalarium mensem uigesimum
secundum, uel uigesimum tertium dierum alternis annis
addi placuisset: ut ciuilis annus ad naturalem exæque
retur in mense potissimo Februario inter terminalia, &
regifugium intercallatum est. Id'q; diu factum priusq̃
sentiretur annos ciuiles aliquanto naturalibus esse ma
iores: quod delictum, ut corrigeretur, Pontificibus datũ
est negocium: eorum'q; arbitrio intercallandi ratio per
missa sed horum pleriq; ob odium, uel quo quis magi=
stratu citius abiret, diutius'q; fungeretur, aut publici re
demptores anni magnitudine in lucro, damno'ue essent:
plus minus'ue ex libidine intercalandi rem sibi ad cor
rigendum mandatam uitiose deprauarunt: adeo aber-
ratum est, ut. C. Cæsar Pontifex Maximus suo. iij. &
M, Emilij Lepidi CONSS. quo retro delictũ corrigeret,
duos menses intercalares dierum. lxiiij. in mensem No-
uembrem, & Decembrem interponeret: cum iam men-
se Februario dies. iij. &. xx. intercalasset, faceret'q; eum
annum dierum. ccccxlv. simul prouidens in futurũ ne
iterum erraretur. Nam intercalario mense sublato, an-

nũ ciuilẽ ad ſolis curſum formauit. Itaq; diebus. ccclv.
addidit. x. quos per ſeptem menſes qui dies unde tricē
nos habebant, ita diſtribuit, ut Ianuario, & Sextili, et
Decembri bini accederent, cæteris ſinguli: eosq; dies ex
tremis partibus menſium appoſuit: ſcilicet regiones ſui
cuiuſq; menſis à loco ſummo uerterentur. Quapropter
nunc cũ in ſeptem menſibus dies ſinguli, et triceni ſint,
quatuor tamen illi ita primitus inſtituti eo dinoſcuntur:
ꝙ nonas habent ſeptimanas. cæteri tres omnes reli-
qui quintanas. Præterea pro quadrante diei, qui annũ
uerum ſuppleturus uidebatur, inſtituit ut peracto qua=
driennij circuitu, dies unus, ubi menſis quõdam ſolebat
poſt terminalia intercalaretur: quod nunc biſſextum uo
catur. Ex hoc anno ita à Iulio Cæſare ordinato, cæteri
ad noſtram memoriam Iuliani appellãtur: eiq; conſur
gunt ex. iiij. Cæſaris CONSS. qui etiã ſi nõ. optimi ſoli,
tamen ad annum naturæ aptati ſunt. Nam & priores
alij etiam qui decem menſes fuerunt, nec Romæ modo,
uel per Italiam, ſed & apud gentes omnes q̃tum ijdem
poſtea fuere correcti. Itaq; cum de aliquo annorum nu
mero hic dicetur: non alios par erit, q̃ naturales accipe
re: & ſi origo mundi in hominum notitiã ueniſſet. In=
de exordium ſumeremus. Nunc uero id interuallum tẽ
poris tractabo: quod ἱστορικὸν Varro appellat. hic. n.
tria diſcrimina temporum eſſe tradit. Primum ab ho=
minum principio ad Cathacliſmum priorem: ſecundũ
ad Olympiadem primam: quod quia in eo multa fabu
loſa referuntur, μυθικὸν nominatur. Tertium à pri-
ma olympiade ad nos, quod dicitur ἱστορικὸν: quia res
eo geſtæ ueris hiſtorijs continentur. Primum tempus ſi=

ue habuit initium, seu semper fuit, certe quot annorum sit non potest comprehendi: secundum non planè quidẽ scitur: sed tamen ad mille circiter & .dc. annos esse creditur à priore scilicet Cataclysmo: quẽ dicunt Aegyptij ad Inachi regnum annis circiter .cccc. hinc ad Olympiadem primam pauloplus .cccc. quos solos q̃uis Mythici temporis postremos non quia à memoria scriptorum proximos quidam certius diffinire uoluere: et quod Sosibius scripsit esse .ccclxxxxy. Erathosthenes autem .yij. & .cccc. Timæus .ccccxyij. Orethes .clxiiij. Et præterea multi diuersæ, quorum etiam ipsa dissensio incertum esse declarat. De tertio autem tempore fuit aliqua inter authores dissensio in sex septem'ue tantummodo annis uersata. Sed hoc quodcunq; Caliginis Varro discussit: et pro cætera sua sagacitate, nunc diuersarum ciuitatum conferens tempora, nunc defectus eorum'q; interualla, retro dinumerans eruit uerum, lucem'q; ostendit: per quã numerus certus non annorum modo, sed & dierum perspici possit. secundum quam rationem nisi fallor, hic annus, cuius uelut index, & titulus quidã est, ut pij Vulpij, & Pontiani consulatus, ab Olympiade prima .M. ẽ & .xiiij. ex diebus dũtaxat æstiuis: quibus Agon Olympiacus celebratur. à Roma autẽ condita .dcccclxxxxi. & quidem ex palilibus: unde urbis anni numerantur. Eorũ uero annorũ quibus Iulianis nomen ẽ .cclxxxiij. sed ex die .kal. Ianua. unde Iulius Cæsar anni à se constituti fecit principium. At eorum qui uocantur anni Augustani .cclxy. perinde .kal. Ianua. q̃uis & ante diẽ xyi. kal. Februa. Iul. Cæsar diui filius Imperator Augustus, sentẽtia Numatij Planci à Senatu, cæteris'q; ciuibus

appellatus est: se septimum, & M. Vipsano Agrippa CONSS. sed Aegyptij q biennio ante in potestatem, ditionemq; Po. Ro. uenerunt, hēnt Augustorū annum. cclxviij. nam ut à nostris, ita ab Aegyptijs quidam anni in literas relati sunt, ut quos Nabonagarij nominant: q à primo Imperij eius anno consurgūt, quorū hic. dcccclxxxvi. est. Item Philippi, qui ab excessu Alexādri Magni numerantur: & adhuc usq; perducti annos. dlxij. consumant. Sed horum initia semper à die primo mensis eius summūtur: cui apud Aegyptos nomē est Thoth. quoq; hic Imperator Cæs. anno fuit ante diem. vij. Kal. Iul. p eum ab hinc annos centum V lpio, & Brutio præsente Romæ CONSS. Iidem dies fuerunt ante diem. xij. Kal. Augu. quo tempore solet canicula in Aegypto facere exortum. Quare scire etiam licet anni illius magni, qui ut supra dictum est solaris, & canicularis, & trieteris uocatur. Nunc agi uertentem annum centesimum. Initia autem istorum annorum propterea notaui: ne quis eos aut ex Kal. Ianua. aut ex aliquo tempore simili putaret incipere, cum his conditorum uoluntates, quæ nō minus diuersæ sint, q̄ opiniones philosophorū. Iccirco alijs à nouo sole, idest à brumali, ab æstiuo solstitio plerisq; ab æquinoctio uerno, partim ab autumnali æquinoctio, quibusdam ab ortu Vergiliarum, nonnullis ab earum occasu, multis à canis exortu incipere annus naturalis uidetur.

De mensibus.

m Ensium duo genera, nam alij sunt naturales, alij ciuiles. naturalium species duæ, q partim solis, partim lunæ esse dn̄r. Scd̄m solē fit mensis, dum sol unūquodq; in zodiaco orbe signū pcurrit.

Lunaris est autem temporis quoddam spacium à noua luna: ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quos unaquæq; ciuitas suo instituto obseruat: ut nunc Roma à kal. in kal. naturales, & antiquiores, & omnium gentium communes sunt. Ciuiles & posterius instituti ad unam quanq; pertinent ciuitatem: qui sunt cœlestes seu solis, seu lunæ. nec peræq; inter se pares sunt: nec dies habent totos. Quippe sol in Aquario moratur circiter. unde. xxx. in Pisce ferè. xxx. in Ariete unum, & . xxx. in Geminis propè. xxxij. & sic in cæteris inæquabiliter: sed usq; adeo nō totos dies in singulis: ut annum suū .i. dies. ccclxv. & portionem nescio quam adhuc Astrologis inexploratum in. xij. suos diuidat menses. Luna autem singulos suos menses conficit diebus, unde triginta circiter, & dimidiato. Sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiores. At ciuitatum menses uel magis numero dierū inter se discrepant: sed dies ubiq; habent totos: apud Albanos Martius ē. vi. et. xxx. Maius. xij. Sextilis duode. xxx. September. xvi. Thusculanorū Quintilis'q; dies habet triginta sex. October triginta duos. idē October apud Aricinos triginta nouē. minime uidentur errasse, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt: ut in Græcia pleraq; apud quos alterni menses ad. xxx. dies sunt facti: maiores quoq; nostri idem sunt æmulati: cum annum dierum. ccclxv. habent. Sed diuus Iulius cum uideret hac ratione, nec ad lunam menses, ut oportebat, neq; annum ad solem cōuenire: maluit annum corrigere. Et sic etiam menses, uel cum ueris illis solaribus, etsi non singuli, tamen uniuersi ad anni finem necessario concurrent. nomina de-

cem mensibus antiquis Romulum fecisse, Fulvius & Iulius authores sunt: & quidem duos primos à parẽtibus suis noiasse Martiũ à Marte patre, Aprilẽ ab Aphrodite Venere: unde maiores eius oriundi dicebantur: proximos duos à populo, Maium à maioribus natu, Iunium à iunioribus. cæteros ab ordine quo singuli erant. Quintilem usq; ad Decembrem perinde à numero. Varro autem Romanos à Latinis nomina mensium accepisse arbitratur, authores eorũ antiquiores fuisse, quã urbem, satis ἀρχῆ docet. Itaq; Martiũ mensem à Marte quidẽ nominatum credit, non quia Romuli fuerit pater, sed ꝙ gens latina bellicosa. Aprilem autem non ab Aphrodite, sed ab aperiendo: ꝙ tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiat natura. Maium uero non à maioribus, sed à maia nomen accepisse: ꝙ eo mense tam Romæ: q̃ antea in latio res diuina Maiæ fit, & Mercurio. Iunium quoq; à Iunone potiusq̃ Iunioribus: ꝙ illo mense maximi Iunoni habentur honores. Quintilem ꝙ loco apud latinos fuerit quinto item sextilem ac deinceps ad Decembrem numeris appellatos: cæterum Ianua. & Februa. postea quidem additos, sed nominibus iã ex latio sumptis: Ianu. A` Iano, cui attributus, nomẽ traxisse. Febru. à Februo. Est februm quicquid expiat, purgatq;: et februamenta purgamenta. Itẽ februare purgare, & purum facere. Februm autem non idem usque quaq; dicitur. nam aliter in alijs sacris februatur, hoc ẽ purgatur. In hoc autem mense Lupercalibus cum Roma lustratur, salem calidum ferunt: quod februm appellãt.

Vnde dies Luperalium proprie februatus, et ab eo porrò mensis Februarius uocitatus. Ex his .xij. mẽsibus, duorũ tantum noĩa mutata: nam Quintilis Iulius cognominatus ẽ. C. Cæsare .y. et. M. Antonio CONSS. anno Iuliano .ij. Qui aũt sextilis fuerat. C. Marco Censorino C. Assinio Gallo CONSS. in Augusti honorẽ dictus est Augustus. anno Augustio .xx. quæ nomina etiam nunc ad hanc permanent memoriam. Postea uero multi principes nomina quædam mensium mutauere, suis nuncupãdo nominibus: quod aut ipsi postmodum mutauerunt: aut post obitum eorum, illa nomina pristina suis reddita mensibus.

De diebus.

SVperest pauca de die dicere: qui ut mensis, aut annus partim ciuilis est. Naturalis dies tempus ab exoriente sole ad solis occasum: cuius contrarium est tempus: nox ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies uocatur tempus, quod fit uno cœli circumactu: quo dies uerus, & nox continetur. ut cum dicimus aliquem dies triginta tantum uixisse: relinquitur .n. etiam noctes intelligere. Huismodi dies ab astrologis, & ciuitatibus quattuor modis diffinitur. Babyloniј quidem à solis exortu ad exortum eiusdem statuerunt. At in umbria pleriq; à meridie ad meridiem. Atheni. autem ab occasu solis ad occasum. Cæterum Roma à media nocte ad mediam noctem diem esse existimauerunt. in-

ditio sunt sacra pub. & auspicia etiam magistratuum: quorum si quid ante medium noctis est actum, diei, qui præterijt, adscribitur. Si quid autem post mediam noctem & ante lucem factum est, eo die gestum dicetur: q. eam sequitur noctem. In his horis quattuor & uiginti qui nascuntur eundem diem habent natalem. In horas xij. diuisum esse diem, noctemq; in totidem uulgo notũ est. Sed hoc credo Romæ post reperta solaria obseruatum. quorum antiquissimum quod fuerit inuentu difficile est. Alij. n. apud ædem Quirini primum statutum dicunt. Alij in capitolio: nonnulli ad ædẽ Dianæ in Auentino. Illud satis constat nullum in foro prius fuisse: q̃ id quod. M. V. ex Sicilia aduectum ad rostra in colũna posuit. quod cum à climate Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret. L. Philippus Censor aliud iuxta constituit: deinde aliquanto post. P. Cornelius Nasica censor ex aqua fecit horarium: quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horarium cœptum uocari. Horarium nomen non minus annos. ccc. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam. xij. tabulis nusquam nominatas horas inuenies: ut in alijs postea legimus. sed ante meridiem, eo uidelicet quod partes diei bifariã tum diuisi meridies discernebat. alij die quadripartito, sed & noctem similiter diuidebant. Id similitudo testatur militaris ubi dicitur uigilia prima. Item secunda, & tertia, & quarta. Sunt etiam plura noctis, & diei tempora subnotata, proprijsq; discreta nominibus: quæ apud ueteres poetas passim scripta inueniuntur. ea o=

mnia ordine suo exponam. Incipio à nocte media quod tempus principium & postremum est diei Romani. tempus quod huic proximum est, uocatur, de media nocte. Sequitur Gallicinium: cum galli canere incipiunt: deinde Conticinium cum conticuere: tunc ante lucem & sic Diluculum uocatur mane cum lux uidetur. sol post hoc ad meridiem: tunc meridies quod est meridiei nomen. Inde de meridie. hinc suprema, q̃uis plurimi supremam post occasum solis esse existimant: quia est in. xij. tabulis scri
» ptum sic: solis occasus suprema tempestas esto. sed postea. M. Plectorius tribunus plebiscitum tulit in quo
» scriptum est. Prætor Vrbanus qui nunc est: quiq; post
» hac fuerit, duos lictores apud se habeto. Iisq; supremã
» ad solem occasum ius inter ciues dicito. Post supremam dicitur uesper: ante ortum scilicet eius stellæ, quã Plautus Vesperuginem: Ennius uesperum: Virgilius hesperõ appellant. Inde porrò crepusculum sic fortasse appellatum, ꝙ res incertæ creperæ dicuntur. Idq; tempus noctis sit, an diei incertum est. Post id sequitur tempus q̃d dicimus luminibus accensis: antiqui prima face dicebãt. Deinde concubium cum itum est cubitum: exinde intẽpesta, idest multa nox, quia nihil agi tempestiuum tunc cum ad mediam noctem dicitur: & sic media nox.

De naturali institutione.

Nitia rerum eadem elementa, et principia dicuntur. ea stoici credunt tenorem, atq; mate-

riam. Tenorem, qui rarescente materia, à medio tendat ad summum: eadem concrescente rursus à summo referatur ad medium. Thales Milesius aquã principium omnium rerum dixit. Et alias opiniones supra rettuli. Stoicorum opinio probanda, qui cum arte compositum mundi opus considerarent, introduxerunt naturam prouidam, ac sapientem, quam ordo impermutabilis ostenderet, industria factum prænũciauerunt: siue perpetuus, siue longæuus est mundus: & in flammas abit: & uicissim ex flammis renouatur, ac restituitur durantibus tamen principijs: nec recidere ad nihil uideri potest: quod in se deficit, in se regignitur. Et constat quidem quattuor elementis terra, aqua, igne, aëre: cuius principalem solem quidam putant, ut Cleantes, ut Chrysippus æthera, cuius motu perenni subiecta tenentur, et administrantur: & ipse quidẽ æther nihil patitur, aera supra, infra aquam, aer supra aquam, infra terrã. Terra ex omnium permixtione progignit, & temperãtia fouetur: intemperantia læditur. Inuicem porrò elementa succedere: & interitu singulorum fieri sempiterna manifestum est.

De cœli positione.

Coelum circulis quinq; distinguitur: quorum duo extremi, maxime frigidi, australis humillimus, & Aquilonius excelsissimus: his utrinq; proximi duo paralellæ uocantur, ut ita dixerim

æquæ distãtes. ijdem Tropici, ijdem Solsticiales: alter Hibernus, per quem sol transmittens octauam partem Capricorni solsticium hibernum facit. alter æstiuus, per quẽ sol octauam partem Cancri trãscurrens, solsticium æstiuum facit. Medius ẽ æquinoctialis, qui octaua parte Arietis æquinoctiũ uernum, octaua Libræ autumnale cõstituit. ut circuli in cœlo, ita in terra zonæ uocãtur. Inhabitabilis infra frigidus circulus ob rigorem, quo ab alijs longissime sol abest. Item in radios æquinoctiales, quod sub uertice solis est, sub quo quidam habitare putantur, & Aethiopiæ maximã partem. Item plurimas insulas maris Rubri, aliosq; uertices, eminentiasq; terrarum nostris ampliores sub Tropicis habitare nihil dubium est. Noster solsticialis æstiuus est excelsus, atq; arduus. diuisi à nobis circulo æquinoctiali, ἀντίχθονες nominantur. uidentur humiles, atq; depressi quibusq; antipodes. quod ut posse uideatur, efficiunt flexus, obliquitatesq; terrarum, ἀντίχθονες ijdem & ἀντίστοιχοι nominantur: incipit signifer non ab extremo circulo, nec ad extremũ protenditur: sed ab initio Tropico australi, brumaliq; eodem per æquinoctialem ab summum solsticialem, eundemq; æstiualem per medium longitudinis, latitudinisq; porrectus obliquum. Circuli signiferi partes. ccclx. signa duodecim, partus singula tricenarum: quorum quædam minora, quædam ampliora, et poplo anaphora dicunt. sed compensatio quinq; partes creditur applicare, ut sint omnes signiferi partes. ccclxy. Horum incipientia ab Ariete altera sunt: et masculinis, fœ-

mininis, masculorum naturalibus, alia fœminarum conuenie͂tia. Item quantum eorum quoq; aut Tropicum, aut solidum, aut deforme: Incipiet dinumeratio ab Ariete q͂d signum Tropicum e͂. Tropicorum duo sunt æquinoctialia Aries, &

Non pauca desunt.

De stellis, & planetis.

Stellarum aliæ cum cœlo feruntur: ideo quia non excedunt suos locos fixæ noi͂antur. Aliæ co͂ra cœlu͂, et in ortu cœli eunt: sed mundi celeritate uictæ occidere uidentur cum eo q͂uis cursum suu͂ peragant. Sol maximum sydus ætheris medij lumine ignescit singulis diebus, & noctes peragit singulas. partes signiferum peruadit annum. luna à sole flaminatur. ambit circuitu breuissimo terram. xxx. diebus, adeo ui cina uertici terræ, iunctaq; ut in umbram eius incidere soleat, & uideri deficere. Eadem cum subijt solem, & substitit, radijs facit obscuritatem, quæ defectio solis uidetur. Interim tamen citua paucioribus q͂. xxx. diebus, & circulum suum transit. Saturni stella per maximu͂ ambitum fertur. Ideo tricenis mensibus singulis signis restitit per. xxx. annos signiferum pertransit frigida, & sterilis infœcunda terris nascentibus, non salutaris facit aduersa, diurna, nec subita. Iouis stella in singulis signis anno manet. signiferum. xij. annis euadit salutaris & temperata, & uniuersis euntibus prospera. Martis

ſtella non eodem ſpatio ſignis ſingulis hæret, ſed ſigni ferum annis fere nouē peruagatur, ignea intemperās, & in aduerſis & in mortalibus ſubita: uel repentinis morbis uel ferro perimit. ſtella Mercurij & Veneris ſolem ſequūtur, eademq; ſpatia cuſtodiunt. Mercurij ſtella fit ſimilis illi: quam uidet Veneris, genitalis & roſida, & proſpera & ſalutaris. Luna Globum ſuum creditur habere: ſed ignem à ſole concipere: & quantum percutitur ardeſcere: quantum igitur à ſole diſcedit, augetur, quum uero contra ſtetit toto feritur aduerſo, & uelut ſpeculum non uerum, ſed imaginem reddit. hac creſcente uniuerſa gignentia pubeſcunt, tenuente tenuantur: humor etiam ſpiritus omnis augeſcit, tumeſcit oceanus. Deinde quum ipſius fulgore conſidit. Diuerſi ergo cœli ut uagantium ſtellarum concurſu, quod temperatur utrinq; deteritur, & infra fluit. Id excipit luna & ſoli tradit, quo & animalia uigeſcunt, & humus quodā modo animatur, genitali calore (ut ita dixerim) uiuo plurimū in orignibus ualent, quæ in ortu ſuo languēt in occaſu ortū facit ſtella: quā ſol præterit: deinde ſtationē matutinā quū à q̄nto loco ſolis ſteterit, in eodē manet ſigno, donec ab eodem ſole moueatur: quæ contraria eſt ſoli, mane occidit: oritur ſimul nocte: et uocatur ακρονυκὸς ortus. Deinde rurſus alterno latere à quinto ſigno deprehenſa, poſt meridianam ſtationem facit: donec ingreſſo ſole idem ſignum ſub radijs eius deliteſcat, & in totum occidat: aſpiciant inter ſe ſtellæ ex quinto ſigno, q̄d dicitur τρίγωνον, et habet maximam conſenſionem. Itē

à quarto quod dicitur τετράγωνον, & κέντρον uocatur, et in alterutrum maximum præstat effectum. Item ex contrario quod est septimum signum, & diametron uocatur, estq; maxime aduersum. Cætera dissident uel lẽuiter aspiciunt: ut tertium quodq; dicitur ἑξάγωνον. Signa tropica peregrinationibus præsunt: & omnino mobilibus, & in consilijs subinde uariant, atq; permutant. Biformi geminatione rerum omnium repetitione significant: & interim dilatione solida uehementer, et instanter efficiunt: & ad exitum uel prospera uel aduersa pducunt: sicut aspiciuntur à stellis, uel fauentibus, uel repugnantibus. Multũ tamen refert cuius quæq; stellæ domus aliena, an ipsius sit. Domus solis Leo. Lunæ Cancer. Mercurij Virgo, & Gemini. Veneris Libra, et Taurus. Martis Scorpio, & Aries. Iouis Sagittarius, & Pisces. Saturni Capricornus, & Aquarius. Nocturnis originibus fauent Luna, Mars, Venus. plus die prosunt Sol Saturnus, Iuppiter. Mercurius uarie, & quodammodo cõsensit, ut uisus est.

De terra.

t Erra media oium rerũ ẽ, forma globosa, aq̃s cingitur: in aëre prominet: excipit cœlum: à quo omni uel tpe q̃tũ afficitur: ita q̃ cunq; sustinet afficit, & mouet. Poterat finem liber plenus omnibus necessarijs iam uideri consequutus. Sed cum & mũdi dimensiones, & plurima præterea in uniuersis re-

bus ratio Geometricæ impleuerit: pauca de numeris, mẽsurisq; dicemus.

De Geometria.

g Eometria est scientia digerendi figuras, numerose metiendi cum suis resolutionibus. Numerus est congregatio singulorum finita semper, & infinita natura deformis. Nota est cuius pars nulla est, linea longitudo sine latitudine. Lineæ autem finis, notæ. Recta linea est, quæ super se positis notis æquabiliter posita, & summissa est: quod longitudinem tantum habet. Sũmitatis finis, lineæ super plana, quæ dicitur ἐπίπεδος. Summitas ẽ quæ super se positis rectis lineis æquabiliter posita est. Planus angulus est in planitie duarum linearum non è regione positarum ad unum signum contingens curuatio. hæ lineæ, quæ angulum cõtinent, cum rectæ sint, is angulus rectis lineis contineri dicitur. si recta linea supra rectam lineam stans, continuos angulos inter se pares facit: tum uterq; ex paribus angulus rectus dicitur: & ea linea Græce κάθετος, latine normalis dicitur. rectus angulus est modicus, & sibi congruens. hebes maior recto, acutus minor.

De figuris.

f Igura est quæ aliquo fine, aut aliquibus finibus continetur. Circulus est figura plana una

linea comprehensa, intra quem mediæ omnes lineæ inter se pares sint. Centron est nota circuli medij. Diametrus est recta linea per Centron immissa, & in utrāq; partem secans circulum, hemicyclus est circuli dimidium. Ευθύγραμμοι formæ sunt, quæ rectis lineis continentur, Trigonum, Trilaterū, Tetragonum, quod quattuor multilaterum, quod pluribus. Triāgulum æquilaterū, quod paribus trinis lateribus. Isosceles, quod duo tantum latera paria habet. Scalenon, quod tria latera inæqualia habet. Orthogonium quod habet omnes rectos angulos. ambligonium, quod habet eundē angulum hebetem. Oxygonium quod habet omnes tres acutos angulos. Quadrilaterū formarum quadratum est, quod omnia quattuor latera habet angulos rectos. Heteromeces, quod neq; angulos, nec latera paria habet: nec angulos rectos similes scutellæ: cuius contraria latera & contrarij anguli inter se pares sunt. Sed quadrilaterū omne quod rectis angulis est trapezia. Cætera nominantur, paralellæ lineæ: quæ in eadem planitie positæ, nunquam inter se contingunt.

De postulatis.

P Ostulata Geometrarum sunt quinq;: ut liceat ab omni signo ad omne rectam lineam ducere: & omnem finitam rectam lineam è regione eijcere: & omni modo signo ex interuallo circulum scribere: & omnes rectos angulos minores duos re-

ctis pares esse: & si linea recta linea immissa interiores angulos minores duos rectis pares fecerit: eiectas lineas concurrere: Si paribus paria adiecta fuerunt omnia paria erunt. et si paribus paria dempta reliqua erunt paria: & quae eisdem paria sunt: & inter se paria sunt.

De musica.

P Rior est musica inuentione metrica. Cum sint enim antiquissimi poetarum Homerus, Hesiodus, Pisander: hos secuti elegiarij Callimachus, Mimmermus, Euhemerus: mox Archilocus & Simonides trimetrum iambicum choricum, cathalecticũ, tetrametron composuere: Archilochus etiam Comata uersibus applicando uariauit. Eupolis per plurimas species secuit. Alcmam numeros etiam minuit in carmen: hinc poetice melicae αττικὴ. Illa etiam argiua minutiores edidit numeros. Quae species cum iam displiceret: & integra breuior diceretur, magnitudine Pindari asserta est: qui etiam libros innumeris modis edidit. Hos secuti musici Timotheus, & Pondos: & Hypericles, & Follis, & clarissimus tum peritia tum eloquentia Aristoxenus modulati protinus cantus: nec tamen enim nõ putes antiquiores cantus esse numeris: Sed rusticos, & inconditos post quos poetica ualuit, ueluti legitima musica licentior magisq; modulata.

De rhythmo.

r Hythmus creditur dictus à rhythmonio Orphei filio & Idmoneæ nymphæ maricæ: ut tradit Nicæratus libro quem composuit de musico fratre rhythmonij: tradit hymenæ, Varrithonis autem & cloridis Thiresiæ filiæ Pendemenum & peridemen: qui primus cecinerit res gestas eorum musicis cãtibus. Musica est peritia faciendorum: & canendorum modorum: eius partes harmonica, rhythmica, crusmatica. Crusmata pulsus decori siue carminis uocantur. Harmonica est consonantia organica: ῥυθμὸς Græce modus dicitur latine. Nominatur uersus ab eo q̃ fluat: seq́; ipse circumeat. Modus autem est lex quædam & ordo uocalium interuallum & differentia uelut Aristoxenus diffinit: non utrunq; compositum uocalium temporum interuallũ. Carmen est modus uocibus iunctus: cuius discrimina cantus, modus, motus. Tempus est syllabæ spacium: huius elementum. Breuis syllabæ diuisio, breuis alia longa, alia & neutris ratio est.

De modulatione.

m Odulatio est modorũ prudens dispositio, eius tres species τόνος, χρῶμα, ἁρμονία, species carminum. xiij. Ex quibus primum sunt, Dorium, Phrygium, Lydium: his accesserunt grauissimum Hyppodorium. Mox duo hyppophrygij grauior, & acu

tior. deinde Dorius medius. tum Phrygius grauis, & alter excelsus. totidem Lydij grauis, & acutus. tum Mixolydij pari diuersitate. Postremus Hypermixolydius acutissimus. Organum quōdam habuit tres intentiones, grauem, mediam, & acutam. Inde musæ quoq; tres olim æstimatæ, hyppate, mese, nete. Nūc in ampliore numero soni considerantur, ut sit προσλαμβανόμενος ὑπάτη ὕπατον. Deinde παρυπάτη ὕπατον. Deinde λυκανὸς ὕπατον. Deinde ὑπάτη. Deinde ὑπάτης μέσον. Deinde παραμέση διεζευγμένον, παρανήτη διεζευμένον τρήτη ὑπερβόλεον: quas animaduertisse cum resonantia suauitatis in arcu sororis Apollinem tradunt: & intendisse potius Dytarantium notasse φ astrictoria fila neruorum in acumen excitarētur, grauibus responderent remissa. inde fecisse tres primos de quibus supradictum est. hanc excepisse intentionem linon: quem quidam Apollinis filium tradunt, & nymphæ paramesæ chrysthenidi reliquisse: ab ea adiūctum modum, qui συνημμένος dicitur. hunc numerum auxisse Therpādrum adiectione διεζευγμένου, qui primus à grauibus in acumen auertit. Deinde Thimotheus addidit duos parameson, & hyperboleon. Initium modi dicitur diesis: dimidium semitonium: totum tonos. Toni duo, & dimidius διὰ τεσσάρων nominatur. Tres & dimidius διὰ πέντε: sex διὰ πασῶν. hæc musicæ summa sunt.

De metris, & pedibus.

m Etrum græce, latine numerus uocatur. Numerus est æqualium pedum legitima ordinatio. Huius arsis thesis per partes sunt pedum syllaba, elementa numerorum, modorum elementa, spacia syllabarum, ac tempora. Pedes componuntur ex syllabis: minimum binis ad se perueniunt. Disyllaba. iiij. trisyllaba. viij. pluresq̃. xij. esse non possunt. Pyrrichius ex duabus breuibus, cuius exemplum Deus. chorius ex longa, & breui ut Roma. Iambus ex breui & longa, ut salus. Spondeus ex duabus longis, ut uates. Duo igitur q̃titate contrarij, spondeus & pyrrichius. duorum alter, alter quatuor temporum Iambus, & Chorius. Ita nõ plures q̃ quatuor pedes sunt: nec esse possunt trinarum syllabarum. Primus est Dactylus qui constat ex longa et duabus breuibus, cuius exemplum Aeolus. huic contrarius Anapestus ex duabus breuibus & longa, ut pietas. Amphibrachus ex breui & longa & breui, cuius exẽplum auarus. Brachisyllabus ex tribus breuibus, cuius exemplum Cicero. & contrarius Molossus ex tribus lõgis, cuius exemplum Mecœnas. Itẽ tres quinum temporum: Brachius ex duabus longis, et breui, cuius exemplũ latona. huic ordini aduersus Palimbacchius ex breui & duabus longis, ut aquinâs. Creticus, et Amphimacrus ex longa breui, & longa, ut sanitas. duobus à quantitate contrarijs brachisyllabo, & molosso: quorum al-

ter trium temporum, alter sex: ordine sex in quaternis, tres in quinis temporibus

De legitimis numeris.

Primus est & legitimus maxime numerus hexameter heroicus. huius pedes, & dactyli sunt & spondæi: raro & in uersu extremo
» reperietur trocheus. eius exemplum. Auia pieridum
» peragro loca nullius ante. totus iste dactylus fuit. & habuit summum trocheum. Sed mixtus ex spondæis
» hic erit. Italiam fato profugus lauináq; uenit. Totus
» ex spondæis. ciues Romani, tunc facti sunt campani: hoc genus numeri paucissimarum. xij. syllabarum, plurimarum. xyiij. tempora recipit. xxiiij. Interea. xxiij. sedibus tribus tantum conficit, forma excipit. xxij. quas enumerare festinantibus longum esset. Pentameter
» elegiacus habet exemplum. dū meus assiduo luceat igne
» focus. recipit dactylum spondeum anapestos duos in fine uersus aliquando brachisyllabos. fit syllabarum paucissimarum. xij. plurimarum. xiiij. Tertium pedem spondeum semper habet. quartum & quintum aliquando brachisyllabum. Trimetros iambicus la=
» tine senarius dicitur: cuius exemplum: Phaselus ille:
» quem uidetis hospites. xij. syllabarum est. Recipit aliquādo præter cæteros Iambum extremo pyrrichiō: Trime
» tros tragicus. pro ueste pinnis membra textis contegit. et
» aquilonis stridor gelidas molitur niues. recipit in parte

prima

prima scansionis spondeum, & alio loco dactylon, & anapestum. & pro iambo chorium & tribracon. fit syllabarum paucissimarum. xij. plurimarum. xvij. recipit tempora plurima. xix. paucissima. xiiij. Comicus trimetros solet magis in beues minui. Trimetros hipponaticus pedem nouissimum assumens spondeum, uel
» chorium talis est: Calentibusq; lympha fontibus semper eosdem pedes: quos reliqui trimetri: præter nouissimum recipit: & tetrametros, qui latine quadratus uocatur:
» tur: choriacus talis est. Tela famuli tela propere sequi-
» tur me thoas: recipit eosdem pedes: peruenit ad septem, & semipedem: summum pedem petit, aut creticum, aut
» dactylum. Octonarius iambus: proinde & abste regi-
» men argos. dum est potestas consulendi. Septenarius hæc
» bellicosis, cui mater pater'ue minerua. Constat ex pedi-
» bus ijsdem Ionicus septenarius. Ibant mala eluere uene
» riam coronam. Ionicus maior est ille: Ictus retrocedit
» innate: supinus habet uitium in tertia syllaba minor,
» metuentis patriæ uerbera linguæ præcipiunt inserere maxime pyrrichium, & spondeum: solent diuisi sylla bis longis plurimum syllabarum pedes admittere Ari
» stophanius, anapestus. Axena ponti per freta colcos de-
» niq; delatus adhesi. recipit pedes quaternorum tempo- rum: omnis implet pedes præter semipedem: Anapesto
» octonarius ore beato lumine uolitans, qui per cœlum can
» didus equitas. recipit eosdem pedes præter semipedem
» Aristobolius quædam terribilis tua pectora turbat ter
» rifico sonitu intulit. is circuitus magisq; uersus est: Da- ctylum crebrum habet. rarum spondeum: peon duode-

» narium. Quis meum nominans nomen excitet: quamuis
» tumultu inuocans incolarum fidem. Et hic circuitus ma
» gis q̃ uersus est. huic suberunt denarius, qui repens se=
» mipulsus onere graui fores strepitu terrent. recipiunt pe
des, creticos, chorios, spondios iambos, brachisyllabos,
» anapestos undecim syllabarum Falentius. Passer de=
» litiæ meæ puellæ. recipit pedes spondeum, dactylum,
creticum palimbacchium. Angellicus numerus, &
» syllabam coarctat hexametro, ut Hectoris Andro=
» mache Pyrrhin connubia seruas. Anacreontium, Mise=
» ri inuidi uiuimus scientes. recipit pyrrichium chorium
spondeum brachisyllabum anapestum. Primus est sem
» per pyrrichius. numerus Saturnus: Magnum numerum
» triumphat hostibus deuictis. Sunt qui hunc aristolochiõ
uocant, recipit pedem spondeum, Iambum, pirrichium,
chorium, dactylum, brachisyllabum, anapestum. Pria=
peius hunc loco tibi dedico, consecroq; Priape. Tertium
pedem pro dactylo creticum habet: alioquin exametrõ
» esset. De numeris simplicibus. Pirrichius, rapite, agite,
» ruite, celeripedes pedes. Contrarius est huic & duode
» casyllabon spondaicon. Olli crateribus sex auratis hause
» runt, dactylicus. Puluerulenta putrem sonitu quatit un
» gula campum. Amphibrachius non facit numerum. A-
» napestus agilis. Sonipes rapitur, celeri sonitu crepitans.
» Creticus horridi transferunt ad pedes ex equis. Palim-
» bachius amicos ad hanc rem si uoles aduoca. Bachius
non facit numerum. Molossus idem est qui spondaicon.
Nunc quemadmodum à principali heroico plures nu-
meri transfigurantur, ostendam: ac primus Trimetrus

» fit heroicus spondaicon. Ciues Romani tunc facti sunt
» campani. Syllabam unam, quæ est extrema ex longa
» contrahe: ut ciues Romani tunc facti apuli. Et esse cœpit
» trimetron: elegiacum transibit. Bella per æmathios. rur
» sus ad pentametros: ut componam heroicos sumo par-
» tem posteriorem. Dum meus assiduo luceat igne focus. et
» compono, luceat igne focus Troiæ qui prius ab oris. Fa
» lentium numerum qui est: Altis flumina uallibus tume
» scunt. Insertis uerbis facio heroicum. Altis flumina pro
» dita uallibus inde tumescunt. Ionicus est. Metuentis pa
» triæ uerbera linguæ: adijciã trinas uerbis singulis syl-
» labas: nunc metuentis, nunc patriæ, nunc uerbera lin-
» guæ. Verto Italiam fato profugus lauinaq; uenit. Aristo
» phanius fit heroico: Arma uirumq; cano troiæ qui pri
» mus ab oris. Nunc angellicum syllaba breuiata esse mõ
strauí heroicum. Item priapeium si syllabam surri-
pias, fieri heroicum.

FINIS.

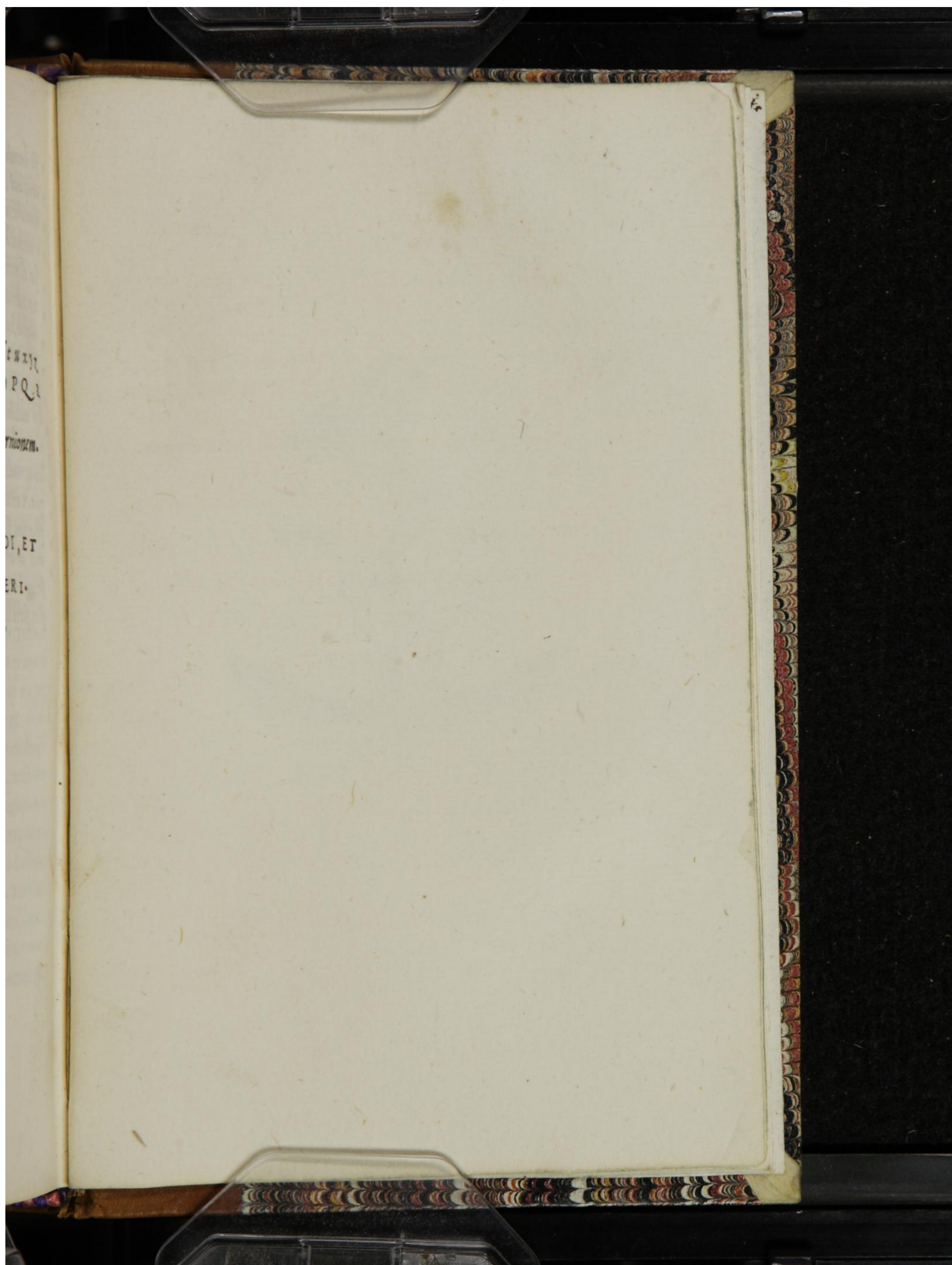
*a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z

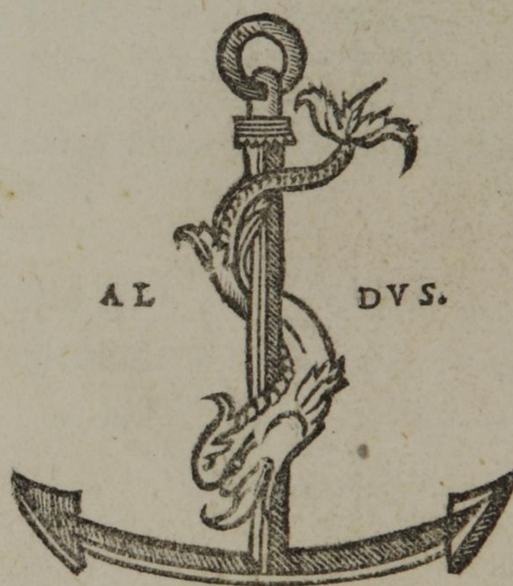
& A B C D E F G H I K L M N O P Q R

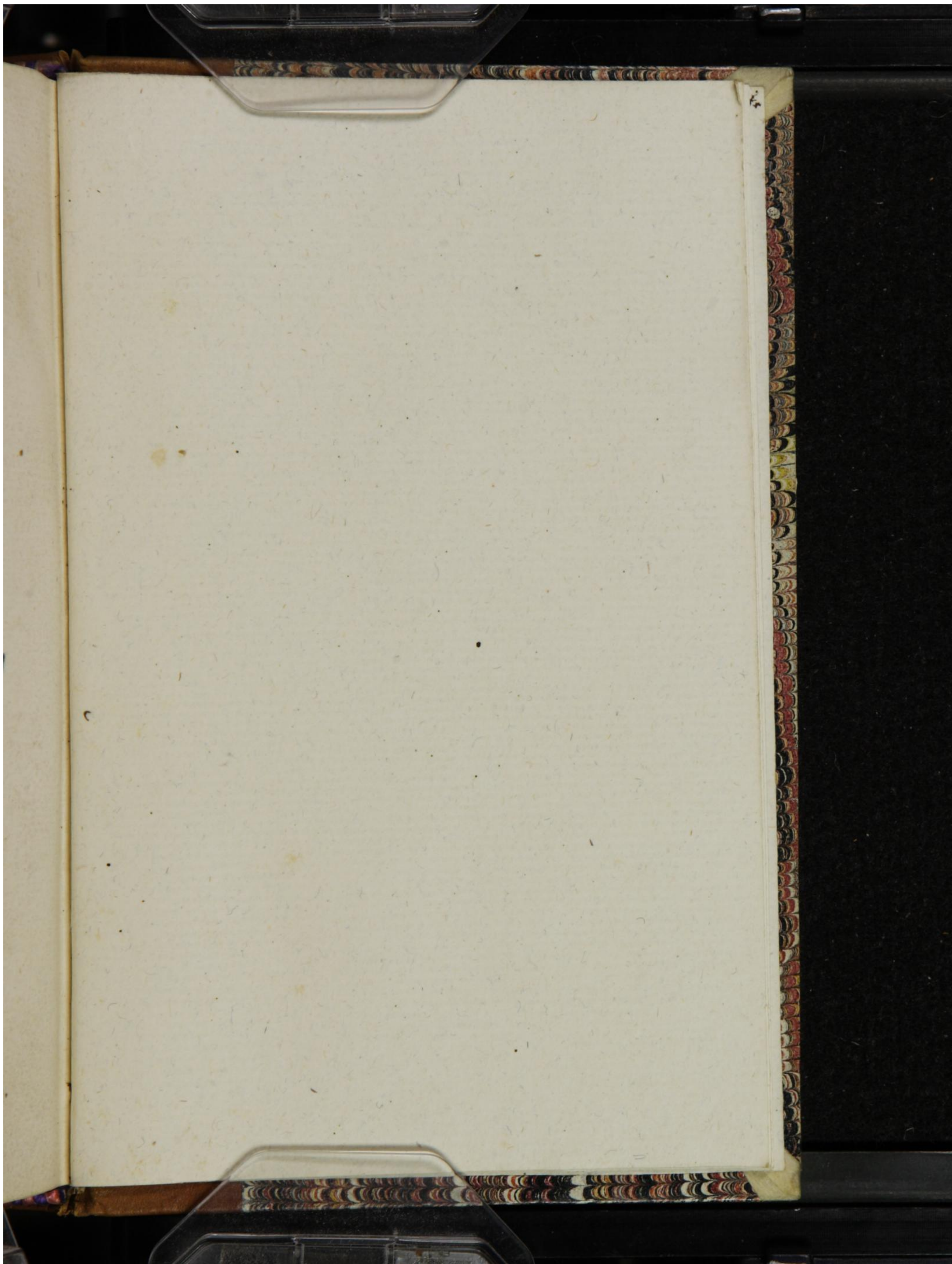
Omnes ſunt quaterniones præter R duernionem.

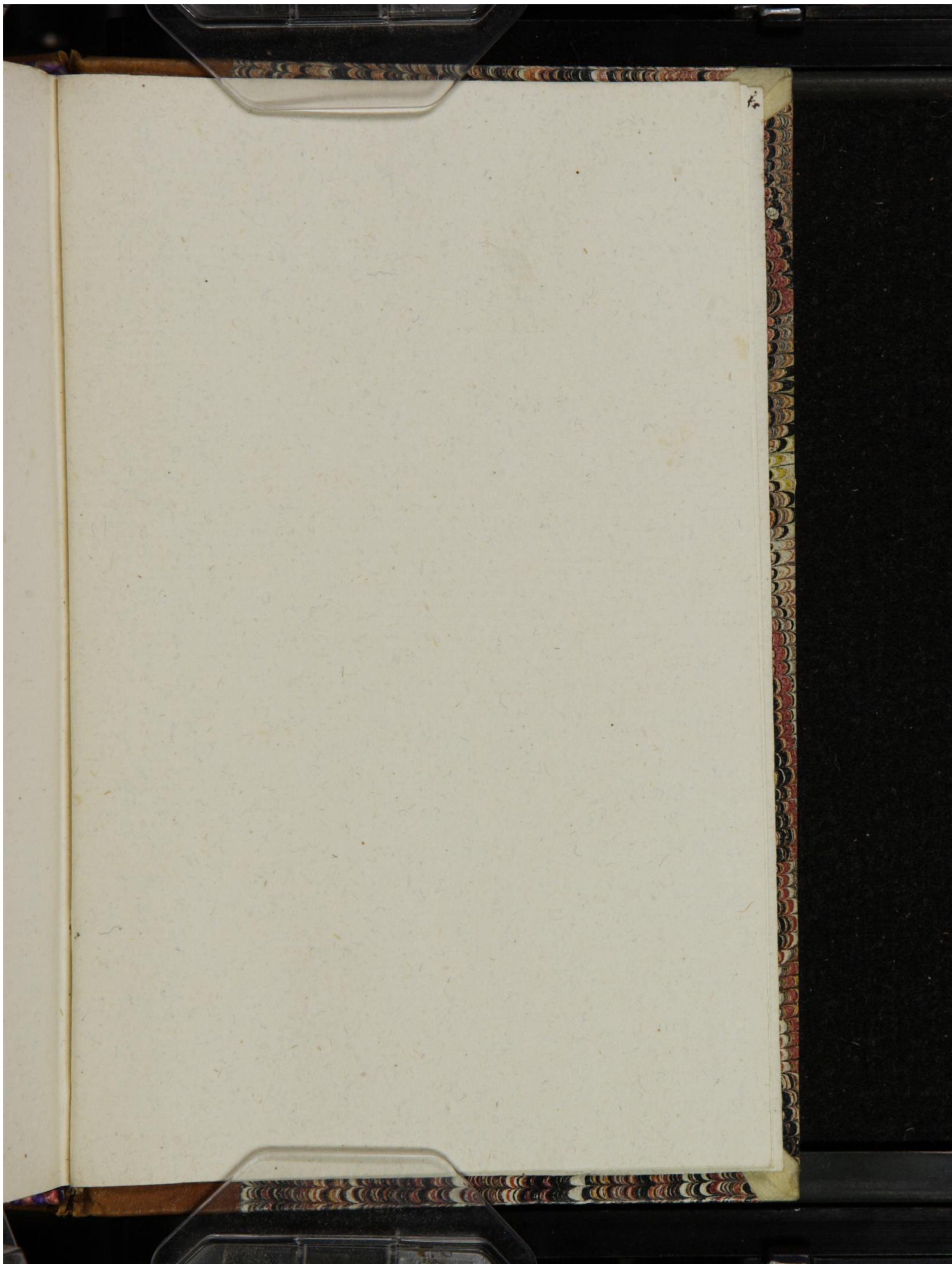
VENETIIS IN AEDIBVS ALDI, ET
ANDREAE ASVLANI SOCERI.
M. D. XXVIII. MEN-
SE APRILI.

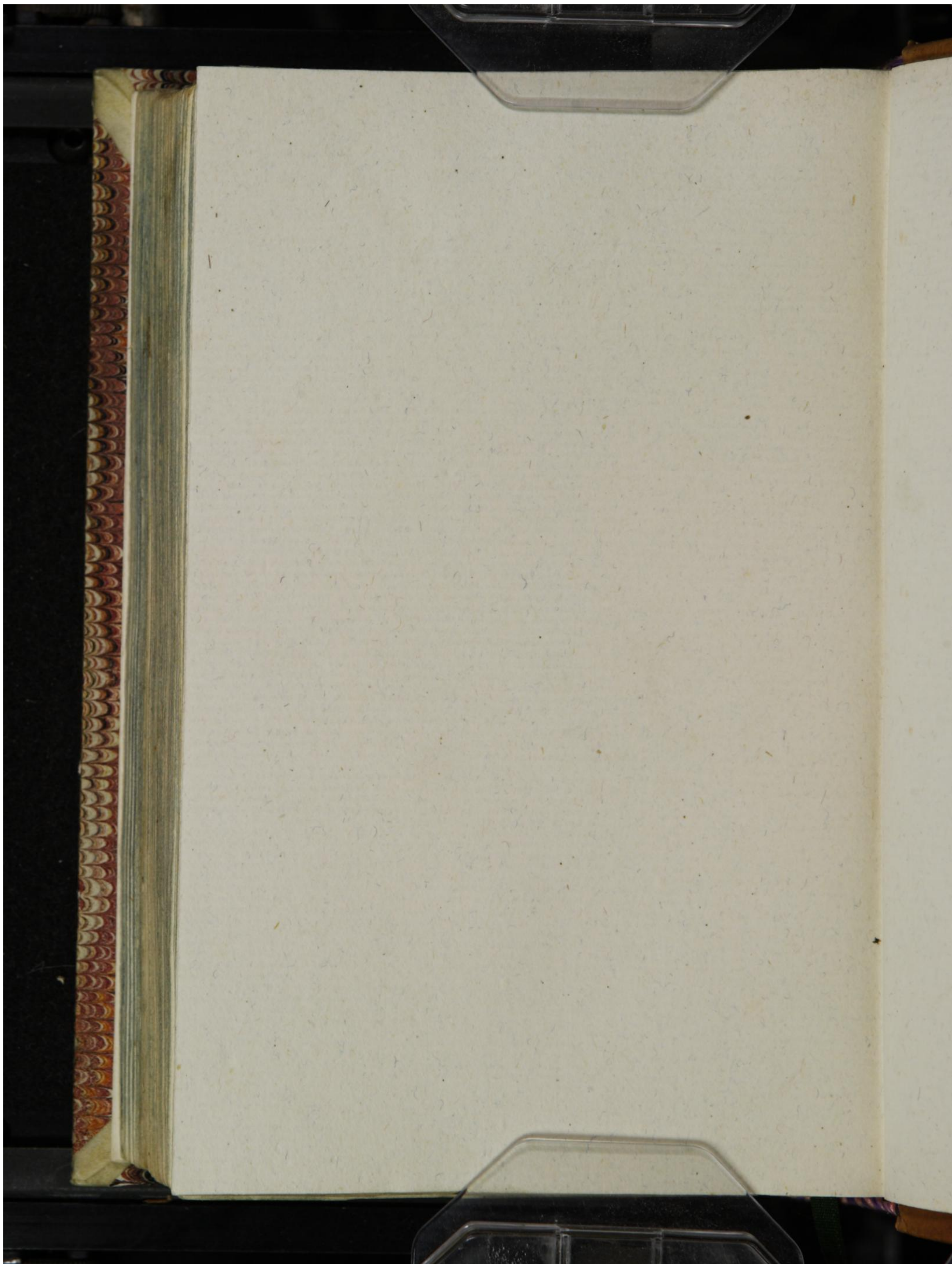

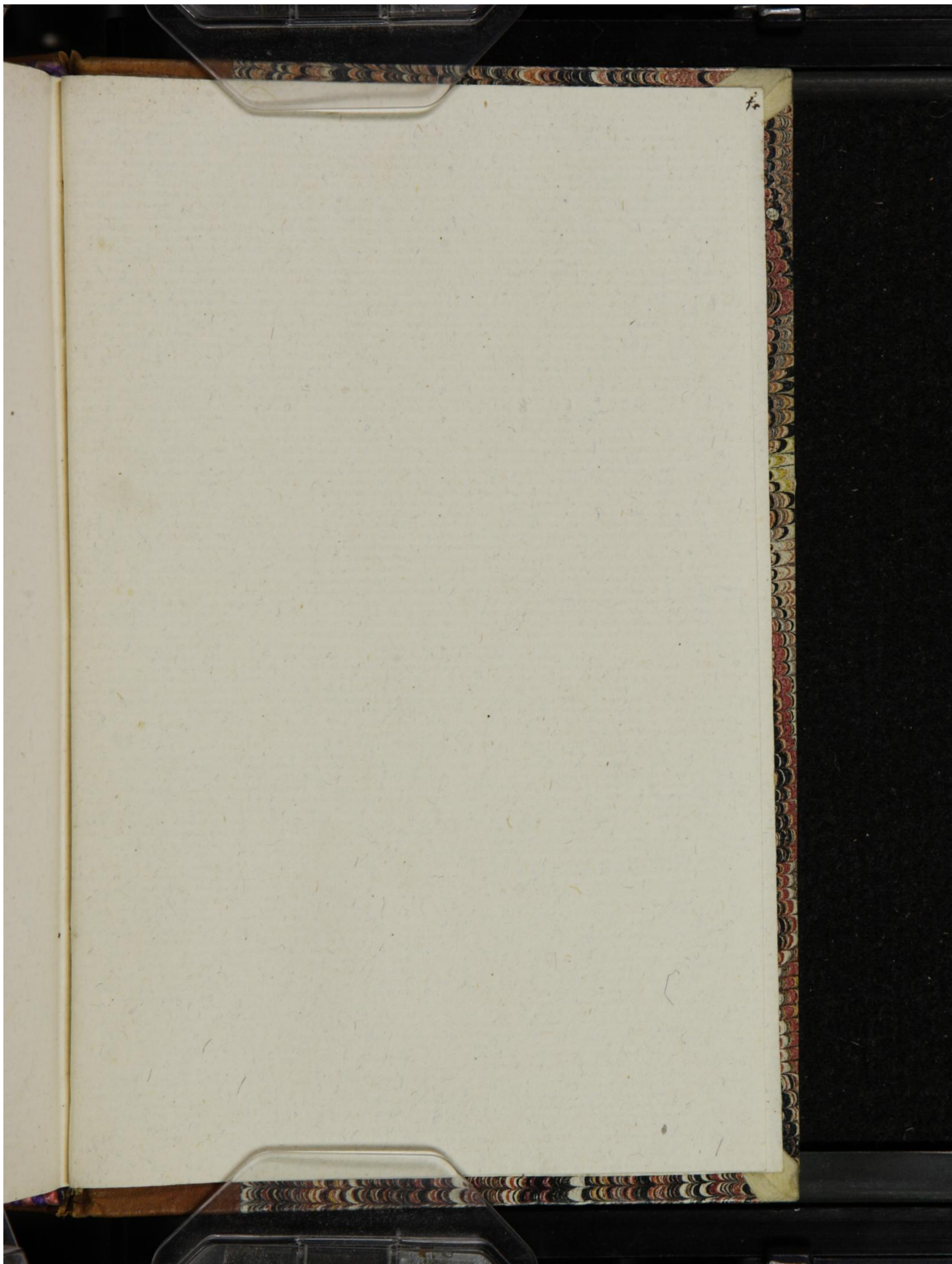

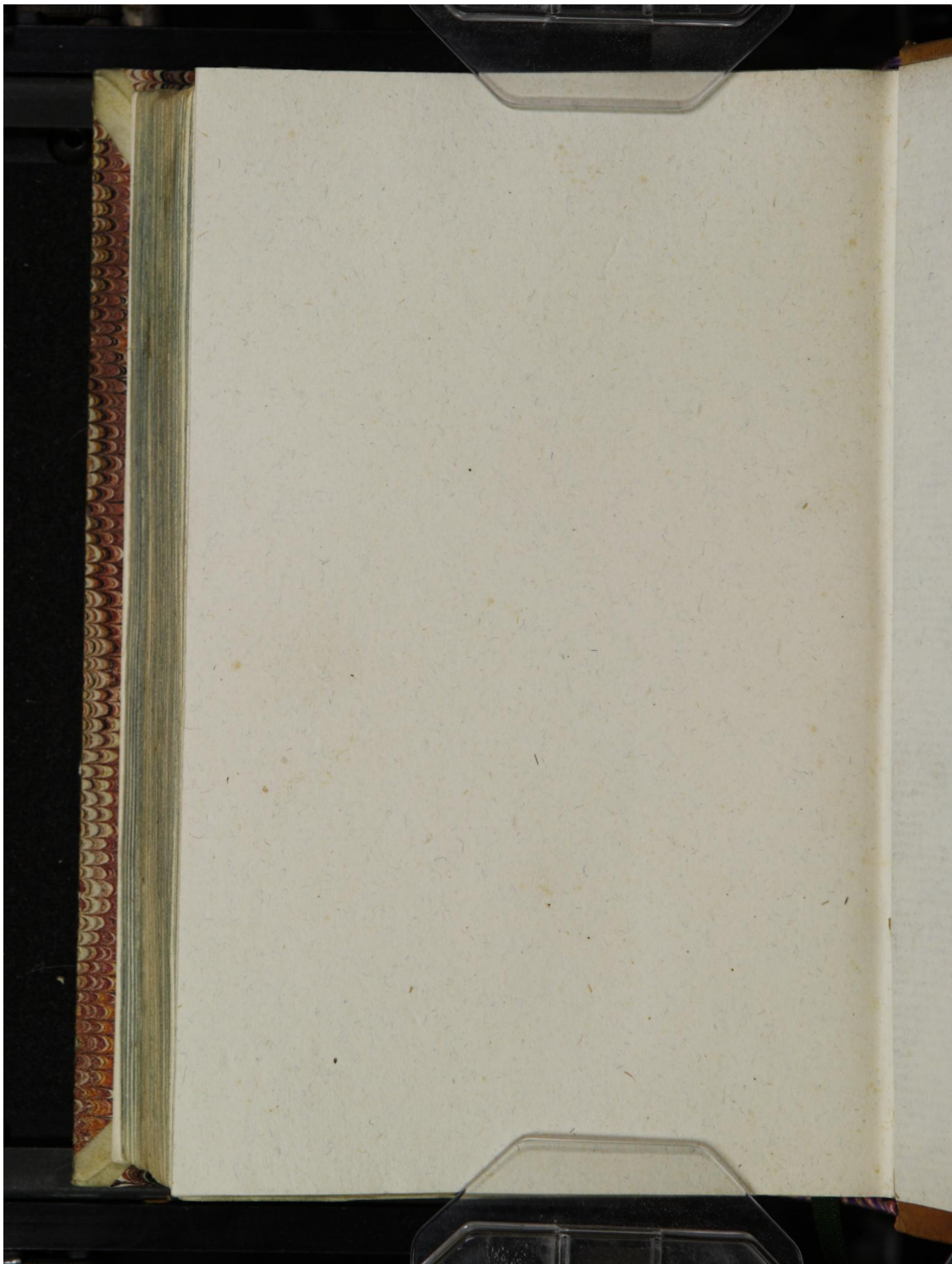

AL
DVS.

25 f.